Istoria critică a românilor

B. R Hasdeu

Ediție îngrijită şi
studiu introductiv de Grigore Brâncuş

UNIVERSITAS

ISTORIA CRITICĂ A ROMÂNILOR

PĂMÎNTUL TAREI ROMÂNEŞTI

VOLUMUL I

ÎNTINDEREA TERITORIALĂ • NOMENCLATURA • ACŢIUNEA NATUREI

Memoriei răposatului meu părinte
şi magistru în ştiinţa istorică,
Alexandru Petriceicu-Hasdeu,
ale sale dintre ale sale,
dedic acest întîi volum.

Copilul se mişcă fără astîmpăr din instinctiva pornire de a-şi întări născînda vigoare prin gimnastică.

Junele se încrede orbeşte în tot ce-i iese înainte, căci altfeli n-ar cîştiga recea ispită cu preţul dezamăgirii.

Soseşte apoi o vrîstă cînd omul, matur la corp, la inimă şi la minte, se concentra în sine, devenind el însuşi o mică lume, bazată în relaţiunile sale cu lumea cea mare pe principiul conservaţiunii şi dezvoltării individuale.

Aşa sînt şi popoarele.

Pruncia lor se manifestă printr-o zgomotoasă dinamică; tinereţea, prin veleităţi federative; bărbăţia, prin naţionalism.

Secolul XIV a fost pentru români demăneaţa acestei din urmă faze, a carii auroră răsărise cu puţin înainte.

Pe ambii ţărmi ai Dunării, diferite molecule ale ginţii latine dintre Balcani şi Carpaţi deznoadă, una cîte una, precipitatele căsătorii cu feli de feli de viţe străine.

în loc de amalgame româno-bulgare, româno-cumane, româno-rutene, româno-serbe, româno-maghiare, sau cel puţin alături cu dînsele, apar licărind vro cîteva staturi exclusivamente române.

Pînă la concepţiunea unităţii genetice mai este departe, dar ajunge docamdată că românul voieşte a fi român.

Această virilă epocă zace pînă acum în cel mai adînc întunerec.

Cu facla criticei în mînă, vom cuteza noi s-o străbatem în toate ciirecţiunile, studiind-o pas la pas într-o strînsă legătură cu perioadele anterioare, căci biografia bărbatului nu trebui să uite ceea ce fusese junele şi copilul.

Mai mult decît atîta, copilăria şi junia sînt singurele chei pentru dezlegarea numeroaselor enigme ale bărbăţiei, fie într-un individ, fie într-o naţiune, fie în totalitatea umană.

Ne-am înţeles misiunea pe o scară colosală.

Ne place anticul Erodot cînd reuşeşte a coprinde istoria lumii în naraţiunea unei scurte expediţiuni a persului Dariu contra sciţilor, şi ne place şi mai mult modernul Buckle cînd rezumă legile universale în cadrul civilizaţiunii angleze.

Luînd drept țintă secolul XIV, opera noastră va fi totuşi pînă la un grad o prismă generală a romanității şi chiar a Europei orientale, către istoria cărora vom aplica complexul ştiințelor biosociologice.

Tot ce ne-ngrozeşte este ca nu cumva munca şi voința să fie covîrşite prin sărăcia puterii.

Nesicuri de ziua de mîni, ne-am crezut datori a da fiecării porțiuni mai substanțiale a vastului întreg atîtă obiectivă rătunzeală, încît să poată fi considerată ca o cămăruță gata de lăcuit, pe cînd celelalte se mai lucrează încă şi - cine ştie dacă Meşterul Manole nu va cădea de pe schele!

Oferim de astă dată *Istoria teritorială a Tarei Româneşti.*

Ca parte, este abia un capitol; şi totuşi, prin fond şi prin formă, el constituă în acelaşi timp un corp separat şi nedependinte, analizînd în doi volumi de cîte patruzeci de coaie de tipar un lung şir de probleme omogene.

Nu numai volumii, dar pînă şi paragrafii acestei opere s-ar putea dezlipi unul de altul, privindu-se ca o monografie asupra unui punt izolat.

Ceea ce leagă însă într-o intimă unitate împrăştiatele elemente ale acestei procedure analitice sînt neşte sinteze din ce în ce mai vaste, rezumînd succesivamente fiecare episod, fiecare studiu, fiecare secțiune.

Planul nostru îmbrățişează toate ramificatiunile ambelor Dacii, începînd prin Muntenia, unde la Puntea-lui-Traian fusese aruncată în brazdă prima fecundă sămînță a latinității în Oriinte.

Orice fracțiune a neamului românesc va fi aprofundată sub toate raporturile: teritorial, etnografic, dinastic, nobilitar, ostăşesc, religios, juridic, economic, literar şi artistic.

Diferitele bibliotece din străinătate, Paris, Petersburg, Viena etc, ne-au procurat într-o mare parte masa materialului utilizat în această scriere.

Sîntem mai cu seamă simțitori pentru afabilul concurs pe care l-am întîmpinat de la d. bibliotecar Foringer din Munic, d. dr. lancu ăafafik din Bielgrad, d. comite Mauriciu Dzieduszycki şi d. arhivist Rasp din Lemberg, dd. profesori Gustav Wenzel si Francisc Toldy din Pesta, d. predicator Frederic Haupt din Braşov etc.

Nu puțin însă ne-au servit chiar în Bucureşti Biblioteca Centrală, Biblioteca Arhivului Statului, Biblioteca Seminariului, Biblioteca Ateneului, precum şi bibliotecele particulare ale d-lor Alexandru Odobescu, Gr. N. Mânu şi Gr. Bengescu II, către cari vom mai adăuga şi pe a d-lui dr. V. Glodariu din Braşov.

Asadară, rareori ne vom plînge de lipsa materialului, grămădit printr-o laboare de douăzeci de ani; însă limpezirea acestei avuții de fîntîne fiind o muncă de titan, am fi feriçiți dacă ne-ar ajuta din cînd în cînd şi alții prin cîte o critică luminată, completînd lacunele sau coregînd erorile ce ne vor fi scăpat din vedere.

Acei ce ar fi dispuşi să facă ştiinței acest serviciu de asociațiune să nu uite un singur moment următoarele cîteva criterii cari ne-au condus pe noi în tot cursul operei de față:

1. Nu e permis istoricului a-şi întemeia aserțiunile decît numai pe date sincronice evenimentelor;

2. Chiar o sorginte în înțelesul de mai sus nu e suficiinte dacă este *una,* nesusținută printr-o serie de mai multe alte considerațiuni;

3. 0 mărturie mai nouă atunci numai capătă caracterul de fîntînă dacă se poate demonstra că a fost foarte aproape de loc şi de timp, sau cel puțin avusese la dispozițiune neşte adevărate sorginți în virtutea cărora se pronunță;

4. Să nu se citeze niciodată ceea ce nu s-a citit, iar în caz de a fi împrumutată de aiuri vro citațiune să se pună modestul *apud,* fără care nu se poate şti pe a cui responsabilitate se vorbeşte;

5. Afară de fîntîne, scuturate de orice dubiu, nu există nici o autoritate în istorie şi cu atît mai puțin nici o nefalibilitate;

6. O sorginte trebui studiată în text şi-n context, cunoscîndu-se într-un mod filologic limba originalului;

7. Nu este iertat a sacrifica eterna veritate trecătorului interes, fie acesta de orice natură, căci falsificîndu-se o singură verigă nu vom mai putea înțelege totalitatea catenei;

8. Cineva se naşte transilvan, moldovean, muntean, basarabean etc, dar istoricul poate fi numai român prin simțimînt şi trebui să fie numai om prin rațiune: provincialismul şi fanatismul ucid ştiința;

9. Ceea ce-i comun naturei umane întregi, formînd o nestrămutată lege universală, se aplică către toate cazurile concrete, suplenind chiar lipsa fîntînelor propriu-zise;

10. Istoria fiind partea cea mai supraordinată în clasificațiunea pozitivistă a ştiințelor, nu este nici o ramură a cunoştințelor care să nu poată răspîndi cîteodată o vie lumină asupra unei cestiuni istorice.

Am dori ca aceste puține criterii fundamentale să pătrunză la noi în spiritul acelora ce se azvîrlă cu prea multă frivolitate în cea mai grea din toate ştiințele.

Acum cîteva cuvinte asupra edițiunii de față.

Succesul operei a întrecut așteptările autorului.

Publicînd prima edițiune în făscioare, înainte de a fi început volu^j mul II se cerea deja o a doua edițiune a volumului I.

Parlamentul, în ședința din 16 februariu 1873, votă un premiu „pertru continuarea *Istoriei critice a românilor"*.

Sîntem datori în această privință a mulțumi mai cu seamă princip lui Demetriu Ghica, d. B. Boerescu, d. C. Grădișteanu, d. Gună Vernescu, d. G. Chițu, d. T. L. Maiorescu, d. C. Aninoșianu etc.

Domnitorul se prenumără la mai multe exemplare și a binevoit a nel exprime dorința de a vedea o edițiune franceză sub auspiciile măriei-sale. **j**

Afară de aceasta, printr-un decret din 3 februariu 1874, domnitorul] a decernut autorului marea medalie de aur pentru „istoria națională".

DD. E. Caligari, dr. Davila, N. Cretzulescu, August Pișacov din Cra-1 iova, N. Mândrea, dr. V. Vlădescu și alții au concurs mult la răspîndirea j operei, iar d. librar Socec s-a grăbit din propria inițiativă a ne oferi hîrtie în condițiunile cele mai înlesnitoare.

Sîntem recunoscători d-lui Ion Brătianu de a fi conceput ideea] înființării unei societăți pentru susținerea întreprinderii noastre, deși! proverbiul despre copilul-cu două moașe ne făcuse, conservînd j simțimîntul de gratitudine, a declina propunerea.

D. prim-niinistru Lascar Catargiu a încuviințat a se tipări a doua edițiune la Imprimeria Statului, iar d. general Tell, atunci ministru de Culte, luă prin prenumerațiune un număr însemnat de exemplare pen- j tru a fi distribuite la examene scolastice.

în fine, ceea ce ne-a mișcat nu mai puțin, Consiliul Permaninte al Instrucțiunii Publice admise ca obligatoare în învățămîntul primar cartea de istorie română a d-lui M. C. Florențiu, bazată pînă la anul 1400 pe rezultatele cercetărilor noastre, pe cari le-am văzut adoptate de asemenea în manualul colegial de geografie a d-lui Angel Demetrescu, în *L'annuaire general de la Roumanie* a d-lui Frederic Damă etc.

Tot pe atît de călduroasă a fost și aprobațiunea presei periodice de toate culorile[1].

în acest concert de bună primire s-a găsit însă o notă discordantă reprezintată de un G. Panu de la *Convorbiri literare,* autor al ingenioaselor teorii că „granița nu e graniță", că „Moldova se află d-a stînga Moldovei", că „hotarele trebui să meargă în linii drepte", că „Niebuhr traducea pe bizantini cu mai mulți ani si chiar secoli înainte de a se fi

născut pe lume" etc, etc.[2], în cari toată absoluta neștire de carte și puținătatea de judecată sănătoasă serbează o intimă căsătorie cu cea mai despletită rea-credință, falsificând pretutindeni demonstrațiunea noastră, chiar acolo unde pînă la un punt ar fi putut s-o înțeleagă.

închipuindu-și că poate fi cineva istoric în lipsă de orice studiu preparatoriu în științele biologice și sociologice; fără să cunoască măcar o limbă dintre acelea ce deschid fîntînele trecutului nostru național; fără să fi citit un singur buchin, afară de Șincai, *Magazin istoric și* un calendar de ale răposatului Asachi; fără să-și fi dat osteneala de a răsfoi, dacă nu volumul întreg, cel puțin mijlocul și sfîrșitul unei făscioare în momentul cînd îi venea pofta de a vorbi despre începutul ei; acest domn iacă al doilea an de cînd scrie, scrie, scrie despre *Istoria critică a românilor,* ba în cele din urmă s-a apucat a și zugrăvi nește harțe geografice imaginare ce nu se sfiește a ni le atribui nouă.

O parodie de critică de această natură ar fi la locul său în beletristica creolă de la San Domingo, unde însă ar trebui să se publice în foi volante, căci nici chiar în patria lui Mayaca nu credem să se găsească o revistă serioasă care să petreacă a înșira în curs de doi ani un asemenea *mixtum-compositum* de fantazie, nelealitate și ignoranță.

Ceea ce-i mai comic decît toate este aerul castilan al acestui *deus-ex-machina* de a se erige la tot pasul în apărătorul unor drepturi istorice în puterea cărora Moldova ar fi posedat hotarele sale actuale chiar atunci cînd nu exista încă nici măcar un grăunte de domnie moldovenească, sau pe cînd ea abia se dezbătea în scutece în așteptarea unui cap ca Alexandru cel Bun și a unui braț ca Ștefan cel Mare.

Este o norocire pentru noi de a fi prin origine cel puțin tot atît de moldovean ca și diferiții *X* și *Y* de la *Convorbiri literare,* căci altmintrea s-ar fi găsit pînă acum mulți alți de același calibru ca să ne acuze, cu vreun calendar în mînă, că am sacrificat „scumpa țară și frumoasă" pe altarul unei vanități provinciale de oltean sau de cine mai știe ce; pe cînd în cazul de față, grație moldovenismului nostru de naștere, noi sîntem aceia ce-i putem mustra pe d-lor de a subordina, în modul cel mai pueril, veritatea istorică unor meschine pretensiuni de cătun.

Dacă-i facem onoare zisului domn de a-1 menționa în această prefață este numai și numai în considerațiunea unei reviste în care s-a citit cîteodată un Alecsandri si a scris uneori cu răsunet d. T. L. Maiorescu.

O adevărată critică, bazată pe minte matură şi pe cunoştinţe solide, ar fi descoperit destule neajunsuri în prima ediţiune a acestui volum; fiind însă că tocmai defectele reale nu le-a observat nemini, am fost siliţi noi înşine a ne face propriul nostru critic, îndreptînd şi completînd cu stăruinţă tot ce ni s-a părut a fi necorect sau nesuficiinte în urma unor nouă cercetări.

Trăsurele principale au rămas aceleaşi, rezistînd verificării la care le-am supus pentru a doua oară; dar, printr-o reviziune din punt în punt a totalităţii, am reuşit a constata unele erori secundare în fond, unele lacune sau prisosuri în distribuţiune, unele viciozităţi în formă.

Sub raportul filologic mai cu seamă, prima ediţiune rămîne de acum înainte ca un simplu specime, faţă cu bogatele mijloace de informaţiune de cari am putut dispune mai în urmă.

Partea curat polemică, care juca un rol adesea disproporţionat în prima ediţiune, am crezut de cuviinţă a o suprime cu totul în cele mai multe cazuri, reducînd-o pe aiuri la marginile strictei necesităţi, acolo unde ea concurge întru cîtva la limpezirea vreunei probleme.

Am subdiviz materia într-o mulţime de scurte paragrafuri, ale cărora titluri, reproduse într-un singur corp, servă drept tablă analitică a coprinsului, pe cînd prima ediţiune era împărţită numai în trei lungi rubrice foarte incomode.

Terminăm printr-o observaţiune a naturalistului Agassiz, pe care n-o vom comenta:

„De cîte ori ştiinţa constată un fapt nou, vulgul strigă în primele momente că nu este adevărat; apoi, mai tîrziu, că nu e conform cu teologia; în fine, la urma urmelor, ca să-şi împace conştiinţa, zice că nu este ceva nou".

1 *Românul,* **1872, 15 apr., mai etc;** *Tranzacţiuni literare,* **1872, 15 iuniu;** *Trompeta Carpaţilor,* **1872,23apr.;** *Albina',* **1872,22 iun.;** *Journal deBucarest;* **1872,18 apr.;** *Transilvania,* **1872,1 mai;** *Presa* **etc.**

2 **Vezi studiul d-lui GR. G. TOCILESCU,** *Cum se scrie la noi istoria,* **în** *Columna lui Traian,* **1873.**

STUDIUL I

întinderea teritorială

1

Hotarul muntenesc pînă la Marea Neagră

în secolul XIV, şi chiar pînă la a doua jumătate a secolului XV, părnîntul Moldovei era mic si sărac în alăturare cu mărimea si avuţia Munteniei.

Tot lungul Dunării, de la Poarta de Fer pînă la Pont, aparţinea Basarabilor.

Acest fapt se probează printr-o serie de fîntîne, în care primul loc ocupă două tractate comerciale între Moldova şi Polonia, conservate ambele în Arhivul Municipal din Lemberg.

în actul din 8 octobre 1407, Alexandru cel Bun zice: „Lembergenii, mergînd la Brăila după peşte, vor plăti vamă la *fruntarie în Bacău sau în Bîrlad"*[1].

Astfeli, Bîrladul spre sud şi Bacăul spre occidinte erau ultimele oraşe ale Moldovei în direcţiunea Tarei Româneşti.

Cellalt document, din 3 iuliu 1460, este şi mai clar.

Ştefan cel Mare zice: „Lembergenii, mergînd *la Brăila sau la Chilia* după peşte, să plătească vamă *la graniţă în Bacău sau în Bîrlad"*[2].

Prin urmare, Bacăul şi Bîrladul nu încetaseră a forma hotarul Moldovei despre Muntenia pînă pe la 1460.

în specie despre vama de la Bîrlad şi Bacău, ca două oraşe de margine, noi mai avem încă, pe lîngă cele două tractate comerciale, mai multe alte crisoave moldovene:

1. Din 20 august 1422;
2. Din 6 februariu 1431;
3. Din 8 septembre 1456;
4. Din 2 **aprile** 1460 etc.[3]

Bizantinul Calcocondila, ale căruia cuvinte vădesc totdauna o solidă Şi amănuntă cunoştinţă de ceea ce se petrecea în România în secolii XIV şi XV, ne oferă aceeaşi stare de lucruri.

Vorbind despre Mircea cel Mare pe la anii 1396-1398, el zice:

„Ţara muntenilor se întinde de la Transilvania pînă la Marea Neagră, d-a dreapta avînd Dunărea pînă la ţărmul marin şi d-a stingă Moldova"[4].

însuşi numele pe care cronicarul grec îl dă Munteniei este „ţara dej la Dunăre", pe cînd Moldovei îi zice „ţara lui Bogdan"[5].

Calcocondila, mai mult sau mai puţin, a fost cunoscut tuturor istortl cilor noştri.

Inţelesu-1-a vreunul dintr-înşii?

Cantemir îl traduce pe dos:

„A dacilor sau a vlahilor neam de viteaz vestit este. Tarele lor înce-1 pînd de la muntele Orbal şi Peucin, carii din Panonia încep şi de la Ar*| deal pînă la Marea Neagră se întinde, din dreapta pre lîngă Dunăre stâf Dacia panonilor, Ţara Muntenească înţelege, iară din stînga este ţara pre care o cheamă Bogdania"[6].

Mai întîi în Calcocondila nu se aflâ nicăiri „muntele Orbal si Pei cin", ci numai *ano* 'Ap8eX.iou tfjq ncaovcov Acxiriac,, cătră care comenzi tatorul latin modern a adaus la margine, din propriul său cap, oi absurditate fără nici o legătură cu însuşi textul: „A monte Orbalo aci Peucinis initium sumens"[7].

Al doilea, din modul de a se exprime al lui Cantemir e peste putinţâl a decide dacă „ţărele dacilor", sau dacă „Panonia", sau dacă „muntele! Orbal şi Peucin", sau în fine dacă „Ardealul", care anume din acestea! „pînă la Marea Neagră se întinde"?

Al treilea, pe „Dacia panonilor, adecă Transilvania sau Ardealul, \ ApSeXoiv, după cum o numeşte însuşi Calcocondila[8], Cantemir o confundă cu „Ţara Muntenească".

Şi totuşi el lesne s-ar **fi** putut dumeri asupra înţelesului, de nu după **j** textul grecesc, încai cu ajutorul traducerii latine literale, care este aci] destul de lămurită:

„Extenditur eorum (Dacorum Myrxae ducis) regio, ab Pannonum Arde- j lio (hoc est) a Pannonum Dacia (quae et Transsylvania) initium sumens,; usque ad Pontum. A dextra, qua vergit ad mare, Istro fluvio alluitur; a j sinistra regionem Bogdaniam (Moldaviam) appellatam habet"[9].

Cantemir a fost mai fericit cu cellalt pasagiu geografic din Calco- • condila: **TT|V** Boy8aviav **KCU OCOTTIV** nap' "Icrcpov x&pctv, pe care-1 traduce foarte bine: „Bogdania şi *Istria sau ţara de lîngă Dunăre, adecă Tara Muntenească"*[10].

Engel este şi mai puţin pătrunzător.

El explică „pînă la Marea Neagră" a lui Calcocondila prin războaiele transdanubiane ale lui Mircea cel Mare, carele cucerise litoralul bulgar al Dunării pînă la Pont[11].

Dar cine oare nu vede că scriitorul bizantin vorbeşte exclusivamente despre malul nordic al Istrului: „Muntenia se întinde pînă la Marea Neagră, *d-a dreapta avînd Dunărea pînă la ţărmul marin şi d-a stînga Moldova"?*

Dacă era în cestiune Bulgaria, Calcocondila ar fi zis: „d-a dreapta avînd munţii Balcani şi d-a stînga Dunărea".

Singurul Sincai precepuse cum se cuvine relaţiunea analistului grec.

După ce reproduce preţioasa definiţiune a teritoriului muntean, el o rezumă:

„Basarabia mai-nainte s-a ţinut de Valahia"[12].

Scriind pe la finea secolului trecut, **Şincai** înţelegea prin Basarabie întreaga parte de jos a provinciei actuale de acest nume, adecă regiunea de lîngă Chilia, Ismail, Cetatea Albă şi Tighinea[13], care se zicea Basarabie pînă la 1812[14].

Ei bine, observaţiunea lui **Şincai,** deşi foarte apropiată de adevăr, totuşi nu este încă pe deplin riguroasă.

Muntenia se întindea numai pînă la gurele Dunării, nu pînă la Nistru.

Calcocondila în două locuri numeşte Chilia oraş muntenesc[15], pe cînd tot dînsul califică de urbe moldovenească Cetatea Albă sau Akermanul de astăzi[16].

Cele două tractate comerciale din 1407 şi din 1460, pe lîngă Cetatea Albă mai lasă Moldovei Tighinea sau Benderul actual şi orăşelul Lăpuşna, arătînd astfeli, cu destulă preciziune, cum că teritoriul muntean coprindea peste Prut numai gurele Dunării şi litoralul marin al Chiliei.

în specie despre Cetatea Albă şi Tighinea, ca oraşe curat moldovene din vechime, se mai pot consulta, între mai multe alte fîntîne:

1. Călătoria rusului Zosima din 1420[17];
2. Călătoria francezului Lannoy din 1421[18].

Marea Neagră aparţinea Moldovei şi Munteniei totdodată.

Moldova o avea ceva mai jos de Cetatea Albă.

Muntenia o avea ceva mai sus de Chilia.

Moldovenii şi muntenii se mîndreau dopotrivă cu această dominaţiune maritimă.

Ronîan-Vodă, în crisovul său din 1392, păstrat în original în Arhivul Statului din Bucureşti, îşi dă titlul: „stăpîn ţărei moldoveneşti de la munte *pînă la mare"*[19].

Marele Mircea, într-un act din 1387, aflător de asemenea în original în Arhivul Statului din Bucureşti, se întitulează: „domnul toatei ţăre

ungro-române, al părților de peste Carpați şi al țărelor tătăreşti, ducele Amlaşului şi Făgăraşului, stăpînul banatului de Severin şi al oraşului Silistria, şi *pe ambele țărmuri ale Dunării pretutindeni pînă la marea cea mare"*[20].

Mai pe scurt, datul istoric decisiv este că extrema limită a Munteniei despre oriinte se oprea lîngă Chilia, dincolo de care mergea pînă la Nistru pămîntul moldovenesc, intervalul Mării Negre de la Dunăre pînă la Cetatea Albă fiind supus parte Moldovei şi parte muntenilor.

Să revenim acum asupra titlului princiar, după cum l-am găsit cu cîteva rînduri mai sus în diploma din 1387.

Marele Mircea zice: *„stăpîn pe ambele țărmuri ale Dunării pretutindeni pînă la mare".*

Observați bine: „ambele".

Prin urmare, amîndouă malurile fluviului, cel bulgăresc ca si cel moldovenesc, Silistria ca şi Galațul, Dobrogea ca şi înghiul basarabean dintre Prut şi Pont erau atunci în aceeaşi măsură sub sceptrul voievodului muntean.

Acelaşi titlu ne întîmpină într-o altă diplomă mirciană din 1393[21].

De asemenea într-una din 1399[22].

Idem din 1406[23].

Avem dară patru daturi cronologice: 1387, 1393,1399,1406.

La 8 septembre 1439, unul dintre fiii lui Mircea, celebrul Vlad-Vodă, supranumit Dracul, acoardă neguțitorilor din Polonia şi din Moldova un privilegiu doganiar, în care se intitulează: „stăpîn şi domn al toatei țăre ungro-române *pînă la marea cea mare"*[24].

El nu zice ca tată-său: „pe *ambele* țărmuri", căci litoralul danubian al Bulgariei căzuse demult în minele otomanilor[25].

Acest document ne arată totdodată că Moldova nu disputa atunci Munteniei posesiunea Chiliei, căci coprinsul actului manifestă o relațiune amicală între curțile din Suceava şi din Tîrgoviste.

Aşadară probele despre dominațiunea Basarabilor pînă la Pont sunt în ordinea cronologică:

1. Crisovul mircian din 1387;
2. *Idem* din 1393;
3. *Idem* din 1399;
4. *Idem* din 1406:
5. Tractatul moldo-polon din 1407;
6. Crisovul moldovean din 1422;

7. *Idem* din 1431;
8. Crisovul muntean din 1439;
9. Cel moldovean din 1456;
10. *Idem* din 1460;
11. Tractatul moldo-polon din acelaşi an;
12. Bizantinul Calcocondila etc.

Zicem *et caetera,* căci în cursul operei de față vom mai înşira alte probe nu mai puțin decisive, dintre cari indicăm aci numai pe una, datorită eruditului nostru amic d. Alexandru Papadopul-Calimah: vechiul sigil municipal al urbii Bîrlad poartă pe *vultur cu crucea în cioc,* iar partea sudică a oraşului se cheamă pînă astăzi *Munteni,* deşi nu există acolo nici măcar o movilă, necum un munte.

Docamdată cele de mai sus ajung.

De la 1387 pînă la 1460, Alexandru cel Bun, Vlad Dracul, Calcocondila, Ştefan şi Mircea cei Mari, autoritățile autorităților în această materie, descriu într-o voce hotarul oriental al țărei Basarabilor.

Mai rămîn însă de rezolvit două cestiuni cronologice:

1. Fost-a partea moldovenească a Dunării în posesiunea muntenilor şi pînă la 1387, adecă înainte de primul crisov al marelui Mircea?

2. Cînd anume încetat-a această stare de lucruri în urma anului 1460, datul tractatului comercial şi al unui crisov din partea lui **Ştefan** cel Mare?

2
Epoca lăţirii Munteniei pînă la Marea Neagră

între 1375-1390 domni în Moldova Petru Muşat[1].

De nicăiri nu se vede ca el să fi fost vreodată în luptă cu muntenii, încît aceştia să-i fi putut răpi cea mai frumoasă parte a țărei.

Cu Mircea cel Mare, mai cu deosebire, Petru Muşat trăia în cea mai bună vecinătate.

La 1389, numai cu doi ani în urma diplomei muntene cu formula *pe ambele țărmuri ale Dunării pretutindeni pînă la mare,* amîndoi trămit o singură ambasadă în Polonia pentru a încheia acolo un tractat solidar cu regele Vladislav Iagello.

în acea solie, boierul moldovenesc „Magnifici Principis Domini Petru Voievodae Muldanensis marschalcus" negoțiază şi conclude, nu în numele propriului său domn Petru Muşat, carele fusese legat mai denainte cu Curtea din Cracovia[2], încît nu mai avea nevoie de o nouă alianță,

ci în numele lui Mircea cel Mare: „nomine et pro parte Domini Miricii"[3].

Cu alte cuvinte, din prietenie pentru munteni Moldova lua asupră-şi de a-i încumetri cu regatul polon, iar muntenii la rîndul lor, din prietenie pentru Moldova, primeau cu încredere această mijlocire[4].

Peste un an, marele Mircea rennoieşte alianţa, trămiţînd de astă dată o ambasadă curat muntenească, care însă nu merge drept în Polonia, ci se opreşte în capitala Moldovei, unde convine cu mandatarii regelui Vladislav Iagello, ca într-o localitate dopotrivă simpatică şi sicură pentru ambele părţi contractante[5].

Faţă cu acestea nu se poate admite vreo duşmănie proaspătă, sau măcar o suvenire de ostilitate între Moldova şi Muntenia, cel puţin pe cît timp domnise Petru Muşat în cea dentîi din ele.

Scopul triplei convenţiuni internaţionale din 1389 era de a combate cu forţele comune Ungaria[6].

Dacă **Ţara** Românească ar fi smuls mai denainte o bucată de pămînt din corpul Moldovei, Petru Muşat nu se putea uni cu muntenii asupra maghiarilor, ci ar fi căutat din contra a se înţelege cu maghiarii asupra muntenilor, punînd pe aceştia între două focuri, o armată moldoveana la Şiret şi o armată ungară la Olt, ceea ce i-ar fi înlesnit redobîndirea înstrăinatului teritoriu.

In *studiul II* noi ne vom încredinţa că pînă şi tronul Moldovei Petru Muşat îl datorea lui Radu Basarab, tatăl marelui Mircea, ceea ce întăreşte cele zise.

Astfeli dară se demonstra, cu faptele şi cu logica în mînă, cum că între 1375-1390 nu s-a putut schimba raportul geografic constatat mai sus în crisoavele din 1387, 1393, 1399, 1406, 1422, 1431, 1439, 1456, 1460 etc, în cele două tractate din 1407 şi 1460, şi-n cronica bizantină a lui Calcocondila sub anii 1396-1398, adecă: spaţiul întreg de la Brăila pînă la Chilia, între Bacău şi Bîrlad d-o parte şi între Dunărea de cealaltă, aparţinea Basarabilor.

Aşa a fost de la 1375 încoace.

Să zgîndărim oare datul cuceririi muntene într-o epocă anterioară?

Perdut-a Moldova ţărmul dunărean sub predecesorii lui Petru Muşat?

Timpul fundării principatului moldovenesc este cunoscut cu o deplină certitudine.

Trei mărturii contimpurane, cronica ungurului Ion de Kukulo[7] şi două diplome de la regele maghiar Ludovic cel Mare, una din 1360[8] şi cealaltă din 1365[9], afirmă într-un glas cum că pe **la** 1355, ceva mai mult sau ceva mai puţin, voievodul românilor din Maramurăş, numit Bogdan, **se** scoală contra coroanei Sîntului **Ştefan,** adună o ceată, trece peste munte în ţara moldovenească şi înfiinţează acolo o nouă domnie.

Prima-**i** aşezare avusese loc, după însăşi firea lucrurilor, anume în acea parte **a** Moldovei care este mai apropiată de Maramurăş, fiind despărţite numai prin creştetul Carpaţilor, adecă în Bucovina de astăzi, unde ne întîmpină în adevăr cea mai veche capitală **a** ţărei: Suceava.

De la 1355 pînă la 1375, de la Bogdan pînă la Petru Muşat, avem abia vro douăzeci de ani.

în această glumă de timp moldovenii, atît de curînd descălecaţi, erau copleşiţi cu următoarele trei bătăi de cap:

1. A prinde rădăcină într-un cuibuleţ restrîns, **a** se organiza bine-rău, **a** se întări printr-un sîmbure de administraţiune;

2. A creşte la număr şi la forţă, înaintînd cu încetul tot maijos;

3. A reziste întruna, aproape în fiecare an, pretensiunilor Ungariei, care nu înceta cu revendicarea prin arme **a** suveranităţii sale asupra Moldovei[10].

Cînd oare mai puteau ei **a**-şi lăţi dominaţiunea departe la Dunăre, perzînd-o apoi îndată prin ciocnire cu muntenii?

Este o imposibilitate cronologică.

Aşadară, de la 1355 pînă la 1460 litoralul danubian dintre Brăila şi Chilia aparţinea tot **Ţărei** Româneşti.

înainte de 1270 această porţiune **a** Dunării avusese doi stăpîni: pînă la Prut se întindea belicoasa republică **a** Bîrladului, iar dincolo de Prut dominiul cumanilor avînd Chilia drept capitală[11].

Prin urmare, epoca cuceririi muntene pe malul moldovenesc al Danubiului pînă la Marea Neagră trebui căutată între 1270-1350.

Ne vom încerca **a** o face mai la vale.

Aci înregistrăm numai că **Ţara** Românească din secolul XIV coprindea în sine, ca o parte integrantă **a** teritoriului său, tot ţărmul nordic al fluviului rege.

3
Epoca scăderii hotarului oriental al Munteniei

De la 1400 încoace Chilia devine visul de aur al Moldovei, care începe **a** înţelege importanţa strategică şi comercială **a** gurelor Dunării.

Puţin după 1407 Alexandru cel Bun pune mîna pe Chilia[1].

Vlad Dracul o ia înapoi[2].

Sub Petru-Vodă, fiul lui Alexandru cel Bun, o vedem din nou în posesiunea moldovenilor, cari o cedează pe un moment Ungariei[3], de unde însă ea se întoarce la munteni sub famosul Ţepes, fiul lui Vlad Dracul[4].

Cu toată această perpetuă şovăire a Chiliei în prima jumătate a secolului XV, să se noteze bine că principii moldoveni, chiar cînd o apucau, profitînd din timp în timp de vro răzmeriţă în Muntenia, tot încă o considerau mai mult ca un ce precariu, încît numai cronicele şi documentele internaţionale ne vorbesc despre faptul posesiunii moldovene, pe cînd nu se găseşte din acea epocă nici un act civil sau adrriinistrativ, donaţiune, vamă etc, privitor la pămînturile de lîngă gurele Dunării, precum avem atîtea diplome despre Tighinea, Cetatea Albă, Bîrlad si Bacău[5].

Aşa a fost pînă la Ştefan cel Mare.

In 1462 acest principe rennoieşte periodica tentativă a predecesorilor săi de a coprinde Chilia, dar nu reuşeşte[6].

Cu trei ani în urmă armele moldovene sunt mai norocoase.

Cronicarul zice:

„In anul 1465, în luna lui genariu 23, adunînd Ştefan-Vodă multă oaste de ţară, pogorît-a cu toată puterea sa spre cetatea Chiliei, şi sosind miercuri spre gioi la meazi-noapte, a încungiurat cetatea, însă gioi nu s-a apucat de harţ, iar vineri de dimineaţă a început a bate cetatea, şi aşa toată ziua s-au hărăţit pînă-n seară, iar sîmbătă se închinară cei din cetate, si a întrat Stefan-Vodă în cetatea Chiliei" [7].

Căderea Chiliei sub dominaţiunea lui Ştefan cel Mare trase după sine supunerea întregei regiuni limitrofe pe ambele maluri ale Prutului.

De aci înainte gurele Dunării încetează pentru totdauna a mai fi ale Tarei Româneşti.

De la moldoveni ele trec la turci, de la turci la tătari, de la tătari la muscali.

Cu toate astea o vie aducere aminte a primitivei situaţiuni a spart cinci secoli şi s-a conservat pînă astăzi în numele provincial *Basarabie,* adecă *ţara Basarabilor,* pe care partea de jos a Moldovei de peste Prut l-a purtat pînă la 1812, şi care se părea tuturor a fi o enigmă, pe cît timp nimeni nu putea să ghicească vechea dominaţiune a muntenilor, a lui Alexandru Basarab, Vladislav Basarab, Radu Basarab, Dan Basarab, Mircea Basarab, Dracu Basarab, Ţepeş Basarab, spuma neamului basarabesc, pe tot lungul Danubiului pînă la Marea Neagră[8].

Peste un deceniu după cucerirea Chiliei, care implica în sine împingerea hotarului moldovenesc de la Bîrlad pînă la Dunăre, **Ştefan** cel Mare şi-a întors de astă dată privirile în direcţiunea Bacăului, tinzînd a strămuta marginea ţărei de la Şiret la Milcov.

Sub anul 1475 cronicarul sună:

„Si a luat Stefan-Vodă cetatea Crăciuna cu ţinut cu tot, *ce se cheamă ţinutul Putnei, şi l-a lipit de Moldova"*[9].

Iacă dară trei daturi rădicate mai pe sus de controversă:

1. înainte de 1465 Muntenia stăpînea tot litoralul moldovenesc al Dunării pînă la Bîrlad şi Chilia;

2. înainte de 1475 Muntenia stăpînea toată laturea occidentală a Moldovei pînă la Bacău;

3. între 1350-1400 hotarul muntenesc pînă la Bîrlad, Chilia şi Bacău n-a fost nici măcar pus în dubiu de către Moldova, ale carii încercări de a-l surprinde se referă toate la epoca posterioară dintre 1407-1475.

înălţarea Moldovei şi scăderea Munteniei este opera lui **Ştefan** cel Mare.

Scuturaţi de meazi-zi şi de oriinte, vom specifica fruntaria **Ţărei** Româneşti despre crivăţ în cursul secolului XIV

4

Ducatul Făgăraşului

Avînd Sibiul la apus şi Braşovul la răsărit, răzemată spre sud de zăpezele Carpaţilor şi spre nord de malurile Oltului, se întinde aşa-numita ţară a Făgăraşului, în privinţa căriia cu greu se poate zice dacă natura o leagă mai mult cu Muntenia sau mai mult cu Ardealul, căci maiestosul său fluviu o desparte de restul Transilvaniei, unind-o cu România, pe cînd giganticele sale piscuri o despart de restul României, unind-o cu Transilvania.

O urbe şi peste şasezeci de sate formează această lungureaţă regiune, una din cele mai frumoase prin varietatea siturilor, prin mulţimea pîraielor, prin şes şi plai, prin sănătate şi vigoare, prin suflare românească.

într-o diplomă din 25 noiembre 1369, domnul muntenesc Vladislav Basarab se#ntitulează: „voievodul Tarei Româneşti, ban de Severin si *ducele Făgăraşului"*[1].

Peste trei ani, anume la 14 iuliu 1372, el dăruieşte unei ramure a neamului basarabesc cinci sate „lîngă Olt *în ţara Făgăraşului"*[2].

Mircea cel Mare, atît în actul din 1387[3], precum aproape în toate uricele sale[4], apare ca „duce al țărei de peste munți a *Făgărașului",* și, ceea ce-i și mai remarcabil, o face pînă și-n tranzacțiunile diplomatice dintre Muntenia și Ungaria[5].

Vlad Dracul, printr-o diplomă din 20 genariu 1432, hărăzește boiarilor săi Ștefan și Roman trei sate, un deal și o apă în *țara Făgărașului*[6].

Ne poprim aci, fără a ne pogorî mai jos în analele secolului XV, cari ne interesează în scrierea de față numai întru cît ele pot arunca vreo lumină retrospectivă asupra epocei anterioare.

între 1369-1432 întreaga țară a Făgărașului era a Basarabilor.

Cum și de cînd?

Iacă două cestiuni anevoie de limpezit.

5
Epoca cuprinderii Făgărașului de către munteni

Cea mai veche mențiune despre Făgăraș ne întîmpină într-o diplomă din 1231[1].

Primul punt care ne izbește într-însa este că laturea făgărășeană se numea totdauna, chiar cu mult înainte de secolul XIII, „țara românilor": *terra Blacorum*[2].

Acest dat, expres în modul cel mai clar, se ciocnește cu o altă indicațiune de tot obscură, care nu poate fi descurcată fără ajutorul \ unei laborioase critice.

Actul povestește în ce chip satul Boia, deși primitivamente nu făcea parte din jurisdicțiunea Făgărașului, totuși mai la urmă i s-a supus prin forță: „a temporibus jam, quibus ipsa terra Blacorum *terra Bulgarorum* extitisse fertur".

Adecă:

‚flumai de cînd se zice c-au venit bulgarii în această țară a românilor".

Bulgarii năvăliți în Făgăraș și anexînd către el un sătuleț de la margine, carele ținuse mai-nainte de un alt scaun, iacă o adevărată cimilitură!

Și-apoi să se bage de seamă o împrejurare.

Intre anul diplomei și între anul acelei cuceriri bulgare cată să fi trecut cel puțin vro cincizeci de ani, deoarăce naratorul pracizează timpul evenimentului numai printr-un *se zice,* ca nește lucruri depărtate, aflate de la bătrîni, nu văzute și auzite.

Ar urma dară că bulgarii vor fi coprins Făgărașul pe la 1160-1180.

însă tocmai atunci ei zăceau în sclavia grecilor, de unde s-au smuls abia între 1190-1200.

Este învederat că *bulgarii* din diplomă însemnează altceva.

Să aruncăm o cătătură asupra geografiei din evul mediu și totul se va împăca.

Bizantinul Leone Grammatic, din secolul XI, vorbind despre transportarea unor compatrioți ai săi pe malul nordic al Dunării în **Țara** Românească, zice: „în *Bulgaria* de peste Istru"[3].

Carta catalană din 1375 dă României danubiane numele corupt de *Burgaria,* pe cînd Bulgariei propriu-zise îi rezervă forma cea corectă: *Bulgaria*[4].

Cronicarul oriental Rașid, carele trăia în Persia între 1250-1300 și lucra după fîntîne oficiale, cînd descrie o invaziune mongolă din 1240, numește *Bulgarie, fo*,* acea regiune unde se afla „țara *Karavlahilor* și a lui *Basarab-ban"*[5], și să se observe că-n acea expedițiune tătarii nu trecuseră deloc peste Dunăre.

Această confuziune nominală avea în vedere mai ales banatul Severinului, despre care la 1237, numai șase ani după datul documentului de mai sus, regele maghiar Bela IV scria către papa Gregoriu IX: „terram Zemram *circa partes Bulgariae"*[6], iar întro diplomă din 1239: *„Circa partes Bulgariae* in terra quae Zeuren nominatur"[7].

Cu alte cuvinte, oltenii pentru transilvani erau „bulgari" *prin vecinătate cu Bulgaria,* întocmai precum pentru românii ciscarpatini sunt pînă astăzi „ungureni" frații noștri din Transilvania *prin vecinătate cu Ungaria:* „circa partes Hungariae".

Pînă-n timpii mai noi ardelenii ne botezau pe noi cîteodată cu epitetul de bulgari, încît suburbiul muntenesc de la Brașov, remarcabil prin biserica lui Neagoie Basarab și unde nu veți auzi o singură vorbă bulgărească, se poroclește în limba maghiară „Bolgârszâk" sau *scaunul bulgarilor*[8], iar românește se zice „Șchei"[9], precum cronicele noastre cele vechi numeau pe *bulgari*[10].

Sasul Reichersdorfer, scriind în prima jumătate a secolului XVI, se rostește despre suburbiile Brașovului: *„unum incolunt Bulgari,* alterum Hungari Saxones agricolae tertium"[11].

Cine oare nu recunoaște aci sinteza celor trei naționalități ale Ardealului?

Cu cîteva rînduri mai jos însuși Reichersdorfer pune în loc de *bulgari* pe „valahi"[12].

Dar de ce să mai vorbim despre Brașov, cînd avem o mărturie tot atît de pozitivă chiar în privința Făgărașului?

Un poet săsesc de pe la 1550 îl descrie în următorul mod:

„Arx iacet ad ripas piscosae dives Alutae,
Cui Fogaras prisci nomen tribuere coloni,
Undique cum fossis valido circumdata muro...'
Hanc habitant *circum fodientes rum Tribalii*
Innumeri, quibus arx leges et iura ministrat".

Adecă:

„Pe malurile pescosului Olt stă vestita cetate, caria vechii locuitori îi impuseră numele de Făgăraş, încunjurată de pretutindeni cu şanţuri si cu puternicul zid, unde *locuiesc împrejur, dedaţi plugăriei, nenumăraţii tribali,* supuşi legilor şi dreptului dictate din acel castel".

Celebrul sas Eder, editînd poema lui Schesaeus, observă:

„Sub epitetul de tribali, sinonim cu bulgarii, sunt înţeleşi românii de lîngă Făgăraş, precum tot bulgari se numesc românii de (a Braşov"".

Aşadar asupra numelui *bulgari* în înţeles de „români danubiani" noi avem marturi:

1. Leone, scriitor grec de pe la anul 1010;
2. Raşid, analist oriental din secolul XIII;
3. Mapa catalană din secolul XIV;
4. Reichersdorfer, autor transilvan din secolul XVI;
5. Schesaeus, compatriot şi contimpurean al acestuia din urmă;
6. Accepţiunea actuală a vorbei „Bolgârszek" la Braşov.

Primele trei mărturii sînt preţioase prin epoca lor dintre secolii XI-XIV; ultimele trei sunt nu mai puţin importante prin aceea că emană tocmai din neşte sorginţi transilvane, iar Schesaeus mai cu seamă se referă anume la Făgăraş.

In cursul operei de faţă noi vom mai întîmpină nu o dată pe românii de la Dunăre, mai cu deosebire pe olteni, sub acelaşi nepropriu nume de „bulgari", bunăoară în famoasa cronică maghiară din secolul XIII, scrisă de notarul anonim al regelui Bela şi pe care nu ne răzemăm docamdată, căci voim a o supune mai întîi analizei[14].

Ne rezumăm:

Braşovul, ca şi Făgăraşul, dopotrivă aşezate la marginea Munteniei, primiseră în cursul evului mediu din porţiunea danubiană a Daciei un nou continginte de element românesc pe care saşii, ungurii si chiar fraţii noştri de peste Carpaţi nu ştiau cum să-1 distingă decît numai atribuindu-i porecla de *bulgari,* fiindcă veneau din regiunea „circa partes Bulgariae", pe cînd românilor transcarpatini li se rezerva mai cu preferinţă, precum vedem în documentul din 1231, epitetul de *blachi.*

Şi totuşi, în puţine regiuni ale Provinciei Traiane, viţa română e mai neamestecată cu elemente străine, mai pură ca în ţara Făgăraşului.

Făgărăşenii - zice d. Bariţ - nu se încuscresc niciodată cu neromâni[15].

Exegezea unui singur cuvînt, asupra căruia noi ne-am dat osteneala de a grămădi probe peste probe, împrăştie toată negura.

Termenul „bulgari" din actul de la 1231 capătă o deplină chiaritate.

Erau românii de la Dunăre.

Epoca aproximativă a stabilirii dominaţiunii Basarabilor în ţara Făgăraşului cade dar între anii 1160-1180.

însă cum?

Prin cucerire?

Prin concesiune?

Pe calea păcii sau cu arme?

Iacă o nouă cestiune.

6
Modalitatea coprinderii Făgăraşului de către Basarabi

Ion Cinam, biograful contimpurean al împăratului Manoil Comnen, cu care-1 lega o strînsă amicie personală şi pe care-1 însoţise mai în toate întîmplările vieţei[1], narează ca martur ocular o expediţiune bizantină contra regelui maghiar Ştefan dintre anii 1161-1173.

Vom începe prin a traduce întregul pasagiu.

După ce atinge cauzele ostilităţii între Ungaria şi Bizanţiu, Cinam urmează înainte:

„Pe Alexiu, dară, căruia-i logodise pe fie-sa, împăratul 1-a trămis cu multă oştire spre Dunăre, prefăcîndu-se a ataca din nou pe unguri din locurile cele obicinuite. Lui Leone, numit Batatze, cu o oştire tot atît de număroasă, iar mai ales cu o mare mulţime de vlahi, cari se zic a fi fost o colonie italică, i-a poruncit să atace Ungaria într-o altă direcţiune, din locurile despre Marea Neagră, de unde în veci nemini încă nu-i atacase. In conformitate cu acest plan, Alexiu ajunse la Dunăre şi tot speria pe unguri prin aparinta de a trece fluviul, pe cînd Batatze, atacîndu-i despre Marea Neagră, a snopit toate în cale-i, ucizînd o mulţime de oameni, robind nu mai puţini, şi cu turme de vite, de cai şi de alte dobitoace întorcîndu-se înapoi. împăratul însă, meditînd a mai da ungurilor o a treia lovitură, a mai trămis o nouă oştire, care să înainteze mai în sus,

atacîndu-i din direcţiunea Tauro-Sciţiei şi avînd de capi pe Andronic Lamparda şi Nicefor Petralifa..."[2]

Pentru ca să ne putem forma o imagine geografică sicură despre toate aceste mişcări strategice ale grecilor, primul pas de făcut este a constata că întreaga forţă armată a lui Manoil Comnen a lucrat în trei corpuri separate, fiecare din ele avînd alţi generali: peste unul Alexiu, peste cel al doilea Batatze, peste cel al treilea Lamparda şi Petralifa.

Corpul lui Alexiu ocupa o margine; corpul lui Lamparda şi Petralifa cealaltă margine; la mijloc, între ambele margini, se afla corpul lui Batatze, adecă al *vlahilor.*

Este învederat că definirea celor două punturi extreme ne va permite a descoperi spaţiul intermediar în care se mişcau românii.

Să ne întrebăm dar:

1. De unde lovea pe unguri Alexiu?

Cinam răspunde: din *locurile cele obicinuite.*

2. De unde loveau pe unguri Lamparda şi Petralifa?

Cinam răspunde: de lîngă *Tauro-Sciţia.*

3. Unde să fi fost „locurile cele obicinuite", de pe unde grecii atacau pe unguri, şi ce însemnează în autorul bizantin cuvîntul „Tauro-Sciţia"?

înainte de această expediţiune a lui Manoil Comnen, Cinam descrie vro cincisprezeci alte războle anterioare între greci şi unguri.

Toate, fără excepţiune, se petrecuseră la Dunăre în actuala Temeşiana şi-n Sirmia[3].

Prin urmare, „locurile cele obicinuite", de unde grecii loveau pe unguri, erau pe malul fluviului Temeş.

Sub numele de Tauro-Sciţia, de altă parte, Cinam înţelege porţiunea de jos a Galiţiei, aşezată între Moldova şi Ungaria şi unde este oraşul Haliri: „KCCTCC raA,h£nc, x^pocc, Taupoo-KuQtxfjc,[4]".

Generalul Alexiu ataca pe unguri la apus despre Temeşiana, iar generalii Lamparda şi Petralifa la răsărit despre Moldova.

Teritoriul prin care i-a atacat generalul Batatze avînd cu dînsul „o mare mulţime de vlahi" se afla între celelalte două, adecă între Temeşiana şi Moldova.

Este dar Tara Românească.

O particularitate e foarte interesantă.

„Marea mulţime a vlahilor", BX.&xcov *no'kbv* 6p.iX.ov a lui Cinam, este pe deplin identică cu expresiunea din trei bule papale de pe la 1236-1239,

adecă posterioare numai cu vrojumătate secol, în cari se zice: „mulţimea poporului crescută peste măsură în *ţara Severinului*"[5].

Aruncînd acum o cătătură asupra mapei, noi ne încredinţăm de la prima vedere că invaziunea vlahilor, descrisă de autorul bizantin, a fost operată anume asupra Ardealului între Făgăraş şi Braşov, căci spre oriinte de această linie creştetul Carpaţilor apucă *sus* spre Galiţia, încît pe acolo, *inioxEiXaq* avcoBev Jto6ev eq touc, rcpoaoiKouv-tac, xfiv Tau-pooK-DâiKTiv epBaX.eîv Ouvvouq, fusese îndreptată cealaltă oştire a grecilor sub povaţa lui Lamparda şi Petralifa.

Actul maghiar din 1231 ne înzestrase cu anul 1170 ca datul aproximativ al stabilirii dominaţiunii Basarabilor în ţara Făgăraşului.

Bizantinul Cinam, confirmînd acest dat cronologic cu toată autoritatea contimpuranităţii sale, ne mai împărtăşeşte modalitatea evenimentului.

Certitudinea e perfectă[6].

Pe la 1170 oltenii de la Severin, profitînd de duşmănia dintre Imperiul Bizantin şi regatul maghiar, se aliază cu cel dentîi, năvălesc în Ardeal şi coprind ducatul Făgăraşului.

7
Făgăraşul între munteni şi unguri

De la 1170 pînă la 1360, precum Chilia între 1400-1460 trecea din mînă în mînă, cînd la munteni, cînd la moldoveni, tot aşa Făgăraşul se pare a fi şovăit între munteni şi maghiari.

în 1231 el era al Ungariei, dar nu de mult, căci actul din acest an îndreaptă în favoarea unui maghiar o strîmbătate comisă în intervalul stăpînirii muntene.

în 1291 el este din nou unguresc, însă iarăşi de puţin timp, precum se vede din famoasa diplomă, mereu citată şi nici o dată explicată, prin care regele maghiar Andrei III acoardă oraşului Făgăraş şi un sat din aceeaşi ţară ungurului numit Ugrin, fiindcă: „i s-a fost răpit pe nedrept"[1].

Ceea ce caracteriza dopotrivă ambele aceste documente, din 1231 şi din 1291, este tendinţa lor comună de a desfiinţa pe tărîmul proprietăţii consecinţele succesivelor ocupaţiuni muntene.

De cîte ori Basarabii apucau Făgăraşul, boiarii lor luau acolo prin donaţiuni princiare, precum văzurăm mai sus în diplomele din 1372 şi din 1432, pămînturi, sate, munţi şi ape, confiscate cu drept sau fără drept pe seama fiscului de la posesorii unguri, cari însă profitau şi ei de

cea dentîi ocaziune pentru a revindeca moşiile lor, din dată ce autoritatea maghiară reuşea a înlocui pe cea română.

Pe la 1300 Făgăraşul depindea încă de Ungaria, căci voievodul transilvan Ladislau îl fortifică atunci[2], negreşit contra vreuneia din cele dese tentative din partea Munteniei.

De la 1300 pînă la 1369 nici un act maghiar, întru cît ne aducem aminte, nu menţionează ţara Făgăraşului, deşi există sute de pergamene pentru aproape toate localităţile Transilvaniei, ceea ce probează că noua cetate n-a putut reziste Basarabilor, încît chiar de pe la începutul secolului XIV regiunea întreagă redeveni munteană.

Puţinătatea cea extraordinară a documentelor ungare despre Făgăraş a fost de mult observată cu mirare[3].

Nemini însă n-a voit să ghicească adevărata sorginte a ciudatului fenomen.

Maghiarii nu puteau regula adesea afacerile unei provincii, carea le aparţinea din cînd în cînd numai în treacăt.

Tot astfeli noi constatarăm mai sus, dintr-o cauză analogă, lipsa actelor moldovene despre Chilia.

8
Ducatul Amlasului

în tot cursul secolului XIV, afară doară de vro cîteva întreruperi momentane, Basarabii au stăpînit cu titlul ducal regiunea Făgăraşului.

Dar unde oare se va fi aflînd cellalt ducat transalpin al Munteniei, misteriosul Amlaş, carele figurează mai totdauna alături cu Făgăraşul în titulatura princiară

Statistica Transilvaniei ne oferă peste treizeci de localităţi, presărate ici-colea în feli de feli de direcţiuni, purtînd toate acelaşi nume: *Amlaş, Almaş, Omlaş, Amnaş, Olmeş, Omnaş, Halmaş, Almăşel* etc. *.

In ce mod ieşi-vom din labirintul unei nomenclature atît de confuze?

Benko, comentînd diploma lui Vlad Dracul din 1432, afirmă că Amlaşul din crisoavele muntene se referă la un sat de lîngă Sibiu, numit săseşte *Hamlesch,* ungureşte *Omlas* şi româneşte *Amlaş* sau *Cmnaf.*

Gebhardi preface acest sat într-o provincie aşezată la marginea ţărei Făgăraşului[1].

Engel bănuieşte că „dominiul Omlaşului se afla în însuşi interiorul districtului făgărăşean"[2].

Pe de altă parte, este foarte cert că pînă în secolul XVII românii din Muntenia numeau „ţinut al Amlasului" o porţiune învecinată din Temeşiana[3].

Faţă cu astă din urmă consideraţiune şi faţă totodată cu o lipsă absolută de probe în favoarea poziţiunii ardelene a ducatului de Amlaş, căci Benko, Gebhardi şi Engel, pe de o parte, se contrazic unii cu alţii în amănunte, iar pe de alta, nu ne ofer decît o nudă afirmaţiune; mai avînd în vedere depărtarea satului Hamlesch de hotarele Munteniei, imposibilitatea-i de a constitui un „ducat", diverse necompatibilităţi cronologice şi mai multe altele, noi înşine, în prima ediţiune a operei de faţă, ne pronunţarăm contra părerii generalmente admise şi ne-am încercat a căuta dezlegarea problemei afară din Transilvania pe teritoriul Temeşianei.

Această soluţiune era cea mai conformă cu următoarele trei criterii menite a înlesni descoperirea ducatului de Amlaş:

1. Trebuie să fie nu un sat sau o urbe izolată, ci o ţară de o întindere oarecare;
2. Trebuie să fie limitrof cu Muntenia;
3. Trebuie să nu fi fost într-o posesiune străină în acea epocă în care ne apare sub sceptrul Basarabilor.

„Ţinutul Amlasului" din Temeşiana, ca un district întreg la hotarul Ţărei Româneşti, corespunde pe deplin primelor două criterii, cu cari din contra nu se potriveşte deloc Hamleschul din Transilvania, un simplu sat situat dencolo de Sibiu.

Cît despre criteriul al treilea, ambele poziţiuni, acea transilvană ca şi acea temeşiana, prezintă condiţiuni egale.

Aveam dară pentru noi două din trei.

Si totuşi rezultatul nu ne satisfăcea.

Chiar în prima ediţiune a acestei opere, turmentaţi mai cu seamă de diploma regelui Matei Corvin din 1467, al carii înţeles direct nu se împacă cu strămutarea ducatului de Amlaş în Temeşiana, căci ea îl numeşte alături cu Făgăraşul şi cu Rodna, două localităţi curat transilvane[4], noi ne grăbirăm a introduce în apendicele de la finea volumului unele modificaţiuni şi rezerve.

Nemulţumiţi însă cu atîta, am ajuns în cele din urmă a întreprinde o călătorie ad-hoc pentru a consulta arhivele ardelene, şi am fost fericiţi de a strînge numeroase probe inedite că:

1. Ducatul de Amlaş se afla în adevăr în Transilvania, deşi nu în modul cel acreditat;

2. „Ținutul Amlasului" din Temeșiana, mai corect „valea Almașului", făcea o parte integrantă din așa-numitul *banat de Severin;*

3. Realitatea rămîne întocmai așa după cum am stabilit-o noi în prima edițiune, adecă o parte învecinată a Temeșianei și o parte extra-făgărășeană a Transilvaniei aparținînd Basarabilor, dar se schimbă între aceste două părți relațiunea nominală.

Să vedem.

9

Ducatul de Amlaș din punctul de vedere cronologic

Oriunde se va fi aflat teritoriul amlășean, pînă la 1370 el nu purta în titulatura principilor munteni nici un nume separat.

Lăsînd la o parte pînă la paragraful următor cestiunea geografică, să ne mărginim aci a limpezi puntul cronologic.

Sub fratele lui Vladislav Basarab și tatăl marelui Mircea, acel Radu Negru pe care letopisețele noastre îl tîrăsc din veac în veac și din loc în loc sub aureola de fundator al Munteniei, deși în realitate el a domnit abia în al șaptelea deceniu din secolul XIV, apare pentru prima oară *ducatul de Amlaș.*

Astăzi nu se mai află, întru cît știm noi, nici un crisov de la acest principe, dar scriptele și actele posterioare menționează mai multe diplome emanate de la dînsul, conservate altădată și actualmente perdute sau rătăcite[1].

El se întitula:

„în Crist Dumnezeu binecredinciosul și de Crist iubitorul autocrat Io Radu Negrul Voievod, din grația lui Dumnezeu domnul toatei Țăre Ungro-Române și ducele țărelor transcarpatine *Amlaș și Făgăraș"*[2].

Aceasta se petrecea pe la anul 1375.

Sub Vladislav Basarab, predecesorul lui Radu Negru, noi găsim primul vestigiu al acestui *ducat amlășean,* dar îmbrobodit sub o formă atît de bizară încît nemini n-a fost în stare de a-l recunoaște.

Pentru a constata faptul, cată să enumerăm mai întîi diversele titluri ale acestui principe.

Pe peatra comemorativă din 1362 a bisericei Sărindar din București, citată într-o inscripțiune de la Matei Basarab, Vladislav se intitulează: „banul Severinului și al Făgărașului"[3].

în actul slavic de la monastirea Tismana[4] și-n inscripțiunea greacă a unei icoane de la Muntele Atone[5], ambele fără dat, însă după toată

probabilitatea anterioare anului 1365: „voievod și domn al Ungro-României".

La 1368: „voievod al Tarei Românești si ban de Severin"[6].

La 1369: „voievod al **Țărei** Românești, ban de Severin și duce de Făgăraș"[7].

în fine, la 1372, către **Țara** Românească, către banatul de Severin și către ducatul de Făgăraș se mai adaogă pe neașteptate un atribut, pe care nu-l vom putea înțelege fără o scrupuloasă analiză.

Textul original s-a citit așa:

„Ladislaus Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux *navae plantationis* terrae Fogaras".

Toți istoricii noștri l-au tradus în următorul mod:

„Vladislav, voievod al Țărei Românești, ban de Severin și *duce al noii plantațiuni a țărei de Făgăraș".*

Dar ce înseamnează noua *plantațiune?*

Iacă bazea dezbaterii.

Atît generalmente în limba latină din evul mediu, precum în specie în diplomatica ungară, *plantatio* este sinonim cu *fundațiune,* cu *edificare,* cu *colonie*[8].

Ducele maghiar Geisa și fiul său regele Sîntu Ștefan, amîndoi renumiți prin ardoarea cu care ademeneau în Panonia numeroase cîrduri de sași, de italiani, de biseni, ba pînă și de saracini, erau „plantatores"[9].

S-ar putea induce la prima vedere că Vladislav Basarab, *plantator* la rîndul său în același înțeles, ar fi colonizat cu români țara Făgărașului.

Scriitorii sași s-au și grăbit a profita de acest simț așa-zicînd *tipărit* al diplomei, afirmînd că pînă la 1372 regiunea transcarpatină a Oltului nu era românească[10].

Actul maghiar din 1231 și bizantinul Cinam ne-au demonstrat mai sus că stabilirea românilor de la Severin în Făgăraș se întîmplase pe la 1160-1180, adecă tocmai cu doi secoli înainte de Vladislav Basarab, iar cu mult mai denainte, *a tempore humanam memoriam transeunte,* întreaga regiune fusese curat română, *terra Blacorum,* deși nu muntenească[11].

Prin urmare, *nova plantatio* nu se potrivește în privința Făgărașului.

Față cu această imposibilitate avem dreptul de a bănui vro nențelegere.

Autenticitatea documentului din 1372, după toate prescripțiunile criticei interne, nu poate fi pusă la cea mai mică îndoială.

Rămîne dar a se cerceta dacă nu cumva textul, anume în pasagiu! „novae plantationis terrae Fogaras", a fost răii descifrat şi rău editat.

Un singur om, iezuitul maghiar Fridvaldszkj, văzuse originalul pe care-1 descrie cu destule amănunte[12].

La caz de a fi coprinsă în descifrare sau în edițiune vreo eroare, nemini nu putea s-o coreagă prin vulgara procedură de colaționare[13].

Să propunem ipoteza că în text ar fi fost: „dux Novae Plantationis *et de* Fogaras", iar nu: „dux novae plantationis *terrae* Fogaras", şi să vedem dacă nu vom putea justifica această lecțiune pe calea demonstrativă, recurgînd la metoda admisă în recensiunea autorilor clasici.

1. *Plantatio terrae* este un pleonasm, căci ideea *plantatio* implică în sine ideea *terra,* încît era foarte de-ajuns a zice: „dux novae *plantationis de* Fogaras", fără a mai vîrî la mijloc pe tautologicul „terrae".

2. în diploma din 1369, cu trei ani mai veche, Vladislav Basarab se mărgineşte cu: „dux de Fogaras", fără *terra,* încît subita introducere a unei formule atît de anormale devine suspectă.

Pînă aci am dobîndit probabilitatea care ne spune că de la 1369 pînă la 1372, într-un timp mai mult decît scurt, Vladislav Basarab nu avea nici o rațiune de a modifica într-un mod ciudat primitiva denumire a Făgăraşului, încît *Nova Plantatio* cată să se refere la altceva.

Paleografia din evul mediu ne va conduce mai departe la un înalt grad de certitudine.

Corecțiunea pe care o azardăm noi în diploma din 1372 se reduce unicamente la înlocuirea cuvîntului *terrae* prin particulele: *et de.*

Să începem prin a constata că în document nu putea fi *terrae,* ci *terre,* căci e în loc de *ae* este una din proprietățile cele mai caracteristice ale ortografiei latine din secolul XIV[14], mai cu deosebire în Ungaria[15].

însă nici *terre* nu se scria pe atunci în cursiva actelor, ci numai *tre,* punîndu-se o codiță dasupra literei t[16].

Iacă dară față-n față: *et de* şi *t're.*

Et, scurtat în monogramă, de cele mai multe ori nu diferă de *t',* mai cu seamă cînd ne vom aduce aminte că vorbele nu se prea separau prin intercalarea unui spațiu, încît *et de* se lega împreună, ceea ce se putea citi prin confuziune: rede sau *t'de.*

Mai rămîne diferința de o singură literă între *t'de* şi *t're.*

însă aci iarăşi, ca o ultimă instanță, paleografia din evul mediu ne arată că minusculele *d* şi r se asemănau în scriere, mai ales fiind înnodate cu alte litere[17].

în acest chip însăşi firea lucrului permitea lui Fridvaldszkj a vedea: „Dux novae plantationis *terrae* Fogaras" acolo unde trebuia să citească: „Dux Novae Plantationis *et de* Fogaras".

Restaurînd litera, să restabilim şi spiritul textului.

Avem formula cea corectă: „ducele Noii Plantațiuni şi al Făgăraşului".

Două ducaturi deosebite, iar nu tot una, după cum se credea pînă astăzi din cauza unui *qui pro quo* paleografie foarte inocinte.

Acolo unde Vladislav Basarab aşează „ducatul Noii Plantațiuni", adecă înaintea Făgăraşului, Radu Negru şi succesorii ambilor frați pun: „ducatul Amlasului".

întru cît nici un al treilea ducat n-a figurat vreodată în titulatura princiară din Muntenia, identitatea între *Noua Plantațiune* şi *Amlaş* e perfectă.

Străbunii noştri, cînd fundau vreo comună rurală, îi dedeau ades numele de *Satu-Nou*[18].

în alte staturi, aceeaşi origine avuseseră sute şi mii de localități, cunoscute sub denumirile de *Neapolis, Neuburg, Neufchâtel, Nova<astra, Novi-odunum, New<astle, Novigrad, New-forest, New-land, Novi-gentum* etc

în apropiarea României serbii au oraşul *Novisad,* numit nemțeşte *Neusatz* şi latineşte *Neo planta, o* formă nominală foarte instructivă prin asemănarea sa cu *Nova Plantatio.*

Unul dintre vechile regaturi france din periodul Merovingilor se chema *Neustria,* adecă *Neust-reich,* pe româneşte: *Regat-nou.*

Aceste exemple s-ar putea înmulți pînă la infinit[19].

în titlul lui Vladislav Basarab termenul „nova plantatio" indică dară stabilirea pe la anul 1370 a unei colonii oltene sau din **Țara** Românească pe o porțiune oarecare destul de importantă din teritoriul transilvan, nu însă în regiunea Făgăraşului.

Aceasta era „ducatul Amlasului".

Dar unde anume se afla el?

10

Ducatul de Amlaş din puntul de vedere geografic

în primul pătrar al secolului XIV un întins teritoriu transilvan, învecinat spre sud cu munții districtului actual al Vîlcii şi spre răsărit cu țara Făgăraşului, aparținea unei puternice familii săseşti ca şi suverane, care la anul 1322 a conces o însemnată porțiune din el coroanei ungare, printr-un act conservat astăzi în Arhivul Cameral din Buda şi

rezumat în următorul mod în diplomatariul săsesc manuscript al lui Trausch:

„Donațiunea regelui Carol pentru magistrul Nicolau fiul lui Conrad de Talmesch şi pentru moştenitorii lui, dacă vor rămînea nestrămutați în fidelitate, în puterea carii donațiuni Nicolau de Talmesch, în coiîsiderațiunea diferitelor credincioase servicii, mai ales contra rebelului Ladislau şi a fraților săi, fii ai lui Ladislau, fost voievod al Transilvaniei, precum şi drept răsplată pentru că a restituit regelui castelul Salgo cu satele Zazzekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafalu şi alte cinci sate româneşti, se primeşte în grația regelui, atît dînsul precum şi moştenitorii lui, confirmîndu-se în toate celelalte bunuri şi drepturi ale lor şi ale fratelui său Ion, fie ereditare, fie de acuizițiune, exceptîndu-se numai castelul şi satele de mai sus"[1].

Afară de castelul Salgo, pe care noi nu ştim a-l preciza, celelalte localități enumerate în acest document există pînă în momentul de față: Omlas, Zekeschdorf, Feketeviz şi Varalya, româneşte Amlaş, Concea, Săcel şi Orlat[2], toate spre apus de Sibiu, iar spre ost-sud de acesta, lîngă Turnu-Roşu, orăşelul Tălmaciu, unde reşedea însăşi familia Konrad[3].

In aceeaşi regiune cată să fi fost şi „cele cinci sate româneşti", pe cari regele Carol nu le specifică.

Mai pe scurt, Basarabii puteau stăpîni atunci numai țara făgărăşeană, căci de cealaltă parte a Oltului se întindea de la Tălmaciu spre Amlas si mai încolo un teritoriu aparținînd într-o mare parte dentîi casei semisuverane a Konrazilor pînă la 1322, iar de la 1322 încoace sceptrului maghiar.

în a doua jumătate a secolului XIV situațiunea se schimbă.

La 1366 regele Ludovic, fiul şi succesorul lui Carol, trămite vicevoievodului transilvan următoarea ordine:

„Pînă a nu te mişca spre a veni aice la noi, îți poruncim cu tărie să procezi denaintea delegațiunii Capitolului Bisericesc din Alba-Iulia, pe care va avea s-o trămită spre acest scop, a delimita după dreptate satele numite Echellew şi Thyliche ale lui Ion zis Tompă, comitelui plaiurilor noastre din părțile Transilvaniei, precum şi satele ce se cheamă Feketeviz şi Varaliafalu ale lui Ion fiul lui Petru de Cisnădie, rectificînd prin cercetare la fața locului hotarele acestor sate *de către pămîntul ce aparține domnului Vladislav, voievodului nostru al Munteniei"*[4].

Două din cele patru sate le-am văzut deja menționate în actul din 1322: *Săcelul {Feketeviz)* şi *Orlatul (yaralyă);* iar *Echellew* şi *Thyliche* sunt *Ecselld* şi *Teliska* de astăzi, săseşte *Tetschele* şi *Tilisch,* româneşte *Icilău* şi *Tilişca,* cîte patru în vecinătate de Sibiu.

Vladislav Basarab ne apare aci stăpînind teritoriul transilvan extrafăgărăşean pînă la Icilău, **Tilişca,** Săcel şi Orlat, adecă o vastă bucată din foastele posesiuni ale familiei Konrad.

Această stare de lucruri este însă foarte proaspătă, deoarăce ea provoacă necesitatea unei delimitări.

în momentul de a da ordinea în cestiune, regele Ludovic era în bune relațiuni cu „domnul Vladislav, voievodul nostru al Munteniei", ceea ce se mai confirmă prin împrejurarea că însuşi actul s-a scris în castelul de la Orşova, pe care în timp de ostilitate niciodată muntenii nu-l lăsau, cel puțin fără luptă, în minele ungurilor.

S-ar putea dară conchide că pămîntul spre sud de Sibiu pînă la Icilău, **Tilişca,** Săcel şi Orlat va fi fost dăruit Basarabilor de către coroana Sîntului Ştefan.

Un alt act tot atît de autentic probează însă că faptul nu s-a întîmplat tocmai aşa.

La 1369, cu doi ani în urma delimitațiunii de mai sus, autoritatea ecleziastică din Alba-Iulia atestă că: „monastirea sîntului Nicolau din Tălmaciu fusese arsă din temelie de domnul muntenesc Vladislav, perind în incendiu toate documentele ce erau depuse acolo"[5].

Arsă cînd?

La 1366, după cum văzurăm, regele Ludovic trăia foarte bine cu muntenii.

între 1367-1368 pacea între dînşii nu s-a turburat cîtuşi de puțin, precum dovedeşte tractatul comercial încheiat la 1368 în ziua sîntei Agnete, adecă la 21 genariu, în care principele român se recunoaşte de vasal al regelui maghiar: „inclitus rex Hungariae, naturalis Dominus noster generosus"[6].

Chiar în 1369 Vladislav Basarab liberează tocmai în favoarea catolicilor o diplomă în care zice că este domn *din grația lui Dumnezeu şi a regelui Ungariei:* „Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Wayvoda Transalpinus"[7].

Cînd dară se întîmplase teribilul atac asupra monastirii din Tălmaciu?

Numai şi numai înainte de 1366.

Cum însă atunci, în loc de a pedepsi pe năvălitor, regele Ludovic ar fi putut să-i mai dăruiască de bunăvoie un foarte important petec din corpul Transilvaniei?

Rezultă că donaţiunea s-a făcut cam în aceleaşi condiţiuni în cari se exercita în genere aşa-numita suzeranitate a Ungariei asupra Ţărei Româneşti: printr-o simplă ficţiune.

Coprinzînd cu foc şi cu sabie tot spaţiul pînă la Icilău, **Tilişca,** Săcel şi Orlat, mai-mai pînă la porţile Sibiului, Vladislav Basarab ştiu să profite de celîntîi moment oportun pentru a se împăca cu maghiarii, reţinînd cu dibăcie teritoriul cel cucerit, ca *donaţiune* „din partea strălucitului rege al Ungariei generosului domn al nostru natural".

însă asemeni „donaţiuni", smulse prin forţă, iarăşi numai prin forţă puteau fi mănţinute: iacă dar de ce el se grăbeşte a aşeza pe locurile apucate mai multe colonii oltene, dîndu-şi apoi titlul de „dux *Novae Plantationis",* după cum ne-am încredinţat în paragraful precedinte.

Aceasta este „ducatul de Amlaş", deşi la 1366 localitatea Amlaş propriu-zisă nu făcea parte dintr-însul, ba chiar şi mai în urmă rămînea generalmente pe din afară, astfeli că la 1383 noi vedem pe regina maghiară Măria dăruind lui Goblin, episcopului catolic din Alba-Iulia, „un sat regesc ce se cheamă Omlaş în ţara Ardealului între scaunele Sibiului şi Miercurii"".

Sunt totuşi probe documentale că şi acest sat Amlaş aparţinuse cîte o dată Basarabilor.

Actul cel mai explicit datează din 1464.

Diplomatariul manuscript al lui Eder îl rezumă aşa:

„Plîngîndu-se saşii că oamenii lui Ştefan de Hederfaja nu permit locuitorilor din scaunul Miercurii de a strînge pentru porci ghindă în districtul Amlasului, Ştefan a răspuns că acest district i-a fost conferit lui de către maiestatea-sa regele *cu aceleaşi drepturi cu cari îl avusese mai-nainte un altul din partea magnificului Vlad-Vodă,* cînd nici atunci nu se îngăduia niciodată miercurenilor sau altor vecini de a utiliza pădurile districtului de Amlaş fară vreo autorizaţiune prealabilă de la posesor, ceea ce se va urma şi de acum înainte"[8].

Acest document, aflător în original în Arhivul săsesc din Sibiu sub nr. 236, probează în modul cel mai irecuzabil că-ntre 1431-1445 Vlad Dracu, fiul marelui Mircea, „magnificus Vlad vajvoda", nu numai că stăpînea satul Amlaş de lîngă Miercurea, dar l-a şi fost conces în uzufruct unui om al său.

Acest om al lui Vlad Dracu putea să se fi bucurat de Amlaş chiar o bucată de timp după moartea domnului său, căci un alt act inedit, ce se conservă în Arhivul din Alba-Iulia, ne arată pe Ştefan de Hederfaja intrînd în posesiune abia în ajunul anului 1464[9].

Pentru ca teritoriul transilvan extrafăgărăşean al Ţărei Româneşti, pe care Vladislav Basarab îl numea încă simplu „ducat al Noii Plantaţiuni", să fi căpătat sub Radu Negru, fratele şi urmaşul acestui principe, denumirea de „ducat al Amlasului", cată să admitem că între anii 1372-1382, ca şi între 1431-1445, satul Amlaş a fost al muntenilor.

Nu există nici o fîntînă istorică care să ne contrazică, căci donaţiunea acestui sat episcopului Goblin de către regina Măria datează din 1383, încît tot ce se poate conchide de acolo este că moartea lui Radu Negru, după care n-a întîrziat a izbucni o crîncenă disensiune între fiii săi Dan şi Mircea cel Mare, procurase guvernului maghiar ocaziunea de a apuca pe un moment satul Amlaş, întocmai după cum l-a apucat mai tîrziu şi după moartea lui Vlad Dracu.

Ca să fi dat numele său întregului ducat transilvan extrafăgărăşean al Basarabilor, Amlaşul cel de lîngă Miercurea cată să fi avut o importanţă oarecare.

în adevăr, documentele din secolul XV îl numesc cîteodată „oraş".

Astfeli, într-un act din 1486 noi citim:

„...ad facies *oppidi regalis Omlas* vocati, nec non villarum seu possessionum Szelisztye, Viedenbach et Kriptzbach in comitatu Albensi existentium, adpraefatum *oppidum Omlas* pertinentium..."[10]

De asemenea, într-o inscripţiune de la Braşov:

„1460. Dracola Woivoda *oppidum antesilvanum Omlasch* diripit, in festo Bartholomaei"[11].

O dată botezat „de Amlaş", ducatul extrafăgărăşean al Munteniei conserva acest nume chiar în acele intervaluri cînd Basarabii nu posedau în realitate satul Amlaş, ci numai vreun teritoriu mai întins sau mai restrîns în jos de Sibiu.

Neavînd o stavilă firească, după cum era Oltul pentru Făgăraş, „ducatul de Amlaş" se mărea sau se micşura după împrejurări.

în orice caz, puntul geografic pozitiv este că sub acest nume se înţelegeau posesiunile Basarabilor spre nord de Carpaţi în direcţiunea Sibiului.

în „ducatul de Amlaş" se afla bunăoară, între celelalte, marele sat românesc Răşinar, carele înfloreşte pînă astăzi şi unde noi vedem pe Radu Negru şi pe fiu-său Mircea cel Mare, adecă între 1372-1418, dăruind bisericei de acolo neşte bucăţi de pămînt[12].

Tot marele Mircea acoardă saşilor din tîrguşorul Heltau, româneşte Cisnădie, foarte apropiat de acel Răşinar, clar destul de departe de ho-

tarul nostru actual, dreptul de a paşte vitele lor în munţii Tarei Româneşti[13], ceea ce nu se poate referi decît numai doară la plaiurile de prin vecinătate.

Cînd mai mare, cînd mai mic, ducatul de Amlaş, „noua plantaţiune" a lui Vladislav Basarab de pe la 1370, a fost în curs de un secol o proprietate de fapt şi de drept a Munteniei, ai căriia principi îl puneau în titlul domnesc totdauna mai pe sus de „ducatul Făgăraşului", căci aveau cuvînt de a-1 considera ca o cheie spre însăşi inima Transilvaniei.

Chiar în relaţiunile lor cu autorităţile ardelene Basarabii ne apar ca „duci ai Amlasului".

Arhivele Transilvaniei ne-au procurat sub acest raport un remarcabil specime.

La 1452 Vlad **Ţepeş,** cerînd extrădarea unui român din ţara sa a Făgăraşului, fugit pe teritoriu săsesc, scrie municipalităţii din Braşov:

„Wladislaus partium Transalpinarum Wayda et *'dominus terrarum de Omlas et Fagaras,* providis et honestis viris, Judici, Juratis civibus de Brassovia fraternitatem et amicitiae dilectionem.. ."[14]

E nu mai puţin instructivă diploma din 8 februariu 1431 a lui Vlad Dracu, petrecînd atunci în Niiremberg la curtea lui Sigismund, împărat german şi rege al Ungariei totodată, carele-şi dă titlul de: „Johannes Wlad, Dei gratia Transalpinae Dominus et *terrarum de Omlasch et de Fogaras Dux"*[15].

Numai pe la finea secolului XV ducatul de Amlaş încetează cu desăvîrşire de a fi pentru Basarabi o realitate teritorială, încăpînd pe minele saşilor, deşi chiar cu vro doi secoli după aceea el mai figurează tradiţionalmente în crisoave domneşti...

11
Posesiunile Basarabilor în Temeşiana

Celebrul istoriograf transilvan Kemeny a găsit în colecţiunea lui Huszti un act foarte important.

Iacă-1[1]:

„Noi Ştefan Losonczy, *ban de Severin* şi pintre celelalte demnităţi cornitele Temeşianei, facem cunoscut pe viitor, prin actul de faţă, cum că avînd în vedere demnele de laudă merite ale credincioaselor servicii, pe cari Petru fiul lui Des, *cnez din districtul numit Almaş al castelului regesc Mehadia,* precum şi fraţii săi uterini Cristea şi Mihai, expunîndu-si averea şi viaţa în mai multe pericole şi de mai mult timp, le-au adus maiestăţii regeşti sub predecesorii noştri *bani ai zisului nostru banat,* si chiar nouă pe cînd lucram pentru liberarea doamnei regine Măria, deci în răsplata acelor servicii, precum şi pentru a-i mai îndemna la altele şi de acum înainte, le-am conferit în virtutea oficiului nostru un sat regesc numit Patak *în districtul suprascrisului castel Mehadia,* cu toate foloasele şi dependinţele de orice natură, lor şi moştenitorilor lor, ca să-1 aibe şi să-1 ţină sub condiţiunile şi dările de mai jos, adecă la sărbătoarea sîntului Arcangel Mihai să dea pe tot anul *castelanului suprascrisului castel Mehadia,* cine va fi după timp, cîte trei groşi de fiecare casă, precum şi cincizecimea la sărbătoarea sîntului martir Georgiu, după cum dau şi pentru celelalte sate ale lor libere cneziale. In mărturia acestora, le-am acordat actul de faţă sub sigilul nostru ordinar. Dat în Ineu, a doua zi după sărbătoarea sîntului confesor Alexiu (18 iuliu), amil Domnului 1387".

Să se observe din capul locului că Losonczy, deşi nu numai ban de Severin, dar şi comite al Temeşianei în acelaşi timp, totuşi dăruieşte fraţilor Deşeni satul din regiunea Almaşului anume în calitate de ban de Severin şi pentru neşte servicii făcute anume pe teritoriul banatului de Severin: „videlicet Banis dicti noştri Banatus".

Almaşul, „districtus vocatus Halmagy", împreună cu castelul Mehadia, „castrum Mihald", făcea dar o parte integrantă nu din comitatul Temeşian, „comitatus Themesiensis", ci din banatul de Severin, „banatus Sewrinensis".

Satul *Patak* sau *Potok,* menţionat în donaţiunea lui Losonczy, se află pînă astăzi între oraşul Oraviţa şi rîul Nera, ceea ce arată că „banatus Sewrinensis" coprindea în Temeşiana şi mai mult decît Almaşul propriu-zis.

Aşa a fost la 1387.

Peste şaptezeci de ani, o diplomă a regelui Vladislav din 1457 enu**mera** toate „districtele românilor" din Temeşiana în următorul mod: Lugoş, Sebeş, *Mehadia, Almaş,* Craşău, Berzava, Comiatşi Iladia[2].

Severinul dar nu se mai menţionează, ci numai Almaşul alături cu Mehadia, însă abia peste o jumătate secol un strănepot al marelui Mircea, catolicit şi ajuns în Ungaria la înalta treaptă de arhiepiscop al Strigoniei, famosul Nicolau Olăh, ne spune că Mehadia era supusă banatului de Severin: *„Severinum* arx infra Traiani pontem, cum tribus aliis, Orşova, Peth, *Mihald, Mi subditis. Harum praefectus Banus,* magistratus inter nostros magni nominis"[3].

Legătura între *Mehadia,* mai româneşte *Mehedia,* şi între banatul de Severin a fost atît de intimă şi îndelungată, încît nu numai porţiunea vest-sudică a Munteniei conservă pînă astăzi numele de *Mehedinţ,* format din adiectivul slavic „Mehedinski", adecă „ţara Mehediei"[4], dar uzul poporan întinde cîteodată această denominaţiune chiar asupra Olteniei întregi, bunăoară în doina:

„Frunză verde magheran,
Voinicel *mehedinţean,*
Sum născut pe frunzi de fag
Ca să fiu la lume drag,
Şi-s scăldat de mic în Olt
Să mă fac viteaz de tot.. ."[5]

Concluziunea este că:

Banatul Severinului şi Mehadia cu „districtus vocatus Halmagy", adecă cu toată partea muntoasă sudică a Temeşianei pînă aproape de rîul Caras, ni se prezintă în documente şi chiar în gura poporului, începînd de la a doua jumătate a secolului XIV, ca o singură totalitate, între elementele constitutive ale căriia nu exista o demarcaţiune destul de precisă.

Această ambiguitate se explică pînă la un punt şi prin orografia regiunii, căci ramura occidentală a Carpaţilor se lasă spre Dunăre prin mai multe crenge a cărora separaţiune e puţin accentată şi dintre cari una merge d-a lungul Olteniei, pe cînd o altă formează ceva mai spre apus aşa-numita „vale a Almaşului"[6].

Oricum să fie, confuziunea administrativă şi uzuală este aci un fapt istoric despre care, pe lîngă celelalte, iacă mai încă o probă:

Pe cînd Losonczy, dîndu-şi titlul de *banus Sewrinensis,* dăruia la 1387 unor români din Almaş un sat din acea lături, în acelaşi an noi vedem pe Mircea cel Mare întitulîndu-se de asemenea *ban de Severin.*

Cum oare „banatus Sewrinensis" putea să le aparţină amînduror în acelaşi moment?

Nu cumva titulatura marelui Mircea va fi fost numai de paradă?

Prin un azard fericit, tocmai din acel an 1387, ne-au rămas două diplome mirciane relative la Oltenia, din cari una poartă datul de 21 iuniu, adecă este posterioară abia cu o lună donaţiunii lui Losonczy.

Acest crisov arată limpede, printr-un şir de localităţi, *Tismana, Vodiţa* etc.[7], cum că ungurii puteau stăpîni atunci ţărmul danubian cel mult pînă la Orşova, iar teritoriul spre răsărit de rîuleţul Cerna era întreg al muntenilor.

Mai pe scurt, Losonczy se întitula *banus Sewrinensis,* însă poseda numai Mehadia şi Almaşul.

Chiar actul său e scris nu în Oltenia, şi nici în apropiare, ci la Ineu, actualmente Boroş-Ineu, o localitate în părţile Aradului.

Fiind totuşi că banatul Severinului coprindea în totalitatea sa Oltenia şi o porţiune a Temeşianei cufundate într-un singur corp, Losonczy se credea în drept a se zice *banus Sewrinensis* deoarăce poseda în fapt Mehadia şi Almaşul, după cum şi Mircea se credea nu mai puţin în drept a se zice tot atunci ban de Severin deoarăce poseda în fapt Oltenia.

între actul lui Losonczy şi cele două crisoave ale lui Mircea, cîtetrele din 1387 şi cîtetrele pretinzînd aceeaşi titulatură, nu există nici o necompatibilitate, ci numai o confuziune nominală, justificată prin nedeterminarea hotarelor între Oltenia şi Temeşiana, după cum am constatat-o mai sus pe bazea tradiţiunii şi a fîntînelor documentale.

Din dată ce o porţiune însemnată a Olteniei se cheamă *Mehedinţ,* din dată ce „districtus vocatus Halmagy" atîrna de Mehadia, din dată ce de la Almas pînă la Olt şovăia o vagă nomenclatură generală, era ceva foarte consecinţe ca fiecare posesor fracţionar să uzurpe numele nedefinitei totalităţi.

Chiar dacă Losonczy ar fi apucat Severinul sau vreun district din corpul Olteniei propriu-zise, după cum ungurii reuşeau cîteodată, totuşi Mircea, întrucît conserva restul, n-ar fi contenit de a-şi da titlul de „ban de Severin"; şi viceversa, chiar dacă Mircea ar fi reluat Mehadia, lăsînd ungurilor numai Almaşul în înţelesul strict al cuvîntului, sau chiar numai o parte din teritoriul almăşean, totuşi Losonczy, întrucît conserva vreo fracţiune, n-ar fi contenit de a-şi da titlul de „banus Sewrinensis".

Pray si Fejer au cules din diplome maghiare următoarea serie „banorum Severinensium" pînă la jumătatea secolului XIV:

1233, Leukus;	1275, Micud, Ugrinus, Paulus;
1249, Laurentius;	1276, Micud;
1263, Laurentius;	1277, Paulus;
1264, Laurentius;	1279, Bela Dux;
1268, Ugrinus;	1291, Laurentius;
1271, Laurentius, Paulus;	1324, Paulus;
1272, Laurentius, Paulus;	1335, Dionysius;
1273, Laurentius, Paulus;	1342, Thomas;
1274, Micud, Ugrinus;	1350, Nicolaus de Zech[8].

întemeiaţi pe cele demonstrate mai sus, noi constatăm că toţi aceştia, deşi se întitulau „bani de Severin", *puteau* să nu fi stăpînit în realitate, ca şi Losonczy la 1387, decît Mehadia sau numai Almaşul, fără să le fi aparţinut măcar o făşie de pămînt în Oltenia; după cum negreşit si Basarabii, deşi se intitulau „bani ai Severinului", *puteau* să nu fi stăpînit în realitate decît Oltenia sau numai o parte dintr-însa, şi nici măcar **o** făşie de pămînt în Temeşiana.

Această *posibilitate* era foarte importantă.

Pentru ca să fim şicuri că în anul hotărît domnii Tarei Româneşti posedau în fapt partea orientală a Temeşianei, trebuie ca *în acelaşi an* să nu fi avut ungurii nici un „banus Sewrinensis".

Astfeli dar în 1233,1249,1263,1264,1268,1271-1277,1279,1291, 1324,1335,1342,1350 etc, valea Almaşului *nu putea* să aparţină Basarabilor.

De la jumătatea secolului XIV încoace Pray continuă şirul unguresc al banilor de Severin:

1351,	Nicolaus de Zech,	1405	Vacat	1430	Wacat,
1353,	*Idem,*	1406		1432	
1355,	*Idem,*	1409		1435,	
1389,	Ioannes,	1410		1436,	
1395,	Myrche Vayvoda Valachiae,	1411		1440,	
13971 1399 |	Vacat,	1412		1455,	Vacat
		1418			
!401,	Nicolaus de Peren,	**1429**		**1456,**	Ladislau de Hunyad etc.

Mai întîi să scoatem din acest registru pe Mircea cel Mare, „Myrche Vayvoda Valachiae", pe care Pray îl bagă la 1395 gratuitamente printre neşte demnitari unguri.

Rămînînd ceilalţi, noi vedem că între 1355-1387 maghiarii n-au nici un „banus Sewrinensis".

De la 1389 pînă la 1401 de asemenea.

Idem între 1401-1435.

Aceste intervaluri de cîte douăzeci şi treizeci de ani sunt cu atît mai elocinţi, cu cît în prima jumătate a secolului XIV ne întîmpină din contra cîte un „banus Sewrinensis" aproape în fiecare deceniu, iar în deceniul al cincilea mai cu seamă se găseşte acelaşi „banus Nicolaus" de patru ori.

în timpii anteriori secolului XIV, ungurii n-au nici un ban de Severin al lor, după Pray şi Fejer, pînă la 1233, apoi de la 1279 pînă la 1291 si de la 1291 pînă în 1324; fără ca nemenţionarea să se poată atribui aci lipsei documentelor maghiare, cari sunt foarte numeroase pentru acea epocă.

Prin urmare:

înainte de 1233, precum şi între 1233-1249, 1279-1291, 1291-1324, 1355-1387 şi 1401-1435, afară de intervaluri mai scurte, muntenii *puteau* posede valea Almaşului.

Ne mărginim a indica *grosso modo* aceste perioade posibile ale dominaţiunii reale a Basarabilor în porţiunea răsăriteană a Temeşianei, rezervîndu-ne a verifica aiuri pe fiecare sau pe unele din ele...

12
Dobrogea - Vidin - Haţeg

Afară de Amlaş si o parte din Temeşiana, Basarabii, de mult stăpîni ai Făgăraşului, au mai coprins din cînd în cînd, mai ales în secolul XIV, cîteva alte teritorii transcarpatine sau transdanubiane.

Mircea cel Mare reuşise într-un timp a cuceri nu numai Dobrogea, dar aproape întreaga Bulgarie, astfeli că un crisov din 1393, carele fusese oarecînd în posesiunea boiarilor Chiţoreni, îi dă maiestosul titlu: „stăpînitor al ambelor laturi ale Dunării pînă la Marea Neagră, domn cetăţii Silistria *şial tuturor tarelor şi oraşelor pînă la hotareleAdrianopolii*"[1].

Cu vro douăzeci de ani şi mai-nainte Vladislav Basarab, unchiul marelui Mircea, a fost coprins pe un moment partea occidentală a Bulgariei, unde se afla atunci regatul separat al Vidinului[2], şi se încercase a mai apuca si partea orientală, unde era aşa-numitul imperiu al Tîmovului[3].

Peste Carpaţi, pe de altă parte, valea Haţegului, renumită prin ruinele capitalei lui Decebal şi răzămată umăr la umăr de înghiul nord-vestic al Munteniei, de asemenea nu o dată cată să fi fost supusă Ţărei Româneşti.

Anticele balade serbe numesc pe Mircea cel Mare: „crai de Haţeg"[4].

Un cîntec bătrînesc din Transilvania mai conservă încă, sub o aparinţă cam desfigurată, tradiţiunea stăpînirii muntene în această regiune.

El este întitulat: *Fata banului din Haţeg.*

în *Istoria critică a literaturei române,* noi vom analiza cuvînt cu cuvînt această frumoasă rămăşiţă din evul mediu, păstrată prin vîrtejul a cinci secoli în gura poporului român.

Aci ne mărginim docamdată a constata în treacăt că „banul de Haţeg" în cazul de faţă, ca şi „craiul de Haţeg" de mai sus, este anume un Basarab, pe al căruia fiu cîntecul din Ardeal îl numeşte:

„Un fecior băsărăbesc",

ceea ce numai o eroare de ediţiune, sau poate uitarea tradiţiunii chiar din partea poporului, a putut preface în:

„Un fecior de *om serbesc"*[5].

In adevăr, poporul român nu zice niciodată: *om nemţesc, om rusesc, om turcesc, om serbesc,* ci numai *neamţ, rus, turc, şerb;* pe cînd *fecior basarabesc,* adecă *fiu de Basarab,* este tot ce poate fi mai conform spiritului limbei române, oferindu-ne o formă foarte arhaică, din care decurg la noi toate poreclele cu finalul *-eseu: Ştefănescu, Bărcănescu, Cornescu* etc, etc, derivate directamente printr-o scurtare mai modernă din: *fecior Ştefănesc* (fiul lui **Ştefan),** *fecior Bărcănesc* (fiul lui Bărcan**),/ecior** *Cornesc* (fiul lui Cornea), întocmai precum în Italia poreclele cele mai vechi erau *Gianfigliazzi* (Joannes filius Azzi), *Filangeri* (filius Angeri) etc, de unde s-a supres apoi *filius,* conservîndu-se drept reminiscinţă numai genitivul patronimic: *Galilei* (filius), *Concini* (filius), *Ferondi* (filius), *Ziani* (filius)[6], ceea ce s-ar zice româneşte: *Galileescu* (fecior), *Concinescu* (fecior) şi altele.

De nu s-ar crede suficiinte această justificare filologică a corectiunii *un fecior basarabesc,* în loc de *un fecior de om serbesc,* noi am putea să mai dăm neşte probe documentale irecuzabile despre *Basarabii din Haţeg* în secolii XIV-XV, şi anume:

1. Un act din 1398 menţionează între nobilii români din tara Haţegului pe un *Basaraba* din satul Rîuşor: „honestos viros Ianustinum et fratres suos *Basarabe* et Custe, kinezios de Riusor"[7];

2. Peste şasezeci de ani, un act din 1453 menţionează pe un alt membru din aceeaşi familie în acelaşi sat Rîuşor: „Ladislaus de Bakuth de Clopotiva, aut *Bazarab* vel Michael de Rusor"[8].

Aşadar, atît prin filologie precum şi pe baze curat documentale, „un *fecior basarabesc"* este o rectificare mai mult decît admisibilă într-o baladă poporană întitulată: *Fata banului din Haţeg,* deşi nu urmează că **acel** Basarab va fi **fost** un voievod al **Ţărei** Româneşti, ci numai o ramură domnească, o **rudă** princiară, un „honestus vir Basaraba", **după** expresiunea actului haţegean din 1398.

Să se observe că şi famoasa diplomă a regelui maghiar Bela din 1247, foarte instructivă în privinţa topografică şi asupra căriia noi vom reveni aiuri, arată Haţegul, „terra Harsoc", ca pe o parte integrantă din Oltenia, „terra de Zevrino"[9].

Aducîndu-ne aminte cele dezbătute în paragraful precedinte, noi ne încredinţăm dară că „banatul de Severin", considerat în totala-i întindere, asa după cum rareori l-au putut stăpîni Basarabii din cauza nentreruptului conflict cu Ungaria, coprindea în sine întreaga Oltenie, partea sud-ostică a Temeşianei şi Haţegul.

Dobrogea şi Vidinul, ca ceva de tot accesoriu, valea Haţegului, într-un mod mai durabil, completează, adause la nord cu cele două ducaturi transcarpatine de Amlaş şi de Făgăraş, profilul teritorial al Munteniei pînă pe la 1400, ale căriia hotare despre apus şi răsărit înaintau d-a lungul Dunării pînă la rîul Caras de o parte, şi de cealaltă pînă la Marea Neagră...

în acest vast spaţiu vom avea a ne exercita noi în cursul operei de faţă, pîndind din cînd în cînd ocaziunea de a preciza şi mai mult sub diverse raporturi, fie cronologice sau topografice, toate cîte s-au determinat aci prin neşte trăsure aproximative; cu alte cuvinte, dacă ne este permis a recurge la o imagine din tecnica picturei, vom isprăvi cu penelul ceea ce am schiţat cu cărbunele.

13

O mapă a Munteniei din secolul XIV

înainte de a încheia, sîntem datori a indica perderea unei vechi mape italiane.

Pe la începutul secolului XV, ea fusese în mînele celebrului istoric florentin Paolo Giovio, născut la 1483 şi mort la 1559, unul dintre personagele cele mai marcante ale timpului său, confidinte al papilor Leone X, Adrian VI şi Clemente VII, amic cu regele Francisc I.

Vorbind sub anul 1538 despre catastrofa domnului moldovenesc Petru Rareş, el descrie în următorul mod limitele Munteniei:

„Ea priveşte spre sud, terminată cu Danubiul şi atingînd la apus hotarele Transilvaniei lîngă oraşul Severin, unde se văd cele 34 minunate columne din podul lui Traian, căci nu sînt toate acoperite cu undele Dunării. Despre răsărit această regiune are un lac plin de peşti, provenit din fluviul Hierassii, ce locuitorii îl numesc Prut şi carele ceva maijos se varsă în Dunăre. Despre nord hotarul ajunge la rîuleţul Hoina,

şi apoi, printr-o linie strîmbă pe uscat, se lasă spre Dunăre în direcţiunea insulei formate prin fluviul acolo unde el se divide în cîteva mari crenge, care insulă se numea în anticitate Peuce, iar acuma se zice Barillana. Toată această regiune a României se cheamă Muntenie...'[n]

De la cine luat-a Paolo Giovio interesanta-i notiţă geografică, care întinde **Ţara** Românească în tot lungul Dunării de la Severin pînă la insula Peuce, unde valurile danubiane se ciocnesc cu talazurile Mării Negre?

La 1538 o asemenea descriere era deja de mult un anacronism.

După 1407, precum văzuserăm mai sus, Chilia începe a se clătena între Moldova şi Muntenia.

Prin urmare, fîntîna lui Paolo Giovio cată să fi fost cam de prin secolul XIV, pe cînd italianii, coprinzînd Pontul prin comerciu, simţiseră din ce în ce mai multă trebuinţă de a avea neşte noţiuni mai pozitive despre toate ţărele litoralului, dînd astfeli naştere unei mapografii ilustrate prin lucrările lui Ascoli, Marino Sanudo, fraţii Pizigani etc.

Toate amănuntele naraţiunii lui Paolo Giovio ne întăresc a crede că el va fi avut denainte vreo cartă genoveză, veneţiană sau florentină de pe la 1350-1400, cu ajutorul carii, uitînd diversitatea timpilor, îşi făcea o idee foarte retrospectivă despre Muntenia din 1538.

Marinarii italiani obicinuiau a boteza italianeşte diferite localităţi orientale, prefăcînd Cetatea Albă în *Moncastro,* Chilia în *Licostomo,* Suceava în *Canadia,* Teodosia în *Caffa* şi aşa mai încolo.

Tot astfeli insula Peuce poartă în textul lui Paolo Giovio numele de *Barillana.*

Acest termen este evidamente o corupţiune din *Brailana,* făcîndu-ne a bănui existinţa în evul mediu a unui stabiliment comercial al Brăilei pe insula Peuce, atît de apropiată şi totodată atît de importantă prin poziţiunea sa la gurele Dunării.

Pasagiul despre cele 34 columne de la Severin, despre lacul de lîngă Prut şi celelalte amănunte din relaţiunea lui Paolo Giovio sunt de asemenea în spiritul mapelor italiane din veacul de mijloc, în cari mai totdauna pe lîngă numile localităţilor găsim neşte note marginale ca acestea:

Jn hoc mari est maxima copia alctiorum..."

,J^ocacessim, regio inhabitabilis propter calorem..."

„Sera, hic nascuntur elefantes..."

,Jvlecha, hic inveniuntur smaragdi..."[2]

De aceeaşi natură trebui să fi fost inscripţiunile de pe mapa cunoscută lui Paolo Giovio:

„Severinum, hic Trajani pontis pilae XXXTV visuntur..."

,Jrlierassus, ab accolis Fruthes vocatus..."

,Peuce insula, hodie Barillana..."

Confuziunea pe care o observăm în descrierea rîuleţului *Hoyna* sau a lacului de lîngă Prut este iarăşi proprie cartografiei din evul mediu, precum şi inexactităţile numerice de feliul celor XXXIV columne în loc de XX[3].'

Afară de cea indicată de Paolo Giovio, noi nu cunoaştem nici o mapă a Munteniei din secolul XIV.

14

Rezumat

Am căpătat pînă acum, mergînd pas la pas pe calea analizei, o perfectă imagine a **Ţărei** Româneşti.

Iacă-o:

La sud, malul stîng al Dunării, de la Marea Neagră pînă la Orşova;

La apus, Carpaţii, formînd o curbă în pîntecele căriia, ca să ne fie permis a numi astfeli partea-i cea mai proemininte, se coprindea valea Almaşului;

La nord, iarăşi Carpaţii, oferind văzului o figură cam asemănată cu spatele unui cal, dasupra căruia Făgăraşul şi Amlaşul păreau aşezate ca o şea;

La răsărit, o linie pleca tot din Carpaţi în direcţiunea piezişă cătră Pont, lăsînd Moldovei Bacăul, Bîrladul, regiunea Lăpuşnei şi a Benderului pînă la Akerman, iar în partea Munteniei rămînînd restul, închis între aceste punturi mărginaşe şi între lungul Danubiului, precum şi o bucată din ţărmul marin.

Dacă vom pune acum cele două ducaturi înstrăinate, Amlaşul şi Făgăraşul, în locul districtelor de sus ale Moldovei, mai adăogîndu-se valea Haţegului, o porţiune a Temeşianei şi posesiunile cele ocazionale în Bulgaria, apoi Muntenia singură, aşa după cum fusese în secolul XVI, ne va apare mai mare decît întreaga Românie unită de astăzi.

Fără această întindere teritorială, mai însoţită negreşit de mai multe alte consideraţiuni, pe cari le vom desfăşura în scrierea de faţă, ar fi fost din partea Basarabilor o nebunie a înfrunta şi un miracol a învinge pe neşte regi maghiari ca Ludovic cel Mare şi împăratul Sigismund, cei

mai puternici suverani ai Europei, sau pe un cuceritor de talia vestitului ţar serbesc **Ştefan** Duşan, groaza Bulgariei şi a Bizanţiului.

Muntenia din secolul XIV trebuia să fie forte, fdrte cu orice pret, căci altfeli ar fi perit românismul de pretutindeni, de mult subjugat peste Carpaţi şi d-abia renăscut în Moldova.

Istoria creşterii teritoriale a Munteniei se poate preciza în cîteva cuvinte:

Dentîi „banatul Severinului", coprinzînd în sine Oltenia, Haţegul şi partea orientală a Temeşianei, cîtetrele constituind o lungă făşie de pămînt între Olt şi Carpaţi, cuib primitiv al colonizării romane în Dacia, sîmburele întregei romanităţi din evul mediu;

Pe la 1160-1170 către Severin se lipeşte ducatul transilvan al Făgăraşului, şi-apoi ambele se măresc treptat prin tot malul nordic al Danubiului pînă la Chilia.

Pe la 1370 se mai adaugă „ducatul Amlasului".

Iacă în ce mod, încetul cu-ncetul, **Ţara** Românească ajunge la suprema-i expresiune de virilitate, coprinzînd cîte o bucată din Moldova, din Transilvania şi din Temeşiana, astfeli că a face istoria Munteniei din acea epocă este mai mult sau mai puţin a desfăşura analele Daciei Traiane.

La sud, la apus şi la nord fruntaria prezintă un necurmat lant de fortificaţiuni naturale, combinate din Carpaţi şi din Dunăre, ceea ce ne explică pînă la un punt admirabila forţă de rezistinţă, pe care Basarabii au ştiut pururea s-o opună la sud, la apus şi la nord tuturor încercărilor slavice şi maghiare.

La răsărit, din contra, nu era nici un hotar între Moldova şi Muntenia, amîndouă expuse a se uzurpa mereu reciprocamente şi mănţinîndu-se astfeli din secol în secol pomul de zizanie şi de ură.

Aci însă un cuvînt.

Bună era Dunărea, cînd ne apăra contra şerbilor şi bulgarilor, dar aceeaşi Dunăre, atît de bună, ne-a făcut să perdem pe românii din Dacia lui Aurelian.

Buni erau Carpaţii, cînd ne mîntuiau de urgia maghiară; dar aceiaşi Carpaţi, atît de buni, au împedecat şi mai împedecă opera unităţii daco-romane.

Rea era lipsa de barieră între Moldova şi Muntenia, îmbrîncindu-le la o perpetuă controversă; dar aceeaşi lipsă de barieră, atît de rea, a venit apoi să ajute la realizarea unirii moldo-muntene.

Totul fiind relativ, afară de Dumnezeu; totul fiind bun şi rau, afara de Unul carele singur reduce antagonismul la armonie; istoria se sileşte a-si da socoteală de raporturile lucrurilor sub conducerea provedinţei, adecă de acţiunea legilor fizice şi biosociologice concordate de catra o supralege...

STUDIUL II

Nomenclatura

1

Tara Românească

Nici o parte a Daciei nu s-a zis vreodată cu mai mult drept: **„Țară** Românească".

în lungul trilater de maluri, cu Dunărea la sud, cu Temeşul la apus şi cu Oltul la răsărit, începînd jos la Severin şi perzîndu-se sus în acea vale a Hațegului, unde vulturul roman urmărise pînă-n ultimu-i adăpost pe fugîndul dracone al Daciei, aci a fost totdeauna măduva romanității.

De la podul lui Traian, *Pons Traiani,* pînă la urbea lui Traian, *Ulpia Traiana,* între cele două căi traiane, *Viae Traianae,* una lîngă Olt şi cealaltă aproape de Temeş[1], tot petecul de pămînt mai conservă încă întipărită pretutindeni memoria patriarcului naționalității române, al căruia nume ajunsese pentru străbunii noştri a fi una cu însuşi numele Romei: *„Plebes et Grdo Traianensis"*[2].

Pe la 1532 un italian din Padova, Francesco dalia Valle, vizitînd în treacăt o monastire de la Tîrgovişte, a cercetat din curiozitate pe călugării de acolo asupra originii lor naționale, căci îl surprinsese din capul locului întrebarea ce i se adresa la tot pasul: „ştii *româneşte?'*

I s-a răspuns:

„împăratul Traian, cucerind această țară şi împărțind-o veteranilor săi, a făcut-o colonie romană, iar noi fiind strănepoți ai acelor ostaşi ai Romei, de aceea ne* şi numim români"[3].

Nicăiri suvenirea leagănului nu s-a putut păstra mai corectă şi mai vie.

Nu este dară de mirare că, dintre toate țârele române, Muntenia a fost pururea cea mai *Țară Românească,* pe cînd celelalte preferau a-şi da succesivamente feli de feli de calificațiuni, mai mult sau mai puțin eterogene.

înşişi străinii i-au recunoscut în unanimitate această aureolă de prima fie a Romei în Oriinte, acordîndu-i numai ei pe țărmul nordic al Dunării numele propriu de *Valahie* sau *Vlahie,* pe care geografia europee i-1 consacră pînă-n zilele noastre: *Valachie, Walachei, Valacchia.*

Ardelenii au mers mai departe în constatarea priorității naționale a Munteniei, zicîndu-i pur şi simplu *Țară,* întocmai precum romanii cei

vechi ziceau Romei pur şi simplu: *Urbe,* sau precum indianii zic colosalului lor Gang pur şi simplu: *Fluviu.*

2
Originea termenului „vlah"

Aci e locul să aprofundam una din cestiunile filologice cele mai controversate.

La slavi şi la germani, adecă la cele două mari ginţi aşezate de veacuri la coastele latinităţii, termenul *vlah* se aplică într-un mod generic către toate popoarele ieşite din tulpina romană, iar mai în specie către italiani şi români, posteritatea cea mai directă a Romei.

Deja clasicul cronicar moldovenesc Miron Costin observă:

„Nemţii italianilor le zic *Wälschen* şi nouă moldovenilor şi muntenilor iar aşa: *Walachen;* franţozii italianului îi zic *vallon,* şi nouă moldovenilor şi muntenilor: *vallaques;* leşii italianului îi zic *wloch,* iar nouă moldovenilor şi muntenilor: *wotoszyn*[1].

Ei bine, pe unii spiritul de ostilitate contra românilor, pe alţii neştiinţa, pe o seamă simetria între elementele unei sisteme artificialmente combinate i-au împins a trece cu vederea sau a nu înţelege această universală accepţiune slavo-germană a termenului *vlah* în privinţa tuturor latinilor.

Nu vom spune nemic despre vechea poveste băbească a „hatmanului Flac"[2], de la care s-ar fi urzit numele *Vlahiei,* nici despre o mulţime de derivaţiuni, demne a figura numai doară în catalogul doctelor excentricităţi ale minţii umane[3].

Nu putem însă a lăsa la o parte cu indiferinţă teoria ceva mai serioasă în puterea căriia termenul *vlah* n-ar specifica o origine naţională, ci numai o profesiune, fiindcă slavoneşte acest cuvînt ar fi îrisemnînd pe *cioban*[4].

Oare nu s-ar putea pretinde, cu aceeaşi aparinţă de dreptate, că serbii şi chiar slavii în genere nu sînt o ginte, fiindcă robii se numeau în latineşte *servi* şi *sclavi?*

Există o regulă elementară în studiul numilor proprii: nemini, fie individ, fie popor, nu-şi dă şi nu primeşte de bunăvoie o poreclă puţin măgulitoare[5].

Principii munteni în toate crisoavele lor slavice şi grece se întitulează cu mândrie: „domni ai Vlahiei".

Diplomatica din secolul XIV ne procură nenumărate probe cum că *românii* se făleau a fi *vlahi,* purtînd ambele numi, cel intern şi cel extern, cu aceeaşi mulţumire de amor propriu naţional[6].

Oricît de democratică ar fi o naţionalitate, totuşi traiul de stînă nici chiar în *Odiseea* lui Omer nu constituă o distincţiune onorifică.

Oare numai la români să fie o excepţiune?

Adevărul este că nici o limbă slavică, dar nici una, nu numeşte pe ciobani *vlahi.*

De cîte ori românii cei neaoşi se întîmplau a fi totodată şi păstori, ceea ce se vede şi se vedea cam ades mai cu seamă la cei de peste Dunăre, slavii din vecinătate le ziceau tot vlahi ca şi mai-nainte, căci prin păstorie nu-şi perde cineva naţionalitatea.

Noi desfidem pe oricine a ne arăta undeva un singur textuleţ cît de mic în care vreun păstor *serb, boem, rus, bulgar* sau *polon,* avîndu-şi caracterul său naţional bine specificat, să fie numit *vlah*[7].

Se mai pretindea că şi la arnăuţi acest termin ar fi sinonim cu *cioban.*

O cunoştinţă mai de aproape cu limba albaneză constată că s-a comis şi aici o eroare[8].

Serbii catolici şi mahometanii din Bosnia satirează uneori cu epitetul vlahi pe serbii cei ortodocşi[9]; dar cauza acestei confuziuni este că numai între români nu se găsesc peste Dunăre mahometani sau catolici, toţi pînă la unul fiind ortodocşi, astfeli că numele de *vlah* s-a confundat acolo cu ideea de ortodoxie.

în toate fîntînele istorice ale slavilor, fără excepţiune, *vlah* denoată pururea o fiinţă latină, chiar acolo unde românimea s-a deznaţionalizat cu timpul, bunăoară în Dalmaţia şi-n Moravia[10].

Să trecem la o altă serie de adversari.

Lui Dobrowsky şi lui Safafik nemini nu le poate contesta sceptrul de regi ai limbisticei şi arheologiei slavice.

Ambii susţin că termenul *vlah* ar fi însemnând în feliurite dialecte slavo-germane pe celţi, de la cari, în consideraţiunea şederii lor primitive în Galia şi-n Italia de sus, numele s-ar fi lăţit apoi într-un mod abuziv asupra naţionalităţilor romanice posterioare de acolo.

Slavii şi germanii nu numesc pe francezi şi pe italiani *vlahi* din cauza latinităţii, ci din cauza celtismului.

Aceasta-i pe scurt teoria lui Dobrowsky şi a lui Safafik[11].

Ea se distruge prin o singură întrebare.

De ce oare slavii şi germanii numai pe celţii cei latinizaţi i-au numit *vlahi?*

De ce niciodată n-au numit astfeh pe celţii cei nelatinizaţi?

Prin urmare, termenul nu se referă la fondul celtic, ci unicamente la actul de *latinizare.*

Safafik şi Dobrowsky afirmă, dar nu probează.

Din contra, ei cad în păcatul de a cita un antic analist german, carele dărîmă propria lor aserţiune.

într-o cronică anglo-saxonă din anul 640 locuitorii din Galia, de mult latinizaţi, sînt numiţi: *Galwalas,* adecă *Gal-Walas* sau *gali-romani.*

Cuvîntul *Walas,* una din formele cele mai obicinuite ale termenului *vlah,* semnifică aci anume pe latini[12].

Cum dară concoardă aceasta cu doctrina lui Safafik şi Dobrowsky?

Mai este ceva.

Românii de la Dunăre nu numai că nu sînt semigali, ca francezii sau italianii de la nord, dar nici măcar nu se învecinează cu vreuna din poporaţiunile celtice.

Atunci de ce oare slavii şi germanii îi numesc *vlahi,* ba încă mai cu preferinţă, ca şi cînd tocmai în Carpaţi ar fi fost ţăria celtismului?

Să analizăm mai departe.

Cronica rusă a călugărului Nestor din secolul XI coprinde în sine toate înţelesurile termenului *vlah.*

în două locuri, ea numeşte astfeli pe locuitorii cei romanizaţi ai Galiei[13].

în alte două locuri, confundînd pe slavi cu dacii, ea dă numele de *vlahi* cuceritoarelor legiuni romane ale împăratului Traian[14].

în fine, tot ca *vlahi* apar într-însa, în legătură cu romanii lui Traian, românii de astăzi, povestindu-se alungarea lor de către invaziunea maghiară[15].

Aşadar în limbagiul nestorian, ca şi-n cronica anglo-saxonă de mai sus, cele mai vechi documente în această materie, *vlah* se aplică explicit la diferitele forme ale elementului latin, nicidecum la celţi.

Francezii, în cari prototipul celtic e cel mai pronunţat, rareori şi numai prin excepţiune sînt numiţi *vlahi,* pe cînd românii, în cari celtismul e ca şi nul, şi italianii, în cari el este de tot parţial şi cu mult anterior primei apariţiuni a slavo-germanilor pe scena istoriei, sînt *vlahizaţi* aproape totdauna.

Maghiarii, veniţi în Europa în secolul IX şi pe cari neamurile limitroafe îi familiarizară cu nomenclatura diverselor popoare continentale, numesc *vlahi,* adecă *olâh* şi *olas,* numai pe români şi pe italiani.

Polonii şi boemii de asemenea.

Muscalii, serbii şi bulgarii numai pe români.

în faţa acestei statistice, ca să ne fie iertat a ne exprime astfeli, se spulberă ipoteza celtică.

Mai este încă o opiniune, patronată de o seamă de filologi de prima ordine, dar care totuşi nu rezistă la cea întîie atingere a criticei.

în antica literatură indiană, oricine nu ştia limba sanscrită se chema *mlecîha,* cuvînt derivat din verbul *mlecîh,* a vorbi într-un mod îngăimat[16], adecă întocmai ideea pe care o exprimau elenii prin pâpRapoc,[17].

Ei bine, unii şi-au închipuit că *vlah* ar putea fi o simplă modificaţiune din *mlecîha,* însemnînd din puntul de vedere al germanilor pe toţi acei ce nu vorbeau nemţeşte[18].

Această ipoteză se ciocneşte cu următoarele obiecţiuni:

1. Pentru a se putea admite probabilitatea unei tranziţiuni fonetice din mlecîha în *vlah* se cer neşte forme intermediare, cari însă nu există nici într-o limbă indo-europee;

2. Verbul sanscrit *mlecîh* s-a conservat pînă astăzi la slavi, anume *ml'czati* în înţeles de a tăcea, de unde la români *mulcom,* ceea ce probă că nici substantivul sanscrit mlecîha n-ar fi perdut sonul m;

3. Limbele germanice nu ne oferă absolutamente nici un derivat din verbul *mlecîh,* încît chiar de reţineau ele substantivul *mlecîha,* fie şi sub forma de *vlah,* tot încă n-ar fi ştiut să-1 întrebuinţeze în simţul cu care, zecimi de secoli înainte, îl întrebuinţau indianii.

4. Nu se poate da nici un exemplu de *ml* sanscrit trecînd în *vl* german, încît nu se află în favoarea etimologiei propuse nici măcar o semiprobă prin analogie.

5. Din contra, de vreme ce teutonii prefăcură pe boemul *Vltawa* în *Moldau*[19], propensiunea limbei germane se pare a fi de a schimba pe *vl* în *ml,* iar nu viceversa.

Mai în sfîrşit, nici un argument *pentru* şi mai multe obiecţiuni *contra* este nu bilanţ destul de elocinte.

Dar atunci de unde oare se trage termenul *vlah?*

Să stabilim mai întîi, ca un punct preliminariu de prima importanţă, că germanii cunoscuseră pe romanii cei vechi şi apoi pe neolatini înainte de a deveni aceştia cunoscuţi slavilor.

Ciocnirile teutonilor cu Italia erau foarte dese şi foarte crîncene, pe cînd nici nu se plămădise încă existinţa nominală a slavilor.

Prin urmare, termenul v *+1* + *h* în înţeles de *romanus* sau *latinus* slavii l-au luat de la germani.

O dată aşezată această bază, care oferă toată certitudinea unei axiome istorice, încît ar fi absurd a pretinde contrariul, trebui să recurgem acum la limbele teutonice.

în toate dialectele germane radicala *val,* devenită *val + d* sau *val + t* prin sufix, însemnează a stăpîni sau a domni[20].

De acolo derivă, fără cea mai mică modificare fonetică a rădăcinei, diversele forme germane ale termenului *vlah.*

La scandinavi, italianul sau francezul se numeşte vaZ-r şi Italia sau Francia *Val-land;* în limba germană medie: *Val-hes* şi *Val-holant,* de unde adjectivul *Val-hesc,* din care s-a format modernul *Welsch;* şi **asa** mai încolo.

Mai pe scurt, Roma dominînd lumea, „Romanos rerum dominos"[21], pe cînd au cunoscut-o teutonii, această trăsură caracteristică de stăpînire universală s-a răsfrînt în numele germanic al tuturor latinilor.

Tot aşa perşii din anticitate numeau pe sciţi *saka*[22], de la radicala *caka,* stăpîn, domn, forte, ceea ce face pe Pictet să observe: „Rien de plus naturei que d'appeler *Ies puissants, lesforts,* des peuples redoutables par leur nombre, leur vaillance et leurs perpetuelles agressions"[23].

frimind mai tîrziu de la teutoni termenul *vlah,* slavii l-au apucat la rîndul lor către Roma şi către fiii ei cei mai apropiaţi de centrul Europei: italiani, francezi, români.

Dar renumele creşte prin trecere din loc în loc.

La germani *vlah* desemna numai regalitatea Romei; la slavi, pe lîngă această noţiune de imperiu, s-a mai brodit acea de colosalitate.

Volot, care nu este decît o formă a numelui *Voloch*[24], însemnează în limba paleoslavică pe *gigante*[25].

La slavi, pe cari poziţiunea geografică îi ţinea departe de sfera conflictelor cu romanii, *vlah* n-a scăzut niciodată la o semnificaţiune trivială sau înjositoare.

Germanii, din contra, umilind şi cucerind pe la începutul evului mediu mai toate ţările latine din occidinte, s-au văzut dodată stăpîni ai romanilor, adecă domni actuali peste foştii domni ai lumii; şi această schimbare radicală în natura relaţiunii internaţionale n-a putut a nu produce o modificare analogă în limbă: termenul *vlah* a căpătat în unele dialecte teutonice o însemnare diametralmente opusă celei vechi.

Walliscus, wealh, *wall* desemna la saxoni pe rob şi pe străin[26],

însă tot aşa dejos, ba chiar şi maijos poate, descinse în acelaşi timp la franci sau la longobarzi cuvîntul *romanus*[27].

Chiar la noi în România, pe dată ce boierii începuseră a crede că sînt slavi sau greci din cauza culturei slavice şi grece, vorba „rumân" ajunse a se întrebuinţa pînă adiniori mai cu seamă în înţeles de clăcaş, de sclav, de plebe.

în cădere, ca şi-n mărire, ambele expresiuni mergeau braţ la braţ.

Vlah fiind sinonim cu *roman,* asadară Muntenia, *Tara Românească* prin excelinţă, a fost totdodată prin excelinţă *Vlahie* sau *Valahie.*

E remarcabil un act papal din secolul XIV în care ne întîmpină amîndouă aceste numi legate la un loc.

La 1345 papa Clemente VI, îndemnînd la catolicism pe domnul muntenesc Alexandru, tatăl lui Vladislav Basarab şi al lui Radu Negru, scria între celelalte:

„în Ungaria, Transilvania, Muntenia şi Sirmia locuiesc *vlahii-romani".*

Textul latin sună:

„*Olachi Romani,* commorantes in partibus Ungariae, Transilvanis, Ultralpinis et Sirmiis".

Apoi maijos, în aceeaşi bulă, nobilimea şi plebea Munteniei sînt numite iarăşi: *vlahi-romani.*

Latineşte:

„Aliis tam Nobilibus quam popularibus *Olachis Romanis"*[28].

Ar urma dară că în primajumătate a secolului XIV pînă şi Scaunul Apostolic va fi aflat deja prin misionarii săi amîndouă denumirile genetice ale Munteniei; noi însă bănuim că-n bula de mai sus cată să fie mai curînd: „Olachi *Komani",* ceea ce editorul a putut citi „Olachi *Romani"* numai din cauza identităţii maiusculelor *R* şi *K* în paleografia latină din evul mediu.

Tara Românească si *Vlahia* sînt două forme nominale sub cari ni se prezintă ideea statului muntean: o formă indigenă, născută şi conservată în propriul grai al poporului, şi o formă exotică, dată nouă de către neamurile învecinate, dar adoptată din parte-ne de bunăvoie.

O comparaţiune va face şi mai lămurită diferinţa între ambele.

Vlahia pentru *români* este ca *Bohemia* pentru *cehi* sau *Hungaria* pentru *maghiari,* la cari papismul introdusese oficialitatea latinităţii, întocmai precum patriarhismul furişase la noi slavitatea cea oficială, iar o asemenea bifurcare limbistică nu putea să nu aducă naturalmente cu sine desfacerea numirii naţionale iarăşi în două: originală şi tradusă.

Acum însă, cînd nu mai există nicăiri cultul *ex-officio* al unui dialect străin în dauna vorbei pămîntene; acuma, cînd catolicismul nu mai impune nimănui pe „pater noster" şi ortodoxia pe „otcze-nasz" sau JtâTep-TJucov,' acuma cehul, oriunde dă peste *Bohemia, o* retraduce prin

Czechy; oriunde dă românul peste *Vlahia,* cată s-o retraducă prin *Țara Românească.*

Astfeli au şi făcut-o părinții noştri în secolul XVII, cînd Limba română începu a revindeca cu-ncetul drepturile sale.

Diplomele cele slavice ale lui Matei Basarab poartă totdauna *Vlahia:* „zemlia uggrovlachiiskaia"[29].

în crisoavele române ale aceluiaşi principe ne întîmpină pretutindeni înlocuirea acestui cuvînt prin *Țara Românească*[30].

Pe malul sudic al fluviului, acest epitet se dedea în evul mediu mai cu precădere teritoriului intermediar dintre Epir şi Tesalia[31], unde pînă acum, închisă ca într-o scoică de munți, palpită vivace şi rezistinte însăşi inima romărumii transdanubiane[32]

Două *Vlahii.*

Ceea ce a fost pentru Dacia lui Aurelian Vlahia de la Pind, pentru Dacia lui Traian a fost Vlahia de la Severin: un cremene, din care la momente predestinate scapără cu putere scînteia românismului.

Această analogie între cele două „Țări Româneşti", ambele cîrmace ale mişcărilor de redeşteptare națională pe cîte o lăture a Danubiului, ne conduce pe nesimțite la cercetarea unei faze nominale foarte importante, care se păruse unora a fi fost introdusă într-adins pentru a nu se confunda cumva Vlahia carpatină cu omonima sa din Hem.

3
Ungro-Vlahia

începînd din secolul XIII şi pînă pe la anul 1700, muntenii nu încetau a adăuga pe un misterios *Ungro* către numele cel radical al *Vlahiei.*

Scaunul metropolitan al Țărei Româneşti, urmînd unei arhaice datine pe care nemini n-o mai precepe, persistă pînă astăzi a fi arhiepiscopat al *Ungro-Vlahiei.*

Ce însemnează oare această *Ungaro-Românie?*

Mulți s-au ispitit a dezlega cimilitura.

Nemini însă nu-i dă de căpătîi.

Sincai zice:

J

„Valahia se numeşte Ungro-Vlahie ca să se osebească de cea din Tesalia"[1].

Răposatul Săulescu mai amplifică această afirmațiune:

„Muntenii sînt numiți ungro-vlahi spre distingerea vlahilor mogleniți din Macedonia şi Tesalia"[2].

Aşa să fie?

Nici o umbră de probabilitate.

Muntenia nu se temea a fi luată vreodată drept Vlahie de la Pind, fiind despărțite una de alta nu numai prin Dunăre, dar şi prin Balcani.

Dacă era vorba de o asemenea temere, mai degrabă trebuia să se sperie Basarabii de a da țărei lor un nume care o expunea mereu a fi considerată ca un singur corp cu Ungaria.

Departe de a preveni vreo confuziune în nomenclatură, *Ungro-Vlahia* împinsese pînă şi pe cronicarii moldoveni din secolul XVII[3] a amalgama adesea pe munteni cu *unguri,* iar biograful lui Neagoie Basarab, scriind pe la 1520, califică mai pretutindeni Țara Românească: *Panonie*[4].

A-şi impune dar un nume, mai ales acela de *Ungro-Vlahie,* numai şi numai din gustul de a caracteriza astfeli diferința pozițiunii lor teritoriale în raport către depărtata şi inofensiva *Mogleno-Vlahie,* ar fi fost pentru munteni o metafizică.

Cantemir zice:

„Grecii le-a zis ungro-vlahi şi țărei *Ungro-Vlahie"*[5].

Apoi mai jos:

„Jale că unii din scriitori, în diplomatele domnilor munteni şi-n alte cărți, nesocotind ce cinste coprinde numele român, scriu numele de greci împrumutat ungro-vlah, adecă căci sînt mai aproape de hotarele ungureşti, sau căci Radu-Vodă Negrul despre țara ungurească a venit"[6].

Cantemir mai adaugă, în sfîrşit, că numele turcesc al Munteniei, *Kara-Iflak,* măcar că se traduce literalmente „negrul-vlah", dar în realitate nu este decît o desfigurare fonetică a cuvîntului OuyYpo-pXccxoc,, fiindcă:

.Altmintrelea ar fi trebuit să fie alt neam carele să se cheme *Ak-Iflak,* adecă vlah-alb, şi împotriva aceluia acesta să se cheme vlah-negru, care nici a fost, nici este"[7].

Sorgintea expresiunii *Kara-Iflak* o vom dezbate mai la vale, ca şi fantastica descălecare a lui Radu Negru din „țara ungurească".

Aci ne mărginim cu rămăşița aserțiunii: *Ungro-Vlahia* de origine grecească.

Pentru timpul anterior anului 1400, Cantemir cunoştea un singur bizantin, carele şi acela întrebuințează într-un singur loc zicerea Ungro--Vlahie, anume împăratul Ion Cantacuzen pe la 1375[8].

Oare din această unică mențiune izolată se putea înduce grecismul cuvîntului?

M

Prin înalta-i poziţiune autorul grec, din actele diplomatice dintre Muntenia şi Constantinopole, nu putea a nu şti titlul pe care şi-l dedeau domnii munteni în secolul XIV de cîte ori scriau greceşte: au9evTTiq noronc. OuYYpoBA,axio:c,, precum este bunăoară inscripţiunea icoanei lui Vladislav Basarab de pe la 1365, conservată în lavra Sîntului Atanasiu din Muntele Atone, de unde a uezmormîntat-o d. A. Odobescu.

In urma lui Cantemir s-au mai scos la lumină *Protocoalele* Patriarcatului Constantinopolitan dintre 1315-1402.

Muntenia este numită acolo pretutindeni: OuyYpoBX.axio:.

De ce însă?

Pentru că aşa se intitula „marele voievod" Alexandru, tatăl lui Vladislav Basarab, în corespundinţa-i bizantină din 1359: „'O euYeveaxa-**TOC**, uivac. BoîB68ac, mi auBev-cric, *năar\q* OuyYpoBA.axia<;".

Scaunul patriarcal trebuia negreşit să-i **răspunză** tot astfeli, căci de pe aiuri nu putea afla cum să-l cheme într-un mod oficial: „EuyevecjTa**te, auvETcbmTE, âvSpiKanocTE, UEYCX** BoîB65a **KOU auBEvra** *nâ<jr\c,* OuYYpoBXaxvac **EV** cVy'**u»** Tcve-oucm yv^avâTatE, **xoBEivoxatE** *vie.* **TTJC, fiptov** *[ieipi6ir\xoq K\>p* 'AA.**E^av5pE**"[9].

Georgiu Codin, scriind deja în secolul XV, ne prezintă la rîndul său zicerea *Ungro-Vlahia*[10]; dar el o cunoscuse anume din arhivul Patriarcatului Constantinopolitan, precum o demonstra expresiunea luată de acolo: unTpora>XiTr**|C, UEpouc,** OuYYpoBX.axiac,[11].

Afară de Cantacuzen, de *Protocoale* şi de Codin, acest cuvînt nu se găseşte nicăiri în ceilalţi scriitori bizantini.

Pe la 1400, vulgul din Elada numea Ţara Românească curat numai: BA.axia[12], întocmai precum îi zicea pe la 1300, cu un secol înainte, bizantinul Nicefor Gregora[13].

Tot aşa scriau grecii cei stabiliţi în Muntenia, din cari unii reuşeau a se urca la cele mai înalte demnităţi ale statului[14].

Ungro-Vlahia era rezervată actelor domneşti şi metropolitane.

Din analiza lui Cantemir, Şincai şi Săulescu, noi am dobîndit pînă aci două convicţiuni:

1. Numele *Ungro-Vlahia* nu s-a impus Munteniei ca un simplu mijloc de a o deosebi de *Mogleno-Vlahie;*

2. Acest nume ne apare ca o proprie creaţiune a muntenilor, nu ca un împrumut.

Dar care-i este înţelesul?

Ghicitu-l-a cineva?

Pray[15], Gebhardi[16] şi Engel[17] văd în *Ungro-Vlahia* o probă despre antica suzeranitate a coroanei Sîntului Ştefan asupra Ţărei Româneşti.

Nemic, în adevăr, nu se pare a fi mai probabil la prima vedere.

D. Rosler iată cum rezumă şi completează teoria predecesorilor săi:

„Cum că voievodatul muntean fusese dintru-ntîi numai o provincie a regatului ungar, rădicîndu-se apoi abia la treapta de domnie vasală, dovadă este însuşi numele ţărei, Ungro-Vlahia, uzitat în propriile diplome ale voievozilor munteni"[18].

Pray, Gebhardi şi Engel nu demonstrau nemic.

Ei deduceau pur şi simplu printr-un joc de cuvinte cum că *Ungro-Vlahia,* deoarăce coprinde în sine numele *Ungariei* şi numele *Vlahiei,* trebui să fi sernnificînd dorninaţiunea *Ungariei* în *Vlahia.*

D. Rosler face un pas înainte.

El constată uzul acestui nume în crisoavele domneşti din Muntenia, însă tocmai această împrejurare, atît de ponderoasă, este ceea ce doboară la pămînt întreaga sistemă.

Si iată cum.

Se poate zice într-un mod absolut că nu există nici o diplomă munteană princiară sau metropolitană, scrisă slavoneşte sau chiar greceşte, în care Ţara Românească să nu fie numită *Ungro-Vlahie.*

Colecţiunea lui Venelin ne procură vro cincizeci de documente de această natură dintre anii 1360-1700[19].

Ungro-Vlahia figurează în toate fără excepţiune[20].

Pe cît însă de universală e *Ungro-Vlahia* în diplomatica slavo-greacă a Ţărei Româneşti, tot pe atîta de neauzită este ea în celelalte acte muntene, scrise în limba latină şi cari sînt destul de numeroase, mai ales în secolul XIV.

Basarabii ar fi putut să se întituleze *Vayvoda Ungro-Vlachiae* sau *Ungro-Valachiae* sau *Hungaro-Blachiae,* tot aşa de lesne precum se întitulau ei toţi pînă la Vlad Dracul: *Vayvoda Transalpinus* sau *Valachiae Transalpinae.*

De ce oare n-au făcut-o?

Toate referinţele diplomatice între Ungaria şi Muntenia se redeгeau latineşte.

Avem la mînă mai multe diplome internaţionale în această limbă, mai cu seamă de la Vladislav Basarab[21] şi de la Mircea cel Mare[22].

Dacă termenul *Ungro-Vlahia* denota cîtuşi de puţin raportul de vasalitate al Munteniei către regatul ungar, apoi necesarmente ar fi tre-

buit ca Basarabii mai în specie în corespundința lor cu regii maghiari să se serve de această expresiune.

Ei bine, ei nu făceau așa.

Coroana cea suzerană a Sîntului Ștefan - căci noi recunoaștem că era în adevăr suzerană - ar fi cerut-o cu orice preț ca o solemnă datorie omagială.

Nici o pretensiune de feliul acesta nu transpiră de nicăiri.

Regii maghiari, tocmai pînă pe la 1700, se par a fi ignorat cu totul însăşi existința vorbei *Ungro-Vlahia!*

Este comic măcar de a presupune că Basarabii s-ar fi lăudat mereu către slavi și către greci cu poziţiunea lor de domnie subalternă, ca și cînd era ceva demn de invidie, pe cînd numai în fața stăpînului ei luau dodată un aer de egalitate, ascunzînd cu stăruință ceea ce manifesta supunerea.

Este și mai comic de a-și imagina pe un suzeran carele nu cunoaște numele omagial al vasalului!

Dacă *Ungro-Vlahia* avea înțelesul pe care i-l atribuiesc Pray, Gebhardi, Engel și d. Rosler, consecințele faptului s-ar fi intervertit vrînd-nevrînd în următorul chip:

1. Basarabii ar fi murmurat acest cuvînt, aşa-zicînd cu d-a sila, numai în relaţiunile lor directe sau indirecte cu Ungaria, adecă în diplome latine;

2. Basarabii l-ar fi înlăturat fără rezervă, ca o expresiune puţin măgulitoare pentru susceptibilitatea naţională, din toate relaţiunile lor directe sau indirecte cu românii, cu slavii și cu grecii, adecă din diplome nelatine;

3. Curtea regească a Ungariei n-ar fi lipsit niciodată de a numi Muntenia *Ungro-Vlahie* și numai *Ungro-Vlahie.*

Aceste efecte, necesitate de logică, sînt diametralmente opuse realităţii.

Fotino, Venelin și d. Laurian s-au apropiat de veritate mai mult ca oricine altul.

Fotino zice:

„Muntenia se numește *Ungro-Vlahie* din cauza locuitorilor săi, veniți aci din Transilvania"[23].

într-un alt pasagiu el traduce *Ungro-Vlahia* din titlul lui Radu Negru prin „Țara Românească din Ungaria", mai adăugind apoi în notă că prin „Ungarie" se înţelege Transilvania[24].

Venelin vorbește ceva mai pe larg:

„Basarabii s-au zis domni ai toatei *Ungro-Vlahie,* adecă ai Transilvaniei, anume de cînd apucară posesiuni în interiorul acestei țăre, bunăoară aşa-numitele ducaturi de Almaş și de Făgăraş; fiind însă că Ardealul avea voievozi ai săi proprii, de aceea nici titlul în cestiune nu era în realitate decît o controversă"[25].

D. Laurian, în fine, comentează *Ungro-Vlahia* prin: „Ungaria de peste Temeş, pe care o desparte fluviul Mureş în Temeşiana și Crişiană"[25].

Ceea ce-i comun lui Fotino, Venelin și d-lui Laurian se poate rezume în următorul aforism:

„Ungro-Vlahia indică stăpînirea muntenilor peste o parte oarecare din pămîntul politic al Ungariei".

Așa este, precum ne vom încerca a o demonstra cu cîteva rînduri mai la vale.

Aşa este, dar fiecare din cei trei autori își întunecă fundamentala idee prin cîte o parţială rătăcire.

Fotino crede că Radu Negru ar fi adus zicerea *Ungro-Vlahia* din Transilvania, pe cînd în fapt fratele acestui principe, Vladislav Basarab, și tatăl amîndurora, Alexandru, precum și metropoliții lor, fără a mai vorbi de epoce anterioare, o purtaseră cu mult mai-nainte în titulatura princiară și arhierească.

Aceasta-i greșeala lui Fotino.

Venelin n-a știut că ducatul Amlasului nu se afla în Ardeal, ci în Temeşiana, mai închipuindu-şi pe dasupra că întreaga Transilvanie s-ar fi numit *Ungro-Vlahie,* ceea ce nu-și găsește justificarea nici într-o fîntînă istorică.

Aceasta-i greșeala lui Venelin.

D. Laurian strămută dominațiunea Basarabilor peste Temeș, pînă unde nu se întinsese niciodată teritoriul Munteniei, cel puțin în secolii XIII și XIV.

Aceasta-i greșeala d-lui Laurian, carele însă, cată s-o mărturim, s-a cores mai în urmă, adoptînd o altă interpretare mai adecuată cu adevărul decît chiar a lui Fotino și Venelin[27].

Souturînd pe cîteșitrei de ceea ce-i de prisos și completîndu-i prin ceea ce le lipsește, noi am venit la următoarea concluziune:

Țara Românească devine *Ungro-Vlahie* anume de cînd cu anexarea Făgăraşului.

Cu alte cuvinte:

în termenul *Ungro-Vlahie,* descompus în ambele sale elemente constitutive, Muntenia corespunde cu *Vlahia,* iar porţiunea olteană a Transilvaniei cu *Ungaria.*

în cronicele şi-n documentele române Transilvania mai cu seamă se numeşte aproape totdauna: *Ţară Ungurească*[28].

„Domn al Ungro-Vlahiei" înseamnă: *Dominus Hungariae et Valachiae.* Era ceva ca „roy d'Angleterre *et de France"* în diplomele regilor normanzi din secolul XIV.

Pe ţărmul Danubiului ca şi pe ai Tamisei, de dincoace *domnia Ungariei,* de dincolo *regalitatea Franciei,* au fost dentîi formula unei realităţi exagerate, apoi în curs de secoli o pretensiune tradiţională.

Este evidinte că grandioasa titulatură *ungro-vlahă* nu putea surîde coroanei Sîntului Ştefan.

Tocmai de aceea, evitînd ceartă, în toate diplomele latine, accesibile ungurilor, Basarabii prefereau a da ţărei nesupărăciosul nume de Muntenie: *Transalpina,* pe cînd în relaţiunile lor cu celelalte staturi limitrofe, cu slavii şi cu grecii, precum şi-n afacerile curat interioare, ei se făleau a fi domni ai *Ungro-Vlahiei.*

Regii maghiari, la rîndul lor, abia una singură dată au pronunţat *Ungro-Vlahie,* şi-apoi cu o rezervă foarte semneficativă, anume într-o diplomă slavică a împăratului Sigismund din 1420, hărăzită monastirii Tismana şi-n care se adaugă imediat: „adecă a Basarabilor"[29], pentru a arăta astfeli că nu teritoriul Ungariei se înţelege prin *Ungro.*

Tronul muntean din evul mediu recunoaşte supremaţia tronului maghiar, plătindu-i chiar un tribut; dar natura acelei vasalităţi, precum ne vom convinge mai departe, era altfeli de cum şi-o închipuiesc Pray, Gebhardi, Engel şi d. Rosler.

Este interesant că şi domnii Moldovei începuseră într-un timp a-şi forma un titlu analog cu *Ungro-Vlahia.*

în corespundinţa lui Alexandru cel Bun cu Patriarcatul Constantinopolitan, Moldova se cheamă *Ruso-Vlahie,* PouocîoBÂ.axîa[30].

Din evul mediu şi pînă la împărţirea Poloniei, cuvîntul *Rusia* se aplica specialmente către actuala Galiţie, *palatinus Russiae* sau *Ruskie wojewodztwo,* din care făcea parte Pocuţia, o mică provincie la marginea nordică a Moldovei[31].

Pe la 1388, ca depozit spre asicurarea unui împrumut, Polonia ceda-se moldovenilor acea Pocuţie, adecă o porţiune din corpul *Rusiei*[32].

Iacă de unde se iveşte dodată *Ruso-VIahia.*

Domnii moldoveni, posedînd un fragment din Galiţia, începură a se făli, cel puţin în relaţiunile lor cu grecii, de a fi *domini Russiae et Vlachiae,* după cum domnii munteni, posedînd mai de mult şi într-un mod mai durabil un fragment din Transilvania, se făleau către greci şi către slavi de a fi *domini Ungriae et Vlachiae.*

Nici cei întîi însă nu-şi dedeau titlul cu *Rusia* cînd vorbeau cu polonii, nici ceilalţi nu se lăudau cu *Ungria* cînd aveau a face cu maghiarii.

Toată diferinţa consistă în aceea că *Ruso-VIahia* perise în faşă, pe cînd *Ungro-Vlahia* s-a perpetuat mai pînă în zilele noastre; dar în fond ambele cazuri sînt absolutamente de aceeaşi natură.

Se va pretinde oare că Moldova se chema *Ruso-Vlahie* din cauza vasalităţii sale către Polonia?

Dar atunci s-ar fi zis: *Polono-Vlahie.*

Nu mai insistăm asupra unui punct atît de limpede.

Să abordăm un alt nume tipic al Ţărei Româneşti.

3 bis
Transalpina

Nemic nu poate fi mai natural decît a desemna o parte de loc după impresiunea cea mai elementară a aspectului său: deal sau vale.

Originea unui popor este cîteodată obscură, în orice caz cere o prealabilă cercetare; principele sau dinastia, după cari s-ar putea numi un stat, trec şi se uită; tărîmul rămîne singur neclintit în mijlocul tuturor vicisitudinilor, izbindu-ne de la cea dentîi ciocnire şi nedezminţindu-se niciodată.

Ar fi oţios din parte-ne a grămădi aci denumiri locale, datorite poziţiunii muntoase sau vălene a teritoriului, deşi nu e greu a oferi un lung registru, începînd cu străbuna Romă, în faţa căriia, de la prima-i apariţiune pe scena istoriei, locuiau deja două antice triburi italice: *Herniei* sau muntenii şi *Aequi* sau vălenii[1].

Să ne mărginim în sfera Daciei.

Gotul Iornande o zugrăvea în secolul VI: *cunună de munţi*[2].

Din toate provinciile Daciei, Ţara Românească şi-a cîştigat mai în specie numele de *Muntenie,* pe care însă l-ar fi putut *revindeca* cu acelaşi drept Moldova, Ardealul, Crişiana, Temeşiana şi chiar România de peste Dunăre.

Originea acestei numiri este eminamente din evul mediu.

în deşert s-au încercat unii a inventa pe socoteala anticităţii o Dacie Munteană, *Dacia Alpestris,* care în realitate nu se găseşte nicăiri în inscripţiuni sau în autori clasici[3].

Cuceritorii romani priveau actuala Țară Românească totdauna din direcțiunea Dunării, unde munții joacă un rol secundar.

Numai în veacul de mijloc această porțiune a Daciei începe a fi mai bine cunoscută despre nord, apus şi răsărit, de unde o atacau mereu germanii, slavii, ungurii şi diferite hoarde orientale, întîmpinînd toți în cale, mai mult sau mai puțin, stîncoasa baricadă a Carpaților.

A merge spre Olt era pentru dânşii a trece *peste munți,* „ultra Alpes", după cum se rostea diplomatica latină a maghiarilor de prin secolul XIII[4].

Pe de altă parte, înşişi românii, siliți necontenit în fața navalei a căuta refugiu în nebiruita cetate alpină, s-au deprins, printr-o procedură firească a spiritului uman, a identifica concepțiunea de *patrie* cu ideea de *munte,* întocmai precum orăşeanul sau săteanul simbolizează țara prin casă, prin cămin, prin vatră.

în acest mod s-a născut de sineşi numele de *Muntenie,* convenind dopotrivă străinilor şi pămîntenilor, căci fiecare îl putea înțelege din propriul său punt de vedere.

Unii au crezut că numai moldovenii ar fi botezat astfeli Țara Românească.

Este o eroare capitală.

Vom enumera mai întîi toate cazurile din secolul XIV în cari cuvîntul *Transalpina,* cu numele *Munteniei,* figurează în actele Basarabilor cele scrise în limba latină:

1. Monetele de la Vladislav Basarab dintre 1360-1372, întitulîndu-se: „Voivoda *Transalpinus"*[5];

2. O diplomă de la acelaşi principe din 1368[6];

3. O alta din 1369[7];

4. *Idem* din 1372[8];

5. Ambasada în Polonia la 1389 din partea lui Mircea cel Mare, „woiewodae *Transalpini"*[9];

6. Tot aşa din 1390[10];

7. *Idem din* 1391";

8. Tractatul între acelaşi principe şi împăratul Sigismund din 1395[12].

Dintre actele străine în limba latină tot din secolul XIV nu menționăm nici unul, fiindcă mai toate sînt unanime a traduce *Muntenia* prin *Transalpina* sau cîteodată *Ultralpina*[13], *afară* numai doară de două bule papale din 1370, una către Vladislav Basarab şi cealaltă către văduva lui Alexandru Basarab, în cari amândouă, printr-o excepțiune remarcabilă, ocurge numele *Vlahia*[14].

Să ne mai întrebăm oare dacă *Transalpina,* adecă *țară-de-peste-munți,* este sau nu tot una cu *Muntenia?*

Există un mod indirect de a răspunde la această cestiune.

Un caz absolutamente identic, o copie aşa-zicînd fotografică, ni se prezintă peste Carpați.

Cuvîntul *Ardeal,* devenit nume românesc al Transilvaniei, derivă din numele unguresc *Erdely*[15], formîndu-se în graiul poporului întocmai după aceeaşi procedură eufonică prin care grecescul epYct-cric, s-a prefăcut în *argat* sau latinescul *ericius* în *arici.*

Erdely provine la rîndul său din radicala maghiară *erdo,* care însemnează *codru*[16].

Prin urmare, Ardealul este *Codrenie.*

Latineşte: *Silvania.*

De ce dară s-a mai adaus la început un *Trans,* combinîndu-se astfeli *țară de peste codri* în loc de *țara codrilor?*

Pentru că latinitatea, fiind în evul mediu limba oficială a Europei întregi, căuta într-adins a se pleca după conveninţa generalității popoarelor, iar nu a unui singur.

German, slav, ungur, latin, nimeni nu putea întră în Ardeal fără a da *peste codri, cari* blăneau cu prisos hotarele de jur în jur.

Pentru toți era *țară-de-peste-codri.*

De aci *Trans-silvania.*

Pentru indigeni însă acest *trans* sau *peste* constituia o formă absurdă, căci patria lor nu se afla *peste codri,* ci erau chiar *codrii.*

Cu toate astea, de cîte ori scriau latineşte, ei erau constrînşi a întrebuința vrînd-nevrînd exoticul nume de *Trans-silvania,* fiindcă altfeli s-ar fi expus a da loc confuziunii.

Devenise un termen tecnic.

Ardeal sau *Erdely,* adecă *Silvania* sau *Codrenie,* fără nici o idee de *trans,* rămîneau pentru uzul local.

în fond însă, fie *Trans-silvania,* fie *Ardeal,* este tot una, oferindu-ne noțiunea esențială de *codru.*

Numile Muntenie şi *Trans-alpina* trec din punt în punt prin aceeaşi desfăşurare analitică.

Basarabii admiserăin actele lor latine *Trans-alpina* în loc *de Alpina* numai spre a înlătura orice ecuivocitate în relațiunile lor cu străinii, pe cînd la dânşii acasă acest termen anormal se înlocuia totdauna prin forma-i cea corectă: *Tară Muntenească.*

Este o ciudată comcidință că, precum Vlahia de la Dunăre se numea *Trans-alpina,* tot astfeli Vlahia din Hem se zicea *Zagoria*[17], adecă *peste-munți,* o traducere slavică literală a cuvîntului latin: *za* (trans)-*-gory* (alpes).

In raport cu pozițiunea geografică a Serbiei și a Bulgariei acea țară se afla *peste munți,* anume Balcani, întocmai precum banatul Severinului se afla *peste munți,* anume Carpați, în raport cu pozițiunea geografică a Ungariei și a Poloniei.

4

Tara Muntenească

O dată demonstrîndu-se că nu numai moldovenii, ci aproape toate celelalte popoare, și mai cu seamă chiar indigenii ziceau Țării Românești *Muntenie,* cată să urmărim după putință în cele mai vechi fîntîne forma românească a acestui cuvînt, ceea ce este cu atît mai anevoie cu cît noi nu posedem pînă acum nemic destul de substanțial în limba noastră națională de prin secolii XIII, XIV și XV

Italianul Bonfinio, născut la 1427 și răposat la 1502, trăit mai toată viața sa în Ungaria, amic și istoriograf al regelui Matei Corvin, repetă de trei ori într-un singur pasagiu că pămîntul Basarabilor se cheamă *Muntenie:* „Montana"[1].

Tractatul comercial din 1407 între Moldova și Polonia, deși numește pretutindeni Țara Românească *Basarabie,* precum vom vedea mai la vale, totuși mărfurilor de acolo, și anume cerei, îi dă calificarea de *muntenești:* „muntiansky"[2].

Ambele aceste izvoare, atît Bonfinio, precum și tractatul moldo-polon, unul scriind pe la 1450 și cellalt scris pe la 1400, trebui socotite în cazul de față ca făcînd parte din secolul XIV, căci înregistrează un lucru deja generalmente cunoscut pe atunci de la Lemberg pînă la Buda, adecă ceva înrădăcinat cu mult mai denainte.

Peste un secol și mai bine, pe la 1520, numele de *Muntenie* era atît de răspîndit în Țara Românească, încît biograful lui Neagoie Basarab îl întrebuințează de vro zece ori, bunăoară:

1. „Nifon, patriarcul Țarigradului, care a strălucit în multe patime și ispite în Țarigrad și în *Țara Muntenească";*

2. „De aceasta încă mărturisise sfîntul Nifon mai-nainte, ca și de *Tara Muntenească";*

3. „Zisese mai-nainte de Radul-Vodă și de *Tara Muntenească";*

4. „Alții se răsipiră prin toată *Țara Muntenească";*

5. „Mai vîrtos în *Țara Muntenească* mari și minunate monastiri a făcut";

6. „Mutarea acei sfinte icoane din Țarigrad în *Țara Muntenească";*

7. „Toți egumenii din *Țara Muntenească";*

8. „Toate monastirile *Țărei Muntenești"* etc.[3]

Nu ne pogorîm în timpii mai dincoace.

Ne ajunge a fi probat că în secolul XIV, dacă nu și mai încolo, numele de *Muntenie* era tot atît de comun pe malurile Oltului ca și acela de *Tară Românească,* căzînd treptat în desuetudine cu mult mai tîrziu, abia după 1700[4].

5

Havas-Alfold

Muntenia, tradusă latinește în stil diplomatic prin *Transalpina,* servi tot în secolul XIV vecinilor noștri unguri pentru a impune Țărei Românești o denominațiune care s-a păstrat pînă astăzi în graiul maghiar, anume *Havas-Alfold,* adecă „Muntenia de Jos", deși acest termen circulează la dînșii, ca și la noi, în concurință cu *Olâh-orszâg,* adecă „Românie"[1].

Literatura ungară pînă pe la 1500, mai cu seamă cea istorică, a fost eminamente latină, încît ne-ar fi anevoie a verifica în ea existința unei vorbe curat maghiare; dar aceasta nu ne împedecă de a putea dovedi prin probe indirecte foarte ponderoase vechimea cuvîntului *Havas-Alfold.*

Si iată cum.

1. Toate monumentele literare ale Ungariei din secolul XVI, cînd se ivește acolo o mișcare intelectuală într-un înțeles național, numesc în unanimitate astfeli Țara Românească, ceea ce arată că însăși expresiunea este cu mult mai bătrînă.

2. *„Muntenia de Jos" (Havas-Alfold)* poate să implice că Moldova, cealaltă provincie română de la Dunăre, era considerată în același timp de către unguri ca *Muntenie de Sus* (Havas-Felsofold), după cum o și desemnează superioritatea-i orografică; fiind însă că o asemenea numire, pe care noi n-o aflăm nicăiri în vreuna din sorgințile secolului XVI, se pare a fi perit chiar din limba cea vie a poporului maghiar înainte de 1500, este dar probabil că ea trebuia să-și fi făcut traiul într-o epocă anterioară: pe la 1400 sau mai încolo.

3. Către 1450 ideea *Munteniei de Jos* era deja trecută de la unguri la poloni, cari au aplicat-o în simțul propriei lor pozițiuni geografice, adecă pe Moldova au numit-o *Moldovă de Sus,* iar pe Muntenia *Moldova de Jos*[2]: *susul* și *josul* fiind aci învederat de proveniență maghiară[3], cu acea numai deosebire că Ungaria, ca mai apropiată de munteni, îi lua pe dînșii de normă pentru ambele elemente ale antitezei, pe cînd Polonia preferea pe moldoveni, fiind limitrofă cu aceștia[4].

4. în secolul XIV, Țara Românească nici că putea a nu fi avut în limba maghiară vreun nume propriu, fiindcă de pe timpul împăratului Sigismund (1387-1437) ungurii se apucară deja a boteza în feliul lor pînă și localitățile cele mănunte din Muntenia, metamorfozînd bunăoară Cîmpulungul în *Hosszumezd,* după ortografia arhaică *Hozzyw-mezw,* de la *hoszszu* - lung și mezo - cîmp[5].

Așadară perpetuitatea cuvîntului *Havas-Alfold* în literatura națională maghiară; probabila dispariţiune limbistică a corelativului său *Havas-Felsbfdld* înainte de 1500; împrumutarea acestei numiri de către poloni pe la 1450 și obiceiul unguresc de a traduce nomenclatura română de pe la 1380; toate acestea concurg la un loc a demonstra că fiii lui Arpad numeau Țara Românească în graiul lor „Muntenie de Jos", în secolul XIV, dacă nu și mai denainte.

6
Multany

Limba polonă înlocuiește generalmente numile țărelor prin nominativul înmulțit al numilor popoarelor: astfeli ea zice *italianii* în loc *deltalia* (Wtochy), *germanii* în loc de *Germania* (Niemcy), *boemii* în loc de *Boemia* (Czechy), *ungurii* în loc de *Ungaria* (Wegry), *românii* în loc de *România* (Wotochy) etc

Tot așa *Multany,* numirea polonă a Țărei Românești, nu e decît nominativul înmulțit al cuvîntului *Multan,* carele la rîndul său, luat chiar de la români, este pur și simplu al nostru *muntean,* schirnbîndu-se rt în *l* după o procedură ordinară în fonetica tuturor limbelor indo-europee, precum *alter* latin s-a format din sanscritul *antaras, alma* italiană din latineasca *anima, child* anglezesc din germanul *kind* etc[1].

La începutul secolului XVI numele *Multany* era de mult vulgarizat în Polonia[2].

Originea-i trebuia să fi fost de pe atunci foarte veche, deoarăce i se perduse tradițiunea pînă într-atîta încît celebrul enciclopedist polon Sarnicki nu se sfia a o deduce: „a multitudine gentium"[3].

Prima cunoștință mai oficială a polonilor cu Muntenia, de care-i despărțea teritoriul Moldovei, avusese loc sub Mircea cel Mare[4].

Astfeli *Multany* cată să se fi format pe la finea secolului XIV

Transalpina, Havas-Alfold, Multany arată că aproape Europa întreagă cunoștea pe atunci Țara Românească mai ales sub numele topic de *Muntenie.*

Engel ne spune că serbii o numeau *Blacho-zaplaninska,* dar păstrează cea mai adîncă tăcere asupra fîntînei din care va fi scos această informațiune.

Ceea ce-i și mai original decît toate este că, fălindu-se a fi consultat cronicele manuscripte serbe, el traduce *Blacho-zaplaninska* prin „România Văleană", pe cînd *pianina* însemnează serbește ceva diametralmente opus: nu *vale,* ci *munte*[5].

Engel confundase zicerea slavică *pianina* cu locuțiunea latină:p/anum[6].

Apoi, pentru ca eroarea să pară și mai ciudată, el mai adaugă că Țara Românească s-a zis *Văleană* anume spre distingerea de cea *Munteană* din Tesalia[7].

Șincai și Săulescu căutau la Pind contrastul *Ungro-Vlahiei,* Engel pe ai *Munteniei!*

în fapt *Blacho-zaplaninska* este o traducere din literă în literă a expresiunii: *Valachia Transalpina.*

Fiind însă că această din urmă ocurge pentru întîia dată în diplome d-abia în secolul XV[8], iar mai înainte noi vedem numai *Transalpina* fără *Valachia*[9], urmează că *Blacho-zaplaninska* este un termen modern, cel mult de pe la 1500[10], încît nu ne poate preocupa în cazul de față.

7
Vrancea

Am ajuns acum la ultima și cea mai necunoscută numire *munteană* a Tarei Românești: *Vrancea.*

Astăzi așa se cheamă toată regiunea muntoasă a districtului Putna, formînd un colț de ciocnire între Moldova, Muntenia și Transilvania, peste tot vro optzeci de sate și cătune.

Tradițiunea însă n-a uitat încă timpul cînd această plasă era cu mult mai mare.

„Vrancea din vechime - zice d. Ion Ionescu - se întindea din apa Milcovului pînă dasupra Odobeștilor, și apoi linia Măgurei pe drumul Vrancei prin satele Jarîștea, Țifești, Satul-Nou, Crucea de Sus, Movilită,

Marginea Păuneştilor şi a Rugineştilor pînă-n Trotuş, coprinzînd mai toată plasa Zăbrăuţului, şi din plasa Gîrlele de la Odobeşti pe Milcov în sus pînă la hotarul ţărei, şi satele din Răcăciuni de la Rugineşti în sus pe Trotus pînă-n Caşin, coprinzînd şi Caşinul. Poporaţiunea din mai toate aceste sate păstrează şi pînă astăzi datinele, obiceiurile şi portul vrîncenilor"[1].

Prerogativele autonome ale muntenilor Vrancii, acordate lor drept mîngăiare de către Ştefan cel Mare în urma cuceririi, incomodînd lăcomia administrativă a domnilor posteriori, împinseră pe aceştia, pe calea unei împilări indirecte, a tot micşora treptat teritoriul şi jurisdicţiunea turbulentei republice.

în timpul lui Cantemir, pe la 1700, Vrancea era deja mică[2].

în secolul XVI însă, pe la 1518, curînd după moartea marelui Ştefan, ea trebuia să fi fost relativamente foarte mare, deoarăce pînă şi catolicii aveau acolo un deosebit decanat: *„JDecanatus Varanczensis"*[3].

în secolul XV întregul creştet al Carpaţilor, începînd mai jos de Braşov spre răsărit în linia Focşanilor şi apoi cotind în sus către Bacău şi mai-nainte, se chema *Vrance.*

Bizantinul Calcocondila îl numeşte npaooBoc,, zicînd că „lungul munte, numit de către locuitori Prasov", desparte Moldova de Muntenia[4].

Mai la vale el arată că Mircea cel Mare, mergînd la luptă, depunea spre sicuranţă neveste şi copii în „muntele Prasov"[5], carele făcea parte, prin urmare, din teritoriul Munteniei.

într-un alt loc dă acelaşi nume oraşului Braşov[6].

Forma IIpacoBoq este foneticeşte intermediară între *Braşov,* ungureşte *Brasso,* şi între *Vrancea,* în care ultima silabă fiind inexprimabilă în limba greacă, Calcocondila pronunţa cuvîntul: BpctvaoBoc npavaoBoc npaooBoq.

Ştiind că *Vrancea* se întinde pînă la *Braşov,* această apropiare topografică îl autoriza cu atît şi mai mult a confunda ambele numi.

Cum că prin *muntele Prasov* Calcocondila înţelege în două pasage anume regiunea muntoasă a Vrancei, deşi lungită în comparaţiune cu actualitatea, aceasta rezultă cu un prisos de evidinţă din contextul scriitorului bizantin, pe care în acest punct l-au ghicit foarte bine Cantemir[7] si Sincai[8].

De la Braşov dară şi pînă mai sus de Bacău toată ramura carpatină era *Vrance.*

Pentru a găsi etimologia vorbei, vom observa mai întîi că sonul n nu este aci adiţional ca în mai multe alte ziceri române de origine slavică şi

chiar latină, bunăoară: *poruncă* (poruka), *oglindă* (ogledalo), *muncă* (muka), *osîndă* (osuda), *rînd* (red), *dînsu* (desso), *mărunt* (minutus), *pecingine* (petigo), *pătrînjel* (petroselinum) etc, căci atunci, după legea analogiei fonetice, nu l-ar precede un *a* deschis: *Vrance,* ci am avea *Vrunce* sau *Vrînce.*

Vom mai adăuga că departe de Putna, tocmai în cuibul anticului banat al Severinului, se află pînă acum în plasa Blahniţei o pădure numită de asemenea *Vrance*[9].

Oriunde dar am voi noi a căuta originea acestui cuvînt, el trebui să derive dintr-o radicală *v+r+n,* care să fie egalmente aplicabilă la noţiunea de deal şi la acea de pădure.

în limba sanscrită tema *var* „a acoperi" produce pe vordha „munte", pe *vâra* „grămadă", pe *varana* „zid" şi „arbore"[10].

în dialectul tracic al dacilor zicerea *vrana,* indicată prin numele *Vrancii,* să nu fi fost oare corelativă sanscritului *varana?*

Pentru a verifica această ipoteză ne vine în ajutor o consideraţiune foarte ponderoasă.

Comunele popoarelor primitive, aşezîndu-se generalmente pe locuri rădicate sau în mijlocul codrilor, se întîmplă adesea că *urbea* şi *muntele* sau *pădurea* poartă în limbele cele vechi neşte denominaţiuni omogene.

Aşa la germani urbea este *burg,* muntele *berg;* la slavi urbea - *gorod,* muntele şi pădurea - *gora.*

Strabone şi Ştefan Bizantinul ne spun că traciceşte urbea se zicea *vria*[11].

Iacă dar un termen istoriceşte sicur, prin care se verifică existinţa la daci a zicerii *vrana* în înţeles de munte şi de pădure, referindu-se la *vria* întocmai ca berg către burg sau *gora* către *gorod* şi restabilindu-se sub privinţa formei prin numele *Vrancii* şi prin sanscritul *varana.*

Noi ştim însă că dominaţiunea dacilor, concentrată peste Olt şi-n partea occidentală a Transilvaniei, nu se întindea pînă la hotarele Moldovei.

Urmează dară că *Vrancea* din Mehedinţ poate fi singură dacică propriu-zisă, pe cînd acea din Putna se datoreşte deja posterioarei răspîndiri a elementului românesc din Oltenia spre răsărit.

Docamdată să revenim la secolul XIV.

Deja Calcocondila ne arăta că munţii Vrancii aparţineau muntenilor în zilele lui Mircea.

Cronicele moldovene constată într-un mod şi mai pozitiv că Ştefan cel Mare pe la 1475 a dezlipit cel întîi Vrancea din corpul Munteniei, anexînd-o către Moldova dempreună cu întregul judeţ al Putnei[12].

A

Faptul este peremptoriu.

Astfeli pînă pe la jumătatea secolului XV moldovenii vedeau pe locuitorii din interiorul Ţărei Româneşti prin perspectiva Vrancei, încît era tot ce poate fi mai natural de a le fi zis *vrînceni,* căci oricine pleca din Moldova ca să meargă în Muntenia se ducea vrînd-nevrînd: la *Vrancea.*

Unica rătăcită suvenire a acestei poetice numiri, după patru secoli de dezvăţ, ajunse pînă la noi într-una din cele mai antice şi cele mai frumoase balade poporane ale Moldovei, numită *Mieoară.*

Ca fond, după cum a demonstrat-o cu multă erudiţiune d. Odobescu[13], ea se urcă în anticitatea cea mai fabuloasă; ca formă însă, cel puţin în privinţa nomenclaturei, nu poate fi compusă decît numai şi numai între 1350-1450, adecă deja după descălecarea Moldovei de către Bogdan-Vodă şi înainte de cucerirea Vrancei de către Ştefan cel Mare.

1350 şi 1450 sînt aci doi termini delimitativi indispensabili, cari restrîng datul compoziţiunii formale într-un cerc riguros, căci pînă la 1350 nu exista încă *moldoveni,* iar după 1450 muntenii nu mai sînt stăpîni ai *Vrancii.*

Această baladă se începe aşa:

„Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iacă vin în cale,
Se cobor la vale,
Trei turrne de miei
Cu trei ciobănei:
Unu-i *moldovean,*
Unu-i *ungurean,*
Si unu-i *vrîncean;*
Iar cel *ungurean*
Si cu cel *vrîncean*
Mări se vorbiră
Si se sfătuiră:
Pe l-apus de soare
Ca să mi-1 omoare
Pe cel *moldovean*
Că-i mai ortoman" etc.

Românii din cele trei provincii ale Daciei lui Traian sînt grupaţi aci la un loc.

Moldoveanul n-are nevoie de comentariu.

Ungurean, după cum se zice la noi pînă astăzi, este românul din Ardeal.

Pentru muntean rămîne dar epitetul de *vrîncean.*

8
Vlahia-Mare

Cînd o singură naţionalitate formează două sau mai multe unităţi politice separate, sau cînd un singur stat omogen se subdivide în două sau mai multe provincii distinse, vedem adesea pe una din acele unităţi sau provincii asumînd epitetul de *Mare.*

Vom da exemple dintre vecini.

Ele ne vor servi a înţelege raţiunea fenomenului.

Ungaria-Mare, *Magna Hungaria* a maghiarilor, se afla tocmai în Urali[1], alături cu o altă ţară, cunoscută în evul mediu sub numele de Bulgaria-Mare, *Magna Bulgaria*[2].

Ca întindere teritorială, ambele aceste regiuni nu întreceau pe omonimele lor de la Dunăre.

Ei bine, ele totuşi se numeau *mari,* fiindcă de acolo veniseră bulgarii în Mesia şi ungurii în Panonia.

Tot cu acelaşi drept se zicea Croaţie-Mare, *Magna-Chrovatia,* şi Serbie-Mare, *Magna-Serbia,* un antic teritoriu la nord de Carpaţi, de unde, după mărturia scriitorilor bizantini din secolul X, năvăliseră pentru prima oară serbo-croaţii asupra Peninsulei Balcanice[3].

Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croaţia-Mare şi Serbia-Mare ne probează că *mărimea* semnifica aci nu vreun raport geometric, ci anume ideea de patrie primordială a unei naţionalităţi.

Dintre provinciile polone, una se cheamă pînă astăzi Polonie-Mare, *Wielko-Polska,* şi alta Polonie-Mică, *Malo-Polska.*

în imperiul rus găsim de asemenea: Rusia-Mare, *Veliko-Russia,* şi Rusia-Mică, *Malo-Russia.*

„Polonia-Mare s-a numit astfeli fiindcă acolo se aşezase Lech, *tatăl polonilor,* fundînd cetatea Gnezno, *capitala ţărei*"[4].

Pe aceeaşi bază o parte a Rusiei s-a zis *Mare,* coprinzînd în sine însăşi inima Moscoviei[5].

Cu Ungaria-Mare, Bulgaria-Mare, Croaţia-Mare, Serbia-Mare, Polonia-Mare şi Rusia-Mare în mînă, să ne mai întrebăm oare ce însemnează *Vlahia-Mare?*

După cum Lech, *tatăl polonilor,* descălecase în Polonia-Mare, tot aşa Traian, tatăf românilor, işi pusese piciorul în Muntenia: *Vlahia-Mare.*

După cum Bulgaria-Mare, Ungaria-Mare, Croaţia-Mare şi Serbia-Mare au fost sorginţile de unde se revărsară departe bulgarismul, ungurismul, croatismul şi serbismul, tot aşa Muntenia, *Vlahia-Mare,* a fost izvorul rornânismului pentru Temeşiana, Ardeal, Moldova, ba pînă şi pentru românimea transdanubiană.

Precum a fost Gnezno în Polonia-Mare sau Novgorodul şi Moscva în Rusia-Mare, tot aşa a fost Severinul în Muntenia sau *Vlahia-Mare.*

Mai pe scurt, *mărimea* în numele Ţărei Româneşti caracteriza prioritatea acestei porţiuni a Daciei asupra celorlalte surori de dincoace şi de dincolo de Dunăre, confirmînd încă o dată în astă privinţă ceea ce noi am spus deja mai sus şi vom mai dezvolta în cursul acestei scrieri: Muntenia este sîmburele viţei latine din Oriinte.

în cazul de faţă însă noţiunea de *paternitate* coincidă cu acea de *volum.*

Pînă-n secolul XV, ajungînd do parte la Marea Neagră, de alta înfundîndu-se în Transilvania, unde poseda Făgăraşul, Răşinarul şi chiar Haţegul, apoi stăpînind Almaşul în Temeşiana şi cîte un petec din Bulgaria, Ţara Românească era de fapt şi de drept mai *mare* decît oricare altă provincie de acelaşi sînge.

Ungurii, turcii şi Ştefan cel Mare de pe la 1400 încoace au micşorat-o pînă într-atîta că străinii, ameţiţi prin schimbarea mapografică, au început din cînd în cînd a acorda Moldovei numele de *Vlahie-Mare,* producînd astfeli în nomenclatură o confuziune pe care n-au fost în stare s-o descurce istoricii noştri moderni[6].

Nici o fîntînă din secolul XIV şi chiar XV nu numeşte pe Moldova: *Vlahie-Mare.*

Dintre toate ţărele române de pe malul nordic al Dunării, acest nume aparţinea numai şi numai Munteniei, pe cînd sora-i transmilcoviană se cheamă din contra: *Vlahie-Mică.*

Windeck, biograful contimpurean al împăratului Sigismund, Munteniei îi zice Vlahie-Mare: *Grosse-Vlachie,* iar Moldovei Vlahie-Mică: *Kleine-Vlachie*[7].

De asemenea, bavarezul Schiltberger, carele cercetase el însuşi ţărele dunărene pe la 1390[8].

Belgianul Guillebert de Lannoy, petrecător pe la 1420 la curtea domnului moldovenesc Alexandru cel Bun, traduce Moldova prin *Vallachie-la-petite*[9].

Polonul Matei Miechowski, sub anul 1465, numeşte Muntenia: *Maior*[10].

Ceamaivechemapăcunoscută a României, publicată la Strassburg de Essler şi Ubelin la 1513 după neşte materialuri cu mult mai bătrîne, cel puţin de pe la 1450, pe Moldova o cheamă simplu: *Valachia,* iar pe Muntenia: *Valachia-Magna*[11].

Diplomatul Felice Petantzi, trăitor în Ungaria pe la începutul secolului XVI, numeşte Moldova *Valachia-Minor,* Ţara Româneasca, *Valachia-Maior,* iar poporul muntean: *walachi montani*[12].

Tot atunci Nicolau Olah zicea: *„Valachia magna,* quae et Transalpina nominatur"[13].

De unde dară Cantemir luat-a dogmatica-i aserţiune că: „Vlahia-Mare, din socoteala tuturor geografilor şi istoricilor, este Moldova"?[14]

Ceea ce l-a indus într-o eroare nouă a fost eroarea cea veche a lui Leunclavius, carele, întru cît ştim noi, spusese cel întîi pe la finea secolului XVI că Muntenia este *Vlahie-Mică* şi Moldova *Vlahie-Mare,* intervertind adevărul istoric al lucrului[15].

Pe cînd principii moldoveni se întitulau numai *voievozi,* domnii munteni, mai ales din secolii XIV şi XV, erau *mari voievozi,* ceea ce arată că *mărimea* comparativă a Ţărei Româneşti, *marele voievodat* al Ungro-Vlahiei, se consacra chiar prin titulatura princiară.

Alexandru Basarab de pe la 1359 era „6 *\iiyac,* BoîB68occ, **KCU** cc60evTT|c, Ttâoriq OuYYPoBXaxiaq"[16].

Tot aşa e fiul său Vladislav Basarab în inscripţiunea icoanei din Sîntul Munte.

Nepotul de frate al acestuia, nemuritorul Mircea, este *„marele* voievod şi domn autocrat al toatei Ţăre Ungro-Române"[17].

în vechea poezie germană despre campania de la Varna din 1444, scrisă de către Beheim după arătările marturului ocular Măgest, Vlad Dracul, fiul lui Mircea, este numit totdauna *mare vodă al Valahiei:*

„Trakle waz er genennet,
der gross waida van Walachei,
siben tausent man kam hyn pey
da man dy stat auss prennet"[18].

La domnii Moldovei titlul de *mare voievod* ne întîmpină peste tot numai de vro două ori, apoi şi atunci ca o învederată imitaţiune de la

munteni, precum este, bunăoară, în crisovul lui Roman-Vodă din 1392[19], iar străinii nu-i numeau astfeli niciodată.

Vlahia-Mare se referea din toate puntele de vedere, ca întindere teritorială şi precădere naţională, ca uz intern şi extern, anume cătră Tara Românească[20].

Fraţii noştri de peste Dunăre îi zic pînă astăzi *Vlahie-Mare,* căci şi pentru dînşii ea fusese ca un leagăn al naţionalităţii, de unde-i transportase dentîi împăratul Aurelian şi pe unde apoi, precum o vom demonstra mai departe, le-a răsărit soarele renaşterii prin cele trei odrasle ale Basarabilor: Asan, Petru şi Ioniţă.

9
Cauza analogiilor nominale între Muntenia şi România transdanubiană

Românii din Balcani aveau şi ei o *Vlahie-Mare* proprie a lor.

Aşa se numea acea Românie din Pind[1], despre care noi constatarăm deja mai sus atîtea punturi de coincidinţă cu Ţara Românească: *Vlahie* una şi alta, *Muntenie* de asemenea, *Mare-Vlahie* iarăşi ambele dopotrivă.

Hemul era în adevăr *mare* pentru românii de peste Dunăre, în acelaşi înţeles în care era *mare* Muntenia pentru întreaga românime.

De acolo, ca dintr-un cuib comun, se răsipiră copiii lui Aurelian pînă la Adriatică şi Bosfor.

Vlahie-Mică, adecă cea mai proaspătă prin datul naşterii, un feli de Moldovă transdanubiană, se chemau coloniile române din Acarnania şi Etolia.

In faţa acestor nouă coincidinţe, noi vom repeţi ceea ce am mai spus o dată: nu este azard.

Popoarele, ca şi indivizii, perd cu anevoie deprinderile şi suvenirile trecutului.

„O dulce iluziune - zice un autor francez, căruia literatura istorică îi datoreşte o monografie în două tomuri asupra numilor proprii - o dulce iluziune împinge pe călător a regăsi la tot pasul patria de care se depărtează, împunînd regiunilor unde nu fusese niciodată familiarele numi ale localităţilor unde-şi petrecuse copilăria, unde lasă fraţi, soţie, copii. In acest mod fundatorii coloniilor, fideli impulsului firesc, dureează neperitoare monumente de glorie pentru patria lor primitivă în neşte ţăre, din cari cu timpul va peri, poate, orice altă urmă de trecerea lor. Pe coasta occidentală a Italiei promontoriul Circeei, *Monte-Circello,* mai aminteşte singur, după trei mii de ani, o colonie venită de pe malurile Fasului. în cantonul Grigionilor din Elveţia ne mai întîmpină, cu neşte mici schimbări fonetice, numile *Lavin-ium, Falisc-i, Ardea* şi o apă *Albula,* încît se crede cineva transportat în mijlocul anticului Laţiu. Preutul, ieşind din ţăre depărtate pentru a propaga în lume cultul său, voieşte de asemenea a renvia în cale-i sînta urbe de unde plecase. Astfeli în Epir, ca şi-n Tesalia, vom avea cîte o *Dodonă,* celebră prin oracolii lui Giove. Tot aşa emigranţii, siliţi a părăsi căminul lor prin foamete, prin răzbel, prin persecuţiuni, vor căuta a se amăgi pe sineşi. Teucer, fugarul din Salamina, va funda pe insula Cipru o altă *Salamină.* în timpii moderni, asemeni exemple sînt prea numeroase pentru ca să le mai enumerăm. în acest transport al unui nume vechi cătră o localitate nouă, pe lîngă mobilul orgoliului naţional mai joacă un rol impresiunea unei asemănări între locurile cele văzute pentru prima oară şi între cele de mult părăsite"[2].

Strămutaţi din Italia în Dacia lui Traian, romanii căutară aci o oglindă a patriei, găsind cu fericire o copie a Alpilor în plaiul Transilvaniei şi imaginea Apeninilor în dunga cea muntoasă despre Temeşiana.

Strămutaţi de la Dunăre în Dacia lui Aurelian, ei se siliră din nou a-şi alege neşte situri mai mult sau mai puţin înrudite prin aspect cu poalele Carpaţilor.

Iacă de ce: *Muntenie* şi *Muntenie.*

Partea cea mai compactă, cea mai energică, cea mai putinţe a emigraţiunii şi-a apropriat fireşte teritoriul cel mai adecuat cu idealul aspiraţiunilor sale, devenit astfeli, dincolo ca şi dincoace de Dunăre, porţiunea cea mai naţională a pămîntului naţional.

Iacă de ce Muntenia şi Muntenia ne apar totdodată ca *Vlahie* şi *Vlahie,* adecă două regiuni mai eminamente latine.

Vigoarea fizică şi psihică este simptomul cel mai cert al răpedii înmulţiri a unei naţionalităţi.

Românii de la Severin, ca şi acei de la Pind, începură a împroşca în toate direcţiunile prisosul poporaţiunii, fundînd în dreapta şi-n stînga stabilimente filiale, în tradiţiunea căror ei conservau prestigiul de ascendinţă.

Iacă de ce Muntenia si Muntenia, România si România sînt *Vlahie-Mare* şi *Vlahie-Mare.*

Azardul cel aparinte este totdauna în fond o lege istorică.

Dintre numile cele pînă acum analizate, *România* sau *Vlahia* se poate califica genetic, *Ungro-Vlahia* aa^Tiinistrativ, *Muntenia* sau *Transalpina* topic, *Vlahia-Mare* ierarhic.

Aceasta din urmă exprimă gradul de importanță morală și materială a țărei în comparațiune cu celelalte provincii ale Daciei lui Traian si chiar din ambele Dacii.

Tot ce ne mai rămîne de observat în treacăt este că despre *Vlahie-Mică,* după cum se cheamă astăzi cele cinci districte de peste Olt, nu se află nici un vestigiu în literatura istorică din secolii XIV si XV, cînd ele se numeau pur și simplu: banat al Severinului.

Totuşi nici această numire, deşi mai modernă, nu este indiferinte.

Ea probează că pînă în zilele noastre totalitatea Munteniei, adecă toate cele optsprezeci județe, păstrează oarecum implicitamente caracterul primitiv de *Vlahie-Mare,* căci altfeli o parte din ele nu s-ar fi putut boteza *Vlahie-Mică.*

10
Basarabia de la Olt în fîntînele polone şi moldovene

Engel, Gebhardi, Sulzer, Wolf, Şincai, Palauzov, Vaillant, Ubicini, Rosler, mai pe scurt nu există aproape nimeni în literatura istorică a României care să nu fi citit sau cel puțin să nu fi avut aparința de a cunoaşte pe Dlugosz.

Născut la 1415, acest ilustru cronicar al Poloniei face parte din secolul XV prin activitate personală, dar aparține mai mult secolului XIV prin fîntînele grandioasei sale opere.

Dlugosz numeşte Țara Românească în trei feliuri.

El îi zice *Muntenie:* „Montania"[1], confirmînd toate observațiunile noastre de mai sus, atît asupra uzului acestui nume în secolul XIV, precum şi asupra legăturei sale cu forma polonă *Multany.*

El cunoaşte nu mai puțin epitetul de *Vlahie-Mare,* întrebuințîndu-1 întocmai ca şi contimpuranul său Miechowski[2].

Dar cele mai de multe ori Țara Românească apare în analele lui Dlugosz sub numele de *Bessarabia,* poporul *Bessarabi,* principele *Bessarabus.*

Ca exemplul cel mai palpabil, vom reproduce aci un pasagiu din cronicarul polon față-n față cu pasagiul corespundinte din *Letopisețul Moldovei:*

D l u g o s z :

„Anno 1474 ad Casimirum regem Poloniae venerunt Stephani Voievodae Valachiae nuncii notabiles, sabbato post Epiphaniae octavas, Stephanus Turkula et alii, per quos denunciabat *Voivodam Bessarabiae Radulonem,* hostem suum, Turcorum etiam subsidiis auctum, se profligasse, uxoremque suam et duas filias et omnem thesaurum in castro Dabrovicza, in quo Radul confugerat, et inde clam effugerat, abstulisse, et maiorem partem suorum dominiorum possedisse. In quorum omnium testificationem viginti octo banderia, hosti detracta, (Zasirniro regi die Solis sexta decima mensis Januarii praesentavit. Sed denunciationem tantae denunciationis et laeticiae superveniens post triduum nuncius alter foedavit, referens Casimiro regi *Radulonem Bessarabiae Voievodam* auxiliantibus sibi Turcis, et *Bessarabiam recuperasse,* et praefectos castrorum, quos Stephanus instituerat, castris conquisitis truci dasse, et agrum Valachicum in magna parte igne populasse etc"[3].

U r e c h e a :

„Si intrînd Stefan-Vodă în *Tara Munteneasca,* se gati sa dea război Radului-Vodă. Deci văzînd Radul-Vodă că nu-i va putea sta împotrivă, a dat dos cu oastea sa şi s-a dus la scaunul său la Dîmbovița... Iar Stefan-Vodă s-a pornit după dînsul cu toată oastea, şi într-aceastăşi lună în 23 a înconjiurat cetatea Dîmbovița, şi într-acea noapte a fugit Radul-Vodă din cetate, lăsîndu-şi pre doamna sa Măria şi pre fiică-sa Voichiță, şi tot ce a avut, şi s-a dus la turci, îar Stefan-Vodă în 24 acestei lune a dobîndit cetatea Dîmbovița, şi a întrat într-însa, şi a luat pre doamna Radului-Vodă, şi pre fiică-sa Voichiță o a luat sie doamnă, şi toată averea lui, şi visteriile lui, şi hainele lui cele scumpe, şi toate steagurile lui... Iar pre Basarab Laiot 1-a lăsat domn în *Tara Muntenească...* Radul-Vodă, dacă a luat agiutor de la turci, a întrat în Țara Românească cu 15.000 de turci etc."[4]

Oriunde Urechea pune „Țară Muntenească si „Tară Românească", Dlugosz întrebuințează *Bessarabia.*

Tot asa face Matei Miechowski, compatriotul şi discipolul marelui analist polon.

Vorbind, spre exemplu, despre catastrofa lui Țepeş, căzut dentîi în sclavia maghiară şi apoi asasinat de către un trădător român, el zice:

„Rex Mathias Hungariae *Wladislaum Draculam, Voievodam Bessarabiae,* annis prope duodecim in captivitate tentum, restituit et in *Bes-*

sorabiam remisit, qui fraude servi sui, currendo in equis velocibus, decapitatus occubuit"[5].

La începutul secolului XV, muntenii ameninţînd mereu cu ajutorul turcilor de a năvăli în Transilvania[5], regimele unguresc ceru sprijinul regelui Vladislav lagello, carele s-a şi grăbit a-i trămite în două rînduri oştiri polone asupra Ţărei Româneşti, scriind totdodată împăratului Sigismund într-o epistolă din 1431:

„Vestra fraternitas non ignorat demum versus *Bessarabiam* sirniliter iterata vice cum magnis misimus aliam gentem impensis etc."[7]

Pînă-n secolul XVI, deşi cu mult mai rar, polonii numeau din cînd în cînd Muntenia *Basarabie.*

Astfeli diplomatul Petru Tomicki consilia în 1510 regelui Sigismund lagello de a trămite un ambasador la Poarta Otomană nu pe drumul cel mai scurt, ci prin Ungaria, Transilvania şi Ţara Românească: „per Hungariam in Turciam proficisciretur non descendendo Budam, sed recto tramites per Transsilvaniam et *Bessarabiam* etc."[8]

Văzurăm fîntînele polone, pe Dlugosz, Miechowski, pe regele Vladislav lagello, pe Tomicki, dînd Ţărei Româneşti în modul cel mai necontroversat numele de *Basarabie.*

Celebrul Kromer îi rezumă şi-i completează pe toţi.

Chemat la 1551 a regula arhivul regesc al Poloniei, el a găsit acolo mai multe acte relative la un *voievodat al Besarabiei,* toate foarte vechi, anume dintre anii 1389-1411.

Citindu-le, i-a fost lesne a înţelege că ele se referă d-a dreptul la Tara Românească.

Aşadar el le-a trecut în inventariu sub rubrica: *‚Muntenia sau Besarabia'*[9].

Prima cunoştinţă între poloni şi munteni avusese loc pe la 1389 prin intermediul moldovenilor.

Basarabia, ca una din calificările Ţărei Româneşti, cată dară să fi venit la poloni anume din Moldova.

în adevăr, noi găsim acest nume repeţit de trei ori în preţiosul tractat comercial moldo-polon din 1407.

Iacă pasagiul:

„Neguţitorii din Lemberg sînt liberi a exporta postav în Ungaria şi-n *Besarabia;* iar cine-1 va duce în *Besarabia,* să plătească la vama principală în Suceava cîte trei denari de fiecare libru şi apoi *la fruntarie în Bacău* cîte doi denari de fiecare libru; iar pentru lucruri de import din *Besarabie,* fie piper, fie lînă, fie alta se va plăti în Bacău etc."[10]

Peste un an, la 1408, Mircea cel Mare trămite ambasadori la Lemberg pentru a întră la rîndul său, după exemplul domnului moldovenesc Alexandru cel Bun, în relaţiuni comerciale directe cu regatul polon.

Originalul tractatului, încheiat cu acea ocaziune, se păstrează pînă astăzi în aşa-numitul *Archivum antiquum* din capitala Galiţiei.

Principele muntean se întitulează acolo:

„Eu Ion Mircea, mare voievod şi domn al toatei Ţăre Ungro-Vlahice şi al ţărelor de peste munţi"[11].

în loc de *Ungro-Vlahie* din acest titlu, actul polon contimpurean, prin care se constată prezintă solilor munteni în Lemberg, pune: *Besarabie.*

Iacă însuşi textul:

„1408, Sabbatho ante oculi dati sunt Steinhauser centum grossi pro octuale medonis honorato *nuntiis de Bessarabia"*[12].

Tractatul comercial moldo-polon din 1460 rennoieşte aproape din cuvînt în cuvînt după acela din 1407 importantul pasagiu pe care l-am reprodus mai sus, cu acea numai deosebire că-n loc de *Bessarabie* ne întîmpină *Bassarabia,* adecă întocmai după cum s-a numit totdauna antica dinastie princiară din Muntenia[13].

11
Basarabia în fîntînele serbe şi maghiare

La 1349 celebrul tar serbesc Ştefan Dusan încheie un tractat cornercial cu Raguza, în care citim între celelalte:

„Oricine poate trece în libertate şi fără nici o pedecă prin ţara noastră, ducînd marfă pentru alte ţăre, afară numai de arme, cari să nu se expoarte nici în Bulgaria, nici în *Ţara Basarabească,* nici în Ungaria, nici în Bosnia, nici în Grecia"[1].

Iacă dară Muntenia purtînd numele de *Basarabie* în toată floarea veacului XIV!

Cronica serbească a monastirii Tronoşa, cunoscută după un manuscript din secolul XVI, însă compilată după neşte sorginţi cu mult mai vechi, zice între anii 1320-1330:

„împăratul bulgar Mihail adună o formidabilă armată, pe lîngă care mai căpătînd ajutoare de la *românii besarabeni,* năvăli în Serbia"[2].

Vorbind despre acelaşi personagiu, bizantinul Cantacuzen, scriitor contimpurean, numeşte ungro-vlahi pe aliaţii bulgarilor, românii cei besarabeni ai cronicarului serb[3].

Această aşa-zicînd ecuaţiune între *Ungro-Vlahie* şi*Besarabie* ne conduce d-a dreptul la o diplomă a împăratului Sigismund, carele confirmă la 1420, în calitatea-i de rege al Ungariei, imunităţile şi privilegiile monastirii Tismana:

„Tuturor locuitorilor *Ţărei Ungro-Vlahice, adecă ai Basarabiei*"[4].

în acelaşi mod, analiştii maghiari Thurocz[5] şi anonimul Chronicon Posoniense[6], povestind catastrofa regelui Carol Robert pe la 1330 în codrii Severinului, numesc Ţara Românească „a Basarabului" sau simplu numai „Basarab".

De la poloni, moldoveni, şerbi şi unguri, cărora Muntenia le era dopotrivă cunoscută sub termenul dinastic de *Basarabie,* să trecem la sorginţi occidentale.

12
Basarabia în fîntînele italiane

Pe la 1570 s-a văzut în Spira, la curtea împăratului german Maximilian II, un pretendinte român expatriat, despre care Leunclavius zice:

„El se numea Nicolau şi era fiu al *principelui Besarabiei,* demonstrînd această origine prin documente, prin mărturii şi mai cu seamă prin *bule plumbate ale Veneţiei*"[1].

Bule plumbate ale Veneţiei - din ce epocă?

Leunclavius şi după dînsul Cantemir[2] credeau că *Basarabia* însemna aci provincia română de peste Prut.

Din fericire pentru lumina istorică, individul în cestiune nu e de tot obscur.

Pe la 1569, cu un an înainte de a face solemna-i apariţiune la curtea imperială a Habsburgilor, el petrecea la Segovia în Spania, de unde-l vedem scriind un feli de crisov, în care-şi dă numele de:

„Nicolau, fiul lui Barbu Basaraba, domn al Munteniei"[3].

Astfeli se explică pe deplin titlul său: „princeps Bessarabiae".

Cu mult însă înainte de bule venetiane ale acestui aventurar, Tara Românească se numea deja Basarabie în bule papale.

Să nu uităm că ceea ce ne preocupă specialmente în opera de faţă este secolul XIV.

Ei bine, într-o scrisoare către regele maghiar Ludovic din 1372, adecă de pe la finea domnirii lui Vladislav Basarab, papa Gregoriu XI îl îndeamnă la edificarea templurilor catolice în ţărele învecinate cu Ungaria, zicîndu-i:

„în Bosnia, Serbia, *Basarabia* şi-n celelalte părţi limitrofe locuiesc mulţi schismatici şi eretici"[4].

13
Recapitularea despre Basarabia

Fîntînele de mai sus, în cari vedem Tara Românească figurînd sub numele de *Basarabie,* pot fi clasificate în următorul mod:

Secolul XIV:

1. Ţarul serbesc Ştefan Duşan (1300-1356);
2. Papa Gregoriu XI (1300-1378);
3. împăratul germano-maghiar Sigismund (1366-1437);
4. Regele polon Vladislav lagello (1350-1434);
5. Domnul moldovenesc Alexandru cel Bun (1380-1432);
6. Actele dintre 1389-1411, inventariate de către Kromer în arhivul regesc din Cracovia;
7. Notiţa din 1408 în Arhivul Municipal din Lemberg;
8. Cronica latino-ungară de la Poson.

Secolul XV:

9. Analistul polon Dlugosz (1415-1480);
10. Confratele acestuia Miechowski (1450-1523);
11. Domnul moldovenesc Ştefan cel Mare (1430-1504);
12. Analistul maghiar Thurocz (1450-1490);
13. Cronica anonimă serba de la Tronoşa (XV-XVI);
14. Bule plumbate venetiane ale pretendintelui muntenesc Nicolau Basarab (XV-XVI);
15. Diplomatul polon Tomicki (1470-1535).

Aceste diferite sorginţi din secolii XIV şi XV, dopotrivă autentice, stabilesc pînă la cel mai înalt grad de evidinţă atît faptul cuvîntului *Basarabie* ca o denumire pe atunci foarte răspîndită a Munteniei, precum şi nu mai puţin originea acestui nume de la dinastia princiară: *Tara Basarabului.*

Pentru Muntenia *Basarabia* corespunde cu *Bogdania* pentru Moldova, ţinîndu-se totuşi seamă de două punturi de diferinţă:

1. Moldovenii ei înşii niciodată nu-şi numeau ţara *Bogdanie,* pe cînd muntenii din contra, precum vom vedea mai la vale, nu respingeau numele de *Basarabie;*

2. *Bogdania* se referă la persoana unui singur principe, întemeietor al domniei moldovene, pe cînd *Basarabia* reflectă în sine o dinastie întreagă, tare şi mare în curs de mai multe veacuri.

Acest mod de a individualiza o ţară sau o naţiune, prin numele gentiliţiu al principelui sau al dinastiei, nu este izolat.

Salverte, studiind fenomenul în istoria universală, iată cum rezumă cercetările sale:

„Un cap puternic şi celebru poate da poporului propriul său nume. Aşa la începutul secolului XIV o ramură tătară adoptă numele suveranului său Usbek, al şaselea descendinte al lui Genghis-han. O altă ramură purta deja mai denainte numele lui Noga, sub conducerea cărui ea reuşise a deveni nedependinte. Hoardele turce, cari năpădiseră Imperiul Bizantin pe la finea secolului XIII, ni se prezintă de asemenea sub numele diferiţilor căpitani: Salam-baş, Amir-aman, Atman etc. Goţii, vandalii, alanii, gepizii formau una şi aceeaşi naţionalitate, ale căriia fracţiuni, după mărturia lui Procopiu, se distingeau una de alta prin numele principelui respectiv. Dintre popoarele galice, năvălite în Asia, cinci îşi atribuiră numile capilor ce le duceau la glorie. Tot aşa în anticitate mirmidonii se numeau tesali după numele lui Tesal"[1].

Ilustrul Iacob Grirnm reduce denumirile tuturor naţiunilor la trei rubrice generale:

1. Sau după vro calitate mai caracteristică a poporului;
2. Ori după aspectul teritoriului;
3. Sau, în fine, după numele fundatorului statului naţional[2].

în astă din urmă specie întră numele Ţărei Româneşti: *Basarabie.*

El este pentru noi tot ce poate fi mai important, denîonstrînd profunda vechime a dinastiei Basarabilor pe ţărmii Oltului si distrugînd totdodată aserţiunea d-lui Rosler că d-abia pe la 1330 ar fi' apărut pentru prima oară un obscur Basarab pe scena istoriei[3].

Pentru ca o ţară să adopte numele unei dinastii, trebui să fi trecut mai întîi un interval destul de lung de consolidarea dinastiei; pentru ca acest nou nume dinastic, lăţindu-se cu încetul afară din hotare, să devină familiar în străinătate, se necesitează iarăşi un alt interval destul de lung; mai pe scurt, pentru ca *Basarabia* să fi străbătut pe la 1372 pînă la curtea papală sau pe la 1349 pînă la Raguza, logica istorică cea mai elementară ne face a precepe că însăşi dinastia Basarabilor a fost la munteni fără comparaţiune mai veche.

14

Basarabenii într-o cronică polonă din 1259

Ceva zice d. Rosler cînd noi vom arăta nu la 1349 sau 1372, ci de pe la 1259, cu un secol înainte de urcarea pe tron a lui Vladislav Basarab şi cu două veacuri înainte de Ţepeş, termenul *Basarabie* nu numai aplicat către teritoriul şi către poporul Ţărei Româneşti, dar cunoscut deja pînă-n fundul Poloniei?

Mai repeţim o dată cifra: 1259.

Ne vom permite mai-nainte de toate o răpede digresiune despre preţioasa fîntînă, de unde vom trage această neaşteptată indicaţiune.

Silezianul Sommersberg a divulgat în 1730 o cronică polono-latină, pe care a botezat-o: *Anonymi Archidiaconi Gneznensis brevior chronica Cracoviae.*

O dată atrăgîndu-se asupra acestui monument atenţiunea arheologilor, s-au început cercetări prin feli de feli de bibliotece, dînd drept rezultat descoperirea mai multor diferite manuscripte, care de care mai complete sau mai perfecte, unul la Breslau, altul în Vatican, al treilea la Konigsberg, al patrulea în posesiunea renumitului biblioman Czacki, şi aşa mai departe[1].

Studiindu-le, germanul Semler a surprins cel dentîi pe Sommersberg de a fi publicat la un loc sub acelaşi titlu vro şapte cronice cu totul deosebite, pe cari un arhidiacon de Gnesno le-a fost legat pe toate într-o ordine cronologică, luînd astfeli aerul de a fi autor al totalităţii[2].

Celebrul Lelewel, găsind vro două nouă manuscripte, s-a crezut în stare a da o clasificaţiune şi mai precisă, despărţind întreaga publicaţiune sommersbergiană anume în următoarele opt bucăţi separate:

1. *Brevis Chronica Cracoviae,* pînă la 1248;
2. *Annales Polonorum vetustiores,* de la 1248 pînă la 1282;
3. *Annalista Cracoviensis,* de la 1282 pînă la 1312;
4. *Annalista Cujaviensis,* de la 1312 pînă la 1340;
5. *Annalista Monachus,* de la 1340 pînă la 1366;
6. *Ephemerides,* de la 1366 pînă la 1376;
7. *Annalista Gneznensis,* de la 1376 pînă la 1385[3].

Aşadar între anii 1248-1282 un anonim scrisese *Annales Polonorum vetustiores.*

Dintre cei opt cronicari de mai sus, el singur ne interesează în cazul de faţă.

Autenticitatea lui n-a fost pînă acum supusă celei mai mici bănuiele.

Acest contimpurean al evenimentelor iacă ce zice sub anul 1259:

„MCCLIX. Thartari, subiugatis *Bessarebenis,* Lithvanis, Ruthenis, et aliis gentibus, Sandomirzs Castrum capiunt"[4].

Adecă:

„1259. Tătarii, după ce subjugară pe *besarabeni,* pe litvani, pe ruteni şi alte neamuri, au luat cetatea Sandomir".

Dintre toţi istoricii românilor, numai Gebhardi observase în treacăt într-o notiţă acest pasagiu din aşa-numitul Arhidiacon de Gnesno.

II observase, dar nu-1 putea înţelege, căci nu cunoştea antica nomenclatură a Munteniei.

Peste Prut, în Basarabia de astăzi, pe la 1259 nu locuiau românii, ci hoarde orientale de comani*.

Cine dară să fi fost pentru Gebhardi acei *besarebeni?*

Neştiind încotro s-o apuce, el se decise vrînd-nevrînd a crede că *basarabenii* cronicarului polon vor fi fost vreo seminţie de comani[5].

Iacă unde poate conduce pînă şi pe un istoric de talia lui Gebhardi, cu mult mai pe sus de Engel şi chiar de Şincai în privinţa criticismului, lipsa de o analiză monografică!

Basarabenii, cunoscuţi de pe la 1259 departe în Polonia, ne probează că dinastia Basarabilor era pe atunci în Ţara Românească înrădăcinată, întărită, ajunsă în toată floarea.

Dar aceasta se poate oare demonstra documentalmente?

Să vedem.

15
Basarab-ban într-o cronică persiană sub anul 1240

Fazel-ullah-Raşid, scriind în Persia la 1300 după raporturile oficiale ale autorităţilor mongole, astfeli că naraţiunea-i oferă toată ponderozitatea unei mărturii oculare[1], iacă ce spune într-un pasagiu, asupra căruia mi-a fost atras atenţiunea răposatul meu părinte şi neuitatul magistru în ştiinţa istorică:

„In primăvara anului 1240 - zice el - principii mongoli trecură munţii Galiţiei&(> c»,"> pentru a întră în ţara bulgarilor,*j* şi ungurilor. Ordâ, carele mergea spre dreapta, după ce a trecut *ţara Aluta* \ îi iese înainte Bazaran-bam *ţlcuo* armată, dar e bătut. Cadan şi Buri au mers asupra saşilor şi i-au învins în trei bătălii. Bugek din ţara saşilor trecu peste munţi, întrînd la *karaulaghi* şi a bătut popoarele *ulaghice..* ."[2]

Acest importantisim text are nevoie de următoarele lămuriri topografice prealabile:

1. De vreme ce Ordâ mergea spre dreapta în privinţa regiunii saşilor, urmează necesarmente că sub „ţara Aluta", pe unde trecuse el înainte de a se lovi cu *Basarab-banul,* Raşid înţelege anume Făgăraşul, carele se află în adevăr spre dreapta de Braşov şi a căruia provincie se cheamă pînă astăzi de către ardeleni „ţara Oltului"[3], în stilul oficial latin „terra Alutensis" nemţeşte „Altland"[4].

2. De vreme ce contra *karaulaghilor,* adecă a „negrilor-vlahi", Bugek mergea prin regiunea saşilor fără a se abate pe la Făgăraş, urmează necesarmente că sub „popoarele karaulaghice" Raşid înţelege anume pe locuitorii din Muntenia orientală, adecă în direcţiunea Buzăului şi a Brăilei.

Corelaţiunea termenilor întrebuinţaţi de către Raşid se rezumă în următoarea schiţă:

ŢERRA-ALUTA
ŢERRA SAŞILORU
C a r p a ţ i l
O
BASSARABU-BANU
KARA-ULAGHII
c
Et
D u n a r e a

Noi dobîndim astfeli o încredinţare de cea mai perfectă certitudine că:

1. Nu numai la 1240 domnea în Oltenia un ban din neamul Basarabilor, dar încă-i aparţinea atunci şi Făgăraşul, căci altmimte el nu avea trebuinţă de a ieşi întru întîmpinarea mongolilor pe dată ce aceştia năvăliseră în „ţara Aluta";

2. Punînd pe Raşid faţă-n faţă cu testimoniul lui Cinam şi cu actul maghiar din 1231, ambele analizate *în studiul I,* noi constatăm că Basa-

rabii, după ce cuceriseră Făgăraşul de către unguri între 1160-1180, îl perdură apoi pe la 1230 şi l-au cuprins din nou înainte de 1240;

3. Confruntînd pe Raşid cu analistul polon din 1259, reprodus în paragraful precedinte, noi vedem că între 1240-1260 mongolii făcuseră două invaziuni succesive la *basarabeni* sau în statul lui *Basarab-ban.*

16
Trecerea numelui Basarabia către România de peste Prut

în *Istoria ierarhică a Munteniei,* care formează tomul III din opera de faţă, noi vom desfăşura pe larg primordiala origine şi secolarele vicisitudini ale ilustrei familii a Basarabilor, sau mai bine zicînd a acestei caste, a carii existinţă a fost totdauna în cea mai strînsă legătură cu mărirea şi puterea naţionalităţii române.

Docamdată vom trece la epoca şi modalitatea transmisiunii numelui *Basarabie* către acea porţiune de peste Prut a teritoriului român, unde el s-a păstrat pînă astăzi, pe cînd în Muntenia, adecă în propriu-zisa Basarabie, de vro trei sau patru sute de ani nu i se mai găseşte nici un vestigiu.

Această cestiune s-a dezbătut deja în cea mai mare parte în *studiul I* cu ocaziunea întinderii Tarei Româneşti în secolul XIV.

Am văzut acolo pe Mircea cel Mare şi pe fiul său Vlad Dracul domnind pe ambii ţărmi ai Dunării pînă la Pont.

Am văzut acolo pe Alexandru cel Bun trăgînd pentru hotarele Moldovei despre Muntenia o modestă linie, care se începea la Bacău, mergea prin Bîrlad şi se oprea la Cetatea Albă.

Am văzut acolo, in fine, pe Ştefan cel Mare răpind cel întîi Ţărei Româneşti între 1465-1475 toată laturea dunăreană dintre Brăila şi Chilia.

Făcînd parte din voievodatul Basarabilor înainte de jumătatea secolului XV, această bucată de pămînt a conservat mult timp o proaspătă amintire a primitivului său muntenism.

Astfeli Alexandru Lăpuşneanul îşi da pomposul titlu de „Palatinus terrarum Moldaviae *et Valachiae",* înţelegînd prin Moldavie districtele de sus şi prin Valahie pe cele de jos ale ţărei[1].

Astfeli polonul Martin Bromowski, scriind pe la 1579, numeşte porţiunea danubiană a Moldovei pînă la Marea Neagră: „Valahia de Jos, *care oarecînd se zicea Besarabie"*[2].

Astfeli cronicarul Miron Costin, carele în calitate de mare logofăt văzuse mii de vechi crisoave domneşti, băgînd de seamă cu mirare că nu i se prezintă nici o urmă de existinţă pîrcălăbiei în Chilia înainte de Ştefan cel Mare, măcar că găsea o mulţime de diplome despre Cetatea Albă, ajunse pe la 1684 la următoare concluziune:

„Giurgiul şi Brăila sînt eterne suveniri ale acelor domni munteneşti Basarabi, cari stăpîniseră o parte a Bulgariei *şi acel ţărm al Mării unde s-a lăţit numele Basarabiei,* deşi cîmpia Cetăţii Albe pînă la Euxin a fost totdauna moldovenească, precum dovedesc mai multe urice ale pîrcălăbiei de acolo"[3].

Miron Costin ştia că Basarabii nu-şi întinseseră niciodată stăpînirea pînă la Nistru; ştia că gurele Dunării aparţinuseră Munteniei; ştia că numele Basarabie, dat provinciei de peste Prut, se datoreşte Basarabilor de la Giurgiu şi Brăila; numai un om de geniu putea întrevedea atît de clar, sînt acum 200 de ani, fără să fi avut la dispoziţiune grămada cunoştinţelor istorice actuale, într-o cestiune atît de complicată!

De la 1812 încoace întregul teritoriu român de peste Prut, de la Cetatea Albă pînă la Hotin, a fost botezat cu nepropriul nume de *Basarabie,* pe care pînă atunci îl purta abia partea de jos a provinciei.

De la finea secolului XV şi pînă la începutul secolului de faţă, oriunde găsim cuvîntul „Basarabie", putem fi şicuri că el se referă exclusivamente la regiunea gurelor Dunării: „Basarabia, sau precum noi acum cu nume tătăresc îi zicem Bugeacul", după expresiunea lui Cantemir[4].

în sus această bucată de pămînt se întindea cel mult pînă la tîrguşorul Lăpuşna[5].

Răpind jumătatea transprutiană a Moldovei, guvernul rusesc a găsit cu cale a lăţi peste tot numele de *Basarabie,* care aparţinea în fapt numai părtecelei sudice din această vastă întregime.

Tot aşa Austria, uzurpînd la 1777 nordul Moldovei, crezu de cuviinţă a-l porocli Bucovină, deşi în realitate această denominaţiune se aplica mai-nainte numai către codrul de fagi de la Cozmin, poloneşte *Bukowina,* de la *buk* - fag.

Printr-o procedură de generalizare analoagă, moldovenii din timpii lui Ştefan cel Mare, după ce apucaseră de la munteni tot litoralul danubian pînă la Chilia, au împins apoi *Basarabia* pînă la Cetatea Albă, măcar că Nistrul nu fusese altminte niciodată al Basarabilor.

17
Etimologia termenului „Basarabia" de la „besi"

După glorioasa dinastie, din care ieşiseră Alexandrii, Vladislavii şi Mircii, deja între anii 1200-1300 toată Muntenia, de la Poarta de Fer pînă la Marea Neagră, era cunoscută în întru şi-n afară ca *Basarabie,* iar poporul muntean ca *basarabeni.*

Această stare de lucruri a durat pînă pe la 1500, cînd numele de *Basarabie* începe a fi acordat mai în specie numai ţărmului marin de peste Prut, întrat în mînele moldovenilor, dar conservînd încă pe a-tunci suvenirea dominaţiunii muntene.

Neştirea acestei particularităţi de nomenclatură pe de-o parte a dat naştere unei mulţimi de divagaţiuni istorice dintre cele mai ciudate, iar pe de altă parte a împedecat pentru mult timp de a putea înţelege o grămadă de cestiuni de prima importanţă.

Aproape toţi căutau o fantastică legătură între *Besarabie* şi anticul popor tracic *besi.*

Unii ziceau că este *Beso-Thracia*[1].

Alţii, că-n limba gotică *Bes-arb* ar fi însemnînd moştenirea besilor[2].

Alţii iarăşi că Basarabia semnifică pe *besii aşezaţi lîngă movila Răbie*[3].

Besii în sus, besii în jos, besii în dreapta, besii în stînga[4].

Ceea ce-i şi mai curios este că tocmai naţiunea căriia precipitarea filologică îi atribuia cu atîta bunăvoinţă paternitatea Basarabiei nu se vede de nicăiri a fi locuit vreodată pe malul nordic al Istrului.

Besii, deveniţi famoşi în vechime prin cea mai sălbatecă ferocitate, trăiau în munţii Balcani, de unde-şi întindeau din cînd în cînd excursiunile de hoţie pînă la Dunăre, dar nu mai încoace.

Sub August năvălirile lor supărau mult pe Ovidiu, exilat în Dobrogea de astăzi, expusă atunci la prada sarmaţilor despre gurele Dunării, a geţilor din regiunile noastre şi a besilor despre sud:

„Si quis adhuc istic meminit Nasonis ademti,
Et superest sine me nomen in Urbe meum,
Suppositum stellis nunquam tangentibus aequor,
Me sciat in media vivere barbarie:
. *Sauromatae cinguntfera gens, Bessique Getaeque,*
Ouam non ingenio nomina digna meo.'"[5]

Peste patru secoli ei locuiau tot în Dacia lui Aurelian, unde a reuşit pe la 400 a-i creştina celebrul episcop Niceta, fundînd acolo cîteva tem-pluri, dintre cari într-unui oficiau grecii în limba greacă, în altul românii în limba română, în cel al treilea besii în limba besică[6].

într-un cuvînt, numai în Basarabia ei n-au fost în vecii vecilor.

Prin urmare, chiar Basarabii să nu fi domnit la Chilia, şi tot încă besii n-aveau ce căuta în Bugeac.

Sincai zice într-un loc:

‚Jbatefi că besii din Tracia, unde locuiau mai-nainte, au trecut în partea Daciei vechi, ce se cheamă acuma Bugeac, şi că de la dînşii s-a numit aceasta Besarabie. Bisenii, cari se pun împreună cu românii în diplomatul lui Andrea II, craiul Ungariei, *se văd* a fi fost rămăşiţe de a besilor"[7].

Poate fi că besii au trecut, dar bisenii *se văd* a fi besi, - o admirabilă contradicţiune între termini: un lucru evzdmre consecinţa unei simple *posibilităţi!*

Poate fi, - de ce?

Se *vede,* - de unde?

Bisenii, pe cari actul din 1224, citat de Şincai, îi menţionează în adevăr aşezaţi anume în Transilvania la un Ioc cu românii: „silva Blacorum et Bissenorum"[8], era un trib oriental al pecenegilor, pe care tot acolo şi tot alături cu românii, adecă într-o poziţiune identică din punt în punt, îl aşează la 1158 cronicarul german Ottone de Frisingen: „Pecenatorum et Falonum campania"[9].

Oare aceştia, veniţi în evul mediu din fundul Asiei abia pe la anul 900, să fi fost posteritatea acelor besi, pe cari toţi clasicii ni-i arată stabiliţi din cea mai depărtată anticitate pe creştetul Hemului?

Dacă Sincai ar fi cunoscut intima corelatiune între *Basarabi* si *Basarabie,* el nu comitea o asemenea enormitate!

Dar să lăsăm la o parte pe besi.

Vom analiza o altă încurcătură nu mai puţin originală, în care tot *Basarabia* a aruncat pe istoricii noştri.

18
Vlad, voievodul Basarabiei din 1396

Scoţînd la lumină actele dintre Polonia şi ţările române, Dogiel a publicat o diplomă care se părea tuturor a fi o cimilitură.

O dăm aci întreagă după traducerea lui Şincai, o traducere naivă dar foarte fidelă:

„în numele Domnului amin. Vlad, voievodul *Basarabiei* şi cornițele Severinului ş.c.l.. înştiinţăm pre toţi, cari vor auzi acestea şi li se cuvine, că luînd în minte mulţumitoare cu inimă neuitătoare darurile cele multe şi mergerea noastră înainte, cari ni le-au arătat nouă şi domniilor-noastre preaserinaţii principi şi domnii noştri, domnii Vladislav, craiul Poloniei, arhiprincipele Litvaniei şi moşteanul Rusiei ş.c, şi muierea lui Edviga, crăiasa Poloniei şi moşteana crăimilor Ungariei, fata care trăieşte a lui Ludovic răposatului craiului Ungariei, şi mai ales cum ne-au dăruit nouă aceiaşi domni, craiul şi crăiasa, mai deunăzi *voievodatul Basarabiei,* şi domniile cari le avem în crăimea Ungariei, şi prin cărţile sale ni le-au dat şi întărit d-a pururea; judecăm a fi cu vrednicie şi cu dreptate, ca cu atîta mai întinsă statornicie să fim ascultători de dînşii, cu cît mai mult ne aflăm mîngîiaţi prin înălţarea noastră cea de dînşii făcută la vîrful domniei; şi pentru că am găsit că crăimea Ungariei demult a venit la numita doamnă Edviga, crăiasa Poloniei, ca la o singură moşteană a crăimii ungureşti ce trăieşte acuma, şi drept aceea şi la numitul domnul Vladislav, craiul Poloniei, soţul ei cel de căsătorie, cu cădinţă de moştenire, precum amînţeles că se coprinde în cărţile cari s-au făcut despre aceasta prin însuşi craiul Ludovic şi prin locuitorii crăimilor cei ungureşti şi cei poloneşti; aşa şi noi cu domniile-noastre ne legăm a rămînea supuşi numiţilor domnilor Vladislav, craiului Poloniei, şi crăiesei Edvigei, şi crăimii lor a Poloniei şi Ungariei. Pentru aceea din adevărată ştiinţă, cu bună-credinţă, fără de înşelăciune, prin rîndul acestora de aci înainte ne facem, supunem şi mărturim că vom fi pururea credincioşi domnilor Vladislav craiului şi Edvigei crăiesei, pruncilor şi moştenitor lor, crailor şi crăieselor Poloniei şi Ungariei, şi crăimilor acestora, cu toate domniile şi supuşii noştri; făgăduind şi aceasta cu aceeaşi bună-credinţă, că domnilor craiului Vladislav şi crăiesei Edvigei, pruncilor şi moştenitor lor celor mai sus-zişi, noi, domniile şi supuşii noştri cei zişi, pururea le vom fi ascultători, şi vom sta lîngă dînşii cu sfatul, ajutorul şi buna voinţă împotriva tuturor inamicilor lor, şi de vom auzi ceva de rău, noi cu toată puterea noastră vom pune împedecare. Protivnicilor lor nu le vom prinde parte; în contra crăimilor şi ţărelor lor nu ne vom rădica, nici le vom cuprinde; şi toate pricinele şi împrotivirile, ce s-au făcut sau se vor face asupra lor prin oricari inamici, cu cuvîntul sau cu fapta, le vom împedeca; şi vîlva şi cinstea tor o vom înălţa cu toată puterea noastră. Prin mărturirea cărţilor acestora, cari le-am întărit cu pecetea noastră. Dat în oraşul Argeş, în sărbătoarea preasîntei nedespărţitei Treimi, din anul Domnului 1396"[1].

În acest act *Besarabia* se repetă de două ori:

1. „Vlad *Waywoda Bessarabiae* nec non Comes de Severino";

2. „*Woiewodatum Bessarabiae* et Dorninia, quae in Regno Ungariae obtinemus".

Cine-i Vlad?

Ce-i Basarabia?

Să auzim pe Engel.

El zice:

„După un act din 1396 şedea în Argeş un Vlad, dîndu-şi numele de *Vayvoda Bessarabiae* şi *Comes Severini.* Sub expresiunea de *Vayvoda Bessarabiae* eu înţeleg banatul Craiovei, căci munţii Craiovei se cheamă şi-n Thurocz alpes *Bazarath,* iar sub expresiunea Comes *Severini* pe comandantul cetăţii ungare mărginene Severin[2]".

Dentii, *alpes Bazarath* nu se găsesc în cronica lui Thurocz, ci într-o diplomă a împăratului Sigismund din 1408, unde nici acolo nu sînt alpes *Bazarath,* ci *alpes Pazara?,* adecă muntele *Pasărea din Mehedinţ*[3].

Al doilea, banatul Craiovei pe la 1396 se zicea tocmai al Severinului, încît este ciudată distincţiunea pe care o stabileşte Engel între *Besarabia* şi *Severinum,* hărăzind primul din aceşti doi termini numai Craiovei.

Şincai, voind să îndrepte pe predecesorul său, a căzut în neşte erori şi mai grave.

El zice:

„Basarabia, al căriia voievodat l-a dobîndit Vlad de la Vladislav şi Edviga, n-a fost munţii lui Basarab cei din banatul Craiovei, precum se înşeală prea vestitul Engel, pentru că banatul Craiovei era sub Mircea-Vodă, nici îl putea dărui Edviga cu bărbatul ei Vladislav, ci a fost Bugeacul de acuma, cum arată crisovul. Nici te mira că Vlad se scrie pre sine cornițele Severinului şi dă crisovul din Argeş, pentru că deşi n-a fost fiul lui Mircea-Vodă, dar a trebuit să fie dintr-un neam cu dînsul şi a putut să-şi ţină titlul Severinului şi să locuiască în Argeş, mai-nainte de a merge în Basarabia"[5].

Ca şi Engel, Şincai crede în existinţă „munţilor Basarabi".

Ca şi Engel, el nu observă că Severinul şi Craiova formau un singur şi acelaşi banat al Oltului.

Mai pe dasupra, el afirmă că Basarabia a fost Bugeacul *cum arată crisovul,* pe cînd crisovul, oricum s-ar citi şi oricum s-ar traduce, n-o arată absolutamente nicăiri!

A trecut vro şaptezeci de ani şi vine d. Rosler.

Să fie oare mai norocit decît Engel şi Şincai?

El zice:

„în 1396 apare pentru prima oară peste Prut aşa-numitul voievodat al Basarabiei, fundat de către cineva din familia Basarabilor "[6].

Tot ceea ce spunea Şincai, numai doară mai pe scurt!

Gebhardi, mai vechi dintre toţi, dar şi mai critic totdodată, înţelesese singur actul din 1396.

Iacă propriile sale cuvinte:

„Pe cînd Mircea s-a aliat cu Sigismund, plecînd împreună la Nicopole contra turcilor, un oarecare Vlad a uzurpat tronul muntenesc, prestînd omagiu de vasalitate reginei polone Edviga, ca şi cînd ea ar fi fost regină a Ungariei. Vlad îşi dă titlul de *Voivoda Bessarabiae nec non Comes de Severino,* subscrie diploma *in oppido Argisch* şi accepe de la suzeran *Voievodatum Bessarabiae etDominia in regno Ungariae.* Aceste *Dominia* sînt Făgăraşul şi Amlaşul, şi fiindcă posesiunea Argeşului şi a Severinului probează că Muntenia aparţinea lui Vlad, apoi nu poate fi nici o îndoială că numele *Besarabia* nu se referă la depărtata provincie de peste Prut, ci anume la aceea ce în diplomele lui Mircea se cheamă *Transalpina".*

Pînă aci Gebhardi este admirabil.

El mai adaugă însă din nenorocire:

„Probabilmente în original va fi fost *Bassrath* sau *Pazara,* iar traducătorul a băgat *Bessarabia,* pe care o cunoştea mai bine"[7].

1. Originalul e scris latineşte, iar nu s-a tradus dintr-o altă limbă, după cum crede Gebhardi;

2. *Bassrath* este tot *Basarabie,* numai sub o formă treptat desfigurată de către cronicarii maghiari şi imitatorii lor din occidinte: *Bassarad, Bassarat, Bassrath, Bassarab*[8]*;*

3. Despre *Pazara,* adecă muntele *Pasăre* de peste Olt, fără nici un legămînt cu numele Basarabilor şi al Basarabiei, noi am răspuns mai sus.

Pray, scriind la 1787, patrona o ipoteză analogă cu a lui Gebhardi şi expusă la aceleaşi obiecţiuni[9].

Cu trei secoli înainte de Şincai, de Engel, de Gebhardi, de Pray şi de d. Rosler, actul în cestiune fusese în minele lui Kromer, carele iată cum îl rezumă:

„în anul 1396, pe cînd Sigismund, regele Ungariei, se lupta fără succes la Nicopole şi unii îl credeau perit acolo, *Vlad,* domnul *Munteniei şi ban al Severinului,* a întrat sub suzeranitatea regelui polon Vladislav şi a reginei Edviga, considerîndu-i de moştenitori ai Ungariei"[10].

Către relaţiunea lui Kromer să mai adăogăm că acest Vlad n-a fost o rudă a marelui Mircea, precum afirmă Şincai, ci chiar fiul său, devenit mai în urmă celebru sub numele de Vlad Dracul.

Epizodul din 1396 este o lungă şi interesantă dramă de familie.

Mircea plecînd cu oastea maghiară a împăratului Sigismund la bătălia de la Nicopole contra teribilului padişah otoman Baezid Fulgerul, unde ajucat prin vitejie unul din rolurile cele mai frumoase[11], tronul princiar a încăput un moment în minele lui Vlad, unul dintre numeroşii bastarzi domneşti[12], hotărît cu orice preţ a răsturna pe tată-său.

Tocmai atunci Polonia se afla în duşmănie cu Ungaria, căci în ambele ţăre domnea prin drept de căsătorie cîte un ginere: Sigismund al Ungariei ţinea pe Măria, fia răposatului rege Ludovic, iar pe sora acesteia Edviga o ţinea Vladislav al Poloniei, încît murind cea dentîi, coroana trecea legalmente la cealaltă, adecă Vladislav pretindea prin Edviga a fi el rege legitim al Ungariei, contestînd după moartea Măriei validitatea lui Sigismund[13].

Fiindcă Mircea ţinea cu ungurii, Vlad se uneşte naturalmente cu polonii.

Astfeli se încheie tractatul din Argeş iii ziua sîntei Trinităţi, adecă la 18 octobre 1396[14], pe cînd bătălia de la Nicopole în care au fost bătuţi ungurii şi Mircea, dîndu-se lui Vlad speranţa de a-şi putea mănţine domnia, se întîmplase la 28 septembre[15], cu foarte puţine zile înainte.

Cronologia concurge aci într-un mod viguros în limpezirea adevărului.

Eroul de la Nicopole se întoarce în capul armatei muntene, apucă pe uzurpatorul fiu şi, drept pedeapsă, îl trămite la Buda, ca să-1 păzească acolo, sub chip de educaţiune la curtea regească, tocmai aceia contra cărora conspirase.

Vlad se încearcă a fugi din Ungaria în complicea Polonie: e urmărit, rezistă cu o bărbăţie omerică care uimeşte chiar pe inamicii săi, dar este prins şi adus înapoi[16].

Peste cîtva timp el reuşeşte totuşi a scăpa din Buda şi aleargă la Constantinopole, intrînd în serviciul bizantin[17].

Soartea ulterioară a acestui principe, urcarea-i pe tron în urma lui Mircea, glorioasa-i domnie de patrusprezeci ani şi moartea-i prin trădare, nu ne interesează în cazul de faţă[18].

Iacă cine a fost „waywoda Bessarabiae", pe care Şincai şi d. Rosler îl gonesc în Bugeac, iar Engel îl închide în Craiova...

19
Etimologia termenului „Basarabie" de la „bastarni"

Teoria lui Cantemir despre cuvîntul *Basarabie* este împrăştiată pe ici, pe colea în cele trei principale opere ale ilustrului autor: *Descrierea Moldovei, Istoria Imperiului Otoman* şi *Cronicul romano-moldo-vlahilor.*

în cea dentîi el zice:

„Numele Basarabiei derivă, poate, de la poporul besi. După Ptolemeu, dasupra Daciei locuiau peucinii şi bastarnii. Matei Praetor vorbeşte, între ceilalţi, despre identitatea bastarnilor cu besii"[1].

Cantemir se întemeiază pe Ptolemeu şi pe Matei Praetor.

Ptolemeu, trăind în Egipt pe la 160-180 după Crist, adecă puţin în urma cuceririi Daciei, aşează în adevăr pe aşa-zişii bastarni la nord de Carpaţi: K<xi urcep TTJV Aaidav fleuicivoi xâ KOCE Booxâpvai"[2].

Aceeaşi poziţiune, într-o epocă ceva mai veche, le acoardă Pliniu, mai spunîndu-ne că erau anume din seminţia germană[3].

Cam tot pe atunci îi menţionează Tit Liviu, făcîndu-i celţi[4].

Apian nu specifică viţa lor, fie ea germană sau celtică, dar îi pune pe acelaşi teritoriu cu dacii[5].

Critica istorică modernă, nedecisă între germanismul şi celtismul bastarnilor, preferă a concilia controversa, numindu-i „celţi germanizaţi"[6].

Numai cu besii nu i-a amestecat niciodată nemini!

în Ovidiu, în Strabone, în Iornande, în Dione Casiu, în toţi clasicii fără osebire, bastarnii şi besii, unii dincoace, ceilalţi dincolo de Dunăre, sînt două popoare dopotrivă antice, dar absolutamente diferite prin locaş şi prin tulpină.

Onoarea de a-i amalgama aparţine lui Praetor, un arheolog prusian de pe la finea secolului XVII, carele nici dînsul nu afirmă, ci d-abia alunecă în treacăt vorba că: *„după opiniunea unora* besii şi bastarnii *ar putea fi* una şi aceeaşi naţiune"[7].

Iacă la ce se reduce bastarno-besismul lui Cantemir.

Bun e Ptolomeu, dar păcat numai că bastarnii n-au a face cu besii, iar besii au a face şi mai puţin cu Basarabia.

Nici chiar Cantemir nu înşiră aceste trei lucruri atît de disparate decît ca pe un dubios „se poate".

20
Ipoteza despre venirea Basarabilor de peste Prut

în *Cronic* Cantemir lasă la o parte pe besi şi pe bastarni, mărginindu-se a căuta o explicaţiune pentru surprinzătoarea legătură între Basarabia de la Prut şi numele familiei domneşti din Oltenia.

El zice:

„Basarabia, ai căriia locuitori pe vremea năpăzei lui Batie prin cetăţi neîncăpînd, s-au tras spre Severin şi peste Olt, unde şi la stăpînie bănească unii dintr-înşii au ajuns, de la cari şi astăzi familia Băsărăbeştilor în Ţara Românească se trage, luînd adecă stăpînitorul sau banul lor de atuncea numele de pe numele norodului..."[1]

Aşadar invaziunea lui Batu-han alungase o seamă de români de la gurele Dunării mai spre apus peste Olt, unde s-a ivit astfeli dinastia princiară a Basarabilor.

Această combinaţiune a lui Cantemir se risipeşte prin două cuvinte.

Pînă la capătul secolului XV niciodată Bugeacul nu se zicea *Basarabie,* pe cînd toată Muntenia, precum am demonstrat-o mai sus, purtase documentalmente acest nume cu doi secoli mai denainte.

Cantemir uită totdodată că pe la 1240, cînd năvăliseră tătarii cătră Dunăre, în regiunea de peste Prut nu locuiau românii, ci cumanii.

Chiar români să fi fost, şi tot încă logica şi istoria ne spun că-n faţa unei irupţiuni inamice popoarele nu-şi caută scăparea pe şes, ci în munţi, ceea ce au şi făcut atunci cumanii de frica tătarilor, fugind în Transilvania[2], pe cînd ar fi fost absurd din parte-le a alerga după refugiu la Severin pe lungul ţărm descoperit al Danubiului.

Dacă era prea departe de la Chilia pînă la Carpaţi, totuşi nemic nu putea fi mai lesne decît a trece Dunărea, adăpostindu-se în Balcani, precum o şi obicinuiau în secolul XIII cumanii cei mărginaşi, de cîte ori îi ameninţa mai de aproape vro urgie tătărească[3].

Sau peste Carpaţi, ori peste Dunăre, una din două, aceasta era calea cea stereotipă a cumanilor[4].

Nici într-un caz nu fugea nemini, gîfîind pe bărăganuri, de la Prut spre Olt.

Nu mai amintim că tocmai invaziunea tătară de la 1240, precum ne-am încredinţat mai sus dintr-o fîntînă contimpurană, găsise deja pe un *Basarab-bană* în Oltenia.

Nu putem pretinde de la Cantemir de a fi cunoscut cronica persiană inedită a lui Raşid, pe care noi înşine eram cît p-aci să no cunoaştem;

însă şi fără această preţioasă sorginte, totuşi ipoteza lui e nu numai nereală, dar şi neprobabilă.

El simţea foarte bine că termenul topic *Basarabie* nu poate a nu fi în cea mai strînsă înrudire cu numele gentiliţiu al *Basarabilor;* din nenorocire, puţinătatea izvoarelor sale 1-a împins la o eroare de procedură, aducînd pe Basarabi din Basarabie, în loc de a deduce Basarabia de la Basarabi.

în *Istoria otomană* Cantemir mai adaugă un nou element de complicaţiune.

El nu se mulţumeşte a imagina pentru dinastia basarăbească un leagăn pe malurile Ialpuhului, ci o mai pofteşte să se preîmble de acolo în Serbia, şi abia-abia după această ingenioasă călătorie pe apă şi pe uscat îi permite a sosi la Severin.

în privinţa bastarno-besismului Basarabiei, Cantemir cita cel puţin pe Matei Praetor.

Asupra excursiunii Basarabilor de la Nistru în Serbia şi din Serbia la Olt, el nu aduce nici o mărturie fie cît de fictivă; şi totuşi aceasta este tocmai porţiunea cea mai instructivă a teoriei sale.

O vom examina de aproape.

21
Banul Barbu Basarab

Iată cuvintele lui Cantemir:

„Basarab este numele unui neam foarte vechi şi nobil în Muntenia, carele în linia bărbătească de mult s-a stins. Barbu, cel întîi Basarab cunoscut, denaintea invaziunii turce fugise din Basarabia în Serbia şi de acolo în Ţara Românească la Negru-Vodă, carele 1-a primit prea bine, rădicîndu-1 la demnitatea de ban, cea mai înaltă în ţară. Fiul său Laiotă dobîndi tronul muntean după moartea lui Negru-Vodă, devenind primul domn din familia Basarabilor. El lăsă un fiu, numit Neagoie Basarab, ajuns de asemenea la domnie, nu se ştie dacă îndată după tată-său, ori după vreun alt principe. Lui îi urmă fiul său Şerban Basarab etc."[1]

Se sparie cineva auzind neşte fabule de acest calibru în gura unui bărbat ce poseda atîtea titluri la aureola de patriarc al criticei şi mai ales al erudiţiunii istorice în România!

Aceasta ne aduce aminte un portret de la monastirea Snagov, dasupra căruia poznaşul egumen a scris galimatia: *Jon-Mihail-Ţepeş-Basarab al patrulea voievod*"[2].

Cîţi oare la noi nu ştiu tot aşa de bine istoria naţională!

Cantemir cunoştea analele Munteniei mai cu seamă prin intermediul familiei cantacuzineşti: „avut-am noi, încă la Ţarigrad fiind, *cronicul muntenesc cu singură mîna lui Şerban logofătul pre proastă limba grecească scris*"[3].

Să nu se uite că acest Şerban Cantacuzino, dentîi logofăt şi apoi vodă, a fost socrul lui Cantemir, şi că neamul cantacuzinesc se distingea totdauna prin ardoarea-i de a strînge cronice şi alte monumente literare ale trecutului naţional[4].

De acolo trebui să fi luat Cantemir povestea despre originea Basarabilor, fără să-şi mai dea bătaie de cap de a o supune unui control analitic.

Deşi Cronicul lui Şerban Cantacuzin se pare că a perit, totuşi îl supleneşte pînă la un punt *Genealogia Cantacuzinilor,* publicată după un vechi manuscript de către d. Bolliac şi-n care găsim între altele următorul pasagiu:

„Zic unii cum că neamul Basarabilor se trage din banul Barbu Basarab, carele din Basarabia a trecut la Serbia şi de acolo a venit în Valahia la Radu Negrul-Vodă, carele a fost cel întîi descălecător domniei Ţărei Româneşti la anul 1200, şi cum că acest domn a făcut pe numitul Barbu ban Craiovei şi stăpînitor peste cinci judeţe. Acest ban Barbu a zidit monastirea Bistriţa"[5].

Iacă dară sorgintea lui Cantemir, către care el a mai adaos un alt manuscript, poate tot de proveninţă cantacuzinească, cunoscut încă în secolul trecut unui secretar al lui Constantin Mavrocordat şi unde figura unul lîngă altul pretinsa posteritate a banului Barbu Basarab în următoarea ordine:

„1460. Laiota Bazaraba. - 1512. Negoi Bazaraba. - 1610. Serbanus Bazaraba"[6].

Cantemir a făcut pe Laiotă fiu al lui Barbu, pe Neagoie fiu al lui Laiotă, pe Şerban fiu al lui Neagoie, şi astfeli totul a mers de minune!

Să cernem însă elementele cronologice şi biografice ale unei teorii atît de ciudate.

Barbu Basarab vine în Muntenia la 1200.

Fiu-său este Laiotă Basarab.

Nepotu-său este Şerban Basarab, urmaşul lui Mihai cel Viteaz la 1600.

în patru secoli, patru generaţiuni!

Basarabii lui Cantemir trăiau fiecare cîte o sută de ani şi mai bine.

Şi nici că au fost ei mai mulţi decît patru peste tot: Barbu, Laiotă, Neagoie şi Şerban.

Acesta din urmă - zice Cantemir - avuse numai două fete: Ancuta, măritată după Petraşcu, fiul viteazului Mihai; Ilinca, măritată după boierul Constantin Cantacuzin; şi-apoi un bastard, făcut cu o preuteasă[7].

Asta-i tot!

Ce-i pasă lui Cantemir de Alexandru Basarab, de Vladislav Basarab, de Radu Basarab, de Mircea Basarab, de lunga serie a Basarabilor de prin secolii XIII, XIV şi XV!

De la cronologie să trecem la unele detalii biografice.

Banul Barbu Basarab, cărui i se acoardă paternitatea neamului basarabesc, apare toţdodată ca fundator al monastirii Bistriţa.

Prin urmare, acest sînt locaş cată să fie şi el de pe la 1200.

Din norocire, epoca şi modalitatea fundaţiunii lui ne sînt astăzi foarte bine cunoscute.

D. A. Odobescu le-a studiat cu toată scrupulozitatea unui adevărat arheolog.

D-sa constată prin inscripţiuni autentice cum că primul ctitor bistriţan a fost în realitate banul Barbu Basarab, însă nu pe la 1200, ci pe la 1500.

Cu mult înainte de d. Odobescu, celebrul călător rus Kowalewski vizitase Bistriţa, strîngînd acolo tot feliul de date despre începuturile monastirii.

Vom da aci întreagă în traducere interesanta-i relatiune:

„Monastirea Bistriţa este fundată de către banul Barbu pe la 1490. Pînă atunci era numai o capelă în numele sîntului Procopiu. Despre cauza fundării, tradiţiunea locală, conformă în astă privinţă cu vechea icoană a sîntului Procopiu, aflătoare în biserică, povesteşte următoarele. Banul Barbu fusese prins în tinereţe de către turci şi aruncat în temniţă. Peste puţin i se anunţă sentinţa de moarte, care era să se execute a doua zi. Se face noapte, o noapte teribilă şi solemnă, o noapte pe care osînditul a petrecut-o toată în rugăciuni către patronul său sîntul Procopiu, implorîndu-1 pentru scăpare, căci avea d-abia 18 ani şi-i plăcea viaţa. Demăneaţa călăii se coboară în temniţă şi nu găsesc pe nemini: închisoarea era deşeartă. în aceeaşi zi, întrînd'în capela de la Bistriţa, preutul vede îngenuncheat denaintea icoanei sîntului Procopiu pe junele Barbu, ferecat în obezi la gît şi la picioare. Tînărul nu ştia el singur cum şi cine 1-a adus din temniţă în biserică. în semnul acestui miracol el clădi o monăstire pe locul capelei. Mai tîrziu, după ce turcii luaseră Constantinopolea, banul Barbu, fiind dus după cererea sultanului la Stambul din partea Munteniei, a răscumpărat moaştele sîntului Gregoriu Decapolitul şi le-a depus în monastirea sa Bistriţa, unde ele se conservă pînă astăzi într-un scump sicriu, acoperite de prinoasele credincioşilor. E remarcabilă marea pînză, dentîi păstrată în biserică şi apoi transportată în chilia stareţului. Ea este restaurată, însă întocmai după desemnul primitiv. Acest tabel reprezintă abdicarea bătrînului Barbu, carele se lasă de bănie şi de viaţă lumească toţdodată. E învestmîntat călugăreşte, fiind gata a pleca la monăstire. Il însoţesc boierii olteni, toţi trişti, unii chiar lăcrimînd. După Barbu, carele n-a avut copii, păşeşte denaintea celorlalţi boieri nepotul său, îmbrăcat într-o lungă haină superioară fără mînece, roşie şi blănită, de sub care se vede o altă mai strimtă. E nalt şi frumos, cu mici musteţe şi fără barbă. Boierii sînt toţi bărboşi. Monastirea Bistriţa are aparinţa unei cetăţi"[8].

Romantica legendă, culeasă de către Kowalewski de la călugării bistriţani şi care oferă poetului stofa unei admirabile balade, este importantă din acest punct de vedere, că ea ne explică pe turcii din relaţiunea lui Cantemir.

După tradiţiune, banul Barbu Basarab scapă dintr-o temniţă turcească.

După Cantemir, el fuge de peste Prut denaintea unei invaziuni otomane.

Fondul este acelaşi.

Cum însă de nu şi-a amintit tocmai Cantemir, şi tocmai într-o istorie a Turciei, cum că osmanlîii abia după 1450 au început a cutreiera Bugeacul?

Turcii năvălesc pentru prima oară peste Prut pe la jumătatea secolului XV, şi totuşi cu două sute cincizeci de ani înainte banul Barbu Basarab, printr-o spaimă mai mult decît profetică, se cară de acolo de frica turcilor!

Monastirea Bistriţa este fundată din temelie pe la 1490, şi totuşi banul Barbu Basarab o clădeşte, o isprăveşte şi o zugrăveşte ca prin farmec încă de pe la 1200!

Banul Barbu Basarab, scăpat în tinereţe din robie turcă şi fundator la bătrîneţe al monastirii Bistriţa, ne este cunoscut documentalmente între anii 1490-1510[9], şi totuşi cu sutimi de ani înainte el e favorit al unui Negru-Vodă!

De pe la 1250 Muntenia se numeşte Basarabie, şi totuşi cel întîi Basarab peste Olt este banul Barbu, carele trăieşte cu două veacuri mai în urmă!...

în literatura noastră poporană aceasta se cheamă *basmu cu minciunile:* o herghelie de cai rătăcind într-un pepene sau o albină înjugată la plug.

înainte de a ne despărţi de simpaticul personagiu al banului Barbu Basarab, vom mai adăoga în treacăt o observaţiune.

El se pare a fi fost cel întîi ban al Craiovei, ceea ce i-a şi procurat caracteristicul epitet de *Craiovescul.*

în prima jumătate a secolului XV reşedinţa banatului oltean nu se afla încă la Craiova, ci la Severin, precum o demonstra crisoavele succesive de la Vladislav Basarab, de la Mircea cel Mare şi de la Vlad Dracul...

22
Consecinţele asonantei între „Basarabia" şi „Serbia"

Cronicul Cantacuzinesc şi Cantemir conduc dopotrivă pe Basarabi dentîi din Bugeac în Serbia şi apoi din Serbia la Olt.

Serbia sau *Sorabia,* după cum se scria adesea în evul mediu[1], formează materialmente mai mult decît două treimi din cuvîntul *Bassarabie.*

Asonanta este atît de simţită, încît noi văzurăm deja în *studiul I* pînă şi poporul de jos, căruia nu i se poate imputa nici o pretensiune pedantică, confundînd ambii termeni în antica baladă despre *Fata banului de Haţeg,* unde variantul modern pune:

„Un fecior de om *serbesc"*

în loc de primitivul:

„Un fecior *basarabesc".*

Printr-o asemănare curat fonetică, fără nici o umbră de argumentaţiune, Basarabii erau expuşi a fi *serbizaţi* din cînd în cînd de către neştiinţă, şi mai cu seamă de către sernistiintă.

Pretinsul act al magistratului sas-sebeşian de la 1396, o grosolană mistificaţiune din secolul trecut, zice:

„După ce au primit bulgarii credinţa creştinească, apoi au început românii de atunci a se împrieteni cu neamul serbesc, pînă cînd mai pe urmă *dobîndit-au şi domn din neamul serbesc pe marele prinţ Negru-Vodă Basaraba..* "[2]

Un fragment de cronică munteană din secolul XVII, descoperit de către d. Creţescu în biblioteca monastirii Cozia şi al cărui autor ni se pare a fi celebrul aventurar moldovenesc Nicolau Milescu Spătar, este în această privinţă nu mai puţin explicit, vorbind în genere despre boierimea română:

„Unii sînt din şerbi, alţii din greci, alţii din albănaşi, alţii din frînci, alţii dintr-alte limbe, că şi domni încă mai mulţi din străini au stătut, cum *şi Basărăbeştii se trag din neam serbesc"*[3].

în unele manuscripte d-ale lui Calcocondila, domnul muntenesc Dan, nepot de frate al marelui Mircea, este numit *Saraba,* Eapâpra, în loc de Basaraba, Mjtao-ocpâuroc[4].

în fine, lista anonimă a domnilor **Ţărei** Româneşti, care se compusese în secolul XVIII pentru ungurul Peterfy după diferite cronice locale de către Constantin Scarlatti, ne spune că neamul lui Mircea cel Mare „se zice a fi fost *nepoţi ai regelui serbesc Lazar"*[5].

Genealogia mirciană se poate reconstitui astăzi după documente contimporane, iar nu după neşte fabule sacramentale, precum se făcea pînă adiniori.

însuşi Mircea declară în crisoavele sale că tată-său Radu fusese frate cu Vladislav Basarab[6].

Prin urmare, Mircea era *nepot (nepos exfratre)* al lui Vladislav Basarab.

Regele maghiar Ludovic şi papa Urban V ne spun, pe de altă parte, cum că Vladislav, unchiul lui Mircea, era fiu al lui Alexandru Basarab[7].

Mai pe scurt, era *nepot* al lui Vladislav şi *nepot* al lui Alexandru, toţi Basarabi unul ca şi altul, şi numai Basarabi.

Prin ce minune dară putea fi el *nepot* al lui Lazar, principe nu mai vechi, ci chiar contimpurean cu dînsul, urcat pe tronul Serbiei abia pe la 1371?

Fatalele silabe din coada numelui Basarabilor, iacă ceea ce încurcă toată treaba!

Cantemir, Cronicul Cantacuzinesc, falsarul actului din 1396, balada din Haţeg, fragmentistul din secolul XVII, scriba lui Calcocondila, fîntîna lui Scarlatti, toţi se împedecau, fiecare pe rînd, de scabrosul sunet *s +r +b!*

23
Etimologia poporană

Ilustrul Vico analizase astronomia, fiziologia, metafizica, cronologia poporane, în comparaţiune cu astronomia, fiziologia, metafizica, cronologia culte.

Tot astfeli s-ar putea pune în paralelă etimologia rudimentară si etimologia ştiinţifică.

Similitudinea vorbelor surprinde şi împinge la deductiuni pe înţelegințele cele mai rude, ca şi pe cele mai erudite.

Toată diferinţa consistă în procedură şi-n ponderozitatea rezultatului

Un sînt din evul mediu se numea Renat, ceea ce însemnează renăscut: acest simplu joc de cuvinte era de ajuns pentru ca poporul să plăsmuiască o legendă întreagă despre imaginarul fapt al *renaşterii sîntului Renat*[1].

Cam analoagă este superstiţiunea cea etimologică a ţăranului român de a se păzi *de foc* în ziua sîntului *Foca*[2], deşi OCDKCCC, al grecilor are a face mai curînd cu elementul opus al apei, şi desi fericitul de acest nume, martirizat în timpul lui Diocleţian, n-a fost nici ferar, nici cărbunar, ci un biet grădinar de lîngă Sinopa, adecă iarăşi ceva mai dedat cu ploi şi cu puţuri decît cu flacăre.

In Elveţia se află un munte numit *Pilat;* sătenii din vecinătate sînt încredinţaţi pînă la fanatism că acolo, adus de peste nouă tăre si nouă mări, zace famosul *Pilat,* din moleciunea căruia fusese răstignit în Palestina MîntuitoruP.

Tot astfeli cronicarii din evul mediu inventau pe turci în Finlandia fiindcă se găseşte acolo un oraş numit Turku, sau pe troadeni în Francia deoarăce fiul lui Priam se numea Paris"!

Absolutamente de aceeaşi natură este şi serbismul Basarabilor.

Dar cauza erorii fiind odată constatată, să nu ne oprim la o jumătate de cale.

Lista domnească a lui Scarlatti, în care marele Mircea se confundă cu familia regească din Serbia, ne mai spune încă ceva, unde originea greşelei nu poate a nu fi aceeaşi.

Vorbind despre domnul moldovenesc Petru Muşat, contimpurean si amic al lui Mircea, ea zice că tată-său era: „Costea Muşat, carele nu se ştie unde va fi domnit, dar se crede a fi fost din neamul despotian al regilor Serbiei"[6].

Mircea cel Mare din dinastie serbească; Petru Muşat tot din dinastie serbească; dinastia serbească confundată cu Basarabii; care-i concluziunea?

Iacă un punt demn pe deplin a fi examinat cu o extremă seriozitate, căci el ne va permite a demonstra că Vladislav şi Alexandru cel Bun, Mircea şi marele Ştefan, Neagoie şi Petru Rareş, superbii zidari ai naţionalităţii române de dincoace şi de dincolo de Milcov, au fost cu toţi din aceeaşi nesecată în geniu tulpină a Basarabilor!

24

Muntenismul dinastiei Musat din Moldova

Muntenia fusese în secolii XIII şi XIV în dese şi intime relaţiuni cu puternicul pe atunci imperiu serb.

Doi Basarabi, unul pe la 1270, altul pe la 1355, au fost socri sau cuscri ai celor mai celebri cuceritori dintre cîţi au ieşit vreodată nu numai din dinastia lui Nemania, ci chiar din întregul neam iliric.

Ştefan Milutin, fundatorul mărimii serbe, ţinuse în prima-i căsătorie pe fata lui Litean Basarab[1].

Ştefan Duşan, groaza Oriintelui pe la jumătatea secolului XIV, însurase pe unicul său fiu cu fata lui Alexandru Basarab[2].

Mircea cel Mare, tată-său Radu Negru, unchiu-său Vladislav şi frate-său Dan figurează pînă astăzi, ca o maiestoasă pleidă de eroi, în baladele poporane ale Serbiei[3].

Ne reţinem într-adins de a înmulţi aceste exemple prin ceva din Fotino, căci este de o falsitate îngrozitoare tot ce afirmă el pe ici, pe colea de a fi luat etc Tfjc, aepBiKfjc, xpovoX,oyiaq.[4].

Tara Românească şi Serbia fiind învecinate şi adesea în strînsă alianţă, lista domnească a lui Scarlatti avea în sprijin măcar o umbră de probabilitate cînd serbiza pe Basarabi.

Cum însă puteau fi şerbi domnii moldoveni, cînd între Moldova şi Serbia se întrepune un întins spaţiu teritorial şi nici că există cea mai slabă urmă de vro legătură internaţională între ambele în tot cursul secolului XIV?

Nu cumva vor fi fost şerbi tot ca şi Basarabii?

Să vedem.

Lista lui Scarlatti serbizează anume pe Petru *Muşat,* pe frate său Roman *Muşat* şi pe tatăl lor Costea *Muşat.*

Cuvîntul *muşat,* dispărut acum din limba română cisdanubiană, dar conservat la fraţii noştri de peste Dunăre[5], însemnează *frumos,* fiind o simplă scurtare din adiectivul *înfrumuşat* sau *frumuşat.*

Macedoromânul cîntă pînă astăzi:

„Aide cu mene, feată *muşată*\"

sau:

„Vezi în sus cerul? Nu e *muşat?*"[6]

La munteni numele propriu *Muşat* ne întîmpină în acte pînă pe la finea secolului XVII[7], ca şi o formă femeiască *Muşa*[8], corespunzătoare cu *Bella* a italianilor.

Celebrul papă *Formosus,* sub care se întîmplase definitiva schismă religioasă între Occidinte şi Oriinte, se traduce româneşte *Muşat.*

Serbii n-au avut niciodată şi nu puteau avea acest nume curat românesc, şi ceea ce-i şi mai remarcabil este că pînă şi-n limba lor ideea de *frumuseţe* e respinsă radicalmente din formaţiunea nominală bărbătească, ci se aplică numai la femeie şi la vite: Liepava, Liepota, Liepotitza, Lieposzeta[9].

Mai pe scurt, nici prin depărtarea locurilor, nici prin lipsă de comunicaţiune, nici prin nomenclatură, domnii moldoveneşti Petru Muşat şi Roman Muşat, dempreună cu tatăl lor Costea Muşat, n-au putut fi şerbi.

Care-i dară raţiunea serbizării lor în lista lui Scarlatti?

Din cele desfăşurate în paragraful precedinte urmează că Muşateştii trebuiau să fi fost şerbi în calitate de Basarabi, adecă simplu numai prin efectul fonetic al sunetului *s + r + b.*

Deja Cantemir emisese ideea că ambele dinastii domneşti din cele două provincii dunărene ale Daciei se par a fi descins dintr-o singură viţă[10].

Această aserţiune a repeţit-o apoi Samuil Micul[11].

Amîndoi însă au rătăcit în fantastica încercare de a înfrăţi pe nu ştim care Negru cu nu ştim care Dragoş.

Fundatorii Moldovei n-au fost din aceeaşi familie cu fundatorii Tarei Româneşti; dar tocmai aci stă cestiunea că nu din sîngele fundatorilor Moldovei se trăgeau Petru Muşat, frate-său Roman Muşat şi tatăl lor Costea Muşat.

25
Bogdăneştii şi Muşateştii

Maramurăşeanul Bogdan, cărui i se cade cu tot dreptul paternitatea voievodatului moldovenesc, avusese fiu pe Teodor, zis altfeli Laţcu.

Nemuritorul metropolit Dositeu, încă în secolul XVII, văzuse în anticul diptic al scaunului metropolitan, tezaur de mult perdut, căci nu mai exista pe la 1790[1], următoarea linie genealogică:

1. Bogdan-Voda şi doamna Măria;
2. Fiul lor Teodor Laţcu şi doamna Ana.

El o rezumă în versuri:

„..........................Bogdan-Vodă,
Cu doamnă-sa Măria *lăsînd bună roadă:*
Pre Fedor Bogdanovici, Laţcu se numeşte,
Cu doamnă-sa cu Ana de se pomeneşte"[2].

Expresiunea „se pomeneşte" însemnează că erau înscrişi *mpomenic.*

O remarcăm aceasta pentru a da toată autoritatea de sorginte istorică cuvintelor metropolitului Dositeu.

în *studiul I,* bazîndu-ne pe fîntîne contimpurane, noi am cercuscris epoca fundaţiunii Moldovei aproximativ între anii 1350-1360.

Laţcu a domnit după documente autentice pe la 1370[3].

Bogdan-Vodă şi acest fiu al său, iacă dară doi principi pozitivi, cari împlu foarte naturalmente scurtul interval de cel mult două decenii între 1350-1370.

Cronica cea veche a Moldovei, scrisă în monastirea Putna sub Stefan cel Mare, adecă d-abia un secol în urma evenimentelor, confirmă această serie, zicînd că după Bogdan a domnit fiu-său Laţcu, iar lui Laţcu i-a succes „Petru, fiul lui Muşat"[4].

Să se noteze aci cu atenţiune că Petru nu este în cronica cea veche a Moldovei fiu al lui Laţcu, nici fiu al lui Bogdan, ci *fiu al lui Muşat.*

Un nou neam s-a furişat prin încuscrire în dinastia maramurăşeană.

Roman Muşat, fiu al lui Costea Muşat şi frate al lui Petru Muşat[5], se însoară cu domniţa Anastasia, fia lui Laţcu-Vodă şi nepoata primului Bogdan***.

Acest fapt de o extremă însemnătate îl ştie lista lui Scarlatti, în care citim: „Romanus habuit uxorem *Anastasiam filiam Principis Laczko,* et peperit sex filios, ex quibus Alexander Senex est ultimus filius ejus"[6].

îl ştia nu mai puţin metropolitul Dositeu tot din preţiosul diptic metropolitan:

„Petru-Vodă pre urmă purcese, *cu viţă*
Carele-i zic Muşatin; în bună priinţă
Stătut-a dup-acesta luminată roadă
Stăpîn ţărei Moldovei domnul Roman-Vodă;
Acesta, ce se scrie-ntr-a ţărei urice
Mare samoderzaveţ, şi-n bună ferice,
C-a stăpînitu-şi ţara din plai pînă-n mare,

Lăsatu-şi-a în scaun puternic mai tare
Ce-a născut-şi *din doamna, din Anastasia,*
Pre Alexandru cel Bun ..."[7]

Aci o observaţiune.

Metropolitul Dositeu arată foarte lămurit că Petru şi Roman n-au fost din sîngele lui Bogdan şi Laţcu, ci din „viţa carele-i zic *Muşatin".*

Tot aşa am văzut mai sus în cronica cea veche a Moldovei.

Lista lui Scarlatti face pe aceşti Muşateşti din neam princiar, *ex familia regum,* ceea ce se justifică nu numai prin căsătoria lui Roman Muşat cu fia lui vodă Laţcu, dar încă şi mai mult prin însurătoarea lui Petru Muşat cu fata putintelui rege polon Vladislav lagello[8], carele - să se noteze bine - cu nici un preţ nu s-ar fi aliat cu un om de vro origine puţin ilustră.

Prin urmare, ei nu erau din dinastia moldovenească a maramurăşeanului Bogdan, în care s-au introdus unicamente prin încuscrire, dar totuşi erau dintr-o dinastie românească oarecare.

Opriţi-vă un moment şi cugetaţi.

Nefiind din familia domnească de la Suceava, Muşateştii trebuiau să fi fost vrînd-nevrînd din familia domnească de la Severin.

Adecă: Basarabi.

Această dilemă este dictată de logica lucrurilor.

O mai întăresc însă mai multe consideraţiuni.

26
Numele propriu „Muşaf

Un nume propriu este cîteodată o biografie.

Să presupunem, bunăoară, cum că istoria Moldovei ne-ar fi lăsat în catalogul principilor ţărei un singur cuvînt despre vodă Radu, poroclit cel Mare, fără să arate toţdodată originea-i: ei bine, considerînd raritatea numelui *Radu* la moldoveni si frecuenţa-i la munteni, nemic mai mult decît atîta, un istoric ar fi putut ghici, fără vro altă indicaţiune, muntenismul acestui principe[1].

Cam astfeli este şi cu *Muşat.*

în Moldova acest nume a fost totdauna foarte insolit[2], pe cînd în Muntenia, din contra, el se întrebuinţează la săteni pînă-n ziua de astăzi şi cată să fi fost fără comparaţiune mai răspîndit cu cîţiva secoli înainte.

Aceasta se poate demonstra.

Un nume propriu cînd se generalizează peste măsură într-o ţară, încît la tot pasul întîlneşti omonirni, ajunge în cele din urmă a deveni ridicol prin trivialitate, şi de atunci încoace, ferindu-se părinţii a-1 mai impune copiilor, începe a fi din ce în ce mai rar.

Un exemplu.

Guillaume este actualmente în Francia unul din numile cele mai puţin favorite, fiind considerat ca prea mitocănesc: „trop roturier".

Această dizgraţie provine dintr-un prisos de graţie de care el se bucurase tocmai la aristocraţia franceză în cursul evului mediu.

în secolul XII un duce de Normandia, învitînd o mulţime de nobili la o mare festivitate, îi împărţi din glumă în bande separate, compuse fiecare din toţi cîţi purtau acelaşi nume de botez.

Diviziunea *Guillomilor* era cea mai numeroasă: o sută zece cavaleri, afară de simpli scutari[3].

Nu este dar de mirare că dezgustul şi satira au succes modei.

La românii din Muntenia mai multe numi proprii bărbăteşti au avut o soarte analogă de a se vedea îmbrîncite treptat în straturile cele mai dejos ale societăţii, după ce figuraseră altădată mai cu preferinţă pe tron şi-n divan.

Mai întîi este *Vlad.*

Etimologiceşte, acest cuvînt însemnează *domn.*

în secolii XIV şi XV cei mai iluştri principi ai Munteniei au fost Vlad Basarab, Vlad Dracul, Vlad Ţepeş.

între boieri şi-n burghezie erau Vlazi peste Vlazi.

Trebuia fireşte să vină o reacţiune.

Trivializîndu-se prin abuz, gloriosul oarecînd Vlad s-a făcut cu încetul smonim al *nerodului.*

în secolul XVII Vlazii încep a se rări, căci pesemne se născuse deja proverbiul: „după ce e prost, îl cheamă şi *Vlad"*[4].

Tot aşa au păţit-o *UdreaşiNan,* două dintre cele mai uzate numi din primii secoli ai istoriei muntene, despre cari astăzi poporul zice:

„Care cum venea
Tot *Udrea-l* chema"[5]

sau

„caută *Nan* iapa, şi el călare pe ea"[5].

Iacă în ce mod căderea unui nume propriu în deriziune este o probă istorică despre exagerata-i popolaritate într-o epocă anterioară.

Această ursită izbise şi pe *Muşat.*

D. Gr. G. Tocilescu ne spune că pintre ţăranii munteni *nea Muşat,* ca şi *nea Vlad,* ca şi *nea Udrea,* ca şi *nea Nan,* însemnează astăzi pe un prostolan.

Aci îşi are locul exclamaţiunea bătrînului Oraţiu:

„Non semper idem floribus est honor!"

Poporul şi copilul cu atît mai iute se satură de un lucru şi-1 aruncă stricat sub picioare, cu cît mai mult le plăcuse,

în Moldova *nea Muşat* n-are nici un înţeles.

Muntenismul acestui nume se mai poate verifica pe o altă cale.

Nomenclatura corografică a României e foarte ponderoasă în cazul de faţă, fiindcă aproape toate localităţile sînt botezate la noi după vreun nume propriu bărbătesc.

Astfeli cele derivate de la *Vlad: Vlădaie, Vlădeni, Vlădăşeşti, Vlădeşti, Vlădilă, Vladislava, Vladnic, Vlad, Vlăduleni, Vlăduţa* sînt cele mai multe în Muntenia, dar nu lipsesc vro cîteva nici în Moldova[7], ceea ce dovedeşte că *Vlad* avusese trecere pe ambii ţărmi ai Milcovului[8].

Localităţile cu radicala *Udrea: Udreşti, Udrişte, Udricani,* sînt toate în Muntenia şi absolutamente nici una în Moldova[9].

De la *Nan* s-au format peste tot vro cincisprezeci numiri topografice: *Nănaci, Nandra, Năneasca, Năneşti, Nani, Nanoveni, Nanov, Nan,* dintre cari unsprezeci în Muntenia şi numai patru în Moldova[10].

Să vedem acum pe *Muşat.*

în Tara Românească sînt:

Muşateşti, sat în Gorj;

Muşateşti, sat în Argeş;

Muşateşti, sălişte tot acolo;

Parte-din-Muşateşti, munte în Muscel;

Muşatesc, alt nume tot acolo;

Muşaterca, moşie nelocuită în Brăila;

Muşatoiu, munte în Gorj[11].

în Moldova avem numai şi numai o singură localitate de această formaţiune: satul *Muşata* în Fălciu, despre care însă nu se uite că întreaga regiune a Prutului de jos pînă la Marea Neagră, precum am demonstrat-o în *studiul I,* făcea parte în secolul XIV din teritoriul **Ţărei** Româneşti.

în Transilvania se găseşte iarăşi abia muntele *Muşat,* carele şi acesta se află nu departe de hotarele muntene despre Haţeg[12], şi tot acolo, iar nu în restul Ardealului, noi dăm de urmele numelui propriu bărbătesc *Muşat* în documente din secolul XIV[13].

Prin urmare, limba geografică vine la rîndul său a se pronunţa pentru muntenismul Muşateştilor.

Aci însă nu se mărgineşte în cestiunea noastră misiunea filologiei.

Fraţii Petru Muşat şi Roman Muşat, ca şi tatăl lor Costea Muşat, ne apar în cele mai vechi fîntîne istorice sub o formă nominală foarte curioasă.

Am văzut deja că anticul diptic al metropoliei moldovene, o sorginte contimpureană de prima ordine, pune: „viţă ce-i zic Muşatin".

Lista lui Scarlatti, a căriia conformitate cu dipticul îi dă multă greutate, se exprimă de asemenea: „Koste *Muşatin".*

în cronica putneană, începută a se seri pe la jumătatea secolului *XV,* vedem nu mai puţin: „fiul lui *Muşatin"*[14].

în fine, o altă cronică moldovenească, pe care o consultase raguzanul Luccari pe la 1600, încît în orice caz ea este anterioară lui Ureche, zice: „Musafira"[15].

Ce-i oare acest *Muşatin* în loc de *Muşat?*

Muntenii, şi mai cu seamă acei de peste Olt, adaugă un *-in* către numile proprii personale, mai ales cele finite prin r sau *t.*

Această particularitate n-a observat-o încă nemini.

Lui *Tudor Vladimirescu* oltenii îi zic *Tudorin.*

Urbea lui *Sever* este pentru dînşii *Severin.*

Din *Fior* ei fac *Florin.*

Un munte în Gorj şi altul în Muscel se numesc *Carpatin,* naturalmente în loc de *Carpat*[16].

Două sate în Olt se cheamă *Dobrotin*[17], după numele bărbătesc *Dobrotă* sau *Dobrot,* de la care derivă mai multe localităţi *Dobroteşti.*

în dreptul Mehedinţului avem insula *Florentin* şi alta *Florentina*[18], provenite din *Florentie.*

Un sat şi o insulă în Ilfov se numesc Ţarina[19], de la *Tatu.*

O sălişte în Dolj, neşte ruine în Vlaşca şi două sate în Romanaţ se zic *Marotin,* după vechiul nume *Marot*[20].

Un sat în Gorj şi un alt în Argeş se zic *Sîmbotin*[21], de la numele personal *Sîmbătă* (Sabbatius).

în Dolj avem: „Valea *Robotinei*"[22].

Forma *Muşatin* în loc de *Muşat* ne apare dară şi ea ca o particularitate filologică în favoarea basarabismului dinastiei Muşateştilor din Moldova.

Nu zicem că d-a stînga Milcovului nu se aflâ vro două-trei localităţi ca *Hotin, Bohotin, Zeletin,* cari indică o formaţiune nominală analoagă; ele totuşi sînt nu numai foarte rare, dar încă cea mai istorită din ele, anume Hotinul, se datoreşte unei imigraţiuni oltene, precum vom demonstra cu o altă ocaziune pe bazea unui document din secolul XIV

încă o probă şi vom închide apoi epizodul, căruia nu i-am putut da neşte proporţiuni mai restrînse, cestiunea fiind nouă, din cele mai interesante şi mai grele toţdodată.

27

Domnia lui Iuga Koriatovici în Moldova

Urcarea pe tron a lui Petru Muşat nu urmase îndată după vodă Laţcu.

A fost un interval cînd reuşise a coprinde domnia moldoveana un duce străin, de la care s-a conservat următorul unic crisov:

„Cu mila lui Dumnezeu, noi principe litvan Iurga Koriatovici voievod, domnul ţărei Moldovei, şi cu toţi boiarii domniei mele, facem cunoscut prin această carte a noastră oricărui om bun, ce o va vedea sau o va auzi citindu-se, cum că această adevărată slugă a noastră, credinciosul pan Iacşa Litavor, locuţinător de la Cetatea Albă, ne-a servit cu dreptate şi credinţă, încît noi, văzînd a sa dreaptă şi credincioasă slujbă cătră noi, şi mai ales vitejia sa în lupta cu tătarii la satul Vlădici pe Nistru, am miluit pe această slugă a noastră sus-scrisă cu unul din satele noastre, numit Zubrouţ, pentru cari toate este credinţa domniei mele şi a boiarilor moldoveni, iar spre mai mare tărie a acestei cărţi a noastre am poruncit credinciosului Ivan... Scris-a laţcu, în Bîrlad, anul 1374, iuniu în 3"[1].

Cronicele litvane cele vechi cunosc foarte bine această introducere a lui Iuga Koriatovici în şirul domnesc din Moldova.

Cea mai veche din ele zice:

„L-au poftit moldovenii să le fie vodă şi l-au dus acolo"[2].

Gebhardi[3] şi după dînsul Wolf[4] au spus cei întîi şi singuri dintre istoricii noştri că obscurul Iuga-Vodă din cronica moldoveana poate fi anume acel Iurga Koriatovici.

Această aserţiune însă e adevărată numai pe jumătate.

în Moldova au fost în secolul XIV doi principi dopotrivă efemeri cu numele de Iurga sau Iuga: unul pe la 1374, de la care vine actul de mai sus, şi altul precezînd la domnie pe Alexandru cel Bun pe la 1399, de la care noi posedăm de asemenea o diplomă foarte autentică[5].

Ceea ce a făcut cronica moldovenească este de a-i fi confundat pe amîndoi într-un singur personagiu, deşi-i despărţea în realitate un spaţiu intermediar de vro treizeci de ani.

Textul lui Ureche sună în ajunul anului 1400:

„Iuga-Vodă întrecut-a pre domnii cei trecuţi de mai-nainte de dîns; că a trămis la patriarhia de Ohrida, şi a luat blagoslovenie, şi a pus mitropolit pre Teoctist; şi a descălecat oraşe prin ţară tot la locuri bune, şi ales sate, şi le-a făcut ocoale pe-npregiur; şi a început a dăruire ocine prin ţară la voinici ce făceau vitejie la oşti; şi a domnit doi ani, şi 1-a luat Mircea-Vodă domnul muntenesc la sine"[6].

Ceea ce aparţine în această relaţiune lui Iuga II poate fi, afară de datul cronologic, numai doară vro corespundinţă cu patriarcul bulgar din Ohrida, căci tocmai între anii 1395-1400 Moldova era cam certată cu patriarcatul grec de la Constantinopole[7].

Restul priveşte din punt în punt pe Iuga Koriatovici.

în adevăr:

1. „Dăruirea ocinelor prin ţară la voinici ce făceau vitejie la oşti" - şi să se observe că sub Iuga II n-a fost nici un răzbel - se verifică prin însuşi crisovul din 1374, unde boiarul Iacob Litavor capătă satul Zubrăuţ în urma unei bătălii cu tătarii lîngă Nistru;

2. „Descălecarea oraşelor prin ţară tot la locuri bune, şi ales sate, şi facerea ocoalelor pe-npregiur", este o caracteristică distinctivă aîntregei familii Koriatovici, încît lor li se atribuie rennoirea aproape a tuturor urbilor din Podolia: Bakota, Smotricz, Kamieniec, Braclaw, Winnica etc.[8], iar unul dintr-înşii, principele Teodor, fratele mai mic al lui Iurga, emigrînd în Ungaria, a strămutat această ereditară pasiune de edificare pînă-n fundul Maramurăşului[9].

Mai rămîne dar un singur punt de lămurit: „a domnit doi ani şi 1-a luat Mircea-Vodă domnul muntenesc la sine".

Mai întîi, ce poate fi oare: „L-a luat la sine"?

Un domn nu se ia de bunăvoie.

Este evidinte că Urechea trebuia să fi înţeles rău sau desfigurat din negrijire cuvintele unei fîntîne mai vechi, pe care o va fi avut la dispoziţiune.

Cunoştinţa limbei slavice, în care scriau pe atunci românii, descurcă această enigmă.

Vziati sau *uziati* însemnează *a lua; vezati* sau *uzați* însemnează *a lega; uznik* sau *uzien,* poloneşte *wiezen,* însemnează *captiv;* toate aceste expresiuni omofone confundîndu-se una cu alta, cronicarul a tradus zisa slavică a sorginţii sale prin *a luat,* în loc de a *prins în război.*

E şi mai uşor a înlătura o nedomerire cronologică.

La 1374 nu domnea în Muntenia Mircea cel Mare, ci tată-său Radu Negru, frate şi urmaş al lui Vladislav Basarab.

Cu toate astea se ştie că:

1. Fiii domneşti în România purtau titlul de *voievozi*[10];

2. Cînd suveranul era împedecat de a ieşi el însuşi la luptă, trămitea generalmente în locu-i pe cineva din familie[11].

Astfeli se înţelege în ce mod marele Mircea, comandînd oastea părintelui său Radu Negru, fără a fi încă el însuşi „domn muntenesc", după cum îl califică Urechea, învinge şi chiar omoară pe uzurpatorul prindpe al Moldovei, litvanul Iuga Koriatovici.

In martiu 1375 acesta din urmă nu mai trăia, precum dovedeşte un act de atunci din partea fratelui său Alexandru Koriatovici, carele-i succesese pe tron în micul principat rutean transnistrian al Podoliei la marginea orientală a Moldovei[12].

Prin urmare, războiul lui Iuga Koriatovici cu marele Mircea si peirea ducelui litvan s-au întîmplat documentalmente între iuniu 1374, datul crisovului său, şi între martiu 1375, datul diplomei fratelui său Alexandru Koriatovici.

Actul din 1374 se dă în Bîrlad; tot în apropiare, negreşit cu puţine zile mai în urmă, cade în luptă cu muntenii Iuga Koriatovici, deoarăce tot acolo se vedea încă mormîntul său peste doi secoli.

Polonul Martin Strykowski zice:

„Iuga Koriatovici a fost înmormîntat într-o monăstire de peatră ca' o jumătate de zi mai jos de Bîrlad, *unde am fost eu însumi la 1575"*[13].

Iată un text pe cît se poate de clar din partea unui martur ocular!

în *studiul I* noi ne-am încredinţat că Bîrladul forma în secolul XVI un punt de hotar între Moldova şi Muntenia.

Bătălia avusese dară loc chiar la fruntarie.

Ei bine, marele Mircea destronează şi ucide pe Iuga Koriatovici.

De ce însă?

Pentru a aşeza în domnia moldoveana neamul Muşateştilor, despre muntenismul căruia noi am oferit mai sus atîtea probe.

Războiul între Tara Românească şi nenorocitul Iuga Koriatovici avea în vedere pur si simplu stabilirea dinastiei Basarabilor în Moldova, unde ramura Muşateştilor a fost admisă de către popor cu atît mai lesne, cu cît unul dintr-înşii se căsătorise mai denainte cu o fie a lui Laţcu-Vodă din dinastia maramurăşeană a Bogdăneştilor.

Printr-o consecinţă de origine şi de gratitudine, Petru Muşat, în tot cursul lungei sale domnii dintre anii 1374-1399, îndura pînă la un punt suzeranitatea Tarei Româneşti asupra Moldovei.

în 1389 ambasadorul său la curtea polonă nu se sfieşte a numi pe marele Mircea: „domn al său", ceea ce ar fi fost nenţeles fără un grad de vasalitate sau cel puţin de subordinaţiune[14].

Există urme documentale, pe de altă parte, cum că însuşi scaunul metropolitan al Moldovei era supus pînă la un punt supremaţiei metropolitului muntean[15].

într-un cuvînt, basarabismul Muşateştilor explică printr-o singură trăsură de lumină toate misterele semisecolarei istorii primitive a Moldovei între 1350-1400.

Un moment de recapitulare.

28

Rezumat despre Muşateşti

Am probat că:

1. Din dinastia fundamentală maramurăşeană domniseră în Moldova numai tată şi fiu: Bogdan şi Laţcu;

2. Urmaşii ior Petru şi Roman au fost din familia Muşateştilor, cu totul străină celei dintîi;

3. Numele *Muşat,* şi mai ales forma *Muşatin,* sub care el ni se prezintă în fîntînele cele mai vechi, indică o origine muntenească;

4. Deşi Muşateştii nu erau cîtuşi de puţin din prima dinastie moldoveana, totuşi descindeau şi ei dintr-un neam român princiar, încît nu puteau fi decît numai doară din dinastia olteană a Basarabilor;

5. Acela care-i aduce şi-i aşează în puterea săbiei pe tronul voievodal din Suceava este anume luceafărul Basarabilor: Mircea cel Mare;

6. în cît timp au trăit primii Muşateşti, Petru şi Roman, legăturele de sînge şi de recunoştinţă îi mănţineau fără şovăire într-un feli de vasalitate către Ţara Românească.

Aceste şase punturi concurg a constitui o certitudine istorică despre derivaţiunea secundei dinastii moldovene a Muşateştilor din ilustra tulpină munteană a Basarabilor[1].

Iacă de ce unii credeau pe Petru Muşat şi pe frate-său Roman Musat a fi fost şerbi, tot aşa precum Cantemir, *Genealogia Cantacuzineas'că,* Nicolau Milescu, copistul lui Calcocondila, pretinsul act din 1396, balada despre banul de Haţeg, lista princiară a lui Scarlatti şi alţii serbizau care mai de care pe Basarabi, fără vreun alt cuvînt decît numai si numai asemănarea fonetică între *sorab şi Basarab.*

Astăzi, cînd unirea principalelor două fii ale Daciei Traiane a devenit un fapt împlinit, este o mîngîiare de a putea constata că una din misterioasele căi prin cari provedinţa se apucase de secoli a prepara treptat-treptat neisprăvita încă unitate română, a fost înălţarea unei singure familii pe îngemănatele tronuri din Moldova şi Muntenia.

29

Sulzer şi Heliade despre arabismul Basarabilor

Nomenclatura **Ţărei** Româneşti în secolul XIV ne-a procurat deja mai multe preţioase concluziuni.

S-o urmărim însă pînă-n fine.

Celebrul Sulzer zice într-un loc că pecenegii, numiţi altfeli biseni, vor fi avut neşte sclavi arabi, de unde apoi însăşi ţara, în care locuiau împreună stăpînii şi robii, se va fi zis *Bis-Arabie* sau *Bes-Arabie*[1].

Nemuritorul nostru Heliade a găsit şi el un mijloc nu mai puţin excentric de a *arabiza* pe Basarabi, ba încă în versuri:

„Toţi Basarabi d-a rîndul, în sus din fiu în tată,
Pînă la căpitanul legiunilor romane,
Carii se stabiliră în **Ţara** Macedonă
D-Aurelian augustul; şi locul, ce s-adapă
De Istru şi Morava, d-atuncea îl numiră
Basarabiţa Romei, ca să se ştie-n secoli
Că Basarab fu capul acestei colonii;
Acest Basarab fost-a unul din prinţii Romei
Şi căpitan celebru, ce pentru mari succese,
Victorii lăudate ce-n arme repurtase
In *Basa-Arabie,* ast nume i se dede!'[2]

De unde luat-a Sulzer pe sclavii arabi ai bisenilor?

De unde dedus-a Heliade triumfurile unui oarecare căpitan roman în Arabia de jos?

O simplă alucinaţiune!

Si totuşi, dacă jumătatea cea *arabică* din numele *Basarabiei* a putut impresiona atît de tare pe un Sulzer şi pe un Heliade, cu cît mai mult această simfonie trebuia să izbească neşte spirite mai puţin culte?

Mai întîi de toate, cată s-o fi observat înşişi Basarabii.

30

Natura rebusului eraldic

în evul mediu elementele semnificative ale unui nume propriu jucau un rol foarte important.

Ele dederă naştere în eraldică aşa-numitelor *rebusuri.*

în momentul de faţă cea mai aristocratică ţară, unde sînt încă departe de a se stinge urmele tradiţiunilor feodale, este Anglia.

Să ascultăm dară pe cel mai modern blazonist britanic.

„Rebus - zice d. Boutell - este p compoziţiune eraldică făcînd aluziune la numele purtătorului stemei, sau la profesiunea acestuia, ori la calităţile sale personale, cari sînt descrise figurat; non verbis, sed *rebus.* Bunăoară: trei somi, anglezeşte *salmon,* sînt marca familiei *Salmon:* o lance plecată, *shake-spear,* specifică pe *Shakespeare* etc. In evul mediu rebusurile erau forma cea favorită a limbagiului eraldic, din care ne-au mai rămas mulţi eleganţi şi curioşi specimini. Aşa, pe monumentul abatelui *Ramrydge* la St.-Albans sînt sculptaţi o mulţime de berbeci, ram, purtînd fiecare pe gît cîte un colan cu inscripţiunea: *rydge.* Un frasin, *ash,* ieşind dintr-un butoi, *tun,* ne întîmpină la St.-John's în Cambridge pe monumentul unui *Ashton.* Asemeni aluziuni, asemeni rebusuri sînt mai mult sau mai puţin chiar esenţiale în orice eraldică, căci altfeli ea n-ar îndeplini scopul său de a fi o limbă simbolică"[1].

Originea aşa-zicînd instinctivă a acestei *limbe simbolice* se poate constata pînă astăzi la sălbatecii din America.

Pe vechile monumente mexicane regele Itzcoatl e reprezintat printr-un şarpe cu neşte cuţite pe spate, fiindcă cuvîntul *itzcoatl* în limba aztecilor însemna „cuţit-şarpe"[2].

Un irochez, pe care-1 cheamă *zmeu* sau *urs,* zugrăveşte în trăsure grosolane chipul animalului omonim, şi acest *rebus* îi serveşte drept subscriere[3].

Ceea ce face canibalul în lumea nouă o făcea întocmai aşa în lumea veche nobilimea din evul mediu.

Vom aduce cîteva din numeroasele exemple pe cari ni le procură d. Boutell:

Familia *Tremain,* marcă *trei mîni;*

Familia *De Ferrers,* marcă *potcoave* (fers);

Familia *De Hertley,* marcă *inimă* (hart);

Familia *Filz-Urse,* marcă *urs;*

Familia *De Merley,* marcă *merlă;*

Familia *Corbett,* marcă *trei corbi;*

Familia *De Lucies,* marcă *trei brazi* (lucy);

Familia *Bannerman,* marcă *steag* (banner);

Familia *Bell,* marcă *clopot* (beli);

Familia *Trumpingdon,* marcă *trîmbiță* (trumpet) etc.

Pînă şi dinastia regală a *Plantageneților* îşi luase drept însemne un vegetal foarte modest, din care se fac numai mături: *planta-genista*[4].

Să ne-ntrebăm acuma: care putea fi oare anticul rebus al *Basarabilor?*

31
Rebusul eraldic al Basarabilor

Olandezul Levin Hulsius[1] a publicat în timpul lui Mihai cel Viteaz stemele tuturor țărelor dintre Carpați si Balcan.

Muntenia figurează acolo în următorul mod:

Valahia

Am văzut mai sus că dinastia moldovenească a Muşateştilor a fost din tulpina Basarabilor.

Ei bine, marca Moldovei în Levin Hulsius se compune iarăşi din *capete negre,* însă nu trei, ci numai două, puse în vîrfuri a două crenge încrucişate.

Crengele sau ramurele în graiul simbolic al eraldicei denoată *derivațiune...*

în simțul ştiințific al expresiunii, arabii nu sînt *negri.*

Cu toate astea în evul mediu şi pînă astăzi uzul vulgar a confundat şi confunda numele lor aproape pretutindeni cu ideea de negreață.

Maur, mor, arab, arap, negru sînt sinonime în generalitatea limbelor europee[2].

La români, mai în specie literatura poporană ne reprezintă sub numele de *arab* tipul cel mai perfect al *negriteanului,* după cum s-ar putea găsi în realitate numai doară în centrul Africei:

„Un arap bogat,
Negru şi buzat,
Cu solzi mari pe cap
Ca solzii de crap,
Si cu buze late,
Late şi îmflate,
Si cu ochi holbați,
Si cu dinți smălțați"[3].

De aceea în toată Europa un *cap negru* servea în epoca feodală ca rebusul eraldic cel mai potrivit pentru acele familii sau localități în numele cărora se putea observa ceva *arabesc* sau *moresc.*

Aşa de exemplu:

Provincia spanioală *Algarbia* poartă în stemă un *cap negru*[4].

Oraşul belgian *Morin* întrebuințează aceeaşi emblemă[5].

Casa angleză *Muryson,* întocmai ca icoana din cartea lui Levin Hulsius, are în marca-i nobilitară *trei capete negre*[6].

Am dobîndit astfeli un punt în privința căruia nu poate persiste cea mai mică îndoială.

Cuvîntul *Basarab* are mai multe drepturi la un *cap negru* decît chiar *Algarbia, Morin* sau *Muryson.*

Rebusul eraldic este aci evidinte.

Eleganta stemă, pe care Levin Hulsius o atribuie Munteniei şi Moldovei[7], nu aparține nicidecum acestor țăre, ci exclusivamente neamu-

lui Basarabilor, din care Muşateştii formau o simplă ramură, transplantată din Severin la Suceava.

Geograful olandez nu ştia însă nemic nu numai despre Muşateşti, dar nici măcar despre Basarabi.

Pentru el, ca şi pentru universalitatea scriitorilor de pe la finea secolului XVI, sub numele de *Besarabie* se înţelegea într-un mod riguros colţuşorul transprutian al Moldovei de jos[8].

Aşadară, neştiind nemic despre Basarabi, despre Muşateşti si despre antica origine muntenească a Basarabiei, Levin Hulsius n-a putut inventa din crierii săi pentru ambele ţăre române de la Dunăre rebusul eraldic al *capetelor negre,* ci trebuia, fără să preceapă el însuşi însemnătatea lucrului, să le fi descoperit în neşte fîntîne istorice cu mult mai vechi.

în adevăr, noi îl surprindem existînd documentalmente deja pe la jumătatea secolului XIV

Cînd Vladislav Basarab recunoscu pe la 1368 suzeranitatea coroanei Sîntului Ştefan[9], regele Ludovic s-a grăbit de bucurie a bate o monetă cu efigia puternicului şi temutului său vasal.

Acea efigie este un *cap negru,* ba încă încins cu o legătură, adecă din punt în punt aşa precum vedem în Levin Hulsius.

Exemplare din acea interesantă monetă a regelui Ludovic există pînă astăzi; noi înşine posedăm unul, pe care ni 1-a oferit d. Dem. A. Sturdza; totuşi numismaţii maghiari, necunoscînd anticităţile române, prin cari singure ea se explică, o consideră ca enigmă[10].

D. Cezar Bolliac publică între celelalte, ca primitivă marcă a Munteniei, nu *trei capete negre,* ci *doi arabi întregi,* goli, fără legătură, întorşi cu spatele unul către altul, braţul stîng al fiecăruia fiind rădicat în sus, astfeh' ca ambele se unesc încrucişîndu-se în nivelul capetelor, iar braţele drepte sînt lăsate în jos şi picioarele au aerul de a danta[11].

Meritosul arheolog nu indică sorgintea din care va fi împrumutat această complicată variaţiune a rebusului eraldic al Basarabilor; noi însă credem că a luat-o anume din Paul Ritter, un genealog serb din secolul trecut, carele nici acela nu citează fîntînele sale în cazul de faţă[12].

Aiuri, în colecţiuni eraldice mai vechi, noi unii n-am putut-o găsi.

Tot în Ritter şi-n d. Bolliac, sub numele de *stemă a imperiului româno-bulgar al Asanilor,* se văd cele două capete negre aşezate în vîrful crengelor, pe cari Levin Hulsius le acoardă Moldovei.

Asanii, ca şi Muşateştii, derivau din tulpina Basarabilor.

în tomul III vom reveni mai pe larg asupra acestei importante particularităţi.

Acum ne rezumăm.

Ceea ce-i comun tuturor variantelor rebusului eraldic al Basarabilor, constituind sîmburele lor, partea cea fundamentală, este *negreaţă de arab.*

Ceea ce nu e mai puţin caracteristic este că străinii, confundînd familia princiară cu însăşi ţara, puneau acele *arabităţi,* proprii neamului *basarabesc,* în locul vulturului muntean şi al zimbrului moldovean.

Vom vedea îndată cum din aceeaşi cauză unii dintre vecinii noştri numeau în evul mediu *arabi* pe toţi românii, şi mai ales pe munteni; dar mai înainte să ne oprim o clipă asupra unei coincidinţe destul de originale.

32

Flavii şi Basarabii

în limba ebraică romanii cei vechi se numeau *Edom,* în limba arabă *Alasfar;* Edom şi Alasfar, ambii terrruni însemnînd: *galben, roşcat, alamiu.*

De unde oare venea fiilor lui Romul această poreclă de *bronz,* tot asa de ciudată ca şi *negreaţă* românilor?

Scriitorul arab Firuzabadi pretinde că romanii s-ar fi născut din însoţirea femeilor italiane cu bărbaţi din Etiopia, încît acest amestec de pele albă cu pelea neagră i-ar fi înzestrat pe dînşii cu o pele roşietică.

Celebrul orientalist Silvestre de Sacy a găsit o cheie mai serioasă.

Pe tronul imperial se afla familia *Flavia,* dentîi Vespasian şi apoi fiu-său Tit, cînd evreii şi arabii făcuseră cea întîie cunoştinţă mai apropiată cu Roma.

Iacă de ce toţi romanii fără distincţiune erau pentru evrei şi pentru arabi *Flavii,* adecă oameni ai Flaviilor, după obiceiul oriental de a caracteriza popoarele prin numile suveranilor.

Informîndu-se apoi despre înţelesul cuvîntului, li s-a răspuns *căflavus* vrea să zică latineşte: *galben, roşcat, alamiu.*

Atîta le trebuia pentru ca orice roman să devină în ochii evreilor şi arabilor: *Edom, Alasfar, galben, roşcat, alamiu!*[1]

Lăsînd la o parte nuanţa de culoare, românii au păţit-o din cauza *Basarabilor* întocmai ceea ce păţiseră altădată romanii din cauza *Flaviilor.*

Procedura este identică.

Dacă împăraţii Vespasian şi Tit nu erau din casa *Flavia,* romanii n-ar fi fost *galbeni* pentru evrei şi arabi; dacă dinastia princiară din Munte-

nia şi chiar din Moldova nu se numea *Basarabi,* românii din această regiune n-ar fi fost *negri* pentru bulgari, pentru şerbi, pentru germani, pentru turci, pentru mongoli, după cum ne vom încredința îndată.

33
Arabizarea românilor în poezia poporană sud-slavică

Sînt acum cîţiva ani, d. A. Odobescu ne atrăsese atenţiunea asupra unui interesant volum de legende ruse, comentate de către arheologul moscovit d. Besonov.

Am găsit acolo multe opiniuni paradoxale, multă uşurinţă în argumentaţiune, mult dogmatism, dar n-am putut în acelaşi timp a nu constata în autor o profundă cunoştinţă comparativă a poeziei poporane la toţi slavii din oriinte: ruşi, şerbi şi bulgari.

Printr-o simplă intuiţiune, d. Besonov a descoperit, între celelalte, neaşteptata concluziune la care am ajuns noi după o laborioasă grămădire de probe în privinţa epitetului *arabic* al Munteniei.

D-sa nu ştie nemic despre *Basarabi,* nici despre natura *rebusului* în eraldică evului mediu, nici despre *capete negre,* nici despre moneta regelui Ludovic; mai pe scurt, îi este cu totul străin tărîmul ştiinţific al cestiunii.

Ei bine, deşi lipsit de aceste nedispensabile călăuze, d. Besonov nu se sfieşte a risca următoarea afirmaţiune:

„Tot ce se numeşte din vechime, însă într-o epocă deja istorică, Kara-vlah, în înţelesul cel mai larg al cuvîntului, poartă în poezia poporană a bulgarilor numele de *arab,* iar poezia poporană a şerbilor este şi mai explicită"[1].

D. Besonov citează mai multe legende serbe şi bulgare, prin cari îşi întăreşte aserţiunea.

Bunăoară.

într-o baladă famosul crăişor Marcu, eroul favorit al eposului bulgaro-serb şi inamic învierşunat al marelui Mircea[2], este descris „răpind *de la arabi toate oraşele pînă la Pont",* pe cînd într-o altă baladă acelaşi crăişor Marcu *„închide Tara Românească* înşirînd şaptezeci de *oraşe d-a lungul Pontului".*

într-o baladă despre cei şapte fraţi Iacşici se povesteşte cum pe sora lor o fură din actualul Bielgrad neşte *negri voinici,* ducînd-o *„drept pe Dunăre în jos la Ţara Arăbească".*

Aceste două exemple despre *arabizarea* Munteniei în poezia poporană bulgaro-serbă sînt suficiinţi docamdată.

D. Besonov mai observă ceva nu mai puţin remarcabil.

Literatura poporană serba numeşte *negri* şi pe bulgari: „tzrn Bugarin".

D-sa nu ştie însă cum să explice acest dat, nefiindu-i cunoscută originea Asanilor tot din tulpina muntenească a *Basarabilor.*

Eraldică ne-a arătat mai sus că rebusul *capetelor negre* figura dopotrivă în marca nobilitară a Muşateştilor din Moldova, a Asanilor din Bulgaria şi a Basarabilor propriu-zişi de la Severin, cele trei ilustre ramure dintr-un singur trunchi.

Bulgarii cei *negri* din poezia poporană serba se mai adaugă aci ca un nou argument despre *basarabismul* Asanilor.

Rezultatul cercetărilor d-lui Besonov este în cazul de faţă de o însemnătate cu atît mai mare, cu cît însăşi d-sa nu putea să prevază importanţa curat istorică a cestiunii.

Nici măcar fîntînele serbe, afară de literatura poporană în simţul cel mai îngust al expresiunii, nu i-au fost familiare.

Ce ar fi zis oare d. Besonov aflînd că elementele legendare ale afirmaţiunii sale se pot corobora prin cele mai solide elemente diplomatice?

Ţarul serbesc Ştefan Duşan, într-un act de pe la 1350, numeşte foarte limpede pe domnul muntenesc Alexandru Basarab: „rege al vecinilor noştri *Negri-Tătari".*

Iacă însuşi textul slavic al acestui decisiv pasagiu: „Alexendra tzara sumeg zsivusczich *Czrnyich Tătar"*[3].

Amestecul politic al românilor de atunci cu belicoasele triburi de cumani, cărora le aparţinea întreaga porţiune superioară şi orientală a Moldovei actuale, ne prefăcea oarecum în *tătari* pe noi înşine; numele dinastiei *Basarabilor,* pe de altă parte, arunca asupră-ne asa-zicînd un colorit de negri; şi astfeli într-o bună demăneaţă unul din cei mai iluştri principi ai Munteniei s-a văzut *tatarizat* şi *arabizat* totdodată de către limitroful monarc al Serbiei, cu care s-a încuscrit apoi peste cîţiva ani, dîndu-i pe fie-sa de noră[4].

Dacă d. Besonov ar fi cunoscut crisovul lui Ştefan Dusan, i se lumina cu mult mai bine vederea pînă şi asupra poeziei poporane serbo-bulgare, pe care d-sa, lipsit de acest dat, a putut s-o înţeleagă numai pe jumătate. Astfeli, de exemplu, în balada sud-slavică *Stoian şi Grozdana* trei sute *arabi-tătari* răpesc turma unui bulgar *de lîngă Dunăre:*

„Na son me mene naid'oa
Do trista duszi *Arape,*

Arape, sestro, Tătare...
Krai taia biela Duneva"[5].

Iacă dar *arab-tătar* înlocuind în poezia poporană pe *negru-tătar* din limba oficială!

Diploma lui Ştefan Duşan e foarte instructivă din mai multe punturi de vedere.

Pe cînd românii se metamorfozau în tătari *negri,* tătarii cei orientali, deşi în realitate erau mai bruni decît noi, trebuiau vrînd-nevrînd să devină *albi,* căci altfeli s-ar fi confundat la un loc noţiunea ambelor popoare.

In adevăr, *Comani albi* si *Comani nigri* ne întîmpină în acest înţeles deja în cronica maghiară a lui Simon Kezai, scriitor cu un secol anterior lui Ştefan Duşan[6].

Acum se naşte o întrebare.

De la şerbi si de la bulgari *arabizarea* Ţărei Româneşti oare să nu fi trecut în aceeaşi epocă mai departe spre occidinte?

Ne va răspunde renumita epopee germană din secolul XIII: *Cîntul Nibelungilor.*

34

Arabizarea românilor în „Nibelungenlied"

S-ar putea face o bibliotecă întreagă din mulţimea de comentare mari si mici cărora le dede naştere asa-zisulMbeZungenZied în curs abia de o jumătate de secol[1].

După multă bătaie de cap, critica modernă a reuşit a stabili într-un mod decisiv, ca unul din punturile cele mai fundamentale, provenința austriacă a ultimei redacţiuni sub care s-a conservat pînă la noi această admirabilă epopee, deşi materialurile ei datează din diverse epoce si din diverse regiuni, fiind împrăştiate pe ici, pe colea, pe toată întinderea pămîntului teuton pînă-n gheţurile Islandei[2].

Scris în vecinătatea Dunării de jos, lesne se explică în *Cîntul Nibelungilor* nu numai incidintele episcopului peregrin de la Passau, nu numai sublima figură a marchezului Rudiger de Bechlaren, nu numai atîtea alte amănunte curat sud-germane, dar mai cu seamă precisele sale cunoştinţe despre toate popoarele de pe ţărmii Pontului, greci, ruşi, poloni, pecenegi, români:

„Von *Riitzen* und von *Kriechen* reit dâ manie man,
Den *Poelân* und den *Vlâchen* sach man swinde gân...

Von dem lande ze *Kiewen* reit dâ manie degen,
Und die wOden *Pesnaere.. ."*[3]

Venim acum d-a dreptul la cestiune.

După *Nibelungenlied,* a cărui origine austriacă ne interesează foarte mult, cele mai preţioase ţesături de mătasă sosesc din *Arabia.*

Regina Krimhilda, cînd prepară haine sărbătoreşti pentru plecarea fratelui său, „împodobeşte cu giuvaiere *mătăsurile arabe, albe ca zăpada":*

„Die Arâbischen sîden wiz also der sne"[4].

într-un alt pasagiu vedem o cingătoare „reţinînd *elegantele îndoiture ale stofelor de Arabia":*

„Uf edel roke ferrans von pfelle uzArâbi"[5].

Apoi ne mai întîmpină patruzeci si trei fete de la Rin „îmbrăcate în *strălucite materii ţesute în Arabia":*

„Die truogen liehte pfelle, geworht in Arâbin"[6].

Avem denaintea noastră un monument francez foarte minuţios, aproape de aceeaşi vrîstă cu *Nibelungenlied* şi-n care sînt enumerate toate ţărele de unde veneau feliurite mărfuri la nundine din Bruges în Belgia, unul din cele mai active centruri comerciale în evul mediu, mai ales în privinţa Germaniei.

Această instructivă listă nu ne indică absolutamente nici o importaţiune din propriu-zisa *Arabie.*

Fabricatele cele grele si scumpe de mătasă, de natura celor descrise în *Nibelungenlied,* se aduceau atunci dintr-o ţară pe care lista de la Bruges o numeşte *Tătarie.*

Iacă textul:

„Thartarie, *draps d'or et de soie de moult de menieres,* et pelles, et vairs, et gris"[7].

După *Cîntul Nibelungilor,* afară de mătăsărie, *Arabia* mai avea la dispoziţiunea comerciului german un alt product şi mai căutat: aur.

Pe hainele soţilor regelui Gunter „petrele străluceau în *aur de Arabia":*
„Uz' Arâbischem golde vil gesteines schein"[8].

După lista de la Bruges aurul se aducea la germani din Polonia, din Ungaria si din Boemia[9].

Astfeli, în privința aurului în specie, *Arabia* din *Nibelungenlied* se confundă foarte pozitiv cu vreuna din țărele carpatine sau danubiane.

Aceasta se confirmă prin alte fîntîne istorice posterioare tot de proveninţă austriacă.

Enric de Muglein, cronicar sud-german din secolul XIV, zice că primul duce maghiar Arpad a trămis în dar principelui Fanoniei, pe care voia să-1 înşele ca să-i coprinză ţara, o şea poleită cu *aur de Arabia:* „verguld mit golde von Arabia", şi un frîu tot de *aur de Arabia:* „dezselben goldes von Arabia"[10].

Cronicarul anonim de la Buda din secolul XV, vorbind despre acelaşi eveniment, întrebuinţează expresiunea: „sella deaurata *auro Arabie"*[11].

Negreşit că acel *aur arabesc* al lui Arpad provenea mai curînd din învecinată regiune *basarabească* decît din imaginarele mine de la Marea Roşie.

Aceasta ne conduce a urmări *Arabia* tot pe aci şi-n respectul mătăsăriei, încercîndu-ne a limpezi semnificaţiunea termenului *Thartarie* în lista de la Bruges, unde aşa se numeşte acea parte de loc căriia *Cîntul Nibelungilor* îi zice *Araby.*

în actul ţarului Ştefan Duşan de pe la 1350 noi văzurăm deja Muntenia figurînd sub numele de *Tătarie,* iar în baladele poporane bulgaro-serbe sub epitetul de *Arabo-Tătarie.*

într-o bulă papală din 1374, relativă la propaganda catolică între românii din Transilvania, ei sînt numiţi vecini cu *Tătaria,* înţelegîndu-se sub acest termen România danubiană: „certa pars multitudinis nationis Walachorum, qui circa metas Regni Hungariae *versus Tartaros* commorantur"[12].

Acelaşi înţeles cată să fi avînd şi *Thartarie* în lista de la Bruges.

Probele sînt numeroase şi categorice.

După lista de la Bruges, acea *Tătarie* înzestra luxul german nu numai cu mătăsuri, dar încă şi cu mărgăritar: „soie de moult de menieres et *pelles"*[13].

Ei bine, calea cea mai scurtă pe care mergea mărgăritarul în Austria şi restul Germaniei era Dunărea.

La gurele acestui fluviu îl aducea navigaţiunea mercantilă a Mării Negre, răspîndindu-1 apoi în sus pe ambele ţărmuri.

La 1387 genovezii reuşiră chiar a obţine ca depozitul lor de mărgăritar în Dobrogea să fie scutit de orice vamă: „non tamen intelligantur in ipsis rebus navigia, aurum, argentum, *perlae veraces"*[14].

Prin urmare, sub raportul mărgăritarului *Tătaria* listei de la Bruges coincidă cu România.

Pe lîngă mătăsuri şi mărgăritar, această regiune mai procura Germaniei, după pasagiul reprodus mai sus textualmente: „vairs et gris", adică diferite varietăţi de blănuri[14].

Tot astă marfă şi tot lista de la Bruges se aducea numai din Polonia, din Bulgaria, din Rusia şi din Svezia[15].

Să luăm acum o mapă şi să însemnăm prin cîteva punturi linia ţărelor de unde venea aurul, adecă Boemia, Ungaria şi Polonia, iar printr-o trăsură linia de unde veneau blănurile, adecă Svezia, Rusia, Polonia şi Bulgaria, căutînd astfeli *înghiul de ciocnire între aur si blănuri:*

Boemia, Ungaria,Po lonia.

Araby.
Thartarie.
*(România).^*

Am dobîndit o demonstraţiune geometrică.

Este matematiceşte evidinte că acea *Arabie* din care după *Cîntul Nibelungilor* venea aurul, ca şi din Boemia, Ungaria şi Polonia; acea *Tătarie* din care după lista de la Bruges veneau blănurile, ca şi din Bulgaria, Polonia, Rusia şi Svezia; acea *Arabie,* adecă *Basarabie,* şi acea *Tătarie,* adecă *Cumanie,* nu putea fi decît *România,* aşezată la mijloc într-un colţ între Ungaria, Polonia şi Bulgaria, încît partecipa fireşte de genul productivităţii şi tranzacţiunilor tuturor acestor regiuni.

Este unul din acele cazuri, foarte rare în istorie, cînd concurge la descoperirea adevărului procedura ştiinţelor exacte!

în *studiul III* noi vom vorbi pe larg despre imemoriala anticitate a exportării aurului oltean din Muntenia, de unde el se răspîndea mai cu preferinţă în laturea Austriei actuale; docamdată ne vom opri asupra puntului mătăsăriei, prevenind o obiecţiune destul de serioasă.

35

Tranzitul comercial prin România

Ne va întreba oricine cu legitimă îndoială: România din veacul de mijloc fost-a ea o ţară sericolă, după cum ne apare *Arabia* în *Cîntul Nibelungilor?*

Nu, n-a fost, precum nu producea nici mărgăritar, si cu toate astea Germania se aproviziona atunci cu perle si cu cele mai alese stofe de mătasă anume din Muntenia, căci le căpăta de la gurele Dunării, de unde ele se urcau pe creştetul fluviului departe la Ratisbona în fundul Bavariei.

Pînă azi un splendid tabel în pinacoteca de la Munic, schiţat după datele istoriei comerciale a Bavariei, ne oferă cu viile culori ale artei moderne spectacolul descărcării mărfurilor orientale pe ţărmul Danubiului.

Servind drept mijlocitoare între Apus şi Răsărit, Muntenia primea la rîndul său mătăsuri, perle şi alte scumpeturi dentîi de la greci, de unde avem chiar cuvintele perora[1], ouppa[2] etc; apoi de la diferiţi dictatori italieni ai comerţului pontic: amalfitani, pisani, veneţiani, genovezi, florentini, şi-n parte de la industrioşii slavi din Raguza si de la aventurării catalani din Barcelona.

Cronicarul rus Nestor, vorbind în secolul XII despre Dunărea de jos, zice că superbele stofe aurite de mătasă veneau acolo din Grecia, mai adăugind cu admiraţiune: „aci se întrunesc toate bunurile pămîntului!"[3]

în secolii XIII şi XIV italianii au înlocuit pe greci[4], stabilind într-adins un însemnat factoriu la Chilia[5], de unde îşi întindeau apoi o dominaţiune fluvială aproape exclusivă pînă la Giurgiu şi chiar pînă la Calafat[6].

Este dar învederat că acea avută *Arabie,* din care se comisionau în evul mediu pentru Germania, şi mai cu deosebire pentru Austria, minunatele produsuri ale Oriintelui, se afla între Carpat şi Istru, în *Basarabia,* iar peste nouă ţări şi nouă mări lîngă Golful Persic.

Acum o lămurire.

36

Confuziunea între Arabia danubiană şi Arabia asiatică

D. Besonov surprinsese cu multă pătrundere românismul *Arabiei* în poezia poporană bulgaro-serbă, dar a comis eroarea, comună novicilor în critica istorică, de a da aserţiunii sale un caracter prea absolut.

Atît rapsodicele balade sîrbe şi bulgare din veacul de mijloc, precum si măreaţa poemă epică a Germaniei, bazîndu-se dopotrivă pe amăgitorul sunet al numelui *Basarab,* confundă într-o singură concepţiune pe români si pe arabi; însă-i confundă, nu-i identifică, să se observe bine această distincţiune, si tocmai de aceea fiecare din cele două elemente, elementul român şi elementul arab, fiind numai confuze, nu identice, conservă pînă la un grad propria individualitate, lăsînd-o să transpire din cînd în cînd mai mult sau mai puţin.

Numind pe români *arabi,* bulgaro-serbii ştiau foarte bine, mai ales după invaziunea otomană în Europa, despre existinţă unor alţi arabi în oriinte, precum o ştiau şi mai bine germanii, mai cu seamă în urma cruciatelor.

Confundîndu-se ambele noţiuni din cauza omonimităţii, muza slavică de peste Dunăre strămută adesea asupra românilor toate trăsurele unui beduin sau chiar ale unui negritean, iar cîte o dată, printr-un procediment diametralmente opus, cîrpeşte către beduini şi negriteni cîte ceva românesc.

Cînd o baladă bulgaro-serbă descrie o „ţară *arăbească"* de la Dunăre, ca în exemplele citate mai sus din d. Besonov, e mai mult decît sicur că vorbeşte despre „ţara *basarabească";* este însă nu mai puţin cert că are în vedere nu pe români, ci pe orientali, cînd povesteşte răpirea unei fete de popă de către doisprezece *arabi,* „cari o duc *la Ali-paşa din Ianina":*

„...tietzîrni Arapi
Mene ke mlada popleniat,
Ke me odnesiat v Ianino,
V Ianino pri Ali-pasza,
Basz-robinczitza da bidam,
Szerbet i cafe da sluzsam..

Este dar o gravă rătăcire de a generaliza fără nici o mărginire, precum o face d. Besonov.

Tot aşa în *Nibelungenlied* aurul si mătăsurile *arabe* indică aducerea lor pe Dunăre din regiunea română a *Basarabiei;* însă nu ne poate fi permis de a atribui poetului german o intenţiune geografică precisă si exclusivă.

Pe lîngă Arabia românească de la gurele Danubiului, ne mai întîmpină în *Cîntul Nibelungilor* cîte o aluziune la Arabia cea răsăriteană.

Bunăoară:

„Von *Ninnive der sîden* si den borten truoc.. ."[2]

Sau:

„Von Marroch dem lande und ouch von Libîân
Die aller besten sîden die ie mer gevan
Deheines kiineges kiînne, der heten si genuoc..."[3]

Ninive nu mai exista de secoli în epoca lui *Nibelungenlied;* la Maroco, şi cu atît mai puţin în Libia, nu se făcea în realitate mătasă; însă cîntăreţului îi era de ajuns a fi auzit vro obscură poveste despre relativul arabism al acestor localităţi pentru ca el pe dată să le înavuţească cu nativitatea splendidelor stofe, pe cari Austria le cunoştea prin intermediul ţărei *Basarabilor.*

într-un loc poezia epică germană merge pînă a inventa o regiune de tot imaginară, un Zazamanc sau Zazamant, de unde aduce mătasă verde:

„Unde von Zazamanc der griienen (sîden) so der kle..."[4]

Ninive, Maroco, Libia, Zazamanc probează că poetul Nibelungilor nu avea nici o idee despre adevăratele fabrice arabe de mătasă, foarte înflorite pe atunci în Siria şi în Spania de jos[5], dar ale cărora superbe producte erau de tot necunoscute pe teritoriul austriac.

în secolii XII, XIII, XIV, stăpîni absoluţi ai Pontului fiind grecii şi italianii, cari posedau ei inşii speciile cele mai superioare de mătasă, fabricate mai cu seamă în Constantinopole sau la Palermo si susţinute prin protecţionismul cel mai riguros[6], ţesăturile propriu-zise arabe nu puteau străbate la gurele Dunării şi-n lungul acestui fluviu.

Chiar în Occidinte, ba tocmai într-o ţară pe atunci semiarabă, în patria lui Rodrig Cid-Campeador, stofele italiane se bucurau de cea mai întinsă reputaţiune:

„Mantos e pielles e *buenos cendales d'Adria"*[7].

Aşadară preţioasele materii, pe cari le admiră epopeea austriacă, ieşeau din manufacture grece şi mai ales italiane; însă locul lor de oprire între puntul de plecare şi puntul de destinaţiune aflîndu-se în Muntenia, adecă în *Basarabia* sau mai bine în acea regiune în care, după expresiunea călugărului Nestor dintre anii 1150-1200, „se întrunesc toate bunurile pămîntului", ele ajungeau la nemţi sub numele, de mătăsuri *arabe.*

Tot astfeli în Francia mărfurile indiane şi chineze purtau epitetul de alexandrine, nu pentru că se confecţionau în Alexandria, ci din cauza depozitului lor în această metropolă comercială a Egiptului[8].

Aceleaşi mărfuri, cînd pătrundeau în Europa prin calea Rusiei, deveneau în Apus: *cendal de Russie*[9]*;* cînd se depuneau în Ungaria: *point de Hongrie*[10]*;* cînd treceau Mediterana: *cendal de Candie*[11]*.*

în regulă generală s-ar putea zice că popoarele botează nu numai lucrurile, dar pînă şi fiinţele străine, dacă ele vin de departe, nu după adevărata lor patrie, ci după un punt intermediar mai cunoscut.

Exemplul cel mai izbitor sînt ţiganii, pe cari nemini nu i-a considerat ca indiani, ci unii i-au făcut egipteni, yucptoi, *gitanos, faraoni, gypsies,* iar altora, văzîndu-i că imigrează în Francia din direcţia Boemiei, le-a plăcut, fără nici o umbră de raţiune etnografică, să-i numească: *bohemiens.*

Acuma, după ce am discernut cazurile de excepţiune, analiza fiind terminată, să ne oprim un moment asupra semnificaţiunii sintetice a numelui *Arabia* în privinţa Munteniei.

37

Arabia ca numele epic al României

Una din frumuseţele cele mai caracteristice ale genului poetic consistă în a imagina raporturi între diversităţi.

Asemănarea nominală între *Basarabia şi Arabia* a fost motivul unei creaţiuni de această natură.

în diplome, în cronice, în proza veacului de mijloc, noi nu găsim nicăiri si niciodată *arabizarea* Tarei Româneşti.

Ea ne întîmpină unicamente în operele fantaziei şi deocamdată anume:

1. Balade bulgaro-serbe;
2. *Cîntul Nibelungilor;*
3. Rebusul capetelor negre, carele în fapt, ca şi eraldică întreagă, nu este decît o poezie zugrăvită. '

Această revistă a fîntînelor ne permite a privi „Arabia" ca *numele epic* al Munteniei în evul mediu.

în adevăr, îndată ce aceeaşi idee se încerca a ieşi din sfera imaginaţiunii pentru a întră în limbagiul vulgar, o vedem mănţinîndu-se numai pe jumătate.

Aşa, în crisovul serbesc al ţarului Ştefan Duşan de pe la 1350 sau în cronica maghiară a lui Simon Kezai din secolul XIII, muntenii rămîn

negri, însă ei nu mai sînt arabi, ci tătari sau cumani, adecă dispare ceea ce constituia prin excelinţă poezia numelui: *Basarabie.*

O tranziţiune şi mai prozaică, şi mai puţin imitativă, şi mai apropiată de realitate, ni se prezintă în *Kara-Iflak,* după cum ne numesc otomanii, sau în *Kara-Ulag,* după cum ne chemau mongolii.

Aci nu mai sînt nu numai arabii, fără cari *Basarabia* încetează de a mai aţîţa prin consonanţă avîntul închipuirii, dar nu mai sînt nici măcar negri-tătari sau negri-cumani, ci curat şi simplu: *negri-români.*

Este aceeaşi apă, lipsită însă, după o îndelungată curgere, de accesoarele pitoreşti ale izvorului.

38

Numile Kara-Iflak, Kara-Bogdan şi Mauro-Vlahia

In secolul XIV, stabilindu-se pentru prima oară în Europa, turcii s-au ciocnit între Dunăre şi Balcan cu puternicul şi belicosul voievodat al Basarabilor.

Deja de pe la 1370 istoria cea mai pozitivă, un crisov domnesc si o bulă papală, ne arată pe vulturul muntean învingînd într-o luptă pept la pept pe semiluna otomană*.

Murad I, groaza grecilor, slavilor şi maghiarilor, fusese bătut atît de cumplit de către Vladislav Basarab, încît merse vestea pînă la Roma[1].

Cea întîie cestiune care trebuia să mişte pe turci în faţa acestor îndrăciţi munteni a fost fireşte: cine sînt şi cum se cheamă?

G asemenea întrebare nu se putea adresa din parte-le decît numai doară vecinilor noştri şerbi şi bulgari, cari ne cunoşteau mai d-aproape şi cu cari înşii otomanii, prin consecinţa poziţiunii geografice respective, aveau o cunoştinţă anterioară.

Răspunsul bulgaro-serbilor, imperiosamente dictat prin propriul lor punt de vedere, a fost:

Aceşti oameni sînt *vlahi,* adecă dintr-o viţă cu celelalte neamuri romanice; iar cît despre nume, îi cheamă *Tzrni-Arapi, Czerni-Tatare, Arapi-Tatare,* „negri-arabi", „negri-tătari", „arabi-tătari".

Serbii şi bulgarii, în calitatea lor de şerbi şi bulgari, nu puteau răspunde altminte, căci ar fi dezminţit modul de a ne numi chiar dînşii în cronice, în diplome, în balade, în toate monumentele literaturei sud-slavice din evul mediu.

O dată recomandaţi ca *vlahi,* ca negri-arabi, ca *negri-tătari,* ca *arabi-tătari,* rămînea acum otomanilor, uzînd în voie bună de aceste noţiuni, să ne făurească pe bazea lor vreun nume turcesc.

încă din Asia ei cunoşteau prea bine pe adevăraţii arabi şi pe adevăraţii tătari, încît era peste putinţă să ne confunde cu dînşii, precum a fost permis a ne confunda şerbilor şi bulgarilor, ale căror informaţiuni despre depărtatul Oriinte erau în genere vage si mai totdauna fabuloase.

Pentru turci, noi nu puteam fi nici arabi, nici tătari.

Iacă dar excluzîndu-se de la sine două din cele patru epitete.

Nemic însă nu împedeca pe otomani a admite restul: *vlahi* şi *negri.*

Muntenii sînt *vlahi;* muntenii sînt *negri;* prin urmare, muntenii sînt *negri-vlahi:* „Kara-Iflak".

Kara înseamnă turceşte *negru; iflak* este un orientalism în loc de *vlah,* precum *Ibrail* din *Brăila, Izmail* din *Smil, Jskenderie* din *Scutari, Istifan* din *Ştefan* etc.

In acest chip se traduce logic si factic misterioasa origine a vechiului nume turc al Munteniei, pe care Leunclavius îl comenta prin *negreaţă* griului românesc[2], iar nemuritorul Cantemir, dorind cu orice preţ a-şi facilita o forţată soluţiune, nu s-a sfiit a comite pînă şi o falsitate![3].

Pe la finea secolului XIV turcii observă existinţă unui al doilea stat român danubian, fundat atunci de curînd de către maramurăşeanul Bogdan.

Aceeaşi limbă, aceleaşi datine, acelaşi aspect, otomanii nu ştiau cum să deosebească Moldova de Muntenia, decît prin numele personal al fundatorului.

Astfeli alături cu „negri-români", *Kara-Iflah,* se ivesc în limba turcă „negrii-Bogdani", *Kara-Bogdan.*

Şi nu numai în limba turcă!

Intre anii 1390 -1400 patriarcatul constantinopolitan, intrînd în primele sale relaţiuni cu Moldova, de tot proaspetă încă pe scena politică, o numeşte Mat)poBA.axtoe[4], *adecă Neagră-Vlahie,* sau chiar *Arabo-Vlahie,* dacă vom considera ecuivocitatea zicerii uccupoq, maurus.

Mai pe scurt, toate cîte văzuserăm mai sus *arabizate* în poezia poporană bulgaro-serbă, fără a mai vorbi aci de *Gntul Nibelungilor,* se transformă succesivamente prin traducţiuni turce si grece de pe slavoneşte, mai ales pe la începutul secolului XV, în *Kara-Iflak, Kara-Bogdan,* MoropoBXccxia.

39
Morlachii din Dalmaţia

Cuvîntul MaupoBXaxia ne aduce aminte de a rectifica în treacăt o secolară eroare.

Românii din Dalmaţia, de mult slavizaţi, dar mai conservînd încă oarecari urme etnografice de străbuna lor tulpină, se numesc pînă astăzi ei înşii *vlahi,* iar vecinii le zic *morlachi.*

Pedantismul etimologic n-a lăsat în pace pe acest Mor-.

în timpul nostru devin din ce în ce mai rari filologii de feliul acelora ce trag *Ardealul* din *ardere* sau *viforul* din *vis-fors*[1]*;* însă în epoca obscurantismului ştiinţific asemeni derivaţiuni limbistice formau pentru semierudiţiune o petrecere de toate zilele.

Pe cînd cronicarul francez Turpin din secolul XI susţinea cu gravitate că numele celtic *Fergus* nu este decît latinescul *ferrum acutum*[2]*,* cronicarul dalmatin din Dioclea nu avea de ce se teme în secolul XII, afirmînd, la rîndul său, cum că slavicul *morlach* vine din grecescul p.ou)poBX.ax6c, negru-vlah[3].

Parcă auzi pe Figaro: „A pedant, pedant et demi; *vous pariez latin, je parle* grec!"[4].

Dintre scriitorii bizantini anteriori Presbiterului diocleat, acela carele vorbeşte mai mult despre Dalmaţia este împăratul Constantin Porfirogenet.

Pe latinii de acolo el îi cheamă pretutindeni *Romani,* Pcopocvoi[5].

Vorba *morlach* nu este şi nu poate fi greacă, ci-i curat slavică.

N-are cineva decît a lua în mînă cel întîi dicţionar geografic şi-o să se convingă că ţara morlachilor se întinde d-a lungul Adriaticei, răzămată de ţărmul *mării*[6]*.*

Este ceea ce se zicea greceşte riapaGaXaoaia, latineşte *Civitates maritimae,* slavoneşte *Pomorie*[7]*.*

Marea se cheamă în toate dialectele slavice: *more*[8]*.*

Mor-vlah însemnează: vlah maritim.

Ei bine, paradoxul Presbiterului din Dioclea a găsit totuşi partizani chiar între fruntaşii criticei istorice, precum a fost Gebhardi[9], sau între corifeii filologiei slavice, după cum este Jirecek[10].

Atît de anevoie se smulg din minţile umane erorile prea învechite!

Făcînd această digresiune despre morlachi, noi avurăm în vedere a preveni din partea oricui si a curma din capul locului vro veleitate de a

pune într-o închipuită legătură nominală pe *românii-maritimi* din Dalmaţia cu *negrii-români* de la Olt[11].

Istoricul este dator nu numai a căuta adevărul, ci încă după putinţă a împedeca naşterea rătăcirii.

Să fie dar bine constatat că *morvlahii* de la Adriatică şi-au dobîndit acest nume absolutamente pe o altă cale decît MccopoBtaxxia, *Kara-Iflak, Kara-Bogdan, Neagra-Tătarie, Neagra-Comanie, Neagra-Arabie, Arabia* sau *Basarabia* de la Dunăre.

Mai este ceva.

40
Cuvîntul „black" în limbele nord-germane

S-ar putea găsi erudiţi cărora să le surîză o apropiare între *negreaţă* Munteniei şi un cuvînt teutonic.

în limbele scandinave, de unde a trecut apoi la anglezi, vorba *blak, blac, blackr, blakket, black, bla* vrea să zică *negru*[1]*.*

Pe arabi, în înţeles de negri, scandinavii îi cheamă *Blaki* sau *Blak-mani*[2]*.*

Ar fi dară comod a-şi imagina că germanii, numind România dunăreană *Araby,* se întemeiau nu numai pe rebusul dinastiei *Basarabilor,* dar totdodată şi pe rebusul naţiunii române, cu atît mai mult că cronicele şi diplomele din evul mediu cele mai de multe ori preferă forma *Blacki* în loc de vlahi[3].

Acest artistic edificiu se distruge printr-o consideraţiune foarte masivă.

Cuvîntul *blak* în înţeles de negru e scandinav, este chiar anglez, dar n-a fost niciodată cunoscut germanilor propriu-zişi, mai cu deosebire celor sudici, la cari ideea de negreaţă s-a tradus totdauna prin *schwarz*[4]*.*

Iacă dară că *blak* al scandinavilor rămîne cu totul pe din afară în materia nomenclaturei române.

Adepţi ai pozitivismului istoric, noi respingem orice dat carele nu se întemeiază pe o mărturie precisă a fîntînelor, nu decurge din logica unui sir de fapte, nu se oferă spiritului cu o plastică Claritate.

Revenim la numele otoman al românilor.

41
Numele „Kara-Vlah" la slavi

Am văzut mai sus în ce mod *Kara-Iflak* şi *Kara-Bogdan* au provenit printr-o procedură necesară din diverse epitete de *negreaţă,* pe cari

treptat ni le-a atras din partea şerbilor şi bulgarilor, în secolii XII, XIII, XIV, *basarabismul* dinastiei princiare de la Olt.

Cu alte cuvinte, acest *Kara* nu este decît o ediţiune turcă a unui slavism.

Ei bine, în filologie se întîmplă cîteodată un lucru curios: împrumutul se întoarce creditorului, modificat însă printr-o dobîndă din partea debitorului.

Un exemplu.

Anglezii apucă de veacuri vorba franceză *bougette* care însemnează săculeţ, o prefac la dînşii în *budget,* si apoi pe la 1790 o înapoiesc Franciei, mulţumite a o primi din literă în literă sub forma-i cea angleză.

Cam tot aşa bulgaro-serbii au reluat cu timpul de la otomani, fără conştiinţă de origine, mai multe din cîte le luaseră mai denainte otomanii.

De pe la începutul secolului XV, căzuţi sub dominaţiunea iataganului turc, slavii de peste Dunăre şi-au încărcat limba care mai de care cu sute şi mii de cuvinte şi chiar fraze întregi din vocabularul stăpînilor.

Un rus, un polon, un boem, sînt în imposibilitate de a se înţelege cu un serb sau bulgar mai ales din cauza deselor orientalisme.

In dicţionarul iliric al lui Karagici, bunăoară, dintre 900 pagine nu este mai nici una pe care să nu ne izbească cinci-sase vorbe turce.

între celelalte avem pe *Kara-Iflak,* revenit la *Kara-vlah* sau *Kara-vlâ,* si pe Kara-Bogdan.

Şerbul cîntă:

„Dmitar uze zemliu *Karavlaszku*
Karavlaszku i Karabogdansku..

Bulgarul de asemenea:

„Da szetame zemia po kraina;
Da szetame zemia *Karablaszka* " etc.[2].

Sub un vestmînt atît de turcit, nici şerbul, nici bulgarul nu mai recunosc astăzi derivaţiunea slavică a prozaicului *Kara,* prin care cîntăreţii lor au înlocuit ades în baladele poporane cele antice pe *Tzrni-Arapi, Czerni-Tatare, zemia arapinska* etc, poetice resturi dintr-o epocă primordială.

Pentru noi însă e foarte important a nu perde din vedere în literatura bulgaro-serbă această esenţială distincţiune cronologică: *Arabia* pînă la 1400 şi *Kara-Vlahia* sau *Kara-Bogdania* de la 1400 încoace.

42
Numele mongolic „Kara-Ulag"

Cu doi secoli înainte de turci, pe la anul 1240, locuitorii Munteniei au fost deja cunoscuţi mongolilor sub numele de *Kara-Ulag,* după cum ne-o spune celebrul cronicar oriental Raşid, care trăia el însuşi între 1250-1300 şi a descris o invaziune a hanului Ordâ din Transilvania în Ţara Românească[1].

în Ardeal nu erau slavi ca să comunice ei mongolilor că românii se cheamă *vlahi* şi se cheamă şi *negri,* după cum au comunicat-o mai tîrziu turcilor serbii şi bulgarii.

Informaţiunea cată să fi venit dintr-un alt izvor: de la saşi sau de la maghiari.

Săseşte însă România şi românii se numesc *Bloch, Blesche, Bleschland, Blochslandt, Blechisland* etc.[2], adecă neşte forme foarte depărtate de *Ulag,* deoarăce după legile fonetice sonul *b* nu trece directamente în u.

Să căutăm prin urmare la unguri, unde găsim în adevăr *Oldh,* o formaţiune de tot apropiată de cea mongolică, sau chiar identică pe bazea ecuaţiunii între o = *u* şi *g* = *h.*

Notăm dară că această interesantă manifestaţiune a *negreţei Basarabilor* e cu totul nedependinte prin sorgintea-i de turcul *Kara-Iflak.*

Fiind însă că la unguri noi nu ştim să fi existat vreodată forma concretă *Fekete-Olah,* adecă *negru-vlah,* de unde să fi provenit printr-o simplă traducere mongolicul *Kara-Ulag,* cată să admitem că şi aci ar fi ocurs un fenomen analog cu acela de peste Dunăre, şi anume maghiarii comunicînd tătarilor două calificaţiuni separate ale românilor, numele genetic de *vlahi* si epitetul dinastic de *negri* în înţeles de *Basarabi,* ceilalţi le-au legat apoi la un loc, întocmai ca şi turcii.

Să trecem acum la puntul cel mai scabros în istoria Ţărei Româneşti.

43
Doi Negri voievozi

Dintre toţi istoricii noştri d. Laurian a fost unicul căruia i s-a părut a fi dubioasă pînă un la punt aşa-numita descălecare a aşa-numitului Negru-Vodă.

Sub anul 1291 d-sa zice:

„Pre timpurile acestea spun cronicele Ţărei Româneşti că trecu *Radu Negru, ducele Făgăraşului* şi al Amlasului, peste munţi în Dacia austra-

lă, şi-şi aşeză scaunul la Cîmpulung etc. *La Făgăraş pre la anul 1291 domnea magistrul Ugrin,* precum se vede dintr-o diplomă foarte însemnată de la regele Andrei III, în care se face cea dentîi memorare despre o adunare generală a ţărei, compusă din nobili români, săcui si saşi. Din cauza *însemnătăţii* noi o punem aici din vorbă în vorbă"[1].

Apoi d. Laurian reproduce întregul document, combătînd tacitamente cronica prin diplomă, naraţiunea suspectă prin fîntînă sicură, pe Negru prin Ugrin.

Cantemir, Şincai, Engel, Gebhardi, toţi ceilalţi mai mănunţi fără excepţiune, pînă şi d. Rosler, admit în unanimitate pe un fantastic fundator al s atului muntean, venit din Făgăraş şi botezat Negru-Vodă, divergind numai asupra puntului cronologic, căci unii îl pun la 1290, alţii la 1240, alţii iarăşi la 1220, şi aşa mai încolo.

In tomul III, desfăşurînd pe larg istoria tuturor domnilor Tarei Româneşti, noi vom cîntări cu o minuţiozitate chimică toate aceste opiniuni, cari în fapt, dacă ne-ar fi iertat a ne exprima într un stil parlamentar, nu sînt decît amendamente şi subamendamente la una singură ipoteză.

Aci, lăsînd la o parte literatura modernă a cestiunii, ne vom mărgini în cercul strict al obiectului în sine, întrucît va fi necesar pentru a dobîndi o convicţiune intrensecă asupra existinţei şi neexistinţei lui Negru-Vodă.

Zicem *existinţei* şi *neexistinţei,* căci analiza descopere în Muntenia doiiVegn'i unul concret şi cellalt abstract.

Personagiul real, istoric, documentai este *Radu Negru Basarab,* domnind între anii 1372-1382, fiu al lui Alexandru Basarab, frate al lui Vladislav Basarab, tată al lui Mircea Basarab.

Personagiul ideal, mitic, tradiţional este pur şi simplu *Negru-Vodă.*

Să începem cu acesta din urmă.

44
Personificarea originilor naţionale în istoria universală

Nu se află mai nici o naţiune pe scoarţa pămîntului care să nu-si fi inventat cîte un patriarc omonim, sau care să nu fi personificat tot astfeli primitiva origine a celorlalte popoare.

Anticii ebrei croiseră o genealogie pentru lumea întreagă, derivînd pe asiriani dintr un *Assur,* pe mezi dintr-un *Madiam,* pe kimri dintr-un *Gomer,* pe traci dintr-un *Tiras* şi aşa mai departe[1].

Grecii, împărţiţi în cele patru triburi, doriani, eoliani, ionieni şi aheiani, întrunite sub calificaţiunea comună de eleni, n-au întîmpinat cea

mai mică dificultate de a fabrica pe un *Elen,* silindu-1 apoi vrînd-nevrînd să nască fii şi nepoţi: *Dor, Eol, Ion* şi *Aheu,* fără a mai vorbi de un *Lacedemon* pentru Lacedemonia, un *Etol,* pentru Etolia, un *Macedon* pentru Macedonia şi alţi o sută[2].

Neamţul, *All-mann,* deja în vremea lui Tacit relata minuni despre strămoşul său *Mann,* iar fiecare subdiviziune naţională teutonică îşi găsea cîte un subpărinte propriu: svevii pe *Suâp,* vandalii pe *Wandal,* saşii pe *Saxneat,* vestfalii pe *Westerfalen,* hermionii pe *Hermin* etc.[3]

La slavi, aceeaşi operaţiune: boemii ne asicură că primul lor duce se numea *Bohemus*[4]; croaţii povesteau împăratului Constantin Porfirogenet despre vechiul lor căpitan XproBaxoq[5]; leşii celebrează pe fabulosul rege *Lechus*[6]; ruşii nu s-au putut stăpîni de a nu scoate şi ei la lumină pe principele *Rus*[7].

întrebaţi cronicele maghiare şi-o să vă răspunză: „gens iila a *Magog* rege vocata est Moger"[8].

Orientalii au mers cu fantazia pînă a imagina un moş *Andalus* pentru Andaluzia[9].

Pe acelaşi ton vor glăsui cronicele scandinave despre numele danezilor: „Rex *Dan* - communi omnium decreto regnum suum Daniam et incolas *Danos a se, qui Dan dicebatur, apellavit"*[10].

Ne-ar coprinde oboseala dacă ne-am încerca să înşirăm aci numai a zecea parte din toate exemplele analoage cunoscute!

Mulţimea, sau mai bine universalitatea lor ne permite a le formula într-un feli de lege istorică constantă, astfeli încît departe de a ne mira în fata unui *Romul* la *romani* sau a unui *Negru* în ţara *Basarabilor,* noi ar trebui din contra să restaurăm aceste mituri prin divinaţiune, dacă se întîmpla cumva să le fi neglese cronicele şi legendele.

Popoarele au unele fabule ale lor *necesare.*

Aceeaşi prin viţă, prin tip, prin vorbă, prin datine, prin teritoriu, prin tendinţe, orice naţionalitate, simţindu-se a fi o singură familie, îşi închipuieşte a le fi moştenit pe toate acestea, dempreună cu numele comun, de la un singur tată, perdut în întunerecul timpilor, dar ai căruia fii si nepoţi, unii mai norocoşi, au întemeiat dinastia princiară, ceilalţi mai de rînd au format popor.

Asa credeau ebreii, grecii, germanii, slavii, scandinavii, romanii, toate neamurile din toate părţile lumii, bazîndu-şi ficţiunile respective pe acelaşi mobil psihic, înfipt în natura umană generală.

45
Personificarea originilor naţionale la români

Una din cele mai vechi cronice române, scrisă slavoneşte pe la finea domniei lui Ştefan cel Mare, zice că românii veniseră din Italia într-o epocă imemorială sub conducerea a doi fraţi: *Roman-Vodă* si *Vlahiţă-Vodă*[1].

Cine oare să fi fost acel vodă *Roman?*

înainte de Roman Muşat, urcat pe tronul Moldovei pe la 1390, istoria cea pozitivă nu ne arată la români nici un principe cu acest nume.

Cine oare să fi fost acel vodă *Vlahiţă?*

Nu numai o născocire în fond, dar pînă şi-n formă, căci niciodată un asemenea nume n-a figurat în analele sau în diplomele române.

Vodă *Roman* este *Romanus.*

Vodă *Vlahiţă* este *Vlachus.*

Vodă *Roman* şi vodă *Vlahiţă* sînt pentru români ceea ce au fost *Bohem* pentru boemi, *Lech* pentru Ieşi, *Chrovat* pentru croaţi, *Magog* pentru maghiari, *Saxneat* pentru saşi, *Suap* pentru suevi, *Wandal* pentru vandali, *Dan* pentru danezi, *Elen* pentru eleni, *Romul* pentru romani etc.

Insă precum toţi românii îşi dedeau numele generic de *romani* si precum tuturor românilor străinii le ziceau *vlahi,* tot aşa Muntenia mai în specie, ţara *Basarabilor,* era cunoscută de jur în jur, şerbilor, bulgarilor, ungurilor, austriacilor, turcilor, mongolilor, grecilor, sub epitetul de *Neagră.*

Oare acest *negrism* nu trebuia la rîndul său idealizat, precum fuseseră idealizate *românismul* şi *vlahismul?*

Roman-Vodă personifică numele *român* al coloniei danubiane a lui Traian; *Vlahiţă-Vodă* personifică numele său *vlahie; Negru-Vodă,* cel mai celebru dintre toţi, personifică numele *basarabie* al Munteniei, din cauza căruia răsar cele trei capete *negre* în rebusul dinastic de la Olt, din cauza căruia baladele sud-slavice şi *Cîntul Nibelungilor* ne fac *arabi,* din cauza căruia ţarul Ştefan Duşan ne cheamă negri-tătari, din cauza căruia maghiarii ne botează negri-comani, din cauza cărui otomanii ne numesc negri-vlahi sau negri-Bogdani etc.

Vodă *Roman,* vodă *Vlahiţă* şi vodă *Negru* sînt trei idealuri concordante.

Dacă cele întîie două s-au perdut din memorie, pe cînd cel al treilea se mai conservă încă, aceasta se explică prin comparativa tenacitate a elementului poetic faţă de elementul prozaic.

Roman, Vlah, noţiuni istorice sau filologice, nu vorbesc nemic imaginaţiunii, şi poporul a trebuit, sau cel puţin a putut, să le dea uitării.

Negru, noţiune pitorească, a reuşit din contra a se imprime tocmai prin culoare în închipuirea poporului.

Ca fiinţă plastică, el n-a existat niciodată.

Ca mit însă, un mit foarte *necesar,* precum am mai spus-o, căci derivă, în esenţă, dintr-o lege istorică universală, el reprezintă începuturile statului muntean sub impulsul dinastiei *Basarabilor.*

Tot ce-i prea vechi, tot ce-i ruină din moşi-strămoşi, tot ce nu se ştie dc către cine să se fi făcut, dar se bănuieşte că doară nu fără iniţiativă sau participarea vreunui *Basarab,* aparţine lui vodă *Negru.*

Fiecare *Basarab,* din dată ce trecea în tradiţiune, ştergîndu-i-se trăsurele cele distinse ale individualităţii, devenea *Negru.*

După balada poporană pînă şi monastirea de la Curtea de Argeş, grandioasa creaţiune a lui Neagoie Basarab, despre originea căriia nu se poate rădica cea mai slabă umbră de îndoială, se atribuie lui *Negru-Vodă:*

„Pe Argeş în gios,
Pe un mal frumos,
Negru-Vodă trece
Cu tovarăşi zece..."[2]

Iacă dară un vodă *Negru* pe la 1520!

După Cronica Cantacuzinească[3], din care se inspirase Cantemir[4], Barbu Craiovescul, ctitorul bistreţean, este ban al Oltului sub *Negru-Vodă;* după inscripţiuni şi diplome irezistibile[5] acest fapt s-a petrecut în ultimul deceniu al secolului XV.

Iacă dară un vodă *Negru* pe la 1490!

Cea mai veche cronică munteană, pe care o avusese în mînă raguzanul Luccari pe la 1600, numeşte *Negro Voevoda* pe tatăl lui Vladislav Basarab[6], adecă nu altcineva decît Alexandru Basarab, după cum se ştie din documentele sincronice[7].

Iacă dar un vodă *Negru* pe la 1340!

La finea secolului XII, precum demonstrarăm în *studiul I* prin diploma maghiară din 1231 şi prin scriitorul bizantin contimpurean Cinam, fără a mai vorbi despre cronicarul mongol Raşid, oltenii de la Severin năvălesc în Ardeal şi cuceresc ţara Făgăraşului.

în fruntea lor se afla naturalmente un *Basarab.*

Ei bine, familia română făgărăşeană Monea păstrează pînă astăzi o suvenire lapidară, cum că anume pe la finea secolului XII le dăruise acolo neşte moşii vodă *Negru:*

„Vixit Gri. I Venetus *anno D. 1185.* Genealogia Authentica Monestica. Gregorius Venetus *Thesaurarius Wajvodae Nigri, a quo donatus* IV vallibus cum Sylvis et Campis. Gen. Gregorium secundum 1216" etc.[8]

Iacă dar un vodă *Negru* pe la 1185!

După diferite cronice muntene, fiecare vorbind altfeli, mai toate oraşele din Ţara Românească, Tîrgoviştea, Bucureştii, Cîmpulungul, Piteştii, Giurgiul, Buzăul, Flocii sînt zidite de vodă *Negru*[9].

Vro doi sau trei Basarabi, dacă nu şi mai mulţi, sînt îndesaţi aci într-o singură personalitate!

în secolul XV, în secolul XIV, în secolul XIII, în secolul XII şi mai sus, ne izbim la tot pasul de cîte un vodă *Negru.*

„Copiii - zice Vico - transpoartă ideea şi numele primelor persoane şi primelor lucruri, pe cari le văzuse, asupra tuturor persoanelor şi tuturor lucrurilor în cari se poate observa vro asemănare, vrun raport cu cele întîi. Egipţianii atribuiau lui Ermete Trismegist toate invenţiunile practice. Atenianii puneau pe socoteala lui Solone toate instituţiunile democratice, iar pe a lui Dracone tot ce era aristocratic. Romanii derivau de la Romul toate legile ierarhice, de la Numa tot ce se referea la cultul zeităţilor, de la Tul Hostiliu toate ordonanţele militare etc."[10]

întocmai aşa la munteni orice fundaţiune, fie monăstire, fie castel, fie urbe, fie stîncă, se ciocnea cu legenda lui *Negru-Vodă.*

46

Originea fabulei despre venirea lui Negru din Făgăraş

Este de observat o împrejurare topografică foarte semnificativă, prin care putem reuşi a preciza pînă la un punt însuşi momentul naşterii mitului lui vodă *Negru.*

Am enumerat cu cîteva rînduri mai sus toate urbile a cărora paternitate se acoardă în diverse cronice române pretinsului fundator al statului muntean: Bucureşti, Tîrgovişte, Cîmpulung, Buzău, Giurgiu, Piteşti, Floci, cătră cari s-ar mai putea adăuga aşa-zisele *cetăţi* ale lui Negru-Vodă de prin Muscel sau din Argeş[1].

Nici una din aceste localităţi nu se află în anticul banat al Severinului, unde se găsesc pretutindeni numai suvenirile Basarabilor, iar despre Negru, sau mai bine despre Negri, nicăiri nici o vorbă.

Oltul desparte în această privinţă întreaga Muntenie în două zone foarte determinate: „Basarab" spre apus, „Negru" pe malul răsăritean al fluviului.

în Muscel sau în Făgăraş poporul nu ştie nemic despre Basarabi, în Vîlcea sau în Mehedinţ - nemic despre Negri.

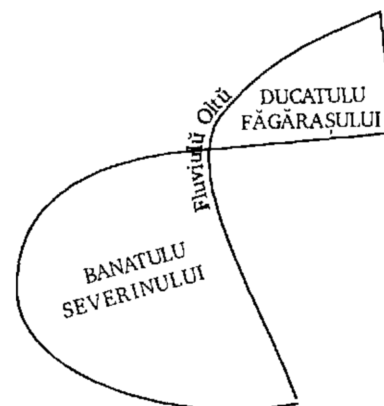
Mulţumită lungului şir al dezvoltărilor noastre precedinţi, acest fenomen lesne se explică.

încuibaţi de secoli în Oltenia, Basarabii numai din treaptă în treaptă si pas la pas reuşiseră a-si întinde dominaţiunea spre nord şi spre oriinte.

Pe la 1160-1180 noi îi vedem începîndu-şi cariera prin supunerea ducatului făgărăşean.

Este un fapt pe care-1 demonstra diploma maghiară din 1231, bizantinul contimpurean Cinam şi peatra genealogică a familiei Monea, trei fîntîne separate, de tot nedependinţi una de alta, dar a cărora concordanţă e cu atît mai decisivă.

Aşadară voievodatul Basarabilor oferea documentalmente pe la anul 1180 următoarea figură geografică:

Studiaţi cu atenţiune această grosolană mapă.

întrunind sub un singur sceptru banatul Severinului şi ducatul Făgăraşului cari se lovesc colt în colt unul cu altul, Basarabu strmgeau între'două focuri mai în specie acea regiune a Munteniei, unde se întind astăzi districtele Muscel şi Argeş.

Era peste putinţă ca să no coprinză, căci numai astfeli îşi mai rotunjeau teritoriul, asicurîndu-şi printr-un necesar părete de pămînt posesiunea ducatului făgărăsean.

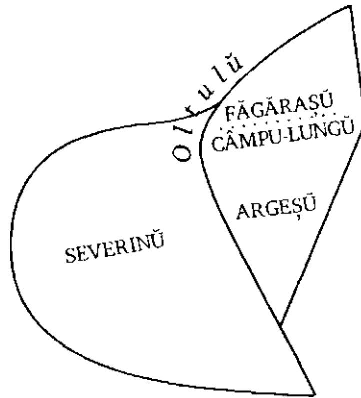
Din dată ce am constatat irupţiunea Basarabilor în Făgăraş pe la 1180, toate consecinţele decurg şi se dezvoltă de la sine.

Posedăm dară trei punturi:

1. Pînă la 1180 Basarabii stăpîneau numai Oltenia;

2. La 1180 ei dobîndesc Făgăraşul;

3. După 1180 apucă regiunea Muscelului, fără care nu-i chip a mănţine o legătură teritorială între Făgăraş si Severin, dînd astfeli statului următoarea configuraţiune:

Nu se cere decît o noţiune elementară de strategie pentru a ne convinge că invaziunea Basarabilor asupra ampulungului şi Curţii de Argeş trebuia negreşit să se fi operat aşa-zicînd vultureşte de pe munte înjos, adecă din direcţiunea Făgăraşului, iar nu din vale în sus, adecă din partea Olteniei[2].

Datul cronologic al evenimentului se nemereşte cel mult după vro două-trei decenii în urma cuceririi ducatului făgărăsean, considerîndu-se timpul materialmente necesar pentru a prinde cineva rădăcină pe un tărîm de curînd anexat.

în acest mod între anii 1200-1210 un *Basarab,* un cavaler cu cele trei capete *negre,* un teribil vodă *Negru,* năvăleşte anume din ţara Făgăraşului în Muscel si apoi gradat asupra celorlalte judeţe mai în şes.

Iacă de unde-i faimoasa descălecare din Făgăraş!

Oltenii de la Severin nu aveau nevoie de a traduce numele *Basarabilor,* căci era o proprietate a lor d-acasă din secolii secolilor.

De aceea în Oltenia sînt destui *Basarabi,* şi nu este nici un vodă *Negru.*

Numai acela traduce pentru cine lucrul e atît de nou încît nu-1 poate înţelege.

Sub anul 1240, povestind o invaziune a mongolilor prin Ardeal în România dunăreană, cronicarul lor Raşid stabileşte deja o deosebire clară între ţara lui *Basarab-ban* şi ţara *negrilor-vlahi.*

Cea dentîi este pentru dînsul Oltenia; cea din urmă îmbrăţişează porţiunea cisolteană a Ţărei Româneşti[3].

Era un singur principe, căci Raşid nu menţionează doi sau mai mulţi, dar acest singur principe se chema *Basarab* la olteni şi se traducea prin Afegru-Vodă la musceleni.

Negru în loc de *Basarab,* formulă de mult cunoscută şerbilor, bulgarilor, germanilor, s-a reprodus în România pentru prima oară de către făgărăseni, precum ne-o arată lespedea familiei Monea, pogorîndu-se de acolo la Cîmpulung, la Argeş, si călătorind apoi tot mai în jos spre Tîrgoviste, Bucureşti, Giurgiu, Flori, Buzău, dar la fiecare mişcare înainte devenind naturalmente din ce în ce mai palidă si perzîndu-se cu desăvîrşire la marginea răsăriteană a Munteniei, încît pe la Rîmnicu-Sărat nu i se mai recunoaşte nici o urmă[4].

în *studiul I,* definind epocele succesivei formaţiuni a teritoriului muntean, noi am conclus că d-abia pe la anul 1270 Basarabii ajunseră pînă la gurele Dunării si talazurile Pontului.

Mai la vale, făcînd monografia Bkladului, noi vom mai reveni asupra acestui punt. Ni se prezintă aci ocaziunea de a confirma acea concluziune, rezumînd-o şi completînd-o:

Pe la 1160-1180 Basarabii, pînă atunci numai bani ai Severinului, coprind Făgăraşul;

Pe la 1200-1210 mai iau tărîmul închis la mijloc între hotarele ţărei făgărăsene si ale Severinului: regiunea Cîmpulungului si a Curţii de Argeş;

De la 1210 pînă la 1270-1280 se execută cu-ncetul lăţirea Basarabilor în direcţiunea Chiliei.

Acest interval de şaptezeci de ani de amplificare politică corespunde cu gradata dispariţiune teritorială a lui *Negru-Vodă* în măsura depărtării sale de la Făgăraş, de la Muscel si de la Argeş, primitivele trei leagănuri ale mitului.

47
Originea fabulei despre închinarea Basarabilor lui Negru

Am desfăşurat mai sus în ce mod Negru-Vodă s-a născut la munteni din numele *Basarabilor* prin acelaşi procedirnent prin care *Romul* provenise la străbunii noştri din numele *Romei.*

Această analogie nu este unică.

Pe ţărmii Tibrului, ca şi pe ai Dunării, primii cronicari naţionali, adunînd fără control tradiţiunile poporane despre începuturile statului, se izbiseră dopotrivă de cîte două forme diferite ale unui singur nume.

La Romani: *Romus* si *Remus*[1].

La munteni: *Basarab* şi vodă *Negru.*

Cronicarii latini nu şi-au dat osteneala să vază că *Romus* şi *Remus* sînt absolutamente tot una, deoarăce vechea limbă romană, confundînd mereu o şi e, zicea: *amplocti* şi *amplecti, animadvorti* şi *animadverti, compes* si *compos, voster* si *vester* etc.[2]

Cronicarii munteni n-au voit nu mai puţin să observe că vodă *Negru,* ca si cele trei capete *negre* din marca nobilitară a dinastiei oltene, nu este decît o idealizare din numele *Basarabilor* trecut deja cu mult mai denainte de la dinastie asupra ţărei: *Basarabie, Arabie, Neagrd*-Tătarie, Neagră-Comanie etc.

închipuindu-şi o arbitrară bifurcaţiune între *Romul* şi *Rem,* între *Basarab* şi vodă *Negru,* cronicarii latini şi cronicarii munteni s-au găsit siliţi în aceeaşi măsură a inventa cu orice preţ cîte un benevol epizod, prin care să tragă de păr Roma şi Muntenia din cîte o fundaţiune dualistă.

Cronicarii latini, ginte mai dură dintr-o epocă mai violentă, zic că Romul a ucis pe Rem, şi ucizîndu-1 - iacă unitatea!

Cronicarii munteni, ginte mai moale dintr-o epocă mai conciliatoare, spun că Basarab s-a închinat lui Negru, şi închinîndu-i-se - iacă iarăşi unitatea!

Uciderea lui Rem, închinarea lui Basarab, două metoade în vederea aceluiaşi rezultat, erau pentru cronicarii latini şi pentru cronicarii munteni, într-o sferă analoagă, neşte stratageme nedispensabile spre a-i scăpa din încurcătura în care-i aruncase nepriceperea identităţii între *Romus* şi *Remus,* între *Basarab* şi vodă *Negru.*

Zicem: pentru cronicari, nu pentru popor.

Tradiţiunea italică pronunţa *Romus* într-o parte a urbii si *Remus* într-o altă parte, balanţînd acelaşi lucru de la o la e după diferinţe dia-

lectice între diverse elemente constitutive ale poporaţiunii: într-un feli la muntele Palatin şi ceva deosebit la dealul Aventin.

Tot aşa la munteni *Basarab* în Oltenia, vodă *Negru* în Muscel sau în Făgăraş, acelaşi fond botezat în două moduri prin trecere din loc în loc, nu ne întîmpină niciodată alături unul cu altul în tradiţiunea propriu-zisă.

Topografia arheologică a Munteniei probează pînă astăzi, precum am mai spus-o, că oriunde poporul vorbeşte despre *Negri,* tace despre *Basarabi.*

Prin urmare, nu tradiţiunea română, nu poporul muntean poate fi acuzat de insipida închinare a lui *Basarab* denaintea lui vodă *Negru,* căci ar fi trebuit să rostească ambele numi totdodată, ceea ce el nu face.

48
Tradiţiunea şi cronica

A trunchea o singură individualitate şi apoi a ciocni fărmiturele, a culege relaţiunea poporană şi a n-o lăsa nedesfigurată, a fost treaba cronicei.

Tradiţiunea din Muscel, dacă o considerăm în trăsurele sale esenţiale, dezbrăcînd-o de orice aliaj străin, nu minte.

Ea zice: sînt acum mai multe sute de ani, coborîse Negru-Vodă din Făgăraş la Cîmpulung, şi de acolo la Curtea de Argeş.

Aşa este.

Istoria cea pozitivă cercetează, cumpăneşte şi confirmă vocea poporului.

Un Basarab, ban de Severin, coprinde pe la 1180 ducatul Făgăraşului; acelaşi Basarab sau succesorii lui, căci nu aci este locul de a întră în amănunte, năvăleşte pe la 1210 din Făgăraş asupra Muscelului; totul se împacă, totul se limpezeşte; din Severin la Făgăraş, din Făgăraş la Cîmpulung, din Cîmpulung la Argeş, din Argeş înjos spre Pont, aceasta-i procedura succesivei rotunjiri a statului muntean, după cum ne-o dezvăleşte un şir de mărturii contimpurane.

Ce face dară tradiţiunea?

Lasă la o parte Severinul, fiindcă poporul, ca şi copilul, nu scrutează niciodată cauzele prime sau mediate; lasă la o parte Severinul, şi se mulţumeşte a înregistra faptul mai recinte al descălecării imediate din Făgăraş.

Nemic mai adevărat!

Ce mai face tradiţiunea?

Neglege datul cronologic precis, fie 1200, fie 1210, căci memoria colectivităţilor nu se pogoară la cifre exacte; neglege datul cronologic precis si se mărgineşte a semnala epoca pe un ton aproximativ, astfeli însă că pînă si cronicarii, deşi diferind asupra anului, totuşi au înţeles cam secolul XIII.

Iarăşi nemic mai adevărat!

în fine, capul-rcegru fiind antica emblemă a dinastiei oltene, fără a mai vorbi de celelalte derivate ale numelui *basarabesc, Arabie,* Neagrd-Tătarie, Afeagră-Comanie etc, şi fără a mai reveni asupra numeroaselor exemple de personificări naţionale: *Elen - Elada, Dan - Dania, Lech - Lechia* etc, *Basarab* s-a tradus prin *vodă Negru.*

Pentru a treia oară, nemic mai adevărat!

în bloc, tradiţiunea musceleană are dreptate.

Ce fac însă cronicarii?

Deosebesc pe vodă *Negru* de *Basarab,* şi o dată această deosebire fiind introdusă, iată că imaginarul fundator al Munteniei, transformîndu-se într-o absolută ficţiune, pere fără neam, fără familie, fără posteritate, întocmai precum perise imaginarul fundator al Romei.

• După Romul apare pe tron o dinastie sabină; după vodă Negru urmează Basarabii.

Ce a devenit seminţia celui întîi?

Unde s-au ascuns erezii celuilalt?

Pace!

Să se noteze bine că noi sîntem departe de a bănui vrun grad de înrudire latină între mitul muntean al lui Negru şi acel italic al lui Romul; nu ne place a exagera; ambele s-au născut fiecare pe o cale proprie; ele se aseamănă într-un chip surprinzător, dar aceasta nu derivă din românism, ci din identitatea naturei umane generale; un principiu universal se manifestă tot un feli la Tibru si la Olt, la latini si la slavi, la greci şi la germani, la ebrei şi la iaponezi, la unii mai mult sau mai clar, la alţii mai puţin sau mai vag, la unii putînd a fi urmărit pînă-n ultimele-i consecinţe, la alţii - abia întrevăzut.

însă pentru că fenomenul prezintă un caracter antropologic atît de întins, tocmai de aceea, după cum Romul ne-a servit pînă la un punt a descifra pe vodă Negru, cu acelaşi temei vodă Negru ar fi putut ajuta unui Niebuhr la înţelegerea lui Romul.

Precum statul muntean fiinţase înainte de pretinsul descălecător din Făgăraş, de asemenea şi Roma se înfiinţase înainte de pretinsul fiu al zeului Marte[1].

Precum Negru-Vodă este un mit, însă un mit suscitat prin realitatea invaziunii unui Basarab de peste Carpaţi în Muscel, de asemenea şi Romul este un mit, însă un mit suscitat iarăşi prin vro personalitate reală, prin vrun fapt concret, personalitate şi fapt poetizate cu schimbarea numelui şi excluderea tuturor indicaţiunilor prozaice.

Un vodă Negru, un Romul, nu se şterg cu buretele, nu se distrug, ci se purifică.

Este tot atît de uşor a nega fără raţiune, precum şi de a crede orbeşte, dar în ştiinţă nu se permite nici o virgulă fără demonstraţiune, şi cele mai de multe ori analiza găseşte o mare doză de adevăr într-o fabulă, sau în cazul cel mai rău descoperă încai motivul cel adevărat al naşterii unei erori.

„Istoria fabuloasă - zicea celebrul elenist Larcher - nu este decît o istorie veridică, dar împestriţată cu fabule. Eu sum departe de a crede că Ercule, Cadmu etc. ar fi neşte numi de tot fictive, simplu numai pentru că istoria acestor eroi s-a încărcat cu multe trăsure fabuloase. Oare nu s-ar putea contesta tot astfeli biografia mai multor oameni mari din timpii moderni, sub cuvînt că au desfigurat-o romanciarii?"[2]

49

Rezumat despre mitul lui Negru-Vodă

Legenda lui vodă *Negru* este într-o intimă conexiune cu întreaga nomenclatură *basarabică: Arabie* la slavi şi la germani, *Neagră*-Comanie la unguri, Neagră-Tătarie la şerbi, Afeagră-Românie la turci, la mongoli şi la greci, încît prin legea istorică a personificării naţionale urma necesarmente ca această ţară a *Negrilor* să-şi fi dat de mult ea însăşi şi să-i fi dat popoarele demprejur idealul unui patriarc *Negru.*

Un nod şi mai de aproape o leagă cu rebusul eraldic al celor trei capete *negre,* în virtutea cărui orice Basarab, nu numai într-o parte a Munteniei, nu numai în România, ci chiar în străinătate, putea fi luat drept un vodă *Negru,* de unde a şi provenit în creaţiunile poporane ulterioare, precum arătarăm mai sus, identificarea tipicului vodă Negru cu Alexandru Basarab, cu Neagoie Basarab, cu feliuriţii Basarabi de prin secolii XIII, XIV, XV, precum şi *negreaţă* lui Vladislav Basarab pe moneta comemorativă a regelui maghiar Ludovic.

Amîndouă aceste împrejurări, atît de varii şi cu mult mai vechi decît legenda în cestiune, au exercitat o acţiune convergințe asupra spiritului făgărăşenilor şi muscelenilor la prima apariţiune a unui Basarab din Severin spre Făgăraş şi apoi din Făgăraş în Muscel.

Originea legendei, întru cît ea este făgărăşeană şi musceleană totodată, se poate cercuscri între anii 1160-1210, oferindu-ni-se ca un poem istoric, ca o epopee despre începutul mişcării expansive a neamului Basarabilor, vulturi crescuţi pe stîncă Severinului, dar setoşi de a-şi întinde viguroasele aripe de ambele coaste ale Carpaţilor şi de ambele laturi ale Oltului, pe la finea secolului XII şi debutul secolului XIII.

N-a trebuit decît o dată să se încuibeze imaginea lui Negru-Vodă la făgărăşeni şi la musceleni ca un tip de fundator, căci fundator a şi fost la dînşii; nu trebuia decît atîta, pentru ca din acelaşi moment, cu cale sau fără cale, tradiţiunea poporană de acolo să pună tot pe socoteala lui, printr-o firească tendinţă de asimilare, orice iniţiativă, orice construcţiune, orice rest al zilelor bătrîne, întocmai precum pruncul, dacă-i arăţi un arbore zicîndu-i că se cheamă plop, tot plop o să numească şi bradul, şi fagul, şi stejarul.

în fine, reducînd concluziunile de mai sus la o prismă, critica istorică distinge în legenda lui vodă Negru, sau mai bine în diversele redacţiuni ale mitului, trei nuanţe atît de gradate, atît de apropiate, încît se contopesc una cu alta:

1. Personificarea naţionalităţii române;
2. Personificarea dinastiei oltene;
3. Personificarea începuturilor statului muntean...

50
Cine a fost Negru-Vodă cel adevărat?

Pe lîngă Negru-Vodă cel fictiv, poeticul Romul al **Ţărei** Româneşti, a mai fost un alt Negru-Vodă, personagiu foarte real: tatăl lui Mircea cel Mare.

Amestecîndu-i la un loc, analele noastre au produs o monstruoasă enigmă, semiadevăr, semiminciună, din cauza carii a fost peste putinţă a străbate pînă astăzi misteriul primei formaţiuni a statului basarabesc.

în secolul XV, din care datează materialurile celei mai vechi cronice muntene, cunoscute raguzanului Luccari, mitul lui vodă Negru se acăţa de Alexandru Basarab, adecă îşi căuta un refugiu de aplicaţiune printre anii 1310-1360.

Acest principe avusese trei fii: Vladislav Basarab, domn între anii 1360-1370; Radu Basarab, domn între 1370-1380[1] şi Nicolau Basarab, răposat fără domnie pe la 1366[2].

Al doilea dintre aceşti fraţi se numea nu numai Radu, ci încă şi *Negru.*

Fragmentul documentai, rămas de la dînsul în lipsa unui crisov întreg, sună aşa în traducere din slavoneşte:

„Io Radu Negru Voievod, din graţia lui Dumnezeu domnul toatei **Ţăre** Ungro-Române şi ducele ţărelor transcarpatine Amlaş şi Făgăraş"[3].

în *studiul I* noi ne încredinţarăm deja că ducatul Amlasului numai sub Vladislav Basarab fusese anexat pe la 1370 către Muntenia.

Aşadară, deşi fragmentul crisovului lui Radu Negru nu ne oferă nici un dat cronologic, totuşi este evidinte că s-a scris după 1370, căci altfeli n-ar putea figura acolo „ducele Amlasului".

Această consideraţiune e foarte decisivă.

Mai este de făcut o observaţiune.

Cuvîntul „Negru" nu e tradus în slavoneşte, ci se conservă intact: „Io Radul *Negrul* Voevoda, bozsiiu milostiiu etc."

Acum o întrebare.

Negru fost-a un simplu supranume al acestui principe?

Mai mulţi dintre contimpuranii săi au purtat asemeni *sobricheturi.*

Celebrul erou anglez dintre 1330-1376, groaza Franciei pe cîmpia de la Poitiers, se zicea „Principele *Negru",* fiindcă purta o armură de culoare închisă[4].

Pe Osman, fundatorul monarhiei otomane între 1290-1326, turcii îl chemau *Negru,* în înţeles de frumuseţe şi vigoare bărbătească[5].

Cel întîi Hohenzollern de pe la 1350 se numea „Corniţele Negru"[6].

în alte cazuri, *Negru* era un nume de familie.

Mai marele jude al Făgăraşului la 1413 se chema: „Comes Janusch *Niger"*[7], despre care însă noi nu ştim docamdată dacă a fost român, sas sau ungur, adecă *Negru, Schwarz ohFekete, dar* în orice limbă ideea este aceeaşi.

într-un act transilvan din 1383, între subscrierile mai multor români de pe la marginea Munteniei, citim doi porocliţi Negri, dintre cari unul Radu: „ex parte Castri praesentibus Walachis infrascriptis, primo Fladimir, Schuba Petrii, Schereban, Magnus Neg, Schereb, Rodbanch, Thomas Oldamor, Straw, Mger Banch; ex parte Civitatis, Kende Knez, Lud, Dives Neg, Mger *Radul* etc."[8].

Cu toate astea un scrutin mai de aproape ne arată că Radu-Vodă n-a fost *Negru* nici prin supranume, căci atunci aşa l-ar fi numit alţii, dar

nu el însuşi în propriile sale crisoave, nici prin nume de familie, deoarăce era Basarab.

Afară de aceasta, dacă *Negru* ar fi fost epitet, cuvîntul lesne se traducea prin Czern în documentul cel slavic[9], iar nu se lăsa neatins, precum se cruţă numai doară numile personale.

Să căutăm aiuri o altă soluţiune.

în veacul de mijloc era un uz foarte răspîndit în toată Europa de a-şi schimba sau cel puţin a-şi modifica numele dempreună cu schimbarea sau modificarea condiţiunii sociale; o interesantă datină, ale carii urme se găsesc din anticitatea cea mai depărtată mai la toate popoarele lumii: cu mult înainte de Crist, persianul Arşica devine pe tron Artaxerse, iar ebreul Matania se face Sedekia[10].

La români acest al doilea botez, asa-zicînd prin coroană, a existat în toată vigoarea pînă-n secolul XVI.

Cronica Moldovei zice sub anul 1552: „au rădicat domn pe Petrea stolnicul *şi-i schimbară numele de-i zicea Alexandru-Vodă, pre carele l-au poreclit Lăpuşneanul"*[11].

Acest pasagiu este cu atît mai remarcabil cu cît el semnalează diferinţa între numele primitiv, numele princiar şi supranumele individual.

Nume primitiv: *Petre;*

Nume princiar: *Alexandru;*

Supranume: *Lăpuşneanul.*

Supranumele nu apare absolutamente nicăiri în actele oficiale, fiind considerat ca ceva mai pe jos de demnitatea domnească, pe cînd celelalte două numi ne întîmpină uneori chiar în documente importante, precum în tractatul Lăpuşneanului cu Polonia citim: „ego *Petrus Alexander,* palatinus terrarum Moldaviae"[12].

Tot aşa răsturnătorul lui Despot-Vodă de la 1564, boierul Tomşa, numai la domnie a căpătat numele de Ştefan, devenind astfeli „Ştefan Tomşa", ca şi cum s-ar zice latineşte: *Stephanas Thomas*[13].

în secolul XIV - ca să revenim la epoca ce ne preocupă mai în specie - noi vedem tocmai pe contimpureanul, aliatul şi ruda lui Radu-Negru, domnul moldovenesc Petru Muşat, întemeietorul dinastiei Basarabilor, pe tronul de la Suceava, punînd pe monetele sale: *Simon Petrus*[14].

Ce-i drept, eruditul nostru numismat d. Dem. A. Sturdza bănuieşte că abreviaţiunea SIMON pe banii acestui principe ar putea fi: Sl(gnum) MON(etae').

Ipoteza e ingenioasă, dar ar avea nevoie de a fi demonstrată.

Pînă atunci cazul rămîne ecuivoc.

Ceea ce-i pozitiv însă este că pe unele monete ale lui Mircea cel Mare tot din preţioasa colecţiune a d-lui Sturdza se citeşte foarte clar: *„Mircea-Rostislav".*

Iacă dară două numi, din cari unul, acela de Rostislav, cu desăvîrşire necunoscut din diplome sau din relaţiuni contimpurane, a putut să aparţină marelui Mircea numai doară înainte de urcarea-i pe tron, continuîndu-se apoi pe monete abia în primii ani ai domniei.

în acelaşi simţ cată să se explice şi duplul nume: *Radu Negru.*

Radu-Vodă fusese „Negru" întocmai după cum fiul său Mircea a fost „Rostislav".

Negru a ocupat totdauna unul din locurile cele mai favorite în calendarul onomastic naţional nu numai al muntenilor, ci şi al românilor în genere.

Deja pe la începutul secolului XI, între anii 1000-1030, noi aflăm în Maramurăş pe un nobil *Negrilă,* străbunul familiei Tomaiaga, existinte acolo pînă-n ziua de astăzi[15].

La 1359 regele maghiar Ludovic face o donaţiune teritorială în Temeşiana mai multor români, din cari unul se cheamă *Negre*[16].

Tot aşa se chema unul dintre boierii moldoveneşti ai lui Alexandru cel Bun[17].

La 1485 mare vornic al Munteniei era Stan fiul lui *Negre*[18], iar mare spătar în 1476 Manea *Negrul*[19].

Fără a mai spori de prisos numărul exemplelor, vom constata numai mulţimea localităţilor *Negreşti* şi *Negrileşti,* provenite din numele personal bărbătesc *Negru, Negre, Negrilă,* şi împrăştiate în toate provinciile Daciei, ca şi localităţile *Cerneşti* şi *Cernătesti,* derivate din forma slavică a aceluiaşi nume: *Cernat* şi Cerne[20].

Precum *Radu* slavoneşte sau *Bucur* româneşte corespunde cu numele creştin *Ilariu,* tot aşa *Negru* româneşte sau *Cernat* slavoneşte nu este iarăşi decît numele creştin *Mauriciu.*

Radu Negru se traduce pur şi simplu prin *Hilarius-Mauricius.*

înainte de a fi ajuns la domnie, se numea *Negru;* coroana l-a mai înzestrat cu *Radu;* astfeli a ieşit *Radu Negru.*

Cum că numele-i princiar a fost *Radu,* iar nu *Negru,* dovadă este că fiii şi nepoţii săi, cari îl menţionează numai ca pe domn, îl numesc în crisoavele lor totdauna „Radu Voievod", precum ne vom încredinţa mai la vale.

După cum au fost rare cazurile cînd Lăpuşneanul sau primul Musat sau marele Mircea întrebuinţau întreaga formulă, Petru Alexandru, Simon Petru sau Mircea Rostislav, în loc de numile lor curat princiare, Alexandru, Petru şi Mircea, tot astfeli cată să fi fost puţine ocaziunile în cari tatăl acestuia din urmă să fi înşirat ambele sale numi, Radu Negru, ci în generalitatea actelor el se mulţumea cu numele-i exclusivamente domnesc de Radu.

Tocmai din cauza acestei excepţionalităţi, cu atît mai mare a fost surprinderea analiştilor români posteriori, cînd li s-a întîmplat a găsi pe neaşteptate vro diplomă cu „Radu *Negru* Voievod", precum ne mirăm şi noi aflînd vro două-trei monete cu inscriptiunea „Mircea *Rostislav*" sau „*Simon* Petru" şi o singură diplomă cu „*Petru* Alexandru".

În secolul XV, între 1450-1500, memoria anilor 1370-1380 fiind încă proaspătă, cronicarii munteni de atunci, despre cari raguzanul Luccari ne dă un specime, nu puteau confunda o epocă atît de apropiată cu vagul mit antic despre vodă Negru cel din Făgăraş, si de aceea ei îl împingeau ceva mai departe pînă în zilele lui Alexandru Basarab.

În secolul XVI, între 1550-1600, timpul ştergînd din ce în ce mai mult suvenirea periodului imediat antemircian, rolul de fundator fabulos al statului muntean a putut trece cu-ncetul de la Alexandru Basarab către fiu-său Radu, şi-a trecut cu atît mai naturalmente, cu cît acest din urmă, pe lîngă celalalte, se mai numea şi Negru.

In secolul XVII nemini nu se mai îndoia cîtuşi de puţin despre minunata descălecare a lui Radu-Vodă Negru din Făgăraş.

In secolul XVIII, mai ales în urma cronicei lui Greceanu, nici o suflare omenească nu mai cuteza să rădice o umbră cît de subţire de bănuială contra unei venerabile superstiţiuni istorice, devenite de două sute de ani ca o specie de cult religios, fiindcă un asemenea liber-cugetător s-ar fi expus a gusta puşcăria sau cel puţin o casă de nebuni, precum tot pe atunci chiar în luminata Francie beciurile de la Bastilia pedepseau pe nemuritorul Freret pentru că îndrăznise a demonstra germanismul francilor[21].

In secolul XIX însă, ştiinţa istorică spulberă fără milă şi fără frică orice nu este istorie.

Să analizăm dară pe scurt toate spusele cronicei muntene despre pretinsul descălecător Radu Negru.

Mai întîi o vorbă asupra dificultăţilor cifrice, de cari se loveşte în genere istoricul în studiul vechilor documente şi epigrafuri scrise cu cirilica.

51
Exemple de erori paleografice

Într-un crisov de la împăratul româno-bulgar Caliman, doi slavişti foarte ponderoşi, rusul Barski în secolul trecut[1] şi bulgarul Aprilov în zilele noastre[2], au citit dopotrivă anul de la Adam 6700, adecă 1192 din era creştină.

Noi înşine eram cît p-aci să ne alunecăm sub prestigiul lor într-o eroare atît de groasă[3], dar, supunînd actul unei cercetări critice, nu ne-a fost greu a observa că:

1. între 1185-1195 domneau peste Dunăre fundatorii imperiului româno-bulgar, fraţii Asan şi Petru[4], încît pentru un Caliman nu era loc;

2. Actul în cestiune specifică nu numai anul, luna şi ziua, dar încă ceva mai mult, anume indictionul I, ceea ce-i de prima importanţă în cazul de faţa pentru descoperirea inexactei lecture, căci la 1192 era indictionul X, nu I[5].

Totuşi criteriile interne nu ne permit a bănui autenticitatea diplomei, în care nemic nu indică fals sau mistificaţiune.

Împingînd dar analiza mai departe, noi am constatat că:

1. Indictionul I cădea la anul 1243[6];

2. între 1241-1245 a domnit în adevăr la româno-bulgari un principe pe care cronicele bizantine şi occidentale contimpurane îl numesc în unanimitate Caliman, Calaman, Coloman, Calman etc.[7]

Iacă dară în ce mod Barski şi Aprilov au descifrat 6700 în loc de 6751, comitînd o modestă greşeală de un semisecol!

Să trecem la o inscripţiune.

Exemplul cel mai curios este patrafirul pe care celebrul campion al viteazului Mihai, stolnicul Stroie Buzescu, îl închinase în anul 1600 la monastirea Stăneşti din districtul Vîlcea.

Aci ne întîmpină iarăşi doi slavişti, ba încă cei mai renumiţi din epoca noastră, corifeii ştiinţei slavice moderne, dd. Kukulievich[8] şi Miklosich[9], cari au citit în bună-credinţă pe inscriptiunea stofei anul 1114.

Un eroic salt de cinci secoli![10]

Dacă un Barski, un Aprilov, un Kukulievich, un Miklosich puteau rătăci într-un mod atît de monstruos asupra cronologiei diplomatice şi

epigrafice în limba lor natală, apoi cu cît mai iertat era a orbeca pe dibuite unor bieți gramatici români de pe la finea secolului XVII!

Ei bine, întreaga fantasmagorie a lui vodă Radu Negru, ca fundator al statului muntean, se bazează unicamente pe neşte autorități de această ultimă natură.

Sînt acum vro trei decenii, un bărbat luminat şi competinte, crescut pintre cele bisericeşti ale țărei, d. Alexandru Gianoglu-Lesviodax, compusese un catalog al metropoliților munteni, care se începe astfeli:

„6870.1362. Antim I. în crisovul lui Mircea din arătatul leat, genariu 7, indiction 15, se zice că a pus domnia marturi pe Antim mitropolitul şi pe mitropolitul Atanasiu al Severinului şi al slăvitei cetăți egumen. Vezi condica monastirii Coziei"[11].

Prin urmare, anul 1362 şi - „vezi condica".

Am văzut-o, după cum o poate vedea oricine.

Ea se află între foliantii Arhivului Statului din Bucureşti sub titlul de: „Condică a sfintei şi dumnezeieştei monastiri Coziei, scrisu-s-a de la înnoirea lumii 1778, decembre 4".

La foaia 16 recto se găseşte acolo în realitate crisovul pe care-l citează d. Lesviodax, cu indictionul 15 şi din luna lui genariu, însă 8, iar nu 7, şi din anul nu 6870 sau 1362, ci 6902, adecă 1394[12].

O diferință abia de 34 ani![13]

Dacă le făcea al-d-acestea d. Lesviodax pe la 1840, apoi cu cît mai boacăne le croiau vrînd-nevrînd predecesorii d-sale cei de pe la 1640!

52
Radu Negru şi Radu Greceanu

Să ascultăm pe bătrînul Radu Greceanu.

El zice:

„6723 (1215). Radul Voievod Negrul, care pisania monastirii Cîmpulungului arată cum că o zidise măria-sa în domnie biserică de mir si, surpîndu-se, Mateiu-Vodă o a prefăcut, arătînd şi în crisovul măriei-sale, ce este acolo la monăstire de la leat 7155 (1647) aprile, cum că a fost zidire întîi la leat 6723 (1215), care este de 75 ani mai-nainte zidirea monastirii decît veleatul ce scrie letopisețele țărei de descălecarea tarei.

6730 (1222). Radul Voievod Negrul, întru care arată într-un pomelnec de lemn, care este făcut iar de Radul Voievod Negru, la sfînta monăstire Cîmpulung, pre cînd era biserică de mir, şi se află acolo, care îl avem şi acesta de mărturie.

6800 (1292). Mircea Voievod cel dentîi, sin Radului Voievod, dintr-un crisov al monastirii Tismenei; şi cum că şi Radul Voievod Negru a fost Băsărab, dintru care l-am adevărat dintr-un crisov al monastirii Cîmpulungului de moşia Bădeşti; şi a zidit monastirea Cotmeana în domnie la leat 6809 (1301), după cum pisania monastirii arată şi adeverează"[1].

Apoi mai departe Greceanu urmează cu desfăşurarea minunatelor sale fîntîne:

„Pisania din 6809 (1301) a monastirii Nucetului, ce acum se cheamă Cozia, întru care se citeşte că este zidită de Mircea I la 6809 (1310) în domnie; crisovul din 6810 (1302) tot al lui Mircea I voievod al Amlasului si laturilor tătăreşti si domn al băniei Severinului şi de amîndouă părțile de Dunăre pînă la Marea Neagră şi cetății Dîrstorului stăpînitor, în care crisov acest domn dă monastirii Nucetul să țină balta de la Săpatul pînă la gura Ialomiței, poruncind județului din Dîrstor ca la vamă să nu se amestece; pisania din 6811 (1303) tot a lui Mircea I Voievod, ce se găsi de el pe clopotul monastirii Cozia şi din care se dovedea că acea monăstire a fost făcută de Mircea I în domnia sa"[2].

Reproducînd toate acestea, strănepotul cronicarului, d. Ştefan Greceanu, exclamă cu admirațiune:

Jfegreşit că denaintea *unor asemeni probe puternice"* etc.[3]

Dec!

Să cîntărim.

Sorgințile lui Radu Greceanu se împart în patru serii:

1. De la Tismana;
2. De la Cozia;
3. De la Cotmeana;
4. De la Cîmpulung.

Le vom descoase una cîte una.

53
Originea monastirii Tismana

De la Tismana Greceanu citează un singur crisov, zis din 6800, adecă 1292, si emanat de la Mircea-Vodă fiul lui Radu.

Acest act nu numai că se păstrează în original, ba chiar în două exemplare, în Arhivul Statului din Bucureşti pintre legăturele Tismenei, dar încă a mai fost şi publicat de mult de către răposatul Venelin.

Pe unul din cele două exemplare datul cronologic lipseşte cu desăvîrsire, pe cellalt însă este specificat cu deplină claritate: „scris în

Argeş din ordinea domnului voievod Io Mircea în anul *6895 (1387),* luna lui iuniu în 27 zile"[1].

In text se zice între celelalte:

„Monastirea Tismana, pe care sînt răposatul *părinte al domniei-mele Io Radu Voiev od din temelie a rădicat-o,* iar sînt răposatul frate al domniei-mele Io Dan Voievod cu multe lucruri a întărit-o"[2].

Apoi mai departe:

„Şi-i mai întăreşte domnia-mea toate cîte a fost dat *unchiul domniei-mele Vladislav Voievod* monastirii sîntului Antoniu de la Vodiţa"[3].

Aşadară, pînă la tatăl marelui Mircea, adecă pînă la Radu Negru cel adevărat, n-a existat nici măcar temelia monastirii Tismana, ci numai Vodiţa, fundată cu cîţiva ani mai-nainte în apropiare de acolo, mai în jos spre Dunăre.

Toate acestea ni le spune de asemenea fratele şi predecesorul lui Mircea cel Mare, Dan Basarab „fiul lui Radu Voievod", într-un crisov din 3 octobre 1385, conservat în Arhivul Statului în condica monastirii Tismana şi asupra căruia ne făcu atent d. Ion Brezoianu.

Acest document, fiind pînă astăzi unicul conservat de la Dan I, îl reproducem aci întreg, după cum se găseşte tradus:

„Pentru că eu carele întru Cristos Dumnezeu binecredinciosul Ion Dan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn a toată Tara Românească, întru început de la Dumnezeu dăruindu-ni-se domnia, *'am aflat în pămîntul domniei-mele, la locul ce se numeşte Tismana, o monăstire cu toate lucrurile nesăvîrşită, pre carea răposatul întru fericire blagocestivul Radu Voievod, părintele domniei-mele, din temelie a înăltat-o, şi scurtîndu-i-se viaţa nu s-a săvîrşit;* pre aceasta bine am voit domnia-mea, precum şi domnia-lui, şi de aceasta îndemnatu-m-am a înnoi dar pomenirea părintelui domniei-mele, şi drept sufletul meu, cu hramul preasfintei stăpînei noastre născătoarei de Dumnezeu şi pururea fecioarei Mărie, a zidi şi a întări cu toate adăogirile şi veniturile, nu numai acestea, ci şi cîte a închinat părintele meu monastirii, toate a le întemeia şi a întări pentru mărirea Dumnezeului meu şi întru lauda si cinstea preaslăvitei stăpînei mele şi preacuratei născătoarei de Dumnezeu, ca pre aceasta să o aflu întru viaţa domniei-mele întărire si ajutătoare şi întru înfricoşata zi ajudecatei vieţei vecinice mijlocitoare; si mai întîi am adăugat acestei sus-zisei monastiri griul din sud (judeţul) Jaleş patru sute de kile în tot anul, şi cine va fi căblar, de aceasta să'nu întrebe domnia, ci să trămiţă aceia aşa la monăstire; am adăugat şi la rîul Jaleşului în Dubăceşti lemnele de nuci toate, şi din curtea domniei-mele în tot anul 10 foi de brînză şi 10 caşcavale şi 10 aşternuturi si zece postavuri de... şi zece postavuri de miere şi ceară, pe potriva pe cît va aduce anul; cătră aceasta întăresc domnia-mea cîte a închinat răposatul întru fericire *părintele domniei-mele Radu Voievod,* satul Comanii şi vadul cu Toporna şi balta Bistreţul de la Topliţa pînă-n gîrla răpede, mai sus de Covăciţă, cu satul Chrisomunii, şi Tismana de amîndouă laturile, cîte au fost ligăşească şi rusească; cătră aceasta întăresc şi cîte monastirii sîntului Antonie a închinat şi a scris răposatul întru fericire *unchiul domniei-mele Vladislav Voievod:* satul Jidoştiţa cu rîul, si pe Dunăre virul din mijloc tot, şi venitul de la 8 vîrşi, şi Dunărea din padina Oreavei pînă la podul de sus, şi Vodiţa mare de amîndouă laturile cu nuci şi cu livezile şi cu siliştile Bahnei şi moara în Bistriţa, si sălaşe de ţigani patruzeci; acestea toate am adăugat şi am întărit domnia-mea cu toată porunca şi întărirea să fie neclintite şi nemişcate; aşişderea şi satele să fie slobode de toate slujbele şi dajdiile şi veniturile domniei-mele; cătră aceasta poruncesc domnia-mea ca să fie călugării înşişi stăpînitorii întru amîndouă monastirile, şi după moartea întîiului povătuitor al lor alt năstavnic nemini să nu pună, nici eu însumi voievod, dar şi nemini din cei după mine, nici să se strice orînduiala lui Nicodim şi porunca mea, şi cine va îndrăzni dintr-acestea a strica ceva si a adăuga rău să fie proclet de Domnul Dumnezeu atotţinătorul şi de preasînta născătoare de Dumnezeu şi de toţi sînţii, şi să fie părtaş cu cei cari s-au lăpedat de Domnul şi l-au vîndut spre moarte; acestea toate s-au scris în Argeş cu porunca domnului Dan Voievod. Octobre 3, anul 6894 (1385), indictionul 9".

Unele mici erori de traducere din slavoneşte lesne se pot corege în acest act prin crisovul omolog al marelui Mircea din 1387, citat mai sus si din care noi posedem chiar originalul.

Astfeli, bunăoară, în loc de „Comanii şi vadul cu Toporna" trebui să se citească: „Vadul Comanilor cu Toporna".

Deşi textul slavic nu mai există, totuşi deplina autenticitate a documentului se verifică nu numai prin coriformitatea-i cu cel mircian, dar si prin calculul indictionului, carele se începea în adevăr al 9-lea de la 1 septembre 1385 încoace, adecă cu o lună înainte de 3 octobre.

Un alt monument de la Dan I din acelaşi an, anterior însă lui septembre, este un clopot al monastirii Cotmeana, de pe inscriptiunea căruia

d. A. Odobescu ne-a comunicat un admirabil facsimile în mărime naturală, unde se citeşte scris pe un singur rînd circular:

ETiAHHEAfirOB-fiPH fTOrH fTHQflN flAflN **f1E06E0**/VftCbTE0PH **CHKflA\EflH'hîK**^nflHhAP«**irOrt\HPT)CH**'hHrmQlf1APflrOA**\H Pfl +ETiAţTLSGDHrSfAHKnG)HH**

Adecă:

„în zilele binecredinciosului domn Ioan Dan Voievod a făcut acest clopot jupînul Dragomir fiul egumenului Dragomir. în anul 6893 (1385), indictionul 8".

Astfeli în 1385, şi chiar pe la finea acestui an, dintre cei doi fii ai lui Radu Negru domnea încă Dan, iar nu fratele său marele Mircea, după cum s-a crezut pînă acum.

Să ne rezumăm.

Dentîi domneşte Vladislav Basarab si întemeiază mica monăstire de la Vodiţa; apoi frate-său Radu Negru clădeşte pe un plan mai grandios Tismana, unind-o toţdodată cu Vodiţa; de aci fiul mai mare al lui Radu, Dan-Vodă, face ambelor locaşuri întrunite mai multe donaţiuni; în sfîrşit Mircea...

De la Dan şi de la Mircea, din 1385 şi din 1387, s-au conservat pînă astăzi înseşi actele de donaţiune.

Ce se petrece dară cu maiestosul turn babilonic al lui Greceanu?

Unde-i anul 1292?

Şi cu atît mai vîrtos, lăsînd la o parte mai multe altele, unde-i Negru-Vodă cel de pe la 1215?

Cronicarul substituă neşte cifre imaginare în loc de anul 1387, sperînd că o să se treacă gluma în vecii vecilor, şi apoi ţine-te!

Monastirea Tismana cu toate ale sale fiinţează cel mult de pe la 1372, adecă de pe la începutul domnirii adevăratului Radu Negru; monastirea Vodiţa, ceva mai veche, datează iarăşi cel mult de pe la 1362, adecă de pe la începutul domnirii lui Vladislav Basarab; ambele se datoresc mai cu seamă, precum ne vom asicura mai la vale, stăruinţelor fericitului Nicodem, devenit în urmă el însuşi o figură mitologică, dar carele egumenise acolo în fapt, într-un mod documentai, sub patru principi succesivi: Vladislav Basarab, Radu Negru, Dan-Vodă şi marele Mircea, de pe la 1362 pînă pe la 1406.

Iacă totul!

Să vedem acum şi Cozia.

54
Originea monastirii Cozia

Această monăstire procură lui Greceanu următoarele izvoare:

1. O inscripţiune din 6809 sau 1301 de la Mircea-Vodă;

2. Un crisov din 6810 sau 1302 de la acelaşi, anume despre „balta de la Săpatul pînă la gura Ialomiţei";

3. O inscripţiune tot de la vodă Mircea din 6811 sau 1303.

1301, 1302, 1303, ce admirabilă potriveală cronologică!

în Arhivul Statului din Bucureşti se află ceva mai mult decît atîta: însuşi actul de prima fundaţiune a Coziei.

D. Gr. G. Tocilescu 1-a dat la lumină întreg, după cum îl traduce vechea condică a acestei monastiri.

Iacă-1:

„Eu cel întru Christos Dumnezeu bun-credinciosul şi de Christos iubitorul Ion Mircea, marele voievod şi domn a toată ţara Ungro-Vlahiei, cît din putinţă m-am nevoit a urma ca să proslăvesc pre Dumnezeu, cel ce m-a proslăvit si pre scaunul părinţilor mei cu slavă m-a înălţat; pentru aceea *bine am voit domnia-mea a rădica din temelie* monastirea întru numele sfintei şi de viaţă începătoarei şi nedespărţitei Troiţe, nezidita dumnezeire, întru care împăraţii împărătesc şi întru carea trăim si ne mişcăm, la locul ce se cheamă Nucet lîngă Olt, ce se numeşte Cozia etc."

Apoi datul:

„La anul 6896 (1388), indiction II, luna lui mai 20"[1].

Astfeli Cozia, ca monăstire, se rădică din temelie de către marele Mircea cel mult cu vro doi-trei ani înainte de 1388.

Ce mai fac dară miraculoasele inscripţiuni şi crisoave coziane ale lui Greceanu din 1301, 1302 şi 1303?

Mircea cel Mare a fost în genere un principe puţin bisericos; dar numai cît despre Cozia, paternitatea acestei monastiri nu i se poate contesta.

Tradiţiunea poporană de acolo povesteşte pînă astăzi cum nemuritorul erou, învins o dată de către unguri, adormise obosit sub un arbore, şi iată apărîndu-i în vis icoana sîntei Trinităţi şi poruncindu-i a da inamicilor ţărei o nouă năvală: se scoală, bate pe maghiari, şi acolo unde era binecuvântatul arbure înalţă din recunoştinţă altarul monastirii[2].

Legenda e poezie, documentele sînt proză, Greceanu nu este nici una, nici alta!

Ce-i şi mai frumos, crisovul cel despre „balta de la Săpatul pînă la gura Ialomiţei", pe care cronicarul nostru îl pune sub anul 1302, oricine-1 poate vedea în original în Arhivul Statului din Bucureşti, dacă-şi va da osteneala de a cere pachetul 40 din ale Coziei.

Ei bine, în loc de leatul 6810 sau 1302 se citeşte acolo foarte clar anul 6895 sau 1387[3].

O nevinovată înghiţitură de 75 vere şi ierne!

Dacă Greceanu era atît de dibaci a descifra crisoavele, apoi ce să mai vorbim despre lectura cea cu mult mai încurcată a „pisaniilor" de pe clopote!...

înainte de a se funda monastirea Cozia de către marele Mircea între 1385-1387, exista cam tot pe acolo la satul Călimăneşti o biserică, pe care o clădise între 1372-1380 tatăl acestui principe: vodă Radu Negru.

Biserica si monastirea, Călimănestii şi Cozia, s-au identificat mai la urmă, anexîndu-li-se toţdodată un alt locaş de o origine analogă: Cotmeana.

Iacă un preţios crisov de la Mircea cel Mare din 20 mai 1388:

„Cîţi au duhul lui D-zeu de poartă, aceştia sînt fiii lui D-zeu, precum zice dumnezeiescul Apostol, cărora cei iubitori de dreptate urmînd şi cu nevoinţă bună nevoindu-se, viaţa cea dorită au cîştigat; cele pămîntesti pe pămînt lăsîndu-le, către cele cereşti s-au mutat; fericitul glas de bucurie auzind, pre care şi pururea îl vor auzi: veniţi, blagosloviţii părintelui meu, de moşteniţi împărăţia ce este gătită vouă de la întemeiarea lumii; cărora şi eu, cel întru Christos D-zeu binecredinciosul şi de Christos iubitorul Ion Mircea, marele voievod^ şi domn a toată Ungro-Vlahia, cît mi-a fost prin putinţă m-am nevoit a urma: a proslăvi pre D-zeu cel ce m-a proslăvit şi pre scaunul părinţilor mei cu slavă m-a înălţat; pentru aceasta bine am vrut domnia-mea de *am rădicat din temelie monăstire* întru numele sfintei de viaţă începătoarei si nedespărţitei Troiţe, nezidita dumnezeire, întru carea împăraţii împărătesc si domnii domnesc şi întru carea trăim şi ne mişcăm şi sîntem, *în loc ce se cheamă Călimănestii la Olt,* care mai-nainte era satul boiarului domniei-mele lui Nan Udobă, pre carele cu dragoste şi cu multă osîrdie cu voia domniei-mele 1-a închinat monastirii ce s-a zis mai sus; şi am mai adaus domnia-mea cîte sînt trebuincioase călugărilor ce vor locui într-acest locaş, de hrană şi de îmbrăcăminte: satul lîngă Olt, care a fost mai-nainte al lui Cazan, ce se numeşte Orleştii, si alt sat la Cricov, care a fost mai-nainte al lui Stan Halgaş; am mai dat şi moară la hotarul Piteştilor; încă şi la moartea jupînului Stanciu Turcul a mai dat satul ce se numeşte Cruşia, ca să fie al monastirii; a mai închinat şi alt boiar al domniei-mele Standul Balcov la Argeş moşie, care a cumpărat-o de la Ştefan Taco, şi cu vie, şi aceea cu voia domniei-mele; şi alt loc era acolo, care *l-a dat Dude din porunca lui Dan Voievod;* încă şi alt loc tot acolo s-a împreunat cu locul lui Dude din hotarul Standului Vran, care l-a dat frate-său Vladul, şi vie tot pe acea parte în 4 locuri, una în hotarul Călineştilor, şi 2 locuri la hotarul lui Voico, şi altul la hotarul lui Stănislav Oreaova; şi la Rîmnic moară, care *a dat-o Dan Voievod;* şi vie iar acolo a închinat jupînul Buda, *după voia părintelui domniei-mele Radu* Voievod; şi metoc în locul Hinatestilor, care l-a închinat Tatul *la biserică;* aceste toate ce sînt mai sus-zise să fie slobode de toate dăjdiile şi lucrările domniei-mele; şi încă am mai adaus domnia-mea şi mertic de la curtea domniei-mele pe tot anul: grîu găleţi 220, si vin zece buţi, şi zece burduşi de brînză, şi 20 de caşcavale, şi 10 vedre de miere, şi 10 sloi de ceară, şi 12 bucăţi de aba, şi 300 sălaşe de ţigani; cătră acestea *bine am voit domnia-mea să fie monastirea Cotmeana sub stăpînire cu toate cele ce sînt ale ei monastirii ce s-a zis mai sus,* şi de acolo să se stăpînească; iar pentru vieţuirea acestui locaş într-acest feli să fie: după aşezămîntul popei lui Gavril, oricîte el va aşeza şi va întemeia, şi neminea să nu fie slobod a scădea sau a adăuga măcar cît de puţin; încă şi după moartea popei lui Gavril să nu aibă neminea voie ca să pună egumen, nici eu Mircea Voievod, nici alt domn, carele bine va voi D-zeu a fi după mine, nici altcineva, numai fraţii pe care-1 vor alege dintre dînşii după aşezămîntul popei lui Gavril... (Urmează blăstemul.) Acest cinstit crisov s-a scris după porunca marelui voievod Mircea şi domn a toată Ungro-Vlahia, la leat 6896, indiction II, luna lui mai 20"[4].

Aşadar ă:

1. Radu Negru, tatăl marelui Mircea, fundează o biserică nu departe de Cozia la Călimăneşti;

2. Acea biserică primeşte apoi mai multe donaţiuni succesive de la Dan Basarab, fratele şi predecesorul lui Mircea cel Mare;

3. Deja după Radu Negru şi după Dan Basarab se naşte „din temelie" propriu-zisa monăstire Cozia.

Iacă în trei cuvinte nu numai singurul act de botez autentic, dar pînă si ca un feli de *status ante partum* al acestui sînt locaş.

55
Originea monastirii Cotmeana

Isprăvind cu Cozia, să venim la Cotmeana.

Documentul de mai sus ne-o arată existînd în 1388.

După inscriptiunea de pe clopotul de la Dan Basarab, reprodusă în paragraful 53, ea avea pe la 1385 egumen pe boiarul Dragomir.

De cînd însă?

Aci-i cestiunea.

în cronologia lui Greceanu, pe care noi am adus-o textualmente, ni se spune că: „Mircea Voievod cel dentîi a zidit monastirea Cotmeana în domnie la leat 6809", adecă de la Crist în anul 1301.

De unde oare luat-a aceasta cronicarul?

El răspunde cu gravitate:

„Pisania monastirii arată şi adeverează".

Iarăşi o *pisaniei*

Cele desfăşurate cu cîteva rînduri înainte despre monumentele mirciane ale Coziei zise din 1301, 1302, 1303, şi despre crisovul mircian al Tismenei pretins din 1292, cari toate în realitate nu sînt decît de pe la 1387-1388, au probat pînă la ultima evidenţă că „Mircea Voievod cel dentîi" al lui Greceanu nu este altcineva decît pur şi simplu nemuritorul Mircea cel Mare.

Urmează dară că şi în *pisania* de la Cotmeana, care astăzi nu se mai găseşte, trebuia să fi fost indicat, ca şi-n cele de la Cozia şi Tismana, nu fantasticul an 1301, ci un altul posterior cel puţin cu vro opt decenii.

în adevăr, noi avem la mînă în astă privinţă o diplomă, care ne permite a dobîndi, ca şi pînă aci, o demonstraţiune dintre cele mai decisive.

Primul crisov în Condica cea veche a Cotmenei, conservată în Arhivul Statului din Bucureşti la un loc cu vechile condice ale Tismenei, Coziei, Vieroşului şi mai multor alte monastiri, este din 12 iuniu 6926, indiction II, adecă anul 1418.

Mihai Basarab, urmaşul pe tron şi fiu al marelui Mircea, asociat la domnie de către tată-său încă de pe la 1392[1], începe acel crisov cu următoarele cuvinte:

„Eu cel întru Christos Dumnezeu binecredinciosul şi blagocestivul si de Christos iubitorul şi însumi stăpînitorul Io Mihail, voievod şi domn a toată Ţara Românească a Ungro-Vlahiei, dat-am domnia-mea această poruncă a domniei-mele *amînduror monastirilor, carile sînt zidite de moşul domniei-mele şi de părintele domniei-mele: de la Cozia a sîntei începătoarei de viaţă Troiţe, şi a sîntei Bunei-Vestiri carea este de la Cotmeana* etc."[2].

Cu patru ani mai-nainte, pe cînd trăia încă Mircea, s-a făcut cel mai mare din cele patru clopote existinţi pînă astăzi ale Cotmenei, pe care d. A. Odobescu a citit următoarea inscripţiune:

BTJ Hflilfl CTblîK H >KHBOHflH^AHhIX TPOHU,^ ET. AHH K6AHKfirO ICO MHPHfl E06EOA^ + MHXflHft EOBEOA^ CbTEOPHCA CI6 SEOHO Eft"BTSU,Kfl 6H Srt\U,flf11Yf1Hf1. H I1PH HrOVmaiTj eO<I>POHI. I3EOA6HI6A\ GDLlfl H nOCn^LU6HI6Mh CHf1.H CLEPh11JQHieM CTYirO AXf1. XflHOUlh AlVflHCTOP'h.

Adecă:

„în numele sîntei şi de viaţă începătoarei Treimi, în zilele marelui Io Mircea Voievod şi Mihai Voievod, s-a făcut acest clopot în anul 6921, indiction 6, luna lui mai, sub egumenul Sofroni, cu voia Tatălui şi ajutorul Fiului şi îndeplinirea Sîntului Spirit. Meşter Hanoş".

Clopotul ne spune cine a fost Mihai Basarab, iar Mihai Basarab ne povesteşte originea monastirii Cotmeana.

Fiu al lui Mircea cel Mare şi nepot al adevăratului Radu Negru, el atestă foarte limpede, ca unul ce o ştia negreşit mai bine decît oricine altul, cum că ambele monastiri Cozia şi Cotmeana se formaseră absolutamente în acelaşi mod.

Reducînd acum inscriptiunea cea cotmeniană a lui Greceanu la marginile verităţii factice, adecă la Mircea cel Mare, iar nu la anul 1301, si confruntînd-o apoi cu crisovul din 1418, noi lesne ne convingem că:

1. Radu Negru, între 1372-1382, clădise undeva lîngă Cotmeana o biserică întocmai precum tot dînsul făcuse o altă la Călimăneşti lîngă Cozia;

2. Pentru Cotmeana, ca şi pentru Cozia, marele Mircea a fost între 1386-1388 fundatorul cel „din temelie" al monastirii în loc de o simplă biserică[3].

56
Originea monastirii de ia Cîmpulung

Să mai urmărim pe Greceanu în ultimul său refugiu la Cîmpulung.

Aci misiunea analizei critice devine gingaşă.

Toţi cîmpulungenii pînă la unul sînt în stare din ambiţiune locală a se face punte si luntre pentru a scăpa din sicura peire sacra umbră a semizeului lor Negru-Vodă cel de pe la 1215, mulţumită căruia le este

dat a se făli, în ocaziuni solemne, cum că urbea lor va fi fost oarecînd, fără ştirea lui Dumnezeu, capitala Munteniei.

Apoi chiar dintre arheologii noştri cei mai cu vază s-au nemerit unii cari au mers cu intrepiditatea pînă a cîntări cu un aer serios: „în zestrea monastirii Cîmpulungul cupa de argint a lui Negru-Vodă", numind-o cu energie: „o *cupă cavalerească de cinci litre"*[1].

Ei bine, cu pericolul de a supăra pe fraţii musceleni, noi vom cuteza a risipi maiestoasa lor aureolă.

Cîmpulungul înavuţeşte pe Greceanu cu următoarele trei argumente:

1. O inscripţiune despre descălecarea lui Radu Negru în 1215;
2. Un diptic sau aşa-numitul „pomelnic" cu datul 1222;
3. Un crisov relativ la satul Bădeşti...

Le vom analiza unul cîte unul.

Mai întîi o „pisanie" cu anul 1215.

Ea ameţise la noi toată lumea fără excepţiune: nu numai pe d. Bolliac, dar pînă şi pe un istoric de talia răposatului Ioan Maiorescu, carele nu se temea să exclame: *„mă ţin tare* de inscripţia monastirii din Cîmpulung!"[2].

O singură bagatelă a scăpat ca prin minune din vederea tuturora: nemini nu s-a întrebat cîtuşi de puţin despre epoca precisă a famoasei „pisanii".

Datează ea oare chiar din anul 1215?

Aş!

Dacă nu de atunci, să fie încai din secolul XIII?

Nici atîta!

Măcar din 1300, măcar din 1400, măcar din 1500...

Nu, nu şi nu!

Miraculoasa inscripţiune s-a săpat din ordinea lui Matei Basarab pe la 1640.

între 1640 şi 1215 aritmetica cea mai rudimentară numără pe degete un interval de 425 ani.

Socotindu-se cîte trei generaţiuni la fiecare secol, acest spaţiu de timp echivalează cu naşterea şi moartea consecutivă a 13 neamuri.

Anul 1640 depunînd o mărturie despre anul 1215, iacă o ciudată fîntînă istorică.

însuşi Greceanu ne spune:

„Radul Voievod Negrul, care pisania monastirii Cîmpulungului arată cum că o zidise măria-sa în domnie biserică de mir, şi *surpîndu-se, Matei-Vodă o a prefăcut,* arătîndşi în *crisovul măriei-sale, ce este acolo la monăstire de la leat 7155 (1647), aprile 1, cum că a fost zidire întîi la leat 6723 (1215)* etc".

Inscriptiunea cea în litigiu, sau mai bine zicînd două gemene, ambele de la Matei Basarab, s-au conservat pînă astăzi.

„Pisania dasupra uşelor sfintei monastiri", după cum ne-o comunică într-o copie exactă d. C. D. Aricescu, sună aşa:

„în zilele dulcelui creştin şi de Dumnezeu iubit creştin Matei Basarab Voievod i gospozsda ego Elena (şi doamna lui Elena), cu vrerea lui Dumnezeu pus a fi domn creştin în Ţara Românească şi întru moşia lui, carea *este dintru Ungurie descălecată,* adecă început-am a scrie de această sfîntă dumnezeiască biserică, ce este hramul vladyczitzie naszei bogoroditzie i prisno dievy Măria (templul stăpînei noastre născătoarei de Dumnezeu şi pururea fecioarei Măria), *carea s-a început şi s-a zidit şi s-a săvîrşit de bătrînul şi preamilostivul creştin Radul Negru Voievod, carele a fost din început descălecător Ţărei Româneşti şi din început a fost zidit această sfîntă dumnezeiască biserică, cînd a fost cursul anilor de la Adam 6723* (1215), şi tot a stătut cu bună pace pînă în zilele creştinului Alexandru Voievod Iliaş întru a doua domnie, cînd a fost cursul anilor de la Adam 7136 (1628), atuncea întru aceeaşi vreme s-a surpat din voia lui Dumnezeu în zioa de sfîntul Ilie prorocul la meazi-noapte şi nici o firoseală nu s-a făcut; întru aceeaşi vreme daca a dăruit domnul Dumnezeu pre acest domn bun şi milostiv creştin Matei Basarab Voievod i gospozsda ego Elena (şi doamna lui Elena) cu domnia în Tara Românească si întru moşia lui, si fiind si măria-sa dintru acea rudă bună şi dintru acel neam adevărat, socotit-a ca un domn bun şi milostiv ca să rădice şi să facă această sfîntă şi dumnezeiască biserică, să nu peară pomana acelor răposaţi domni bătrîni, şi acestui domn bun şi milostiv creştin Matei Basarab Voievod i gospozsda ego Elena (şi doamna lui Elena) încă să le fie de pomană la sfîntul jertfenic întru vecie nesăvîrşită şi de mare ajutor înaintea feţei lui Dumnezeu adevărat; şi ispravnic a fost după lucrul acestei sfinte şi dumnezeieşti biserici Socol clucer de Cornaţeani, şi a nevoit şi acest boier înţelept cu multă strădanie şi cu toată inima pentru slujba domniei şi întru pomana domnu-său, apoi şi pentru sufletul lui ca să-i fie de ajutor la înfricoşata judecată; şi s-a început de zidit această dumnezeiască biserică *din faţa temeliei* în luna lui iunie 22 de zile, cînd a fost leatul de la Adam 7143 (1635), şi s-a săvîrşit în luna lui august în 20 de zile, leatul 7144 (1636)".

Iacă din punt în punt celebrapisanie!

Ea ne oferă o teorie întreagă: nu numai impune lui Radu Negru anul 1215, dar încă, pentru a fi consecințe cu ideea fixă a colonizării din Făgăraş, mai traduce în titlul princiar „Ungro-Vlahia" prin „din Ungurie descălecată"[3].

Tot în monastirea cîmpulungeană, dasupra uşei celei mari din întru, se mai află următoarea inscripțiune analoagă iarăşi de la Matei Basarab:

„U imia ottza i syna i sviatago ducha (în numele Tatălui şi Fiului şi Sîntului Spirit) amin, în zilele dulcelui creştin şi de Dumnezeu iubit creştin Matei Basarab Voievod şi doamna lui Elena, cu vrerea lui Dumnezeu pus a fi domn creştin în moşia lui, adecă scris-am de această biserică ce este hramul uspeniei presviatiei vladyczitzie naszei bogoroditzie i prisno dievie Mariia (adormirii preasîntei stăpînei noastre născătoarei de Dumnezeu şi pururea fecioarei Măria), *care o a zidit răposatul Negru Voievod cînd a fost veleatul de la Adam 6723 (1215),* şi a stătut cu bună pace pînă în zilele lui Alexandru Voievod Iliaş, fost-a leatul 7136 (1628), atuncea s-a surpat, iar daca a dăruit Dumnezeu pe creştinul Basarab Voievod i gospozsda ego Elena (şi doamna lui Elena) cu domnia întru moşia lui, socotit-a ca un domn milostiv ca să rădice această biserică sfîntă, ca să nu peară pomana moşilor, pentru că a fost şi măria-sa dintru acea rudă bună şi adevărată, şi ca să fie şi domniei lui de pomană la sfîntul şi de mare ajutor înaintea feței lui Dumnezeu întru vecie amin; după aceea şi acesta ce se zice Dolgopol (Cîmpulung) să fie iertat de vamă de pîne, să nu dea vamă domnească; aşijderea şi orăşeanii să nu dea vamă de ce vor vinde, *după cum iertați au fost de răposatul Radul Negrul Voievod, şi cum scrie în cărțile cele bătrîne,* aşijderea să fie iertați şi de domnia mea; iar cine nu va întări, să fie proclet si anatema; si s-a început această sfîntă biserică *din fața temeliei* în luna lui iunie 23 de zile, de la Adam trecuți ani 7143 (1635), şi ispravnic a fost după lucrul acestei sfintei biserice jupîn Socol cluciarul de Cornățeani, şi a voit şi acest boier cu toată inima şi cu toată strădania, pentru slujba domnu-său şi pentru sufletul lui, ca să-i fie de ajutor; şi s-a săvîrşit în luna lui august în 20 de zile, cînd a fost leatul 7144 (1636)".

Mai pe scurt, clucerul Socol Cornățeanu, însărcinat din partea lui Matei Basarab cu edificarea „din fața temeliei" a monastirii cîmpulungene, căci din primitiva zidire se pare a nu mai fi rămas peatră pe peatră, s-a crezut dator, „pentru slujba domnu-său şi pentru sufletul lui", a seri în dreapta şi-n stînga anul 1215.

Iacă, mai repețim încă o dată, renumita *pisanie* în două edițiuni din acelaşi an 1636.

Ca ce feli de bază ştiințifică poate să pună un istoric pe neşte asemeni monumente?

Trecem la „pomelnic".

Dipticele, al căror uz este tot aşa de vechi ca şi însăşi existință religiunii creştine, pot constitui, în caz de a fi autentice si sincronice, o fîntînă istorică dintre cele mai prețioase[4].

Dacă noi am avea în realitate un „pomelnic de lemn făcut chiar de Radul Voievod Negru", după cum pretinde Greceanu, şi dacă am găsi acolo scris cu o mînă contimpureană anul 1222, ar trebui cu voie sau fără voie să ne plecăm fruntea cu resemnațiune.

Din nenorocire însă un document de această natură nu se vede nicăiri.

Prin intermediul d-lui C. D. Aricescu, iacă ce ne scrie într-o epistolă din 14 mai 1872 înțelegintele institutor cîmpulungean d. G. Bădescu:

„Pomelnicul de lemn vechi fiind şters, l-am găsit transcris pe o hîrtie pusă în ram; *pe dînsul nu se află alte persoane cari au o importanță istorica, decît Radu Negru, Matei Basarab şi Elena doamna".*

Dipticul s-a făcut la 1215, şi totuşi nu s-a înscris într-însul nici un domn pînă la 1640!

Un Vladislav Basarab, un Mircea, un Neagoie, un Mihai, n-au căpătat măcar dînşii onoarea de a figura într-un colțuşor alături cu „doamna Elena".

Este evidinte că un asemenea „pomelnic de lemn" nu s-a putut naşte, ca şi „pisania" de mai sus, decît iarăşi sub domnia lui Matei Basarab, tot prin zeloasa „strădanie" a vreunui clucer Socol Cornățeanu.

Să se noteze bine că anul 1222 nu se citeşte nicidecum în acest diptic, fiind o proprie născocire a lui Greceanu, silit a potrivi o cifră care să nu fie tocmai 1215 din „pisanie", dar cam aci pe aproape.

Iacă şi „pomelnicul"!

Oare ce mai rămîne?

Greceanu mai menționează: „un crisov al monastirii Cîmpulungului pe moşia Bădeşti".

De cînd şi de la cine?

Aceasta se lămureşte dintr-un alt pasagiu, pe care de asemenea ni-l împărtăşeşte strănepotul cronicarului:

„Crisovul din 1352 (6860) al lui Necolae Voievod Basarab cel dentîi, sin Alesandru Voievod Basarab, feciorul Negrului Voievod Basarab, prin care dă moşia Bădeştii să fie a monastirii Cîmpulung"[5].

Nicolau Basarab, frate cu Vladislav Basarab şi cu adevăratul Radu Negru, adecă cu tatăl marelui Mircea, a fost în realitate unul dintre fiii lui Alexandru Basarab, precum o demonstra lespedea-i mormîntară din 1366[6].

Greceanu însă nu se mulţumeşte a constata această veridică filiaţiune, ci merge şi mai departe, găsind o altă imaginară pentru însuşi bătrînul Alexandru Basarab: „fecior Negrului Voievod".

Aci cronicarul s-a prins în cursă de bunăvoie.

Dacă Negru-Vodă era tatăl lui Alexandru Basarab, atunci cată să fi domnit cel mult pe la 1300.

Unde-i dară loc pentru un „Mircea Voievod cel dentîi" la 1301?

Unde-i Negru-Vodă cel de pe la 1215?

De la 1215 pînă la 1300, nu cumva acest nou Matusael să fi şezut pe tron aproape un secol?

Iacă în ce nămol împinge pe Greceanu nenorocita-i teoromanie!

Cine anume a fost tatăl lui Alexandru Bazarab, aceasta se constată într-un mod nerecuzabil.

Regele maghiar Carol Robert, povestind teribila bătaie pe care o pătise de la olteni, ne-o spune foarte categoric într-o diplomă din 1332: „in terra transalpina per Bazarab, *filium Thocomery*"[7].

Nemic nu poate fi mai neted!

Cum că *Bazarab* de la 1330 n-a fost altul decît Alexandru, aceasta se ştie cu o preciziune matematică din cronica ungară contimpureană a lui Ioan de Kikullew[8], dintr-un act iarăşi contimpurean de la împăratul serbesc Ştefan Dusan[9] etc.

Aşadar Alexandru Basarab a fost fiu al lui Tugomir Basarab, despre care în analele noastre şi-n toţi istoricii moderni ai României în desert veţi căuta o singură silabă.

In calitate de *Basarab,* precum am mai demonstrat-o, ei toţi au fost *Negri,* întocmai ca şi cele trei capete din rebusul lor eraldic; dar nici unuia dintr-înşii în specie nu se poate atribui fundaţiunea statului muntean, a cărui existinţă în banatul Severinului nu s-a întrerupt niciodată de la însăşi colonizarea romană a Daciei.

Profitînd de amănuntele de mai sus, noi putem restabili aci următoarea genealogie *documentală* a Basarabilor, începînd de la tatăl lui Alexandru Basarab pînă la marele Mircea şi însemnînd în parentezi cu cifre provizoare durata domniilor:

Tugomiru Bassarabu (1300)

Alessandru Bassarabu (131x-1360)

Vladislavu Bassarabu (1360-137x) | *Radu-Negru Bassarabu* (137x-138x) | *Nicolau Bassarabu*

Danu Bassarabu (**138X**-1386) | *Mircea Bassarabu* (1386-1418)

I Danii *Bassarabu* | *Mihaiu Bassarabu* | *Vladu Bassarabu*

Dintre toti aceştia n-a domnit numai Nicolau Basarab.

După ce am ales neghina din grîu, aruncînd acum la o parte ceea ce aparţine d-a dreptul lui Greceanu, lui Cornăţeanu sau unor călugări şi logofeţi din timpul lui Matei Basarab, noi lesne vom putea restitui pura veritate istorică în privinţa monastirii de la Cîmpulung.

1. Fundator al ei a fost Radu Negru; toate datele concurg în unanimitate la recunoaşterea acestui fapt; însă nu vreun Radu Negru fictiv de pe la 1215, ci tatăl marelui Mircea, principe real dintre 1372-1380, a căruia memorie s-a conservat, de asemenea, ca generos donator de orice templu, în originile celorlalte trei antice locaşuri ale Munteniei: Tismana, Cozia şi Cotmeana;

2. Pînă a nu avea o monăstire în înţelesul propriu al cuvîntului, adecă înainte de 1372, Cîmpulungul cată să fi avut în locu-i o simplă biserică, deoarăce Nicolau Basarab, unul dintre fraţii lui Radu Negru şi unchi al lui Mircea cel Mare, îi dăruieşte moşia Bădeştii între 1350-1366.

57
Rezumat despre Radu Greceanu

însirînd într-o ordine cronologică vechimea monastirilor muntene, după cum o documentează actele cele mai autentice, noi avem:

1. Vodita sub Vladislav, 1360-72;

2. Cîmpulungi R 1372-80:
3. Tismana J
4 - ? tmeanca l sub Mircea, 1386-87.
5. Cozia J

Să nu se treacă cu vederea că mai toate sînt peste Olt sau aproape de Olt şi tot pe acolo în aceeaşi epocă vom vedea mai departe o monăstire la Prislop, un schit la Motru, un altul la Jiu, Strugalea sau Strehaia etc.

Clasicul Polibiu zicea că erorile unui scriitor trebui considerate totdauna dintr-un duplu punt de vedere: scuzabile dacă decurg din neştire, şi neiertate la caz de precugetare[1].

Cum oare să judecăm pe Greceanu?

Pentru acreditarea fantasticului Negru-Vodă de pe la 1215, el grămădeşte cu profuziune vro zece probe, şi toate sînt false.

Erorile lui Greceanu întrunesc condiţiunile unei sisteme premeditate, a căriia prima inspiraţiune îi va fi venit de la vrun crisov sau vro pisanie *ă-la-Cornăţeanu,* înflorite apoi de către dînsul cu feli de feli de variaţiuni.

Aşa, de exemplu, însuşi „clucerul Socol" s-ar fi speriat de a atribui unui Negru-Vodă de pe la 1215 fundaţiunea Coziei, despre care pînă si călătorii arabi din timpul lui Matei Basarab ştiau foarte bine că fusese clădită de către marele Mircea[3].

Am isprăvit cu Greceanu.

Vom analiza aiuri documentele municipale ale Cîmpulungului, cari ne vor procura ocaziunea de a constata în privinţa lui Radu Negru o altă specie de imposibilităţi istorice, unele mai poznaşe decît chiar cele emanate de la Greceanu.

Bunăoară crisovul „despre satul Măţăul de jos ot sud Muscel", confecţionat tot în epoca lui Matei Basarab, menţionează între celelalte:

„Cartea răposatului Negru-Vodă, care a fost întîi descălecător ţărei şi a fiu-său Vlad Voievod şi cartea lui Vladislav Voievod si cartea strămoşu-său Basarab Voievod şi a ginere-său Alexandru Voievod si a nepotu-său Radului Voievod şi cartea lui Gavril Voievod şi cartea bătrînului Mircea Voievod şi cartea lui Alexandru Voievod şi a nepotu-său Alexandru Voievod şi a fiu-său Alexandru Voievod Iliaş etc, etc, etc."[b]

Un premiu pentru cine va descifra această oroare, cu strămoşi peste nepoţi, cu gineri peste fii, cu Alexandri peste Alexandri!

Si totuşi, precum o vom demonstra mai la vale în monografia Cîmpulungului, cam de aceeaşi natură, cel puţin în cestiunea lui Negru-Vodă, este întregul Arhiv Municipal din capitala Muscelului.

Aci, pentru a completa epizodul, nu ne mai rămîne de purificat decît personagiul atît de simpatic al primului egumen din Tismana.

58
Legenda ardeleană despre sîntul Nicodem

D. Bolliac, ale căruia dese excursiuni arheologice în toată ţara i-au permis a vedea şi a auzi multe, zice într-una din operele sale:

„Afară de sîntul Nicodem, contimpurean cu Radu Negrul, pe care tracţiunile îl vor român şi părinte al Bisericei Române, nu mai cunoaştem nici un sînt român"[1].

D. Bolliac fiind din numărul acelora ce militaseră altădată cu mult entuziasm pentru un Negru-Vodă de pe la 1215, iacă dară fericitul Nicodem de la Tismana strămutat către începutul secolului XIII, deşi însăşi monastirea s-a fundat abia peste o sută şasezeci de ani mai în urmă![2]

Eruditul episcop Melchisedec de la Izmail, ceva mai sobru în calculi cronologici, ne spune la rîndul său: „Monastirea Tismana, fundată de sîntul cuviosul părintele nostru Nicodem la 1313", mai adăugind apoi într-un alt pasagiu cum că tot acolo se păstrează „un deget" din perdutele moaşte ale primului stareţ[3].

Să venim la adevărul istoric.

O cronicuţă rimată din secolul trecut, scrisă peste Carpaţi de către un călugăr de la Prislop, din ţara Haţegului, atribuind tot fericitului Nicodem fundaţiunea acestei monastiri, coprinde între altele:

„O Prislop!
Numite loc,
Cum fuseşi făr' de noroc!
- Ba eu bine am fost norocit,
Căci sfîntul Nicodim aici s-a sălăşluit,
Si întîi sfîntul Nicodim mie
Mi-a pus temelie,
Care stă de veacuri multe
Acum de oameni trecute:
Mai-nainte cu mulţi ani
De domnia lui Matias crai;

Că acestui preacuvios părinte şi sfînt
De la Dumnezeu Domnul i s-a vestit
Locul pişătoarelor[4] să-1 găsească
Şi acolo monăstire să zidească;
Şi în Ţara Românească preste munte
A trecut şi a cercat locuri multe,
De şi-a tocit toiagul de fer
Privind pe pămînt şi pe cer.
Locul cel ales mai întîi
Este în Surtuc sus pe Jii:
Acolo peşteră a găsit
Si într-însa tot s-a sălăşluit,
Care peşteră şi pîn-acum se găseşte
Si-a sfîntului Nicodim se numeşte.
Apoi s-a dus în ţară şi mai în întru
Pînă la apa ce se zice Motru:
Acolo puţin a conăcit
Şi după vremi monăstire s-a zidit.
De acolo s-a dus spre Vodiţa,
Unde-i acum schitul Topolniţa;
După aceasta pişătoarele a găsit,
Unde şi sfîntă lavră Tismana s-a zidit,
Unde şi moaştele sfîntului se găsesc
Si minunile toate i se vestesc.
y
Deci de la sfîntul Nicodim s-a făcut
Tuturor de obşte început
In Tara Românească la munte zidiri,
Biserici, schituri şi monastiri.
A doua lavră Cozia Mircea o a zidit,
Şi sfîntul Nicodim o a sfinţit.. ,"[5].

Ori de unde să fi luat necunoscutul versificator ardelean izvoarele .sale, naraţiunea de mai sus, afară de eroarea de a confunda Vodiţa cu Topolniţa[6], este de o remarcabilă exactitate.

D. Bolliac şi episcopul Melchisedec, în ce se atinge de apostolica figură a fericitului Nicodem, nu aveau decît să urmeze din literă în literă modestei cronicuţe din Prislop, ceea ce ar fi fost cu atît mai lesne celui dentîi, cu cît tocmai d-sa este acela ce a scos-o la lumină.

Ea pune pe seama neobositului lucrător al lui Crist următoarele creaţiuni succesive:

1. Prislopul din Haţeg;
2. O peşteră lîngă Jiu;
3. Un schit la Motru;
4. Monastirea Vodiţă;
5. Tismana...

Despre ultimele două noi avem numeroase probe documentale.

Edificînd Vodiţa între 1360-1370, Vladislav Basarab îş începe actul de fundaţiune, conservat în original în Arhivul Statului din Bucureşti, cu următoarele cuvinte:

„Fiindcă eu, cel în Crist Dumnezeu binecredinciosul voievod Vladislav, din graţia lui Dumnezeu domn a toată Ungro-Vlahia, am binevoit din inspiraţiune divină a rădica o monăstire la Vodiţa în numele marelui si de Dumnezeu purtătorului Antoniu, *ascultînd pe onestul între monahi Nicodem,* încît de la domnia-mea să fie pornire şi donaţiune, iar *munca lui kir Nicodem* şi a călugărilor săi etc."[7].

Apoi încheie:

„După moartea lui *kir Nicodem,* nici domnul, nici metropolitul, nici alţii să nu fie liberi a pune egumen în acel locaş, ci *după cum va zice şi va regula însuşi kir Nicodem,* aşa să fie etc."[8]

Aceasta s-a întîmplat, precum am mai spus-o, nu la 1215 sau la 1313, ci între 1360-1370.

La 1406 fericitul Nicodem trăia încă, fiind în capul Tismenei, de mult unificate cu Vodiţa.

Iacă ce zice un crisov de atunci:

„Eu Io Mircea, marele voievod şi autocratul domn al toatei Ţăre Ungro-Române şi de peste munţi, încă şi al ţărelor tătăreşti, al Amlasului şi al Făgăraşului duce, şi al banatului de Severin domn, şi pe ambele laturi pe toată Dunărea pînă la Marea cea mare şi peste oraşul Silistria autocrat, dă domnia-mea această poruncă domnească rugătorului domniei-mele *lui pop Nicodem, ca nemini să nu cuteze a pescui în apa Tismenei* etc."[9]

încheiarea sună:

„A fost aceasta în anul 6915 (1406), cînd mă duceam domnia-mea la Severin întru întîlnirea regelui, şi am ajuns la monăstire în 23 ale lui noiembre cu toţi egumenii monastireşti şi cu toţi boierii etc."[10].

O ultimă urmă despre „pop Nicodem" ne întîmpină într-un act din 1410[11].

Puţin după aceea el cată să fi murit.

între 1360-1410, în curs de cincizeci de ani, în toate actele Tismenei şi Vodiţei figurează în permaninţă fericitul Nicodem, căruia-i urmează apoi în această duplă egumenie mai puţin renumitul Agaton[12].

Verificată documentalmente în privinţa celor două monastiri întrunite, cronicuţa din Haţeg se susţine nu mai puţin în respectul Prislopului, al peşterei de lîngă Jiu şi al schitului de la Motru, dacă nu prin texturi diplomatice, încai cu ajutorul unor foarte pozitive daturi de topografie.

Pe la monastirea Motru, deşi edificată în starea-i actuală cu mult mai tîrziu, există totuşi pînă astăzi o vie numită *a lui Nicodim* si tot acolo se păstrează din tată în fiu tradiţiunea locului unde se afla chilia sîntului[13].

„Pe Jiu în sus, pe mîneca Surtucului - zice editorul cronicuţei noastre - se formează o insulă, în care se găsesc si astăzi ruine, şi tradiţiunea spune că aci ar fi fost o biserică mare, zidită înainte de Radu Negru"[14]; adecă, presupunînd că în adevăr aşa sună tradiţiunea, căci chiar în lipsă-i ne-ar ajunge ruinele, acea „biserică mare" se zidise anume sub fratele si predecesorul lui Radu Negru, Vladislav Basarab, atunci cînd fericitul Nicodem venise în Muntenia.

în fine, o vorbă despre Haţeg.

După arătarea vechilor menee serbe şi a unei cronice bulgare, locul de naştere al fericitului Nicodem a fost oraşul transdanubian Prilip sau Prilep[15], aşezat nu departe de Ohrida, între Albania şi Macedonia, şi al căruia nume se poate pronunţa româneşte *Prislep* sau *Prislop* prin intercalarea unui s, întocmai cum din *lapis* se face *lespede,* din *acutus* - *ascuţit,* sau precum la vechii latini se zicea *triresmos, dusmosus, cosmittere, poesnis,* în loc de *triremos, dumosus* etc.[16]

E natural că fericitul Nicodem va fi botezat în călătorie cu numele patriei sale cel întîi petec de pămînt pe care a venit să se stabilească în străinătate.

Prislopul din Haţeg este o legitimă colonie nicodemiană a Prilepului din Macedo-Albania.

Cronicuţa ardeleană mai menţionează încă sînţirea monastirii Cozia sub marele Mircea:

„A doua lavră Cozia Mircea-Vodă o a zidit
Şi sfîntul Nicodim o a sfinţit..."

Acest fapt n-are trebuinţă de confirmaţiune: fundatorul Tismenei fiind luceafărul clerului muntean dintre 1360-1410, parteciparea-i la consacrarea unui locaş de importanţa Coziei decurge ca o firească consecinţă.

Aşadară nu la 1215, după d. Bolliac, şi nici la 1313, după episcopul Melchisedec, ci anume între anii 1360-1410, sub patru Basarabi, dintre cari unul a fost adevăratul Radu Negru, tatăl marelui Mircea, trăia în Muntenia fericitul Nicodem, edificînd templuri peste templuri în tot lungul banatului oltean, de la Haţeg pînă la Dunăre.

59
Legenda munteană despre sîntul Nicodem

Pentru a completa daturile documentale sincronice despre fundatorul Tismenei, ne poate servi famoasa călătorie a lui Paul de Aleppo, scrisa arăbeşte pe la 1657 şi cunoscută deocamdată numai după o traducere angleză.

Ignorant în culme, dar observator foarte scrupulos şi narator foarte veridic, acest sirian vizitase, în societatea patriarcului Macariu de Antiohia, aproape toate monastirile muntene, examinînd monumentele si culegînd tradiţiunile.

în privinţa petrecerii fericitului Nicodem la Motru, el se uneşte cu relaţiunea cronicuţei ardelene că:

„Apoi s-a dus în ţară şi mai în întru
Pînă la apa ce se zice Motru,
Acolo puţin a conăcit
Şi după vremi monăstire s-a zidit".

Paul de Aleppo zice:

„Monastirea Motru se consideră ca mai veche decît Tismana, căci sîntul Nicodem fusese cel întîi om ce venise a locui acolo într-o cuvioasă solitudine, apucîndu-se a clădi o biserică, şi numai cu mult timp mai în urmă tot dînsul s-a dus de a zidit Tismana"[1].

Dar partea cea mai curioasă şi cea mai instructivă din naraţiunea lui Paul de Aleppo este viaţa fericitului Nicodem, aşa după cum i-au povestit-o călugării.

Iacă:

„Nicodem se născuse dintr-un tată grec, originar din oraşul Castoria, şi dintr-o mamă serba. Fugînd din casa părinţilor, el veni aci prin

inspirațiunea unui înger, carele-i indică sub culmea muntelui locul cel mai bun prin abundința pîraielor[2]. Atacînd stîncă, el își sfredeli singur o chilie, în care astăzi te poți urca numai cu ajutorul funilor, si se vesti apoi prin minuni. Sosind în orașul Buda, reședința regelui unguresc, și predicîndu-i legea lui Crist, principele îi răspunse: o să te crez dacă vei trece intact printr-un mare foc, cu Evangeliul și cu vestmintele tale. Aprinzîndu-se focul, sîntul a trecut prin el, dempreună cu diaconul său. Atunci regele i-a dat scumpe daruri, între cari treizeci de sate, și i-a mai acordat mari ajutoare pentru construcțiunea acestei monastiri, la care Nicodem cel întîi a lucrat și a rădicat-o. Nu mai puțin și cnezul serbesc Lazar i-a dăruit un mare tîrg cu șasezeci de sate împrejur, iar domnul muntenesc i-a conferit tot venitul vamal din cercul monastirii, pe lîngă mai multe alte daruri. Regele unguresc îi mai dede o grea cădelniță de argint, care ne-a și fost arătată, avînd turnuri în forma castelului din Buda..."[3]

In această frumoasă legendă monastică predomneste elementul curat istoric.

Castoria, de unde Paul de Aleppo aduce pe tatăl sîntului, se află puțin mai spre sud în aceeași regiune cu urbea Prilep, adevărata patrie a fericitului Nicodem, încît nemic nu poate fi mai firesc decît un grec castoriot venind a se stabili în Prilep și căsătorindu-se cu o **serba** de acolo.

Scena focului celui mare din Buda este negreșit o fabulă, dar aceasta nu împedecă de a fi totuși foarte documentală înalta protecțiune acordată monastirii Tismana din partea regelui de atunci al Ungariei, împăratul Sigismund, de la care ea posedă mai multe crisoave de pe la anii 1418-1420 asupra diferitelor proprietăți teritoriale[4].

Țarul serbesc Lazar n-a dat fericitului Nicodem „un mare tîrg cu șasezeci de sate împrejur", dar ceva cam pe aproape, căci o diplomă de la despotul Ștefan, fiul acestui principe, aflătoare actualmente chiar în original în Arhivul Statului din București, cu datul din 1391, indiction 14, zice între altele:

„Am eliberat monastirile, dînd fiecării după a sa demnitate, *între cari monastiri am găsit și pe acele din Țara Românească, zidite cu ajutorul tatălui meu, anume templul preacuratei de Dumnezeu născătoarei la Tismana si al marelui Antoniu la Vodița. Si așa dară metoașele lor cele din provincia domniei-mele fiind ajunse, ca și altele, la o desăvîrșită uitare si pustiire,* m-am milostivit domnia-mea de a le înnoi și, întărindu-le cu credința mea, a le înapoia ziselor monastiri, si anume metoașele: Tribrodi, Hapovți, Dragevți, Crușevița cu Duhovți, Izvorețu, Barici, Bichin, Ponicva, Poporate; iar acei ce au fost oameni bisericești mai-nainte de pustiire, oriunde s-ar fi aflînd ei, sau în pămîntul domniei-mele, sau la unguri, să meargă în libertate fieșicare la locul său și nemini din dregătorii domniei-mele să n-aibă a-i bîntui sau a le lua ceva, ci să fie scutiți de globași și de toate dările dregătorești; iară dacă cineva va fi fugit din pămîntul domniei-mele la țara ungurească sau în Bulgaria, fie al meu om sau al vreunui dregător al meu, și va fi petrecut acolo trei ani, sau doi, sau unul, și va voi a se întoarce în zisele sate bisericești, acela să fie liber a veni, afară numai de cei osîndiți pentru crimele următoare: dacă va fi lucrat contra domniei-mele, sau va fi jefuit pe dregătorul meu, sau va fi ucizaș, sau fur de cele sacre, sau este rob cumpărat cu pămînt, sau răpitor de fecioară, unora ca aceștia nu li se acoardă libertatea aci făgăduită; iar de va fi cineva osîndit pentru o alt feli de crimă, atunci să-mi raporteze despre el economul ziselor sate ca să-i dau credința mea; acestea toate de mai sus se întăresc cu credința si cu porunca domniei-mele, ca să fie nestrămutate si neclintite pentru *cît timp va trăi popa kir Nicodem,* precum și după moartea lui în toți anii vieței domniei-mele, iar după răposarea domniei-mele etc."

Donațiunea venitului unor văme de peste Olt este iarăși un fapt pe cît se poate de autentic, constatat printr-o lungă serie de diplome d-ale Tismenei, de cari sînt pline pachetele Arhivului Statului și vechea condică a acestei monastiri[5].

Cădelnița cea dăruită de către împăratul Sigismund nu mai există, după cum ne asicură d. A. Odobescu.

Mai pe scurt, afară de miraculoasa trecere prin rug și de exagerata cifră a moșiilor, toate celelalte detaiuri din legenda lui Nicodem, așa precum ne-o transmite Paul de Aleppo, sînt de cea mai riguroasă veritate istorică.

O particularitate e foarte remarcabilă.

Tismana n-a conservat nici un act de la Radu Negru, ci numai de la fiu-său Mircea cel Mare; nici un act de la țarul serbesc Lazar, ci numai de la succesorul său Ștefan; nici un act de la împăratul Sigismund pînă la 1410, ci numai dintr-o epocă deja după moartea fericitului Nicodem.

Și totuși se probează documentalmente, chiar prin diplomele cele în ființă, cum că Tismana avusese crisoave de la Radu Negru, de la țarul Lazar, de la împăratul Sigismund înainte de 1410.

Unde sînt ele și ce s-au făcut?

Unica explicațiune posibilă a acestei disparițiuni din România a mai tuturor actelor din secolul XIV, pe cînd cele din secolul XV tot mai

există, sînt războiele externe şi luptele intestine pe teritoriul muntean între 1380-1400.

Dacă nu le putea păstra în mijlocul turburării generale o quasi-cetate, un stîncos castel ca monastirea Tismana, apoi cum oare să nu le fi perdut particularii!

Iacă de ce de la Radu Negru nu ne rămîne mai nici un monument grafic si numai două de la primul său fiu Dan Basarab, fratele si predecesorul marelui Mircea[7], iar de la acesta din urmă dacă mai avem cîte ceva, o bucată dintr-o sută, cauza este mulţimea actelor din îndelungata-i domnie de aproape patruzeci de ani.

Ne întoarcem la fericitul Nicodem.

Mulţumită datelor de mai sus, cariera părintelui celor mai vechi monastiri muntene se reduce acum la următoarea schiţă.

Născut pe la începutul secolului XIV dincolo de Balcani în urbea Prilep, din tată grec si mumă serba, el şi-a părăsit părinţii, îmbrăcînd haina monacală si venind pe la 1350 dincoace de Dunăre în Muntenia, căriia-i aparţinea atunci, dempreună cu mai multe alte localităţi limitrofe din Ardeal, şi o parte din ţara Haţegului.

Aci înfiinţează mica monăstire din Prislop; apoi pogorîndu-se în munţii Olteniei si căutînd prin stînce si pestere un loc mai potrivit pentru sălbătăcia traiului monastic, clădeşte succesivamente chilii, schituri, biserice, monastiri, pe Jiu, pe Motru, pe Vodiţa, pînă ce se stabileşte definitiv la Tismana.

Decis a înălţa un locaş model, călătoreşte în dreapta si-n stînga, peste Carpaţi si peste Istru, cerşind si obţinînd bogate ajutoare: în ţară de la Basarabi, în străinătate de la împăratul Sigismund din Ungaria si de la ţarul Lazar din Serbia.

In fine, reuşind în toate, egumeneşte în noua-i creaţiune în curs de vro cinci decenii, sub Vladislav Basarab, sub Radu Negru, sub Dan Basarab, sub Mircea cel Mare, murind centenar după anul 1410 şi rămînind ca apostol al propagandei evangelice nu numai în memoria românilor, ci aproape în a întregei ortodoxii.

60
Un evangeliar slavo-român din 1404

Paul de Aleppo mai adaugă ceva, pe care noi cît p-aci eram să scăpăm din vedere.

Pe la 1650 se afla încă la Tismana un tezaur paleografie, a cărui posterioară perdere este una din cele mai dureroase pentru cei dedaţi cultului suvenirilor naţionale.

Paul de Aleppo zice:

„Am văzut acolo un antic evangeliar, scris în Ungro-Vlahia de propria mînă a sîntului Nicodem, cu neşte caractere de o fineţă admirabilă, în limba slavică, pe o frumoasă membrană, împodobit cu argint, şi la finea volumului avînd datul: 6912"[8].

Adecă: anul 1404.

Repeţim încă o dată: *1404.*

Preţiosul autograf se va fi ascunzînd astăzi undeva în Rusia sau în Austria, devenind victimă a lacomilor arheologi, de cari se însoţesc mai totdauna armatele de invaziuhe în interesul asa-numitei spoliaţiuni ştiinţifice...

61
Legenda serbo-bulgară despre sîntul Nicodem

D. Gr. G. Tocilescu ne atrage atenţiunea asupra unei publicaţiuni etnografice bulgare, apărute la lumină abia de cîteva zile şi în care, răsfoind-o la prima vedere, ne întîmpină o antică baladă relativă într-un mod evidinte tot la fericitul Nicodem, deşi nu-1 numeşte.

Iacă subiectul.

O cadînă turcă, fata unui puternic emir, iubind pe un vlădică bulgar, recurge la violinţă, îl răpeşte, îl aduce într-o giamie, îl forţează a îmbrăţişa mahometismul; dar sîntul, pus la strîmtoare, invoacă pe Dumnezeu, cerînd „să-1 scape ca să meargă *în Tara Românească, să facă acolo minuni, să zidească în fiecare sat cîte o biserică, iar în oraşe monastiri":*

„Da si izlieznem ot tuka,
Da si iotidem u Vlaszka,
Da si s'tvorim cziudesa,
Na 'sieko selo po tz'rkva,
A u gradove manastyr".

Dumnezeu aude ruga; o teribilă furtună izbeşte si culcă la pămînt giamia dempreună cu toţi turcii; vlădica fuge; afară-1 aşteaptă diaconii săi şi-1 conduc departe, *„departe în Tara Românească, unde el clădeşte în fiecare sat cîte o biserică, iar în oraşe monastiri, si-şiface o mare glorie":*

„Ta go na daliek otveli,
Ta ie napravil po tz'rkva
U Vlaszka na sieko sielo,
A u gradove manastyr, -
Goliema slava stanalo!"[1]

Această frumoasă baladă, care constituă partea aşa-zicînd epică din biografia fericitului Nicodem, nu este fără legămînt cu „fuga de la părinţi" din legenda lui Paul de Aleppo: „he ran away from his parents".

Serbii, ca şi bulgarii, conservă tradiţiuni despre sîntul Nicodem.

Una este mai cu seamă remarcabilă, căci îl pune într-o directă legătură cu Radu Negru.

In districtul serbesc al Crainei, la distanţă de vro două-trei oare de tîrguşorul Cladova, se află o bisericuţă numită Manastiritza, a căriia fundaţiune poporul de acolo o atribuie „unui sînt Nicodem".

Dasupra uşei altarului se află o veche inscripţiune, din care se mai putea citi pînă mai dăunăzi cuvîntul: **Pf1A**^VE6rh, adecă: „Radu-Vodă".

Arheologii şerbi, vorbind despre Manastiritza, constată dopotrivă legenda poporană şi acea murală, dar confesa toţdodată nestirea lor despre cine vor fi fost acel *sînt Nicodem* şi acel *Radu-Vodă*[2].

încă o observaţiune şi am încheiat.

Noi numim pe fundatorul Tismenei „sînt", precum îl numeşte Paul de Aleppo, cronicuţa din Haţeg, d. Bolliac, episcopul Melchisedec etc.

Să se noteze însă că românii, naţiunea cea mai puţin bigotă din lumea întreagă, nu l-au canonizat niciodată, precum n-au canonizat absolutamente pe nemini, ci l-au primit, deja cu mult mai tîrziu, sîntit gata de la bulgari şi de la şerbi, popoarele cele mai darnice în materia paradisului.

în actele Tismenei din secolii XIV, XV, XVI, el este cunoscut, fără nici o calificaţiune de sanctitate, sub modestul epitet de „pop Nicodem", ca şi succesorul său „pop Agaton", luîndu-se cuvîntul *pop* în înţelesul primitiv *de părinte, nănnaq,* fie preut, fie călugăr.

Abia în cărţile noastre liturgice moderne îl găsim menţionat cu calificaţiunea de: „Nicodim *cel sîntit",* după cum ne informează d. dr. Barbu Constantinescu.

în *Vieţile sînţilor*[3] - nici o vorbă!

Ne oprim aci.

62

Rezumat despre sîntul Nicodem

Am demonstrat epoca fericitului Nicodem prin acte contimpurane si prin tradiţiuni topografice.

Prin acte contimpurane pe prima linie, şi prin tradiţiuni topografice numai pe un plan secundar, admiţînd pe aceste din urmă unicamente în măsura conformităţii lor cu cele dentîi.

Actele contimpurane, adecă valabile prin propria lor greutate, sînt:

1. Crisovul lui Vladislav Basarab dintre 1360-1370;
2. Crisovul principelui serbesc Ştefan din 1391;
3. Crisovul marelui Mircea din 1406;
4. Evangeliarul slavic al Tismenei cu anul 1404 etc.

Traditiunile topografice, admisibile prin perfectul lor acord cu acte contimpurane, sînt:

1. Legenda despre fundaţiunea Prislopului;
2. Legenda de la Motru;
3. Legenda din Paul de Aleppo;
4. Legenda de la Manastiritza;
5. Meneiele serbe etc.

Rezumatul sintetic este că „Negru-Vodă", a căruia mînă dreaptă a fost în adevăr fericitul Nicodem în organizarea monastică a Munteniei si mai ales în creaţiunea clasicului locaş de la Tismana, e pur şi simplu tatăl lui Mircea cel Mare.

63

Rezumat despre adevăratul Radu Negru

în istorie, aşa după cum o scriu cei mai mulţi, s-a văzut cîte o dată o biată literă prefăcîndu-se într-un important personagiu; şi adesea au trebuit secoli pînă ce critica să gonească bolnavele năluciri.

Un filolog francez a povestit nu demult în sînul Institutului o frumoasă metamorfoză de această natură.

Iacă-o.

Pe la 1034, împăratul grecesc Mihail IV dizgraţiase pe un metropolit al Tesalonicei, numind în locu-i un curator ad-interim, carele să administreze diocezea.

Relatînd acest eveniment, bizantinul Cedren califică pe funcţionarul imperial *npourfizvc,,* căci mai toţi scriitorii greci din evul mediu, Gregora, Efrem, Frantze etc, astfeli cheamă ceea ce se zice latineşte *tutor.*

Prima ediţiune a lui Cedren în locul minusculei *K* a pus din negrijire pe maiuscula n, ca şi cînd ar fi numele propriu: FIpopriGe-uq.

Traducătorul latin a mers şi mai departe, conferind acestui nou Prometeu, negreşit fără voia lui Giove, un splendid episcopat: „episcopatum Prometheo committit".

Lequien citeşte textul, consultă traducerea şi nu se sfieşte a vîrî pe fabulosul Prometeu în lista arhiepiscopilor Tesalonicei, acordîndu-i anume fotoliul treizeci şi şaselea după ordinea cronologică.

Vine Lebeau, apoi St. Martin şi ceilalţi istoriografi ai Bizanţiului, şi fiecare pe rînd vorbeşte despre „arhiepiscopul Prometeu".

Din buchi în episcop, din episcop în arhiepiscop, din arhiepiscop putea să devină patriarc!

O literă mică schimbîndu-se într-o literă mare, nemic mai mult decît atîta, a fost în stare a zăpăci o grămadă de magistrale capete![1]

Oricine se expune a brăzdui cîmpul istoric fără a putea cunoaşte înseşi texturile în limbele lor originale, fără a fi aprofundat fîntîne şi iarăşi fîntîne, fără a posede aptitudinea şi răbdarea de a le supune una după alta celui mai minuţios scrutin, o să găsească şi el la tot pasul „arhiepiscopi Prometei", întocmai precum la noi moştenitorii lui Greceanu au dat mereu de „Negru-Vodă", pe la 1215, pe la 1240, pe la 1290 etc.

Ilustrul critic maghiar Kemeny a schiţat cu o pană de maistru următoarea geneze a greşelelor:

„Unul scoate o supoziţiune; un al doilea clădeşte pe ea o teorie; un al treilea o consideră deja ca pe o veritate recunoscută, trage consecinţe şi mai anină cîte ceva de la sine; un al patrulea mai adaugă către cele adause; şi tot progresînd astfeli într-o spiţă oarecum genealogică, istoria trece pe nesimţite în *longas errorum generationes,* pînă ce-n fine se rădică un gigantic arbure, ale cărui intrepide ramure, în loc de a oferi obositului istoric un sicur adăpost şi un viguros sprijin, îi storc în turmente picăture de sudoare"[2].

Am asudat şi noi, după vorba lui Kemeny, însă cel puţin n-a mai rămas nici o portiţă deschisă pentru basmele şcoalei lui Greceanu!

Prin documente şi numai prin documente, am demonstrat că:

1. Tatăl marelui Mircea se zicea Negru înainte de a fi ajuns la domnie şi chiar după urcare pe tron, deşi numele-i curat princiar este numai Radu, precum îl cheamă totdauna în acte oficiale fiii şi nepoţii săi;

2. Negru-Vodă cel cu tidul de „duce al Amlaşuluf' este Radu, tatăl marelui Mircea, căci înainte de 1370 teritoriul amlăşean nu aparţinea încă Munteniei;

3. Negru-Vodă fundator al Tismenei este Radu, tatăl marelui Mircea, precum dovedesc toate crisoavele existinţi ale acestei monastiri;

4. Negru-Vodă donator al bisericei din Călimăneşti, devenită mai în urmă monăstire de la Cozia, este Radu, tatăl marelui Mircea, după cum atestă o diplomă de la acesta din 1388;

5. Negru-Vodă ctitor primitiv al Cotmenei este Radu, tatăl marelui Mircea, precum arată însuşi nepotul său Mihai Basarab într-un act din 1418;

6. Negru-Vodă cel cu monastirea de la Cîmpulung este Radu, tatăl marelui Mircea, fiindcă înainte de 1350 nu era acolo decît o simplă biserică.

7. Negru-Vodă, sub care se ilustrase prin creaţiuni monastice fericitul Nicodem, este Radu, tatăl marelui Mircea, deoarăce acest apostol al Munteniei a trăit anume între 1360-1410.

Mai pe scurt, oriunde Negru-Vodă apare ca o personalitate reală, plastică, concretă, pînă şi-n cupa cea cavalerească de cinci litre descoperită de d. Bolliac, el se identifică cu Radu, tatăl marelui Mircea, clasîndu-se cronologiceste nu mai sus de intervalul anilor 1370-1380.

A-l împinge către 1215 sau 1290 sub apoteoza de părinte al statului muntean, a fost opera ignorantismului logofeţesc şi călugăresc din epoca lui Matei Basarab.

în secolul XVI teorie d *la Greceanu* nu exista încă în România, şi iacă despre aceasta o probă tot atît de documentată ca şi lunga serie a celor de mai sus.

între moşiile cele mai vechi ale monastirii Tismana se află satul Cumanii, numit dintru-ntîi Vadul Cumanilor, situat lîngă Dunăre, actualmente în districtul Doljului, pînă-n secolul XVIII făcînd parte din teritoriul pe atunci cu mult mai vast al Mehedinţilor, numărînd astăzi vro 400 case şi 2 biserice.

Crisovul lui Mircea cel Mare din 1387 zice foarte limpede:

„întărim monastirii Tismana cele *date de către sînt răposatul părinte al domniei-mele Ion Radu Voievod, satul Vadul Cumanilor* cu jumătatea Topornei etc."[3]

Prin urmare, moşia Cumanii este o donaţiune directă şi exclusivă de la Radu, tatăl marelui Mircea.

Ei bine, un crisov din 28 aprilie 1576 o recapitulează în următorul mod:

„Din graţia lui Dumnezeu 16 Alexandru, vodă şi domn al toatei Ţăre Ungro-Romăne etc. Dă domnia-mea această poruncă a domniei-mele

sîntei monastiri numite Tismana, unde este templul Adormirii preasîntei curatei şi preabinecuvîntatei stăpîne născătoarei de Dumnezeu pururea fecioarei Măria, ca să-i fie satul numit Cumanii, carele se află aproape de Vidin, cu tot hotarul şi cu balta, fiindcă supramenţionatul sat Cumanii este moşia monastirii, confirmată *încă din zilele răposatului N e g r u -V o d ă,* iar acum de curînd a avut sînta monăstire judecată denaintea domniei-mele cu Pîrvu, fiul lui Cherbeleţ, pentru sus-zisul sat Cumanii, afirmînd Pîrvu cum că acest sat este moşia lui, rămasă moştenire de la Cherbeleţ şi deci domnia-mea am căutat procesul *după dreptate şi după legea dumnezeiască, cu toţi onorabilii consiliari ai domniei-mele, şi am mai citit domnia-mea si crisovul de întărire de la răposatul Negru-Vodă,* văzînd şi convingîndu-mă că supramenţionatul sat Cumanii etc".[4]

Aşadară, Radu, tatăl marelui Mircea, era cunoscut de veacuri sub numele său anteprinciar de *Negru,* însă pînă la gramaticii lui Matei Basarab nimenui nu venea în minte de a-1 face să colindeze cu extractul matricular al ţărei din secol în secol.

Această descoperire era rezervată istoricilor alde stolnicul Socol ot Cornăţeni.

La 1576: *„răposatul Negru-Vodă",* nemic mai mult decît atîta, după cum vedem în crisovul de mai sus; la 1636: *„bătrînul şi preamilostivul creştin Radul Negru Voievod, carele a fost din început descălecător Tarei Româneşti"* după cum sună inscripţiunile de la Cîmpulung.

Cît de fecund în floricele a fost sase-zecenarul spaţiu dintre 1575-1636!

Intru cît Negru-Vodă trece peste cadrul strictamente istoric al lui Radu, tatăl marelui Mircea, el devine un obscur mit, o personificare tradiţională a întregului neam al *Basarabilor,* o expresiune lexică a rebusului eraldic al celor trei capete *negre,* un eponim al statului *basarabesc: Arabie,* Neagră-Cumanie, Afeagrâ-Tătarie, Kdra-Iflak, MccopoBtaxxicc etc, toate astea amalgamate, mai ales la făgărăşeni şi la musceleni, cu memoria cuceririi regiunii lor de către un ban al Severinului, adecă un *Basarab* sau vodă *Negru,* între anii 1160-1210.

Numai printr-o descompunere aşa-zicînd chimică calitativă şi cantitativă, recurgînd la tot feliul de *reactivi,* noi am reuşit a separa elementul factic de elementul imaginar, ambele din ce în ce mai fuzionate în curs de secoli.

64

Ţara Negrilor în sagele scandinave

Am terminat cestiunea legămîntului legendei lui Negru-Vodă cu numele basarabie; însă n-am conchis încă asupra naturei acestuia din urmă si celei mai interesante a sale manifestaţiuni: *Arabia.*

Semnalarăm din capul locului caracterul eminamente poetic al epitetului de *Neagră* în privinţa Munteniei; un epitet care nu numai depinge o dinastie, o naţiune, o ţară întreagă printr-o culoare, adecă prin tot ce poate fi mai imaginativ, dar merge cu fantazia, pe bazea ademenitoarei asonante, pînă a grupa lucrurile cele mai disparate: *Basarabia* şi *Arabia.*

Principalele monumente în cari ne întîmpină această nomenclatură sînt iarăşi poetice, începînd de la balade slavice pînă la *Cîntul Nibelungilor.*

Reputaţiunea românilor din veacul de mijloc de a fi *negri* şi chiar *arabi* nu se mărginea însă numai în sfera popoarelor învecinate, după cum s-ar putea crede din cîte am spus pînă aci.

Noi o găsim tot pe atunci tocmai în Islandia şi, ceea ce-i nu mai puţin instructiv, o găsim tot într-o fîntînă poetică.

Famosul Snorri Sturluson, unul din părinţii literaturei scandinave, născut la 1178 şi mort la 1241, în legenda *Inglingasaga* din *Heimskringla* ne-a lăsat o menţiune despre regiunile noastre, după ideile pe jumătate mitologice ale călătorilor septentrionali din acea epocă.

Iacă pasagiul în traducere:

„Spre nord de Marea Neagră se întinde Sciţia cea mare sau frigurοasă, în care sînt o mulţime de ţăre vaste, o mulţime de naţiuni minunate, o mulţime de feliuri de limbe; sînt acolo pitici, sînt uriaşi şi sînt *oameni negri".*

Iacă şi textul islandez:

‚Jĭn nordan at Svartahafi gengr Svidjot en mikla eda hin kalda. I Svidjot eru storherud morg, ok margskonar tjodir undarligar ok margar tungur; tar eru dvergar ok risar ok *blamenn"*[1].

Să se noteze că acelaşi cuvînt *blâmenn,* adecă *oameni negri,* deseamnă totdauna în opera lui Snorri Sturluson şi pe *arabii* din Asia.

în acest mod o sagă scandinavă din Oceanul îngheţat, ca *şi Nibelungenlied* al germanilor de la sud, ca şi cîntecele eroice transdanubiane ale şerbilor si bulgarilor, şi-apoi tot în secolii XII-XIII, numeşte pămîntul Basarabilor: *Arabie.*

Precizarea țărmului nordic al Pontului: „en nordan at Svartahafi" nu permite nici o îndoială.

Cu acest dat în mînă, putem enumera acum într-o listă completă toate sorgințile poetice din evul mediu în cari ocurge dopotrivă *arabizarea* României din cauza *Basarabilor:*

1. Rebusul eraldic al capetelor negre;
2. Balade serbe;
3. Balade bulgare;
4. *Cîntul Nibelungilor;*
5. Mitul lui Negru-Vodă;
6. *Heimskringla* lui Snorri Sturluson.

Pentru ca negrismul muntenilor să fi putut străbate între anii 1170-1240 pînă în fundul Islandiei, la marginea crivețeană a lumii vechi în ciocnire cu marginea crivețeană a lumii nouă, el cată să fi fost foarte răspîndit cu mult mai denainte şi cu mult mai încolo de banatul propriu-zis al Severinului.

Ceea ce distinge orice creațiune poetică, fie ea cultă sau poporană, este o semiobscuritate: „poezia consistă în raze de soare printre aburi matinali", după sublima definițiune a lui Goethe:

„Aus Morgenduft gewebt und Sonnenklarheit"[2].

Epitetul de *Neagră* sau de Arabie, deşi izvorît din Oltenia, totuşi nu se putea restrînge în îngustul cerc al țărei Basarabilor, ci trebuia să îmbrățişeze cu-ncetul în închipuirea popoarelor o zonă oarecare, o întindere mai mult sau mai puțin confuză, un «ÂÂuac, lungit în sus şi-n jos afară din sfera Munteniei.

65
Neagra Bulgarie, Neagra Ungarie şi Marea Neagră

Am urmărit pînă acum în ce mod numele Basarabiei, derivat de la străvechea dinastie olteană, scurtîndu-se dentîi în *Arabie* şi traducîndu-se apoi prin *Neagră,* a dat succesiva naştere unei variate nomenclature, sub care întreaga Dacie dunăreană a devenit cunoscută în cursul evului mediu slavilor, grecilor, maghiarilor, turcilor, germanilor, mongolilor, scandinavilor: *Araby, Tzrni-Arabi, Nigra-Cumania, Tzrni-Tatari, Kara-Iflak,* MceupoBXaxicc, *Kara-Bogdan* etc.

Această *neagră* planetă, ca să ne fie permis a ne exprime astfeli, si-a creat ca o specie de atmosferă, împresurînd cîte un brîu de spațiu peste

Carpați si peste Dunăre, ba chiar şi peste gurele grandiosului fluviu: la nord o *neagră* Ungarie, la sud o *neagră* Bulgarie, la răsărit o Mare *Neagră.*

Si să se observe bine un punt esențial: nu toată Ungaria era *neagră,* ci numai Transilvania; nu toată Bulgaria era *neagră,* ci numai acea danubiană; nu tot Pontul era *negru,* ci numai țărmul său nord-vestic; mai pe scurt, nu era *negru* decît ceea ce se apropia mai mult sau mai puțin de *Neagra Românie.*

împăratul Constantin Porfirogenet, petrecut ojumătate de secol pe tronul constantinopolitan, de la anul 912 pînă la anul 959, încît nemini nu cunoştea mai afund pe toți vecinii Imperiului Bizantin, ne spune în două locuri că o parte a Bulgariei se chema *neagră:* paupn.

Cuvintele autorului imperial sînt susceptibile de a fi interpretate în următoarele patru moduri:

1. Unii cred că MaupoBo-oXyapia coincidă cu antica Mesie[1], adecă o provincie care se limita la nord cu Dunărea, la sud cu Balcanii, la răsărit cu Pontul şi la apus cu fluviile Drin şi Sava, ceea ce îmbrățişează nu numai Bulgaria, dar încă şi Serbia[2].

2. Alții reduc MavpoBo-o^Yccpioc la Bulgaria strictamente istriană[3], adecă Dobrogea de astăzi şi teritoriul mai spre apus în direcțiunea Vidinului.

3. Du Cange identifică Ma\>poBot>A.yapia cu Moldova: *Cara-Bogdania* „vraisemblablement la mesme province qui est nommee Mgra *Bulgaria*"[4].

4. în fine, danezul Suhm, luîndu-se după Du Cange, dar mai puțin exclusiv, zice într-un loc: „Nu se poate contesta că împăratul Constantin ințelegea sub Neagra Bulgarie de nu pe Bulgaria de acum, apoi Bugeacul si Moldova, cu atît mai mult că această din urmă pînă în momentul de față se cheamă Neagră Bogdanie"[5].

Astfeli Suhm şi Du Cange dibuiau de pe atunci o obscură înrudire între Ma-upoBo-uXyapia şi Ma-i)poBA.a%ia, deşi nu ştiau nemic şi într-o mare parte nu puteau încă să ştie despre *Basarabie,* Neagră-Tătarie, *Neagră* Cumanie etc.

Ceea ce-i îndemna a căuta Neagra Bulgarie pe ambii țărmi ai Dunării, nu numai spre sud, dar şi spre nord de gurele fluviului, este anume mărturia lui Porfirogenet cum că astă regiune amenința hotarele Chazariei, care aflîndu-se peste Nistru, cam tot pînă acolo trebuia să se fi întinzînd si Ma-opoBouX-Yapia.

Oricare din aceste interpretațiuni ar fi admisă, fondul comun este că *Neagra* Bulgarie a lui Porfirogenet se învecina printr-o coastă cu multipla *negreață* a țărei *Basarabilor.*

Călugărul Nestor, patriarcul cronicarilor slavi, trăitor între 1056-1116, prin urmare numai cu un secol posterior lui Porfirogenet, reproduce în totalitate un act internațional între ruşi şi greci din anul 945, prin care cei dentîi se obligă a nu îngădui *negrilor* bulgari de a face incursiuni în țara Chersonului[6], adecă peste Nistru, ceea ce confirmă opiniunea că MaupoBouA.ycxpia se întindea întru cîtva si asupra malului nordic al Dunării.

După combinațiunea cea mai sobră între textul lui Porfirogenet si documentul din Nestor, ambele de pe la 950 şi ambele specificînd proximitatea Negrei Bulgarii anume de regiunile Rusiei meridionale, noi putem conchide că MaupoBou^Yapia sau Czerno-Bolgaria coprindea în secolul X întregul litoral marin format prin întrunirea Dobrogii cu ceva din Bugeac, de unde, avînd la dispozițiune Pontul şi gurele Dunării, îi era foarte lesne a supăra Chazaria şi Chersonul nu numai pe uscat, ci mai cu seamă pe apă.

Concluziunea noastră devine cu atît mai evidinte, cu cît Porfirogenet el însuşi, descriind într-un loc navigațiunea pontică a ruşilor, ne arată gurele Dunării intercluse în teritoriul bulgar[7], iar într-un alt pasagiu, vorbind despre aşezămintele pecenegilor mai sus de Bulgaria în direcțiunea Rusiei, menționează Nistrul, Niprul şi apele mai mărunte, dar nici un cuvînt de Danubiu[8]; rămîne totuşi nu mai puțin cert că pe malul nordic al fluviului dominațiunea bulgară se confunda cu acea peceneagă, sau cel puțin limitele lor respective erau foarte rău determinate[9], încît într-un mod decisiv se poate pune pe seama MaupoBXa^iaq numai Dobrogea, care singură se desemnează limpede în relațiunile concordanți ale lui Porfirogenet şi Nestor.

Suhm presupune că aşa-numiții negri-bulgari ar fi fost românii, bazîndu-se pe deasa identificare a vlahilor şi bulgarilor în scriitorii din evul mediu[10]; noi însă n-o putem afirma, neavînd la mînă nici o probă solidă.

Din contra, însuşi Porfirogenet ne spune foarte clar că-n secolul X în tot spațiul dintre Nistru şi gurele Dunării nu mai exista decît abia o vagă suvenire de a fi locuit acolo oarecînd romanii[11], ceea ce indică o completă retragere a elementului latin spre munți în fața barbarismului revărsat pe cîmpie, iar mai ales vechea-i disparițiune din laturea de tot descoperită a Bugeacului.

In epoca împăratului Constantin numai Oltenia, pămîntul Basarabilor, regiunea începînd de la *Pons Aluti* sau chiar de la Şiret şi pînă la

Pons Trajani de la Severin, rămăsese în Dacia unicul adăpost curat român, unde n-a putut pătrunde potopul gloatelor slave şi turanice.

Ungurii, zice Porfirogenet, domnesc din puntea lui Traian spre occidinte, adecă de la Temeşiana în sus[12]; pecenegii, zice tot dînsul, domnesc din Şiret spre oriinte, adecă de la Moldova în sus[13]; ce dară se mai face cu intermediul dintre Severin şi Şiret, unde nu ni se arată nici unguri, nici pecenegi?

Acolo, iar mai cu seamă între Olt şi munții Temeşianei, domneau în largul lor românii, şi întreaga carte *De administrando Imperio,* atît de avută în detaiuri, nu zăreşte numai acolo nici o umbră de barbar.

Suhm fusese primul şi pînă acum unicul carele a surprins această caracteristică particularitate, deşi nu ştia cum să şi-o explice.

într-una din disertațiunile sale el observă:

„După împăratul Constantin țara pecenegilor se întindea în lungul Dunării pînă la apa Olt; apoi de la Olt pînă la hotarele Ungariei era un interval de patru zile de drum; ar urma dară că Oltenia va fi fost pustie"[14].

Suhm comite o eroare incidentală.

Fruntaria apuseană a Pecenegiei după Porfirogenet nu este Oltul, ci Şiretul, căci el zice: „fluviile din această țară sînt întîi Baruch, al doilea Cubu, al treilea Trull, al patrulea Brut, al cincilea Seret"[15].

Plecînd din oriinte, aceste rîuri sînt:

1. Baruch, Bop-oaGevric,, Nipru;
2. Cubu, KouBoc,, mai corect BOU-KOC,, Bugu sau Bog;
3. Trull, Tupocc,, turceşte Turla, în atlantele catalan din evul mediu Tuila, Nistru;
4. Brut, Bpou-coq, Prut;
5. Seret, Sepexoț, Şiret.

Prin urmare, întregul spațiu de la Şiret pînă la podul lui Traian, dar negreşit mai în specie fireasca cetate a Olteniei, era deşert, însă nu într-un înțeles absolut, precum se părea lui Suhm, ci numai în privința barbarilor.

Nemic nu poate fi mai prețios şi mai elocinte ca această tacită mărturie a lui Porfirogenet despre nebarbarizarea Olteniei în secolul X.

Aci stăpîneau Basarabii.

Nu este trebuință de a face români pe negrii bulgari, fiind de ajuns că ei se aflau în vecinătate, sau mai bine zicînd gravitau în cercul atmosferic al banatului de Severin, de unde le şi venea nuanța de *negri.*

în secolul X numai Dobrogea şi vrun petec nedefinit din Bugeac se chemau Neagră Bulgarie prin apropiare cu Neagra Românie; peste trei

secoli însă, după ce Mesia întreagă se *basarabizase* deja mai d-a dreptul sub dinastia română a Asanilor, ceilalți slavi transdanubiani au început a numi *negri* pe toți bulgarii fără deosebire: „Tzrni-Bugari", precum am constatat-o mai sus în baladele poporane serbe din Besonov.

în interesul exactității este important a nu perde din vedere această distincțiune cronologică:

1. *Negreață* totală a Bulgariei datează de la anul 1200 încoace;

2. *Negreață* parțială a teritoriului de lîngă gurele Dunării precede cu mai mulți secoli, cel puțin de pe la anul 950.

Călugărul Nestor, pe care l-am văzut mergînd braț la braț cu împăratul Constantin Porfirogenet în cestiunea *Negrei Bulgarii,* ne-a mai lăsat tot dînsul un pasagiu despre *negrii unguri,* zicînd că pe la 950 **ei** trecură lîngă Kiev, de unde au pășit apoi mai departe spre Carpați.

Cuvintele cronicarului rus au rămas o enigmă, și enigmă ar rămînea pentru totdauna dacă nu ne-ar veni în ajutor un alt scriitor contimpurean, și chiar ceva mai vechi, deși foarte puțin cunoscut în genere, iar istoricilor slavi nicidecum[16].

Călugărul francez Ademar de Chabanne scria pe la 1020[17].

Așadară, posterior lui Porfirogenet, este totuși anterior lui Nestor.

Vorbind despre cucerirea Transilvaniei de către regele maghiar Sîntul Ștefan, el zice:

„Pornind războiu asupra *Negrei Ungarii,* a reușit atît prin forță, cum si prin frică si amor, a o întoarce toată la credința cea adevărată".

Iacă și textul:

„Stephanus etiam rex Ungriae bello appetens *Ungriam Nigram, tara* vi, quam timore et amore, ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit"[18].

Istoricii maghiari vedeau foarte bine că e vorba de Transilvania, dar nu puteau precepe că de ce adecă să fie *neagră.*

„Este vro eroare!" exclamă Pray[19].

„Rău și fără cale!" adaugă Katona[20].

Și totuși Ademar nu numai că numește Transilvania *„Neagră* Ungarie", dar încă se mai silește ei însuși a motiva epitetul: „de aceea se cheamă Neagră Ungarie, *fiindcă poporul de acolo este negru ca etiopii".*

Textul:

„Dicitur pro eo, quod populus est *coloiefusco, velut Etiopes".*

Iacă dară răsăriți pe față *capetele cele negre* din rebusul eraldic al *Basarabilor, negri* arabi din baladele serbo-bulgare, *Araby* din *Nibelungenlied, Neagra* Tătarie din crisovul țarului Ștefan Dușan etc, pe cînd în realitate ardelenii se deosebesc din contra prin albeața peliței, încît anglezul Boner se mira deunăzi de a găsi acolo: „figure gingașe și bălane ca o copilită din Albion"[21].

Transilvania la nord, și Dobrogea la sud reflectau pur și simplu *negreață* cea poetică a țărei *Basarabilor,* pusă la mijloc între dînsele ca un centru comun de colorațiune.

Ademar își termină cronica cu vro patruzeci de ani înainte de a se fi născut Nestor.

Din toate provinciile supuse coroanei maghiare Ardealul este cea mai apropiată de Rusia, încît trebuia să-i fi fost orisicînd cea mai cunoscută.

Pe la 1100, și chiar ceva mai tîrziu, cînd scria Nestor, principalii locuitori ai Transilvaniei erau indigenii români și invazorii pecenegi: „Pecenatorum et Falonum campania", după expresiunea unui scriitor german din secolul XII[22].

în acest mod, povestind trecerea anterioară prin Rusia pe la anul 900 a unei gloate de pecenegi, analistul rus i-a numit foarte bine negri unguri, deși asemenea calificațiune nu li se cuvenea rigurosamente decît după așezarea lor în Transilvania, pe care am văzut-o a se fi chemat astfeli cu mult mai denainte.

O dată nemerind urma adevărului, nu ne va fi greu a-l constata acum în însuși textul lui Nestor, ale căruia cuvinte bine înțelese confirmă cele de mai sus.

Slavonește:

„...Obre, ichzse niest plemeni ni nasliedka, po sichze pridosza Peczeniezi, i paky idosza Ugri Czernii mimo Kyev, posliezsde pri Olzie"[23].

Adecă:

„Avarii s-au stins fără neam; după aceea au venit pecenegii și apoi au trecut negrii unguri lîngă Kiev mai tîrziu *sub Olga".*

Acest pasagiu n-are nici un dat cronologic, dar se știe că Olga a domnit între 945-955.

După ce descrie moartea principelui Oleg la 913, Nestor urmează sub anul 915:

„Pentru prima oară au venit pecenegii în Rusia"[24].

Despre pecenegi Nestor mai vorbește adesea în cursul cronicei sale; despre negrii unguri însă, veniți abia peste treizeci de ani după aparițiunea primului stol peceneg, nu mai găsim nicăiri nici o vorbă.

Ce s-au făcut cu dînșii?

Din Porfirogenet se ştie că pecenegii erau împărţiţi în mai multe triburi cu totul separate.

Nu toate deodată sosiseră din Asia, ci unele după altele, astfeli că antegarda apărînd la 915, partea cea mai întîrziată putea să ajungă peste trei decenii.

O asemenea mişcare treptată, trib după trib, se observă în istoria tuturor oardelor barbare din evul mediu.

Este evidinte că sub pecenegi şi negri unguri Nestor înţelege una şi aceeaşi naţionalitate împărţită în triburi.

Dar care anume din triburile pecenege erau negrii unguri, ariergarda celorlalte?

Ademar răspunde:

„Acel ce s-a aşezat în Transilvania".

Fără Ademar e peste putinţă a înţelege textul lui Nestor, precum fără Nestor e greu a nu bănui, dempreună cu Pray şi Katona, vro posibilă încurcătură în textul lui Ademar; precum nu mai puţin amîndoi, Ademar şi Nestor, n-ar fi instructivi fără Neagra Bulgarie a lui Constantin Porfirogenet; şi precum iarăşi nici acesta, nici Neagra Ungarie a celorlalţi n-ar ieşi din misteriu fără gradata desfăşurare a întregei nomenclature: *Neagra* Cumanie, *Neagra* Tătarie, *Neagra* Românie, *Neagra* Bogdanie, voievodatul *Negrilor, Arabie, Basarabie.*

Numai gruparea fîntînelor secol după secol şi chiar an după an, supunîndu-le apoi pe rînd şi comparativamente unei analize omnilaterale, străbate labirintul.

Una din exiginţele cele mai imperioase şi mai dificile ale criticei este însă nu numai de a urmări adevărul, nu numai de a-1 descoperi, ci încă a nu trece peste dînsul, adecă din prea mult zel a nu amesteca la un loc certitudinea şi ceea ce nu este decît probabil, sau şi mai puţin decît atîta.

Astfeli, deşi ar fi poate un lucru comod, totuşi noi nu vom mări argumentaţiunea printr-o ipoteză a lui Zeuss, adoptată de către d. Rosler, cum că numele SaBap-uoiâocpaA.01, sub care apar ungurii într-un pasagiu din Constantin Porfirogenet[25], n-ar fi decît o presupusă formă scandinavă *Svartiasphali,* adecă negri cumani[26].

în secolul X cumanii, veniţi mai tîrziu după unguri şi după pecenegi, erau de tot necunoscuţi în Europa; şi chiar să fi fost altfeli, tot încă prima ciocnire cu dînşii n-ar fi avut-o norvegii sau svezianii, ci grecii la Dunăre, încît mai curînd limba scandinavă adopta pentru a-i desemna vreun termen bizantin decît viceversa.

Oricare ar fi adevărata etimologie a cuvîntului ZaBapxorâacpaXoi[27], el n-are a face cu negrii unguri ai lui Nestor şi Ademar, cari se rapoartă d-a dreptul la Transilvania.

La Transilvania, şi-n parte chiar la Muntenia, precum Neagra Bulgarie se rapoartă în parte la Moldova, căci expediţiunea Sîntului **Ştefan,** aceea despre care vorbeşte Ademar, se întinsese pînă la un grad şi asupra Tarei Româneşti[28]...

Mai rămîne Marea *Neagră.*

Italianul Formaleoni, scriind istoria comercială a Pontului, pleacă de la următoarele două preliminare:

1. Această mare nu s-a numit *neagră* din cauza brumozităţii sale, căci brumoasă a fost totdauna, dar nu totdauna se numea *neagră;*

2 Acest nume de *neagră* ea trebuia să-1 fi moştenit de la vrun popor tărmurean, carele de asemenea se numea *negru.*

Ca teorie, ambele punturi sînt foarte nemerite; dar Formaleoni se perde într-un haos cînd se încearcă a găsi o aplicaţiune.

El se opinteşte la cuvîntul *kara* ce are semnificaţiunea de *negru* în diverse limbe orientale, şi, oprindu-se aci, găseşte numele anticului popor *carii* din Asia-Mică; iacă *negrii* în memoria cărora s-a botezat Marea *Neagră!*

Şi mai mult decît atîta.

Ştiind că greceşte *ueXaq* însemnează *negru,* Formaleoni susţine că famoşii navigatori şi colonizatori *milezianí* ai anticităţii au fost *cari.*

Mai pe scurt, Marea *Neagră* se fi va numit astfeli după *negrul* popor cari-mileziani[29].

Lăsînd la o parte că MiX-rjaiov nu se deduce greceşte din *ueXaq,* încît n-are a face cu *negru;* lăsînd la o parte că milezianii erau eleni în toată puterea cuvîntului, încît dintr-înşii ieşiseră filosofii Tale, Anaximandru, Anaximene, istoricul Ecateu, oratorul Eschin etc.[30], pe cînd carii erau barbari, BocpBccpocpcovoi, după Omer[31], şi chiar însuşi Formaleoni îi face tocmai sciţi; lăsînd la o parte toate acestea şi mai multe altele, să ne mărginim într-o singură observaţiune.

Carii şi milezianii se perd cu totul din istorie, unii grecizîndu-se, ceilalţi persindu-se, înainte de începutul erei creştine.

Dacă Pontul s-a *negrit* de la cari sau de la mileziani, de la vreunul din aceste două popoare diferite, sau de la ambele împreună, după cum îi unifică Formaleoni, fie cum va fi, urmează în orice caz că evenimentul trebuia să se fi petrecut într-o anticitate foarte depărtată, cu cîţiva secoli înainte de naşterea Mîntuitorului.

A şti că *negreaţă* Pontului s-a ivit abia în evul mediu şi a-i atribui totuşi o origine carică sau mileziană, este cea mai flagrantă contradicţiune.

Formaleoni prevedea greutatea acestei obiecţiuni şi spera să scape printr-o invenţiune.

El zice că primul scriitor în care ne întîmpină *Neagra* Mare este Apian: „II primo fra gli scrittori, che dasse all'Eussino il nome di Mar Nero, fu Appiano Alessandrino"[32].

Imposibil ceva mai fals!

Apian trăia în zilele lui Traian, cunoştea foarte bine Pontul îl menţionează la tot pasul, mai ales în MiGpiSaxeîbq, însă niciodată nu-1 numeşte altfeli decît nov-coq 6 Eu^Eivoq sau simplu IIOVTOC;[33].

Nu numai romanii, nu numai elenii din vechime, dar nici chiar arabii şi perşii din evul mediu n-au cunoscut niciodată numele de Mare *Neagră*[34], ceea ce probează că el nu s-a putut naşte nici pe litoralul sudic, nici pe cel oriental al Pontului.

Tătarii, slavii, scandinavii, ungurii, turcii de cînd s-au stabilit în Europa, iacă la cine ne întîmpină pentru primă oară această numire; adecă la toţi acei ce cutrierară trei-înghiul marin vest-nordic, al căruia vîrf se aflǎ în gurele Dunării.

însuşi Formaleoni, printr-o ciudată contradicţiune, mărtureşte că: „Pontul s-a numit Mare Neagră de cînd încăpu sub dominaţiunea tătarilor si turcilor, de unde rusii i-au zis apoi Czerno More si moldovenii Neagra Mare"[35].

Unde mai sînt dară carii, milezianii şi pşeudo-Apian?

Francezul De la Primaudaie, carele citise mai tot ce se referă la Pont în literaturele vechi şi moderne, constată acelaşi fapt[36].

într-un cuvînt, originea numelui Mării *Negre* se poate împinge cel mult pînă în secolul X, nu mai încolo; adecă în acea epocă în care feliurite triburi turce şi tătare, chazari, pecenegi etc, au început a se mişca din răsărit către gurele Dunării, şi-n care epocă noi văzuserăm mai sus formîndu-se o variată nomenclatură de sateliţi *negri* în jurul centralului *negrism* al ţărei *Basarabilor.*

Aproape toate numirile Pontului în evul mediu s-au format după diverse popoare mari şi mici: uneori Mare *Romană* în înţeles de greacă, adecă a Romei Nouă; cîte o dată Mare *Rusă*[37].

în anticitate el se chema în acelaşi mod Marea Scitică: „Scythîcus Pontus"[38] sau „Scythicum Mare"[39], după numele sciţilor, Marea Cimerică: „Cimmerius Pontus"[40], după numele cimerilor, Marea Amazonică: „Amazonius Pontus"[41], după numele Amazoanelor, Marea Sarmatică: „Sarmaticum Mare" sau „Sarmaticus Pontus"[42] etc.

Numele anticilor feniciani însemnînd *roşii,* greceşte OOÎVIKEC,, latineşte *Poeni* de la „puniceus" - cpoiviKioc,, ebraieşte *Edom* etc, golful învecinat cu Fenicia a fost numit în toate limbele „Marea Roşie"[43].

Tot astfeli Pontul fu botezat *negru* din cauza românilor.

O probă directă sînt chiar turcii şi tătarii, si nu cei de astăzi, ci străbunii lor din secolul XIV.

Pe la 1390, fiind prins rob de către otomani şi auzind de la dînşii numele turco-tătar *Kara-denghiz,* neamţul Johann Schiltberger ceru naturalmente o traducere şi s-a informat că această *Neagră* Mare însemnează *aKara-Iflakilor,* încît în relaţiunea călătoriei sale ne izbeşte dodată cu surprindere că oraşul Tesalonica se află: pe ţărmul Mării Româneşti[44].

De la pecenegi, de la chazari, de la triburile orientale mai mănunte, coprinse sub aceste două vaste etichete confederative si împrăştiate în evul mediu pe tot lungul septentrional al Pontului, *Neagra* Mare trecu la turci si la tătari sub forma Kara-denghiz, la slavi sub acea de Czerno-more, la scandinavi *Svarta*-haf si aşa mai încolo, iar grecii o împrumutară de la osmanlîi, prefăcînd-o în Mcrupo-Sagacea, sau poate s-o fi avut si ceva mai denainte.

La unguri, notarul anonim al regelui Bela o numeşte latineşte: *Mgrum mare*[46].

în sus de Dunăre pînă pe la Crim, în jos de Dunăre pînă pe la Varna, în sus si în jos revărsîndu-se, ca dintr-o pîlnie răsturnată, anume din basinul carpatino-danubian, iacă propriu-zisa *Neagră* Mare, pe cînd de dincolo de Meotide şi de dincolo de Bosfor ea niciodată nu se chema astfeli pînă la moderna generalizare a terminologiei geografice.

Am finit si cu Pontul, completînd pe deplin *neagra* atmosferă a Munteniei în evul mediu.

66
Harta epică a Arabiei de la Dunăre

Negrul provoacă ideea de *alb.*

România carpatină fiind *neagră,* iacă dară că un copist al lui Villehardouin numeşte pe cea balcanică „Românie *albă"*\ dar numai într-un singur pasagiu si n-o mai găsim aiuri, ceea ce arată că antiteza nu trecuse nicăiri la popor.

Transilvania fiind Ungarie *neagră,* Ademar şi Nestor numesc pe maghiarii propriu-zişi unguri-a/bi; însă cel întîi se grăbeşte a lămuri el însuşi că această albeaţă n-are altă raţiune decît spre a distinge Panonia de Ardeal: „dicitur Alba Ungria ad differentiam Ungriae Nigrae"[2], pe cînd negreaţă Transilvaniei este anterioară antitezei, bazîndu-se pe capetele cele negre ale *Basarabilor:* „populus est colore fusco velut *Etiopes"*[3].

Pontul fiind Mare *Neagră,* grecii, slavii, turcii au atribuit epitetul de *albă* Mării Ionice[4].

Cronicarul maghiar Kezai botează pe cumanii cei adevăraţi *Comani-albi* prin opoziţiune cu *Comani-nigri* de la Dunăre[5].

Fără a înmulţi exemplele, vom semnala numai că pretutindeni acest epitet de *alb* este izolat, accidental, cu totul străin literaturei poporane, limbisticei şi diplomaticei, în timp *ce Neagra* Românie, *Neagra* Tătarie, *Neagra* Comanie etc, purcezînd toate din *Basarabie,* formează un întreg ciclu compact, solidar, strictamente circumscris din toate părţile între *Neagra* Ungarie, *Neagra* Bulgarie, *Neagra Mare,* şi pe care-1 putem rezume prin următoarea mapă epică *aArabiei* dunărene:

Czernyi-Ugri (1050)

Nigra-ungria (1000)

Kara-bogdan (1400)

Tzrni-tatari (1350)
MAYPO-piUxxia (1400)

Negru-voevodatu *^
Bla-men (1200)

Nigra-Cumania (1300)

Kara-iflak (1350). **Kara**-Ulag (1200),

Bass-**arabia** >-

Dună
Kara-denghiz.

03
MAYPO-SaXaaaa

Svarta-haf.

MAYPO-po'uXYapia (950)
Nigrum-mare

Czernyi-Bolgari (1050)

Tzrni-bugari >

E foarte important de a observa caracterul poetic al acestei nomenclature, căci numai astfeli se previne o obiecţiune ce s-ar putea face: cum oare o ţărişoară ca Oltenia să-şi reverse numele asupra unui spaţiu atît de întins, ajungînd indirectamente a fi cunoscută pînă-n Islandia?

Una din proprietăţile cele mai distinctive ale poeziei poporane din toti timpii şi din toate regiunile este de a mări pînă la dimensiuni colosale neste lucruri foarte mici, micşurînd din contra pînă la nulitate pe cele foarte mari.

în *Nibelungenlied* teribilul Atila devine pitic faţă cu obscurul Hagen, din care iese dodată un gigante.

în epica franceză Carol cel Mare este o nemica pe lîngă Roland, deşi acesta n-a fost în realitate decît un biet „praefectus Britannici limitis", pe care cronicarul contimpurean Eginhard abia-1 menţionează cu ocaziunea bătăliei de la Roncevaux.

La elini Ahile si la spanioli Cid sînt neşte iperbole poporane analoge.

La vecinii noştri şerbi şi bulgari nu auzi nici o vorbă despre împăratul Şfefan Duşan, una din figurele cele mai grandioase în întreaga istorie a ginţii slavice, şi totuşi poporul înalţă acolo pînă la cer în toate baladele pe un „Crăişor Marcu", o personalitate fără nici o însemnătate istorică, un simplu condotier în armata turcă, carele însoţise pe sultanul Baiezid într-un războl contra marelui Mircea şi a fost ucis într-o bătălie de lîngă Craiova de către un boier român numit Ratco, deşi pe acesta, învingător al semizeului bulgaro-serb, nemini nu-1 celebrează![6]

67
Concluziunea despre Arabia de la Dunăre

Aşadară în secolul X, între anii 900-1000, la marginea primului mileniu după Crist, întregul basin dintre Balcani şi Carpaţi şi chiar ceva mai încolo căpătase brumoasa famă de *negru.*

Acest fenomen provenind printr-o poetică asociaţiune de idei din descompunerea numelui *Basarabie,* prin care se caracteriza mai în specie banatul Severinului, se trage o necesară consecinţă că cu mult mai denainte, cel puţin în secolii VII-VIII, teritoriul oltean era deja cunoscut ca *Basarabie,* căci cauza nu poate a nu fi anterioară propriilor sale efecte.

Logica nu se opreşte aci.

în privinţa *Negrei* Ungarii, *Negrei* Bulgarii, MăriiNegre, *Negrei* Tătarii, *Negrei* Cumanii, *Negrei* Bogdanii, *Blă-menn,* Ma\>poBX.ax'ict, *Araby,*

Kara-Iflak etc, *Basarabia* este o cauză; însă totdodată dînsa ne apare la rîndul său ca un simplu efect în calitatea-i de nume dinastic al Munteniei, adecă un ce datorit secolarei dominațiuni la Dunărea de jos anume a neamului Basarabilor.

Prin urmare, dacă *Basarabia,* ca desemnațiune teritorială, datează dintre anii 600-700, cată să admitem că *Basarab,* ca desemnațiune domnească, trebuia să fie și mai antic, din secolii V, VI sau mai sus.

In tomul III, scriind istoria ierarhică a Tarei Românești, noi vom dezbate pas la pas pe bazea fîntînelor analele neamului basarabie, începînd înainte de colonizarea Daciei și demonstrînd microscopiceste etimologia cuvîntului Basarab; de astă dată ne e peste putință a antecipa asupra unui lung șir de dezvoltări prealabile.

68
O coincidință la românii transdanubiani

Vorbind despre celelalte vechi numi teritoriale ale voievodatului Basarabilor: *Țară Românească, Muntenie,* și *Vlahie Mare,* noi am indicat pentru fiecare din ele o nomenclatură corespundinte la frații noștri de peste Dunăre.

Același fenomen, deși numai în germene, ne întîmpină în privința numelui dinastic *Basarabie.*

Urcarea pe tron a neamului Asanilor, o ramură a Basarabilor de la Olt, cavaleri cu *capete negre* unii și alții, era cît p-aci să prefacă întregul imperiu româno-bulgar *mAsanie;* dar foarte scurta durată a glorioasei dinastii, stinse abia după două-trei generațiuni, a poprit definitiva formulare a noii numiri.

Misionarul papal Ricard de pe la 1230 zice: „am ajuns la Constantinopole prin *Bulgaria luiAsan".*

N-a trecut totuși un semisecol, și o mulțime de alte familii, care de care mai obscură, au început a se succede sub văduvită porfiră a Asanilor.

Pentru ca o dinastie să transmită numele său unei țăre într-un mod durabil, se cer nu ani, ci veacuri.

In Oltenia Basarabii erau antici deja în secolul VI, și numele lor, transmițîndu-se teritoriului de pe atunci și mai denainte, n-a încetat a fi în floare pînă în secolul XV; peste Dunăre însă tînăra creangă asanică a Basarabilor, mai puțin norocoasă decît tulpina-i din Carpați, s-a șters ca meteorul, deșteptînd într-o clipă admirațiunea și perzîndu-se apoi pentru totdauna.

Aceasta-i diferința între *Basarabie șiAsanie,* una despărută din fașă, pe cînd cealaltă, după o viață multisecolară, reuși a se eterniza direct și indirect pe toată întinderea basinului istrian.

69
Importanța unei nomenclature teritoriale

Trăgîndu-se din pagină în pagină și din coală în coală, nomenclatura Munteniei în secolul XIV a luat pînă aci pe nesimțite proporțiumie unui volum; și totuși, departe de a ne căi cît de puțin, noi credem că numai astfeli ne-a fost cu putință a da o temelie solidă ulterioarelor noastre cercetări.

în privința statelor, ca și-n a indivizilor, după ce s-a îmbrățișat mai întîi printr-o răpede cătătură configurațiunea lor generală, un aspect masiv al suprafeței totale, primul pas este apoi de a întreba: cum te cheamă?

Si dacă un stat sau un individ va fi fost cunoscut cumva sub mai multe numi, cată să le precizăm succesivamente pe toate, constatînd identitatea persoanei, fiindcă altfeli ne-am expune dintr-un singur om a face doi sau din doi oameni unul singur, în loc de a atribui, după famosul precept al lui Iustinian: *suum cuique.*

Lectorii noștri s-au convins deja că numai neștirea nomenclaturei împedecase a discerne originea olteană a vechii dinastii princiare din Moldova; numai neștirea nomenclaturei mănținuse în picioare fabula despre Negru-Vodă; numai neștirea nomenclaturei a petrificat atîtea grave aberațiuni despre Ungro-Vlahia, despre modalitatea anexării Făgărașului cătră Muntenia, despre *voivodatus Bessarabiae* și mai cîte altele; numai neștirea nomenclaturei a servit a întuneca o grămadă de lumine de prima importanță pentru istoria noastră națională, dintre cari abia o parte au fost dezbătute mai sus, cele mai multe rămînînd în rezervă.

Cît de necesară, cît de nedispensabilă este o stăruitoare aprofundare preliminară a cestiunilor nominale în orice studiu istoric, ne-o arată o nenorocită experiință a răposatului Heliade, om de geniu, bărbat providențial, dar înzestrat cu prea puțină doză de răbdare spre a fi putut înfrunta cu izbîndă analiza critică.

într-unui din opusculii săi, atît de bine scriși și atît de rău documentați, el zice între altele:

„în mediul-ev Dacia era reputată în toată Europa de desciplina ei ecleziastică. Organizarea cenobiilor și monastirilor, și organizarea civi-

lă şi militară în Dacia era exemplară. Ariosto, ce a stat în secolul XV, cîntînd cavalerii secolului VIII din imperiul lui Carolmagnu, cînd e vorba de eroi şi eroine sații de ale lumii, spune că veneau în monastirile Daciei si se închinau devotîndu-se lui Dumnezeu:

Dalinda per voto, e perche molto sazia
Era del mondo, a Dio voise la mente;
Monaca s'endo a render fin in Dazia,
E si levo di Scozia immantamente.

(Orlando Furioso, canto VII, sex. 16).

Apoi Heliade urmează:

„Este în uzul poeților a descrie cînd vorbesc de un ce nou şi necunoscut. Aci Ariosto e aşa de răpede, vorbind de monastirile din Dacia, ca şi cum am vorbi noi de Pasărea sau de Viforîta. Parc-ar fi zis: se dusese colo în Dacia, unde ştiți cu toții că creştinismul si pietatea sînt de exemplu"[1].

Aşadară Dalinda pleacă din Scoția pentru a se călugări în Dacia.

Dar în ce feli de *Dacie?*

Aci s-a păcălit Heliade.

Pe la finea evului mediu, începînd de la suta X, nu România, ci Danemarca, pe care numai apa o desparte de Scoția, încît tocmai într-acolo era drumul firesc pentru eroina lui Ariosto, se chema în toți scriitorii occidentali şi în toate actele oficiale externe şi interne: *Dacia, Datia, Dazia.*

In acelaşi secol cu Ariosto noi vedem pe regele danez Eric XIII întitulîndu-se: „Dei gratia regnorum *Daciae,* Sveciae, Norvegiae etc. rex"[2], încît Heliade şi aci ar fi trebuit să traducă: „regele *României,* Sveziei şi Norvegiei".

în acelaşi secol cu Ariosto circula prin Italia o nuvelă poporană în care joacă rolul principal un „Imberto re di *Dazia*"[3]: Heliade ar fi putut susține iarăşi că acest nume german denoată pe vrun principe din România.

Pe la 1519 regele danez Cristiern II, dîndu-şi în limba franceză titlul de „roy de *Dace*"[4], trămitea din Copenhaga la Paris amicului său regelui Francisc I neşte cîni de vînat, despre cari scrie în epistolă: „certains chiens levriers, tant de Russie que de ce *pays de Dace*"[5].

Nu cumva Heliade s-ar fi încercat a ne asicura despre româneasca origine a acelor dulăi?

Muscalii pînă astăzi numesc pe danezi *Daciani* (Datczanin), întrebuințînd totodată în privință-le adiectivul *dacic* (datskii)[5].

Iacă unde se aflau monastirile lui Ariosto şi se ducea bigota Dalinda!

Dazia, Datia, Dacia, ca o desemnațiune normală a Danemarcei în toate fîntînele apusene din veacul de mijloc, este ceva atît de cunoscut încît nu e permis ca să n-o ştie oricine pretinde a se fi ocupat măcar în treacăt cu studiul istoric[6].

Numai ignoranța acestui punt împinsese pe nemuritorul Heliade a băga pe bietul Ariosto pe la călugărițele noastre din Pasărea şi din Viforîta, celebrînd ca din senin o antică „disciplină ecleziastică", altfeli foarte dubioasă pe țărmii nordici ai Dunării de jos![7]

Ferindu-ne de perspectiva unei asemeni confuziuni şi ecuivocități, noi am insistat atît de mult asupra nomenclaturei, şi tot încă n-am limpezit-o întreagă, căci puține țăre si puține națiuni pe fața globului pămîntesc au purtat în întru şi-n afară mai feliurite numi geografice şi etnografice.

Geție, Goție, Atel-cuzu, Oltenie şi mai multe alte denumiri a căror întrebuințare se mărginea în parțialul cerc al unor deosebite epoce sau al unei deosebite specii de sorginți istorice, fără a fi fost răspîndite sau perpetuate, nu şi-au putut găsi loc în dezvoltările noastre de mai sus, consacrate exclusivamente unei nomenclature generale şi stabile; dar totuşi ele vor fi dezbătute fiecare mai la vale.

Acum să recapitulăm în cîteva cuvinte, într-un mod pe cît se va putea mai plastic, esențialele concluziuni ale acestui lung studiu, grăbindu-ne a păşi înainte.

70

Recapitularea despre nomenclatura Ţărei Româneşti

Principalul nume al Munteniei, meritat prin desbarcarea legiunilor romane ale lui Traian la Severin şi prin persistința de atunci şi pînă astăzi a elementului latin în laturea Oltului, chiar în acele momente periodice cînd el se eclipsa în celelalte cătune ale Daciei, este România prin excelință: *Tară Românească.*

Slavii şi germanii cunoscînd pe vechii romani sub epitetul de vlahi, adecă dominatori, şi astă calificațiune, lipsită mai în urmă de primitivul său înțeles de supremație, devenind o traducere adecuată a cuvîntului „Romanus", Muntenia a fost zisă *Vlahie* dentîi de către slavo-germani, apoi prin împrumut de către greci, unguri, orientali, purtînd acest nume

mai cu preferinţă denaintea celorlalte provincii ale Daciei, ca una ce mai cu preferinţă reprezintă românismul.

Eponimi, individualizări, personificaţiuni ale acestor două forme, ambele manifestînd originea naţională, erau Roman-Vodă si Vlăhiţă-Vodă, umbroase figure mitologice, create în evul mediu si cari trăiau încă în tradiţiunea poporului nostru pînă pe la finea secolului XV

Adoptînd pentru uz liturgic şi oficial limba slavică şi ştiind că vorba *vlah,* deşi de proveninţă străină, nu este totuşi decît un exact echivalinte al cuvîntului *român,* fără ca să fie coprinsă în ea cea mai mică idee de reprobaţiune, muntenii au admis-o ei însii.

Pe la 1160-1180, anexîndu-se către banatul Severinului teritoriul făgărăsean de peste Carpaţi, rupt din corpul Transilvaniei, această creştere a statului muntean pe socoteala maghiarilor a început a se exprime de atunci încoace prin Ungro-Vlahie, ca şi cînd s-ar zice Făgăraş-Severin, care nume, denotînd noua compoziţiune administrativă a ţărei, a luat loc în titulatura celor doi capi ai naţiunii, dentîi principele şi mai tîrziu metropolitul, dar numai în acte slavice şi grece, căci în cele latine el ar fi provocat o intempestivă susceptibilitate din partea Ungariei contra unei nomenclature corespunzătoare literalmente cu: „terra Ungriae-et-Vlachiae".

Predomnirea Carpaţilor a mai cîştigat voievodatul Basarabilor următoarea nomenclatură omogenă, egalmente raspîndită în întru si-n afară:

Ţară Muntenească, uzată dopotrivă de ambele laturi ale Milcovului;

Transalpina, adecă Peste-Muntenia, care ne întîmpină mereu în fîntîne latine, fie maghiare, fie papale, fie chiar române etc.

Multany, nume polon corupt prin schimbarea lui *n* în / din forma românească locală „Muntenie";

Vrance, nume moldovenesc, datorit creştetului alpestru prin care se desemna despre Moldova fruntaria ost-nordică a Ţărei Româneşti;

Havas-Alfold, adecă Muntenia de Jos, nume maghiar pe care graiul unguresc din Ardeal îl prescurtează *mAlfold.*

Muntenia sau Ţara Românească, atît prin întinderea hotarelor sale în comparaţiune cu ale celorlalte staturi române din evul mediu, pe cît mai cu seamă prin prestigiul de a fi fost totdauna centrul mişcării românismului la nord de Dunăre şi chiar pentru românimea transdanubiană, mai purta un nume, pe care-1 aflăm în fîntîne istorice sub două forme:

Grosse-Walachie, Valachia-Major, Vlachia-Maggiore etc, adecă România mare, la străini;

Mare voievodat, în titulatura princiară internă.

Deja cu mult înainte de secolul VI, dominaţiunea neamului Basarabilor d-a stînga Oltului lăţise asupra teritoriului numele de *Basarabie,* conservat apoi fără întrerumpere pînă-n suta XV, cînd o parte a statului muntean de la Galaţi pînă la Chilia trecînd sub stăpînirea Moldovei, această denominaţiune a început a se aplica din ce în ce mai exclusiv către regiunea Bugeacului, iar de la 1812 guvernul moscovit a întins-o asupra întregului spaţiu dintre Prut şi Nistru.

Cuvîntul coprinzînd în sine elementele s + r + *b,* s-a întîmplat uneori a se confunda *Basarabia* cu *Serbia,* încît ca şerbi erau consideraţi cîteodată, simplu din cauza acestei gratuite asonante, atît anticii Basarabi de la Olt, precum şi o ramură a lor mai nouă, urcată pe la 1375 pe tronul Moldovei în persoana lui Petru Muşat; dar nu numai aci s-a răsfrînt acţiunea omofoniei, ci încă într-un alt fenomen fără alăturare mai remarcabil prin mulţimea, varietatea şi importanţa consecinţelor.

Printr-un rebus eraldic, foarte comun în simbolismul din toate epocele şi din toate ţărele, Basarabii, descompunîndu-şi străbunul nume gentilitiu în *Bas-arab,* purtau din timpi imemoriali în stema lor nobiliară unul sau mai multe capete de *arabi,* adecă *negre,* ceea ce pe de o parte a dat naştere famosului mit al lui *Negru-Vodă* ca fundator al statului basarabesc, iar pe de alta a creat pentru întreaga Românie, şi chiar pentru regiunile limitrofe, o întinsă nomenclatură teritorială *sui generis.*

Poezia poporană a vecinilor noştri slavi şi teutoni a fost naturalmente încîntată de a putea găsi în apropiare la Dunăre o fantastică *Arabie,* pe care s-au si grăbit a o celebra baladele serbe şi bulgare ca *Tzrni-Arapi* sau „Negri-arabi", cîntul epic german al Nibelungilor ca *Araby,* pînă şi sagele scandinave din Islandia ca *Blă-menn* sau „Arabi", iar mongolii, turcii, grecii şi ungurii sub feli de feli de forme, devenite ceva mai prozaice prin suprimerea arabismului şi conservarea numai a echivalintului său de negru: *Kara-Iflak, Kara-Bogdan, Nigra-Cumania* etc.

Eminamente poetic, acest epitet nu se putea înfige într-o singură regiune definită, preciziunea fiind tot ce este mai proză, şi astfeli deja în secolul X - căci n-am voit a ne urca mai sus docamdată - noi vedem epica negreaţă a ţărei Basarabilor lăţindu-se nu numai pretutindeni între Carpaţi şi Dunăre, dar mai împresurînd încă un spaţiu transcarpatin prin metamorfozarea Transilvaniei în Neagra Ungrie, un spaţiu transdanubian prin Neagra Bulgarie, şi chiar însuşi Pontul- se preface în

Neagră Mare, adecă se-nnegreste tot coprinsul albiei istriane pe ambii ţărmi ai fluviului, avînd drept punt de plecare *Basarabia,* cuibul *negrilor* voievozi.

Afară de „Neagra Românie", rămasă la otomani în uz vulgar pînă-n momentul de faţă, toate celelalte numiri ale noastre *arabice,* pînă si rădăcina lor Basarabie, încetînd de secoli a se mai aplica către ţara Românească, încît numai poporul de pe la Cîmpulung mai conserva o obscură tradiţiune despre acel Negru-Vodă, adecă acel ban al Severinului carele cucerise între 1160-1210 Făgăraşul, Muscelul şi Argeşul, urmează dară fireşte că legendarii, cronicarii şi chiar istoricii moderni ai românilor, puţin diliginţi în răsfoirea fîntînelor, au transformat originile statului muntean într-un haos de contradicţiuni, de falsuri, de travestiri, de imposibilităţi, aducînd pe Basarabi din Bugeac, făcînd „întîi descălecător" pe tatăl marelui Mircea, silindu-1 să domnească cînd la 1215, cînd la 1240, cînd la 1290 etc.

Ne rezumăm.

Nomenclatura Munteniei, în parte existinte încă şi-n parte dispărută după secolul XIV, se reduce la următorul tabel:

I. După originea naţională *romană:*

1. ŢARA ROMÂNEASCĂ, nume etnic intern poporan;

2. VLAHIA, nume etnic slavo-german, trecut la toţi ceilalţi străini şi admis în limba oficială internă;

3. UNGRO-VLAHIA, nume intern strictamente administrativ, civil şi ecleziastic, exprimînd revendicarea de sub *Ungrie* şi anexarea către *Vlahia* a ţărei Făgăraşului.

II. După aspectul *muntos* al tărîmului:

4. ŢARA MUNTENEASCĂ, nume topografic intern, întrebuinţat pe ambele maluri ale Milcovului;

5. TRANSALPINA, adecă Peste-Muntenie, nume topografic oficial latin, extern şi intern;

6. MULTANY, mai corect *Muntany,* nume topografic polon, desfigurat din cel intern;

7. HAVAS-ALFOLD, adecă *Muntenie de Jos,* nume topografic maghiar;

8. VRANCEA, nume topografic poporan moldovenesc.

III. După *mărimea* teritoriului şi a prestigiului:

9. ROMÂNIA MARE, Valahia-major, Grosse-Walachie etc, nume ierarhic extern;

10. MARE VOIEVODAT, nume ierarhic oficial intern.

IV. După dinastia *Basarabilor:*

11. BASARABIA, nume dinastic intern şi extern;

12. ARABIA, nume dinastic poetic poporan slavo-german;

13. NEGRU VOIEVODAT, ţara lui *Negru-Vodă,* nume dinastic poetic poporan intern;

14. BLA-MENN, *Negrii-oameni,* nume dinastic poetic scandinav;

15. NIGRA-CUMANIA, probabilmente *Fekete-Kunok,* adecă *Negrii-comani,* nume dinastic maghiar, aplicabil şi către Moldova;

16. KARA-ULAG, *Neagră Românie,* nume dinastic mongol;

17. TZRNI-TATARE, *Neagra Tătarie,* nume dinastic serb;

18. KARA-IFLAK, *Neagră Românie,* de unde apoi *Kara-Bogdan* pentru porţiunea d-a dreapta Milcovului, nume dinastic turc;

19. MAYPO-BAAXIA, nume dinastic neogrec, mai cunoscut relativamente la Moldova.

Toate acestea într-o strînsă legătură de origine cu NEAGRA UNGRIE ca numele Transilvaniei, cu NEAGRA BULGARIE ca numele Dobrogii, şi cu MAREA NEAGRĂ...

STUDIULUI

Acțiunea naturei asupra omului

1

Natura Munteniei

Un anglez foarte solid şi foarte observator, vechi consul britanic în Bucureşti, sir William Wilkinson, începe unul din capitolii operei sale cu următoarele cuvinte:

„Vecinătatea Mării Negre şi a Balcanului d-o parte, a Carpaţilor de cealaltă, face clima ambelor principate române schimbăcioasă şi supusă unor răpezi variaţiuni de temperatură. Cînd suflă vîntul nord-est, chiar în mijlocul verei atmosfera se răceşte dodată pînă într-atîta că locuitorii sînt siliţi a recurge la vestminte mai substanţiale. Vîntul de la sud aduce căldură şi timp frumos, dar generalmente de scurtă durată. Vara este foarte ploioasă; în iuliu şi în iuniu cu furtune viscoloase, cari revin în toate serele la aceeaşi oară. Iarna mai totdauna e lungă şi monotonă, şi căldurele verei debuta subitamente din cele întîie zile ale lui mai, astfeli că deliciile unei primăvere regulate sînt aci puţin familiare. Porţiunea cea mai aspră a iernei se începe de la primul pătrar al lui decembre, şi acelaşi grad de frig cu puţină variaţiune ţine pînă la mijlocul lui februariu, cînd îi succede o temperatură umedă şi nesalubră, durînd apoi pînă la mai. Dunărea şi toate rîurile acestei regiuni rămîn degerate în interval de şase săptămîne, gheaţa lor fiind destul de tare pentru a susţine transportul celei mai groase artilerii. în genariu şi-n februariu ninge şi lumea îmbla cu sanie. Cele mai frumoase zile ale anului se-ncep de pe la finea lui septembre şi ţin cîteodată pînă pe la finea lui novembre, dar nopţile sînt excesivamente reci şi nesănătoase. Călătorii cari nu se apără atunci prin flanele şi haine calde contra perniciasei influinţe a nopţilor sînt expuşi a căpăta feliurite friguri şi pleurezie. Neregularitatea climei, umiditatea solului şi mulţimea bălţilor exercită aci o vizibilă înrîurire asupra diverselor specii animale, precum şi asupra vegetaţiunii. Urşii, lupii şi vulpii sînt de o natură timidă şi puţin periculoşi, afară numai cînd îmbla în numeroase haite, ceea ce se-ntîmplă adesea în nopţile cele mai reci ale iernei. Animalii domestici sînt remarcabili prin blîndeţă. Carnea de bou, de porc, de oaie, de vînat şi de paseri n-are un gust pronunţat; legumele sînt mai puţin gustoase şi florile puţin aromatice. în fine omul, capdopera naturei, este aci greoi

şi moale. Fără pasiuni violinţi, fără energie în caracter, el manifestă o repulsiune firească contra a tot feliul de muncă corporală sau intelectuală. Negreşit că aceste dispoziţiuni pot proveni din cauze morale, dar în România cauzele fizice sînt cel puţin tot atît de active"[1].

Mai pe scurt, oamenii, caii, boii, urşii, lupii, vulpii, găinele, raţele, florile, pînă şi iarba cîmpului, pînă şi gustul fripturei, toţi şi toate se ticăloşesc, se piticesc, se trîndăvesc în nefericita Românie, din cauza emanaţiunilor palustre, din cauza capricioasei temperature, din cauza solului şi atmosferei, din cauza a o mulţime de aginţi ce se cheamă foarte bine în ştiinţa igienică: *circumfusa.*

Permis unui turist a constata o actualitate şi a semnala provenința-i cea mai imediată, cea mai evidinte, cea mai palpabilă, deşi chiar dînşii ar trebui să specifice totdodată cel puţin zona observaţiunii, iar nu să generalizeze într-un mod absolut; nu e permis însă unui istoric, căruia nu i se iartă a tăia dintr-o lovitură nodul lui Gordia, în loc de a căuta pas la pas o lege providenţială permaninte, explicînd apoi cu stăruinţă tot ce *se pare* a fi o deviaţiune:

„Sucht das vertraute Gesetz in des ZufaTs grausenden Wunder n
Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht!"[2].

Caracterele fizice ale pămîntului românesc fost-au ele totdauna astfeli după cum ni le descrie Wilkinson?

De n-au fost asa, urmează necesarmente o altă întrebare: cum anume să fi fost şi care trebui să fie divergința totală sau parțială a efectelor în comparaţiune cu ceea ce este?

De au fost tot aşa, de nu s-a schimbat nemic sau prea puţin, de a rămas aproape intactă aceeaşi constituţiune geologică şi meteorologică, acelaşi joc termometric, barometric şi igrometric, atunci cum dară de s-a modificat atît de radicalmente natura organică?

Nu mai departe decît în secolul XIV, carele ne preocupă mai în specie în opera de faţă; nu mai încolo decît între anii 1300-1400, altminte destul de apropiaţi de zilele noastre, fost-a atît de căzut, atît de slăbănog, atît de inspid românul din Muntenia, după cum el ne apare în relaţiunea lui Wilkinson, fără a mai vorbi de vite sau plante şi mai ales despre gustul lor curat gastronomic?

Ce să răspunză oare la o asemenea îndoială vitejii lui Alexandru Basarab, ai lui Vladislav Basarab, ai lui Basarab Mircea, denaintea cărora, în curs de un veac întreg, se puneau pe gînduri ungurii, serbii, bulgarii, tătarii, turcii, toate neamurile învecinate, chiar cînd în fruntea acestora se aflau neşte giganţi ca ţarul Ştefan cel Forte, ca regele Ludovic cel Mare, ca sultanul Baiezid Fulgerul, ca împăratul Sigismund?

Au atunci nu era în Muntenie tot feliul de mlaştine şi mocirle cu funestele lor efluve febrifere? Au nu era o temperatură tot atît de extremă în frig şi-n arşiţă, în uscăciune şi-n umiditate? Au nu erau toate motivele morbide, pe cîte ni le-a spus şi pe cîte a uitat încă să ni le înşire Wilkinson, încît le vom spune noi înşine mai la vale?

Şi dacă altădată, în faţa unei presiuni fizice analoage, românul de la Dunăre a putut să uimească lumea prin mărimea personalităţii sale, cum dară de nu se mai bucură el actulamente de aceeaşi imunitate contra aceleiaşi acţiuni exterioare? Si dacă nu se mai bucură astăzi, apoi oare prin ce specie de tranziţiune, redobîndindu-şi vechea-i aptitudine, ar putea să se bucure încai mîni sau poimîni?

Precum vedeţi, problema devine dintre cele mai complicate şi mai importante totdodată, căci într-însa rolul istoriei este nu numai a clarifica o situaţiune antică, a restabili o imagine trecută, dar încă mai cu seamă a prevesti şi a prepara o posibilă regenerare viitoare a unei naţiuni.

Vom merge încet, căci sînt unele cestiuni în cari calea spre descoperirea veritãţii se aseamănă cu îngusta punte ce duce peste prăpastie la paradisul lui Mahomet: un singur pas precipitat şi ai perdut perspectiva de a ajunge la ţintă!

Mai întîi, ca o nedispensabilă introducere în materie, cată să ni se spună: pînă la ce punt se poate subordina, sau trebui vrînd-nevrînd să se subordineze un popor, în bine şi-n rău, înrîuririi pămîntului?

A admite fără cercetare şi fără restricţiune dictatura glebei, a trece peste idiosincraziile individuale şi de ginte, a uita principiul atavismului, a nu recunoaşte provedinţa, a nu lăsa omului liberul său arbitriu faţă cu natura şi cu divinitatea - este a nu înţelege istoria.

2
Teoria acţiunii climei asupra omului

Cu cinci secoli înainte de naşterea lui Crist, sînt acum două mii patru sute de ani şi mai bine, dentîi Khung-fu-tse în China şi apoi Ipocrat în Elada constatau legea dezvoltării climatologice a naţiunilor.

Toţi au vorbit despre marele grec; nemini, nici chiar scriitorii cei mai noi asupra filosofiei istoriei[1], n-au voit să cunoască pe marele chinez.

Şi totuşi iacă ce zicea Khung-fu-tse cu mult înainte de Ipocrat:

„A avea apucături binevoitoare şi dulci pentru a instrui pe oameni; a avea compătimire pentru cei răsculaţi din rătăcire contra raţiunii;

aceasta-i forța virilă a țărelor sudice, prin care se distinge înțeleptul. A-şi face culcuş cu sămcele de fer şi cu armure din peile fearelor sălbatece; a privi fără fiori apropiarea morții; aceasta-i forța virilă a țărelor nordice, prin care se distinge viteazul"[2].

Peste opt secoli după Khung-fu-tse, un ostaş roman, Flaviu Vegețiu, făcea din vorbă în vorbă aceeaşi observațiune.

El zice:

„După opiniunea oamenilor celor mai competinți, națiunile sudice, supuse extremei arşițe a soarelui, au mai multă înțeleginţă, dar mai puțin sînge, ceea ce le face sfiicioase şi temătoare de a da pept într-o luptă, căci, ştiindu-se anemice, lor le e frică de răne; popoarele nordice, din contra, depărtate de căldure solare, au mai puțină înțeleginţă, dar un sînge abundinte, care face dintr-însele cei mai buni luptători; aşadară pe soldați cată să-i luăm din neşte țăre intermediare, încît nici sîngele să nu le lipsească pentru a putea înfrunta rănele şi moartea, nici acea înțeleginţă prin care se mănține în armată disciplina şi care este dopotrivă utilă în războiu şi-n consiliu"[3].

Pentru ca un chinez şi un roman, nedependinți unul de altul, fără să fi ştiut nici măcar dacă există undeva China pentru Vegețiu sau Roma pentru Khung-fu-tse, pentru ca ambii să fi expres o singură idee, ba încă aproape în aceeaşi ordine logică, ajungînd fiecare pe o cale proprie la un rezultat identic, trebuie să fie coprins în observațiunea lor comună un mare fond de veritate.

Antagonismul moral între nord şi sud, bogăția globulelor sanguine în cel dentîi şi puținătatea lor în cellalt, cunoscută chiar sub numele tecnic de *anemie des pays chauds,* adecă tot ce au ştiut deja Khung-fu-tse şi Vegețiu este o dogmă în medicina de astăzi[4].

O cugetare fugitivă a devenit însă o ştiință întreagă, un corp compact şi sistematic numai sub condeiul anticului medic grec de la Cos.

Ipocrat este adevăratul părinte al climatologiei.

Laboarea modernă, atît de orgolioasă, abia putu descoperi în realitate, de atunci şi pînă la Humboldt, pe ici, pe colea cîte ceva care să nu se găsească în nemuritorul opuscul: **Ttepi** depcov, -U8&TCDV, TOTTCOV.

Pînă şi acest titlu al capdoperei lui Ipocrat rezumă în sine ultimul cuvînt al ştiinței climatologice: aer, ape şi locuri.

Nici atmosfera, nici idrologia, nici topografia nu sînt suficiinți, întru cît le ia cineva separamente.

„Ipocrat - zice unul din discipolii săi cei mai celebri - atribuie efecte morale nu numai temperaturei aerului, ci tuturor celorlalte calități atmosferice întrunite; nu numai gradului de latitudine al pămîntului, ci încă naturei sale telurice, naturei producțiunilor sale, naturei apelor ce-1 percurg. El se sileşte a descrie cu exactitate toate particularitățile cîte pot atrage atențiunea în studiul diverselor țăre şi cari le disting mai în specie. Pentru dînsul, ca elemente necesare ale cestiunii, sînt toate obiectele importante proprii fiecării regiuni; toate calitățile constante şi pronunțate prin cari aceste obiecte pot afecta simțurile şi a modifica natura umană. Această semnificațiune a cuvîntului *climă* e singură completă. Clima nu poate dar a fi restrînsă în circumstanțele particulare ale caldului şi frigului, ci ea îmbrățişează într-un mod foarte general totalitatea circumstanțelor fizice ale unei localități; şi toate trăsurele caracteristice prin cari natura a distins diferitele țăre, întră toate în concepțiunea climei"[5].

Iacă în ce simț înțelegem şi noi clima, dîndu-i însă, pentru a preveni orice confuziune, numele mai puțin mărginit de *natură.*

în limbagiul filosofic omul fiind *ego,* acțiunea naturei asupra-i însemnează raportul activ al lui *non-ego.*

Este ceea ce în zilele noastre d. dr. Bertillon a numit *mesologia,* adecă ştiința mijlocului ambiant[6].

3

Gintea mărginind acţiunea naturei

Oricît de coprinzător ar fi înțelesul ipocratic al condițiunilor climaterice şi oricît de simetrică teorie s-ar putea clădi pe dînsele, realitatea se va arăta adesea rebelă concluziunilor celor mai legitime şi istoricul va fi silit să exclame cu nedomerire: este ceva mai pe sus de materie!

Mai întîi chiar în sfera materială se observă izolîndu-se un element mai puțin brut, deşi tot materie; un element nu numai organic, ci încă uman; un element foarte tenace, a căruia rezistință contra tuturor presiunilor topice, dacă nu totdauna le învinge, încai cele mai de multe ori reuşeşte a ajunge la o împăcare prin compromis.

Acest viguros element, această aristocrație a materiei, ca să ne fie permis a ne exprime astfeli, este *gintea,* pe care Ipocrat şi interpreții săi o uitaseră aproape cu desăvîrşire şi-n virtutea căriia bascii şi strănepoții goților, bunăoară, locuiesc de secoli pe aceeaşi coastă a Pireneilor, fără ca totuşi o natură exterioară absolutamente identică să fi

putut asimila printr-o necurmată acțiune de toate zilele vița teutonică cu acea iberică.

Nemuritorul creator al climatologiei zice într-un pasagiu:

„Priviți pe țărmurenii Fasului în Asia. Pămîntul lor e umed, mlăştinos, călduros, acoperit de păduri, scăldat nencetat, sau mai bine inundat cu violință de potopuri de ploaie. Locuințele lor sînt înfipte chiar în sînul băltelor: şubrede colibe din lemn si din trăstie. Rareori fasianii vizitează oraşele şi tîrgurile învecinate: singurul lor mijloc de comunicațiune sînt neşte luntri scobite din butuci şi cu ajutorul căror ei plutesc ici-colea pe numeroasele canaluri ce despică pămîntul lor în toate direcțiunile. Ape calde şi stătătoare, putrezite la arşița soarelui şi nutrite de nentrerupte ploi, sînt unica lor băutură. însuşi fluviul lor Fas este rîul cel mai leneş, ce abia îşi mişcă undele. Fructele şi ierburile nu ajung aci niciodată la deplina lor dezvoltare: umiditatea le reține într-o stare perpetuă de neperfecțiune. în fine, aerul e încărcat de negure. Prin lucrarea tuturor acestor cauze, fasianii diferă de toți ceilalți oameni. Statura lor e înaltă, dar desfigurată prin o grăsime atît de neobicinuită, încît corpul se pare a nu avea nici vine, nici muşchi. Figura lor e palidă, ca şi cînd ar suferi de gălbenari. Aerul cel umed şi neguros dede vocii lor o intonațiune răguşată. Ei sînt domoli din fire şi nu pot susține nici o oboseală..."[1].

Icoana e superbă, şi totuşi cuvintele lui Ipocrat nu se mai potrivesc cu actualitatea.

Regiunea fasiană, famoasa Colchidă cu berbecul de aur din mitologia elenică, este la picioarele Caucazului, cerespunzînd cu Imeretia şi mai ales cu MingreHa, ambele făcînd parte din Georgia.

Apele, locurile, aerul, mai toate *circumfusele* se află aproape în aceeaşi stare patogenică în care ele erau în anticitate; dar locuitorii, deşi cam molateci, sînt însă prea departe de a justifica ultralimfaticul tip din relațiunea lui Ipocrat.

Un proverbiu mingrelian zice că fericirea omului consistă în a avea un cal, un şoim şi un ogar[2].

Popor de vînători este popor de voinici.

între fasianii lui Ipocrat şi mingrehanii de astăzi există dar o diferință radicală, măcar că pămîntul lor a conservat în trăsurele sale caracteristice vechea băltoasă fizionomie.

De unde oare provine această întîrziată rebeliune a omului contra naturei?

Cauzele trebui să fie multiple, însă una mai cu seamă se pare a fi cea mai decisivă.

Naționalitatea georgiană, din care mingrelianii sînt o simplă ramură, nu poate fi de aceeaşi *ginte* cu anticii fasiani, o colonie africană, după Erodot[3], ci derivă dintr-o altă tulpină mai vînoasă, mai vivace, mai rezistinte, a carii aşezare în văile Caucazului, pe unde ca printr-o colosală poartă trecură atîtea sute de neamuri în succesivele migrațiuni ale barbarilor din Asia în Europa, este posterioară epocei lui Ipocrat.

Popoarele, ca şi indivizii, se disting prin mai marea sau mai mica intensitate a aşa-numitelor predispozițiuni morbide.

„Expuneți mai multe persoane totdodată aceluiaşi curent de aer rece: una se va plînge de colice, alta va căpăta o bronchită, a treia va simți preludele unui reumatism articular, şi aşa mai încolo"[4].

Se va găsi între ele chiar cîte una din acele fericite constituțiuni imune cari trec nevătămate prin foc şi apă.

Aproape aceeaşi climă creşte pe laponi şi pe sveziani: cei dentîi, mănunți, slabi, urîți, oacheşi; ceilalți, înalți, tari, frumoşi, blonzi.

Mai multe familii olandeze, stabilite sînt acum trei secoli tocmai la capătul sudic al Africei, departe de a deveni negre sau măcar brune, au rămas pînă în momentul de față ca şi cînd niciodată nu s-ar fi mişcat din Amsterdam[5].

Țiganul de la Constantinopole nu se deosebeşte de fratele său de la Stockholm.

In acest mod toate condițiunile curat fizice se arată uneori neputincioase în crîncena lor luptă cu tenacitatea principiului de ginte.

Aceasta totuşi, cată s-o recunoaştem, nu este generalitatea cazurilor.

Mai adesea pămîntul şi poporul ajung la un fel de echilibru.

„Israeliții - zice Michel Levy - a căror împrăştiare începuse cu mult mai-nainte de moartea lui Crist, oferă medicului o secolară experiință universală despre înrîurirea climaterică, Israelitul olandez, gros, înfiat şi lungan, poartă în toată ființa lui sigilul predomnirii limfatice; israelitul din Algeria este macru şi bine proporționat, mai mult scurt decît înalt, oacheş, ager şi îndemînatec. Iacă ceea ce i-a făcut clima. Să-i puneți însă alături unul lîngă altul şi asemănarea lor de ginte o să vă surprinză. Aceleaşi trăsure denoată o origine comună. Iacă ceea ce pot face dispozițiunile organice contra lucrării lunge şi întrunite a influințelor exterioare"[6].

Noi înşine descriserăm altă dată cu următoarele cuvinte procesul formării materiale a naționalităților:

„O naţiune presupune două elemente constitutive, un pămînt şi un neam.

Fiecare pămînt are o natură a sa proprie, o natură pe care nu o poate nemici influinţa neamului şi prin care acel pămînt se aseamănă cu el însuşi şi diferă de toate celelalte pămînturi.

Anglia a fost totdauna insulă: sub britani, sub saxoni, sub danezi, sub normanzi...

Fiecare neam are şi el o natură a sa proprie, o natură pe care nu o poate nemici influinţa pămîntului şi prin care acel neam se aseamănă cu el însuşi şi diferă de toate celelalte neamuri.

Armenii păstrează ceva armenesc stereotip în Francia, în Turcia, în Germania, în Italia, în Polonia.

Astfeli, fiecare pămînt are o idee a sa specială în universalitatea pămînturilor, şi fiecare neam are o idee a sa specială în universalitatea neamurilor.

Aşezîndu-se vreunul din neamuri pe vreunul din pămînturi, legătura celor două specialităţi produce o naţiune.

Unirea dentre pămînt şi neam, pe bazea căriia se înalţă o naţiune, e atît de strînsă, încît pămîntul răsfrînge în toate ale sale imaginea neamului, şi neamul răsfrînge în toate ale sale imaginea pămîntului.

Naţiunea, astfeli formată, se aseamănă cu ea însăşi mai mult încă de cum se aseamănă unul cu altul cele două elemente ale sale constitutive, pămîntul şi neamul, căci naţiunea este un product de asemănări.

Prin urmare, diferinţa acestei naţiuni de toate celelalte naţiuni, fiind iarăşi un product de diferinţe, cată să fie şi ea mai mare de cum era dif erinţa cea simplă dintre un pămînt şi un alt pămînt, dintre un neam şi un alt neam"[7].

Nemic mai corect ca teorie.

Avînd la mînă acest criteriu al contopirii climei cu gintea, s-ar părea lesne la prima vedere a caracteriza ca şi matematiceşte pe orice naţiune:

Francezul = latin + clima *x;*
Italianul = latin + clima *y;*
Românul = latin + clima *z...*

Nemic însă n-ar fi mai iluzoriu în aplicaţiune.

Simplă şi uşoară în aparinţă, cestiunea este în fapt una dintre cele mai dificile şi mai complexe.

Si iacă de ce.

întîi, nu este mai nici o naţiune sub soare care să nu fi suferit multiple şi copioase amestecuri cu alte ginţi, deşi aceste căsătorii se finesc totdauna prin predomnirea neamului celui mai bine constituit.

Al doilea, nu este mai nici o ginte sub soare care să nu fi trecut succesivamente prin multe şi diverse clime, rămînînd însă uneori imună contra presiunilor exterioare.

Al treilea, nu este mai nici o climă sub soare care să nu fi îndurat măcar o picătură modificatrice de la feliurite naţiuni.

Aceste trei proptele aruncă problema într-un labirint.

Pentru a defini pe francez, de exemplu, nu mai ajunge elementara formulă de mai sus, ci se cere o altă fără comparaţiune mai complicată, în care să se prevază proporţional toate ginţile cîte au fost concurs dempreună cu cea latină la naşterea naţiunii franceze, toate climele cîte influinţaseră anterioramente asupra definitivei formaţiuni a acelor diferite ginţi, şi-n fine toate naţiunile cîte exercitaseră şi mai denainte o fracţiune de lucrare în sfera acelor variate clime[8].

Şi-apoi rezultatul unei asemeni analize cată să se aplice treptat cătră toate etăţile vieţei naţionale, constatîndu-se gradaţiunea cu care urmele triplei înrîuriri converginţi devin din ce în ce mai palide şi mai nesimţite, unele mai mult şi altele mai puţin, în proporţiune cu mărimea dozei primite de la început şi-n măsura depărtării în timp şi-n spaţiu de la puntul de plecare, mai ţinîndu-se apoi seamă şi de nouăle ingrediente ce se adaugă în fiecare secol.

Astfeli, revenind la formule algebraice, cu ajutorul cărora raţionamentul apare mai plastic, şi exprimînd prin *N* o naţiune orişicare, prin G ginţile constitutive, prin C climele prin cîte trecuse, prin 8 scăderea elementelor vechi şi prin y adausul elementelor nouă, vom vedea că o naţionalitate, dacă în primul secol al existinţei sale este $N = xG + yC$, în ceilalţi secoli unul după altul va fi:

$$N = (xG - 6) + (yC - 8') + y;$$
$$N = (xG - 28) + (yC - 2S') + 2_{Y};$$
$$N = (xG - 38) + (yC - 38') + 3y..$$
$$N = (xG - n8) + (yC - n8') + ny.$$

Dar a găsi valoarea concretă a acestor formule este o muncă de titan!

Şi totuşi istoricul poate pînă la un punt să întreprinză această colosală operă, şi fiindcă poate, trebui s-o facă.

Negreşit că istoricul unei naţiuni, cel mult al unei ginţi, căci timpul unei serioase istorii universale n-a sosit încă, sau mai bine zicînd istoria f iecării ţăre, microcosm al macrocosmului, este cea mai veridică istorie universală.

Elementul ginţii ne va preocupa mai în specie în tomul II al acestei scrieri.

Aci noi am voit numai a mărgini printr-însul cercul de acţiune al naturei.

Dar această acţiune, fie ea cît de întinsă, precum şi este, oare numai gintea o mărgineşte?

4

Instituţiunile mărginind acţiunea naturei

Teoriile exclusive sînt acelea ce au servit totdauna mai mult decît orice a întuneca veritatea.

Ilustrul Montesquieu explica toate prin climă şi iarăşi prin climă[1], ba încă într-un simţ foarte restrîns al cuvîntului, cam în feliul lui Khung-fu-tse şi Vegeţiu[2], cu mult mai pe jos de vastele vederi ale lui Ipocrat.

într-un loc el zice:

„Itopoarele insulare sînt mai liberale decît popoarele continentale. Insulele sînt generalmente mici, încît o parte a poporului nu poate fi întrebuinţată atît de bine la asuprirea celeilalte.. ."[3].

Montesquieu observă el singur în notă că Iaponia e foarte despotică, dar pentru că... este o insulă mare, nu mică!

Ce ar fi zis însă cu cîţiva ani mai în urmă despre Statele Unite ale Americei, atît de liberale, deşi foarte spaţioase şi cari nu sînt nici măcar o insulă ca Iaponia?

De ce tace despre Elveţia?

Generalizări pripite de această categorie, deochind adevărul teoretic prin eroarea aplicaţiunilor, n-au putut să nu provoace din partea semiştiinţei alte generalizări tot atît de pripite şi nu mai puţin eronate în simţul diametralmente contrariu.

Unii s-au apucat a contesta din temelie acţiunea naturei asupra omului.

Cel mai celebru, fără a mai vorbi despre Voltaire[4], este Helvetius, un amic intim al lui însuşi Montesquieu.

Combătînd proverbiala vitejie a oamenilor de la crivăţ, el zice:

„Dacă nordul are urşii albi, sudul are şi el lei şi elefanţi. Citiţi istoria şi-o să vedeţi pe huni, ieşiţi din regiunea Mării de Azof, înlănţuind popoare mai nordice; o să vedeţi pe saracini răpezindu-se în gloate de pe arzătoarele năsipuri ale Arabiei pentru a duce dezolaţiunea pînă-n inima Franciei, după ce triumfaseră în Spania şi cuceriseră atîtea alte

naţiuni; o să vedeţi pe aceiaşi saracini sfărămînd cu o mînă victorioasă stindardurile cruciaţilor, cari nu veneau din Europa în Palestina decît pentru a suferi bătăi peste bătăi şi ruşine peste ruşine. Dacă-mi întorc privirile către alte ţăre, observ aceeaşi confirmare a opiniunii mele: fie triumfurile lui Tamerlan, carele de la ţărmii Indului se urcă victorios pînă la gheţurile Siberiei; fie isbînzele incilor şi vitejia egiptenilor, renumiţi în zilele lui Cir ca poporul cel mai curajos şi meritînd pe deplin această reputaţiune în bătălia de la Tembreia; fie mai în sfîrşit acei romani, ale cărora victorioase arme au răsunat pînă-n Sarmaţia şi pînă laBritania...!"[5].

El încheie, apoi, că, de cîte ori cei de la nord vor fi învins pe cei de la sud, a fost mai ales victoria libertăţii asupra servitutii.

Iacă o generalizare tot atît de ciudată ca şi a lui Montesquieu!

Ea prezintă însă nu mai puţin o parte foarte adevărată.

Pentru Helvetius guvernele sînt răspunzătoare de firea popoarelor:

„Fiecare naţiune posedă un mod propriu de a vedea şi de a simţi, ceea ce constituă caracter naţional. La toate popoarele acest caracter se poate schimba, fie subitamente, fie puţin cîte puţin, în conformitate cu schimbările răpezi sau încete în forma guvernamentului, deci în educaţiunea publică. Caracterul francezilor, de mult cunoscut ca voios, n-a fost totdauna astfeli. împăratul Iulian ne spune că parizianii îi plăceau fiindcă sînt de un caracter sever şi serios ca şi dînsul. Aşadară caracterul naţional se schimbă. însă cînd oare această schimbare se observă mai bine? în acele momente revoluţionare, cînd popoarele cad dodată din libertate în sclavie. Mîndre şi îndrăzneţe pînă atunci, ele devin debile şi fără inimă"[6].

Ceva mai la vale Helvetius reproduce din celebrul anglez Burke următoarea expresivă imagine a moleciunii în care se cufundase Veneţia sub tîmpitoarea presiune a unui brut regim despotic:

„Veneţianul nu este decît un purcel, nutrit de către stăpîn şi pentru uzul stăpînului, care-1 păzeşte într-un staul, permiţîndu-i a se tăvăli în gunoi şi-n mocirlă. Mare, mic, bărbat, femeie, preot, mirean, în Veneţia toţi zac dopotrivă în trîndăvie"[7].

Cînd marele orator britanic schiţa în secolul trecut acest hidos tabel, unde mai erau oare acei întrepizi veneţiani din evul mediu, cari spulberau armatele germane ale lui Frederic Barbarusa, desfiinţau Imperiul Bizantin, dictau legi pe Marea Neagră, se luptau pept la pept cu Mohamed II?

Si totuşi clima rămăsese aceeaşi!

Este dară foarte adevărat că viţiul instituţiunilor, cari adesea sînt o oarbă imitaţiune din afară, uneori un capriciu individual al celor de la cîrmă, poate mişeii naţiunile cele mai bine înzestrate din punctul de vedere al pămîntului.

Aceasta însă nu autoriză cît de puţin a nega radicalmente acţiunea climaterică, ci numai o restrînge, precum am mai restrîns-o noi mai sus cu principiul de ginte.

însuşi Helvetius se vede cîte o dată silit a recunoaşte cu o jumătate de gură influinţa *circumfuselor.*

într-un loc el zice:

„Toate evenimentele se leagă. O pădure despre nord fiind tăiată, se schimbă vînturile, secerişul, arţile unei ţăre, moravurile, guvernămîntul. Noi nu vedem însă toată această înlănţare, a căriia prima verigă se află în eternitate"[8].

Observaţiune sublimă!

Dar dacă o singură pădure poate să exercite asupra unei naţiuni o înrîurire atît de gravă, ce să mai zicem oare despre totalitatea aginţilor fizici ai unei regiuni?

Helvetius s-a prins într-o cursă de contradicţiune, exagerînd pentru şi contra.

5
Oamenii mari mărginind acţiunea naturei

Nu numai originea naţională, nu numai forma de guvernămînt bună sau rea, ci chiar o singură idee mare, zguduind cu energie tot organismul uman, poate să paralize acţiunea climei.

O idee mare scosese pe nepăsătorul beduin din ferbinţile deserturi ale Arabiei, supunîndu-i o lume de la Himalaia pînă la Atlantică.

Pe cine condiţiunile fizice ale ţărei sale îl învăţaseră a nu şti decît să vagabundeze cu şatre din loc în loc, o idee mare l-a urcat ca printr-o minune la culmea culturei ştiinţifice, literare şi artistice, făcîndu-1 să domine în trei continente prin armă şi prin carte totodată, prin victoriile unui Harun-el-Reşid, prin versurile unui Farazdak, prin filosofia unui Avicena, prin faţadele Alhambrei.

Si n-are dreptate Buckle cînd atribuie iarăşi climei pînă şi astă miraculoasă înălţare morală a beduinului, sub cuvînt că ea nu s-a operat în seaca şi stearpa Arabie, ci deja la Bagdat, la Cordova, la Delhia, în cele mai fecunde laturi ale Mesopotarniei, ale Indiei, ale Spaniei, unde trebuia s-o provoace avuţia pămîntului[1]; n-are deplina dreptate, căci tot acolo, deşi fecunditatea este un fapt permaninte, totuşi fenomenul unei puteri şi al unei civilizaţiuni exuberanţi nu s-a manifestat decît numai sub arabi, şi-apoi numai întru cît arabii erau electrizaţi de ideea cea mare.

O idee mare implică pe un mare om.

Alkoranul este Mohamed.

Astfeli, un individ, un verme, un atom poate să smulgă uneori o naţiune de sub arbitriul naturei.

Şi nu există nici o ţară, cît de dezmoştenită, unde să fie peste putinţă a se naşte rara excepţiune a unui mare om, căci pretutindeni se poate întîmpla un locuşor de cîteva palme în care la un moment dat să concurgă toate elementele unei asemeni eventualităţi.

Corsica a produs pe un Bonaparte.

Trufaşă de două milenii de a fi fost leagănul unui Alexandru, Macedonia o să mai doarmă poate într-o perfectă sterpiciune alte două milenii.

Cronicele orientale ne povestesc cu multă naivitate originea celui mai mare om din cîţi au ieşit vreodată din fundul Asiei.

Iacă naraţiunea:

Un tătar, vînînd într-o zi cu doi fraţi ai săi mai mici, întîlneşte în cîmp pe un alt tătar, care venea cu o tînără şi frumoasă femeie; temîndu-se a nu fi atacat de către trei, tătarul cel însurăţel o ia la sănătoasa, lăsîndu-şi nevasta; vînătorul cel mai mare o duce la sine, şi peste nouă luni se naşte... Cinghiz-han![a]

De nu pleca la vînătoare, de nu era însoţit de alţi doi, de nu întîlnea pe un fricos, de nu era acesta însurat, de-şi lăsa femeia acasă etc, etc, etc, lumea n-ar fi văzut pe cel mai teribil cuceritor, născut într-un biet cort din Mongolia, dar a căruia posteritate a domnit în acelaşi timp în China, în Perisa, în India, pe ţărmii Pontului; şi chiar pînă astăzi, după atîţia secoli, nu numai în Asia, ci chiar în Europa, naţiunea rusă, deşi de o altă origine şi într-o altă climă, conservă de atunci în caracterul său profunde urme ale dominaţiunii tătare!

E sicur că nu toate ţările dau pe Mohamezi, pe Bonaparţi, pe Alexandri, pe Cinghiz-hani; dar oamenii mari după măsura timpului şi a locului n-au lipsit mai nicăiri, şi mai nicăiri n-au rămas necombătute de către dînşii imediat sau indirect, într-un mod mai mult sau mai puţin durabil, pretensiunile pămîntului asupra poporului.

6
Accidentele locale mărginind acţiunea naturei

în sfîrşit - şi această consideraţiune este de prima însemnătate - afară de nord extrem sau de sud extrem, sînt prea puţine ţăre destul de întinse unde clima să nu fie oarecum în anarhie, înlesnind astfeli ea însăşi omului calea de a se emancipa.

Acolo mai cu seamă unde sînt munţi, natura grămădeşte într-un îngust spaţiu panorama aproape a întregului glob pămîntesc.

Tournefort, făcînd ascensiunea Araratului, găsise la picioarele colosului vegetaţiunea locală a Armeniei, ceva mai sus pe a Italiei, apoi pe a Franciei şi Germaniei, în fine de tot în vîrf rudimentarele plante ale Laponiei, ca şi cînd ar fi călătorit în cîteva oare de la Caucaz pînă la Marea îngheţată.

Humboldt în America observă în privinţa medicală un fenomen analog în creştetul Cordilierelor, unde brîul inferior oferă afecţiuni bilioase ca sub ecuator, brîul intermediar se distinge prin afecţiuni catarale ca în regiunile temperate, brîul superior prezintă afecţiuni inflamatoare de ale nordului[1].

După calcule admise, negreşit aproximative, fiecare grad de latitudine spre nord de ecuator corespunde cu o împuţinare de 1/2 grad în temperatură, iar fiecare rădicătură de pămînt de 100 metri echivalează cu o sărire în sus peste un grad de latitudine[2], încît o măgură italiană de cîteva mii de metri transpoartă pe om în condiţiunile fizice ale Siberiei!

în Africa, pe cînd arşiţa şesului coace şi frige, la o înălţime de 4000 metri sclipeşte zăpada în mijlocul verei[3].

Deşi pesta zeciuia din period în period poporaţiunea Constantinopolii, totuşi la o distanţă de cîteva leghe de acolo înfloreşte un sat pe muntele Alem-dag, ca la 500 metri dasupra mării, unde ciuma n-a putut pătrunde niciodată[4].

Corfu şi Leucada sînt două insule din acelaşi grup ionic, şi totuşi statistica ne spune că din 1000 de oameni mor anualmente la Leucada 46 si la Corfu numai 20[5].

y

Asemeni anomalii devin cu atît mai marcate, cu cît pe lîngă munţi se mai adauge ţărmul marin, diversităţi de expoziţiune către cele patru punturi cardinale etc, etc, toate cîte serviseră lui Humboldt a stabili famoasa-i teorie a *liniilor izoterme,* cari ne arată clime identice presărate ici-colea sub cele mai feliurite latitudini, sau climele cele mai feliurite învecinîndu-se sub latitudini identice.

Aşadară mai în fiecare ţară, ca să nu zicem mai în fiecare provincie, cu excepţiunea numai doară a zoanelor polare, se ciocnesc şi se contrabalanţă mai multe diferite nature, a cărora varietate scapă totalitatea unei naţiuni de masa presiunii exterioare.

Este însă nu mai puţin adevărat că una din aceste diferite subclime, anume cea mai răspîndită, joacă totdauna un rol predomnitor.

7
Concluziunea despre acţiunea naturei

Am desfăşurat principalele margini ale acţiunii naturei asupra omului.

Urmează oare că această acţiune să fie nulă?

Din contra.

Gintea, instituţiunile, ideile sau bărbaţii mari şi recursul la accidente locale pot învinge tirania pămîntului, dar nu-1 distrug, ci abia-1 netezesc pe dasupra.

Dintr-un lac iese o mlaştină, o mlaştină se preface într-o livadă, o livadă cine mai ştie în ce; însă niciodată nu veţi vedea acolo un munte.

Toţi locuitorii planetei terestre strînşi la un loc n-ar putea să niveleze Alpii, sau să astupe acea Mediterană căriia Herder nu se sfia a-i atribui civilitatea Europei[1].

Egiptenii rădicaseră monstruoase piramide, dar n-au fost în stare de a schimba năsipul în argil, precum nici argilul nu se schimbă în granit.

Luaţi de pe poduri un cerşetor, învăţaţi-1 puţină carte, daţi-i un lustru social, îmbrăcaţi-1 elegant şi aşezaţi-1 într-un tilbury sau pe bancele unui parlament; este o imensă deosebire, însă acelaşi individ; un individ în care s-a dezvoltat ceea ce avea mai bun, s-au mascat părţile cele rele, poate chiar s-au cloroformizat; dar nemic nou, nemic supres, nemic adaus!

Neputincioşi a metamorfoza o fiinţă atît de mobilă şi atît de impresionabilă ca omul, cum oare să revoluţionărn radicalmente impasibila constituţiune fizică a unei ţăre întregi?

Un exemplu.

Nici o ginte nu întrece pe anglezi în persistinţă, în stabilitate, în tărie, în individualism.

De vro doi secoli ei se strămută la nordul Americei.

Sălbătăcia noii lumi dispare sub neobosita muncă de braţ şi de minte a colonului britanic.

Pădurile şi bălţile ajung a fi cuiburi de civilizaţiune.

Spiritul a biruit materia!

Ei bine, anglo-americanii mărturesc ei înşii că o neperceptibilă acţiune a climei îi apropie cu-ncetul din zi în zi mai mult de natura fizică şi morală a barbarilor indigeni.

Yankee devine huron[a]!

Un huron cult, precum e cult şi pămîntul lui; dar conservînd acelaşi sîmbure pe care-1 avuseseră unul şi altul în starea lor primordială.

Din măceş veţi avea un trandafir, o roză cu o sută de foi, niciodată însă un crin!

Instituţiunile, oamenii mari, recursul la accidente locale, nemic şi nemini nu face mai mult decît ceea ce făcuse gintea în Statele Unite.

Natura nu ucide liberul arbitriu, nu împedecă progresul, nu popreşte realizarea celor mai frumoase tendinţe ale unei naţiuni; dar ea le imprimă o direcţiune, o direcţiune adesea întreruptă şi apoi rennodată din interval în interval; o direcţiune ce nu poate fi aceeaşi la Tamisa şi Bosfor, în Urali şi Ande; iar supradirecţiunea tuturor direcţiunilor climaterice parţiale, precum şi toate cîte rămîn nestrăbătute pentru cugetul omului, este în provedinţă[b].

Acum ne e permis a trage următoarele două concluziuni:

1. Numai printr-un studiu monografic al naturei fiecării regiuni cu toate particularităţile sale, iar nu prin idei generale preconcepute, se poate constata acţiunea-i asupra omului, diferită în feliurite ţăre atît după propriul său fond, precum şi după reacţiunea ginţii, a instituţiunilor, a oamenilor mari, a recursului la accidente locale şi altele.

2. Gintea, instituţiunile, oamenii mari, recursul la accidente locale, cu atît mai vîrtos altele mai mănunte, modifică numai superficialmente fondul natural al unei regiuni, şi prin urmare acţiunea-i asupra omului.

O dată ajunşi aci, ştiind ce-i clima şi cari sînt restricţiunile sale, adecă posedînd o deplină definiţiune a tezei, noi vom analiza fără a şovăi natura fundamentală a Munteniei în cele mai caracteristice epoce:

1. Sub Erodot, cu patru secoli înainte de Crist;
2. Sub Ovidiu, în zilele Mîntuitorului;
3. în periodul formaţiunii limbei române.

I

Erodot

8

Textul lui Erodot despre Dacia

„Părintele istoriei" - căci acest epitet s-a dat lui Erodot cu tot dreptul şi nu i se va răpi niciodată[1] - cercetase personalmente aproape întregul ţărm apusean al Mării Negre.

într-un loc, vorbind despre regiunea dintre Bog şi Nipru, adecă cu mult mai sus de gurele Nistrului, el zice foarte limpede: „cu înşişi ochii mei am văzut-o"[2].

în alte două pasage menţionează mormintele regilor cimeriani[3] şi urma de peatră a lui Ercule[4], ambele pe malul răsăritean al Nistrului.

Nemic nu arată că Erodot va fi străbătut în adîncul pămîntului românesc de astăzi, dar totul probează că el cunoştea de aproape litoralul marin al Dunării, de unde apoi, probabilmente de la colonii mileziani din urbea Istria, aşezată la gurele fluviului[5], nu-i era greu a culege noţiunile cele mai pozitive asupra unei porţiuni oarecari din teritoriul interior pînă la Olt şi chiar mai încolo.

în adevăr, relaţiunea-i despre ţara noastră este de o exactitate surprinzătoare; negreşit însă cu esenţiala condiţiune de a fi bine înţelese cuvintele sale, căci într-un text antic e gravă o singură literă rău citită sau un singur punt rău intercalat, iar mai cu seamă necombinarea tuturor indicaţiunilor contextului.

Dintr-o legiune de comentatori, între cari au figurat neşte somităţi ca Niebuhr[6] sau LeleweF, mai nici unul n-a reuşit a surprinde ideea lui Erodot şi a o verifica printr-o riguroasă confruntare cu natura cea vie.

Geţii şi dacii nu trecuseră încă Dunărea.

România actuală într-o mare parte se afla sub dominaţiunea sciţilor, însă pînă unde anume?

Aci e peatra de poticnire.

Mai întîi iacă textul:

„Eioi 5e ol5e oi \ieyav amov ("Icrcpov)TCoieuvTec,,5id jaiv ye Tije, EK-oGiKfjc, x&P'HS *rckvxE* u.ev oi peovTeq, TOV Te XKA)9CU riopccTa Kcc^etkn, *EXXr{VEq* 5e IIupeTOV, Kai *ăXXoq* Tiapavxoc, Kai 'Apapoq Te Kai Narcapic; Kai 'OpSnaaoc O jiev *npcbxoq* A,£%8eiq TCOV Tcoxajicov jjiyac,

Kai *npbc* ftco pecov dvaKOivouxai TCO "Icrcpco TO t)8cop, 6 8E 5e\)Tepoq *X£%Qtiq* TiapavToq îcpoc, EGTCEpriQ TE *yiăXXov* Kai e^daacov, 6 5e 5f| 'Apapoc, Te Kai 6 Ndrcapic, Kai 6 "OpSnacroc; AIA MEEOY TOYTON IONTEX EapdAAouai *tq* TOV **'laTpov** OtiToi piv a-OTiyeveec; rcoTap,oi £Kt>0iKoi oi)u,it?ir|8()vo'oai auTOV EK 8E 'AyaB-opacov Mdpiq 7C0Tap,6c, pecov o"oja,p,iayeTai TCO "Iaxpco".

Traducţiunea latină stereotipă sună:

„Qui illiim (Istrum) augent, **hi** sunt: primum quinque, qui Scythicam terram perfluunt: is quem Scythae Porata, Graeci vero Pyreton vocant; **turn** deinde Tiarantus; porro Ararus, et Naparis, et Ordessus. Quem prime loco nominavi horum fluviorum, is magnus est, et ad orientem fluens aquam suam cum Istro miscet; secundo loco memoratus, Tiarantus, magis ab occidente, estque minor. Ararus vero et Naparis et Ordessus, *medium inter hos cursum tenentes* in Istrum influunt. Hi sunt fluvii in ipsa Scythia oriundi, **qui** Istrum augent. Ex Agathyrsis autem decurrens Maris fluvius itidem cum Istro aquam suam miscet".

9
Ecuivocitatea expresiunii Stoc jieaot)

Toată economia textului erodotian depinde de la înţelegerea cuvintelor: 8id jieaoi) TOUTCOV IOVTEC,.

Uitînd extrema elasticitate a lui p,eao-o la greci, o elasticitate pe" care o observase deja Suida[1], traducătorul latin pune: *„medium inter hos cursum tenentes"*, în loc de pur şi simplu: *„his mediantibus* in Istrum influunt".

Ambele moduri de a interpreta oferă o deosebire imensă.

După cei de pînă acum, pe bazea traducţiunii de mai sus, apele Ararus, Naparis şi Ordessus se vărsau d-a dreptul în Dunăre *între* Forată şi Tiarantus; pe cînd după simţul adecuat al textului, ele nu se vărsau d-a dreptul în Dunăre, ci prin *intermediul* Poratei şi a Tiarantului, servind astfeli nu *imediat,* ci *mediat,* a adăuga volumul Dunării: **|ieyav ainov** TIOIEUVTEC, sau **aDiiTc**^riGuvo^at **auTov,** unica idee ce preocupă pe Erodot, încît el o repetă aci de două ori şi-n doi termini.

Mai întîi, dacă cele cinci rîuri se vărsau toate unul după altul directamente în Istru, astfeli că Ararus, Naparis şi Ordessus să fi curs în spaţiul intermediar dintre Pbrata şi Tiarantus, de ce dar Erodot nu le-a înşirat: nupeToq Kai Apapoc, Kai Narcopic, Kai 'Op8fiaaoc, Kai TidpavTOC,, ci pe Tiarantus îl pune după Pbrata, iar pe celelalte trei în coadă?

Dacă Ararus, Naparis şi Ordessus se aflau cu Istrul în aceeaşi relaţiune de continuitate ca Forată şi Tiarantus, de ce atunci Erodot, recurgînd la particula TE, le înşiră numai ca un feli de suplement către aceste două din urmă: nupETоq Kai TidpavToc, Kai Apapoc, TE etc?

Adiunctivul TE, atît de inofensiv la prima vedere, corespunzînd aci lui *auch* german, desparte în realitate întreaga nomenclatură în două serii marcate:

n'opETоq Kai TiapavToq;
'Apapoc, Kai Narcapic, Kai 'Op8r|aa6c

Conveninţa geografică confirmă concluziunile curat gramaticale, cari, dacă ar fi sigure, noi n-am cuteza a le emite, fiindcă ele sînt destule pentru a deştepta o bănuială, dar nu ajung spre a forma o convicţiune.

Inţelegîndu-se 8id JIEGOI) TOUTCOV prin *medium inter hos cursum,* după cum s-a tradus şi s-a comentat, geografia lui Erodot devine absurdă, căci trebui să se caute spre apus de gurele Dunării cinci afluinţi mari: Forată, Ordessus, Naparis, Ararus şi Tiarantus, toate *autogene* ale Sciţiei: *otxoi* piv aimYEVEEC; rcoTajioi ZK-oGiKoi şi iacă dară că marginea occidentală a teritoriului scitic se împinge vrînd-nevrînd pînă-n Ungaria!

Inţelegîndu-se din contra 5id picou TOVTCOV prin *his mediantibus, moyennant, mittelst,* totul întră în normă.

Aşadar traducţiunea noastră este:

„Rîurile, cari măresc Istrul, curgînd prin teritoriul scitic, sînt acestea: întîi Forată, după cum zic sciţii, sau Pyretos greceşte; apoi Tiarantus; de asemenea Ararus, Naparis şi Ordessus. Primul din aceste rîuri este mare şi curgînd în direcţiune spre răsărit se varsă în Istru; al doilea, Tiarantus, mai spre occidinte, e mai mic; prin intermediul acestor două se varsă tot în Istru Ararus, Naparis şi Ordessus. Toate aceste rîuri, cari măresc Istrul, se nasc chiar în Sciţia, iar venind din ţara agatîrşilor se mai varsă în Istru rîul Maris".

Să se observe bine că noi n-am modificat o virgulă în textul lui Erodot, nici am tradus 8id HEGOU prin ceva nou, insolit, arbitrariu, ci ne-am mărginit numai a-i da o accepţiune pe care i-o recunosc în unele cazuri toţi eleniştii: 8id piaou, *que interveniente vel cujus opera aliquid perficitur;* bunăoară: 8id **\XEGOV** auTou, Sta uicrou dv6pco7Ccov etc.[2]

Prin urmare, în lungul Istrului, adecă pe actualul pămînt român, Sciţia se întindea pe unde curgeau întregi şi se vărsau în acest fluviu două rîuri mari: Forată şi Tiarantus.

Porata, prima apă tributară a Dunării despre răsărit, este cu cea mai perfectă certitudine topică şi chiar fonetică *Prutul.*

Tiarantus, al doilea rîu mai spre apus, nu poate fi iarăşi decît Şiretul, nu numai prin poziţiunea-i geografică, dar pînă şi prin nume, căci în dialectele elenice confundîndu-se T CU G, *Tiarantus* este *Siarantus* întocmai ca Toppri = Goppif.

în Constantin Porfirogenet, sînt acum opt secoli, ambele rîuri sînt numite: BpouToc; şi Zepexoc[4].

Nu luăm asupră-ne a decide pe care anume dintre afluinţii Prutului sau dintre ai Şiretului va fi numit Erodot: Ararus, Naparis şi Ordessus, căci nu vedem în text sau în rîatură nici un indice susceptibil a ne conduce la un rezultat sicur.

Criticul rus Nadejdin, a cărui idee despre coprinsul teritorial al Sciţiei este cea mai apropiată de a noastră proprie şi carele de asemenea înţelegea 8id \ieaov prin *mijlocire,* dar trecu prea iute peste un punt atît de capital, crede că Ararus ar fi Moldova, Naparis, Bistriţa şi Ordessus, Bîrladul, cîtetrele vărsîndu-se în Şiret[5].

Posibil, dar nu probat.

Dintre numirile actuale ale diferiţilor afluinţi ai Prutului şi Şiretului: Jijia, Sărata, Nîrnova, Lăpuşna, Tigheci, Trotuş, Putna, Rîmnic, Buzău etc, toate sînt cu mult mai moderne, şi nici una nu seamănă întru cîtva cu Naparis, Ordessus şi Ararus.

A defini precisa poziţiune a acestor trei rîuri e nu numai peste putinţă, dar ar fi chiar o întreprindere ciudată, deoarăce nu ştia s-o facă însuşi „părintele istoriei", cărui informatorii săi se par a-i fi dat în privinţa lor o noţiune confuză.

Această lacună nu este singură.

Despre Ialomiţa şi Argeş, deşi ambele se varsă drept în Dunăre, totuşi nu s-a spus lui Erodot absolutamente nemic, afară numai doară că mai sînt *altele multe:* Kai *ăXXcov noXXcbv*[6].

Şi cum oare să cerem de la dînsul o mai mare doză de claritate, cînd nu mai departe decît în secolul XVII, într-o epocă foarte modernă, noi vedem pe Paul de Aleppo călătorind el însuşi prin toată Muntenia, şi-apoi asicurîndu-ne „din spusa locuitorilor" că ea posedă: „douăzeci şi şapte rîuri ca Oltul, venind toate din Ungaria şi vărsîndu-se toate în EJunăre, pe lîngă altele nenumărate"[7].

, Cu cît mai exact este moşul Erodot, carele aflase pînă şi aceea că Prutul e mai lung decît Şiretul!

în adevăr, cel întîi numără 340.000 stînjeni, pe cînd cellalt numai 280.000[8].

Acum o cestiune.

10
Semnificatiunea termenilor „Prut" si „Şiret" în limba scitică

Ce însemna *Prut* şi *Şiret* la sciţi?

Să ne întrebăm mai întîi: ca ce feli de limbă vorbeau acele diverse popoare confederate de la nordul Pontului, pe cari Erodot îi botează sciţi?

El însuşi ne spune că sciticeşte *oior* vrea să zică bărbat *şipata* - a ucide: „oiop ydp KaA,£Î3ai TOV av5pa, TO oe *naxo,* KTeiveiv"[1].

Ambele vorbe sînt de cea mai evidinte origine indo-erupee.

Oior - bărbat, este zendicul *air,* conservat pînă astăzi în limba armeană; este sanscritul *vira,* este latinul vir, goticul *vair,* litvanul *wyras,* celticul *gwr* etc.[2]

Pata - a ucide, e sanscritul *bad,* elenicul TiaTdaaco, latinul *batuere,* slavicul *biti,* românescul *bate* şi altele[3].

Astfeli dară, deşi în sînul confederaţiunii scitice trebuia neapărat să fi fost întrate pe planul secundar unele elemente turanice, totuşi limba predomnitoare era ariană, adecă de aceeaşi tulpină cu dialectele sanscrite, zende, germane, celte, slavice etc.

O dată constatat acest criteriu, dispare orice dificultate de a întrevedea etimologia cuvîntului *P* + r *+1* în radicala sanscrită *pâr,* la zenzi *pere,* greceşte rcepaco - a trece, de unde indianul *pâra* - mal, persicul *peretu* - pod, elenicul *nopoq* - drum, germanul *Furt* etc.[4]

Celţii au păstrat cuvîntul/rut chiar în înţeles de fluviu[5].

Celebrul Schleicher crede că celto-kimricul/rwt, adecă*frut,* rîu, ar corespunde celto-irlandezului *sruth,* rîu, ambele provenind din arianul *sru* - a curge[6].

El se combate totuşi singur într-un alt loc, unde arată că grupul iniţial latin *fr* se reprezintă uneori la celţi prin *sr,* citînd ca exemplu, între celelalte, pe celto-irlandezul *sru-th* în comparaţiune cu latinul *flu-men*[7], care acest din urmă se ştie că n-are a face cu primitivul *sru,* căci nu e chip a-1 separa de elenicul cpMco - a curge[8].

Celto-irlandezul *sruth* - rîu şi celto-kimricul/rut - rîu sînt dară neşte termeni cu totul eterogeni.

Cel întîi provine evidamente din radicala *sru* - a curge; cellalt se apropie de zendicul *pere* şi elenicul nepot© - a trece, cu atît mai mult că

însuşi Schleicher recunoaşte ca foarte veche la celţi tranziţiunea iniţialului *p* în /[9].

„Forată" însemna dară la sciţi: *trecătoare.*

E ceva mai dificil de urmărit provenința cuvîntului *Şiret,* a căruia formă din evul mediu, după cum o vedem în Porfirogenet, în fîntîne latine[10] şi-n actele române[11], este *Seret,* iar tipul primitiv, pe care-l putem deduce din Ticcpavcoc; al lui Erodot şi care este conform cu legea fonetică a priorităţii relative a vocalei *a,* cată să fi fost *Sărat.*

în literatura filologică modernă se ciocnesc în această privinţă trei opiniuni diferite.

Rawlinson crede că *Tiarantus* este *Ter* + *antus,* avînd în prima jumătate radicala *ter* din mai multe alte numi fluviale, ca *Is-ter, Tyr-as,* sau *Dnies-ter, Ter-mus, Tru-entus* etc, cu seirmificaţiunea generală de „rîu", iar în a doua jumătate coprinzînd sufixul *-ant* din *Scam-ander, Mae-ander, Tru-entus, Casu-entus, Fr-ento* etc, astfeli că prin ambele jumătăţi *Tiarantus* corespunde lui *Truentus,* astăzi Trent, o apă în Anglia[12].

Cuno susţine **că** *Tiarantus* n-ar fi decît o formă mai veche a numelui slavic fluvial *Cerna,* pe care-l preface în *Tiarna,* mai adăogînd că între *Tiarantus* şi *Tiarna* există aceeaşi relaţiune ca greceşte între 9EPOC7TOVT în Gep**&TCcava** şi între 6epoc7tvri[13].

Ambele păreri se disting printr-o învederată artificialitate.

Pictet oferă o etimologie ceva mai serioasă.

El vede în *Tiarantus* termenul sanscrit *taranta,* torinte de ploaie, ocean, o formă augmentată a participiului prezinte *tarant* din radicala *tri,* a trece, a se străcura, a înota[14].

Din dată ce se constată însă identitatea Tiarantului erodotian cu actualul *Şiret* şi cu EepeToc; al lui Porfirogenet, cîtetrele opiniunile se înlătură de la sine din discuţiune, fondul cuvîntului rămînînd nu *tr,* ci sr.

în adevăr, de la radicala ariană *sru* - a curge, derivă terminul sanscrit *srav-anti,* fluviu, carele explică pe deplin pe *Tiarantus* = *Sar* + + *antus* al lui Erodot, de unde prin suprimarea nazalei, întocmai ca în *vasanti* = *vasati*[15], se naşte *Sar-at,* prototipul direct al *Şiretului.*

„Şiret" însemna dară la sciţi: *fluviu*[16].

11
Oltul de jos sub numele de „Maris"

Sciţia nu se întinde în Erodot numai pînă la Şiret, după cum credea Nadejdin, ci mai spre apus pînă la rîul Mdpiq.

Pasagiul, pe care-l reproduserăm mai sus, ne-o spune foarte limpede.

Porata, Tiarantus, Ararus, Naparis şi *Ordessus* erau ale Sciţiei în toată lungimea cursului lor pe ambele maluri: *amiyEvezq* TCOTCCJIOI EKi)6iKoi, pe cînd Marisul îi aparţinea de asemenea, însă numai pe jumătate, venind de aiuri, şi anume din ţara agatîrşilor.

De ce însă Erodot tace despre Ialomiţa şi Argeş, rîuri mai apropiatei Şi totuşi menţionează Marisul?

Fiindcă prin acesta se desemna unul din hotarele Sciţiei, iar apele de la fruntarie, chiar cele mici, sînt totdauna mai cunoscute.

Care român în toată Dacia n-a auzit, bunăoară, de Milcov?

Aproape toţi comentatorii, ademeniţi de elementul material al cuvîntului, identifică Marisul cu Mureşul[1].

Maris = *Mureş,* sunetele în adevăr se potrivesc de minune, însă cea mai perfectă potriveală fonetică este nulă în geografie fără o potriveală topică.

Deja Lindner bănuia în treacăt că Marisul lui Erodot poate să nu fie Mureşul, ci mai curînd Oltul[2].

Noi din parte-ne sperăm a rădica supoziţiunea eruditului german la treapta deplinei certitudini.

Şi pentru aceasta, ca şi pînă acum, nu avem nevoie de a ieşi din textul lui Erodot.

Ca baze argumentaţiunii ne pot servi următoarele trei punturi:

1. E peste putinţă ca Erodot să sară d-a dreptul de la Şiret la Mureş, fără a menţiona un fluviu intermediar de importanţa Oltului; pe cînd e foarte posibil viceversa, a menţiona Oltul, fără să fi auzit despre depărtatul Mureş.

2. E greu de crezut ca Erodot să fi cunoscut Mureşul fără a şti toţdodată că nu se varsă în Dunăre, ci în Tisa, încît trebuia să-l lege cu aceasta din urmă printr-un 5td ***\IEGOX>;*** pe cînd în privinţa Oltului nu încape nici o intervenţiune, fiind un afluinte direct al Istrului.

3. Este imposibil a căuta tocmai la Mureş hotarul Sciţiei, deoarăce această din urmă nu se întindea peste Carpaţi.

Astfeli singura logică ne spune că Mccpic, rcoxajioc, nu e Mureşul de astăzi, ci Oltul, a treia apă mare spre apus de Prut.

Această concluziune a bunului simţ se confirmă prin texturi.

Strabone, scriind în timpul lui Cezar, numeşte ca şi Erodot Oltul Mdpiaoc,, şi ca şi Erodot n-a fost înţeles nici el de către comentatori.

Iacă pasagiul:

„Pet 5e SICCUTCOV (Oetcov) M&piaoc; *Koxa^ibq ziq* TOV Aavomov, cp TOCC, rcapacnce-oac, aveicoui^ov oi ‹Pcop,aîoi TOCC, *npoq* TOV *K6XE\XOV*".

Latineşte:

„Per Getas Marisus fluvius in Danubium labitur, quo Romani res ad bellum necessarias subvexerunt"[3].

Adecă:

„Prin Geţia *se varsă în Dunăre* rîul Marisus, *cătră care romanii au înaintat* toate cele necesare pentru război".

Romanii nu puteau ajunge la Mureş fără a fi întrat întîi în Tisa, mai mergînd apoi în sus o bună bucată de loc.

Strabone nu scrie de pe auzite ca Erodot, ci după neşte indicaţiuni pozitive ale armatei romane, precum ne-o spune el însuşi[4]. Mdpicroq nu este dară Mureşul, ci partea de jos a Oltului prin care se descarcă în Dunăre: pei 5e Si'a'DTcov Mapiaoc, *noxa\ibq siq* TOV Aavomov şi pînă la care romanii, posedînd deja Mesia, aveau uşa deschisă: cb Tac, *napaGKEvăq* dvEKOjii^ov oi ‹Pcop.aîoi *xăq npoq* TOV *nbXe\xov.*

Nemic mai neted, dacă interpreţii, între cari figurează şi d. Rosler[5], ar fi consultat natura lucrurilor, fără a se opri exclusivamente asupra asemănării nominale.

Mai iacă încă o probă tot atît de decisivă.

Itinerariul lui Antonin, Tabla Peutingeriană şi Notitia Dignitatum enumera în următorul mod *de la apus spre răsărit* o serie de localităţi danubiane din Mesia:

Itinerariul Antonin	*Tabla Peutingeriană*	*Notitia Dignitatum*
Appiaria	Appiaris	Appiaria
Transmariscam	*Transmarisca*	*Transmarisca*
Candidiana	Nigrinianis	Candidiana
Teglicio	Tegulicio	Teglicio
Dorostoro	Durostero	Durostoro[6].

Dorostoro, Durostero sau *Durostoro, Dristor* în toate monumentele din evul mediu, este Silistria de astăzi.

Prin urmare, *Transmarisca* se afla spre occidinte în apropiare de acest oraş, nu însă imediat, ci trecînd peste alte două localităţi: Teglicio sau Tegulicio şi Candidiana, numită altfeli, prin antiteză, Nigriniana.

După *Itinerariul lui Antonin,* între Transmarisca şi Silistria se numărau 53.000 paşi; după *Tabla Peutingeriană,* 49.000; luînd dar o cifră de conciliaţiune între cele două de mai sus, căpătăm ca ceva destul de pozitiv: 50.000, ceea ce, după calculii celebrului Canina, bazaţi pe anticele măsurători romane autentice de prin muzeele Italiei, corespunde cu vro şaptezeci pînă la şaptezeci şi cinci kilometri[7].

Căutînd acum pe o mapă această distanţă spre apus de Silistria, dăm peste puntul unde din partea României rîul Argeş se varsă în Dunăre.

La romani particula *trans* la începutul unui nume local indica mai totdauna o poziţiune lîngă o gură de rîu sau faţă-n faţă; noi zicem „mai totdauna", fiindcă au putut fi excepţiuni, deşi Mannert, mai puţin rezervat, nu le admite nicidecum, considerînd fenomenul ca o regulă generală[8].

Transmarisca însemnează: „în faţa rîului *Marisca",* întocmai precum *Transdierna* este: „în faţa rîului *Dierna".*

Iaca de ce toţi comentatorii în unanimitate au atribuit castelului Transmarisca locul Turtukaiului de astăzi, orăşel turcesc situat pe ţărmul danubian bulgar şi avînd în faţă pe malul opus gura Argeşului.

De aci însă urmează necesarmente că acest rîu, acolo unde se ciocneşte cu Dunărea, se numea *Marisca.*

O consecinţă atît de neapărată o înţelesese deja nu numai Mannert[9], dar şi Reichard[10],. şi este ciudat cum de n-a voit s-o înţeleagă Bocking, deşi fixează şi el poziţiunea Transmariscăi, ca şi ceilalţi, în faţa gurei Argeşulu[11].

Forbiger nu se sfieşte a vedea lucrurile întocmai ca Mannert şi Reichard: „Transmarisca, eine der Miindung des Mariscus gegeniiber gelegene starke Festung"[12].

Mai pe scurt, dacă Transmarisca se afla în adevăr în faţa Argeşului, ceea ce nu contestă nemini, atunci vrînd-nevrînd cursul de jos al acestui rîu purta numele de *Marisca.*

Este un fapt scos din sfera dubiului.

în adevăr, geograful Ravenat, lucrînd în secolul IX după fîntîne geografice vechi, pune în Dacia „fluvius *Mariscus"*[13].

Astfeli Argeşul se chema „Marisca" sau „Mariscus".

însă desinința *-iscus -isca,* fie latineşte, fie greceşte, denoată un deminutiv.

Mariscus sau Marisca însemnează „Maris-mic".

Este dar învederat că-n apropiare trebuia să fi existat sub numele de „Maris", fără epitet, un alt rîu mai voluminos decît Argeşul, şi acesta poate fi numai Oltul.

„Mciriscus" către „Maris" se află în aceeaşi relaţiune nominală ca „Pruteţul" către „Prut", „Dîmbovicioara" către „Dîmboviţa", „Olteţul" către „Olt" etc.

Este un lucru surprinzător cum de au putut comentatorii să recunoască că Argeşul se chema *Marisca* şi-n acelaşi timp să nu voiască a înţelege că Oltul se numea *Marisl*

' Aşadar identitatea „Marisului" cu actualul Olt o demonstra:

1. Punerea acestui fluviu de către Erodot la marginea occidentală Sciţiei, a carii întindere spre apus nu trecea peste Carpaţi;

2. Revărsarea „Marisului" erodotian imediat în Dunăre, pe cînd Mureşul cel transcarpatin e nu numai prea depărtat, dar încă se varsă în Tisa;

3. Textul lui Strabone despre înaintarea de peste Dunăre a armelor romane contra dacilor anume către gurele „Marisului";

4. Vechea numire de „Maris-mic", sub care era cunoscut rîul Argeş, vecin al Oltului.

Dar mai este o probă ...

12
Agatîrşii

în pasagiul reprodus mai sus, Erodot ne spune că Marisul vine din ţara agatîrşilor.

Dar cine erau aceştia şi unde lăcuiau?

„Agatîrşii - zice Erodot - se disting prin portul cel mai desfătat *si prin podoabe de aur:* 'Ayde-**Dpaoi** 5e, **dppoxaTOi** ocvSpec, eiai, **Kai** %pt>-aocpopot Ta jidAiGTa.[1]

După ce descrie apoi comunismul acestui curios popor, la care femeile aparţineau tuturora, încît bărbaţii trăiau într-o eternă frăţie â la Fourier fără certe de gelozie, Erodot adaugă că „în celelalte agatîrşii urmează *obiceielor tracice":* TOC 5 aM,a vourna epfjiţt rcpoaKe%copf|Kaai.

Impresionaţi de abundinţa aurului, comentatorii aproape în unanimitate caută pe agatîrşi în Transilvania[2], iar Nadejdin în partea occidentală a Moldovei de sus, perzînd cu totul din vedere cealaltă particularitate nu mai puţin semnificativă: obiceiele tracice.

^ Pentru ca textul lui Erodot să fie cu desăvîrşire împăcat, cată să găsim nu numai o regiune auroasă, ci încă în vecinătatea tracilor, sau cel puţin să n-o despărţim de dînşii prin nestrăbătuta barieră a Carpaţilor; şi-apoi o regiune la sud de munţi, iar nu la nord, căci dacă

nu podoabele de aur, încai „portul cel mai *desfătat"* nu simpatiza cu crivăţul.

Avem dară la mînă patru criterii foarte pozitive pentru a descoperi ţara agatîrşilor;

1. Mine de aur;
2. Apropiarea de hotarele Traciei;
3. O expoziţiune sudică;
4. Porţiunea superioară a unui fluviu ce se varsă în Dunăre;

Noi zicem *porţiunea superioară,* căci textul lui Erodot nu implică nicidecum izvorîrea, ci numai simpla trecere a Marisului prin pămîntul agatîrşilor înainte de a atinge Sciţia: ***EK* 5e** AyaGupacov Mdpiq rcoTajioc, pecov GDu,uAaY£Tai TCO 'laTpcp.

Aceste patru condiţiuni esenţiale le întruneşte întreaga zonă submunteană a **Ţărei** Româneşti, pe care despre nord o apără Carpaţii, la mijloc o despică Oltul, iar la o coastă o scaldă Dunărea, punînd-o în contact cu Tracia.

La ambele capete ale acestui lung brîu de pămînt, la capătul spre Temeşiana şi la capătul spre Moldova, deja Neigebaur recunoscuse urmele existinţi ale unei sistematice extracţiuni de aur din epoca romanilor[3].

în timpul lui Erodot însă progresul montanistic nu mersese pînă acolo.

Căutarea aurului în arina rîurilor, cari îl cară cu deosebire în urma ploilor, mai totdauna redus în pulbere, dar cîteodată chiar cu bucăţi foarte mari[4], este modul primordial, întrebuinţat din vechime la toate popoarele şi descris în literatura chineză deja cu 2.000 de ani înainte de naşterea Mîntuitorului[5].

Erodot ne-o spune şi el într-o mulţime de pasage[6].

Aşadar avuţia de aur a agatîrşilor nu consista în ascunsele vine din sînul pămîntului, ci în aurosul năsip al apelor; şi tocmai în regiunea de sus a Munteniei ne întîmpină cu grămadă undele cele purtătoare de aur, Argeşul, Topologul, Dîmboviţa, şiroaie mai mănunte şi regele tuturora: Oltul[7].

13
Aurul oltean în cimitirul preistoric de la Hallstadt

înainte de a păşi mai departe cu analiza critică a geografiei lui Erodot, ne aducem aminte promisiunea dată în *studiul II* de a limpezi isto-

ria primitivă a exportaţiunii comerciale a aurului oltean; o cestiune foarte interesantă, menită a arunca o rază de lumină asupra uneia din numeroasele probleme ale aşa-niimitei arheologii preistorice.

în anii trecuţi făcuse un mare zgomot în lumea ştiinţifică descoperirea la Hallstadt în Austria Superioară, adecă în arhiducatul austriac de peste Ens, a unui întreg cimitir dintr-o epocă fabuloasă.

După calculii cei mai moderaţi, acest imens cîmp mortuariu, compus din cîteva mii de groape, este cu patru, cinci şi chiar şase secoli mai vechi de naşterea Mîntuitorului, încît în terme mediu coincidă anume cu timpul lui Erodot, sau mai bine zicînd al dominaţiunii agatîrşilor la cataractele Dunării[1].

între celelalte lucruri de la Hallstadt, atenţiunea arheologiei a fost nu puţin excitată prin prezintă mai multor obiecte de aur.

S-au ivit pînă acum două diverse teorii asupra provenienţei comerciale a acestui metal, pe care nu-1 oferă acolo însăşi localitatea.

Chimistul Fellenberg, după ce arată prin analiză că aurul de la Hallstadt se compune din 73.78 părţi curate, 11.06 de argint şi 15.16 de cupru, fără nici un amestec de platină, conchide apoi că nu putea fi adus din Urali, ci mai curînd din Transilvania[2].

Această concluziune s-a părut tuturor atît de plauzibilă, încît Figuier, al căruia necontestat merit este de a fi cel mai bun vulgarizator al ştiinţelor naturale, o repetă ca ceva pozitiv: „l'or etait *sans doute* extrait des mines de la Transilvanie"[3].

O singură împrejurare distruge această teorie.

Ardealului îi lipseşte cu desăvîrşire o mare arterie fluvială, fără ajutorul căriia, de nu astăzi în secolul drumurilor de fer, cel puţin în depărtata anticitate, cînd orice alte căi de comunicaţiune se distingeau prin ceamaiperfectă nulitate, era peste putinţă o întinsă mişcare mercantilă[4].

însuşi Mureşul, cel mai voluminos rîu al Transilvaniei, nu este decît un afluinte al Tisei, carea la rîndul său plăteşte tribut Dunării, ambele făcînd în cursul lor un ocol foarte lung pînă a veni să-şi desfunde apele în albia danubiană.

Lipsită de ţărmii unui fluviu nedependinte şi ermeticeşte închisă din toate părţile între ziduri de munţi, cari îi formează o formidabilă barieră mai cu seamă despre occidinte, Transilvania se afla în imposibilitate de a aproviziona cu aur tocmai Hallstadtul.

Nu e dară de mirare că s-a mai încercat să-şi facă loc o altă teorie explicativă.

„ Baronul Sacken crede că aurul de la Hallstadt ar fi originar din Gastein, situat nu departe de acolo, bazîndu-şi opiniunea pe un fragment al lui Polibiu, conservat de către Strabone[5].

Din nenorocire însă, în loc de a susţine pe d. Sacken, fragmentul în cestiune îl combate.

în adevăr, ce zice Polibiu?

Cum că *în zilele sale,* adecă cu vro doi secoli înainte de Crist, se descoperise la nordul Iliriei o mină de o *extremă abundinţă,* astfeli că dodată făcuse a scade preţul aurului în toată Italia[6].

Aşadară:

1. Prima extracţiune a aurului de la Gastein este cu mult posterioară obiectelor de aur de la Hallstadt;

2. Aceste din urmă, după cum le descrie însuşi d. Sacken, sînt foarte puţine şi foarte supţiri, ceea ce probează - zice d-sa - „că metalul *erafoarte rar şifoarte scump"*[7]*,* adecă două cercustanţe într-o opoziţiune diametrală cu *mulţimea* şi *ieftinătatea* din textul lui Polibiu.

La cea întîie obiecţiune s-ar putea răspunde că unele morminte de la Hallstadt se par a fi din timpul lui Polibiu; însă chiar în acest caz rămîne a se demonstra în specie că aurul nu se găseşte acolo în groapele cele mai vechi sau intermediare.

La a doua obiecţiune nu se poate răspunde nemic.

Pentru ca la Hallstadt aurul să se fi bucurat de mare raritate şi de mare scumpete, el cată să fi fost adus dintr-o regiune depărtată.

Nu însă din Transilvania, ci dintr-o altă ţară avînd la dispoziţiune calea comercială a Dunării, care duce drept în Austria Superioară.

Iacă-ne dară reveniţi pe nesimţite în Oltenia, la auriferii agatîrşi ai lui Erodot: xpucrocpopoi TOC *[lăXxom.*

Ne mai împinge tot aci însăşi epoca cimitirului de la Hallstadt, a căruia cea mai vastă parte se referă la secolul V înainte de Crist.

Şi nu numai epoca, dar pînă şi compoziţiunea chimică a aurului de acolo: aproape 74 părţi curate pe lîngă cari abia 11 de argint şi 15 de cupru.

Niciodată aurul ardelean nu s-a rădicat la un asemenea grad de puritate.

Iacă în astă privinţă nota pe care au binevoit a ne-o comunica d dr. Bernath şi d. profesor **Ştefan** Michăilescu:

„Aurul se găseşte în Transilvania sau în stare nativă, sub formă cristalină (octaedrice şi derivatele) şi ca incrustaţiuni uşoare în gangă de porfir cloritos şi quarţ, filoane ce străbat gresele carpatice şi

formațiunile gypsoase, unde se mai află şi mineraie de pyrită, blendă etc sau în combinatiune cu telurele, formînd mineralul cunoscut sub nurnele de *sylvanită* (teluro-aurate de argint) $3Te_6Au + Te_2Ag$. Mineralele variază sub raportul avuției lor; ele merg avînd aur şi argint de la 2, 6, 10 pînă la 20 procente, iar restul este gangă. Compozițiunea sylvanitei, după d. Petz, este:

59,97 telure
26,97 aur
11,47 argint

si restul pînă la % este format din antimoniu, cupru şi plumb. Vreasazică sylvanită coprinde aproape 38% metal extractibil, din care 27% aur".

în aurul transilvan întră cel mult 20-30 părți curate, pe cînd acela din cimitirul de la Hallstadt ne oferă peste 70.

Orice identificare e peste putință.

Să ne întoarcem acum la aurul oltean.

La începutul secolului trecut, cînd banatul Oltului încăpuse sub dominatiunea Curții de la Viena, gubernatorul austriac al Craiovei, cornițele de Stainville, se grăbi pe dată a înființa pentru speculațiunea avuțiilor metalice locale o deosebită societate comercială, care n-a întîrziat a constata că aurul din năsipurile Oltului e *cu mult mai bun, mai pur, mai frumos* decît acel din Transilvania, precum de asemenea aurul din Motru, din Lotru, din Rudar şi din celelalte ape ale Vîlcii, Gorjului şi Mehedințului[8].

Tot pe atunci maiorul austriac Schwanz von Springfels, după ce studiase cestiunea la fața locului, zice la 1720 că: „aurul oltean este cu mult mai pur decît acela ce se găseşte în Transilvania şi-n Ungaria"[9].

în fine, în acelaşi an, iacă ce ne spune cu entuziasm despre aurul oltean naturalistul Schendo Vanderbech, carele petrecea în Oltenia ca medic în armata austriacă: „quod non solum magis graduatum, utpote argenti miscella nequaquam inquinatum, Transilvanicum aurum examinis iudicio praecellit, sed et copia rudium collectorum negligentiam compensante, et insolita granulorum magnitudine distinguitur. Neque enim in solo fluvio Aluta, sed et in Argisch et Dambovitza, in quibus frequens est huiusce aureae loturae cultus, observare licuit, non auri tantum ramenta ac subtiliorem scobem separări, sed et lapides ferme siliceos graviori pondere se commendantes, nulloque licet externo metallici vaporis vestigio notatos, dein confractos tamquam nucleum aurum purissimum granulatum drachmae unius pondus saepe aequans in cavitate lapilli delitescens exhibuisse.. ."[10].

Astfeli însăşi chimia se pronunță contra transilvanismului si pentru oltenismul airrului de la Hallstadt.'

Un asemenea verdict este definitiv şi demonstra încă o dată că ştiința istorică nu poate ajunge la o mare doză de certitudine dacă nu va fi strîns legată, după sistema lui Auguste Comte, cu toate ştiințele pozitive, căci istoria e omul, iar omul este prisma naturei. Nu'numai în anticitate, ci chiar astăzi aproape totalitatea aurului pus în comerciu provine din spălarea năsipului aurifer[11].

Pe acest tărîm contingintele rîurilor oltene ar putea fi unul din cele întîie, atît printr-o calitate superioară a aurului, precum şi prin cantitate.

Pe la finea secolului trecut, profitînd de o ocupațiune militară, un rus îşi combinase un serviciu de masă din aur oltean[12], iar generalul Bawr ne spune că avusese ocaziuni: „de a vedea inele şi chiar vase făcute din aurul ce se găseşte în arina Oltului"[13].

De dincolo, pe coasta occidentală a creştetului Carpaților, în aceeaşi linie şi-n aceeaşi apropiare de Dunăre, dar într-o mai mică proporțiune şi nu ştim dacă de o calitate analoagă, Temeşiana ne oferă la rîndul său năsip auros spre apus de Mehadia în marea vale a Almaşului[14], care făcea şi ea parte în evul mediu, precum am văzut în *studiul I,* din puternicul banat al Severinului.

Iacă de unde, iar nicidecum din Transilvania şi cu atît mai puțin din Iliria, provine excelintele metal observat în obiectele de la Hallstadt.

Exportațiunea aurului de aluviune din Oltenia şi-n parte din Temeşiana, adecă de pe țărmii Dunării de ambele laturi ale cataractelor, de unde firescul drum comercial se întinde departe în susul fluviului pînă-n inima Germaniei, ne prezintă dară trei interesante epoce:

1. Cu cîțiva secoli înainte de Crist, cînd zoana muntoasă a Tarei Româneşti era locuită de agatîrsi;

2. In sutimele X-XIV din evul mediu, cînd epopeea Nibelungilor, precum am văzut în paragraful precedinte, celebra aurul din țara *Basarabilor:* „gold uz Araby";

3. In primii ani ai secolului trecut, cînd gubernamentul austriac se apucase cu multă activitate a rădica sus în Oltenia industria spălării aurului fluvial, pînă ce succesul începutului s-a paralizat prin moartea înțelegintelui comite de Stainville.

Nu mai vorbim despre periodul roman, fiind mai cunoscut[15].

14

Ce însemna cuvîntul „Maris" la sciţi?

Din cele de mai sus rezultă că:

1. Teritoriul român de la Nistru pînă la Olt aparţinea în epoca lui Erodot sciţilor;

b. Spre apus de Olt şi-n susul ambilateral al acestui fluviu locuiau agatîrşii;

3. Oltul, carele despărţea pe sciţi de agatîrşi, se chema Maris în porţiunea inferioară la revărsarea-i în Dunăre şi pe malul său oriental pe unde forma hotarul Sciţiei.

Opiniunea generală este că termenul „Maris" ar deriva dintr-o temă *mar,* apă, de unde sanscritul *mira,* celticul *mor,* goticul *marei,* latinul *mare,* slavonicul *more,* litvanul *mares* etc.[1]

Zicerea ar putea fi nu numai ariană, dar şi turanică, căci în limba mongolă de asemenea *muran* însemnează fluviu[2], ba încă se mai anină în coada mai tuturor numilor fluviale: Aikra-muran, *Kuk-muran, Un-muran,* Akry-muran, Djaghin-mura/i, Djurdja-murarc etc.[3]

Din dată însă ce s-a demonstrat caracterul Marisului de fruntarie^ între Sciţia şi Agatîrşia, ni se prezintă o altă etimologie mai corectă.

In limba sanscrită *maryâ* vrea să zică „hotar"[4].

In ramura eranică a familiei indo-europee sonul *y* din acest cuvînt se sibilează, astfeli că persianeşte şi armeneşte hotarul se cheamă *marz.*

In limba albaneză, interesantul rest al vechiului grai tracic, verbul *maroîg* exprimă ideea de „a termina".

Radicala sanscrită este *mar,* a despărţi, de unde grecul jiepi-£co etc.

Maris, ca anticul nume al Oltului, va fi însemnînd dar în limba scitică: „hotar".

15

Siginii

In timpul lui Erodot comerciul aurului înavuţea pe malul nordic al Dunării nu numai pe agatîrşi, dar şi pe vecinii lor din Temeşiana, cari se par a fi jucat atunci un rol de samsari între dînşii şi între popoare mai obscure din centrul Europei.

Textul sună:

„...Tcccpcri p,ev Sfj OpnîKCOv eioi cakoci. To 8B *npoq* popeeco exi Tfjc. XQpnq *xamnq,* ouSeic; cpp&aai TO ocTpeKeq oiTivec, elen dv6pcb7icov oi oiKeovTeq ccoTfrv, *ăXXă xă* rcep-nv nSn TOU 'Icrcpou epfpoc, xcbpri

cpaivETca eowcc K a i **drceipoc Mauvo-oc, Se Suvajiai** 7TD6ea9ai **oiKeovTac, rcepnv** TOU **"IaTpo**-D **dvBpcbrcoax;** TOÎCTI **ouvojia eîvai Eiyovvag,** ea8f|Ti **Xpecojievouc; MnSiKfj.** *Tovq* **Se** *înnovq* **auTcov eîvai** Xaaioax; *ănav xb* **aco**|ia, *eni* **rcevTe** 5aKTUÂ**,oD<;** TO **pdBoc;** TCOV **Tpi%cov,** jiiKpotx; **Se** K a i **aijioix; Kai dSuvdTouq avSpac, cpepeiv. Zeuyvoiievotx; Se** *vn* **dpjiaTa eîvai** 6%-OTdTODC,, dpjiaTri**^aTeeiv Se** *npoq xama xovq* **eTiixcopio-oc KaTfiKeiv Se** TOUTCOV TOUC; **oupouq** *ăy%ox>* **'EveTcov** TCOV **ev** TCO **'ASpin. Eîvai Se** MTJSCOV **acpeaq** dîcoiKoix; **XEJOVCJI** OKCOC; 8e OUTOI **MfjScov** a7coi-KOI **yeyovaai, eycb jiev** OI)K **e%co** emcppdaaa9ai, **yepvoiTO** 5 **av Ttav ev** TCO fiaKpcp **xpovcp. (Iiyuvvaq** 5' **cov KaXeuai** Aiyuec; **oi aveo** *vnzp MaaaaXir\q* **oiKeovTeq** *xohq Kanijkox)q,* **Kuirpioi** 8e **Ta SopaTa). ·Qq Se** epfji'**Kec; A,eyouai. "**[1]**.**

Adecă:

„...Astfeli sînt înmormîntările la traci. Nemini nu poate spune cu certitudine ca ce feli de oameni vor fi locuind la nord de această regiune; se crede însă că dincolo de Istru se întinde un pămînt deşert şi nemărginit. Singurii dintre cei ce locuiesc peste Dunăre despre cari putusem afla eu, sînt aşa-numiţii sigini, îmbrăcaţi în haine mezice. Caii lor se zice a fi pletoşi peste tot, avînd păr lung pînă la cinci degete, mici şi cîrni şi neputincioşi pentru călărie, dar foarte iuţi la tras, din care cauză siginii îmbla în căruţe. Hotarele lor ajung pînă la eneţii cei de lîngă Marea Adriatică. Ei pretind a fi de origine mezică; dar în ce mod, eu unul nu mă poci domeri, deşi într-un lung interval de timp toate sînt posibile. (La ligurii cei ce locuiesc dasupra Marsiliei se numesc sigini neguţitorii, iar la cipriani lancele.) Mai spun tracii etc."

Pasagiul pus de către noi în parentezi se bănuieşte generalmente a nu fi ieşit din mîna lui Erodot; însă aflîndu-se în toate manuscriptele si-n toate ediţiunile, noi n-am socotit de cuviinţă a-l suprime.

Să intrăm acum în analiză.

Relatiunea erodotiană despre sigini este de proveninţă tracică.

Aceasta apare din următoarele consideratiuni fundamentale:

1. Erodot o bagă la începutul librului V, consacrat unei descrieri monografice a Traciei;

2. Pentru a arăta de la cine anume căpătase toate cele relative la sigini, el trece imediat la o altă naraţiune cu cuvintele: *„Mai spun* tracii".

Dar Tracia în Erodot este o vorbă foarte vagă, sub care se coprindeau geţii, bistonii, trausii, doberii, peonii, odomanţii şi o grămadă de alte popoare, aparţinînd toate unei colosale ginţi pe care el o numeşte

cea mai numeroasă în toată Europa: „©prfiKcov 8â *sBvoq* u-eyioTov e c m p,£id ye 'Iv5o\)c, rcdvTcov av6pcbrccov"[2].

înghiul meridional dintre Pont şi Dunăre îl ocupau geţii, cu cari singuri dintre toate naţiunile tracice se învecinau sciţii, după cum urmează chiar din cuvintele acestora, reproduse de către Erodot: „Oprime, Kai 5f| Kai Totic, f|uav eovcac, *nXr[Giox(opovq* rexac"[3].

Numai geţii fiind limitrofi cu Sciţia, întreaga Dunăre sudică pînă la puntul revărsării Oltului întră în teritoriul getic, adecă ceva mai mult sau ceva mai puţin, căci nu este probabil că fruntaria occidentală a sciţilor şi fruntaria occidentală a geţilor să fi tăiat fluviul printr-o linie perpendiculară.

Acea ramură tracică, de la care s-a fost informat Erodot despre sigini, nu erau geţii, deoarăce aceştia se învecinau numai cu Sciţia şi cel mult cu o fracţiune din teritoriul agatîrşic.

Prin urmare cată s-o aşezăm mai spre apus de dînşii, cam în Serbia actuală, si astfeli vom avea în fată-i pe sigini anume în Temeşiana de astăzi.

Dramaturgul Sofocle, scriitor contimpurean lui Erodot, confirmă această interpretaţiune.

într-un pasagiu, conservat de către Strabone, el zice că „Troianul Antenor şi *eneţii fugiseră în Tracia si de acolo la Marea Adriatică":* „tov jaev *otv* 'Avxfrvopa Kai *xoxtq ncabaq [iEiă* TCOV Tcepiyevojievcov 'EV£TCOV *Eiq* **TTJV** OpaKTjV ft£piGCo6fjVai, **KOCK£Î8**£V 8ia7T£CT£ÎV *Eiq* TT|V A,£yo|i£vr|v Kara TOV 'A8piav 'EVETIKTIV"[4].

Confruntaţi acum ambele indicaţiuni topografice.

Dincolo de Dunăre noi vedem în Sofocle Tracia ajungînd pînă la ţara eneţilor de lîngă Marea Adriatică.

Dincoace de Dunăre, noi vedem în Erodot Siginia ajungînd iarăşi pînă la ţara eneţilor de lîngă Marea Adriatică.

Una dincolo, cealaltă dincoace de Dunăre, ambele sînt puse faţă-n faţă într-o poziţiune paralelă.

Conformitatea este perfectă, arătîndu-ne toţdodată că în epoca lui Sofocle şi a lui Erodot, adecă cu vro patru-cinci secoli înainte de Crist, Italia era considerată ca prea apropiată de cataractele Istrului, ceea ce mai rezultă încă şi din generala opiniune a anticităţii că un braţ al Dunării se vărsa în Marea Adriatică[5].

In fapt, precum am mai spus-o, Siginia corespundea numai cu Temeşiana şi Tracia numai cu malul opus al Serbiei, nu mai departe decît atîta.

Aici totuşi nu se încheie analiza.

S-o urmărim pînă-n capăt.

într-un alt pasagiu, Erodot ne dă indirect pînă şi numele special al acelei Tracii: „cîmpia tribalică", rc£8iov TO TpiPaMiKov, deşi în restul operei sale nu se găseşte nici o menţiune despre poporul tracic al tribalilor.

„Cîmpia tribalică", după cum o descrie dînsul, se afla dincolo de Dunăre, ocupînd teritoriul dintre acest fluviu şi dintre acea parte a Iliriei unde locuiau enetii[6].

Tot acolo din punt în punt noi găsim pe tribali cu patru secoli mai încoace în geografia lui Strabone, carele ni-i arată învecinaţi spre nord cu Istrul, spre răsărit cu geţii şi spre occidinte cu Iliria[7], ceea ce constituă literalmente Tpu3aA,A,iK0v TCESIOV.

Aşadară, urmărind cestiunea din pas în pas, noi am reuşit a restabili în Erodot, conduşi numai de context şi de autoritatea contimpureană a lui Sofocle, un punt foarte însemnat: relatiunea despre sigini el o datorea anume naţiunii tracice a tribalilor, aşezate atunci pe ţărmul sudic al Dunării, spre apus de geţi, în Serbia de astăzi.

Sîntem însă departe de a ne închipui că „părintele istoriei" ar fi cercetat vreodată personalmente regiunea tracică pe care o numeşte TCESIOV TO Tpu3aA,XiK6v.

Comercianţii din toate ţărele Peninsulei Balcanice vizitau la gurele Dunării colonia mileziană Istria, si nu aiuri decît acolo trebuia să fi căpătat Erodot de la tribali noţiunile sale despre sigini, întocmai precum în Olbia sau TO Bopuae£V£îT£cov âfircopiov[8], o altă colonie tot mileziană pusă la gurele Niprului, el se informa despre sauromaţi, budini, neuri şi restul popoarelor din acea direcţiune.

Istria şi Olbia, un stabiliment grec la marginea Traciei şi un stabiliment grec la marginea Sciţiei, ambele într-un nencetat contact comercial cu toate neamurile de pe litoralul nord-vestic al Pontului, erau localităţile cele mai nemerite pentru a procura istoricului grec perspectiva lumii barbare de jur înjur.

Noi întrebuinţăm într-adins cuvîntul *perspectivă,* căci numai el explică natura spuselor lui Herodot, carele este totdauna atît de precis cînd povesteşte ceea ce se apropie de Istria sau de Olbia, dar devine apoi treptat din ce în ce mai confuz în proporţiunea depărtării razei sale de observaţiune de la aceste două centruri.

16
Caracterul comercial al sigiliilor

Siginii locuiau în Temeşiana, învecinaţi spre sud cu tribalii şi spre răsărit cu agatîrşii, astfeli că de cei întîi îi despărţea Dunărea şi de ceilalţi Carpaţii, iar spre apus teritoriul lor mergea aproape pînă la Iliria.

Deşi nu atît de desfătaţi, nu dppoTcxToi ca agatîrşii, siginii se distingeau totuşi de asemenea prin avuţia vestmîntului, căci purtau haine mezice £O-0TJTI xpecopivouc; MriSiKfi, şi Erodot ne spune el însuşi într-un alt pasagiu că luxoasa îmbrăcăminte persiană era imitată după acea mezică: tiare, tunice mînecate de varii culori etc.[1]

Caii siginilor, mici, pletoşi şi cîrni, nu puteau servi la călărie, dar prin iuţeală erau de minune la ham, ceea ce făcea ca stăpînii lor să tot îmbie mereu în căruţe.

Aceste două amănunte despre sigini, abundinţa şi cărăuşia, ne dau deja o vagă imagine a unor *commis-voyageurs* sau *travelling-clerks,* chiar dacă vechiul scoliast al lui Erodot nu s-ar grăbi a adăuga că numele lor se poate lua în înţeles de *neguţitor: Kănr(koq*[2].

Marsilia e departe de Temeşiana, dar nu mai departe de cum e România de Armenie.

Pînă-n secolul XVI părinţii noştri numeau *armeni* pe toţi neguţitorii[3].

în Transilvania pînă astăzi se ia ades în acelaşi simţ cuvîntul grec.

Pentru ca numele siginilor să fi devenit sinonim cu „neguţitor" tocmai la Marsilia, mărfaşii lor trebuiau în realitate să fi ajuns pînă la Pirenei; şi astfeli se explică, între celelalte, de ce Erodot, după o confuză rumoare, deduce de acolo însăşi Dunărea: „dp^djievoq £K KEXTCOV Kai IIupf|vr|q *noXioq"*[4].

Ca unii ce locuiau în Temeşiana, adecă dencolo de cataracte, siginii aveau nu numai cai şi căruţe, ci încă porţiunea Dunării cea mai liberă de orice pedece, în lungul căriia vasele din veacul de mijloc se urcau fără nici o dificultate cu mărfuri orientale pînă-n centrul Bavariei.

Una din trăsurele caracteristice ale spiritului mercantil din toţi timpii este de a ascunde după putinţă pieţele, de cari profită egoistul comerciant prin exportaţiune sau prin importaţiune.

Cartaginea şi Elada în anticitate, Genova şi Veneţia în evul mediu, au practicat-o pe larg într-un mod sistematic, iar în miniatură pînă astăzi fiecare neguţitoraş tăinuieşte de ceilalţi fabricele şi depozitele de unde-şi aduce marfă mai bună şi mai ieftenă[5].

Această tactică rezultă din acea regulă mercantilă vulgară pe care celebrul economist List a expres-o foarte bine în două cuvinte: „după ce te-ai suit la înălţime, cată a respinge cu piciorul scara, pentru ca nu cumva să se urce alţii după tine"[6].

Deja Esiod spusese, sînt acum treizeci de secoli, că „olarul invidiază pe olar şi zidarul pe zidar": „Kai Kepajietx; Kepajj.eîi KOT££I Kai TEKTO-VI T£KTCOV..."[7]

Pe cînd căluşeii cei cu păr de cinci degete alergau în fuga mare cu căruţe încărcate pînă la Iliria, sau duceau frumosul aur oltean anticilor locuitori ai Hallstadtului, pe cînd Dunărea spuma sub vîslele speculantului plutaş, siginii asicurau toţdodată pe vecinii tribali cum că în susul fluviului nu locuieşte nici o fiinţă omenească.

De la dînşii, prin intermediul tracilor, au trecut la Erodot cuvintele din pasagiul de mai sus despre nelocuibilitatea ţărmului danubian nordic; căci din alte fîntîne Erodot auzise, din contra, că de la izvor şi pînă la Pont întreaga Dunăre curge *tot prin ţăre locuite:* „6 \LZV Sr) "IaTpoc,, peei yap *bi* oiKeDjievnc;, *npoq noXXcbv* yivcboKETai, *mpi* 8â TCOV TOU NeiXou Trnyecov ot>5ei<; ă%ei ^eyeiv"[8],

„Părintele istoriei" nu se contrazice, după cum s-ar putea crede la prima vedere, ci numai reproduce neşte aserţiuni diferite din neşte diferite sorginţi, pe cari e datoare a le discerne analiza critică...

17
Anticităţile apiculturei române

Nu aurul singur înavuţea pe agatîrşi şi pe samsarii lor sigini.

Mai era o altă ramură comercială foarte productivă.

După ce descrie traiul siginilor, Erodot urmează mai departe: „Qq 8e 0pf)i*K£c XeyoDoi, \iEXiGGai KaTE^ouai TOC *ntpiv iov* "Iercpou, Kai t>rc6 TOUTCOV OUK £ivai 8i£^0£îv TO 7tpoocoT£pco. 'Eum u£v vov TauTa *Xzyovxzq* SoKâowi *XEJEIV* OUK oiKOTa. Ta ydp £coa TauTa tpaiv£Tai £ivai Suapiya. *ăXXă* jaoi TOC *vno* Tiv apKTov doiKnTa SOKEEI £ivai Sia TOC \|/u%£a. Tama u.âv vov TTJC, xcbpric, *xamnq nspi* XE-JETOLI"[9].

Adecă:

„Mai zic tracii că peste Dunăre sînt atîtea albine încît nu e chip a străbate mai încolo. Acei ce o spun nu mi se par a avee dreptate, căci se ştie că aceste insecte nu sufăr frigul, ci eu cred mai curînd că din cauza frigului sînt nelocuite părţile nordului. Acestea sînt cele ce se povestesc".

„*Veste* Dunăre nu încapi de albine!" ziceau lui Erodot tracii din „Cîmpia tribalică", cari ocupau anume malul danubian serbesc opus Olteniei şi Temeşianei, locuind în vecinătatea agatîrşilor şi a siginilor.

Părintelui istoriei nu-i venea la socoteală a da crezămînt acestei aserţiuni, încît el ne-ar fi lăsat şi pe noi în dubiu, de n-am avea denaintea ochilor realitatea cea vie, mai însoţită de mărturia unui alt scriitor grec tot din epoca lui Erodot.

Astăzi apicultura română este într-o tristă decadinţă.

Decanul agronomiei naţionale, venerabilul nostru amic d. Ion Ionescu, are tot dreptul de a zice:

„Nu stim cum au putut să lase românii din mîna lor creşterea albinelor si să ajungă a cumpăra ceară din străinătate. De la rădicarea turcilor din ţară s-au stricat şi mierăriile, şi de atunci n-au mai ieşit negutitori cari să strîngă miere şi să stimuleze pe cultivatori a o produce şi a căuta de ţinerea albinelor"[2].

Nu aşa a fost în vremile mai denainte.

Ve la 1780, studiind la faţa locului condiţiunile industriale ale litoralului Mării Negre, francezul Peyssonel zicea: „Ceara este *principalul* articol de exportaţiune al Munteniei; calitatea-i e foarte frumoasă şi cantitatea imensă"[3].

Tot atunci raguzanul Raicevich, primul consul austriac în România, consacrînd apiculturei un capitol separat într-o excelinte descriere naturală a ambelor principate danubiane, zice că ceara noastră „este fără îndoială *cea mai frumoasă* şi *cea mai căutată* în toată Europa, încît albinele trebui considerate ca una din cele mai preţioase şi mai bogate producte ale regiunii"[4].

Mulţămită d-lui Gr. G. Tocilescu, noi posedem din Ministeriul Lucrărilor Publice statistica apicolă de pe amîndouă laturile Milcovului din anii 1869,1870 şi 1871, din care rezultă în terme mediu că districtele române cele mai avute în stupi sînt pînă astăzi Vlaşca şi Doljul, ambele la Dunăre în Muntenia occidentală, adecă tocmai acolo unde în zilele lui Erodot „nu încăpeai de albine".

Naturalistul Elian scria în secolul III după Crist, dar avusese în mînă pe un alt autor grec anonim cu mult mai vechi, carele trăia atunci cînd sciţii lăcuiau încă pe ţărmul danubian nordic în vecinătatea Traciei, adecă de nu chiar în timpul lui Erodot, cel puţin înainte de Alexandru cel Mare, căci în epoca acestui cuceritor nordul Istrului era deja coprins de către geţi[5].

„Scriitorul meu - zice Elian - merită cea mai deplină încredere, căci el cunoştea lucrurile *din propria experiinţă,* nu după nesicure povesti ca Erodot: ei 8e evavxia Hpo8\>xcp Xeyco, p,f| p,oi *xiq* oc^GeaGco 6 ydp xoiauxa eirccbv, iaxopiav a7co8eiKVuo9ai, *aXX* O U K ocKofjv a5eiv ecpaxo fpîv d)3aadviCTxov."[6].

Ei bine, ce zice oare acea importantisimă fîntînă?

„La sciţi frigul e nesupărăcios pentru albine, încît ei întrebuinţează nu miere străină, ci locală, ba o şi *expoartă, vînzînd faguri misilor:* jieA/ixxac, ZKU0i8ac, eîvai-, ercaieiv xe xou *%px>ox>q* ouaev. Kai pivxoi K a i îrutpdcjKeiv eic, MUCTOUC, Kouiţovxac, ZKuGac, OUK 60eîov acpiaiv, *ăXXă* ai)0iyeve<; *\xeXi* K a i Krjpia eîci%cbpia"[7].

E vorba despre Sciţia cea învecinată cu Misia, iar Misie se numea generic tot litoralul dunărean al Traciei încă din timpii omerici[8]; cu alte cuvinte, e vorba despre porţiunea Sciţiei de la Pbnt pînă la Olt.

Considerînd însă firea albinelor, cărora după expresiunea bătrînului agronom Varone: „natura le-a menit locurile silvestre, munţii cei neculţi si înfloriţi toţdodată"[9], cuibul de predilecţiune al acestor muncitoare insecte în Ţara Românească trebuia să fi fost totdauna mai cu preferinţă creştetul carpatin al Olteniei, mai apărat de viscolii nordului şi mai expus spre sud.

Pînă astăzi mehedinţenii, fruntaşii vechiului banat al Severinului, poartă drept emblemă în marca lor districtuală o *albină*[10].

Pe cînd sciţii de la Şiret exportau faguri peste Dunăre la geţi, unde însă întîmpinau concurinţa superbelor producte apicole ale Greciei, agatîrşii prin mijlocul siginilor aveau deschisă o piaţă cu mult mai vastă şi mai sicură, aprovizionînd cu miere şi cu ceară toată Europa centrală, deşi tribalilor le spuneau din mercantilism că acolo nu lăcuieşte nimeni.

Un comerciu întins şi fecund ne explică singur, sau mai bine zis pe prima linie, acea treaptă de civilitate la care reuşiseră a se rădica agatîrşii în basinul oltean al Ţărei Româneşti sînt acum aproape două milenii şi jumătate.

Comodităţile traiului, pe cari le indică portul lor cel desfătat; respectul ce-l ştiuseră insufla pînă şi barbarilor sciţi[11]; toate astea nu sînt singurele trăsure din caracterul acestei originale naţiuni.

Aristotele, numai cu un secol mai nou, completează relatiunea lui Erodot, zicînd că agatîrşii aveau *legi în versuri*[12].

„Cine ar putea crede asemeni lucruri tocmai în Sciţia!" exclamă cu naivitate un critic german[13].

Erudiţiunea modernă, după cum pe sciţi se încearcă a-i face cînd finezi, cînd slavi, cînd germani, tot astfeli pe agatîrşi i-a identificat uneori cu celţii, alteori cu mongolii, cîte o dată cu dacii sau cine mai ştie cu cine, iar pe bieţii sigini nu s-a temut a-i preface în strămoşi ai ţiganilor[14].

Toate aceste opiniuni s-au emis dopotrivă cu multă uşurinţă[15]. Noi unii lăsăm controversa în stare pendinte pînă la *Istoria etnografică a Munteniei,* unde va fi locul a limpezi naţionalitatea numeroaselor popoare cari preceseră la Dunărea de jos naşterea neamului român.

Aci ne interesă exclusivamente teritoriul Tarei Româneşti.

18
Vespile din Temeşiana

în naraţiunea erodotiană despre imposibilitatea de a lăcui în susul ţărmului nordic al Dunării de răul albinelor, nouă ni se pare că, pe lîngă elementul curat apicol, limpezit în paragraful precedinte, cată să se mai deosebească pe o linie secundară un alt ingredient, surprins cu multă agerime de către răposatul istoric transilvan Schuller.

Temeşiana este bîntuită periodiceşte de un feli de tăuni, cunoscuţi sub numele tecnic de *Oestrus columbacensis* sau *Simulia columbacensis*, cari vara şi toamna se răspîndesc în stoluri pe tot spaţiul de la Bazias pînă la Mehadia şi Orşova, căzînd pe boi, vace, cai, porci, oi, capre, distrugînd adesea turme întregi şi torturînd chiar pe oameni[1].

Românii din Temeşiana povestesc cu spaimă că aceste vespi se nasc în toţi anii dintr-un cap de balaur, pe care-l tăiase Sîntul Georgiu şi l-a aruncat într-o peşteră de lîngă ruinatul castel Columbaciu: numai prin venin de şarpe ei îşi pot explica o muşcătură atît de otrăvitoare![2]

E foarte remarcabil un nume românesc al tăunului, întrebuinţat mai cu seamă în Muntenia, dar cunoscut şi peste Carpaţi: „streche"[3].

Acest termen nu poate deriva decît din latinul *stragula,* în înţeles de mortuară, de la *strages* - măcel sau ruină.

Din „stragula", după spiritul limbei noastre a trebuit să se nască *straghe,* ca şi *unghe* din „ungula", de unde apoi forma scăzută *streche,* întocmai sa *zeche* din „sagulum".

Din punctul de vedere al semnificaţiunii, românul *streche* se rapoartă către latinul „strages" tot aşa precum latinul *tabanus,* de unde al nostru „tăun", se referă la sanscritul „tapana", tortură, de la radicala ariană *top,* a turmenta, din care provin de asemenea malaicul *tabuvan* - vespe şi giavanezul *tawon* - albină[b].

Mai pe scurt, „streche" însemnează: insect omorîtor.

Acest nume român şi mai cu seamă muntenesc al tăunului, atît de conform cu natura în adevăr teribilă a lui *Oestrus<ohimbacensis* din Temeşiana, concurge şi el a explica ideea pe care, sînt acum vro douăzeci şi patru secoli, îşi făcea bătrînul Erodot despre ucizaşele albine de pe ţărmul nordic al Dunării, cînd zice că din cauza lor nu pot lăcui oamenii...

Schuller a spus cel întîi că Erodot în relaţiunea-i despre regiunea danubiană va fi înţelegînd prin albine pe acest teribil tăun[3].

Trebui să se zică mai corect că mulţimea vespilor Temeşianei şi mulţimea albinelor Olteniei au fost confundate într-o singură îngrozitoare mulţime de către învecinaţii tribali, conduşi la aceasta prin asemănarea de aspect între vespe şi albină, întocmai după cum ţăranul temeşian din zilele noastre confundă pe mortiferul tăun cu balaurul din cauza asemănării în puterea veninului.

în ambele identificări se manifestă o procedură analoagă a imaginaţiunii poporane.

Este instructiv de a urmări la Dunăre pe tăunul de la Columbaciu deja cu cinci secoli înainte de Crist!

19
Mapa geografică a Agatîrşiei

Dezbătînd mai sus poziţiunea geografică a agatîrşilor, noi demonstrarăm prin textul lui Erodot că ea îmbrăţişa toată zona subcarpatină a Munteniei de la cataractele Dunării pînă la Vrancea, dar nu crezuserăm acolo de cuviinţă a cita un pasagiu foarte remarcabil, carele confirmă şirul argumentaţiunii.

Determinînd hotarele Sciţiei, Erodot zice:

„"H8r| cbv cxTto u.ev "Iaxpo'O toc KccT\)7rep6e *kq* TTJV u£G6ycaccv cpepov-xoc aTOK^niETοci fj EKt>9iKT| UTCO TipcoTcov 'AyaGupcrcov, p,8Tcc 8e Neu-pcov» erceixev Se 'AvSpocpaycov, xeA,et>xaicov Se MeÂxxyxXaivcov."[1].

Adecă:

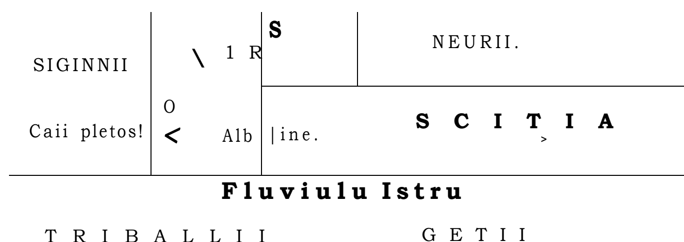
„Vecini ai Sciţiei, *începînd de la Istru* şi înaintînd spre interiorul pămîntului, sînt: întîi *agatîrşii*, apoi neurii, de aci androfagii, în fine melanchlenii".

„începînd de la Istru întîi agatîrşii" - oare poate fi ceva mai geometric?

Un capăt al Agatîrşiei e pus la Dunăre, prin cellalt capăt „în interiorul pămîntului" ea se învecinează cu neurii, iar lungul întreg al teritoriului ei se ciocneşte cu hotarele Sciţiei.

A nu înţelege acest text al lui Erodot este un adevărat miracol, şi totuşi n-a voit să-1 înţeleagă pînă acum absolutamente nemini, fiindcă pe toţi îi zăpăcea numele rîului Maris, mînîndu-i departe la Mureş în loc de a-i lăsa să se oprească pur şi simplu la Olt!

Tradus pe o mapă, pasagiul de mai sus reprezintă următoarea figură:

Faţă cu această primă schiţă de cartă, ne-a venit rîndul de a face cunoştinţă cu vecinii nord-ostici ai agatîrşilor.

20
Migraţiunile neurilor prin Moldova

Toţi comentatorii pun pe neuri cu mult mai sus sau cu mult mai într-o parte de adevărata lor regiune[1].

Si nemic mai natural, deoarăce determinarea teritoriului neuric depinde strictamente de prealabila precizare a pămîntului agatîrşic, încît orice eroare în privinţa acestuia din urmă trage după sine desfigurarea întregei Sciţii a lui Erodot.

Să ne-ncercăm a restabili după putinţă veritatea textuală.

Neuria - zice Erodot - se întinde de la marginea orientală a Agatîrşiei pînă la izvorul Nistrului, unde se întîlneşte cu fruntaria Sciţiei[2].

Prin urmare neurii se aflau spre apus de Nistru, anume de partea-i superioară, coprinzînd ceva din Galiţia, Bucovina şi o porţiune a Moldovei de sus.

Erodot ne mai spune că o generaţiune înainte de Dariu Istasp, vrea să zică cu vro sase secoli înainte de Crist, neurii au fost lăcuit într-o altă ţară, de unde-i gonise mulţimea şerpilor, silindu-i a ref ugi la budini[3].

Urmează dară că regiunea dintre Nistru şi Şiret, unde lăcuiau neurii în timpul lui Erodot, fusese dentîi a budinilor, împinşi apoi de invaziunea neurică cu mult mai departe spre nord-ost, astfeli că aceste naţiuni în epoca „părintelui istoriei" nici nu se mai învecinau măcar una cu alta, ci erau despărţite prin două popoare intermediare, numite androf agi şi melanchleni[4].

Unde însă va fi fost ţara cea primitivă a neurilor, pe care Erodot o specifică în treacăt numai prin mulţimea şerpilor: „ocpicsc; ydp acpi rcoXXobq jxev fj %cbpr| dvecpaive?".

Ne pot conduce la descoperirea adevărului următoarele cinci criterii:

1. Pentru ca neurii să fi alungat pe budini spre nord-ost, năvala cată să fi fost făcută despre sud sau despre apus, una din două.

2. Erodot întrebuinţează pentru şerpi cuvîntul ocpic„ şi tocmai această expresiune a servit a numi din cea mai depărtată anticitate o urbe din Bugeac cam de la gurele Nistrului 'Ocpiowacx, adecă „oraş de şerpi"[5], din cauza mulţimii şerpilor, după cum se numea tot 'Ocpiouacrcx din cauza mulţimii şerpilor Rodosul[6], şi după cum tot din cauza mulţimii şerpilor se numea Ο(pi65r|c; o insulă arabică[7].

3. Besarabia actuală, mai ales în partea-i inferioară, este renumită prin reptilii săi, încît colonelul rus Meier, carele o vizitase pe la 1790, zice că un regiment întreg de muscali, cantonat atunci pe malul Nistrului între oraşul Bender şi satul Osmăneştii, era supărat de *nenumărata mulţime de şerpi*[8], ceea ce ne zugrăveşte de minune, pe o scară în miniatură, antica soarte a neurilor.

4. Insula Fedonisi de la gurele Dunării, celebră prin anticul templu al lui Ahile, pe care-1 descrisese pe larg Arian în zilele împăratului Adrian[9], e cunoscută pînă astăzi sub numele de *Insula Şerpilor*[10], fiind plină de neşte şerpi „lungi şi negri"[11].

5. în fine, tot în Besarabia, în apropiarea tîrguşorului Bălţile, se descoperi pe la 1830 un balaur de o mărime colosală, căruia naturalistul Eichwald, după ce-1 examinase în legătură cu textul lui Erodot, nu s-a sfiit a-i da numele de *Python neurorum*[12].

Astfeli dară primitiva locuinţă a neurilor fusese cu sicuranţă pe litoralul marin dintre Nistru şi Dunăre, sau chiar de acolo mai încoace pînă la Prut şi Şiret; o regiune adecuată, atît din puntul de vedere topogra-

fie, precum şi din cel zoologic, cu acea ţară *sudică,* din care ei fugiseră în sus *de groaza şerpilor,* gonind pe budini din Moldova nordică, din Bucovina, dintr-o parte a Galiţiei, şi aşezîndu-se dînşii acolo unde i-a găsit definitivamente stabiliţi expediţiunea persiană în Sciţia în anul 500 înainte de Crist.

Şi să se noteze bine că neurii nici că puteau fugi de la gurele Dunării spre nord decît numai în această unică direcţiune, căci, să fi apucat ei a trece Nistrul, dedeau iarăşi peste şerpi, ba încă într-un număr şi mai mare, după cum zice însuşi Erodot: „oi 5e *TtXevvEq* ocvcoGev **cepi *EK*** TCOV âpfpcov ETIETCEGOV"[13].

Poziţiunea geografică a neurilor, sau mai corect cele două poziţiuni geografice ale lor, cea primitivă în Bugeac şi cea posterioară în susul Nistrului, sînt dară pe deplin limpezite.

Erodot ne arată aproape în fiecare regiune cîte o specie animală mai răspîndită.

Pînă aci noi am văzut:

La sigini *caii pletoşi;*

La agatîrşi şi-n parte la sciţi - *albine;*

între Nistru şi Dunăre - *şerpi.*

Ei bine, în ţara cea nouă a neurilor predomneau *lupii,* încît de îmbulzeala lor pînă şi locuitorii şi-au cîştigat reputaţiunea de a fi ceea ce se cheamă *loup-garous* sau *wehr-wolfen:* „atît sciţii precum şi grecii colonizaţi în Sciţia - zice Erodot - susţin că fiecare neur se preface o dată pe an în curs de cîteva zile în lup, redobîndindu-şi apoi forma umană"[14].

Afară de această particularitate de *licomorfie,* el ne spune că neurii se ţineau de obiceiele scitice, diferind de vecinii lor agatîrşi, ale cărora moravuri aveau un caracter tracic.

21
Regiunea sciţilor plugari

După ideea cartografică a lui Erodot, Sciţia avea o configuraţiune pătrată: „ecm cbv Tije, XKDOIKTJC, COC, eo-oariq TeTpaycovo-o"[1].

Teritoriile limitrofe ale agatîrşilor şi neurilor, considerate la un loc, încingeau înghiul nord-vestic al pătratului scitic:

TIRSII NEURII

S C I T I A

Confederaţiunea scitică fiind împărţită în triburi, pe cari Erodot, după traiul fiecăruia, le distinge prin termenii de calipizi, nomazi, alazoni etc, se naşte acum cestiunea: ca ce feli de sciţi anume vor fi locuit în înghiul cel învecinat cu Agatîrşia şi Neuria?

Un singur scurt pasagiu rezolvă pînă la un punt această întrebare. Iacă-1:

,/Yrcâp 5E 'AXcc£6vcov oiK£oo)ai £K\)6CXI apoTfjpec,, oî ***OX>K EKI*** **aiTfjai** arceipoDGi TOV aîxov, *ăXX'* **£îci** rcpfiat. TOUTCOV 5e KaTurcepOe **oiKEODGi** N£t>poi"[2].

Adecă:

„Dencolo de alazoni locuiesc sciţii plugari, cari seamănă grîu, nu însă pentru uzul lor, ci de vînzare. Mai sus de aceştia locuiesc neurii".

Privind din Olbia, Erodot vedea lucrurile în următorul mod:

NEURII

(\)7cep)

PLUGARII ALAZONII

>OLBIA

într-un alt pasagiu, voind a fi şi mai explicit, Erodot zice că Nistrul şi Bogul îşi apropie cursurile lor în regiunea alazonilor: KCXT' 'AX&^COVCCC;[3].

Atîta ne ajunge.

Sciţii plugari, ca unii ce erau limitrofi cu neurii şi cu alazonii totdodată, nu puteau locui aiuri decît spre apus de Nistru, căci spre răsărit ei nu încăpeau de alazoni, şi spre apus anume de porţiunea mijlocie a Nistrului, fiindcă cea superioară, precum am văzut-o mai sus, aparţinea neurilor.

Cu alte cuvinte, sciţii plugari ocupau Moldova centrală,

însă oare numai atîta?

După Erodot ei sînt ramura cea mai occidentală a sciţilor, fiindcă nici un alt trib, absolutamente nici unul, nu este menţionat nicăiri mai spre apus de dînşii.

Deci de la Nistru pînă pe la Olt, adecă pînă la agatîrşi, era regiunea cea agricolă a Sciţiei, unde se cultiva grîu, nu însă pentru uz local, ci de vînzare.

Iarăşi comerciul pe scenă!

Iarăşi Dunărea!

Zonele cîmpeană şi danubiană a României ne apar, sînt acum două mii patru sute de ani, întocmai tot atît de plugare, şi-apoi *de vînzare, iar nu pentru uz local,* după cum ele sînt chiar în momentul de faţă!

Singura diferinţă este că-n locul sciţilor figurează românii, unii şi alţii crescuţi prin aceeaşi acţiune a naturei.

' Pliniu cel Bătrîn ne spune că-n timpul său, pe la începutul erei creştine, întreaga Dobroge actuală era ocupată de sciţii plugari, veniţi de pe malul nordic al Dunării: „totum eum tractum Scythae *Aroteres cognominati* tenuere"[4].

Această ocupaţiune se întîmplase înainte de Cezar, căci sub Strabone Dobrogea era deja cunoscută sub numele de *Sciţia Mică* prin opoziţiune cu Sciţia cea Mare despre crivăţ[5].

Această mărturie a lui Pliniu întăreşte primitiva poziţiune geografică a sciţilor plugari, *Aroteres cognominati,* apotipec,, anume în România, căci numai de aci ei puteau trece în Dobrogea.

Noi avem însă la mînă o altă confirmaţiune şi mai ponderoasă.

Efor, geograf grec posterior lui Erodot abia cu un secol, ne arată pe sciţii plugari tot acolo unde-i văzuserăm în Erodot: în înghiul nord-vestic dintre agatîrşi şi neuri.

El zice:

„npcbtouc, 5e *napă* tov "Iaxpov eivai KaprciSaq
eîprjKev "Ecpopoc,, eitev 'Aporfjpac,, Ttpoaca Neupouc"[6].

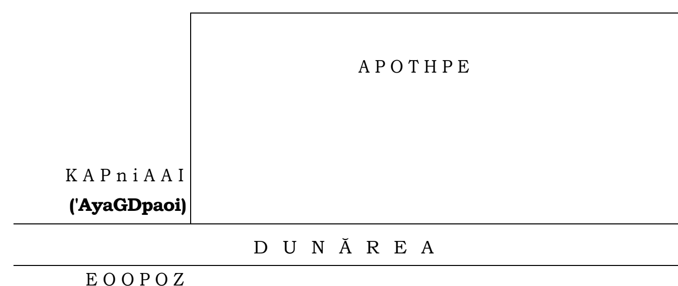
Adecă:

„Dacă treci Istrul, primii locuitori sînt cei din Carpaţi, apoi plugarii, în fine neurii".

Carpaţii lovindu-se cu Dunărea anume în Oltenia, este învederat că prin Kap7ti5cxi Efor înţelege pe agatîrşii lui Erodot.

Pînă si expresiunile sînt identice: *napă* xov "Icrcpov sau *ano* u£v "IoTpo'O, după care apoi Tccpcbio-Dc, Kapm8oc<; într-unui şi FIcpcoTCov 'Aycx-8\>pTcov în cellalt[7].

O dată acest punt stabilit, iacă şi perspectiva lui Efor:

22
Carpaţii în Erodot

Epitetul de Kcxp7ri8ai, dat agatîrşilor de către Efor, este foarte remarcabil, nu numai ca cea întîie menţiune nominală a *Carpaţilor,* dar încă şi ca cea mai veche formă a numelui topic: *munteni*

Nedependinte de cestiunea originii naţionale, acest epitet a trecut ca moştenire de la agatîrşi către succesorii lor teritoriali dacii, a căror o ramură tot din ţara Românească se zicea *carpi,* şi-n fine de la învinşii daci l-au primit iarăşi în aceeaşi regiune cuceritoarele legiuni romane, traducîndu-1 prin *Montani.*

Şi ceea ce nu e mai puţin important, *Carpaţii* există chiar astăzi ca nume viu în gura poporului numai şi numai în Muntenia, unde se cheamă *Carpatin* un munte de peste Ok în Gorj, şi un altul de dincoace în Muscel[2], adecă ambii tocmai în locaşul agatîrşilor Kccp7u5cci şi al dacilor *carpi.*

Carpat însemna munte nu numai la agatîrşi şi la daci, ci încă se pare a fi avut acelaşi înţeles în diverse limbe primordiale, despărţite una de alta prin origine şi prin spaţiu, căci noi vedem la cele două capete opuse ale Europei munţii *Carpetani* în Spania[3] şi muntoasa insulă greacă cunoscută deja în Qmer sub numele de Kpajtcxeoc, sau K&p7ccx8oc[4].

Steub a constatat în vechea limbă retică existinţă aceleiaşi teme *kar* în înţeles de „deal"[5].

Tot aci se referă sanscritul *kâra* cu semnificaţiune de munte acoperit de zăpadă, armeneşte *char* - peatră şi *charag* - stîncă, celticeşte cdrr etc.[6]

Derivaţiunea „Carpaţilor" de la slavicul *chrb,* înălţime, pe care o patrona Safafik[7], cată dară să fie lăsată cu totul la o parte, cu atît mai mult că la slavi sonul *ch* nu corespunde filologiceşte unui *k* arian, ci reprezintă regularmente pe un *s* primitiv[8].

Vom observa în treacăt că aproape toate etimologiile lui Safafik păcătuiesc prin necunoştinţa fonologiei comparate, ale căriia legi erau pe atunci abia întrevăzute.

Erodot, deşi mai-mai contimpurean cu Efor, totuşi nu menţionează Carpaţii.

Dar se poate oare ca el să nu fi auzit nemic, de la amicii săi din Istria şi din Olbia, despre un gigantic creştet atît de apropiat de Dunăre şi de Pont?

Safafik crede că Hem, Aîjioq, se referă în Erodot nu numai la Balcani, ci şi la Carpaţi:

„Ştefan Bizantinul pune pe agatîrşi în Hem. Este dară cert că amîndouă creştetele, acel din Tracia şi acela ce desparte Muntenia de Ardeal, ambele legate prin cataractele Dunării, au fost cunoscute anticilor sub numele de Hem, adecă *omătos,* cuvînt indo-europeu de aceeaşi rădăcină cu Hima-laia, cu Imaus etc. Cînd Erodot, *W,* 49, aduce din Hem rîurile Atlas, Auras şi Tibisis, în cari noi recunoaştem Oltul, Jiul şi Temeşul, cată să se înţeleagă Hemul nordic, deşi textul, din eroarea copiştilor sau chiar a autorului, are PopTJv, iar nu VOTOV"[9].

Mai întîi este o gravă eroare filologică de a crede că Hem însemnează „omătos, cuvînt indo-europeu de aceeaşi rădăcină cu Hima-laia etc."

Este o gravă eroare filologică, de vreme ce spiritul aspru în limba greacă înlocuieşte nu pe arianul *h,* ci pe 5: *ax>q = tq* etc.[10], astfeli că *Hemul,* mai bine *Haimul,* Atp,o(; exprimă perfectamente pe sanscritul *sîman,* hotar, de unde armeanul *himan,* temelie[11]; şi-n adevăr, Balcanul forma „hotarul" cel mai esenţial al Traciei.

Nefericit în etimologie, Safafik nu este mai norocos în restul pasagiului de mai sus.

El nu probează prin nemic identitatea Atlasului, Aurasului şi Tibisisului cu Oltul, Jiul şi Temeşul.

Este o foarte nudă afirmaţiune.

Si mai ciudată e arbitrara prefacere din popfjv în voxov, schimbîndu-se *nordul* în *sud fāta* cea mai slabă umbră de argumentafiune, sau măcar de plauzibilitate.

în pasagiul pe care-l citează celebrul arheolog boem, Erodot se pronunţă limpede, după toate manuscriptele şi după toate ediţiunile, cum că „trei rîulete *curgînde spre nord* se varsă în Istru din culmile Hemului"[12].

„Curgînde spre nord", peovxec; *npoq* Poperiv, este tot ce poate fi mai decisiv pentru a demonstra că Atlasul, Aurasul şi Tibisisul scăldau Bulgaria, în privinţa carii Istrul e nordic, iar nicidecum România, de unde rîurile se pot vărsa în Dunăre numai *spre sud.*

Pliniu cel Bătrîn, cînd vorbeşte despre Tracia, ne spune, întocmai ca şi Erodot, că din Hem se varsă în Dunăre trei ape: „ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus"[13].

Ieterus este cu certitudine rîul Jcmrra, pe care bulgarii îl numesc pînă astăzi *Ieter*[14], şi-n care lesne se poate recunoaşte Atlasul lui Erodot nu numai prin identitatea fonetică: *atr = atl,* dar pînă şi prin importanţă.

Escamus al lui Pliniu s-a prescurtat la locuitorii moderni ai Traciei în *Osma,* contractîndu-se după aceeaşi procedură limbistică prin care tot „Osma" a devenit vechiul oraş spaniol *Uxama.*

In fine, *Utus,* mai corect *Vtus,* corespunde cu rîul actual *Vid* sau *Vit,* de asemenea izvorîtor din Hem şi tributar al Dunării.

Auras şi *Tibisis* ale lui Erodot sînt dară *Escamus* şi *Utus* ale lui Pliniu, adecă *Osma* şi *Vid* din zilele noastre, pe cari în deşert s-ar încerca Safafik sau oricine altul a le strămuta printr-o trăsură de condei pe ţărmul nordic al Dunării.

Şi totuşi este foarte adevărat că Erodot, ca şi fîntîna de unde luase **Ştefan** Bizantinul aserţiunea despre locuinţa agatîrşilor în Hem[15], înţelege sub acest nume nu numai Balcanul, dar şi acea ramură a Carpaţilor care se întinde de la cataractele Dunării pînă la Vrancea şi mai încolo, despărţind **Ţara** Românească de Temeşiana şi de Transilvanie.

Este foarte adevărat, măcar că Safafik n-a reuşit s-o demonstre.

Nu trebui să mutăm în Dacia rîuleţele bulgare, ci să le lăsăm în pace la locurile lor; nu trebui să confundăm popfjv cu VOTOV, contra literei şi spiritului textului; nu trebui să răsturnăm pe Erodot, ci numai să-l pătrundem; iacă tot!

Părintele istoriei zice că Atlasul, Aurasul şi Tibisisul curg din Hem în Dunăre „spre nord".

Dar dacă Hem este *numai* Balcanul, se putea oare astfeli decît *spre nord?*

Deci în ideea lui Erodot era posibil ca un fluviu să curgă tot din Hem şi tot în Dunăre nu numai spre nord, ci încă *şi spre sud.*

Fără o asemenea posibilitate ar fi absurd de a mai adăoga *npoq* Poperiv.

Vorbind despre fluviile Sciţiei şi ale Agatîrşiei, Prut, Şiret, Olt, Erodot nu zice nicăiri că ele se varsă în Dunăre *spre sud.*

Tot astfeli el n-ar fi spus că Atlasul, Aurasul şi Tibisisul se varsă în Dunăre *spre nord,* dacă Hemul era numai Balcan, căci ar fi comis păcatul banalităţii.

Fiind însă că ATuoq pentru Erodot se afla şi la sud şi la nord de Dunăre, se pune semnificativul Popfjv, fără care era peste putinţă a ghici poziţiunea acelor rîuleţe.

Din Hemul nordic se varsă în Dunăre Oltul, din Hemul sudic se varsă tot acolo trei rîuri, iacă dară înţelesul cuvintelor:

„'EK **8e 'AŢccGupacov Mapic** *noxa\idq* **pecov Gup**,uicyyeTai TCO **"IaTpco eK Se** Toâ) **Aiu-ou** TCOV **Kop-ocpecov** Tpeîc, **oa) p**,eya**>x)i** peovTec, *npoq* poperiv aveu**.ov eapdAAoDai** *eq* OCOTOV"[16].

In acest mod, fără a întoarce pe dos ca Safarik textul lui Erodot, şi chiar fără a modifica într-însul o singură literă, se vădeşte adevărul, explicându-se totodată de ce fîntîna lui **Ştefan** Bizantinul aşeza pe agatîrşi în Hem.

Pentru părintele istoriei, de nu şi pentru ceilalţi antici, Hem era întreaga sistemă alpină, al carii amfiteatru formează basinul Dunării de jos, adecă de la Emine-dag în Dobrogea pînă pe la Peatra în Moldova.

23
Grifonii păzitori de aur

Carpaţii galiţiani, cari se lungesc în sus între Polonia şi Transilvania, erau prea depărtaţi de ambele punturi de informaţiune ale istoricului grec, atît de Istria cît şi de Olbia, pentru că el să fi bănuit legătura lor de continuitate cu Balcanul si cu munţii Tarei Româneşti.

Totuşi nici despre ei nu putea să nu fi avut o doză oarecare de noţiune.

Nadejdin susţine că Erodot va fi înţelegînd această extremă ramură carpatină prin „munţii cei nalţi, stîncoşi şi nestrăbătuţi"[1], din dosul cărora locuiau teribilii grifoni păzind comoare de aur[2], ceea ce trebui considerat - zice criticul rus - ca o alegorică aluziune la minele din Transilvania.

Argumentele sale sînt:

1. E peste putinţă ca Erodot să fi avut în vedere munţii Urali, trecînd nebăgaţi în seamă Carpaţii, cari sînt fără comparaţiune mai aproape;

2. Nu e de crezut să fi ajuns pîjiă la auzul sciţilor aurul siberian, şi să nu fi ştiut ei nemic despre avuţia auriferă a Transilvaniei;

3. După mărturia lui însuşi Erodot, grecii din coloniile pontice adesea călătoreau pînă la poalele acelor munţi, ceea ce nicidecum nu se poate admite în privinţa Uralilor[3].

Toţi comentatorii căutau „munţii cei nalţi, stîncoşi şi nestrăbătuţi" mai sus de Marea Caspică[4]; unii nu s-au sfiit a merge pînă la China[5]; arheologul moscovit a cutezat singur a protesta în numele bunului simţ, strigînd: opriţi-vă la coasta orientală a Carpaţilor!

Dar argumentaţiunea-i e necompletă.

Nadejdin a nesocotit un punt foarte important, care dă şi mai multă tărie demonstraţiunii sale, servind totodată a preveni obiecţiirnile.

Ţara grifonilor ne apare în Erodot că şi cînd ar fi fost la marginea lumii

Peste patru sau cinci secoli în urmă, armoniosul Ovidiu trăia la gurele Dunării, cunoştea d-aproape toate ginţile barbare, învăţase a vorbi geticeşte şi sarmaticeşte; mai pe scurt, era mai mult ca oricine în stare de a se familiariza cu oriintele Europei.

Ei bine, regiunea carpatină era şi pentru dînsul marginea lumii.

El scria la Roma:

„Vai, cît de vecin îmi este capătul pământului şi cît de departe e patria!"

„Heu! quam vicina est *ultima terra* mihi,
At longe patria est.. ."[6]

Sau:

„Aci între geţi exilat, singur la extremităţile lumii!"
„Solus in *extremos* jussus abire Getas.. "[7]

Sau:

„Trăiesc la marginea pămîntului, la capătul globului!"
„Ultima me tellus, ultimus orbis habet.. ."[8]

Sau:

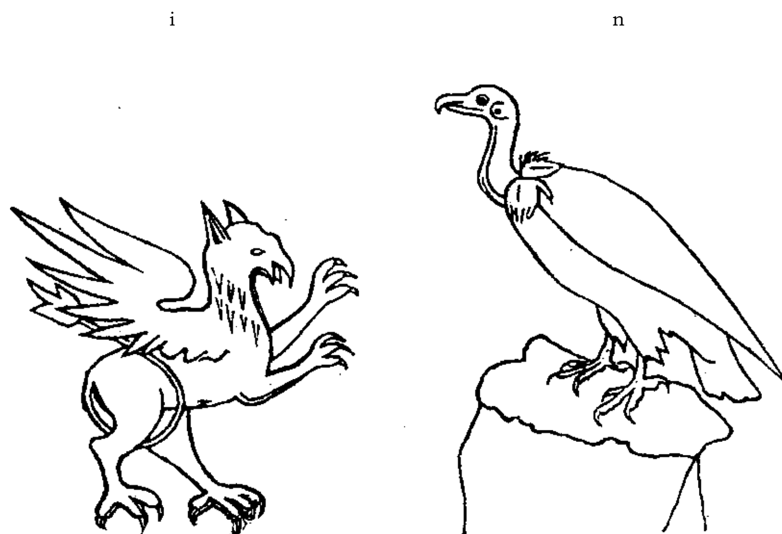
„Zac în ultimele regiuni ale necunoscutei lumi!"
„Aeger *in extremis ignotipartibus orbis...*[9]

Ponticele şi *Tristele* lui Ovidiu ofer la fiece pas exclamaţiuni de această natură, cari sînt atît de potrivite pentru a ne explica pe grifonii lui Erodot cei de peste nouă mări şi nouă ţăre.

24
Originea mitului grifonilor

Spre a ne încredinţa într-un mod plastic de originea famosului mit al grifonilor - fie în Asia, unde-l poartă sculptat ruinele Persepolii[1], fie în Europa, unde-l citim în Erodot - noi vom începe prin a pune aci denaintea ochilor următoarele două figure:

i n

Sub numărul I este grifonul dacic, adecă aşa după cum îl vedem pe misterioasa cutie descoperită în Bucovina de amicul nostru-d. Panaioteanu-Bardasare[2], şi aşa după cum îl conservă pînă astăzi marca nobilitară a neamului Gryf din Polonia, al căruia strămoş Jaxa sau Jacşici venise acolo din Serbia[3].

Sub numărul II noi reproducem întocmai desemnul renumitului pictor naturalist Victor Adam[4], reprezintînd o specie de vultur cunoscută în ornitologie sub diversele numi de *vultur fulvus, vultur ruber, vultur aureus, vultur baeticus* etc.

Această colosală pasere, care întrece prin volum şi prin puterea zborului pe cele mai mari acuile, este generalmente rară, căci se ascunde pe culmile cele mai inaccesibile, dar se găseşte totuşi din cînd în cînd

pe toate creştetele Europei meridionale, în Alpi, în Pirinei, în Rodop, mai ales în Carpaţi[5], rădicîndu-se la nord pînă-n Prusia[6], unde însă ea devine mai mică, precum devin acolo mai mici înşişi munţii.

Dacă vom adăoga că penele acestui vultur, după cum indică pînă la un punt chiar numele său de *vautour fauve,* sînt de aceeaşi culoare cu părul leului[7], atunci înţelegem şi mai lesne creaţiunea mitologicului grifon, cel puţin a celui europeu, fiindcă soţul său din Persia se apropie mai mult prin configuraţiunea capului de tipul acuilei propriu-zise.

In Urali grifonul cel real nu există, încît nici pe cel imaginar noi nu-l putem căuta acolo.

Şi nu-l putem căuta acolo cu atît mai vîrtos cu cît regiunea grifonului în genere trebui necesarmente să fie învecinată cu regiunea leului, căci este imposibil a imagina cineva *acuila-leu* într-o ţară unde nu se afla nici o idee despre ojumătate foarte esenţială a acestei ibride compozitiuni.

In timpul lui Erodot şi chiar cu secoli mai încoace, pînă la Traian si maijos, leii fiinţau încă la coastele noastre în Tracia, după cum atestă într-un glas toţi scriitorii anticităţii[8].

Iacă dară cu istoria naturală în mînă că nici este permis cuiva de a urmări în Europa pe grifoni în direcţiunea crivăţului mai sus de Carpaţi!

Nu numai în Urali, dar pînă şi cu mult mai la sud în Anglia nu s-a văzut niciodată vulturul cel auros, prototipul grifonului, încît un celebru ornitolog britanic abia putuse căpăta tocmai din Tirol un singur exemplar împăiat[9].

„Munţii cei nalţi, stîncoşi şi nestrăbătuţi" ai lui Erodot sînt dară pur şi simplu Carpaţii răsăriteni, continuaţi negreşit în sus pînă-n Boemia.

La nord de agatîrşi, la apus de neuri, la nord şi la apus de sciţi si de celelalte ginţi învecinate, locuiau grifonii anume în actuala Transilvanie, a carii avuţie minerală nu putea fi exportată cu înlesnirea aurului din Oltenia, căci lipsea Dunărea şi mai sta pedecă gigantica galerie de stînce peste stînce, aşa că numai pe piscurile acestei necunoscute ţăre se vedeau mişcîndu-se neşte îngrozitori vulturi, asemănaţi la culoare, la putere, la aspect cu leii, şi dejur înjur murmura o brumă de veste că din dosul monştrilor se ascund tezaure...

25
Pînă unde Dunărea aparţinea sciţilor?

Pentru ca natura Munteniei în epoca lui Erodot să fie zgîndărită pînă-n capăt, mai avem Dunărea.

El zice că hotarul Sciţiei despre Tracia se începe acolo unde Istrul face o întorsătură în faţa acesteia din urmă: κoxкox) 5e dyojaevo'o Tfj<; yfjc, TOCUTTIC[1].

Uitîndu-ne pe mapa Dunării în jos, noi vedem numai două locuri în cari fluviul îşi schimbă direcţiunea într-un mod destul de marcat:

a) lîngă Galaţi;

b) în Oltenia.

Puntul întîi este inadmisibil, căci atunci nu numai ţărmul răsăritean al Oltului, dar nici măcar Şiretul nu mai întră în teritoriul scitic, ceea ce ar oferi cea mai flagrantă contradicţiune în contextul lui Erodot.

Şi să se noteze bine că dînsul nu putea nici într-un caz a comite o asemenea eroare tocmai în privinţa regiunii de lîngă Galaţi, fiind pusă aşa-zicînd faţă-n faţă cu Istria, de unde o vedea cu ochii şi o pipăia cu degetul.

Rămîne dară vrînd-nevrînd *numai* puntul al doilea, pe care prin urmare e peste putinţă a nu-1 admite, deoarăce nu avem altul ca să ne încurce latitudinea alegerii.

Mai este de dezbătut o altă cestiune danubiană.

26

Podul lui Dariu pe Dunăre

Setos a pedepsi pe sciţi pentru desele lor invaziuni în Persia, „regele regilor" adună o formidabilă armată continentală de 700.000 luptători şi o marină de 600 corăbii, pătrunde în Europa prin Bosfor, cutrieră Tracia şi străbate pînă la gurele Dunării, unde-şi operează trecerea.

Podul danubian este încredinţat unei cete de greci, îndatorate a-1 păzi în curs de 60 zile în presupunere că întreaga expediţiune nu va putea fi mai lungă, iar însuşi Dariu întră pe pământul inamic, anume de unde se începea aşa-numita *Sciţie veche,* şi păşeşte spre nord-ost înainte-înainte, fără ca totuşi să poată descoperi undeva pe sciţi, decişi a-1 paraliza prin strategia unei perpetue retrageri.

Ajungînd dincolo de Don, Dariu îşi schimbă direcţiunea, apucă spre apus, şi iarăşi merge, merge, merge, adurmecînd pe fugarii adversari, cari reuşesc a-1 atrage din hotarele Sciţiei, întîi pe teritoriul melanchlenilor, apoi pe al androfagilor, în fine pe al neurilor, adecă pînă-n Moldova de sus, venind astfeli aproape de fruntaria nord-ostică a Munteniei, unde şi acolo erau să-1 ducă sciţii, dar s-au temut de rezistinţa agatîrşilor.

încredinţîndu-se la urma urmelor că nu-i chip de luptă şi că au trecut deja cele 60 de zile prevăzute pentru durata expediţiunii, mai speriat ca nu cumva gr'ecii, după cum îi şi îndemna celebrul Miltiade, să părăsească podul în care-i rămînea acum ultima speranţă, Dariu îşi ia inima în dinţi şi o rumpe la fugă spre gurele Dunării.

Acesta-i fondul expediţiunii persiane în Sciţia.

Criticismul s-a încercat adesea a bănui veracitatea lui Erodot despre mersul lui Dariu, întrevăzînd diferite imposibilităţi de fapt, de timp şi
* de spaţiu.

Astăzi, mulţumită mai în specie luminoasei anticritice a anglezului Rawlinson[1], părintele istoriei e pe deplin justificat chiar în această atît de controversată materie, ceea ce-i cu atît mai natural cu cît evenimentul precesese numai cu vro două decenii anul naşterii lui Erodot, carele nu putea să nu fi cunoscut pintre greci, pintre sciţi, pintre traci sau pintre perşi vro cîţiva contimpurani şi chiar marturi oculari ai nenorocitei aventure a lui Dariu.

Oricum să fie, pe noi unii ne interesă aci numai podul danubian, şi tocmai acesta a fost şi este partea cea mai puţin dubioasă a cestiunii.

Cum că perşii trecuseră în Sciţia anume prin Dunăre, ne-o spun:

1. Erodot;
2. Ctesia, carele trăia chiar la curtea fiului lui Dariu[2];
3. Ferecide, scriitor din acelaşi secol cu Erodot, sau poate şi mai vechi[3];
4. Trog-Pompei, carele utilizase opera perdută a grecului Teopomp cam din aceeaşi epocă[4];
5. Corneliu Nepote[5];
6. Strabone[6] etc.

Mai pe scurt, în literatura clasică domneşte pe acest tărîm o perfectă unanimitate.

Erodot singur însă vorbeşte cu o preciziune topografică.

El zice:

„Tou *noia\xox>* TOV ccu^evoc, εκ TOU a%i%£Tcci TOC C*T6|XOCTOC TOU "IG-Tpou e^euye"[7].

Adecă:

„A pus pod acolo de unde Istrul începe a se desface în mai multe gure".

Apoi mai lămureşte că acea punte se afla de la Marea Neagră în distanţă de două zile de navigaţiune fluvială: 5ucbv rtj-iepecov *ă%6* ^a^daoriq.

Denaintea unor indicațiuni atît de precise era peste putință vro serioasă dezbinare între comentatorii lui Erodot.

Toți dopotrivă au fost siliți a căuta locul podului undeva spre apus de Ismail și spre răsărit de Prut[8].

„De la Dariu și pînă la ultimul război din 1828 - zice Safafik - Isaccea a fost totdauna obicinuita trecătoare pe Dunăre. în expedițiunea contra sciților flota persiană făcuse o cale de două zile de la Pont pînă la locul podului. După socoteala lui Erodot calea de o zi fiind de 200 stadii, și un grad ecuatorial corespunzînd cu 500 stadii, acel loc coincidă tocmai cu Isaccea, care se află în adevăr cu vro 12 miluri departe de Marea Neagră. Mai spre oriinte gurele Dunării împedecă așezarea unui pod. Aci se referă ceea ce zicea despre Isaccea pe la 1650 Hagi-Calfa: «Isakgi-ghecidi, adecă vadul lui Isac, renumită trecătoare dunăreană, unde la 1620 în războlul polon sultanul Osman făcuse un pod, carele i-a servit apoi și la rentoarcere după luarea Hotinului, căci acest loc fiind cel mai îndemînatec, pe aci obicinuiau în toți timpii a trece Dunărea moldovenii, tătarii, ungurii». S-ar putea obiecta la prima vedere cum că brațul danubian cel mai sudic nu se desparte de cursul fluviului îndată lîngă Isaccea, ci cu vro trei miluri mai jos; cugetînd însă la schimbările cărora sînt supuse mai cu deosebire gurele rîurilor celor mari și studiind totodată d-aproape o mapă exactă a regiunii, lesne ne vom convinge că rîulețul Somova, unit cu brațul danubian cel mai sudic lîngă Tulcea și perzîndu-se apoi spre apus îndărăt în bălțile de lîngă Isaccea, dentîi fusese unit cu Dunărea și-n acest ultim punt, încît forma atunci adevăratul început al gurei celei mai sudice a fluviului, dar mai în urmă lîngă Isaccea s-a nomolit, mănținîndu-se numai lîngă Tulcea"[9].

Cantemir, fără să fi cugetat cît de puțin la expedițiunea lui Dariu, zicea:

„Din pomenirea moșilor-strămoșilor auzim, precum unde acmu este Oblucița, căriia turcii îi zic Isaccea, să se fi chemat vadul Dunării, care nu că doară pre acolo Dunărea în vad să fi avut trecătoare, ci pentru căci acolo, pod fiind, se chema vad, de unde și acmu la vad la Oblucită a zice s-a obicinuit din bătrîni; încă și în cîntecele prostești pre la domnia lui Petru-Vodă vadul Obluciței se pomenește; ci Dunărea precum altfeli de vad prin apă trecător să nu fie avînd toată lumea știe, de care lucru oarecare socoteală nu departe de adevăr, se poate pune că acel nume, ce se zice vadul Dunării, să fie fost odatăpod stătător, iar după stricarea podului să-i fie rămas numai numele vadului și pînă astăzi"[10].

Baladele poporane sau „cîntecele cele prostești", pe cari le auzise Cantemir și cari din nefericire nu mai există, se refereau la expedițiunea sultanului Suleiman cel Mare din anul 1538 contra domnului moldovenesc Petru Rareș; o expedițiune descrisă de către însuși monarcul turc într-un itinerariu, unde zice sub 21 august: „S-a pus pod peste Dunăre la trecătoarea de la Isaccea, și am intrat în Moldova"[11].

Mai pe scurt, una și aceeași localitate, *Vadul Dunării,* după cum o botezau atît de bine părinții noștri „din pomenirea moșilor-strămoșilor", a servit de trecătoare în mii de ocaziuni pentru sute de popoare în curs de douăzeci și patru de secoli, începînd de la puntea persiană din 500 înainte de Crist și pînă la puntea muscălească din 1828; niciodată însă ceva monumental, ci tot lucruri de lemn, poduri pe vase[12], șubrede baze ale unor efemere lupte, uriași rădicați în cîteva zile și pentru cîteva zile!

27
Gurele Dunării în Erodot

Cotitura Dunării de la Orșova și mai cu seamă puntea lui Dariu de la Isaccea, demonstra că bătrînul Istru este astăzi întocmai așa cum fusese în epoca lui Erodot.

Se pretinde că timpul ar fi adus niște mari prefaceri în delta fluviului[1].

Modificațiuni mici, bunăoară că ceea ce zice Safafik despre rîulețul Somova dintre Tulcea și Isaccea, sînt necontestabile; noi nu ne sfiim totuși a pune în dubiu orice schimbare de o natură mai radicală sau mai întinsă.

Ovidiu atribuie Dunării șapte gure[2], Tacit sase[3], Erodot cinci[4], *Tabla Puetingeriană* patru[5], scoliastul lui Apoloniu de Rodos numai trei[6], fără a mai vorbi de Strabone, Pliniu, Ptolemeu, Solin, Amian Marcelin etc.

Urmează oare că dînșii se contrazic?

Nu cumva să conchidem că vrun braț al Dunării sau și două se vor fi perdut sau adăugat în cursul secolilor?

Fi-vom datori a căuta la fața locului, în Bugeac sau în Dobrogea, semne geologice ale acestor revoluțiuni fluviale?

Noi credem că nu.

Cele cinci gure danubiane ale părintelui istoriei, "Iorpoc, ÎTEvxcxaTojioq[7], nici au sporit vreodată pînă la șapte, nici s-au redus cîndva pînă la trei, ci au rămas tot cinci *pentru oricine vrea să le privească din puntul de vedere al lui Erodot.*

în aparință această aserțiune are aerul de a fi paradoxală; în realitate ea este matematică.

Să ne explicăm.

Pe la anul 1768 un comerciant german foarte practic, dezbrăcat de orice preocupațiune teoretică, a scris o notiță asupra petrecerii sale la Chilia, unde zice între celelalte:

„Mai mulți geografi şi chiar Busching susțin că Dunărea intră în Marea Neagră prin şapte gure. *Eu însumi am verificat cu stăruință* acest fapt, şi *m-am convins* că nu sînt decît cinci gure, căci nu se pot lua în considerațiune brațele cele mai mici, căci formează insule si se unesc apoi cu vreunul din brațele cele mari"[8].

Nemic mai instructiv ca această scurtă observațiune!

Autorul ei nici nu ştia, probabilmente, dacă a existat vreodată Erodot; cele „nouă muze" nu-i sînt cît de puțin familiare; întreaga-i carte nu oferă nicăiri cea mai slabă umbră de erudițiune; şi totuşi dînsul vede în delta danubiană cele cinci gure erodotiane.

El recunoaşte însă - şi aceasta este important - că mai sînt şi altele, dar le crede că „nu se pot lua în considerațiune".

O simplă cestiune de apreciare!

Nu le consideră A, le va considera însă *B* pe toate, şi C pe unele dintr-însele.

Tacit era în dreptul său de a număra şase gure şi Ovidiu şapte, tot precum era în dreptul său Erodot de a socoti cinci şi *Tabla Puetingeriană* patru, iar scoliastul lui Apoloniu de Rodos, mai sobru decît toți, este iarăşi în dreptul său de *a. considera* numai trei.

Pe la 1835 general-gubernatorul Rusiei Meridionale, principele Vorontov, trămisese o comisiune specială pentru a studia gurele Dunării.

Raportul ei constată trei gîrle originale, adică legate directamente cu trunchiul fluviului, împărțindu-se apoi fiecare din ele în mai multe gure secundare, mari, medii şi mici, diferind una de alta prin numiri locale, încît peste tot s-ar putea discerne vro şasesprezece[9].

în acest mod Ovidiu, Tacit, Erodot, *Tabla Puetingeriană* şi scoliastul lui Apoloniu de Rodos aveau de unde alege.

Celui întîi i s-au părut a fi mai de căpetenie şapte din şasesprezeci, celui al doilea şase din şasesprezeci, celui al treilea cinci din şasesprezeci, celui al patrulea patru din şasesprezeci, celui al cincelea trei din şasesprezeci, după propriul *punt de vedere* al individului.

Nu varia natura, ci numai impresiunea.

28

Scitia veche si Scitia nouă

Alăturata mapă rezumă pînă la un punt rezultatul cercetărilor de mai sus.

Punînd-o în vederea lectorilor, sîntem datori a le oferi totodată un feli de călăuză generală.

Dînd Sciţiei o formă în patru înghiuri, Erodot ne prezintă dimensiunile figurei numai întru cît priveşte partea-i sud-ostică.

Această porţiune îi era personalmente cea mai cunoscută.

El o cheamă *Sciţie Veche,* arătîndu-ne că ea se întindea de la Dunăre pînă la Crim: „coco "iGTpou *avvr[* ijorj apKairi SKDOIKT) ecm, Apex; uEGavpptriv TE Kai votov av£p.ov KEipivn, pixpi *noXeoq* KaA,£upivr|c; KapKivixi5oc".

în acest mod, întregul teritoriu scitic se împărţeşte în Erodot în două bucăţi, deşi numai una dintr-însele este textual specificată: *Sciţia Veche* de la Prut spre răsărit pînă la Don şi *Sciţia Nouă* de la Prut spre apus pînă la Olt.

în adevăr, ca unii ce veniseră din direcţiunea Mării Caspice, sciţii trebuiau să cucerească regiunea pînă la Prut cu mult mai-nainte de a se fi putut răspîndi pînă la Olt.

Iacă dar în ce înţeles ei o numeau foarte bine *Sciţie Veche.*

Erodot defineşte mărimea pătratului numai şi numai în privinţa acesteia din urmă.

El zice că de la gurele Dunării pînă la Marea de Azov litoralul scitic coprinde o cale de 20 de zile, şi o altă cale egală de 20 de zile măsoară pe uscat coasta răsăriteană de la Marea Azov pînă la teritoriul melanchlenilor[2].

Fruntaria danubiană de la Pont pînă la Olt, adecă *Sciţia Nouă,* nu întră în această socoteală.

Prin urmare, din dată ce vom băga şi pe dînsa în calcul, după cum nu putem a nu face, pătratul devine necesarmente lung:

Melanchlenii

Scitia-Nouă Sciţiâ-Vechiă

Dunărea Pontu

De la Marea de Azov pînă la melanchleni fiind o cale de 20 zile, dacă noi am acorda tot pe atîta şi hotarului apusean al Sciţiei, ar trebui să trecem peste Carpaţi şi chiar dencolo de sorgintea Oltului, unde nu ne lasă cu nici un preţ teritoriul intermediar al agatîrşilor.

Aşadară laturea occidentală a pătratului erodotian cată să fie neapărat mai scurtă decît laturea-i orientală, ceea ce reduce totalitatea la următoarea figură:

Andr^ggl Melanchlenii

SCITIA

tă
bo
<

Oltul formînd fruntaria occidentală a Sciţiei, iar Dunărea şi Marea Neagră fruntaria-i sudică, iacă dară noi am distruge pătratul de ne-am permite a reprezintă pe mapă îndoiturele rîurilor şi zigzagurile ţărmului marin, ci trebuie vrînd-nevrînd să tragem numai linii drepte, scoţînd cu totul afară din teritoriul scitic cotitura de la Orşova, *KoXnoq* Traciei, cum o numeşte „părintele istoriei".

Ceea ce am schiţat noi *ad mentem Herodoti,* dacă ar voi cineva s-o transcrie pe o hartă modernă, n-are decît să aşeze pe geţi în Bulgaria la nord de Balcan, pe tribali în Serbia, pe sigini în Temeşiana, pe agatîrşi în Oltenia şi-n toate districtele muntoase ale Ţărei Româneşti, pe neuri în Moldova superioară şi mai sus, pe grifoni în Transilvania şi aşa mai încolo, rămînînd pentru sciţi tot şesul pe ambele maluri ale Şiretului, plus întinsele regiuni de peste Prut şi mai ales de peste Nistru, cari nu întră în cadrul de faţă.

II
Ovidiu

29

Importanţa lui Ovidiu pentru istoria Daciei

Din analiza lui Erodot noi ne-am putut încredinţa cum că în curs de douăzeci şi patru de secoli nu s-a perdut şi nu s-a cîştigat nemic esenţial

în natura fizică a teritoriului muntean şi-n acţiunea-i asupra omului, încît mai cu seamă agatîrşii de atunci, iubitori de cîntece şi de haine împodobite, industrioşi, sociali, plini de frăţie şi de instinctul civilizaţiunii, voinici şi temuţi, se răsfrîng de minune în oltenii şi muscelenii de astăzi, deşi-i despart pe unii de alţii atîtea veacuri şi diferinţa cea mai radicală de origine.

Erodot este însă foarte scurt despre pămîntul dintre Prut şi Olt, care constituia la dînsul *Noua Sciţie.*

Astfeli, bunăoară, numai prin armonia contextului şi mărturiile succesive ale lui Efor şi Pliniu, noi am putut demonstra mai sus plugăria scitică, 'ApoTfjpeq, în şesul Moldovei şi al Munteniei, căci nici aci Erodot el însuşi nu se rosteşte într-un mod destul de categoric.

Laconismul său în privinţa porţiunii occidentale a Sciţiei e atît de anormal, încît Lindner bănuieşte nu fără probabilitate o regretabilă lacună în text: un paragraf întreg va fi scăpat din vedere si se va fi lăsat la o parte de către copişti[1].

Oricum să fie, ceea ce lipseşte în Erodot se poate supleni pînă la un punt din Ovidiu.

• Marele poet al Sulmonei, gonit din Roma de către August la anul 9 după Crist, a trăgănat o dură viaţă de opt ani între geţi şi sarmaţi la gurele Dunării.

Colonia greacă Torni, locul acestui exiliu, a fost mult timp ceva foarte problematic.

Semiştiinţa o muta mereu după arbitriul fantaziei, cînd la Stein-am-Anger în Austria, cînd la Akerman în Bugeac, cînd tocmai la Kiev în fundul Rusiei, inventînd pînă şi petre mormintare *ad-hoc,* dintre cari una păcălise pe Cantemir[2].

Astăzi asemeni cimiliture au devenit imposibile.

Nu numai însuşi Ovidiu, dar toţi scriitorii greci şi latini ai anticităţii, fără distincţiune, aşează Torni în Dobrogea actuală, adecă în Sciţia Mică, fţ |iiKpa XK-oeia a lui Strabone, avînd Istrul spre nord şi Pontul la'răsărit[3].

Fie acea localitate Kiustengi, fie Eski-pargana sau vreun alt puntuleţ din apropiare, aceasta puţin ne impoartă în cazul de faţă; ajunge s-o căutăm pe teritoriul bulgar nu departe de gurele Dunării.

Petrecerea lui Ovidiu la Torni, unde scrisese cele două lungi plîngeri ale sale, *Tristele* şi *Ponticele,* ne priveşte aci în două feliuri:

1. El vorbeşte ca vecin despre ţărmul danubian nordic, de unde-l ameninţau nencetat invaziunile barbare şi gheţosul suflu al crivăţului;

2. însăşi constituţiunea geologică şi climaterică a Dobrogii nu se deosebeşte de a Munteniei de jos, de care o desparte fluviul nu printr-o linie paralelă, ci perpendiculară, încît este în fond aceeaşi zonă.

Brăila | Macinu
Buccurescî
LJ Kiustengi
Dunărea

Din ambele poeme ale lui Ovidiu noi am ales trei bucăţi, care ni se par a-l rezume în privinţa istoriei naturale a regiunii: elegiile 3 şi 10 din cartea III a *Tristelor* şi epistola 8 din cartea III a *Ponticelor.*

Desi le traducem în versuri, totuşi n-am modificat întru nemic ideea poetului, conservînd-o cu aceeaşi fidelitate cu care au redat-o în proză germanii sau francezii.

30
Imaginile danubiane ale lui Ovidiu

Curînd după stabilirea-i în Torni, Ovidiu scria:

„D-ar fi să-şi mai aducă aminte de Nasone
în Roma vro fiinţă, şi dacă fără mine
A mai rămas acolo ceva din al meu nume,
Să ştie dar că-n ţara, în care-al mării luciu
în veci nu se-ntîlneşte cu zodia-nstelată,
Aici îmi duc eu traiul în sînul barbariei,
Cu fearele sarmate, cu besii şi cu geţii,
Nedemni a le răspunde un echo-n versul meu!

Cît mai adie vîntul răcoritor al verei[1],
Avem un zid de valuri, prin care ne scuteşte
De cruda lor năvală curgînd la mijloc Istrul;
Vai însă cînd soseşte posomorita iarnă
Rînjind grozava-i buză, şi cînd începe gleba
A cănunţi cu-ncetul sub marmora de ger![2]

Si crivăţul porneşte, si neaua împle nordul,
Si cade,'cade, cade: nici soarele, nici ploaia
N-o mai topesc acuma, căci frigul o-mpetreşte;
Si pînă să dispară un strat, s-aşterne altul,
Si-adesea-n aste cuiburi de gheţuri îndesate
Priveşti într-o grămadă zăpezi din două ierni![3]

Si-citîta-i de cumplită furtuna dezlănțată,
încît răpeşte case, ducîndu-le departe,
Si turnuri maiestoase în praf le risipeşte[4]*;*
Si zguduit atuncea din temelie polul,
De spaimă se-nfioară sălbatecele ginți![5]

Si barbarul îmbracă nădragi şi pei informe,
Cît din a lui făptură d-abia se văd obrazii,
Dar pînă şi prin blană dă gerul în putere;
Si pulberea de gheață pe barbă scînteiază;
Si te coprinde groaza cînd sloiuri cristaline
Se-nchează pintre plete şi se ciocnesc cu freamăt
L-a capului mişcare; şi-n vas îngheață vinul
De-l scoți în bolovane păstrînd figura oalei,
Şi-n loc a soarbe spuma, mănînci bucăți de vin![6]

Să mai descriu eu oare cum rîurile toate
în poduri le preface suflarea cruntei ierne?
Si-atunci din oboseală *de vrei să-ți stîmperi setea,*
C-un strop de apă vie, spargi întărită gheață,
Săpînd adînc o groapă în lacul cel căscat![7]

Chiar uriaşul Istru, pe care nu4 întrece
A Nilului lărgime, acuma se zbîrceşte
Sub viscolii de crivăț, şi-albastrele-i talazuri
Se fac o scoarță tare, şi pe furiş sub dînsa
Se scurge-n toiul mării prin cele multe guri!

Si p-unde mai dăunăzi plutea corăbiarul,
S-alunecă piciorul săltînd fără sfială;
Si-a Calului copită izbeşte cu răsunet
In lespezi făurite din colosale valuri;
Si boii fără frică p-această nouă punte,
Sub care stau închise prăpăstii desfundate,
Alene trag căruța nomadului sarmat![8]

De necrezut, şi totuşi eu am văzut chiar marea,
Chiar marea-ncătuşată d-un bloc imens de gheață;
Tăcută, neclintită sub țeasta-i lunecoasă;
Si n-o văzusem numai, dar am îmbiat eu singur

Pe culmile marine călcînd ca pe țărînă...
D-aveai şi tu a trece asemeni mări, Leandre,
Nu te-nghițea-n vîlvoarea-i un mai îngust abis!

Respins de ger, delfinul tot în deşert se-ncearcă
In aer să tresalte p-a mării suprafață;
Şi vîntul de la crivăț, trîntindu-se cu zgomot,
Turbează făr' să poată un val din loc să mişte;
Şi vasele, ca-n cercuri de marmoră coprinse
De gheața ce le-ncinge, stau țepene: vîslaşul
Talazurile dure azi nu le mai despică;
Şi-n unda degerată, cu capete afară
Vezi peştii ce se-ncrustă, şi unii mai trăiesc!

Atuncea dar cînd Pontul şi Dunărea spumîndă
De iarnă-mbrățişate prind peliță de gheață,
P-a Istrului lucioasă şi măturată cale
Călări pe cai sălbateci vrăşmaşii vin încoace
Vestind a lor sosire săgețile ce zboară,
Şi rămînînd drept urmă pămîntul despuiat!

Țăranii fug departe, lăsînd cîmpia pradă,
Şi barbarul răpeşte puțina-i avuție,
Tot ce putu să strîngă săteanul prin sudoare:
Şi carele, şi turme, şi sărăcia toată![9]
Apoi pe robi îi leagă cu minele la spate...
Se duc, se duc sărmanii privind cu desperare
în urma lor ogoare ce n-o să le mai vază,
Şi focul ce se-nalță din *şubrede colibe;*[10]
Căci barbarul aprinde, doboară, mistuieste
Tot ce nu poate duce, tot ce nu vrea să ducă,
Şi stoluri de victime sucumbă sub săgeata
In vîrf încîrligată, al **carii** fer supsese
Din *ierburi ucizaşe un suc înveninat!*[11]

Aci şi-n timp de pace războiul te-ngrozeşte;
De nu mai vezi pe barbari, e spaima ce ti-o lasă;
Şi nemini nu cutează pe cîmp să tragă brazde;
Şi țelină uitată rămîne sterp pămîntul;

Nici desfătatul strugur nu creşte-n umbra viţei;
Niciferbe mustul dulce în naltele basinuri;
Un pom nu se zăreşte[12], pe care ca-n vechime
Să scrie un Aconţiu cuvinte de iubire.
Pustie, tristă, nudă, nici arbure, nici frunză...
Fugi, fugi d-această ţară, tu omule ferice![13]
Şi totuşi din întreaga nemărginită lume
Aice, ah! aice osînda m-a trămis!"

Cam în acelaşi timp Ovidiu scria unui amic:

„M-am tot gîndit, amice, din dunăreană ţară
Ce ţi-aş putea eu oare la Roma să trămit?
E căutat argintul, sau aurul mai bine,
Dar a-1 primi nu-ţi place, deprins mereu a da;
Si-apoi în aste locuri nici s-au visat comoare,
Abia putînd o brazdă să tragă bietul plugl[14]

*

P-al tău vestmînt adesea purpura străluceşte:
Purpură strălucită aş vrea eu să-ţi ofer:
Dar turmele sarmate dau lînă grosolană,
Şi n-ar putea s-o pingă o labă de sarmat;
Nici fetele nu ţese, ci macină la grîne,
Sau îmbla după apă cu doniţa pe capi[15]

Aice blînda viţă a strugurului dulce
Nu se-mpleteşte verde în jurul unui ulm,
Nici arborul nu-şi pleacă mlădiţele-ncărcate
De fructe pîrguiţe sub luminosul cer:
Pelinul singur numai inform îmbracă şesul,
Şi nu rodeşte cîmpul decît amărăciuni!...[16]

în fine, în ultimii ani ai vieţei, Ovidiu trămitea bolnav soţiei sale la Roma următoarea epistolă:

„Gîndeşte-te o clipă! Mă-nconjură sarmaţii
Şi geţii mă-npresoară, şi-n mijloc între dînşii
Mă zbuciumă durerea, eu cetăţean al Romei,
Aci-n această ţară, în care ceru-i sumbru

Şi apele sînt grele, ba pînă şi ţărîna -
De ce? nu poci precepe, dar simt că-mi dă fiori![17]
Nu-i casă mai comodă, nu-i hrană mai gustoasă![18]
Vrun meşter să m,ajute cu ierburi descîntate,
Sau un amic s-aducă vro dulce mîngîiare
Şi cu poveşti plăcute să-mi mai scurteze timpul...
Ah, unde sînt acestea! şi numai suvenirea,
Ce-i cu atît mai vie cu cît sum mai departe,
îmi spune c-altădată pe toate le-am avut!

Şi te-am avut pe tine, a tuturor regină!
Tu, care-mi împli peptul, soţio neuitată!
Şi glasul meu te cheamă, deşi te ştiu aiurea;
Şi-o noapte fără tine, o zi nu poci petrece;
Chiar în delir - mi-au spus-o acei ce mă veghează -
Cu minţile perdute repet numele tău!"[19]

31

Frigul de la Dunăre

Ceea ce domneşte în toate imaginile danubiane ale lui Ovidiu este extrema oroare a frigului, pe care Erodot îl menţionează abia în treacăt.

îngheaţă barbele, îngheaţă vinul, îngheaţă Dunărea, îngheaţă însuşi Pontul! strigă la tot pasul cu desperare molatecul poet născut în sudul Italiei, şi mai-mai s-ar crede că această dură climă nici nu cunoştea măcar ceea ce-i vară, dacă din fericire n-am avea semiversul:

„Dum tamen aura tepet...!"

Toate aceste gheţuri ale frigurosului Ovidiu, departe de a fi cît de puţin exagerate, sînt tocmai aşa de mii de ani pînă astăzi, şi vor rămînea întocmai asa alte mii de ani de azi înainte.

Meteorologia modernă şi-a dat osteneala a aduna de prin diverse sorginţi următoarele date cronologice, pentru a căror exactitate noi nu ne facem responsabili:

La anul 400 îngheaţă întreaga Mare Neagră;

La anul 462 goţii trec Dunărea pe gheaţă;

La anul 558 Marea Neagră stă îngheţată în curs de douăzeci de zile şi tot atunci hunii trec pe gheaţă Dunărea, făcînd o invaziune pînă aproape de murii Constantinopolii;

La anul 763, începînd din octobre pînă la februariu din anul următor, o gheață în grosime de treizeci de coți acopere Marea Neagră pînă la o distanță de 100 miluri;

La anul 822 căruțe încărcate trec Dunărea pe gheață;

La anul 1236 acest fluviu îngheață pînă la fund;

La anul 1408 cronicele constată un fenomen analog;

La anul 1460 de asemenea;

Şi aşa mai încolo[1].

Unicul defect al acestui registru este că putea fi cu mult mai scurt, căci era de ajuns a zice că Dunărea îngheață în toți anii, iar apele țărmurene ale Mării Negre foarte des.

Noi l-am reprodus însă, fiindcă el ne prezintă unele daturi cu totul excepționale, pe cari nu le prevăzuse nici chiar Ovidiu; bunăoară înghețarea Pontului pînă la *o grosime de 30 coți* sau înghețarea Dunăriipmd *la fund.*

Față cu atari monstruozități, cari în adevăr se par a fi exagerate, frigul poetului este mai mult decît modest!

D. Ubicini, după ce vizitase România, nu se teme a afirma în secolul XIX, cu o mie opt sute de ani şi mai bine în urma lui Ovidiu, cum că iernele noastre pot rivaliza cu ale Moscovei![2]

în această privință nemic nu s-a schimbat.

Este o dictatură fizică, pe care n-o vor răsturna în vecii vecilor revoluțiunile cugetării.

De la Urali pînă la noi crivățul nu întîmpină în cale un singur creştet de munți în Rusia centrală, încît el dă năvală în basinul Dunării de jos întocmai ca într-o pîlnie, formată parcă într-adins în amfiteatrul carpatino-balcanic.

A zidi munți peste Nistru, sau a modifica direcțiunea Carpaților ar putea-o face numai doară o cataclismă universală!

Dacă ne vom mai aduce aminte, cu anemometrul lui Voltmann sau al lui Combes în mînă, că o vijelie dintre cele cîntate de Ovidiu:

„**Şi**-atîta-i de cumplită furtuna dezlănțată
încît răpeşte case, ducîndu-le departe,
Şi turnuri maiestoase în praf le risipeşte...";

dacă ne vom aduce aminte că o vijelie de această specie călătoreşte 162 kilometri pe oră, apoi să nu ne mai mirăm că bietul poet se credea la poarta Siberiei, a carii suflare îl ajungea cu răpeziciunea unei locomotive diabolice!

Mai există apoi o^deosebire esențială între acțiunea pe care o exercită crivățul în zona propriu-zisă danubiană şi între aceeaşi acțiune în regiunile mai apropiate de munți.

Pentru ca Ovidiu să fie pe deplin înțeles, această esențială deosebire nu trebuie uitată.

Trecînd în lungul teritoriului uscăcios al Rusiei, vîntul nordic soseşte la noi sec şi conservă această salubră sicitate în toata zona interioară a țărei, pe cînd ciocnirea-i cu țărmul mlăştinos al Dunării îl înzestrează dodată cu proprietatea diametralmente opusă de a deveni umed, adecă mai nesuferit pentru organismul uman decît chiar la Moscova!

32
Ovidiu murind de friguri

Ovidiu adesea se plînge că nu-i este dat nici măcar setea să şi-o stîmpere în rîuleț, ci numai într-o mlaştină, din care în timpul iernei trebui să spargă bucăți de gheață:

„Săpînd adînc o groapă în lacul cel căscat"[1]

Țărîna băltoasă, ape băltoase, un cer copleşit de emanațiuni marematice, iacă aspectul întregei zone a Dunării de jos:

„Aci-n această țară, în care ceru-i sumbru,
Şi apele sînt grele, ba pînă şi țărîna -
De ce? nu poci precepe, dar simt că-mi dă fiori!"[2]

Să mai adăogăm că toate aceste cuiburi de miasme erau combinate în epoca lui Ovidiu, întocmai ca şi astăzi, dintr-un amestec de apă dulce cu apă sărată:

„Aequorea bibitur cum sale mista palus!"[3]

Febră şi iarăşi febră, începînd de la cea ordinară, şi urcîndu-se treptat în gravitate pînă la cea mai pernicioasă, este o necesară consecință patologică a unei asemenea regiuni[4].

Şi în adevăr, numai friguri palustre delirante poate fi acea boală de care suferă însuşi Ovidiu, dictînd din aşternut într-un moment de intermitință:

„Chiar în delir - mi-au spus-o cei ce mă veghează -
Cu mințile perdute repet numele tău!"

Nici zece ani n-a fost în stare poetul a trăi în această atmosferă. în floarea bărbăției, destul de avut ca să-şi procure tot ce se găsea la gurele Dunării, înconjurat de stima şi iubirea tomitanilor, el a murit numai si numai victima imposibilității de a se aclimata între bălți.

Această imposibilitate, în privința căriia ştiința medicală de astăzi si-a spus deja ultimul său cuvînt, puteau oare s-o biruiască neşte simpli legionari sau coloni romani, lipsiți de mijloacele lui Ovidiu?

Iacă o cestiune foarte gravă, care ne va permite a rezolve aci însuşi miracolul existenței naționalității române.

33
Mortalitatea țărelor palustre

„Mlaştinele - zice cel mai erudit igienist din secolul nostru - au făcut să peară mai mulți oameni decît orice altă calamitate. Nu o singură armată a fost distrusă, nu o singură țară a fost despoporată, nu o singură urbe oarecînd înflorită a fost ştearsă de pe fața pămîntului prin acțiunea bălților. Dintre epidemiile descrise de Francisc le Boe, cea din 1669-70 a secerat 2/3 din poporațiunea Leydei. La 1762, 30.000 negri si 800 albi au fost în Bengalia victime ale mlaştinelor şi tot acolo la 1741 din aceeaşi cauză se stinseră 2/3 din 12.000 anglezi de sub comanda amiralului Vernon. La 1747, după cum arată Pringle, frigurile palustre au redus într-atît armata britanică din Zelandia, încît puține regimente mai conservau cîte o sutime de oameni sănătoşi, iar la finea campaniei *The-Royal* număra în şirurile sale abia 4 indivizi pe care îi crutase morbilitatea generală. Insula Walcheren a fost în două rînduri funestă trupelor anglo-franceze: o dată la 1806, şi apoi mai ales în 1809, cînd frigurile au pus în neputință de a sta sub arme 2/3 din ambele oştiri. Asemeni dezastre s-au repețit adesea în Africa. La 1857 o companie a regimentului XI de linie, compusă atunci din 82 oameni, a trecut întreagă la ospițiu, afară de un suboficiar şi de oficiarul ce comanda, carele este anume fratele meu. Countanceau a descris epidemia frigurilor intermitinți ce se declarase la Bordeaux în 1805 pe timpul secării bălții de la Chartreuse: în cinci lune, vro 12.000 persoane se îmbolnăviseră si 3.000 au murit. Mlaştinele de la Brouage au zeciuit de douăzeci de ori poporațiunea de la Rochefort, unde mureau, sînt acum o jumătate de secol, 1 individ din 15, pe cînd pentru totalitatea Franciei proporțiunea mortalității este numai de 1 la 40. E de prisos a mai înmulți exemplele acestor devastațiuni epidemice, exercitate prin influința bălților şi cătră cari se mai adaugă neşte epizootii tot atît de ucizătoare"[1].

Un alt igienist, nu mai puțin celebru, susține aceeaşi teză printr-o altă serie de fapte decisive:

„Rezultatul cel mai ordinar al acțiunii băltoase este despoporarea localității. în Italia urbile Brindisi, Acuilea, Acerra s-au stins. în Francia, tîrguşorul Villars din Bressa e redus la un mic grup de locuințe. Oraşul Vie, unde în secolul trecut erau 800 sau 900 case, nu mai are decît vro 30, Frontignan şi alte tîrguri din regiunea Cettei au devenit sate. în districtele băltoase, precum este Sologna, Brenna, Bressa, numărul morților întrece în genere pe al naşterilor, şi numai imigrațiunea îi mai vine în ajutor. O depoporare extremă a fost observată totdauna în maremele Pbntine, unde chiar după îmbunătățirile executate din inițiativa papei Piu VI, tot încă s-a constatat între 1801-1811 următoarea proporțiune:

Localitățile	*Naşterile*	*Morțile*
Velletri	1.786	2.313
Serra	3.338	3.181
Piferino	1.601	1.717
Sorino	885	901
	7.610	8.112

Prin urmare, toate lucrările de ameliorațiune n-au putut să împedece mortalitatea de a fi mai tare decît nativitatea cu mai bine de 1/16! după Fodere, viața medie în Elveția este de 46 ani în munți, şi numai 26 în locuri băltoase. în Bressa viața medie se pogoară uneori la 22 si chiar la19ani!"[a]

In fine, medicul cel mai special în materia frigurilor, d. Boudin, afirmă cu statistica în mînă imposibilitatea aclimatării într-o regiune băltoasă, fie aceasta pentru un individ, fie şi mai mult pentru o întreagă sistemă colonială, astfeli că frigurile sînt acolo cu atît mai mortale cu cît se sporeşte vechimea elementului imigrat, pînă ce-1 reduc negreşit la un zero[b].

Tari prin acest verdict al igienei moderne, să ne întrebăm acuma: oare s-ar fi născut vreodată naționalitatea română dacă Traian, în loc de a-i pune temelia în munții Olteniei şi ai Temeşianei, ar fi răsădit-o în mlaştinele Dobrogii sau în bălțile României de jos?

34
Piticii de la gurele Dunării

D. Michel Levy iată cum descrie pe locuitorii unei ţări palustre:

„Ei sînt de statură mică, adesea desfiguraţi, fie în trunchi, fie în membri; pelea lor e subţire şi gălbuie, formele sînt moi şi fără relievuri musculare; ţesăturele n-au elasticitate, fiind înecate în fluide apoase; şi dacă le apasă cineva cu degetul, se cunoaşte urma..."[1]

O altă autoritate medicală de primă ordine se pronunţă într-un mod nu mai puţin pesimist:

„Poporaţiunile febricitante ale ţărelor mlăştinoase - zice Roussel - dau naştere unei posterităţi piticite şi fiziceşte degradate chiar din sinul mumei"[2].

Această tristă caracteristică ne explică pentru ce anticitatea punea anume lîngă Dunărea de jos cuibul pigmeilor.

E remarcabil un pasagiu din bătrînul Pliniu, pe care cată să-l reproducem întreg:

„în laturea unde fluviul Istru se varsă în Marea Neagră, Tracia posedă cele mai frumoase urbi: Istropolea milezianilor, Torni, Calatis numit mai-nainte Acervetis; *mai erau oarecînd Heraclea şi Bizonea pe care o înghiţise pămîntul;* mai este Dionisopolea, zisă altădată Crunos; rîul Ziras trece pe acolo; toată această regiune au ocupat-o sciţii chemaţi plugari; oraşele lor sînt: Afrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Partenopolis, Gerania, *unde se zice a fi existat gintea pigmeilor, pe care barbarii o numesc Cattuzi şi* cred că o goniseră de aci cocorii"[3].

Unde mai sînt astăzi cele treisprezeci urbi ale Dobrogii, înşirate mai sus si dintre cari unele, spulberate de miasmul maremelor, nu mai fiinţau nici chiar în epoca lui Pliniu?

Unde mai este vro urmă clasică a superbelor colonii elenice, cari plantaseră la gurele Dunării divina limbă a lui Platone?

Deja Ovidiu ne spune că elementul grec abia se mai putea recunoaşte:

„In paucis remanent graiae vestigia linguae"[4].

Tot ce rămase de atunci este tradiţiunea despre neşte oameni mici, şubrezi, mai slabi decît cocorii.

Tracii de la Dunăre îi numeau „cattuzi".

Cuvîntul este foarte remarcabil sub mai multe raporturi.

Persianeşte *kotah, kiuteh* însemnează mic sau scurt şi se stie că-n limba persiană modernă finalul *h* reprezintă pe primitivul fc[5],'ceea ce ne aduce la formele *kotak* şi *kiutek.*

Acelaşi înţeles avea în vechea limbă armeană zicerea *kotak*[6].

Erodot ne spune însă că armenii erau o colonie tracică[7].

Urmează că *z* din „cattuzzos" în textul lui Pliniu trebui considerat ca o eroare în loc de c: „cattucos".

O dată restabilindu-se această formă corectă, ne izbim de românescul „pitic" şi de elenicul TcienKoq = *pithacus,* carele avea la vechii greci aceeaşi semnificaţiune de omuleţ: dv9pco7ciaKog[8].

Perfecta omogenitate a termenului nostru cu cel elenic, atît în privinţa fonetică precum şi-n cea logică, e mai pe sus de îndoială.

Este curios că precum grecii numeau 7rt9r|Koq pe un om foarte mic şi pe maimuţă totodată, de asemenea şi românii aplicau pe „pitic" cătră un om foarte mic şi cătră unele de specii animali.

Astfeli de exemplu Cantemir zice: „peştii mării, *piticii* pîraielor, fiarele şi toată dihania pămîntului, paserile cerului si alaltele"[9].

In toate limbile indo-europee sonurile *p* şi *k* se confundă.

Aşa bunăoară din primitivul *kankan* au ieşit sanscrito-zendicul *pancian,* slavicul *pentî,* grecul *nevxz,* după dialectul eolic *niţine,* la osci *pomtis,* revenit iarăşi la *k* în latinul *quinque;* elenicul nou, îccoq, rcoTepoq, după dialectul ionic se zicea KOU, KCOQ, Koxepoq; din arianul *rik* s-a născut grecul XEIJCCO, conservînd însă pe *k* în latinul *linquo* etc.

Este dar evidinte că persianul *kiutek,* armeanul *kotak,* tracicul *katuk,* grecul merjKoc, şi românul *pitic,* pe care moldovenii îl pronunţă *kitik,* derivă cîte cinci dintr-un singur prototip *patak* sau *katak.*

Din acelaşi prototip, într-o epocă imemorială, vorba trebui să fi trecut la turani, căci prea puţin modificată noi o găsim în maioritatea dialectelor turco-tatare: *kizik, kicik, kecik, kucik, kycîuk, kycîu, kici* etc, ungureşte *kis* şi *kitsiny;* dar ceea ce-i şi mai curios, în dialectul ciuvaşilor cuvîntul are o formă aproape românească: *pitiksă*[10].

Cu *k* el se află şi-n vechile ieroglife egiptene: *ket, ketet, ketti,* în înţeles de „mic"[11].

Atît de răspîndit în regiunea sud-ostică a Europei şi-n Asia, acest termen se găseşte şi-n occidinte, deşi numai sub forma cup: latineşte *petilus,* mai corect *petillus,* din *peticlus,* în înţeles de un lucru mic, de unde vechiul italian *petitto,* derivat dintr-un tip *petictus,* apoi francezul *petit* în loc de *petict* etc.

Oricum să fie, originea cuvîntului nu ni se pare a fi nici indo-europee, nici turanică, ci mai curînd semitică.

Sub cea mai veche formă, susceptibilă de a produce pe toate celelalte, noi îl găsim în limba fenicianilor, la cari, după cum ne spune Erodot, o figuretă divinizată de pigmeu, aşezată în fruntea corăbiilor, se numea TrccTcciKoq, *pataik*[12].

Vastul comerciu al fenicianilor ne explică migraţiunile cuvîntului la greci, traci, latini şi turani.

Ceea ce ne preocupă însă în cazul de faţă, lăsînd la o parte preţioasele învăţăminte ale limbisticei, este numai şi numai originea dobrogeană patologică a *piticului la.* români.

35
Motivele lui Traian de a descăleca în Oltenia

A peri dodată, ori a se stinge cu încetul printr-o treptată piticire, iacă dar alternativa ce aştepta fatalmente coloniile romane la Kiustengi, Galaţi, Brăila, pe toată linia mlăştinoasă de ambele laturi ale Istrului; o soarte analoagă cu aceea ce o avuseseră legionarii Urbii Eterne în Asia şi-n Africa, unde după o dominaţiune secolară, susţinută cu anevoie printr-o trămitere din an în an a nouălor continginţi din centrul imperiului, n-a rămas totuşi la urmă nici un vestigiu viu al Romei.

Alegînd Oltenia drept cuib al grandioasei sale întreprinderi coloniale, Traian avut-a oare în vedere pericolul igienic de a întră în Dacia prin acea regiune băltoasă, pe unde intrase mai-nainte persianul Dariu?

Nu.

După teoria medicală a romanilor, mlaştinele de specia celor dobrogeane, departe de a fi mortifere, erau considerate cu totul din contra ca foarte sănătoase.

Vitruviu, un scriitor contimpuran expediţiunii dacice a lui Traian, afirmă în modul cel mai dogmatic că bălţile pot fi sau pot deveni inofensive, întru cît natura sau arta amestecă în ele apa dulce cu apa sărată[1].

Mlaştina *mixtă,* recunoscută că cea mai pernicioasă după medicina modernă în urma frumoaselor experimente ale italienilor Giorgini[2] şi Savi[3], era privită de către romani, printr-un contrast diametral, tocmai ca cea mai salubră.

Nu dar o preocupaţiune igienică a ferit pe Traian de regiunea băltoasă, ci numai raţiunea strategică de a lovi pe inamic cît mai repede drept în inimă.

Dacă centrul politic al dacilor era undeva în Milcov, Traian s-ar fi mişcat prin Dobrogea, şi atunci neamul românesc nu se mai năştea niciodată.

Românismul era deja cu desăvîrşire format cînd au început străbunii noştri, pogorînd pe ici-colea din adăpostul munţilor, a se răspîndi în direcţiunea Pontului, unde aclimatarea lor în zona bălţilor s-a operat pe nesimţite, unul cîte unul şi din zi în zi.

Totuşi chiar astăzi, după atîţia şi mai atîţia secoli, această aclimatare este în realitate mai mult decît problematică.

36
Coloniile române în Dobrogea

D. Ion Ionescu zice despre românii din Dobrogea:

„Ei sînt aşezaţi la poalele codrilor şi pe malul apelor, căci lor le place umbra de codru verde şi răcoarea de apă limpede; la alt loc să nu-ţi cauţi, că nu-i găseşti"[1].

Ocupînd într-adins poziţiunile cele mai excepţionale, o seamă de români au reuşit a scăpa în Dobrogea de veninul maremelor; însă chiar şi aşa, tot încă coloniile lor împrăştiate, mici, lipsite de un nod comun, căci de la *codru verde* pînă la *codru verde* sau de la *apă limpede* pînă la *apă limpede* trebuie să treci *mlastine* şi iarăşi *mlastine,* ar fi de mult despărut, de nu le alimenta o deasă imigraţiune de ţărani mărginaşi din Moldova si mai vîrtos din Muntenia.

Această imigraţiune, începută în evul mediu, mai ales după ce Mircea cel Mare cucerise pe un moment Dobrogea, şi nemaiîntreruptă apoi de atunci pînă astăzi[2] ne dă drept rezultat abia cifra de vro 70 000 români, pe cînd o colonizare mai puţin veche, mai puţin numeroasă şi mai puţin sistematică din Oltenia în Serbia, unde n-o întîmpină elemente fizice atît de ostile aclimatării, a crescut peste 150 000[3].

D. Ionescu afirmă că românii dobrogeni sînt avuţi.

Nemic mai natural!

Este o lege în economia politică că profesiunile cele nesănătoase aduc în genere muncitorului un salariu comparativamente mai adaus[4].

Cantemir ne spune că turcii, după ce prin cucerirea Bulgariei deveniseră stăpînii teritoriali ai Dobrogii, îşi aduceau acolo plugari şerbi şi munteni, cărora le acordau prin tocmele de bunăvoie clauzele dintre cele mai ademenitoare[5].

Avuţia lucrătorilor într-o ţară băltoasă se capătă prin muncă *dlus* viaţă.

Mlaştinele pot da bani, însă numai bani purtători de moarte, încît lor nu li se aplică frumoasa lege malthusiană că poporaţiunea creşte în măsura creşterii subzistintelor.

37
Invazibilitatea tarelor băltoase

în epoca lui Ovidiu, conservînd acelaşi caracter patologic, Dobrogea nu putea fi nici măcar avută, căci:

„Aci şi-n timp de pace războiul te-ngrozeşte;
De nu mai vezi pe barbari, e spaima ce ţi-o lasă;
Si nimeni nu cutează pe cîmp să tragă brazde;
Şi ţelină uitată rămîne sterp pămîntul..."

O asemenea stare de lucruri nu este totuşi ceva anormal.

Ea s-a mai repeţit adesea în urma lui Ovidiu şi s-ar mai putea repeţi şi de acum înainte, fie în E)obrogea, fie în vecinătate pe malul nordic al Danubiului

Acei barbari ce îngrozesc plugăria prin război şi spaimă, încît „nemini nu cutează pe cîmp să tragă brazde", se pot numi sciţi, sarmaţi, goţi, alani, gepizi, bulgari, comani, pecenegi, oricum poftiţi, dar faptul pozitiv este că ţărmul Dunării inferioare pe ambele sale laturi, de la Olt pînă la Marea Neagră, mai pururea bîntuit de năvala inamică, numai rareori a fost în poziţiune de a utiliza vreun scurt interval de linişte pentru a scoate pămîntul din „ţelină uitată".

Despre locuitorii Moldovei de jos Cantemir zicea: „per Tartarorum vicinitatem pauperrimi"[5], întocmai ca Ovidiu despre Dobrogea:

„Nec tamen haec loca sunt ullo pretiosa metallo,
Hostis ab agricola vix sinit illa fodi!"

„Provincia fiind dezvălită - ne spune pe la 1590 italianul Botero despre regiunea danubiană a Moldovei - tătarii năvălesc pe neaşteptate ca neşte lăcuste asupra locuitorilor, răpind oameni şi lucruri"[6], după cum Ovidiu cînta despre Dobrogea:

„Şi barbarul răpeşte puţina-i avuţie,
Tot ce putu să strîngă săteanul prin sudoare,
Si carele, si turme, cu sărăcia toată,
Apoi pe robi îi leagă cu mînele la spate,
Se duc, se duc sărmanii..."

In acest mod, chiar de nu erau febriferele mlaştine, chiar de se îndepărta teatrul de acţiune de la zoana propriu-zisă a bălţilor mai în întrul teritoriului, unde atmosfera e mai puţin crudă, şi totuşi pe şesul Dobrogii sau al Daciei nu se putea naşte naţionalitatea română; oricine ar fi scăpat de miasmul palustru, nu scăpa de furia unui torinte de invaziune, perind astăzi sau rnîini, cu o oară mai tîrziu sau mai-nainte:

„Gîndeşte-te o clipă! Mă-nconjură sarmaţii
Şi geţii mă-presoară, şi-n mijloc între dînşii
Mă zbuciumă durerea..."

38
Caracterul strategic al Olteniei

Pe cînd orice năvălitor înfrunta fără sfială *bărăganul* României şi al Dobrogii, tot atunci pămîntul muntos şi păduros al Oltului înfiora pe sciţi, pe romani, pe unguri, pe pecenegi/pe toţi cuceritorii Istrului.

Sub Erodot, după cum arătarăm mai sus, domneau în Oltenia făloşii agatîrşi.

Un rege al lor ucisese prin supterfugiu pe un rege al învecinaţilor sciţi, cari erau fără comparaţiune mai puternici prin număr şi prin întindere teritorială[1]; ei bine, aceştia înghiţiră ruşinea şi nu îndrăzneau să-si răzbune!

Cu cîtva timp mai în urmă sciţii, expuşi în cîmpia lor cea descoperită invaziunii persului Dariu, cer ajutorul agatîrşilor, şi primind din partе-le un rece refuz, se încearcă drept pedeapsă a strămuta răzbelul pe teritoriul oltean.

Să ascultăm aci chiar cuvintele lui Erodot:

„Apropiindu-se sciţii de hotarul agatîrşilor, cari fuseseră marturi ai fugei şi spaimei popoarelor învecinate, aceştia n-au aşteptat invaziunea, ci trămiseră pe dată un erald ca să someze pe sciţi de a nu păsi înainte, căci la cea întîie călcare a pămîntului agatîrşic vor întîmpină o luptă cu arme. Apoi au purces spre fruntarie, gata să-şi apere ţara contra năvălitorilor. Nu aşa făcuseră celelalte naţiuni, melanchlenii, androfagii şi neurii, cari toţi, în loc de a se apăra faţă cu invaziunea scitică, uitaseră mîndria lor de mai-nainte şi fugiseră în deserturile nordului. Văzînd rezistinţa agatîrşilor, sciţii s-au oprit..."[2].

înşişi vulturii Romei se temeau a înfrunta Oltul.

Sub Mariu - zice un clasic - Curione ajunsese la fruntaria Daciei, dar s-a speriat de întunecimea codrilor; „Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit"[3].

în *studiul II,* analizînd pe Constantin Pbrfirogenet, noi văzurăm deja că ungurii si pecenegii, cei mai sălbateci cotropitori din evul mediu şi-n epoca cea mai sălbatecă din analele lor, unii se răspîndiseră despre apus pînă la Orşova, ceilalţi despre răsărit pînă la Măgurele, dar nici unii, nici alţii nu s-au atins de ţara Oltului.

39
Diferenţa între popoare belicoase şi popoare forţi

Sînt unele idei pe cari, deşi vulgul le confundă, cată să le distingă o serioasă analiză.

Alt lucru, bunăoară, este o naţiune cîntăreaţă, şi alt lucru iarăşi este o naţiune poetică.

R)por foarte cîntăreţ, francezii sînt tot ce poate fi mai puţin poetic; popor foarte poetic, spaniolii sînt tot ceea ce poate fi mai puţin cîntăreţ.

Itoetul ne dă imagini, cîntăreţul se mulţumeşte a zbîrnîi sunete.

O deosebire tot atît de caracteristică trebui stabilită între o naţiune *belicoasă* şi o naţiune *forte.*

Francezii sînt mai mult belicoşi decît forţi; spaniolii, viceversa, sînt mai mult forţi decît belicoşi.

Ca şi între poezie şi cîntec, se observă aci o divergință.

Belicozitatea se manifestă prin expansiuni momentane, pe cînd forţa este o stare continuă.

Belicozitatea cedează denaintea dificultăţilor, pe cînd forţa rezistă.

Belicozitatea e ofensivă, pe cînd forţa este defensivă.

Mai în sfîrşit, forţa se află într-o radicală contrazicere cu slăbiciunea, pe cînd belicozitatea n-o exclude.

R)poarele din cîmpia cea deschisă a României sau Dobrogii au fost totdauna *belicoase,* niciodată *forţi.*

Pînă şi tradiţionalii pigmei ai lui Pliniu de la gurele Dunării se bălăbăneau ca cocorii.

Ovidiu şi Cantemir zugrăvesc fiecare cîte o altă epocă şi cîte o altă ginte, dar absolutamente aceeaşi natură.

Cel dintîi zice despre sciţi, geţi, sarmaţi:

„Invehitur celeri barbarus hostis equo;
Hostis equo pollens longeque volante sagitta,
Vicinam late depopulatur humum..."

Cel al doilea ne spune despre românii din ţara de jos a Moldovei: „Inferioris Moldaviae incolae longo tartaricorum bellorum usu exerciţi, et meliores sunt milites, et ferociores, praeterea factiosi et inconstantes, et si defuerit hostis externus, facile corrumpuntur otio et contra praefectos suos, haud raro etiam contra ipsum principem, seditiones movent..."[1].

In evul mediu neastîmpăraţii bîrlădeni făceau incursiuni pînă la Crim[2], şi tot atunci erau renumiţi „hoţii Brăilei"[3]; dar unii şi alţii, după un zgomot efemer, au perit fără veste.

In Moldova, ca şi-n Muntenia, pe cînd belicoasa agresiune petrecea ştrengărind în şes, adevărata forţă, începînd de la agatîrşi pînă la Tudor Vladimirescu, reşedea în creştetul Carpaţilor; mai în specie însă în munţii occidentali, acolo unde o dezvolta concursul cel mai abundinte al tuturor condiţiunilor fizice; acolo unde plaiul voinic se ciocneşte cu Dunărea bogată; acolo unde fluviul, în loc de a tîrî după sine pe'neste maluri ofilite bolnăvicios cortegiu de lacuri dulci-sărate, devine si el un formidabil munte de porfir: în Oltenia.

Provedinţa, pe care istoricul o vede prin raţiune, pe cînd celorlalţi le este dat a o simţi prin inimă: „c'est la coeur qui sent Dieu", după expresiunea lui Pascal[4]; singura provedinţa, ferind pe Traian de laturea febrii şi a piticirii, de regiunea unei aclimatări negative, de drumul invaziunilor, de leagănul unei belicozităţi fără putere, de toate cîte izvorăsc direct sau indirect din mlastine,'din şes, din feliul de expoziţiune, din natura materială sub diversele sale punturi de vedere, l-a dus la tara sănătăţii, la ţara celor peptoşi şi spătoşi, la ţara cea mai priincioasă aclimatării, la ţara cea mai vergină de călcîiele năvălitorilor, la tara forţei, la ţara celor *cu douăzeci şi patru de măsele*[5].

Naţiunile se nasc, trăiesc, mor, pentru că naşterea uneia, traiul celeilalte sau moartea cutăriia dintr-însele a fost sau va fi o necesitate mediată sau imediată a întregului *tot.*

Dacă naţionalitatea română s-a născut, dacă ea n-a murit în leagăn, dacă mai trăieşte, aşa trebuia şi trebui să fie pentru acea armonie universală, a căriia cheie o posedă Dumnezeu şi o vede istoricul; o vede, vai! mai puţin de cum poate vedea de jos în sus o furmică piramida lui Cheops, dar totuşi o vede.

Iată ceea ce înţelegem noi prin provedinţa.

Şi să nu se crează că acest pedagog al universului ar nega liberul arbitru individual sau naţional, unica bază a responsabilităţii morale a omului.

Nu.

Individul sau naţionalitatea fac tot ce le place în măsura respectivei lor posibilităţi fizice şi intelectuale; însă numai provedinţa poate grupa într-un singur concert imensitatea tuturor acestor note parţiale, cari tocmai că sînt prea libere nu se potrivesc una cu alta.

40
Cestiunea locuinţelor lacustre în Dacia

Cîteva pasage din Ovidiu ne-au permis să atingem în treacăt un fenomen, la care adesea vom reveni, căci el continuă aţa Ariadnei în labirintul istoriei române.

Oricine crede că naţionalitatea noastră s-a născut dodată în întreaga Dacie să se întoarcă la ABC al ştiinţei istorice.

Cu anevoie se formează o familie, necum o ginte, acolo unde:

1. Mlaştinele cele mixte snopesc pe om prin febră şi piticire;

2. Expoziţiunea solului spre nord atrage toată asprimea unei atmosfere glaciale;

3. Un şes neted înlesneşte o perpetuă mişcare invazionară;

4. Necontenita ciocnire cu inamicii mănţine în lăcuitori un spirit belicos, dar nu le dă forţă.

Pentru a termina acum cu cestiunea bălţilor, ne mai rămîne una din problemele arheologice cele mai interesante.

în congresul ţinut la 1870 la Copenhaga, d. A. Odobescu emisese părerea că o seamă dintre basrelievurile Columnei Traiane ar lăsa a se bănui şi în ţărele danubiane antica existinţă a aşa-numitelor *palafite* sau *locuinţe lacustre*[1].

D. Desor, unul dintre naturalistii cei mai distinşi ai Elveţiei, îi răspunse prin următoarele două obiecţiuni:

1. Parii pe cari erau clădite propriu-zisele lăcuinţe lacustre nu se vedeau din apă, pe cînd ei sînt foarte vizibili pe Columna Traiană;

2. Palafiţele acesteia din urmă nu diferă de vedetele militare pe stîlpi, după cum se aşează pînă astăzi de-a lungul ţărmului dunărean[2].

D-lui Desor îi place generalmente a reduce toate la o singură normă, ceea ce însă nu i-a reuşit şi nu-i poate reuşi totdauna.

într-una din şedinţele aceluiaşi congres, d-sa afirma, bunăoară, că reprezintaţiunea figurelor umane nu era familiară veacului de bronz.

D. Desor uitase tocmai pe Omer, carele trăia chiar în acea epocă şi indică foarte clar imagini antropomorfice![3]

Veacul de bronz din Grecia nu este una cu veacul de bronz din Galia sau din Germania.

Tot astfeli nu e pretutindeni din punt în punt dopotrivă natura lacurilor, încît nu poate fi din punt în punt dopotrivă nici caracterul lăcuinţelor lacustre.

în Elveţia palafitele se făceau din brad, din fag, din stejar sau mesteacăn; în Italia din ulm sau castan; în fiecare regiune după neşte împrejurări cu totul locale[4].

De ce oare d. Destor nu neagă realitatea locuinţelor lacustre italiane din cauza materialului, după cum contestă pe a celor dacice din cauza formei?

A fi văzuţi parii din apă sau a nu fi văzuţi nu este un lucru esenţial în destinaţiunea palafiţelor.

De altă parte, asemănarea acelora de pe Columna Traiană cu vedetele danubiane actuale, departe de a fi o obiecţiune, s-ar putea considera din contra ca o nouă probă în favoarea opiniunii d-lui Odobescu, servind a demonstra persistinţa aceluiaşi tip în aceeaşi ţară după un interval de două milenii.

Oare nu tot aşa Lubbock constată că colibele pescarilor de lîngă Tesalonica se construiesc astăzi întocmai ca în epoca lui Erodot?[5]

Bazile de neîncredere ale eminintelui profesor de la Neuchatel fiind înlăturate, să privim cestiunea în sine.

Ovidiu, deşi scria cu un secol înainte de datul Columnei Traiane, totuşi nu menţionează nicăiri locuinţe lacustre.

Prin urmare, ele par a nu fi existat atunci nici în Dobrogea, nici pe corespunzătorul ţărm nordic al Dunării, adecă cel puţin pînă la gurele Ialomiţei.

Dacă noi le vedem însă pe Columna Traiană, nu este vro contradicţiune, căci basrelievurile acesteia se referă la porţiunea occidentală a Daciei, pe care n-o cunoştea Ovidiu.

Arheologia comparată şi consideraţiunile naturale ne vin aci în ajutor pentru a înţelege atît tăcerea lui Ovidiu, precum şi limbagiul Columnei Traiane.

Oriunde s-au descoperit pînă acum în Europa locuinţe lacustre[6], pretutindeni se poate constata clădirea lor pe neşte *lacuri omogene,* iar niciodată pe *bălţi mixte,* a căror acţiune miasmatică le-ar fi distrus cu o extremă răpeziciune.

Lacurile subalpine, sau cel puţin interioare, erau cele mai preferite, după cum ne conving famoasele staţiuni din Elveţia, Italia, Irlandia, Bavaria, Moravia, Silezia etc.

în România nu s-a făcut încă o distincţiune patologică între lacuri.

Tot ce putem zice noi docamdată este că lîngă Brăila ne întîmpină unele plante curat marine, precum *Salicornia herbacea, Suaeda maritima, Arenaria salina* şi altele[7], denotînd în modul cel mai peremptoriu natura *mixtă* a mlaştinelor de acolo.

O excursiune botanică, pe care ar trebui s-o întreprinză şi pe ţărmul Dunării d. dr. Grecescu, după ce tot d-sa a revărsat deja o rază de lumină asupra unui segment al Carpaţilor[8], ar descoperi cu certitudine prelungirea acestei vegetaţiuni pontice mai spre apus de Brăila.

Pînă unde anume?

Nu ştim.

Fie însă cum va fi, cele de mai sus ajung pentru a ne explica lipsa locuinţelor lacustre în Ovidiu, o lipsă pe care o veţi găsi în acelaşi grad şi din aceeaşi raţiune, oriunde bălţile oferă proprietăţile mixte ale mlaştinelor dobrogene, adecă oriunde ele nu sînt nici francamente dulci, nici francamente sărate.

întorcîndu-ne la Columna Traiană, să ne întrebăm acuma, fără a ne grăbi şi fără a precipita soluţiunea: basrelievurile cele cu palafite oare se referă ele în adevăr la teritoriul României actuale?

Precum vedeţi, scepticismul nostru întrece chiar pe al d-lui Desor; este însă un scepticism numai provizoriu, carele nu neagă din plăcere de a nega, ci pentru a conduce la analiză.

Columna Traiană reprezintă ambele războie romane contra lui Decebal: dentîi lupta dintre 101-103, a căriia principală scenă fusese Temeşiana; apoi campania definitivă din 106, operată mai ales prin Oltenia şi avînd drept punt de plecare Mehedinţul[9].

Podul de la Severin este unicul criteriu de separaţiune între prima şi secunda jumătate.

Basrelievurile anterioare acestui pod sînt relative la Temeşiana; basrelievurile posterioare se rapoartă la Oltenia.

Cu alte cuvinte, întreaga Columnă Traiană s-ar putea divide în epizod temeşian şi epizod oltean.

Ei bine, cele două-trei basrelievuri, în cari se văd locuinţele lacustre ale dacilor, sînt toate în Temeşiana, şi nici unul în Oltenia.

înainte de a conchide, mai avem de făcut două observaţiuni foarte ponderoase.

Cum că în Temeşiana se poate urmări cu certitudine antica existintă a palatifelor, probă este nu numai Columna Traiană, dar încă şi una din cele mai luminoase şi mai nouă descoperiri ale paleontologiei.

Analiza lui Erodot ne-a demonstrat mai sus că pe la anul 500 înainte de Crist lăcuiau în Temeşiana siginii, ai cărora cai se distingeau printr-o extraordinară micime, încît era peste putinţă a-i întrebuinţa la călărie.

Aprofundarea lăcuinţelor lacustre din Elveţa şi din Italia ne permite astăzi a afirma că anume regiunilor cu palafite aparţineau într-o epocă preistorică speciile animale cele mai mărunte, iar mai cu seamă neste căluşei de tot în miniatură[10].

în acest mod însuşi Erodot, cu cinci secoli înainte de Columna Traiană atestă indirectamente, prin importantisimul său pasagiu despre caii siginilor, prezintă lăcuinţelor lacustre în Temeşiana.

Mai este ceva.

Arheologia preistorică a ajuns la un înalt grad de convicţiune despre caracterul industrial al palafitelor, unde comerciantul (in epoca primitivă se adăpostea el şi mărfurile sale în mijlocul apei contra fiarelor sălbatece şi conta unor oameni şi mai sălbateci[11].

Noi văzurăm însă tot din Erodot că tocmai mărfaşi de această natură, KocrcriXoi, au fost şi siginii din Temeşiana, al' cărora comerciu se întindea spre occidinte pînă-n Italia şi pînă la Marsilia.

Ne putem dară măguli de a fi dobîndit următoarele trei rezultate destul de importante:

1. Locuinţe lacustre *existau* sub Erodot şi pînă-n epoca dacică în Temeşiana;

2. Locuinţe lacustre *n-au existat* niciodată pe ţărmul danubian ambilateral de la Ialomiţa în jos;

3. Locuinţe lacustre *au putut existe* în Oltenia, considerată ca un teritoriu intermediar între cele două punturi extreme de mai sus.

Aceste trei concluziuni arheologice corespund cu o serie analoagă de condiţiuni fizice:

1. Bălţile din Temeşiana sînt atît de inofensive, încît anume printre bănăţeni s-au cules exemplele celei mai extraordinare longetivăţi, bunăoară de peste 160 de ani[12].

2. Bălţile din Oltenia nu pot fi nesalubre, deoarăce numai în Mehedint ele sînt într-un număr de vro treizeci mai însemnate[13], şi totuşi poporaţiunea de acolo este dintre cele mai robuste.

3. Bălţile în josul Dunării, oferind toate amestecul apei dulci cu apa sărată, sînt omorîtoare în culme.

Fie bine înțeles că cele zise despre *posibilitatea* locuințelor lacustre în Oltenia se aplică egalmente la regiunea noastră subcarpatină spre răsărit de Olt, exceptînd însă chiar în munți acele lacuri în cari apa dulce se amestecă cu apa minerală, căci lucrarea patogenică a acestora, după cum a demonstrat-o Savi, este tot atît de febriferă ca şi a mlaştinelor dulci-sărate.

Iacă un tărîm pe care arheologia cată să meargă braț la braț cu medicina, precum însăşi medicina merge braț la braț cu chimia şi cu statistica, toate ramurele cunoştințelor, pînă şi cele mai eterogene, fiind adesea indispensabile unui istoric, după cum a demonstrat-o foarte bine şcoala *pozitivistă* din Francia.

41
Istoria bordeiului în Dacia

Lipsite de palafite, Dobrogea şi România de jos le înlăcuiau printr-o alt feli de arhitectură: *bordeie.*

Ovidiu şi Strabone au fost contimpurani: amîndoi din epoca lui August.

Cel întîi trăia el însuşi la gurele Dunării; cel al doilea le-a vizitat personalmente în cursul variatelor sale călătorii[1].

Astfeli textul lui Ovidiu nu trebui şi nu poate fi studiat fără a-l confrunta la tot pasul cu textul lui Strabone.

Ilustrul geograf ne asicură, între celelalte, cum că în Dobrogea, ba încă anume lîngă Torni, unde petrecea nenorocitul Ovidiu, şi-apoi de jur înjur între Pont şi Dunăre, lăcuau *troglodiții:* „xcov rcepi *KăXXaxiv* Kcd Topice Koti "Iaxpov **TOTCOV**"[2].

Literalmente, cuvîntul TpeyXoSuxai, de la Tp6yXr|, gaură şi peşteră însemnează: *lăcuitori de peştere* sau *locuitori în gaure.*

în primul simț îl ia însuşi Strabone, cînd vorbeşte bunăoară despre Caucaz[3].

Noi ştim însă că mai nici o peşteră nu se află în Dobrogea.

Expresiunea cată dară să aibă cellalt înțeles, şi tot Strabone ni-l explică în următorul pasagiu despre o poporațiune din Africa:

„Tivăq 5' auxcov icai *TpcoyXodmiKcbq* oiiceîv (paaiv opxmovTceț **Tt**|v yrjv"[4].

Adecă:

„Se zice că unii dintr-înşii *trăiesc trogloditiceşte în gaure săpate în pămînf.*

Troglodiții din Dobrogea, neavînd caverne naturale, sînt dară *locuitori în bordeie.*

într-un alt loc Strabone observă că traiul trogloditic apără contra frigului: 5i& TOC vjn)%T|[5], ceea ce concordează de minune cu condițiunile atmosferice ale Dunăii de jos, atît de energic descrise de către Ovidiu:

„Şi barbarul îmbracă nădragi şi pei informe,
Cît din a lui făptură d-abia se văd obrazii,
Dar pînă şi prin blană dă gerul în putere;
Şi pulberea de gheață pe barbă seînteiază;
Şi te coprinde groaza cînd sloiuri cristaline
Se-ncheagă pintre plete şi se ciocnesc cu zgomot
L-a capului mişcare; şi-n vas îngheață vinul
De-l scoți în bolovane păstrînd figura oalei,
Şi-n loc a soarbe spumă, mănînci bucăți de vin!"

Se naşte acum fireasca întrebare: cum de tace poetul despre aceşti troglodiți ai lui Strabone?

A nu-i fi cunoscut, pe cînd unii dintr-înşii se aflau chiar lîngă Torni, e peste putință.

Urmează dară să-i căutăm în textul lui Ovidiu.

Descriind cumplita năvală a barbarilor de pe țărmul nordic al Dunării asupra bieților țărani din Dobrogea, poetul zice:

„Et cremat insontes hostica flamma *casas..."*

Pentru a nu antecipa asupra rezultatelor analizei, noi traduseserăm:

„Şi focul ce se-nalță din şubrede *colibe..."*

Dar *casae* din acest pasagiu să fie oare în adevăr *colibe,* după cum se crede generalmente, sau nu cumva echivalintele cel riguros trebui să fie *bordeie?*

Un contimpurean al lui Ovidiu şi al lui Strabone, un scriitor special în cestiuni gramaticale, un pedagog de familie al lui August, lexicograful Veriu Flacu, al căruia tractat a ajuns pînă la noi în prescurtarea lui Fest, zice: *„casa ă cavatione*[6]*",* ceea ce se traduce prin *bordei,* nici mai mult, nici mai puțin decît atîta.

O grotă acoperită cu paie, adecă iarăşi un bordei, pe care şi-l făcuse Romul pe muntele Capitolin, sau pe care romanilor le plăcea să-l atribuie unui mitic fundator al Urbii Eterne, se numea *„casa* Romuli"[7].

Față cu troglodiții lui Strabone, față cu „casa â cavatione" a lui Veriu Flacu, față cu „casa Romuli" de pe muntele Capitolin, rămîne cert că „insontes *casae"* din Ovidiu denoată grosolanele locuințe găurite în țărînă, oferind vederii abia acoperișul și servind drept adăpost unei mizere poporațiuni.

Acum e lesne de înțeles de ce poetul numește într-un loc Dobrogea: „țărm cimeric", *Cimmerium Utus*[8].

Cimeria implica la cei vechi nu numai ideea unei obscurități suterane în genere, ci chiar anume *bordeiele:* „"Ecpopoq 5e *xdiq* Ki^epioic, TcpoooiKeicov xov TOTtov (pnaiv a\)Toi)q ev KaTayeioic; oiKiaiq oiKeîv"[9].

Veste cincisprezeci secoli în urma *Tristelor* și *Ponticelor,* un june olandez, Georgiu Douza, făcu în treacăt o călătorie prin România.

Mergînd de la Iași în jos spre gurele Dunării, el a fost izbit de un spectacol pe care nu i se întîmplase pînă atunci a-l întîmpină nicăiri, nu numai în Occidinte, dar nici măcar în partea de sus a Moldovei.

Iacă mai întîi chiar textul cuvintelor sale:

„Fbst haec spatio octo dierum venimus Smielum Turcicae ditionis oppidum, ad ripam, ut dixi, Danubii situm. *Dum in hoc itinere eramus, videre contigit pagos complures, ubi homines in specubus subterraneis habitabant"*[10].

Adecă:

„De aci după opt zile ajunserăm la Ismail, oraș dependințe de turci si așezat, după cum zisei, pe țărmul Dunării. în cursul acestei călătorii avurăm ocaziunea de a vedea *mai multe sate întregi, în cari oamenii lăcuiesc înpeștere sub pămînt".*

Peștere sub pămînt, și-apoi nu pe ici, pe colea, ci *mai multe sate întregi,* iacă dară troglodiții lui Strabone și ai lui Ovidiu între românii de pe țărmul danubian al Moldovei!

în fine, chiar în secolul nostru, sînt acum vro șasezeci ani, iată cum descrie anglezul William Macmichael un bordei din regiunea Buzăului:

„înserînd, ne-am adăpostit într-o colibă, cea mai mizerabilă din cîte ni s-a întîmplat a vedea vreunuia din noi. *Era o adevărată cavernă de troglodit.* O tindă aproape de tot descoperită, plină de paseri domestice, forma Intrarea într-o *suterană, în care ne-am pogorît pe trei trepte* și unde am găsit două muieri și trei copii pitulați în jurul cîtorva surcele arzînd în vatră"[11].

„Tovarășul meu - încheie călătorul - fusese în Nubia și-n Egipt, și eu însumi am văzut colibele din Finlandia, Grecia și Sicilia; dar amîndoi

am fost siliți a recunoaște că n-am petrecut niciodată o noapte într-o *gaură mai ticăloasă"*[12].

Troglodiții lui Strabone lîngă Buzău!

Aceeași natură fizică a petrificat pentru zecimi de secoli același trai stereotip sub lunga succesiune pestriță a neamurilor celor mai diverse prin origine, prin limbă, prin tot ce constituă individualitatea morală și materială a unei comunități umane.

Lemnul fiind rar și scump în cîmpia cea pleșuvă a Dobrogii si a României, fiind rar și scump sînt acum două mii de ani ca și astăzi, si precum rar și scump va fi peste două mii de ani de aci încolo, trebui vrînd-nevrînd să recurgi la o altă specie de construcțiune decît într-o zoană lemnoasă.

Ceea ce făceau geții la gurele Dunării, o vedem făcîndu-se tot atunci și tot așa în Asia pe laturea orientală a Pontului de către frații lor frigiani, o altă ramură a aceleiași mari ginți tracice.

Iacă ce ne spune în zilele lui Traian arhitectul Vitruviu, descriind modul de a lăcui în două regiuni învecinate, dintre cari una e păduroasă și cealaltă stearpă:

„Frigianii, așezați într-o cîmpie lipsită de arbori, își fac lăcuințe suterane găurind de sus în jos cîte o movilă, în interiorul căriia să se poată stabili întru cît permite mărimea spațiului, iar dintr-o lăture mai găuresc apoi o intrare. Peste gaura cea dasupra se pun în piramidă vro cîteva bîrne legate împreună, peste cari se aruncă paie și papură, și-n fine peste acestea se mai așterne un gros strat de pămînt, încît sub un astfeli de triplu acoperiș frigianii lesne îndură atît iernele cele mai friguroase, cît și cele mai călduroase vere"[13].

Arheologia română ar trebui să cerceteze și să lămurească dacă nu cumva partea cea mai antică dintre nenumăratele movile, presărate mai cu preferință în tot lungul Dunării de jos, ar fi niște rămășițe preistorice ale unor „bordeie" *âla Phrygienne?*

Probă se pare a fi prezintă bîmelor în interiorul unora din ele, după cum este, de exemplu, aceea despre care vorbește d. Bolliac:

„Am mers la cetatea de la Frumoasa, distanță de 16 kilometri în sus de Zimnicea, pre Teleorman; o cetate de pămînt regulată, pătrată, cu trei șanțuri și cu o intrare foarte bine văzută. Am pus să facă cîteva săpături cu vro 30 oameni numai, si n-am putut găsi decît *fragmente de vase de pămînt și cîteva bîrne putrede la adîncime de un metru la intrare,* cum și două fragmente de coloană de pămînt ars"[14].

Cu toate acestea problema rămîne în suspensiune pînă la gruparea tuturor elementelor de demonstraţiune.

42
Legătura bordeielor cu invaziunile

Pînă aci noi am constatat două mari cauze directe ale existinţei bordeielor în regiunea cea băltoasă dulce-sărată a Daciei, adecă tocmai acolo unde, după cum arătarăm, nu existau lăcuinţe lacustre:

1. Frigul.
2. Lipsa de lemne.

Frigul şi lipsa de lemne, ambele atît de viguros schiţate la tot pasul de muza lui Ovidiu:

„Vai însă cînd soseşte posomorita iarnă
Rînjind grazava-i buză, şi cînd începe gleba
A cănunţi cu-ncetul sub marmora de ger!
Şi crivăţul porneşte şi neaua împle nordul,
Şi cade, cade, cade: nici soarele, nici ploaia
N-o mai topesc acuma, căci frigul o-mpetreşte;
Şi pînă să dispară un strat, s-aşterne altul,
Şi-adesea-n aste cuiburi de gheţuri îndesate
Priveşti într-o grămadă zăpezi din două ierni!"

Sau:

„Aice blînda viţă a strugurului dulce
Nu se-mpleteste verde în jurul unui ulm,
Nici arborul nu-şi pleacă mlădiţele-ncărcate
De fructe pîrguite sub luminosul cer;
Pelinul singur numai inform îmbracă şesul,
Şi nu rodeşte cîmpul decît amărăciuni!"

Sau:

„Pustie, *trista,* nudă, nici arbure, nici frunză;
Fugi, fugi d-această ţară...!"

Frigul şi lipsa de lemne, ambele sînt foarte adevărate, provenind imediat din natura zoanei şi confirmînd minunata persistinţă a acţiunii climaterice asupra popoarelor; dar există nu mai puţin o a treia cauză a locuinţelor suterane, tot atît de energică, deşi indirectă.

O specifică raguzanul Raicevich, cel mai fin observator dintre cîţi au scris vreodată despre România.

El zice:

„Satele din şes sînt mai toate foarte meschine, oferind aspectul dezolaţiunii şi al mizeriei. Casele, sau mai bine vizuinele, sînt construite sub pămînt şi se cheamă *bordeie.* De departe nu zăreşti decît fumul ce iese de prin coşuri, iar de aproape vezi numai streşinele, puţin rădicate dasupra solului şi formate din neşte bîrne acoperite de ţărîna, peste care creşte iarbă. *Locuitorii se feresc totdauna de drumurile cele mari şi-şi caută cîte o rîpă, cîte o văgăună, unde să nu fie în calea trecătorilor şi să se ascunză astfeli de jaf şi de năpaste"*[1].

Cu un secol înainte de Raicevich, aceeaşi observatiune o făcea iezuitul francez Filip Avril, carele vizitase atunci curtea domnului moldovenesc Constantin Cantemir.

„în partea orientală a ţărei - zice el - adecă la hotarul tătăresc, ţăranii şi toţi acei ce nu locuiesc pen fortăreţe *sînt siliţi a-şi săpa vizunie pe sub pămînt, ascunzîndu-se denaintea furiei cruzilor duşmani ai creştinătăţii""*.

In zilele lui Ovidiu creştinismul nu se încuibase încă pe ţărmii Dunării, dar aceleaşi condiţiuni fizice impuneau de pe atunci aceeaşi necesitate a *trogloditismului.*

Frigul, după Strabone; lipsa de lemne, după Vitruviu; temerea unei urgii invazionare, după Avril şi Raicevich; cîte-trele după noi, căci nemic nu poate fi mai viţios ca o explicaţiune unilaterală a fenomenelor istorice; iacă genezea bordeiului în cîmpia danubiană cea descoperită la vijelie şi la năvală, şi iacă de ce totodată această sumbră înmormîntare de viu a omului este rară, excepţională, sporadică în toată regiunea noastră muntoasă, pe care, din dosul stîncelor şi al codrilor, nici furtuna cea dezlănţată, nici inamicul cel fără milă n-o izbesc drept în faţă[6].

43
Originea cuvîntului „bordei"

La prima vedere s-ar putea crede că vorba *bordei* ar fi la noi un gotism.

Anglo-saxonii numeau casa *bord,* de unde împrumutase limba franceză zicerea mediană echivalinte *borde,* din care conservă astăzi diminutivul în simţ de lupanar[1].

Diez susţine că *bordeiul* ar fi un germanism[2].

E mai de mirare că o face şi Diefenbach, deşi avea la mînă tot ce trebuie pentru a se convinge că această etimologie este o alucinaţiune filologică.

Bord s-a contras din goticul *baurd,* ca şi bot din *bauth, kos* din *kaus* etc.[3]

Goticeşte *baurd,* în toate celelalte dialecte teutoane şi scandinave *bord* si *bort,* anglezeşte *boară,* înseamnă tablă, bancă mal, zid, totdauna ceva înălţat dasupra pămîntului, după cum observă însuşi Diefenbach: „Rand- Ufer, als Erhobenes, die *Grundbedeutung* bildet"[4].

Bordeiul român e cu totul divers.

El implică o lăcuinţă subterană, o excavaţiune, fiind de aceeaşi familie cu:

1. Boartă, caverna[5];

2. Burtucă, foramen in glacie[6];

3. Burtuş, peritonaeum[7];

4. Burghiu, cochlea.

Rădăcina este *bor* sau *bur,*

Căutînd dar această rădăcină, fie orişicare diferinţa sufixului sau augmentului, şi căutînd-o totodată anume în însoţire cu ideea fundamentală de ceva sfredelit, noi găsim numai în limba albaneză întreaga genealogie a cuvîntului:

1. *Buroîg,* izvorăsc de sub pămînt;

2. *Burme,* boarta pustei;

3. *BurkQ,* grier, literalmente insectul care şede în gaură;

4. *Burim, izvor,* apă ce izbucneşte afară;

5. *Burghi,* burghiu, instrument de sfredelit;

6. *Burk,* bordei.

Radicala acestui grup româno-albanez se află tot în înţeles de a despica nu numai aproape în toate limbele indo-europee, dar pînă şi la semiţi.

Delitzsch citează pe arabul *ba'ora* - a sfredeli, *bi'r* - puţ, *bu'r-a-* groapă; ebraicul *ba'ar* - a afredeli, *be'er* - puţ; *bor* - groapă; arabul *bara'a* - a tăia, *bari'a* - despărţit; chaldaicul *berâ'* - a sfredeli; aramaicul *barar* - a tăia; etiopieni *barbîr* - puţ şi altele, toate revenind la o tulpină *bar,* „schneiden, graben"[8], care se regăseşte şi-n sanscritul *bhar* - a spinteca, *bhurigi* - foarfecă, prototipul româno-albanezului *burghiu;* zendicul *bar* sau *bere* - a sfredeli; celticul *beru* - â sfredeli, *boireal* - burghiu; grecul epapco, latinul *forare,* vechiul german *poran* sau *poron,* modernul german *bohren,* anglo-saxonul *borian,* persianul *burîdan,* curdicul *berum* etc.[9]

Numai la români şi la albanezi această radicală atît de răspîndită a dat însă naştere noţiunii concrete de „bordei".

Cunoscînd natura tracică a înrudirii între limbele albaneză şi română, noi vedem că *bordeiul,* ca şi *boarta,* ca şi *burghiul,* ca şi *burtuca* sau *burtusul,* ne-au rămas drept de la daci, fiind cu totul neatîrnate de saxonul *bord.*

Popor eminamente muntean, dacii nu trăiau în *bordeie,* dar ascundeau în ele averea lor în timp de război, întocmai după cum ne spune d. Hahn şi despre albanezul *burk:* „unterirdisches Vorrathshaus, welches auf der Erdoberfläche nicht sichtbar ist und die Habe während eines Krieges birgt"[10].

Un bordei dacic de această natură figurează foarte clar pe basreliefurile Columnei Traiane[11].

Să se observe că macedoromânii, deşi locuiesc aproape de albanezi, totuşi n-au deloc vorba *bordei,* încît originea-i curat dacică pe ţărmul nordic al Dunării este tot ce poate fi mai irecuzabil.

44
Grinarele şi mormintele suterane în Dada

Întru cît lăcuinţele suterane, cel puţin la Dunărea de jos, sînt legate destul de strîns cu regiunea bălţilor celor mixte, tot pe atîta, ba şi mai mult poate, bordeiele implică pînă la un punct construcţiunea unor grînare de asemenea sub pămînt.

Locuind el însuşi într-o vizuină, ţărmureanul cîmpiei danubiane putea oare să aibe pofta de a clădi ceva mai confortabil pentru grînele sale?

În fiecare ordine de idei sau de lucruri inteligenţă umană posedă cîte o singură normă, coprinzînd într-însa tot ce se aseamănă sau se înrudeşte.

O casă, fie pentru sine-şi, fie pentru bucatele sale, este în fond tot o casă; şi acolo unde una din aceste două specii ale genului se scobeşte în ţărînă, să ne aşteptăm a găsi scobindu-se tot în ţărînă şi pe cealaltă.

Varone, contimpurean şi chiar amic al lui Ovidiu, zice:

„Unii fac grînare sub pămînt, ca un feli de caverne, ceea ce se cheamă siri, după cum sînt acelea din Capadocia şi *din Tracia* etc."[1].

Pliniu cel Bătrîn, carele trăia numai un secol în urma lui Ovidiu, ne spune la rîndul său:

„Este foarte util de a păstra bucatele în groape numite *siri,* ca în Capadocia şi *în Tracia*"[2].

Quintu-Curțiu, scriitor sincronic lui Pliniu după opiniunea cea mai acreditată, ne arată mai tot aceea despre provincia asiatică Bactriana, a carii împoporare era învecinată cu tracii din Asia:

„Bucatele se ascund atît de bine în groape, pe cari barbarii le numesc *siri,* încît nu se pot găsi decît numai dezgropîndu-se"[3].

Spațiul de un secol între Varone şi Pliniu sau Quintu-Curțiu îmbrățişînd tocmai epoca lui Ovidiu, aci este locul de a dezbate şi cestiunea *sirilor,* deşi poetul, foarte sobru generalmente în detaiuri agricole, nu avusese ocaziunea de a-i menționa în *Tristele* sau *Ponticele* sale, precum nu-i pomeneşte nici Strabone.

D. de Rougemont, campionul cel mai pasionat al originilor semitice în Europa, după ce înțelesese că troglodiții dobrogeani vor fi lăcuit în neşte caverne *naturale* din cauza unei clime *călduroase,* adecă tot ce poate fi mai pe dos în comparațiune cu textul lui Strabone şi cu textul şi mai elocinte al realității, nu ne mai mirăm că şi inventiunea *sirilor* o acoardă țărelor ecuatoriale, numai şi numai pentru satisfacțiunea de a o atribui fenicianilor[4].

în fapt însă, oriunde ar fi, în Tracia sau în Anglia, la Tunis ca şi-n Bactriana, groapele pentru grîne au o rațiune identică cu a bordeielor, şi anume: dacă nu frigul, apoi lipsa de lemne; de nu lipsa de lemne, atunci temerea de a-şi vedea avuția răpită dodată printr-o neaşteptată invaziune; una din aceste trei cauze, sau două din ele, ori cîte-trele împreună, cătră cari se mai adaugă pe ici-colea alte considerațiuni secundare de un caracter local.

Umiditatea solului poate strica bucatele cele îngropate, după cum observase deja agronomul roman Columela[5]; este însă nu mai puțin adevărat că bietul plugar preferă orişicum a le avea nu tocmai bune, decît a le perde cu desăvîrşire.

Bordeiele cele umede nu sînt conforme nici ele cu preceptele igienei[6], şi totuşi nenorocitul locuitor din Dobrogea sau din România inferioară avea cuvintele sale de a se ascunde cu toată familia pe sub pămînt, chiar cu riscul de a căpăta friguri, scrofule, tubercule sau rahitism, mai bine decît a degera iarna sau a cădea vara în robia celui întîi năvălitor.

Istoricul nu trebui niciodată să uite că multe şi foarte multe fenomene în analele umanității se explică sau se justifică prin *nevoia* de a alege pe cel mai mic din două rele.

Pe țărmii Dunării de jos, nu fenicianii au introdus grînarele şi casele suterane; nu le-au introdus însă nu mai puțin nici arianii sau turanii, ci le-a dictat natura fizică a regiunii.

Nu noi vom contesta puternica acțiune primordială a semiților în Europa, şi chiar tocmai în Carpați; o vom semnala din contra nu'o dată în cursul scrierii de față; toate popoarele tracice, cu daco-geții în frunte, primiseră în sînul lor din cea mai depărtată anticitate un copios amestec de element semitic; să ne ferim, totuşi de a încărca luntrea peste măsură în loc de a o face să plutească fără pericol cu ceea ce poate să conțină cu sicuranță.

E mai norocos d. de Rougemont cînd stabileşte un feli de solidaritate între *siri* şi între sistema înmormîntărilor suterane în formă de puțuri, după cum sînt, bunăoară, cele descoperite în Algeria[7].

Nemini însă n-a observat că-n limba maghiară se conservă un monument relativ la acea epocă preistorică a îngemănării groapelor alimentare şi funerare.

Ungureşte *sir,* citeşte *şir,* însemnează pînă astăzi o groapă în genere, şi mai în specie un mormînt.

Sir, adecă tocmai aşa cum ziceau tracii după unanima mărturie a fîntînelor antice: aîpoq, aeipoq, *sirus*[8].

Româneşte *şiroadă, o* formațiune învederată din *şiră*[9], vrea să zică o cadă: *lacusculus, Ständer, cuveau*[10]; iar *sirimpău, o* zicere si mai remarcabilă, denoată după definițiunea *Lexiconului Budan:* „canalis aquarius, ductus aquae, *caenum profundum, cuniculus subterraneus ex quo effoditur aurum*"[11]; mai pe scurt, o serie de noțiuni toate foarte apropiate de ideea unui grînar suteran.

Sirimpău, descompunîndu-se în două radicale, din cari cea de la coadă, *-pău,* însemnează apă, de la sanscritul *pivâ-mi,* a bea, grecul Tiivco, slavicul *piti* etc, rămîne *şirim* în înțeles de groapă.

Ei bine, în limba armeană curat ca la români, *şirim* vrea să zică groapă, însă totodată şi mormînt, ca şi maghiarul sir.

Şirim armean este cu atît mai prețios pentru înțelegerea *şirimului* român, cu cît se stie că:

1. Armenii sînt de origine primitivă tracică ca şi daco-geții, încît ambele ramure trebuiau să fi avut dentîi o limbă foarte asemănată[12].

2. în Armenia existau din vechimea cea mai depărtată nu numai bordeie ca şi la noi, nu numai groape alimentare, dar pînă şi animalii se țineau acolo pe sub pămînt[13].

Aceste două considerațiuni revarsă o nouă vie lumină asupra vorbei *şirim,* a căriia solidaritate la români şi la armeni rămîne mai pe sus de orice îndoială.

Dacă vom mai adăuga sanscritul *sirâ,* mai bine *gira,* întocmai ca *sală = gâlă* căci armeanul ş reclamă aci pe *g,* însemnînd cofă sau un vas în formă de tub[15], ceea ce este identic cu românul *şiroadă,* o să avem o galerie etimologică destul de bogată pentru a putea urmări originea *şirului* tracic, pe care daco-geţii avîndu-1 sub diverse forme dialectice de sira, *sirim, sir,* de acolo au trecut la români *siroadă* si *sirimpău,* iar prin români la unguri *şir.*

45
Regiunea „şirului" în România

Ca să precizăm acum după putinţă zoana de predilecţiune a groapelor alimentare în România, ne place a recurge şi de astă dată la d. Ion Ionescu.

D-sa zice:

„Pentru ca să se păstreze grînele în g r o ap e, se fac groapele în pămînt în forma unei carafe. Gîtul carafei, prin care se toarnă grînele în groapă, este de un stat de om de nalt, şi gros cît poate să între un om. Corpul carafei, în care se ţin grînele, e gros, şi cu cît va fi mai mare, cu atîta groapa va coprinde mai multe grîne. Fundul groapei trebuie să fie îngust. După ce se face groapa, se arde şi se usucă. Groapele se fac în faţa casei, ca să fie mai apărate de şoareci. în groapă grîul este sustras de la acţiunea aerului, a căldurei şi a umezelei, şi prin urmare de la cauzele cari provoacă fermentaţiunea şi stricăciunea lui. în groape nici gărgăriţele nu se fac. însă pentru ca să se conserve în groape, trebuie ca grînele să fie foarte bine uscate, căci, de vor duce cu sine în groapă umiditate, se dezvăleşte fermentaţiunea şi se aprind, se strică, dobîndind un miros şi un gust foarte neplăcut. Grînele se pun în groape pînă la gura lor. Gura se astupă cu un capac şi peste capac se pune pămînt în tot gîtul groapei. Mai-nainte cultivatorii români păstrau grînele lor în groape, *şi chiar le păstrează şi pînă în ziua de astăzi în unele locuri, ca în judeţul I al omit a*"[1].

Astfeli dară grînarele suterane, ca şi bordeiele, deşi nu sînt necunoscute restului României, totuşi se pot considera mai cu preferinţă ca o trăsură proprie a regiunii mlaştinelor noastre celor mixte, coprinzînd adecă Dobrogea şi toată laturea nordică a Dunării de la Marea Neagră cam pînă pe la Ialomiţa[2].

Nu ne îndoim că arheologia nu va întîrzia a descoperi tot pe acolo si *puţuri mormîntare;* cari fuseseră aproape pretutindeni într-o epocă preistorică soaţe mai-mai nedespărţite şi probabilmente imitaţiuni ale groapelor alimentare.

Dupla accepţiuni a cuvîntului maghiar *sir,* un preţios rest rătăcit pînă-n zilele noastre din vocabularul tracic, implică această coincidinţă şi în Dacia, după cum a constatat-o foarte bine d. de Rougemont în celelalte *pays ă silos,* şi după cum în Caucaz o indică iarăşi dupla accepţiune a cuvîntului armean *şirim...*

46
Livreaua teritoriului

„Poporul - zisese nu ştiu unde Humboldt - poartă livreaua teritoriului"[1].

Cînd se-ntîmplă că mai multe naţionalităţi lăcuiesc în aceeaşi regiune, le uneşte pe toate comunitatea *livrelei.*

La prima vedere crezi a face cu o singură viţă de oameni, şi numai o cunoştinţă mai îndelungată şi mai de aproape permite a distinge în vasta familie neşte diverginţe organice.

Ovidiu menţionează o mulţime de neamuri la gurele Dunării; dar nicăiri noi nu găsim în *Tristele* şi *Ponticele* vro demarcaţiune între acele diverse elemente.

într-un pasagiu el strigă cu desperare că însuşi Qmer ar fi devenit get în Dobrogea:

„Si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
Esset, crede mihi, factus et iile Getes!"[2]

Dar a fi get nu este pentru Ovidiu o idee precisă.

Sarmaţii, iazigii, coralii, geţii sînt confundaţi mai pretutindeni. într-un loc el zice că trăieşte în *Scitia:*

„Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris. . ."[3]

şi imediat după aceea se plînge de a fi între *sarmaţi şi geţi:*

„Quid mihi nune animum dira regione jacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putas?"[4]

într-una şi aceeaşi elegie el numeşte locul exiliului său dentîi *Sarmaţie:*

„Sic ego Sarmaticas longe projectus in oras...";

apoi *Sciţie:*

„Sed dedimus poenas, Scythicique in finibus Istri..."

în sfîrşit *Getie:*

„.. .poenae modo parte levata,
Barbariem, rigidos effugiamque Getas!"[5]

într-o epistolă *coralii* capătă epitetul de „acoperiţi cu pei":

„Litora pellitis nimium subjecta Corallis.. ."[6];

într-o alta învecinată aceeaşi calificaţiune se dă *geţilor:*

„Hic mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas
Litore, pellitos inter agenda Getas.. "[7]

Aci vedeţi pe *iazig:*

„Ipse vides, onerata ferox ut ducat Jazyx
Per mediaş Istri plaustra bubulcus aquas.. "[8];

mai încolo aceeaşi imagine se atribuie *sarmatului:*

„Perque novos pontes subter labentibus undis
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.. ."[9];

aiuri *getului:*

„Et discam Getici quae norint verbajuvenci.. "[10]

Sarmaţii si geţii sînt dopotrivă călăreţi:

„Sarmaticae major Geticaeque frequentia gentis
Per mediaş in equis itque redilque vias.. "[11]

Deşi cunoaşte sabia[12] şi cuţitul[13], totuşi arma de preferinţă, arma aşa-zicînd naţională a *getului,* este arcul:

„Hic arcu fisos terruit ense Getas.. "[14]

Tot arcul ni se spune a fi arma favorită a *sarmatului:*

„Moris an oblitus patrii, contendere discam
Sarmaticos arcuş, et trahar arte loci?..."[15]

De asemenea a *iazigului:*

„Pugnabunt jaculis dum Thraces, Jazyges arcu..."[16]

Nu mai puţin a *scitului:*

„Nil agitur tota Ponţi regione siniştri,
Quod mea sedulitas mittere posset, erat;
Clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra..,"[17]

Ameţit de această extremă asemănare exterioară între toate neamurile de la gurele Dunării, Ovidiu identifică adesea pînă şi limbele getică, scitică şi sarmatică[18].

El nu precepea ceea ce Humboldt botează atît de bine: *livreaua teritoriului.*

Şi totuşi un poet latin contimpurean lui Ovidiu descrisese această *livrea,* dacă nu tot atît de laconic, încai nu mai puţin clar decît marele naturalist german.

Fiecare regiune are o altă *lege, o* altă *figură, o* altă *culoare* transmiţîndu-le acelora ce o lăcuiesc, zicea Marcu Maniliu:

„Idcirco in varias leges variasque figuras
Dispositum genus est horninum, proprioque colore
Formantur gentes, sociataque jura per artus
Materiamque părem privato foedere signant.
Flava per ingentes surgit Germania partus.
Gallia vicino minus est infecta rubore.. ."[19]

Pe geţi şi pe sarmaţi, mai cu seamă, îi amalgamează nu numai Ovidiu.

Ptolemeu de asemenea numeşte sarmaţi pe geţii de la Nistru: T\)payyiTai Zap^atca[20].

Fasti Romani, vorbind despre triumful lui Asiniu Gal pe la anul 15 înainte de Crist: „L. Asinius Gallus de Sauromateis", subînţeleg şi pe geţi peste cari trebuiau să treacă romanii pentru ca să fi putut ajunge pînă la sarmaţi[21].

Floru cînd zice: „Sarmatae patentibus campis inequitant et hos per eumdem Lentulum prohibere Danubio satis fuit"[22], nu poate să nu fi avut în vedere şi pe geţi, pe al cărora teritoriu, în Moldova de jos şi-n Bugeac, se petrecea acţiunea.

Arrian, geograf de multă autoritate şi tocmai din timpul lui Traian, nicăiri nu menţionează pe geti şi pe sarmaţi alături unii cu alţii, dar în

Tactica sa el coprinde tacitamente ambele naţiuni sub numele de Ea\)po|icxTca, iar în *Cynegetica* sub acela de Texai[23].

Această perpetuă identificare a diferitelor popoare din cîmpia României, pe do parte este cea mai elocinte probă despre puternica acţiune a naturei fizice pentru a le da tuturor o singură fizionomie, iar pe de alta ne autoriză a rectifica aci în treacăt o eroare capitală comisă de către un sir de comentatori ai Columnei Traiane.

47
Călăreţii geţi pe Columna Traiană

Pe basrelievurile monumentului lui Traian nu figurează nicidecum şi nu pot figura „călăreţii sarmaţi veniţi în ajutorul dacilor"[1], după cum s-a crezut pînă acuma, ci *călăreţi getici,* pe cari îi chema sub steagurile lui Decebal nu numai vecinătatea, dar mai ales comunitatea originii tracice, comunitatea limbei, comunitatea intereselor[2].

Dovadă:

1. în cursul războiului daco-roman sarmatii, si anume cea mai forte ramură a lor, iazigii[3], se aflau nu în alianţă, ci în duşmănie cu Decebal[4];

2. Pe inscripţiunile şi monetele cele autentice ale lui Traian, el se numeşte *Germanicus* şi *Dacicus,* nicăiri însă *Sarmaticus*[5], după cum n-ar fi'uitat a se întitula dacă sarmaţii ar fi fost aliaţi cu dacii, aparţinînd ambele aceste popoare la cîte o ginte cu totul diferită;

3. Strabone ne arată că dacii şi geţii formau o confederaţiune militară, avînd o armată comună, uneori mai mare, alte daţi mai mică[6];

4. Nu numai armele geţilor şi modul lor de a călări se asemănau cu ale sarmaţilor, dar se asemăna pînă şi zaua cea de pele în formă de solzi de peşte, după cum ne spune foarte lămurit Marţial, carele miiri la anul 103, adecă tocmai în intervalul expediţiunii dacice a lui Traian; vorbind despre pofta lui Domiţian de a purta el însuşi această specie de armatură, *lorica sarmatica,* el zice:

„învia Sarmaticis Domini lorica sagittis,
Et *Martis Getico tergore* fida magis..." [7]

Astfeli nu mai rămîne nici un dubiu că amîndouă ramure tracice d-a stînga Dunării, atît *belicoşii* geţi, precum şi *forţii* daci, sînt reprezintaţi pe basrelievurile Columnei Traiane.

Lipsa uneia din ele, arbitrariamente înlăcuită printr-un continginte de sarmaţi, a fost un fenomen enigmatic, pe care, profitînd de ocaziune, noi ne-am simţit datori a-1 limpezi.

48
Legea influinţei teritoriale postume

Nimeni n-a observat încă o lege istorică: *acţiunea teritoriului asupra unei naţiuni chiar după ce aceasta de mult deja îl părăsise.*

Este un feli de influinţa care poate să urmărească un popor zecimi de secoli si la distante imense.

Posteritatea unui lăcuitor din Himalaia dintr-o epocă preistorică se supune pe neştiute acestei îndărătnice acţiuni lăcuind astăzi undeva în Elveţia.

Vorbind de nomenclatura Munteniei, noi arătarăm în *studiul II* în ce mod legionarii lui Traian, veniţi unii din Alpi, alţii din Pirenei, si-au căutat în Dacia mai de preferinţă o poziţiune teritorială analogă cu a patriei lor pimitive; şi-apoi emigrînd mai tîrziu de aci în Tracia, îşi alegeau iarăşi în Balcani, mişcaţi de aceeaşi tendinţă instinctivă, neşte cuiburi asemănate cu ale Carpaţilor.

Cu alte cuvinte, pînă şi în fundul Macedoniei ei nu încetau, după un lung şir de veacuri, a resimţi o influinţa climaterică italiană sau spaniolă.

înainte de colonizarea romană la Dunăre, acelaşi spectacol ni-1 prezintă geţii şi dacii.

Sub Ovidiu, al căruia cel mai legitim interprete este Strabone, România actuală se dividea în două porţiuni foarte distinse: la cataractele Dunării, adecă în Oltenia, locuiau dacii; în josul fluviului pînă la Pont, adecă în şesul Munteniei, Moldovei şi al Bugeacului, petreceau geţii; ambele naţionalităţi avînd aceeaşi origine şi vorbind aceeaşi limbă, dar unii fiind *plăiaşi* şi ceilalţi *cîmpeni*[1].

Lăcaş de predileeţiune al geţilor era năsipoasa pustietate dintre Prut şi Nistru: ή TCOV TETV TETCOV epr|u.icx[2], unde chiar astăzi rareori găseşte cineva un părîu, o măgură sau un arbure[3].

Adăpost favorit al dacilor, din contra, erau izvoarele apelor curgătoare, nălţimea munţilor, desişul codrilor, cununele pururea rourate ale creştetului carpatin[4].

Geţii lesne s-ar fi putut apropia de plai şi dacii de cîmpie, dar nu voiau s-o facă, după cum nu voia să rămînă în deliciile Romei acel barbar despre care zice Ovidiu:

„Quid melius Roma? Scythico quid litore pejus?
Hue tamen ex illa barbarus urbe fugit?"[5]

Două națiuni surori, de unde oare le venea dacilor această pasiune de pădure şi geților dorul pustiului?

Ceea ce-i Strabone pentru Ovidiu, tot aceea este în cazul de față Tucidide pentru contimpureanul său Erodot: un prețios context.

Pe la anii 500-400 înainte de Crist, pe cînd nu erau încă geți şi daci pe țărmul nordic al Dunării, şesul Munteniei, Moldovei şi al Bugeacului îl ocupau sciții, plaiul Țărei Româneşti aparținea agatîrşilor, iar Temeşiana siginilor.

Pe geți, ca şi Erodot, Tucidide îi cunoaşte numai în Dobrogea, dar vorbeşte totodată şi despre daci, pe cari cellalt nu-i menționează; şi-apoi vorbeşte în deplina cunoştință de cauză, căci era trac el însuşi[6] şi locuia chiar în Tracia, unde poseda neşte bogate mine de aur.

Ei bine, Tucidide, 6 auyypacpeix; istoricul prin excelință, pe care anticitatea îl făcea ca şi pe Erodot „părinte al istoriei", Tucidide zice:

„Odrisianul Sitalce puse în mişcare dentîi pe tracii cei aşezați la sud de munții Hem şi Rodop, căci toți îi erau supuşi pînă la litoralul Pontului şi pînă la Elespont; apoi pe geți şi pe alții cîți se află la nord de Hem d-a dreapta Istrului în apropiare de Pont. Geții şi ceilalți de acolo sînt *vecini sciților, avînd aceleaşi arme si obiceiuri, toți arcaşi călări (p\io-*pol te *xoxq* **SK**\)0aiq Kcci ojxoaKE-ooi, rc&vxeq *iunototoxai).* Sitalce a mai chemat o mulțime de *munteni liberi din Tracia, armați cu pumnare si numiți davi, cari lăcuiesc mai cu seamă în Rodop* (**TCDV** opeivcov 0ptcKc6v rcoMoix; itov **CCOTOVOJICOV**, **KOU** jiaxocipocpopoov, oî Aîoi **KCC-**Xouvtai, PoSorciiv oi ***KXEXOXOI*** **OIKOWTES)"**[7].

Apoi adauge:

„Din pedestrime, cei mai viteji erau purtătorii de pumnare cei liberi, veniți din Rodop"[8].

Mai încolo:

„în aceeaşi vară veniră la Atena trei sute pedestri traci *din neamul dacic armați cu pumnare* (**TCDV** ©paicc&v **TCDV** jiaxcupocpoptov *xox>* Ai-**OCKOU** yevouq)"[9].

în acest mod, după irecuzabila mărturie a lui Tlicidide, cu mult înainte de a se aşeza în România dacii erau *plăiasi* şi geții *cîmpeni;* şi dacă i-am urmări şi mai sus în istoria primordialelor migrațiuni ale ginții tracice, ne-am convinge, poate, că plăiasi au fost dacii şi cîmpeni geții chiar

înainte de a fi trecut din Asia în Europa; dar această interesantă problemă ne va preocupa în *Istoria etnografică a Munteniei.*

In cursul unui laborios semimileniu, fie la sud, fie la nord de Dunăre, geții şi dacii conservau absolutamente aceleaşi două feliuri de trai: sub orice latitudine sau longitudine geografică, ei îşi căutau, fiecare aparte, cîte o normă teritorială stereotipă.

Geții sînt toți *arcaşi călări,* zice Tucidide.

Dar oare nu tot aşa îi descrie şi Ovidiu? <

„Călări pe cai sălbateci vrăjmaşii vin încoace,
Vestind a lor sosire săgețile ce zboară,
Şi rămînînd drept urmă pămîntul despuiat!"

Qricît de mare ar fi avîntul civilizațiunii umane, astăzi ca şi-n epoca lui Tucidide, cîmpia este specialul tărîm al cavaleriei şi al armelor *departe-aruncătoare,* ca să ne fie permis a ne exprime astfeli: săgeată, glonț, ghiulea, tot una.

Insă o dată încarnîndu-se printr-o secolară şedere pe şes această tactică ostăşească cu diferitele-i urmări directe şi indirecte asupra moravurilor, cum oare voiți ca o asemenea națiune să nu dorească aceeaşi dispozițiune a solului în toate trecerile sale succesive din țară în țară, ferindu-se cu dinadinsul de munți, unde calul şi arcul sînt dopotrivă la strîmtoare?

Pe daci, de altă parte, pe cînd lăcuiau încă în Rodop, Tucidide ni-i depinge pedestri şi purtători de n&xccipcu, adecă de neşte mici săbii răsucite, avînd o formă cam de seceră şi pe cari noi nu le ştim traduce mai bine decît prin *pumnare,* căci romanii le ziceau *sica*[10].

Tot pedestri şi tot jiaxaipo9opoi se reprezintă gloatele dacice şi pe basrelievurile Columnei Traiane, deşi scena se petrece în Carpați şi cu cinci secoU mai încoace.

Negreşit că vor fi fost şi călăreți pintre daci, după cum vor fi fost si pedestri pintre geți; vor fi avut arce şi dacii, după cum vor fi avut pumnare şi geții; între zone extreme fiind mai multe punturi intermediare, un feli de trai intermediar este şi el o neapărată consecință pentru mărginaşii a două națiuni limitrofe; părțile mai descoperite ale Olteniei, Doljului sau Romanațul, bunăoară, au fost celebre altădată prin caii lor, după cum vom vedea în *studiul IV,* şi tot acolo petreceau cei mai buni arcaşi români din evul mediu, celebrați în legendele germane din acea epocă; dar cu toate acestea e nu mai puțin adevărat că pe Colum-

na Traiană nu caii şi nu arcele/ ci mai ales pedestrimea şi pumnarele formează trăsura caracteristică a ostaşului dacic; o trăsură ce-1 distinge anume de arcaşii călări geţi, veniţi,de la gurele Dunării în ajutorul lui Decebal şi cari, precum ştim din Ovidiu, nu difereau întru nemic de arcaşii călări sarmaţi.

Pedestrimea şi armele *d-aproape-lovitoare, fie* pumnar, fie măciucă sau altceva, au fost şi vor fi totdauna proprii regiunilor muntoase, unde omul în luptă cu semenul său, ca şi-n grosolanul duel pept la pept cu ursul, are mai multă nevoie de un bun cuţit decît de un armăsar sau o carabină.

Iacă de ce şi dacii, o dată dedaţi a se căţăra pe piscuri, puţin le păsa de a trăi la sud sau la nord de Dunăre, dar numai nu cumva pe cîmpie, ci tot pintre pletoase culmi alpine.

Darwin, ale cărui observâţiuni, luate una cîte una, sînt generalmente atît de fine şi atît de juste, fără ca totuşi din suma lor să rezulte sinteza ce-i place să şi-o închipuiască; Darwin citează, între celelalte, două exemple foarte originale şi anume:

1. Americanii niimiţi payaguas se nasc cu neşte gambe de tot subţiri şi neşte braţe de tot groase, fiindcă părinţii şi moşii lor, petrecînd zi şi noapte în luntri, exercitaseră mereu mînele prin cîrmă, dar nu făceau mai nici un uz de picioare;

2. Eschimoşii se nasc cu o aptitudine extraordinară pentru pescărie, numai şi numai fiindcă toţi ascendinţii lor n-au avut aproape nici o altă treabă fizică şi intelectuală decît de a prinde viţei de mare[11].

Imaginaţi-vă că un eveniment sileşte pe payâguas şi pe eschimoşi a emigra.

Un payagua, cu gambele lui cele neputincioase, fi-va oare în stare de a se aşeza în munţi, unde, asemenea căprioarelor, trebui să sară din stîncă în stîncă?

Un eschimos, croit din matrice a fi pescar, va căuta pretutindeni un ţărm unde să nu-i lipsească viţeii de mare.

Nu este numai atîta.

Un medic francez a dezvoltat în trei studii consecutive foarte remarcabile rezultatul propriilor sale observâţiuni în Mexic asupra efectelor fiziologice ale aerului rareficat[12], de unde conchide despre extrema dificultate a indivizilor din şes de a se aclimata într-o regiune muntoasă pentru care, ca să respire şi să îmbie, omul trebui să aibe un pept mai larg şi neşte membri de moţiune mai musculoşi decît ceea ce-i era necesar în aerul mai condensat şi pe solul mai oblu al cîmpiei.

„Cîteva hurmale şi puţină apă zice un alt igienist - ajung pentru a sătura pe arabul din Sahara, pe cînd eschimosul se îndoapă cu proviziuni enorme de grăsime de balenă. Această diferinţă de nutrimînt este un efect al climei; însă ea trage după sine neşte obiceiuri cari modifică starea materială şi activitatea vitală a organelor. De aci se nasc rezultate organice ce se transmit prin ereditate. Modificaţiunile căpătate de către strămoşi devin neşte trasure congenitale în constituţiunea strănepoţilor. Din tată în fiu, arabul este subţire, vioi, musculos, macru; eschimosul e îndesat, gras, greu.. "[13]

Dacă o naţiune întreagă, constrînsă de forţă, ar fi silită a se muta vrînd-nevrînd din şes în munte, maioritatea s-ar stinge cu timpul, conservîndu-se numai indivizii cei excepţionali, adecă cei mai peptosi si mai vînoşi, cari ar produce iarăşi cu încetul o posteritate tot atît de viguroasă ca şi părinţii lor, constituind o *nouă* naţiune eminamente munteană; însă maioritatea cea menită a peri nu s-ar mîngîia printr-o asemenea perspectivă de renaştere: ea preferă a-şi căuta chiar în emigraţiune aerul şi solul cîmpean al patriei primitive.

O naţiune munteană, de altă parte, crescînd în atmosfera cea sănătoasă, robustă, foarte ozonizată a înălţimii, se topeşte în şes, unde un singur prînz copios ca la munte poate să ucidă pe un individ sanguinic, supravieţuind dintre toţi numai constituţiunile cele mai debile, ai cărora moştenitori formează acolo un *nou* neam curat cîmpean, ceea ce însă nu va surîde în vecii vecilor maiorităţii celei osîndite la moarte: ea va ocoli şesul, strămutîndu-se din munţi tot în munţi, chiar dacă ar trebui să-i caute prea departe.

Aceasta este *influinţa teritorială postumă, o* lege istorică dintre cele mai importante, dintre cele mai fecunde în consecinţe, căci ea ne permite ades a rectifica unele azardoase concluziuni ale eruditilor moderni asupra migraţiunilor diverselor popoare.

O ginte munteană se mută totdauna din deal în deal; o ginte cîmpeană - din şes în şes; excepţiunile sînt prea puţine, dacă sînt...

49
Duplicitatea numelui Dunării

Sub Ovidiu, ca şi sub Erodot, Oltul despărţea teritoriul nostru în două mari secţiuni, foarte bine determinate prin diferinţă condiţiunilor climaterice şi prin diversitatea elementelor etnice; să observăm însă totodată că-n ambele acele epoce brîul carpatin de la Turnu-Roşu pînă

pe la Vrancea tindea, prin analogie fizică, să aparțină anume poporului așezat în Oltenia.

Sub Erodot, Oltul separă pe agatîrși de sciți.

Sub Ovidiu, pe daci de geți.

Originea sciților și agatîrșilor era identică[1], dar nu identice erau și obiceiele lor[2].

Dacii și geții, avînd aceeași limbă și ieșiți dintr-o singură tulpină tracică, se deosebeau unii de alții prin moravuri aproape în toate ramurele activității naționale respective: în tactica militară, în port, în arhitectură, în războl și-n pace.

E și mai mult decît atîta: Oltul tăia în două bucăți foarte distinse nu numai pămîntul, nu numai poporațiunea, dar pînă și cursul Dunării.

Ovidiu și Strabone sînt cei întîi clasici cari constataseră, unul între latini si cellalt între elini, duplicitatea nominală a Danubiului.

Poetul zice:

„Este o veche urbe, tare prin zid și prin pozițiune, aproape de țărmul *Istrului celui cu două numi":*

„...ripae vicina binominis Istri".

Geograful se exprimă și mai clar:

„Kai yap *xox> noxa\iox>* t a jxev avco Kai *npoq xctiq* îcriYaîq uxpri *\ie%pi* TCOV KaTapaKTcov Aavomov (variantă: Aavoupiov) Ttpoarryopev-ov, a jidXiaTa 8ta TCOV AaKcov (pepeTai, T a K&TCO u.e%pi *xox>* novTOD T a iiapa *xoix; Tixaq KaXox>axv* "Icrcpov",[3]

Adecă:

„Iar susul fluviului, anume de la sorginte pînă la cataracte, *cari acestea se află mai ales lîngă daci,* se numește Danubiu, pe cînd *josul pînă la Pont, lungind teritoriul geților, se cheamă Istru".*

Prin cataracte Strabone nu înțelege așa-zisele *gherdapuri* dintre Severin și Orșova, ci întreaga cotitură olteană a Dunării, căci:

1. El 'spune că fluviul se numea Istru numai în dreptul pămîntului getic: Teapa *xovq Ttxaq,* vrea să zică exclusivamente de la Pont pînă pe la Olt, deoarece niciodată geții nu se întinseseră mai departe;

2. El lămurește că dacii nu lăcuiau lîngă Istru, ci lîngă Danubiu: jidjxaTa Sia TCOV AaKcov;

3. KaTapdKTai-le lui Strabone corespund din punt în punt cu KOA,-*noq-ul,* adecă îndoitura Dunării pînă la care, după Erodot, se întindea dominatiunea scitică, și de la care mai încolo se începea pămîntul agatîrșic.

Geții, ca și predecesorii lor sciții, locuiau cel mult pînă la țărmul răsăritean al Oltului.

Dacii, ca și agatîrșii mai denainte, stăpîneau litoralul danubian numai pe laturea apuseană a Oltului.

Colpul Dunării în Erodot, întocmai ca în Strabone *cataractele,* coprinde tot spațiul între Cerna și Izlaz, deși în stricta realitate, examinînd mapa cu acea preciziune pe care n-o putem pretinde de la părinții studiului geografic, gherdapurile, ca și îndoitura fluviului, se află cu mult mai spre occidinte de Olt.

Conformitatea între Strabone și Erodot este aci un argument peremtoriu, chiar dacă n-am avea deja celelalte două de mai sus, cari sînt cu atît mai decisive cu cît se bazează pe context.

în acest mod geticul Istru curgea de la Pbnt pînă la gurele Oltului; de la gurele Oltului mai încolo - dacicul *Danubiu.*

Oltul, după cum am spus-o, despica pînă și Dunărea în două zoane separate!

Nu aici vom cerceta interesanta etimologie a duplei numiri *Istru* și *Danubiu,* pe care o rezervăm pentru o altă ocaziune.

Tot ce vom dezbate acuma este antica binomitate a cîtorva alte rîuri ale noastre; o binomitate a carii explicațiune nu e fără interes pentru istoria originilor teritoriale ale naționalității române.

50

Binomitatea Oltului

în analiza Munteniei sub Erodot, noi arătarăm că Oltul purta numele de *Maris,* adecă de „hotar", în porțiunea-i cîmpeană, continginte spre răsărit cu teritoriul scitic.

în zilele lui Ovidiu, josul Oltului conserva încă acest nume de Maris, după cum văzurăm tot acolo din Strabone; în același timp însă apare *Alutus* într-o lungă elegie la moartea lui Drus, pe câre unii o atribuie chiar lui Ovidiu, alții amicului său Pedone Albinovan, ceea ce se pare a fi mai probabil.

Iacă pasagiul, după cum se citește el desfigurat în toate edițiunile:

„Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Itargus aqua;
Danubiusque rapax, et *Dacius orbe remoto*
Apulus, huic hosti perbreve Pontus iter..."

Nisard traduce:

„Et le Rhin et Ies vallees des Alpes, et Tltargus aux eaux rougies par le sang noir et le *Dace Apulien relegai aux extremites du monde et vers lequel le chemin le plus court est le Pont Euxin"*[1].

Apoi adaugă într-o notă:

„Apulus etait une viile de la Dacie, aujourd'hui la Transilvanie"[2].

Noi preferim a citi textul:

„... et Dacius orbe remoto
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter...";

traducînd:

„Rinul şi văile alpine, şi Itargul purtînd mărturia negrului sînge în undele sale pîngărite, şi furioasa Dunăre, şi la marginea pămîntului *dacicul Olt, inamicul către care Pontul ecea mai scurtă cale".*

Temeiurile noastre sînt:

1. Facilitatea paleografică cu care *Alutus* s-a putut citi *Apulus* de către copişti sau de către editori;

2. Forma *Alutus,* mai corectă decît *Aluta,* ne întîmpină pe *Tabla Pbutingeriană* şi într-o preţioasă inscripţiune din chiar timpul lui Traian, pe care o vom reproduce mai la vale; pe cînd oraşul Apul nu figurează nicăiri în scripte sau monumente *caApulus,* ci numai ca*Apulum* şi*Apula;*

3. *Dacius* este evidamente un adiectiv: *dacicul,* iar nicidecum un substantiv, după cum îi tradusese Nisard, căruii-a plăcut totodată, viceversa, comiţînd o a doua eroare, nu mai puţin inexplicabilă, a preface substantivul *Apulus* în adiectiv: „le Dace Apulien" în loc de „l'Apulus dacique".

Aplicarea unui epitet de naţionalitate către un oraş este mai-mai fără exemplu în literatura latină, ca şi-n cea modernă, căci o urbe aparţine în regulă unei singure naţiuni, încît n-are nevoie de a mai fi definită prin asemeni calificative; pe cînd cursul unui fluviu, din contra, cele mai multe ori fiind stăpînit în lungul său de către un şir de popoare diverse, se justifică necesitatea unei lămuriri.

Mai pe scurt, *dacius Apulus* ar fi un anormal pleonasm, de vreme ce Apulul era numai dacic; *dacius Alutus* este o expresiune foarte normală, fiindcă putea să fi fost şi *geticus Alutus,* mai ales în poezie, întocmai după cum Lucan şi chiar Ovidiu întrebuinţează mereu *Scythicus Hister*[3]*;*

4. Oraşul Apul aflîndu-se în Transilvania, nu înţelegem în ce feli s-ar fi putut pune în legătură cu Pontul; „huic hosti perbreve Pontus iter", ceea ce cadrează însă de minune cu Oltul, unit cu Marea Neagră prin Dunăre şi pe unde tot atunci se începuse *hostilitas* între daci şi romani;

5. Nu e de crezut că renumele oraşului Apul ar fi ajuns pînă la Tibru, deoarăce romanii nu cunoşteau încă pe teritoriul dacic nici o altă localitate intermediară, şi-apoi nu era nici măcar capitala Daciei;

6. Zicerea „orbe remoto" corespunde anume cu susul Oltului, *Alutus* propriu, pe cînd partea-i de jos se numea *Marisus;* deşi altmintre Ovidiu, după cum văzurăm deja, socotea ca margine a lumii tot ce se afla imediat sau mediat la nord de Dunăre;

7. în cele patru versuri, pe cari le citarăm din elegia la moartea lui Drus, figurează numai numiri de fluvii: *Rin, Itarg, Danubiu.*

Oltul apare aci perfectamente la locul său: *Danubius et Alutus.*

O urbe, fie Apul, fie orişicare, nu încape.

Iacă de ce simţul critic cere imperios de a se admite *Alutus* pentru *Apulus;* o cere cu atît mai mult că:

8. Chiar alături se observă trebuinţa unei alte corecţiuni analoage: în loc de *Itargus* a se citi *Isurgis, Isurgus,* căci cel întîi nume nu ne întîmpină la nici unul dintre scriitorii antici, pe cînd despre cel al doilea noi găsim în adevăr în Floru: *„Drusus* praesidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per *Visurgim"*[4]*;*

9. Deja răposatul Bărnuţ bănuia că numele oraşului *Apulum* sau *Apula* are tot aerul de a fi fost impus localităţii de către romani în urma cuceririi Daciei[5];

în adevăr, numai în Italia noi găsim *Apulia,* Teanum *Apulum* etc.[6];

10. Mai departe noi ne vom încredinţa că în zilele lui Ovidiu, Strabone şi Albinovan, cu un secol înainte de Traian, dacii nu pătrunseseră încă în Transilvania.

Din cele zece argumente de mai sus, numai cinci ar fi de ajuns pentru a stabili o certitudine istorică.

Aşadară pasagiul întreg sună:

„Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Isurgus aqua;
Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter..."

Patru rîuri: două germane, Rin şi Visurg; două dacice, Dunăre şi Olt; două primare, Dunăre şi Rin; două secundare, Olt şi Visurg.

Puţin ne importă dacă autor al elegiei a fost Albinovan sau Ovidiu[7].

în ambele cazuri ea s-a scris pe la anul 10 după Crist, adecă îndată după moartea lui Drus, ceea ce ne înavuţeşte cu un dat cronologic precis.

Numele Oltului a fost însă cunoscut romanilor cu doi secoli şi mai-nainte de Ovidiu, ceea ce se poate constata iarăşi prin critică, fără ale căriia lumine ar fi rămas scîlciate, graţie ignoranţei vechilor copişti şi neglijinţei noilor editori, sute şi mii de numi proprii din literatura greacă şi latină.

Ceea ce Scaligerii, Casaubonii, Lipsii, Burmannii, Wesselingii Heynii, Reiskii etc, etc, etc au făcut de mult pentru purificarea texturilor clasice în privinţa Europei occidentale, aşternînd calea criticismului ulterior al Dindorfilor, Meinekilor şi Mullerilor, trebui măcar să se înceapă o dată şi pe tărîmul istoriei române.

Un fragment din Cneiu Naevius, poet roman dintre cei mai vechi, tocmai de pe la anul 250 înainte de Crist, abia cu vro doi secoli posterior lui Erodot, zice:

„Vos qui accolitis *Histrumfluvium atque Algidum"*[8]

Adecă:

„Voi ce lăcuiţi lîngă fluviul Istru şi lîngă Algid..."

Algidul în acest pasagiu este o enigmă.

Nicăiri, şi cu atît mai puţin în părţile Dunării de jos, în latureaisrrtzZui despre care vorbeşte Naevius, n-a existat vreodată un rîu cu acest nume.

Vrînd-nevrînd, în loc de *Algidum* cată să se pună *Alutum.*

Un munte zis *Algidus* cu un orăşel omonim era în vecinătatea Romei[9], oferind copistului lui Naevius un sunet familiar, „care l-a împins a metamorfoza *Alu turn în Algidum,* fără să-i fi venit în minte că:

1. O asemenea localitate nu se afla nicăiri afară din Italia;
2. Nici chiar în Italia „Algidus" nu este o apă;
3. Textul vorbeşte anume despre un rîu de lîngă Dunăre.

A preface *Alutus în Algidus* era cu atît mai uşor, cu cît adiectivul *Algidus,* însemnînd latineşte *friguros,* se părea a fi termenul cel mai propriu a desemna un rîu din regiunea Dunării, pe care Ovidiu o numeşte *mer eu: frigiduslster*[10].

Rectificînd dară versul:

„Vos qui accolitis Histrum fluvium atque Alutum...", noi dobîndim cea mai veche menţiune despre partea de sus a Oltului: *Alutus,* căci

josul acestui fluviu, mai apropiat de lumea clasică, fusese cunoscut din vechimea cea mai depărtată pînă în epoca romană sub numele de *Maris.*

Cele spuse se rezumă în următorul tabel de binomitate:

OLTUL

Alutus	Maris
(de la izvor pînă la cîmpie)	(de la cîmpie pînă la Dunăre)
în *Naevius* (250 ante Chr.)	în *Erodot* (450 ante Chr.)
InAlbinovan (10 post Chr.)	în *Strabone* (10 a. Chr.)

Menţiunile mai proaspete ale *Oltului,* toate din primii secoli ai creştinismului, sînt:

1. în inscriptiunea traianică, pe care o vom reproduce mai la vale şi care demonstra şi ea, între celelalte, cum că legiunile romane la intrarea lor în Dacia găsiră deja aci numele de *Alutus;*
2. în Ptolemeu sub forma de *'AXovxaq*[11]*;*
3. Tot asa în Dione Casiu[12];
4. *Alutus* pe *Tabla Peutingeriană*[13].

51
Oltul, „rîu de aur" în limba agatîrşică

Anteroman şi chiar antetracic, deoarăce pe la anul 250 înainte de Crist, cînd citim deja *pe Alutus* în poetul roman Neviu, în munţii **Ţărei** Româneşti lăcuia încă neamul scitic al agatîrşilor, dacii lui Berebist pătrunzînd aci abia sub Cezar, să ne întrebăm acuma: ce însemnează cuvîntul *Olt?*

„Cel întîi cunoscut din toate metalele - zice un chimist - a fost aurul. Culoarea şi lucirea sa nu pot a nu atrage atenţiunea sălbatecilor, şi chiar a unor animali, precum sînt cioarele, corbii şi alte paseri furătoare; al doilea, aproape totdauna el se găseşte în stare nativă, adecă cu culoarea sa, cu lucirea, cu celelalte proprietăţi ale sale fizice"[1].

Prin urmare, popoarele, imigrate în Europa din anticitatea cea mai imemorială, cunoscuseră aurul încă din epoca petrecerii lor anterioare în Asia.

Numele aurului în diverse limbi europene se resimte de această comună origine a primei cunoştinţe, provenind generalmente din radicala ariană *ghar,* a străluci.

Iacă ce zice Pictet:

„Sanscritul *hirana, hiranya, harana,* aur. Zendicul *zara, zairi,* aur; *zaranya,* aurit; *zaremaya, de aur.* Persianul *zar, zarr,* aur; *zarîn,* de aur.

Curdicul şi buharicul *zer,* aur; afganicul *zor;* oseticul *gharin,* păstrat în compoziţiunea *siz-gharin.* Cu forma zendică, care substituă lui *h* pe *z,* se leagă, cu schimbarea lui r în *l* şi adausul unui sufix, slavicul *zlato,* aur, ruseşte *zoloto,* poloneşte *zloto,* boemeşte şi serbeşte *zlato,* în dialectul letic al limbei litvane *zelts.* Sufixul *t,* ca şi *l* în loc de *r,* se găseşte de asemenea în limbele germanice, la cari însă gutura1a primitivă devine *g* sau *k:* goticul *gulth,* aur; anglo-saxonul *gold,* scandinavul *gull,* vechiul teutonic *kolt* etc, de unde finlandezul *kulti,* estonicul *kuld,* laponicul *golle* şi altele. In fine, grecul *xp-booq,* poate din %epuaoq sau *%epmoq,* diferă numai prin terminaţiune. Toate aceste cuvinte ne conduc la radicala *har, zar, zal, jal, gar, gal* etc. în înţeles de a străluci; şi-n adevăr noi o aflăm sub forma-i cea mai veche în sanscritul *ghri, ghar,* a străluci, de unde *ghrîta* - strălucitor, *gharma* - lumina solară etc."[2]

Aducîndpe germanicul *gold =galta* şi pe slavo-leticul *zlato =zalta,* Pictet a uitat o a treia formă, tot cu *l* şi cu t, dar distingîndu-se prin perderea totală a consoanei iniţiale.

Această omisiune e cu atît mai surprinzătoare, cu cît tocmai limba latină ne oferă un vestigiu necontestabil al unei forme *alta* cu accepţiune de aur.

Curtius, filologul cel mai circonspect, carele mai niciodată nu admite decît numai cazurile perfectamente sicure, a observat deja că din aceeaşi tulpină cu germanicul *gold,* cu slavicul *zlato* şi cu ceilalţi termeni omogeni, derivă latinul *lutum,* în înţeles de culoare de aur[3].

yfiubescere luto" în Nemesian[4], *„lutea ardescunt* sulphura" în Ovidiu[5], *„aurora lutea"* în Virgiliu[6], indică în adevăr foarte clar acest caracter auros al latinului *lutum,* carele, atît prin semnificaţiune, precum şi prin lungimea lui *u,* diferă cu desăvîrşire de *lutum,* lut şi orice necurăţenie, „amica luto sus" al lui Qraţiu[7].

Lutum a perdut nu numai pe consoana iniţială, dar pînă şi pe vocala *a,* pe care deşi Hugo Weber crede că a conservat-o un alt cuvînt latin, anume *aluta,* citînd din Pliniu: *„aurăria metalla* quae *aluta* vocant"[8], totuşi pasagiul în cestiune lipsind în cele mai bune ediţiuni ale naturalistului roman, noi unii nu cutezăm a-i da vreo importanţă.

Negreşit că latinul *lutum* provine dintr-o formă mai veche *alutum,* născută la rîndul său prin perderea lui *h,* ca în *anser* din *hanser, olus* din *holus, via* din *vehia* etc, dintr-o formă şi mai veche *halutum,* căci fără o asemenea gradaţiune ne-ar fi imposibil a ne urca la radicala *ghar;* iniţiala *a* se vede însă a fi dispărut din limbă într-un period foarte de-

părtat, astfeli că-n monumente literare ne întîmpină numai *lutum* cu adiectivul său *luteus* şi cu deminutivul acestuia *luteolus.*

Necomplet la latini, *alutum* se regăseşte bine conservat afară din lumea indo-europee mai în toate dialectele turanice, în cari păstrează accepţiunea concretă de aur: *altun* la uiguri, başkiri, nogai, chivesi şi turci; *alton* la turcomani; *altân* la mesceraci, kirghizi şi feliurite alte triburi siberiane; *iltân* la ciuvaşi; *altt* la Ieniseisk; *altan* la tunguşi[9].

Fiind evidinte că turanii au împrumutat pe al lor *alt* de la ariani, cari singuri posedă radicala *ghar,* avem a constata de la cine anume dintre diversele ramure indo-europee au putut ei să contracteze acest împrumut.

Dînd la finezi peste *kult* - aur, nu e greu a conchide, prin persistinţa guturalei iniţiale şi prin vecinătatea ambelor ginţi, cum că dînşii l-au luat din vechiul teutonic *kolt* - aur.

Tot aşa turanii n-au putut primi pe *alt* decît dintr-o limbă ariană limitrofă, în care numele aurului perduse guturala iniţială.

Prin urmare nici la inzi sau zenzi, nici la greci, slavi, germani sau celţi, la cari toţi această guturală iniţială parte s-a păstrat intactă şi parte s-a sibilat.

Alutum italic este prea izolat şi prea departe de hotarele viţei turanice.

Unica solutiune admisibilă rămîne stinsa limbă ariană a sciţilor, cari în regiunile Uralului şi ale Mării Caspice se ciocneau mereu din cea mai înaltă vechime cu feliurite triburi turanice, astfeli că numai dînşii erau în stare să transmită acestora pe *alt.*

Agatîrşii, stăpîni primordiali ai Olteniei, au fost o simplă creangă din gintea scitică.

Iacă tradiţiunea locală, culeasă de către Erodot, care, după obiceiul anticităţii, îmbrobodeşte faptul istoric într-o ingenioasă ţesătură mitică:

„Agatîrs, Gelon şi Scit au fost trei fraţi, născuţi din unirea lui Ercule cu o fiinţă jumătate-femeie şi jumătate-şarpe. Tatăl lor le lăsase un arc şi un brîu, pe cari cine dintr-înşii va putea să le întrebuinţeze, tinzînd arcul şi strîngînd brîul, acela să domnească asupra ţărei, iar ceilalţi doi să-şi caute un adăpost aiuri. Scit, cel mai mic dintre fraţi, a reuşit singur în această încercare, şi de la el au purces sciţii. Ceilalţi doi emigrînd, de la dînşii se trag agatîrşii şi gelonii"[10].

Asupra acestui mit celebrul istoric polon Bandtkie observă:

„Precum fabula slavică despre cei trei fraţi Lech, Rus şi Ceh trebui considerată ca o indicaţiune adevărată despre înrudirea celor trei limbe slavice polonă, rusă şi boemă, astfeli şi fabula adusă de Erodot de-

spre cei trei fraţi Agatîrs, Gelon şi Scit servă numai a constata omogenitatea de limbă la cele trei popoare agatîrşi, geloni şi sciţi. în acelaşi înţeles tot Erodot ne arată ca fraţi pe părinţii a trei neamuri înrudite prin limbă din Asia-Mică: Lydus, Carus şi Mysus. în acelaşi înţeles în timpii mai noi fabula germană ne dă iarăşi ca trei fraţi pe Fryso, Saxo şi Bruno, din cari s-au descins frizii, saşii şi brunsvicianii.. "[11]

Observaţiunea lui Bandtkie e atît de luminoasă, încît nu are nevoie de a mai fi amplificată.

Prin limbă agatîrşii difereau de sciţii propriu-zişi ca ruşii de poloni sau ca saşii de frizi.

în numele aurului deosebirea la agatîrşi şi la sciţi a putut fi cel mult ca între *zloto* polon şi *zoloto* rusesc sau ca între anglo-saxonul *gold* şi teutonicul *kolt.*

La sciţi aurul chemîndu-se *alt,* acelaşi termen pentru acelaşi lucru cată să fi avut şi agatîrşii.

Iacă de unde provine anticul nume anteroman şi antedacic al porţiunii superioare a Oltului: *Alutus.*

Oltul fiind *auros* mai cu seamă în partea-i de sus, pe unde cară cu profuziune darurile metalice ale Carpaţilor, epitetul de „rîu de aur" nu i se putea impune decît numai acolo de către agatîrşi, pe cînd sciţii cei de pe cîmpia României, tribul „plugarilor" după Erodot, dpoTfjpeg, pe cari partea de jos a acestui fluviu îi despărţea de Agatîrşie, preferau a-**1** numi *Maris* „hotar", deşi în dialectul lor, ca şi-n cel agatîrşie, aurul se chema de asemenea *alt.*

La marginea răsăriteană a vechiului teritoriu scitic, dincolo de Nipru, ni se prezintă o altă apă *Olt,* pe care analele moscovite o menţionează adesea în secolul XII[12], iar o cronică polonă din secolul XIV o descrie: „magnum fluvium Tartarorum, nomine Olth, cuius latitudo extenditur ad unam leucam gallicanam, cuius impetuositas cunctos exterruit"[13]...

Acolo este „Oltul" scitic, după cum al nostru e cel agatîrşie, doi termini sincronici şi omogeni exprimînd aceeaşi idee de rîu-de-aur.

52

Originea numelui „Jiu"

Să trecem la un al treilea rîu *binom,* rivalul Oltului, maiestuosul Jiu, carele şi el sparge Carpaţii pentru a străbate la noi dm Transilvania şi după numele cărui întreaga Oltenie se zicea cîteodată în crisoave: „banat al Jiului"[1].

„Asta e ţara cea roditoare,
Asta-i cîmpia cea zîmbitoare,
Ce-ntîi pe dînsa holde-auresc;
Asta-i ţinutul de vechi costume;
Care e mîndru de al său nume,
Ce Oltul, Jiul, rotind în spume,
Ca sentinele îl ocolesc!"[2]

Forma poporană actuală a acestui nume este *Jiu* şi *Jii;* forma străină, trecută în celelalte limbe prin canalul germanilor, este *Shyl* sau *Schil;* forma română veche, înregistrată în urice începînd de prin secolul *XV,* este *Jilu* şi *Julu*[3], ceea ce probează că vocala de mijloc, intermediară între i şi *u,* era *î.*

Din numele cel vechi *aMUului,* neavînd sonul palatal; germanii făcură *Schil,* retinînd foarte corect restul cuvîntului; iar românii, după cunoscuta proprietate a limbei noastre, o proprietate însă despre care nu se găseşte nici o iirrnă pînă la jumătatea sutimii XV[4], au muiat pe finalul *l: dmJîlu-Jîiu.*

De unde va fi luat d. Bolliac că Jiul este „le *Gilid* (!) des Romains"[5], nu ştim; probabilmente, venerabilul arheolog confundă aci, după cum o făcuseră şi alţii mai-nainte, Jiul oltean cu rîul *Gilfil* din Iornande[6] sau *Gilpit* din geograful Ravenat[7], nebăgînd de seamă că acest Gilfil sau Gilpit se afla lîngă actualele rîuri transcarpatine Criş şi Mureş[8], încît nu se potriveşte deloc cu Jiiui nostru.

Neştiind din texturi cum se chema în anticitate importantul rîu oltean, nu urmează încă imposibilitatea de a n-o putea afla de aiuri pe o cale ştiinţifică nu mai puţin sicură.

Metodul analitic cere mai întîi de toate de a se cerceta după putinţă dacă sonul *j* la începutul *Jiului* este primordial sau numai vechi.

Cu alte cuvinte, trebui să definim valoarea genetică a iniţialului }**K** în vorba poporului român; zicem: „în vorba poporului român", căci limba cultă poate fără nici un inconveninte să-**1** suprime cu desăvîrsire, înlocuindu-**1** în maioritatea cazurilor prin *dj (ge, gi)* ca la italiani[9], uneori excepţional prin i ca în *mai* din *majus,* sau prin s denaintea unei consoane, bunăoară *vrasbă* pentru *vrajbă.*

Toate vorbele de origine slavică cu >**K** în cap au conservat la noi întocmai sonul pe care-**1** au la slavi în prototipurile lor: *joardăjitniţă, jale* etc.

Această ecuaţiune însă n-ar fi nicidecum exactă în privinţa vorbelor române provenite din alte fîntîne decît acea slavică.

Drept probă, iacă un tabel:

IKug, latineşte *iugum,* după cum se citeşte în inscripţiuni şi-n cele mai vechi manuscripte[10];
îKoi, latineşte *Jovis;*
Hfos, latineşte *deorsum;*
TKude, latineşte *iudex;*
TKoc, latineşte *joco;*
TKumătate, latineşte *dimidietas;*
IKune, latineşte *iuvenis;*
TKunghi, latineşte *iugulum;*
TKur, latineşte *iuro;*
TKale, planta *salvia;*
IKold, medianul *soldum,* latinul *solidum*[11];
TKeţ, latineşte *sesşus,* în greaca bizantină *oevxţoq*[12];
}Kac sau *jaf,* de unde *ajăcui şi a jafui,* din medianul *sac*[13];
IKubră, adecă abces, greceşte *canpoq, canpia,* ***OT****mb6)v,* de la *orptco;*
TKemlă, nemţeşte *Semmel;*
TKeliţă, ungureşte *szelld* (citeşte *selld);*
IKemlugă, peştele *salmo;*
yKigă, la românii de peste Carpaţi numele *Sigismundus;*
IKigărit, ungureşte *szigor* (citeşte *sigor);*
IKumalţ, italianeşte *smalto,* nemţeşte *schmelz...*

De două ori avem ; = d, de şapte ori ; = *i,* şi de zece ori ; = s.

După ştiinţa filologică tranziţiunea lui s în ; fiind posibilă numai prin intermediul unui *z,* astfeli *că smalţ* bunăoară a trebuit întîi să devină *zmalt şi* apoi *jmalţ,* se pot da aci trei urme de această trecere prealabilă a lui s în *z* la români: *zachar dmsaccharum,,zer* din *serum şi zeghe* din *sagulum.*

înrudirea derivatului român; la începutul vorbelor cu un primitiv s ne ajută a descoperi sorgintea numelui topic *Jilu,* al căruia prototip este *Sil*

Pictet rennoadă la o temă *sil* anticul rîu *Silis* din provincia veneţiană, rîul *Silarus* din Galia Cisalpină, şi totodată mai multe ape *Sala, Salia şi Saale* din Spania şi Germania[14].

în adevăr, mai în toate limbele vechi ale Europei termenul *sal,* cu formele sale regularmerite scăzute *sil şi sul,* exprimă ideea de apă.

La celţii din Irlandia verbul *silim* însemnează a curge, iar substantivul *sal* - spumă şi mare.

Latineşte *salum* este de asemenea luciul mării şi chiar valurile unui fluviu, bunăoară în versul lui Staţiu:

„Amnis ut incumbens longaevi robora pontis
Assiduis oppugnat aquis: jam saxa fatiscunt,
Emotaequa trabes: tanto violentior iile,
Saevit enim majore *salo...*"[15]

Latinul *insula* şi germanul JnseZ nu sînt decît *in-sala,* adecă „în apă"[16]; tot precum elenicul vfjaoq - insulă vine de la crvcc - a curge[17], sau slavicul *ostrov* - insulă, din *stru* - a curge[18].

Cu *insula* sau *Insei* concoardă şi numele litvan al insulei: *sala*[19], iar în vechiul dialect stins pruso-litvan *salus* însemna moină sau baltă[20].

Toate acestea şi altele omogene provin din radicala indo-europee *sal* sau *sar,* **SL** *curge,* conservată mai cu seamă în limba sanscrită cu o mulţime de derivate analoage: *sara* - lac, *sărit* - fluviu, *sala* sau *salila* - apă etc.

Pliniu ne spune că sciţii numeau *Silis* două mari rîuri ale lor, Donul în Europa şi Iaxartul în Asia: „Tanain ipsum Scythae Silin vocant"[21], şi mai la vale: „includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silin vocant"[22].

Şi la sciţi dar termenul *sil* avea accepţiunea generică de *apă* sau de *fluviu.*

O dată zise acestea, după ce demonstrarăm mai întîi că forma cea veche a Jiului nostru a fost *Sil,* mai trebui oare vreun comentariu?

Dar o probă mai decisivă decît toate se conservă pînă astăzi în limba română.

53
Cuvîntul dacic „sir în limba română

Reproducem din d. Ion Ionescu un preţios pasagiu relativ la idrografia Mehedinţului:

„Trecînd dealul sau culmea cea mai înaltă a văii sau a luncei Motrului, dăm peste o mulţime de *păraie cari se numese jelţuri.* Satele din jelţuri sînt toate situate lîngă albiile păraielor. în valea de la Runcurel începe un jelţ, care se duce şi dă prin luncă la Mătăsaru. între culmea Motrului şi lunca Mătăsarului sînt văile prin cari trec jelţurile. Toate văile şi luncele sînt ocupate de ogoarele cele mai fertile ale locuitorilor din satele Miculeşti, Tihomir, Cozmăneşti, Slăvileşti, Sura; iar la Sac jelţul de la Miculeşti dă în jelţul de la Mătăsaru. Jelţul de la Mătăsaru se pogoară în jos pe la Drăgoteşti şi se uneşte cu cel de la

Miculeşti. Jelţurile aceste minunate se pot asemăna cu numeroase nervure ale unei frunze, căci nervure sînt apele cu luncele lor cele fertile. Dealurile sînt coperite cu păduri ce înfrumusețează coastele şi văile prin cari trec jelţurile. Verdeaţa şi activitatea vegetaţiunii este întreţinută numai de umezeala jelţurilor. Ce ar fi cînd apa din jelţuri s-ar scoate şi cu dînsa s-ar iriga luncele? Ar fi un spetacol unic şi pe care nu l-am văzut încă nicăiri, cu toate că am călătorit, şi încă pe jos, numai în Elveţia de două ori, şi am văzut multe şi minunate ţăre în occidentul Europei ca şi-n orient, şi în Asia-Mică, unde sînt peisagele cele mai pitoreşti şi mai frumos înzestrate de natură. în jelţurile din judeţul Mehedinţ pe lîngă matcele lor sînt şi alei de copaci; lîngă matcă şi pe albia văii sînt ogoare; la poalele dealurilor văilor sînt situate satele cu case între livezi de pruni şi de tot feliul de pomi roditori ce merg pînă sub sprinceana dealurilor. Din dreptul Mătăsarului peste deal se începe valea în care sînt satele Buhurel, Negomir, Ursoaie, Artan şi Rac. Apa ce trece prin această vale se numeşte jelţ şi merge pînă la Boreşti, unde se împreună cu mai multe jelţuri ce vin din văi şi merg toate la Ionesti de se varsă în Jii"[1].

Jelţ, această caracteristică denumire curat olteană a pâraielor, pe care în desert o veti căuta în restul Munteniei, în Ardeal sau în Moldova, ne oferă o formă modernizată a cuvîntului.

Nu mai departe decît în secolul XVI se zicea încă *jilţ,* pe cînd tot atunci Jiul se chema *Jil.*

într-un crisov de la Alexandru Mircea din 11 iuliu 1571, privitor la satul Turcenii din districtul Gorj, noi citim:

„Au fost dat ei cu sufletele lor lui Zacharia şi cetei sale moşia în Turceni *pe jilţ în sus,* iar moşia lui Maniu şi Stan este jumătatea cea *pe jilţ în jos"*[2].

Şi mai departe:

„Hotarul să se ştie *de la gura jilţului"*[3].

în acest important document termenul jilţ se repetă de cinci ori.

Astfeli vorba dacică *sil,* devenită *jil* printr-o lege de preferinţă a fonetismului român, după cum am văzut în paragraful precedinte, trăieşte pînă-n momentul de faţă în Oltenia, şi-apoi numai acolo, în deminutivul *jilţ,* contras din *jiluţ,* prin perderea lui *u* ca în *usc* din *usuc.*

Jil, rîu; *jilţ,* părîu; iacă o legitimă posteritate directă a *silului* dacilor.

Şi cîte mai sînt altele, menite a se dezmormînta din limba română cu încetul de către ştiinţa istorică, cu toate pedecele ce-i pune în cale pedantismul unor închipuiţi filologi, cari înlătureazâ orice nu li se pare a fi destul de *ciceronian* în graiul nostru, uitînd cu naivitate că o limbă, ca si un individ, se naşte dintr-un tată şi o mumă, nu dintr-un fantastic androgin.

înainte de a trece la cellalt nume al Jiului, să ne oprim o clipă asupra unor rîuri omonime.

54

Unde a fost districtul de Jales din secolul XIV?

Un părîu numit *Jaleş* din judeţul Gorj se citeşte deja în diploma mirciană din 1387[1], iar actul confirmativ de la împăratul Sigismund din 28 octobre 1429 ne spune şi mai lămurit că pe malul acestui rîuleţ se aflâ satul Arcanii[2], care în realitate există acolo pînă astăzi, încît nu mai rămîne nici o îndoială că *Jalesul* din 1387 si 1429 este identic cu actualul *Jales.*

După numele acestui părîu însuşi districtul Gorjului în aceleaşi două documente se cheamă „judeţ de *Jaleş".*

La prima vedere se pare curios cum de s-a botezat o regiune întreagă după numele unui rîuleţ fără nici o însemnătate, cînd ştim că nemic nu poate fi mai secundar şi mai terţiar decît părîul gorjean Jaleş, un biet afluinte al părîului Suhodol, carele la rîndul său se varsă în părîul Bistriţa, tributar iarăşi al părîului Tismana, tot din părîu în părîu!

Dar sînt oare mai respectabile părîul Covurlui sau părîul Tutova, după cari se cheamă două importante districte din Moldova?

Singura obiecţiune ce ni s-ar putea face este că satele Ploştina, Cireş şi Leurda, menţionate în diploma sigismundiană ca făcînd parte din „judeţul de Jaleş", aparţin astăzi Mehedinţului, nu Gorjului.

Da, însă ele se află anume la marginea dintre Mehedinţi şi Gorj, încît nu trebuia după secolul XV decît o mică modificare adimnistrativă pentru a le lua de la unul şi a le da celuilalt.

Tot astfeli satul oltean Cumanii Ia Dunăre nu mai departe decît sub Matei Basarab era documentalmente al Mehedinţului[3], pe cînd astăzi face parte din districtul Dolj[4].

Totul probează că-n vechime districtul mehedinţean se întindea mai mult decît acuma de la vest spre ost, adecă călca peste Dolj, şi mai puţin decît acuma de la sud spre nord, adecă era călcat de Gorj.

Aceasta se confirmă pe deplin prin mapa Olteniei, executată de către armata austriacă la începutul secolului trecut şi unde sînt indicate hotarele tuturor districtelor[5].

Iacă de ce, încă o dată, „județul de *Jales"* din epoca lui Mircea cel Mare este Gorjul, al căruia nume actual *Gor-Jiu* înseamnă slavoneşte „Jiul-de-sus", după cum *Dol-Jiu,* numele învecinat al districtului craiovean, vrea să zică tot slavoneşte „Jiul-de-jos".

O nouă probă, din cele nenumărate, cum că slavizarea nomenclaturei a fost la noi un simplu efect modern al influinței culturale a cirilismului, iar nicidecum al unui vechi amestec corporal cu slavii!

55
Originea cuvîntului Jaleş"

Prima silabă a numelui *Jales* este evidamente *sal,* cu aceeaşi rațiune cu care *Jil* e *sil,* ambele numi oferindu-ne două derivate colaterale din radicala ariană *sal,* a curge, din care provine accepțiunea substantivală de „rîu".

Este mai anevoie a limpezi a doua jumătate a cuvîntului Jaleş: sufixul-es.

El ne întîmpină de asemenea în alte numiri locale, ca fluviul *Argeş,* părîul *Brâteş* din Neamț şi lacul *Brăteş* din Covurlui, muntele *Cdrneşddn* Gorj, *Gbeş* şi *Biiteş* din Argeş, *Pändeş* din Dîmbovița, *Gureş, Băbeş* şi *Grbteş* din Prahova, *Spedeş* din Buzău etc, apoi în numi personale ca *Râreş, Scăfeş, Peneş, Oreş, Verdeş, Bbldeş, Răcleş, Măreş* şi altele; în fine, în vorbe ca *galeş, frunteş, oacheş, trupeş, leneş* şi aşa mai departe, toate cu accentul pe penultima silabă.

In limba maghiară sufixul -es (citeşte *-eş)* formează regularmente adiective determinative: *egyenes, penzes, beteges, reszeges, oreges, nemeş* etc, şi este cert că ungurii nu l-au împrumutat prin vecinătate de la români, căci el se află şi-ntr-o altă limbă fineză foarte depărtată, anume la laponi *; dar trebui oare să conchidem de aci viceversa, că -es ar fi la noi totdauna un maghiarism întocmai după cum *-nik* este totdauna un slavism sau *-giu* un turcism?

Cu alte cuvinte, neşte termeni ca „Argeş"/bunăoară, cari oferă toate indiciile unei înalte vechimi, să fie posterioare în limba română venirii ungurilor în Panonia în secolul X?

Există un mijloc decisiv de a răspunde la această întrebare.

Ca posteritate directă a tracilor, arnăuții sînt de acelaşi neam cu dacii, fără ca totuşi la coastele Albaniei să fi lăcuit vreodată ungurii.

Ei bine, în limba albaneză radicalele verbale formează prin sufixul *-es,* cu accentul pe penultima silabă ca şi la români, pe cînd la unguri el poate fi şi pe silaba antepenultimă, termeni substantivali şi adiectivali ca:

mbieles, sămănător, de la *mbîel,* seamăn;
mbyles, acoperiş de la *mbyl,* închei;
nemeş, blăstămător, de la *nem,* blastem;
prişes, corupător, de la priş, corump;
rîepes, călău, de la *rîep,* despoi;
hapes, cheie, de la *hap,* deschid;
hekîes, suferind, de la *hekî,* trag etc.

Cîteodată între radical şi sufix se intercalează o consună, ca în:

pimes, bețiv, de la *pi,* beau;
hames, mîncău, de la *ha,* mînc;
perghiones, spion, de la *perghioig,* pîndesc etc

Uneori în locul consunei figurează vocala de legătură e, ca în:

rembees, hoț, de la *remboig,* răpesc;
malekees, popă, de la *malekoig,* afurisesc;
kembees, zaraf, de la *kembeig,* schimb;
kendees, cîntăreț, de la *kendeig,* cînt, etc

D. Hahn constată un singur caz în care sufixul -es este secundar, adecă se adaugă nu cătră o radicală verbală, ci la o temă nominală: *vendes,* pămîntean, de la *vend,* loc[2].

Albanezul -es nu este decît sufixul arian primar *-as,* carele în maioritatea cazurilor cere accent pe penultima silabă, adesea pe ultima, niciodată pe antepenultimă.

Acest sufix în limba sanscrită formează:

a. Numi abstracte neutre ca:

tăras, răpeziciune, de la *tar,* astrăbate;
rdhas, taină, de la *rah,* a uita;
fdvas, putere, de la *cu,* a mări etc.

(3. Apelative neutre ca:

crăvaş, ureche, de la era, a auzi;
cietas, spirit, de la *cit,* a cugeta;
păyas, apă, de lapî, a bea etc.

y. în dialectul vedic, prin trecerea accentului pe sufix, adjective ca:

tarâs, iute, de la *tar,* a străbate;
tavds, forte, de la *tu,* a mări;
apăs, activ etc.

în limba litvană sufixul *-as* scade la *-es* ca şi la albanezi, mai lungindu-se printr-un *ia* complementar:

edesia, mîncare, de la *ed,* a mînca;
deghesîa, august, de la *deg,* a arde;
debesia, nor etc.

Lăsăm la o parte tranziţiunile sufixului *-as* în limbile elenă, latină, celtică, gotică, slavică etc, în cari toate el se manifestă mai mult sau mai puţin în diverse forme scăzute[3].

Avem acum a stabili o distincţiune foarte esenţială.

în limba maghiară sufixul *-es* este eminamente secundar, unindu-se adecă numai cu teme nominale.

în limba albaneză ca şi-n toate celelalte de tulpină indo-europee, sufixul *-es* este aproape exclusivamente primar, legîndu-se cu radicale verbale.

în limba română sufixul *-es* e cele mai de multe ori secundar, ca în *trupeş* de la *trup, leneş* de la Zene, *corneş* de la *corn* etc, fiind prin urmare de origine maghiară, cu atît mai mult că unele vorbe sînt identice în totalitatea compoziţiunii, de pildă *chipeş - kepes;* ne întîmpină însă din cînd în cînd, pe de altă parte, sufixul primar -es tocmai în termenii cei mai vechi din nomenclatura topografică, de exemplu *Argeş* de la o radicală *arg, Pandeş* de la o radicală *pand* etc, cari toate, departe de a prezintă ceva unguresc, denunţă o antică provenință dacică, nedeferind întru nemic de formaţiunile albaneze cu -es.

De această din urmă natură este şi numele Jaleşului.

Jaleş corespunde din punt în punt sanscritului *sal-as,* apă, format prin sufixul *-as* din radicala *sal,* a curge.

56
Rîul „Gnort"

Pe lîngă *Jîl* sau *Silis* şi *Jaleş* sau *Salas,* Oltenia mai are Gilortul, un însemnat afluinte al Jiului şi-n a căruia primă silabă deja d. Vaillant recunoscuse pe *Jîl,* dar s-a încurcat asupra *ortului,* derivîndu-1 din latinul *ortus,* început.

Ca şi *Jîl,* acest misterios *ort* poate fi descoperit numai într-un strat limbistic anterior pe teritoriul nostru cuceririi romane; din fericire, graiul român a conservat în adevăr o vorbă, o vorbă mai rămasă astăzi în cînturile poporane cele mai arhaice, care poate să ne conducă la o serioasă soluţiune, fără ca să fim constrînşi ca d. Vaillant a face din Gilort pe tatăl Jiului: „Gilliortus".

Vorba în cestiune este: *„ortoman",* al carii înţeles apare foarte limpede în următorul pasagiu al baladei *Mieoară:*

„Şi se sfătuiră
Pe l-apus de soare
Ca să mi-1 omoare
Pe cel moldovean,
Că-i mai *ortoman,*
Şi-are oi mai multe,
Multe şi cornute,
Şi cai învăţaţi,
Şi cîni mai bărbaţi..."[1]

Sau în balada *Balaurul:*

„Cel viteaz de *ortoman*
Izbea negrul dobrogean,
Şi cu pala lui cea nouă
Tăia balaur în două..."[2]

Ortoman se descompune în *orto* şi *man.*

Man, germanul *mann,* celticul *mon,* sanscritul *manus* şi *mânu,* om, ne întîmpină în limba română ca final acolo unde se cere a se da mai multă vigoare fondului expres în prima parte a cuvîntului, adecă a face ideea mai *bărbată;* astfeli din *gog,* prost, *gogoman,* şi mai prost; din *hoţ,* bandit, *hoţoman* şi mai bandit; din *marghiol,* glumeţ, italieneşte *mariolia,* neogreceşte jiapȚioMa, *marghiloman,* şi mai glumeţ etc'

Acelaşi roljoacă în alte vorbe române finalul *-andru,* elenicul &v5po<;, din indo-europeul *nara* = *anra* cu intercalarea eufonică a lui *d* întocmai ca în francezul *gendre* din *gener,* sanscritul şi zendicul *nar,* celticul *nerth,* sabinul *nero,* albanezul *nîeri,* adecă iarăşi om sau bărbat ca şi *man;* bunăoară: *flăcăiandru,* ce de mai *flăcău; copilandru,* ce de mai *copil* etc, iar într-un basm poporan foarte vechi: *seteşandru,* ce de mai *setos; chitaciandru,* ce de mai *iute;fălcăşandru,* ce de *mai fălcos*[2].

Man şi *andru* n-au putut rămînea în graiul nostru decît de la daci, unicul strat primordial peste care se suprapusese imediat elementul latin.

Man în cuvintele române compuse fiind o simplă întărire cată dară să cercetăm valoarea lui *orto,* în care se coprinde simţul fundamental al vorbei *ortoman.*

Acest *orto* este cu totul nedependinte de grecul 6p66<; drept, a căruia formă dorică Pop06<;[4] corespunde arianului *vardha*[5], de unde anevoie se poate deduce tema *orto,* evidamente născută, ca şi *Olt* din *Alt,* dintr-un prototip *arta.*

Erodot zice că numele cel antic al perşilor a fost 'ApTccîai şi că-n limba lor cuvîntul *arta* însemna ceva mare, jieyocv[7].

Lexicograful Esichiu este şi mai explicit:

într-un pasagiu el ne spune că vorba *arta* avea persianeşte trei înţelesuri: mare, jjiyccţ; luminos, A,ajj,itp6<;; viteaz: Apxaîoi, oi fjpcoeq îcapd riepaaiq[8].

într-un alt loc mai adauge că forma *artad* însemna la perşi „drept": 'AptaSeq, oi 8IKCCIOI, \>no Mccycov[9].

Mare, luminos, viteaz, drept, iacă dar un bogat grup de accepţiuni ale termenului *arta* în antica limbă persiană, toate foarte apropiate de ceea ce exprimau dacii prin *orto.*

Rawlinson a adunat din fîntîne clasice următorul registru de numi proprii medo-persice coprinzînd cuvîntul *arta,* pe cari nu i-a fost greu a le explica cu ajutorul limbei zendice:

Artabardes, din *arta* şi *vereto,* celebru: foarte celebru;
Artabarzanes, din *arta* şi *berez,* strălucit: foarte strălucit;
Artachaeus, din *arta* şi *hakhă,* amic: foarte amical;
Artapatas, din *arta* *şipaiti,* domn: mare domn;
Artasyras, din *arta* şi *sura,* soare: luminos soare;
Artaxerxes, din *arta* şi *khşatra,* rege: mare rege;
Artochmes, din *arta* şi *takhma,* tare: foarte tare etc.[10]

în limba zendică *arta* ne apare sub formele colaterale: *areta,* ceva perfect; *aretha,* lege; *ereta,* înalt; *erethe,* dreptate; *erethwa,* adevărat etc.

Cuvîntul *arethamant,* drept, legal[11], reproduce pînă şi partea finală din al nostru *ortoman,* pe care-l regăsim de asemenea în numele propriu persian *Artamenes.*

Din limbele eranice moderne, tot aci aparţin armeanul *ardar* şi oseticul *aldar* în înţeles de stăpîn[12], iar Pictet reduce la aceeaşi temă pe celto-irlandezul *ort,* nobil[13], şi Curtius pe grecul ăpxi, drept, pe ocpexfi, forţă, pe ctpi în ccpiaxog, cel mai bun etc.[14]

Am mai putea menţiona pe modernul persian *ard,* voinic.

Toate acestea ne readuc la „orto-mantd" român.

Orto, primitivamente *arta,* implicînd ideea fundamentală de ceva bun, drept şi viteaz totodată, adecă un complex ce s-ar putea traduce prin „voinic", finalul *man* vine de mai întăreşte această noţiune, astfeli că *ortoman* vrea să zică: „foarte voinic".

Dar constatîndu-se antica existinţă şi nuanţele de semnificatiune ale cuvîntului *ort* conservat chiar în limba română după cum constatarăm în acelaşi timp tot în limba română cuvîntul *jil,* ce este oare *Gilortul?*

Compus din *sil-arta,* el însemna în limba dacică „rîu voinic", un epitet ce i se cuvenea pentru natura cursului său, care - după observaţiunea ingenierului Kopystynski - „face multe şi mari curbături şi, cînd creşte, nomoleşte tot împrejur"[15].

57
Rîuleţul „Giomartil"

Tot în Oltenia se mai află o apă purtînd un nume dacic analog cu al Gilortului.

E *Giomartil,* un părîu ce curge prin districtele Dolj şi Romanaţi, vărsîndu-se în Oltet.

Gîo, adică *Giu,* reprezintînd pe dacicul *sil,* avem de lămurit numai finalul *marţii.*

Pictet a constatat existinţă unei radicale indo-europee *mart* în înţeles de „vioi", de unde persianul *mart* - viu, celto-irlandezul *marthaim* - a trăi şi *mart* - vacă, latinul *martes* - jder, germanul *marder* etc.[1]

Cuvîntul *marţii,* identic prin elemente formale cu germanul *marder,* ar putea fi un membru dacic din acelaşi grup, denotînd un prototip *martira,* din radicala *mart* şi sufixul -ra.

Părîul *Giomartil,* adecă *Sil-martira,* ar fi în acest caz rîu-vioi, întocmai după cum Gilortul, adecă *Sil-arta,* este rîu voinic.

Semnificaţiunea termenului *martira* rămîne însă docamdată dubioasă, în aşteptare de a i se găsi o urmă decisivă în limba română sau în acea albaneză, cari amîndouă sînt în privinţa graiului dacic ceea ce e coptica pentru descifrarea ieroglifelor sau persiană pentru monumentele zendice.

Tot ce se poate spune cu certitudine este numai atîta că numele părîului *Giomartil* coprinde în sine elementul *sil* - rîu, şi un alt element neprecizat încă *martira...*

58
Numele Jiului în Ptolemeu

Numele dacic al Jiului *Sil* ne-a împins pe nesimţite a cerceta nomenclatura congeneră a Jaleşului: *Salas,* a Gilortului: *Sil-arta* şi a *Giomartilului: Sil-martira,* toate în Oltenia.

Puntul la care trebui să revenim după această lungă excursiune este duplicitatea nominală a Jiului.

Pe lîngă *Sil,* păstrat în gura poporului nostru şi care cată să fi fost numele părţii superioare a Jiului, căci nu pe cîmpie, ci în regiunea muntoasă se operase amestecul elementului latin cu cel dacic dînd naştere naţionalităţii române, acest fluviu mai purta tot atunci în porţiunea-i dejos un alt nume, ce se află înscris peste puţin după cucerirea Daciei în preţioasa compilaţiune a lui Ptolemeu.

Imediat spre apus de Olt şi imediat spre răsărit de Temeş, în mai multă apropiare de cel întîi, geograful alexandrin face a se vărsa în Dunăre, nu departe de gura rîului Cebru de pe malul opus al Bulgariei, un fluviu în care deja Ukkert a recunoscut pe al nostru Jiu[1].

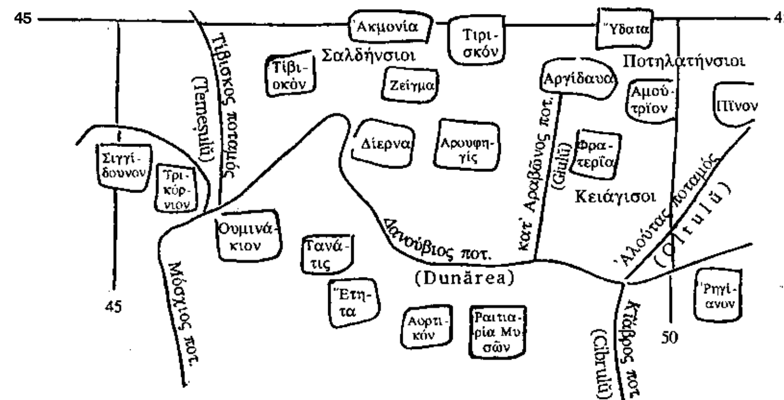
Ptolemeu, după toate ediţiunile, îl numeşte 'Pccpcov; dar toate manuscriptele, de altă parte, ne autoriză cu acelaşi drept de a citi 'Apcc-Pcbv, căci atît în text precum şi pe mapă acest cuvînt figurează nedespărţit de prepoziţiunea elizibilă **KOCTOC**, astfeli că denaintea textului KaTapapcovo^Trotajioa) depinde de la perspicacitatea editorului de a preferi pe ***KOLX*** 'ApaPcovoq rcoTau\ou sau pe *Kaxâ* 'Pccpcovo<; *Koxa\iox>,* adecă: „către rîul Arab" sau „către rîul Rab", una din două.

Arab sau *Rab,* oricum să fie, vom dezbate aiuri originea şi semnificaţiunea acestui nume; aci docamdată ne mărginim a constata că aşa se cheamă Jiul în Ptolemeu.

Pentru a preveni în astă privinţă orice controversă, iacă în facsimile bucata olteană a Daciei după codicele vatopedian din secolul XII, cel mai vechi manuscript cunoscut al operei lui Ptolemeu.

Acolo dar unde se descarcă în Dunăre, Jiul se chema *Arab* sau *Rab,* numele ce-i dederă probabilmente învecinaţii misi de lîngă Pamocpicx M-oacov, făcîndu-l apoi cunoscut grecilor, prin intermediul cărora va fi ajuns pînă la Ptolemeu; mai încolo în munţi acest fluviu se zicea *Sil,*

transmiţîndu-se cuvîntul prin moştenire de la daci la români şi persistînd pînă-n zilele noastre.

59
Concluziunea despre fluviile binome din Muntenia

În paragrafii precedinţi ne-am încredinţat că:

1. Dunărea din vechimea cea mai cănuntă a purtat două numi: *Ister* de la gură pînă la Olt, adecă în regiunea cîmpeană, şi *Danubius* de la Olt în sus, unde-şi sparge lîngă Orşova un drum între Balcan şi Carpaţi;

2. Oltul avusese iarăşi două numi: *Maris* pe şes, *Alta* în munţi;

3. Jiul de asemenea se chema *Arab* sau *Rab* în partea-i inferioară, pe cînd locuitorii zonei de sus îl cunoşteau sub numele de *Sil;*

4. în fine, după ce demonstraserăm mai denainte că Argeşul se numea *Marisca* pe cîmpie, am arătat apoi în treacăt anticitatea celuilalt nume al său, *Argas,* asupra căruia vom avea a vorbi pe larg mai departe în monografia urbilor şi carele nu încăpea aiuri decît la cursul superior al acestui fluviu.

Ister-Danubius, Maris -Alta, Arab-Sil, Marisca -Argas, iacă dar o bogată binomitate fluvială, din care însă românii nu cunosc decît numile cele curat muntoase: *Dunăre* şi nu Istru, *Olt* şi nu Maris, *Jii* şi nu Arab, *Argeş* şi nu Marisca, ceea ce probează încă o dată că naţionalitatea noastră se născuse exclusivamente pe plai, de unde s-a pogorît pe şes cu mult mai tîrziu, avînd deja o limbă formată.

Faţă cu acest tabel binominal se mai naşte o nouă întrebare.

Afară de Dunăre, care aparţine aşa-zicînd Europei întregi, celelalte trei fluvii ale noastre cîte cu două numi, Oltul, Jiul şi Argeşul, se află toate înjumătăţea cea occidentală a **Ţărei** Româneşti.

De ce **bare** să nu fi fost tot aşa de binome rîurile ceva mai orientale, mai cu seamă Dîmboviţa şi Ialomiţa?

Problema fiind dintre cele mai interesante, sîntem datori a-i acorda un moment de atenţiune.

60
De unde şi pînă unde au locuit slavii în Muntenia

Rîul cel mare *Dîmboviţa,* rîuleţul *Dîmbovnic* ce se varsă în Neajlov, părîul *Dîmb* din Prahova şi părîul *Dumbrăveni* din Tutova, toate derivă din tema slavică *dîmb,* avînd semnificaţiunea de stejar, de unde limba română are *dumbravă* (quercetum Eichenwald) şi *dumbravnic* (melissophyllum, Waldmelisse)[1].

Tot de acolo mai avem noi *dîmb* (collis, Hiigel), căci verbul *dubiţi* sau *dimbiti* înseamnă la slavi a sta în sus, *erectum stare,* ceea ce se aplică dopotrivă cătră un arbore şi cătră o movilă[2].

Lăsînd însă la o parte accepţiunile cele secundare, vorba *dîmb* exprimă în toate dialectele slavice, vechi şi nouă, ideea principală de *stejar.*

D. Bolliac zice într-un articol:

„Pentru ce *apele verzi* ale Dîmboviţei se cheamă *Dîmboviţa* vor spune-o norociţii generaţiunilor viitoare"[3].

Fără a aştepta moartea generaţiunii prezinţi, noi vom răspunde de pe acum venerabilului nostru arheolog că apele cele verzi ale Dîmboviţei se cheamă Dîmboviţa tocmai pentru că slavilor de pe la începutul evului mediu, ca şi d-lui Bolliac mai deunăzi, ele se păruseră *verzi.*

Dîmboviţa se descompune în trei părţi constitutive egalmente slavice:

1. Radicala *dîmb,* stejar;

2. Dezinința adiectivală *va: dîmbo-va,* prin care cuvîntul ia înţelesul de „a stejarului", adecă „foaie de stejar";

3. Sufixul *-iţa,* generalmente deminutiv, aci totuşi semnalînd numai substantivarea adiectivului *Dîmbova,* ca şi-n o mulţime de alte cazuri de numi proprii locale, culese de d. Miklosich[4].

Dîmboviţa cea verde, după cum o numeşte d. Bolliac, nu este filologiceşte altceva decît o „foaie de stejar", iar nicidecum un Mesia al generaţiunilor viitoare, sau vro imaginară vorbă latină *Ambaevites,* „două viţe", după cum îşi închipuia un respectabil filoromân[5].

Să trecem la *Ialomiţa.*

D. Bolliac, pe care ne place a-l cita de cîte ori este înjoc observaţiunea exterioară a lucrurilor, ne spune:

„Cine poate zice că Ialomiţa nu este cea mai *galbenă* gîrlă ce avem în ţara noastră?"[6]

D-sa rătăceşte însă cînd iese din familiara sferă a impresiunilor de pe natură, adăugind că ar fi citit în neşte crisoave de pe la 1600 chiar numele de *Galbena* şi că însăşi vorba Ialomiţa ar deriva din yiaXo doric (!) şi din *mita,* „galben într-un dialect celt" (?)

D-sa rătăceşte, căci:

1. In istorie nu se vorbeşte cu „foiletînd prin crisoave găsesc", după cum se exprimă d-sa, ci se indică datul cronologic al documentului si locul numerotat unde se află;

2. Nu numai pe la 1600 acest rîu purta actualul său nume, dar încă la 1387, într-un crisov al monastirii Nucetul, unde Mircea cel Mare dăruieşte călugărilor toate bălţile pînă la gura *Ialomiţei:* „dori do ustíe *Ialovnitzi*"[7];

3. Dacă *Ialomiţa* s-a născut dintr-o închipuită limbă mixtă celto-dorică din anticitatea cea mai depărtată, apoi uricarii români de pe la 1600, cari nu ştiau nici doriceşte, nici cu atît mai puţin celticeşte, cum oare să fi putut ghici atît de bine că acea construcţiune verbală vrea să zică „Galbenă"?

Astfeli, din toată teoria d-lui Bolliac numai culoarea *galbenă* a Ialomiţei rămîne în picioare, rîurile diferind în adevăr adesea prin nuanţe, fie din cauza compunerii geologice relative a albiilor, fie din a diversei nature sau dispoziţiuni a malurilor, fie din a materialului de aluviune ce cară.

Noi am văzut mai sus că Dîmboviţa, deşi verde, totuşi nu s-a numit *verde,* ci numai prin asociaţiune de idei cu verdeaţa s-a zis „foaie de stejar".

Tot aşa Ialomiţa, în loc de a se zice *galbenă,* şi-a căpătat un nume după o altă proprietate a sa mai pronunţată, care poate să fie cu *gălbeneaţă* într-o relaţiune foarte indirectă.

Dacă popoarele ar chema toate rîurile lor numai d-a-dreptul după culoare, vocabularul idrografic ar trebui să fie foarte scurt, deoarăce numărul culorilor propriu-zise este de tot mărginit.

Forma cea corectă a numelui Ialomiţa, pe care am văzut-o în diploma marelui Mircea, nu este cu *m,* ci cu v: *Ialovita.*

N din crisovul mircian: *Ialov-niţa,* provine din facultatea limbei slavice de a adăuga acest son către sufixul *-iţa* sau de a-l suprime pur şi simplu, după consideratiuni momentane de eufonie[8].

Cu primitivul *v Ialomiţa* ne întîmpină deja în scriitorii bizantini din secolii VII şi VIII după Crist.

Teofilact Simocata, mort pe la anul 640, o numeşte mipccKicx[9].

Călugărul Teofan Cronograful, născut pe la anul 784: UpocKia[10].

Safafik transcrie ambele aceste grecisme prin *Ilovace*[11] şi traduce însuşi numele, ca şi al nostru **Şincai**[12], prin *Ialomiţa.*

Noi credem că o transcripţiune mai adecuată din 'HXaPccKia şi 1^Paida este *Jalovka.*

A

In adevăr, aşa se zice Ialomiţa şi în cronica maghiară a lui Ioan de Kikuiew din secolul XIV[13].

Sufixele *-iţa* şi *-ka* fiind perfectamente echivalinţi în limba slavică, mai ales în numi proprii locale, Dîmboviţa se chema uneori şi *ea.Dîmbovca*[14].

Elementul material al cuvîntului fiind determinat, să ne-ntrebăm acuma: ce vrea să zică *Ialoviţa* sau *Ialovca?*

Ceea ce caracterizează regiunea propriu-zisă a Ialomiţei noastre, după cum am indicat-o deja în parte vorbind despre bordeie, este o pustietate mlăştinoasă şi neroditoare, un feli de Sahara a Daciei.

Descriind sub anul 590 expediţiunea bizantinului Prisc contra slavilor de la Ialomiţa, Teofilact zice:

„Dînd peste *mlaştine,* grecii s-au încurcat într-un pericol extrem, încît toată oştirea ar fi perit dacă tribunul Alexandru nu reuşea s-o scoată cu grabă din acele *locuri băltoase şi noroioase"*[15].

Bizantinii trecuseră atunci Dunărea la puntul numit actualmente Vadul-Oii, deoarăce Teofilact ne spune că mai îndată ei au şi sosit la Ialomiţa, ceea ce e peste putinţă la orice altă trecătoare danubiană, căci imediat mai sus numeroase insule desfac Istrul în mai multe ramure, iar imediat mai jos se întrepune între el şi Ialomiţa uriaşul brat dunărean Borcea.

Peste cîţiva ani grecii trec Dunărea într-un alt loc cu mult mai spre apus, anume undeva între Turtucaiu şi Silistria, căci Teofilact ne arată că era departe de Ialomiţa; şi apoi mergînd înainte spre acest rîu, ei nemeresc - zice scriitorul bizantin - „peste neşte *locuri fără apă,* rătăcind vro trei zile"[16].

Teofan si traducătorul său latin Anastasiu Bibliotecarul, care trăia pe la anul 850, sînt nu mai puţin expliciţi asupra naturei fizice a spaţiului intermediar dintre Dunăre şi Ialomiţa: *„arida inaquosaque loca"*[17].

Ei bine, această sterilitate a ţărei ialomiţene dejur înjur trebuia să fi izbit pe slavi mai mult decît chiar culoarea galbenă, care impresionase atît de mult pe d. Bolliac.

S-ar putea zice, ce-i drept, că ideea de *galben,* frunză *galbenă,* faţă *galbenă,* nu e fără legătură cu ideea de *sterilitate;* noi totuşi sîntem dispuşi a crede că la formaţiunea numelui Ialomiţei această poetică asociaţiune n-a jucat mai nici un rol.

Oricum să fie, este cert că *sterilitatea* predomneşte în cazul de faţă asupra *gălbenelei.*

Adiectivul *ialov,* de unde *ialoviţa* şi *ialovka,* ca şi *dîmboviţa* şi *dîmbovka* din *dîmb,* două forme substantivale echivalinţi, înseamnă în toate dialectele slavice: *arid, sterp, neroditor,* fie Vacă, fie cîmp, fie oaie, fie arbure[18].

Ialomiţa, care scaldă în de'şert profilul vastului bărăgan fără să-1 poată fertiliza, este fluviul cel mai sterp al României.

Am demonstrat că Dîmboviţa cea verde şi Ialomiţa cea galbenă sînt neste numi eminamente slavice, pe cari românul nu le-ar putea traduce decît prin *Foaie-de-stejar* şi *Stearpă.*

Vom vorbi aiuri despre Prahova, Ilfov, Cricov şi celelalte rîuri secundare:, toate nu mai puţin slavice prin nomenclatură şi toate în pătratul cîmpean oriental al Munteniei.

Aci este locul de a constata atîta că, de cînd există Dacia, slavii, ca element compact, n-au lăcuit niciodată şi niciodată n-au fost în stare de a pătrunde în **Ţara** Românească decît numai şi numai în porţiunea teritorială coprinsă între Dîmboviţa şi Ialomiţa, ajungînd spre apus pînă la Argeşul de jos şi întinzîndu-se spre răsărit dincolo de Buzău.

Despre Moldova noi nu vorbim aice.

Oltenia şi munţii de la Muscel pînă la Vrancea au fost pururea vergure de orice impoporare slavică.

Teofilact şi Teofan, scriitori de cea mai înaltă autoritate, cel întîi fiind contimpurean evinemintelor şi cel al doilea bazîndu-se pe memorii sincronice, mărginesc în modul cel mai decisiv *Slavonia* de la Istru, din secolul ei de apogeu, într-o sferă ceva în stînga şi ceva în dreapta de Ialomiţa, nu mai încolo.

O mărturie tot atît de preţioasă o găsim în bizantinul Menandru, un scriitor iarăşi contimpurean evinemintelor, carele ne spune sub anul

581 că hanul avarilor, ce lăcuiau atunci în partea occidentală a Temeşianei, fiind iritat pe slavi din cauza refuzului lor de a-i plăti un tribut, trece Dunărea din Ungaria în Serbia, păşeşte prin toată Bulgaria pînă la Dobrogea, aci trece din nou Dunărea, naturalmente undeva între Brăila şi Silistria ca linie corespunzătoare litoralului dobrogean, şi apoi pradă ţara slavică, adecă preajmele Ialomiţei, ca şi-n Teofilact sau în Teofan[19].'

Dacă slavii ar fi lăcuit în Oltenia sau măcar puţin spre apus de Argeş, oare nu era absurd din partea avarilor de a veni să-i caute tocmai prin Dobrogea, pe cînd nu aveau, ca unii ce domneau în Temeşiana, decît să treacă Dunărea pe la Severin sau pe la Măgurele, ori să vină pe uscat prin Vîrciorova?

Este dar învederat că în secolii VI, VII şi VIII posesiunile slavice în Dacia nu se întindeau spre occidinte mai departe de Dîmboviţa, iar centrul puterii lor, unde veneau sa-i izbească succesivamente grecii şi avarii, era în vecinătatea Ialomiţei.

Nici un popor slavic n-a lăcuit vreodată în Dacia spre apus de Argeş, şi mai cu seamă în Oltenia; nici un popor slavic, afară doară de cîte un izolat sătuleţ serb sau bulgar, colonizat de peste Dunăre şi adăpostit sub deplina dominaţiune a elementului român şi-apoi chiar aceasta cu mult mai încoace de secolul VIII.

Străbătuţi pe pămîntul românesc cam între anii 300-400 după Crist, căci prima menţiune despre stabilirea lor la noi se află în Cesariu, fratele sîntului Gregoriu Teologul, adecă un scriitor din secolul IV[20], slavii ocupară aci teritoriul totdauna cel mai puţin lăcuit din cauza acelor omorîtoare condiţiuni climaterice, pe cari noi le descriserăm mai sus din diverse punturi de vedere.

Cum că la venire ei nu găsiseră între Buzău şi Dîmboviţa mai pe nimeni, nemerind într-un feli de pustiu, dovadă este, între celelalte, că n-a fost cine să le spună nici încai numirile cele vechi ale localităţilor, numiri ce se transmit generalmente fără nici o modificare din popor în popor şi din ginte în ginte, mai ales în privinţa fluviilor, ale cărora maluri sînt mai totdauna şi mai pretutindeni cele mai lăcuite, astfeli că peste mii de ani *Pyretos* al lui Erodot este tot *Prut, Alutus* al lui Naevius este tot *Olt* etc.

Din Teofilact, din Iornande[21], din împăratul Mauriciu[22] şi din alte fîntîne mediane, pe cari nu aci este pentru noi locul de a le cita, ne încredinţăm că spre nord dominaţiunea slavilor în **Ţara** Românească, adecă în regiunea Ialomiţei cu o coastă la Dîmboviţa şi o coastă peste apa Buzăului, nu mai mult decît atîta, se întindea în sus pînă la zoana pădurilor, prin urmare pînă la brîul teritorial intermediar între poalele Carpaţilor şi Dunăre.

Toţi pînă la imul caracterizînd locuinţa danubiană a slavilor prin *mlastine şi păduri,* şi absolutamente nemini prin *păduri şi munţi,* aşadar este în cestiune laturea cea *mlaştino-păduroasă* pe care o cînta din vecinătate Ovidiu:

„Non avis obloquitur silvis nisi si qua remotis,
Aequoreas rauco gutture potat aquas"[23].

Pădurile cele depărtate în mijlocul bălţilor sălcii, despre cari vorbeşte aci poetul, im erau în Dobrogea, nu numai pentru că ne-o spune termenul *remotae,* dar şi pentru că acolo nu se găseau nici arbori izolaţi, necum păduri:

„Poma negat regio; nec haberet Acontius in quo
Scriberet hic dominae verba legenda suae;
Aspiceres *nudos sine fronde, sine arbore campos!"*[24]

Cele două versuri din Ovidiu se referă la aceeaşi parte de loc, pe care noi o văzuserăm descrisă în Teofilact, Teofan, împăratul Mauriciu etc.

Este ţara ialomiţeană.

Pe timpul lui August, în veacul de mijloc, astăzi, ea nu s-a schimbat niciodată.

Trăgînd acum pe hartă o linie de la Brăila prin Buzău şi Ploieşti pînă la Tîrgovişte, apoi de la Tîrgovişte prin Bucureşti pînă la Olteniţa sau Călăraş, şi-n fine de aci pe Dunăre iarăşi pînă la Brăila, ne putem forma o imagine aproximativă a *Slavoniei* danubiane dintre secolii V-VIII; notînd însă bine că pe acest spaţiu desimea elementului slavic era foarte disproporţionată, avînd *maximum* la gura Ialomiţei şi scăzînd din ce în ce mai mult în măsura depărtării de acolo.

Pe cît este de cert că slavii au botezat la noi Dîmboviţa si Ialomiţa dempreună cu celelalte rîuri mai mici din porţiunea ost-sudică a **Ţărei** Româneşti: Prahova, Ilfov, Cricov, Teleajen, Milcov etc; pe cît este de cert că, lă aşezarea lor în morbifica regiune a mlaştinelor danubiane, ei o găsiseră aproape pustie; tot pe atîta e de cert că străbunii noştri începuseră anume în urma slavilor, descinzînd din munţii Olteniei şi ai Muscelului, a înainta gradat în această direcţiune, dînd la fiece pas

peste neşte numiri locale slavice deja înrădăcinate, pe cari le-au şi adoptat în cea mai mare parte.

întîmplată în urma lui Teofilact, Menandru, Iornande, Mauriciu şi a celorlalte fîntîne istorice de pînă la 650, mişcarea românilor spre Ialomița se poate fixa cu destulă preciziune în intervalul secundei jumătăți a secolului VII, adecă vro cinci sute de ani şi mai bine după intrarea legionarilor lui Traian în muntoasa lăture apuseană a Daciei.

Pînă atunci strămoşii noştri nu se întîlniseră nicăiri şi nu aveau unde să se întîlnească nicăiri cu elementul slavic, carele se ferea pururea de plai, urcîndu-se în regiuni deluroase doară în cazuri de forță maioră, cînd strîmtorat de pretutindeni nu avea încotro să apuce; pe cînd din contra naționalitatea română, antică odraslă alpo-pireneică, se ferea pururea de cîmpie, pogorîndu-se de nevoie în şes numai şi numai cînd nici într-un feli nu putea să încapă la munte.

Este încă o aplicațiune a legii istorice de *influință teritorială postumă,* pe care noi am dezbătut-o pe larg vorbind despre diferință dintre geți şi daci.

Să trecem acum la apele oltene, prin cari vom încheia idrografia munteană din epoca lui Ovidiu.

61

Limba dacică, limba slavică si limba română

• Primul rîu interior pe care l-au cunoscut romanii descălecînd pe teritoriul Munteniei a fost rîuletul Cerna, la hotarul între Temeşiana si Oltenia.

în epigrafia daco-romană din epoca colonizării şi mai încoace numele acestei ape, care este de o importanță idrografică atît de mică, joacă un rol foarte însemnat din cauza stațiunii militare omonime, unde însuşi cuceritorul Daciei stabilise o colonie latină.

D. Laurian rezumă în următorul pasagiu indicațiunile anticității asupra Cernei:

„Ruinele acestei cetăți romane sînt în înghiul de către nord-vest cel format de Dunăre şi de rîul Cerna, care se varsă într-însa sub 40°8', 44°4'. Fundamentele castelului formează un pătrat a cărui linie paralelă cu Dunărea face 120, cealaltă paralelă cu Cerna 100 de paşi. Dar cetatea trebui să se fi întins cu mult mai departe prin această vale. Urme de zid, afară de fundamentele castelului, se mai văd în deosebite locuri. Cărămidele şi cimentul nu lasă nici o îndoință asupr^ romanității aces-

tor ruine. Famoasă fu în vechime astă cetate ca o colonie fundată chiar de împăratul Traian: in Dacia quoque *Zernensium* colonia a Divo Traiano deducta iuris Italici est, zice iurisconsultul Ulpian. Inscripțiunea cea luată de Caryophilus din băile Erculane face dintr-însa o stațiune militară: expraefectus Legionis V stationis *Tiernensis.* Tablele cerate spun şi de un Giove Cernean: Artemidorus Apollonis Magister Collegii Jovis *Cement* Aici era a doua trecătoare peste Dunăre din Mesia în Dacia. Pozițiunea geografică a locului acestuia e drept însemnată şi de Ptolemeu, care-1 numeşte *Dierna,* şi de *Tabla Peutingeriană,* care-1 numeşte *Tierna*"[1].

Dacă vom rectifica câ-n inscripțiunea de la Mehadia este *Tsiernensis,* iar nu *Tiernensis*[2], schița d-lui Laurian va fi corectă.

Aşadară rîuletul Cerna din Oltenia şi Temeşiana se numea astfeli deja în epoca dacilor.

Dar cuvîntul *Cerna* este tot ce poate fi mai slavic! exclamă panslaviştii[3].

Deci - încheie dînşii - dacii au fost slavi.

S-a prea grăbit concluziunea.

Este drept că-n toate dialectele slavice vorba *czern, czarn, czorn* înseamnă *negru.*

E drept nu mai puțin că numele rîulețului *Cerna* se traduce româneşte prin „Neră", adeacă *neagră,* bunăoară în admirabila baladă poporană despre Erculean:

„Pe mal se opreşte,
Cu *Cerna* grăieşte:
«*Neră* limpezie,
Stăi de-mi spune mie etc.»"[4]

Cu toate astea, înainte de a risca o soluțiune istoricul este dator a lua toate măsurele pentru a nu se poticni cumva peste periculosul: „post hoc, ergo propter hoc".

Limba dacică fiind de aceeaşi tulpină indo-europee ca şi graiurile german, grec, latin, persian, slavic etc, oare nu se poate întîmpla foarte lesne că o zicere oarecare să fie comună sub aceeaşi formă la două sau mai multe din aceste vere primare, după cum *nasum* latin nu se deosebeşte de *nase* german şi de *nas* sanscrit?

Posibilitatea unei asemeni coincidințe fiind necontestabilă, vine acum o a doua cestiune.

Deşi forma dacică ar putea să fie pe deplin aceeaşi cu forma slavică, fără ca să urmeze de aci că dacii au fost slavi, totuşi ambele forme sînt ele oare în realitate aşa de perfectamente identice, după cum o pretind slavistii?

Să vedem.

La slavi predomneşte sonul palatal *cz,* adecă ci, pe care numai serbii l-au redus la sibilantul *tz.*

Acest element fonetic nu ne apare deloc în numele dacic al Cernei, ale căruia forme în monumente sînt:

1. în Ptolemeu: Aiepvcx;

2. Pe *Tabla Peuntingeriană: Tierna;*

3. în inscriptiunea de la Mehadia: *Tsierna;*

4. La Ulpian: *Zerna.*

Apoi localităţi învecinate cu acelaşi nume, fie pe malul danubian sudic după unii, fie după alţii chiar în Oltenia actuală:

5. în *Notitia Dignitatum,* faţă cu vărsarea Cernei în Dunăre: *Transdiernis;*

6. Tot acolo, o altă staţiune în apropiare: *Zernes*[5]*;*

7. în Procopiu. Zepvrig[6].

Cerna din table cerate, citată de d. Laurian, se apropie de *Tsierna* din inscriptiunea de la Mehadia sau de *Tierna* de pe *Tabla Peutingeriană^* confundîndu-se c cu t, întocmai precum în cursul evului mediu scribii puneau „nacio" sau „oracio" în loc de „naţio" sau „oratio".

Să clasificăm acum cele şapte forme de mai sus.

Două dintre ele sînt cu dentala *d: Dierna.*

Una cu dentala r: *Tierna.*

Forma cu *z: Zerna* sau *Zernes,* repeţită de trei ori, adecă cea mai răspîndită, este un evidinte românism din *Dierna,* un provincialism daco-roman ca şi-n *zi* din *dies, zece* din *decern* (ital. *diece), zău* din *deus* (franc, *dieu)* etc.

Forma cu *ts: Tsierna,* întrebuinţată numai într-un rînd, este iarăşi o proprietate a dialectului latin din Dacia în loc de *Tierna,* ca şi-n *tseară* din *terra, tsin* din *teneo, tserm din terminus, tses* din *texo, tseavă* din *tibia* etc.

Frecuenţa formei *Zerna* îndemnase pe unii[7] a o lua drept primitivă, căutîndu-i apoi originea în slavicul *z'rno,* care însemnează sîmbure, si uitînd două lucruri esenţiale:

1. Nici o localitate slavică nu s-a numit nicăiri şi niciodată după *z'rno*[8]*,* ideea de sîmbure fiind foarte depărtată deorice reprezentaţiune topică, mai ales în privinţa unei ape;

2. Vorba slavică *z'rno* provine dintr-un *gama,* de unde decurg asemenea latinul *granum,* germanul *kern* etc.[9], încît sonul *z* în *z'rno* este derivat din *g* şi fără nici o legătură cu *d* sau *t.*

Astfeli, lăsînd la o parte forma îndoioasă *Cerna* din table cerate, celelalte şase se reduc la două, cari ambele provin dintr-una singură:

1. Forma primitivă cu o dentala, fie *d* sau *t: Dierna* sau *Tierna;*

2. Forma derivată din cea primitivă; distingîndu-se printr-o sibilantă, fie *z* sau *ţ: Zerna* sau *Tsierna.*

Ca rezultat dobîndim că prototipul, prin urmare forma cea dacică, anterioară celei romane, necum celei slavice, se caracterizează printr-o dentala, iar nicidecum printr-o palatală.

Dar puşi între două dentale, nu cumva am putea alege dintre ele pe cea mai corectă?

Dacii ziceau ei oare *Dierna* sau *Tierna?*

Se ştie că limbei latine îi plăcea a schimba pe *d* în *t,* mai ales cînd cel întîi precede de aproape pe un r[10].

în acest chip este deja o probabilitate despre latinismul formei *Tierna,* rămînînd pe seama dacilor *Dierna.*

Există însă un mijloc de a demonstra aceasta într-un mod irecuzabil.

în preţioasa glosă antică asupra botanicei lui Dioscorid, noi găsim că „veratrum *nigrum", o* varietate de elebor remarcabil prin negreaţă rădăcinei şi chiar a foilor, se numea în limba dacică „prodiorna": rcpoSiopvcx[11].

Iacă dară dacicul *diorna* sau *dierna* corespunzînd literalmente cu latinul *nigrum;* zicem *diorna* sau *dierna,* ca şi slavoneşte *czorna* şi *czerna*, ca si latineşte *vorsus* si *versus* etc, sau după cum si la noi bucurestenii fac *picere* din *picior.*

Cît pentru prima silabă *pro,* ea derivă evidamente din aceeaşi radicală de unde au provenit mai multe numiri indo-europee de vegetale, bunăoară celticul *peur* - iarbă, armeanul *perk* - fruct, persianul *pârî* etc.[12]; o radicală foarte răspîndită, deoarărece o au şi limbele semitice, de exemplu ebraicul pri - rod, siriacul *piro* şi altele; o radicală pe care o găsim nu mai puţin la vechii egipteni sub forma de *pir* cu accepţiunea generală de vegetaţiune[13].

Dacicul *prodiorna* exprimă ideea de o *plantă-neagră.*

Am arătat că spiritul dialectului daco-roman cere trecerea lui *di* în *z,* adecă din *diorna - zorna,* de unde *zîrnă.*

Ei bine, planta „solanum *nigrum",* care în toate limbele neolatine poartă epitetul de *neagră* din cauza fructelor sale: francezeşte *morelle,*

italianeste *morella,* anglezeşte *morel,* spanioleşteyerba *mora,* toate acestea de la jiaupoq, negru, iar nemţeşte *Nachtschatten* sau „umbră de noapte", se cheamă româneşte *zîrnă,* un termen botanic cunoscut pretutindeni în întreaga Dacie, pînă şi la românii de peste Nistru[14].

în Oltenia, după cum ne asigură d. dr. Demetrescu-Severeanu, acest cuvînt se aude lungit în *zîrnotă,* cu accentul pe prima silabă; iar în Transilvania, după d. Barcianu, el există sub două forme colaterale: *zîrnă* şi *zirm*[15].

Este însă şi mai remarcabil că în unele locuri românii îl pronunţă nesibilat: *dărnă*[16], ceea ce reproduce din punt în punt prototipul dacic 5iopvoc.

Tot în privinţa plantelor, limba noastră posedă vorba „a se zărni", pe care d. Pontbriant o traduce prin „se rabougrir, s'etioler"[17], nemţeşte „sich verkriippeln, dtinn aufschiessen, sich entfärben"[18].

Cînd o plantă se etiolează, românul zice că ea se *zărneşte.*

„Etiolarea unei plante - ne spune Littre - este o consecinţă a creşterii sale *într-un loc obscur sau puţin luminat"*[19].

Astfeli *zărnirea* corespunde literalmente cu „întunecarea" plantei. *Zîrnă* şi *zărnire* provin dar în limba română egalmente din dacicul 5iopvcc cu accepţiune de *negru.*

Să mergem mai departe.

într-un cîntec poporan cam obscen, pe care negreşit că nu-1 putem reproduce, vorba *zîrnă* serveşte la adresa părului *negru.*

în limbagiul mocanilor oiţele *negre* se numesc *zărne...*

Mai avem ceva.

De la cuvîntul dacic *diorna* sau *dierna* românizat în *zîrnă, rămas* pînă astăzi în popor sub această arhaică formă daco-romană şi cu înţelesul său propriu de *negru,* s-au născut la noi o mulţime de numi topice.

în Ardeal, fără a fi cercetat nomenclatura localităţilor mai mănunte, este marele sat *Zărneşti,* cel cu fabrica de hîrtie şi muntele *Zărne* în Secuime.

în România danubiană avem satul *Zărneşti* din Argeş, satul *Zărneşti* din Covurlui, satul *Zărneşti* din Cahul şi două sate *Zărneşti* din Buzău, din cari unul formează o singură comună cu satul *Cernăteşti,* adecă două cătune învecinate, ambele *negre,* dar unul daco-româneşte şi cellalt deja refăcut slavoneşte[20].

în districtul Putna sînt două pîraie: Zâraa-Mare şiZdrna-Mică, cari au scăpat ca prin minune de a fi şi ele *cernizate* ca surorile lor din Oltenia[21].

Forma patronimică *Zărneşti* presupune neapărat, ca poreclă a fundatorului, pe cîte un *Zîrnă,* adecă ceea ce românii mai adesea ziceau *Negrilă* şi ceea ce slavii numesc *Czernat.*

în adevăr, noi deschidem într-un noroc o colecţiune de documente şi dăm în secolul XVI peste un „popă *Zîrnă"*[22].

Din pas în pas, vedeţi cît de departe se întinde pe teritoriul nostru posteritatea cuvîntului dacic *diorna,* formînd epitete ca al părului *negru* sau al oiţelor *negre,* termeni botanici generali şi speciali, numi locale, porecle personale...

Dentala curat dacică *d* din *Dierna sau Diorna* si chiar sibilantul daco-roman *z* din *Zîrna* sînt foarte depărtate de palatalul slavic *cz* din *Czerna.*

Această depărtare devine cu atît mai palpabilă cu cît se ştie că la slavi *cz* reprezintă în genere pe un fc[23], iar *czern* al lor mai în specie nu este decît o formă mai nouă din *kersna,* care se regăseşte în vechiul dialect pruso-litvan: *kirsna* - negru, răspunzînd exactamente sanscritului *krîşna* - negru[24].

Dacicul *diorna,* pe de altă parte, e de aceeaşi origine cu sanscritul *dhyama,* care însemnează orice lucru sumbru[25].

Compus din *dhi* în simţ de întunecare şi din cuvîntul *vama* - culoare, pe care şi limba latină 1-a redus la *orna*[26], *diorna* exprimă ideea de „întunecată culoare", ceea ce se zice nemţeşte „dunkel-farbig".

între dacicul *diorna* contras din *dhivarna* şi între slavicul *czern* contras din *kersna,* unde-i oare vreo picătură de înrudire?

Ce se mai face dară cu imaginarul slavism al dacilor, pescuit cu entuziasm din rîuletul Cerna?

Să se observe că dacicul *diorna* s-a păstrat nu numai la români în *zîrnă,* dar şi la albanezi în cuvîntul *diore,* sărac, nenorocit, propriamente negru[27], printr-o asociaţiune de idei între nefericire şi întunecare, ca în latinul *ater* - negru, pe lîngă *atri dies* - zile de sărăcie sau de nenorocire.

Albanezul *diore,* mai corect *diorre,* contras din *dhivarna* cu asimilarea nazalei, probează că termenul *diorna* a fost nu numai dacic, ci comun tuturor popoarelor de viţă tracică de pe ambii ţărmi ai Dunării.

Mai pe scurt, contra aşteptării slavofililor, tocmai rîuletul Cerna din Oltenia şi Temeşiana demonstra, mai bine ca orice alt, că dacii n-au fost slavi.

Dacica *Dierna smDiorna,* dacoromâna *Zîrnă,* „coloniaZernensium", după cum îi zicea iurisconsultul Ulpian în secolul III, s-a putut metamorfoza în *Czerna* abia între anii 1000-1300, după ce se introdusese la străbunii noştri abecedarul şi liturgia lui Ciril.

Tot atunci şi tot în Oltenia cată să se fi prefăcut din *Zărna* în *Czerna* o altă apă cu mult mai voluminoasă, deşi mai puţin celebră, anume rîul Cerna, afluintele Olteţului, în districtul Vîlcea.

Asemeni modificări erau cu atît mai uşoare cu cît înţelesul de *negru al* vorbei *zărna,* după cum văzurăm, nici pînă astăzi nu s-a perdut din limba română, astfeli că moda slavofilă a părinţilor noştri din evul mediu stia foarte bine că *zărna* si *czerna* înseamnă tot una.

Un exemplu analog de slavizare este cuvîntul „sudeţ", prin care crisoavele slavo-române înlocuiau termenul curat latinesc „judeţ".

Slavoneşte *sud* însemnînd judecată, *sudatz* după dialectul serb - judecător, schimbarea unei singure iniţiale metamorfoză dodată în aparinţă pe „judeţ" într-un slavism, întocmai ca şi schimbarea lui *z* în *cz* în numele „Zărna", deşi în realitate între latinul;udicium şi slavicul *sud* nu există nici o legătură, cel întîi fiind o contracţiune din *jus-dicere,* cellalt referindu-se la sanscritul *cudh,* a purifica.

Printr-o asemenea procedură rîuleţul *Zîrna* fiind slavizat în *Czerna,* nu mai era greu de a slaviza alături de el un alt părîu, numindu-1 prin antiteză *Biela,* adecă „albă"...

62
Originea slavismelor în topografia română

În secolul de faţă, cînd ne copleşise dodată furia galomană, fiecare *Radu* vroia să fie *Rodolphe,* iar răposatul Asachi mersese pînă a zice că cetatea *Neamţ* este „laforteresse *deSaint-Germain"*[1], şi dintr-un părîu *a-lui-Martin* făcea *„JLamartine"*[2].

Totuşi francezismul a avut o vîlfă abia de cîţiva ani, fără a fi cîtusi de puţin limbă ecleziastică şi oficială a ţărei, pe cînd acţiunea slavismului fusese la noi secolară la curte şi-n biserică.

Un rîuleţ învecinat cu Cerna ne poate servi ca exemplul cel mai nemerit în ce chip nu numai se desfigurau numile asemănate în son cu cele slavice, dar se traduceau pe de-ntregul chiar neşte termini ai noştri cu totul diferiţi din puntul de vedere fonetic.

ArborulpZop (populus) a dat naştere la o mulţime de numi topice în România: *Plopană, Plopan, Plopeni, Plopeşti, Plopi, Plopiţ, Plopusor* etc.

Mehedinţul mai în specie posedă un munte *Plopi* aproape de hotar, un sat *Plopi* în plasa Dumbravă, tot pe acolo un alt munte *Plopi* şi un părîu *Plopi* în plasa Ocol[3].

Plopul slavoneşte se cheamă *topoL*

Iacă dară că din cele mai multe *plopane ale* Mehedinţului, cel puţin una trebuia să se *topolizeze* în urma secolului IX, şi această soarte, ba tocmai în aceeaşi plasă unde există un părîu *Plopi,* a avut-o anume pitorescul rîuleţ ce se varsă în Dunăre lîngă Cerneţ şi pe care deja în crisoavele dintre 1350-1400 noi îl citim sub botezul slavic de *Topolniţa.*

În curs de şapte secoli de cirilism oficial şi ecleziastic în România pînă la Matei Basarab şi Basiliu Lupul, fără să fi fost nevoie de vreo intervenire etnografică din partea slavilor, ci curat numai pe calea culturală, a fost destul timp pentru a aplica această procedură de traducţiune mai peste toată întinderea Daciei.

Slavii puteau să locuiască în China sau în Brazilia, şi totuşi noi, graţie unui altoi de cultură cirilică, să ne slavizăm mereu pe ţărmii Dunării; după cum Roma era de mult moartă ca naţionalitate, pe cînd latinizarea nu înceta de a lucra, prin religiune şi legislaţiune, pînă-n fundul Britaniei.

Slavofilii, în loc de a se acăţa de numirile slavice din România, ar fi trebuit să studieze propria lor topografie; Safafik mai cu deosebire, trăind şi scriind în Praga, nu avea decît să arunce ochii împrejuru-i pentru ca să se fi convins că *moda, iară* nici un amestec direct cu străinii, poate să înstrăineze o mare parte din nomenclatura unei ţăre.

Boemia este plină *deLdwenberg, Rosenberg, Sternberg, Riesenburg, Lichtenburg, Schwamberg, Riesenberg, Waldek, Wartenberg, Waldstein, Falkenstein* etc, fiindcă fundatorii acestor localităţi, mai toţi de pe la anul 1200, deşi erau cehi curaţi fără nici o.picătură de sînge teutonic, totuşi - zice marele istoriograf boem Palacky - le-a plăcut să-şi voteze proprietăţile lor nemţeşte[4].

Sculatu-s-a vreun german ca să strige că cehii sînt pejumătate nemţi?

Pe la 1203 boemii snopesc cumplit într-o bătălie o armată germană.

Cine era hatman slav?

Benes *Herrmann*[5].

Cel mai viteaz patriot boem, carele cu măciuca în mînă striga în luptă: „moarte, moarte siaşilor!", purta o poreclă eminamente germană.

După cum boemul Beneş Herrmann nu era neamţ, tot aşa n-au fost la noi slavi Dragbmirii, Vladislavii, Bogdanii, Goleştii, Grădiştenii, Vlădoianii, Socolii etc.

Avem denaintea noastră codicele judiciar scris pe la anul 1500 pentru uzul tribunalelor Boemiei de către profesorul universității din Praga Victorin de Wszehrd.

Acolo ne izbesc la fiecare pagină neşte numi locale si personale ca acestea: Wilim de *Pernstein,* Ian de *Schellenberg,* Put *kzwihowski de Riesenberg,* Bohuslaw *Hasisteinsky* (adecă: *Hasensteinski),* Wilim de *Tallmberg,* Ian de *Herrstein,* Pâwel de *Jenstein,* Benesz de *Waitmille,* Burian *Linhart de Gutstein,* Alsza de *Klinstein,* Boszko de *Kunstadt,* Ctibor de *Cimburg,* Dobrohost de *Ronsberg,* Jan *Hilburg de Wrzesowic,* Wilim *Ilburg deMszeny,* Hynek de *Wisemburg etc, etc,* etc.[6]

Acelaşi codice, atît de teutoman în privința onomastică, manifestă totuşi pe o față o pază extremă contra intrusiunii etnografice a elementului german prin următorul energic pasagiu: *turnai boemul de origine boemă, niciodată neamțul* sau alt străin, vor ocupa *după lege* funcțiunile țărei pînă şi cele mai dejos..."[7]

„Sub Venceslau I (936-967) - zice arheologul boem Wocel - limba şi obiceiele germane intrînd în grație la curtea regească din Praga, o parte dintre nobili începuse din modă a germaniza numile proprietăților lor"[8].

„Boemii - spiine celebrul istoric şi legist slav Macieiowski - se germanizau prin teutonomania regilor şi a aristocrației, cărora le plăcea a face chiar versuri nemțeşte".[9]

Să punem acum într-o cumpănă germanismul Boemiei în comparațiune cu slavismul României, şi rezultatul o să fie strivitor pentru pretensiunile lui Katancsich, Safafik, Czertkov, Lelewel, Venelin şi ale şcoalei lor.

In adevăr ce vedem?

In Boemia, cultura teutonă lucră numai prin *modă;* şi totuşi, introdusă pe la 950, după trei secoli de o acțiune foarte *întreruptă,* ea ne apare în culme pe la 1250.

In România, cultura slavică se încuibează prin *modă,* prin *oficiu,* prin *eclezie* totdodată; şi-apoilucrarea-i, fiind *legală,* este de o natură *permaninte.*

In Boemia simțul de conservațiune națională merge pînă la excluderea oricărui străin, şi *mai ales a oricărui german,* de la orice influință cît de mică sau cît de indirectă asupra afacerilor statului.

în România, deşi un Alexandru cel Bun nu permitea străinilor a ținea taverne în Suceava[10], deşi un Mihai cel Viteaz, uitînd că tocmai atunci mîna-i dreaptă în consiliul princiar era grecul Mihalcea, dechiara că nici un grec nu va ocupa vreo funcțiune în țară[11], totuşi toleranța de fapt, nu numai religioasă, dar şi curat politică, pentru tot feliul de străini, mai cu deosebire însă pentru cei ortodocşi, întru cît ei veneau pe nesimțite unul cîte unul, a fost pururea nemărginită[12], iar cancelaria domnească mai ales, logofeți şi uricari, erau cele mai de multe ori şerbi sau bulgari.

Fată cu un asemenea bilanț, cată să mărturim că teritoriul nostru, după *şapte secoli de* cuadrupla presiune a cirilismului prin *modă,* prin *lege,* prin *cler* şi prin/uncttonariat, s-a slavizat prea puțin în alăturare cu germanizarea Boemiei, unde lucrase într-un chip efemer abia unul din cele patru elemente, ba încă cel mai puțin statornic: moda.

63
Concluziunea despre idrografia Munteniei sub Ovidiu

Cerna sau *Diorna,* adecă „Neagră"; Jiul sau *Sil,* adecă „Rîu"; Jaleşul sau *Salas,* în acelaşi înțeles; Gilortul sau *Sil-arta,* adecă „Rîu-voinic"; şi Giomartilul sau *Sil-martira;* sînt cîte patru prin nomenclatură cu mult anterioare colonizării romane în Dacia, şi putem zice cu tot dreptul că aparțin epocei lui Ovidiu, deşi cunoştințele geografice ale poetului nu se întinseseră pînă acolo.

Aiurea ne vom încredința pas la pas că tot atît de anteromane, fie dacice, fie agatîrşice, sînt numile apelor oltene *Motru smMutru,* Mo\)-xpiov în Ptolemeu şi *Mutria* pe *Tabla Peutingeriană; Lutru,* în fîntînele *din.* evul mediu *Lothur,* prefăcut prin simpla asonantă în *Lotru;* apoi *Amaradia* si toate rîurile sau localitățile cu aceeaşi interesantă finală *-dia: Ciocădia, Cisnedia, Cernădia,Arpădia, Crevedia etc,* o formațiune nominală absolutamente necunoscută în Dacia orientală şi chiar în Transilvania, mai sus de Sibiu.

Pînă atunci cele spuse ne ajung pentru a completa idrografia Țărei Româneşti în zilele lui Ovidiu, arătînd totodată, pe lîngă celelalte probe adusesau de adus de acum înainte, cum că suprapunerea elementului latin peste cel dacic, fecundă prin naşterea unei nouă viguroase naționalități, pe care ar fi corect a o numi daco-romană, avusese loc mai cu seamă în Oltenia.

Ne aşteaptă orografia...

64
„Colchida" la Dunăre în Ovidiu

S-ar părea la prima vedere că Ovidiu abia într-un singur vers menționează Carpații, numindu-i cu un fel de groază „sălbatecii munți scitici şi sarmatici":

„Inque feris Scythiae Sarmaticisque jugis"[1].

Dar cîntărind fiecare expresiune în loc de a se mulţumi cu suprafaţa lucrului, critica descopere în cântăreţul de la Torni ceva mai mult decît atîta.

Ovidiu zice că numai undele Dunării despart regiunea tomitană de către malul crivăţean al fluviului, unde locuiesc „iazigii şi geţii şi *colchii şi gloata meteree* sau *regaturile meteree":*

„Jazyges, et Colchi, Metereaque turba (variant: regna) Getaeque,
Danubii mediis vix prohibentur aquis..."[2]

în aceste cîteva cuvinte sînt coprinse două grele enigme.

Mai întîi ce să fie *Meterea ?*

Comentatorii au propus succesivamente patru ipoteze:

1. Prin „Meterea" se înţelege o urbe în regiunea superioară a Nistrului, aceea pe care Ptolemeu o numeşte *Maetonium*[3];

2. „Meterea" este o lecţiune coruptă în loc de *Neurea,* referindu-se la neuri[4], popor scitic cam din Galiţia actuală, despre care noi vorbirăm mai sus cu ocaziunea lui Erodot;

3. „Meterea", după Zamoscius, derivă de la u^xcbpeioq, adecă *transmontan,* indicînd într-un mod general toate ginţile de peste Carpaţi;

4. „Meterea", după Katancsich, vine *ano %ox>* u.£T8pxou.ca, însemnînd *gloate vagabunde*[5].

Prima din aceste ipoteze este de tot puerilă, căci după numele unui problematic oraş fără nici o însemnătate, care nici acela nu este *Metereum,* ci *Maetonium,* nu se putea zice „regna", şi nici chiar „turba".

A doua nu aduce în sprijinul său nici măcar o plauzibilitate paleografică, deoarăce *Neurea,* oricum să fi fost în manuscripte, cu greu se prefăcea în *Meterea.*

Opiniunea lui Katancsich nu se împacă cu Ovidiu, poetul depingînd ca *vagabunde toate* popoarele ţărmului nordic al Dunării, încît nu putea să califice ocrco *xox>* u.£Tepxou.cu, numai pe unul din ele, şi apoi fără a ne spune pe care anume.

Singura ipoteză serioasă este a lui Zamoscius.

Ea oferă mai multe condiţiuni de admisibilitate.

O expresiune atît de vagă ca „meterea turba" sau „meterea regna" nu se poate aplica la vro regiune apropiată de reşedinţa lui Ovidiu, carele în privinţa ţărelor învecinate întrebuinţează totdauna neşte termeni concreţi; corali, besi, sciţi, sarmaţi etc.

în disticul de mai sus, ţărmul nordic imediat al Dunării, adecă partea cea limitrofă cu Dobrogea[6], este reprezintat prin iazigi şi geţi, de invaziunile cărora poetul de la Torni se plînge necontenit în *Tristele* şi-n *Ponticele* sale:

„Iazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque..."

Iazigii cei de neam sarmatic şi geţii cei de viţă tracică erau două mari popoare, cărora le aparţinea în epoca lui Ovidiu întregul spaţiu de la Nistru spre occidinte pînă pe la Olt, locuind ambele faţă-n faţă cu Dobrogea, astfeli că-n realitate se putea zice despre dînsele:

„Danubii mediis vix prohibentur aquis..."

„Colchi" din versul ovidian, după cum ne vom convinge îndată, însemnează pe locuitorii din Carpaţi.

în acest chip toate celelalte numi găsindu-şi aplicaţiunea în zoana danubiană şi acea muntoasă, „meterea turba" rămîne foarte natural pe seama *transmontanilor,* completînd tabelul şi justificînd ipoteza lui Zamoscius:

NEMURILE TRANSMONTANE *(meterea turba)*

CARPATINII *(Colchi)*

IAZIGII *(Jazyges)* GEŢII *(Getae)*

Dunărea (Danubius) Marea - negră *(Pontus)*

DOBROGIA *(Scythia minor)*

Admițînd modul de a interpreta a lui Zamoscius, se naşte întrebarea: de ce oare poetul a pus *meterea* în loc de *metorea,* după cum ar urma să fie transcris din jxetwpeux;?

Totul se explică printr-o exigință de prosodie, căci în versul de mai sus îi trebuia o vocală scurtă, pe cînd în vorbe grece o şi chiar *a* tind în compozițiune a se lungi în *ay,* ca în *\xex(ovv\xia,* ccKp&peia, ***\XEX(MZOV*** etc.

Oricum să fie, mai rămîne o altă enigmă.

De unde şi pînă unde *colchii* în Dacia?

Colchida este tocmai la marginea opusă a litoralului crivățean al Mării Negre.

Națiune mai mult asiatică decît europee, colchii aveau a face cu muntele Caucaz şi fluviul Fas, nu cu Carpații şi Istrul.

In ce mod Ovidiu, atît de bine informat despre tot ce se petrecea în basinul Dunării de jos, şi carele în acelaşi timp, autor al *Fastelor* si al *Metamorfozelor,* era unul din bărbații cei mai învățați ai Romei, putea să crează că numai Istrul desparte pe colchi de Dobrogea?

Orice mirare despare din dată ce monumentele cele mai autentice vor proba că Carpații noştri au purtat şi ei în vechime numele de *Caucaz,* iar prin urmare a existat atunci şi pe țărmii Istrului o *Colchida.*

65
„Caucaz'[7] lîngă Dunăre pe o inscripțiune şi în Floru

O inscripțiune aflată nu de mult în Germania apuseană, unde se pare a-şi fi încheiat zvînturata carieră unul din vitejii expedițiunii dacice, sună aşa:

MATRONIS
AVFANIB. C
IVL.MANSVE
TVS. M.L.I.M.
PF.S.L.M. FV
FADALVTVM
FLVMEN.SECVS
MONTCAVCASI.

în transcripțiune:

„Matronis Aufanibus[1] Caius Iulius Mansuetus, miles legionis primae Minerviae piae felicis, votum solvit lubens merito. Fecit (sau: votum solvit laetus merito feliciter) voto facto ad *Alutum flumen secus montem Caucasi".*

în traducere:

„Zînelor ursitoare, Caiu luliu Mansuet, ostaş în prima legiune Minervie pie fericită, îndeplini cu bucurie cuviosul vot, făcut *la fluviul Olt lîngă muntele Caucaz".*

Ve astă marmură cuvintele relative la Olt şi Caucaz sînt scrise fără prescurtări, încît în privința lor nu se poate rădica nici măcar o umbră de controversă:

ADALVTVM
FLUMEN SECVS
MONT. CAVCASI

Oltul e pus aci la masculin, ca şi-n Naevius, pe *Tabla Pkutingeriană* şi-n limba română: *Alutus,* nu *Aluta* ca în Ptolemeu şi-n Dione Casiu.

Publicînd pentru întîia dată importantisima peatră, arheologul german Lersch constată că prima legiune Minervie fusese în adevăr în Dacia anume sub Traian, ceea ce se ştie prea bine dintr-o mulțime de fîntîne[2]; dar îl surprinde *că fluviul Olt se află lîngă muntele Caucaz*[3].

D. Frohner reproduce fără nici o rezervă inscripțiunea între cele privitoare la războiul daco-roman şi recunoaşte că prin *mons Caucasi* nu se înțelege altceva decît munții Daciei[4].

D-sa nu e însă destul de exact cînd observă în notă că şi-n Floru, istoric latin numai cu un secol posterior lui Traian, Carpații ar fi de asemenea numiți Caucaz.

Nu Carpații, ci Balcanii, căci iată cum sună pasagiul textualmente:

„Piso Rhodopen *Caucasumque* penetravit. Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Maeotim"[5].

Floru enumera, mergînd de la vest-sud spre nord-est, progresul armelor romane contra diverselor națiuni pontice:

1. Pisone trece Rodopul: *Rhodopen;*
2. Tot dînsul, după ce trecuse Rodopul, străbate Balcanii: *Caucasum;*
3. Curione, mai fericit decît predecesorul său Pisone, înaintează pînă la țărmul nordic al Dunării, dar la Carpați nici el nu pătrunde, speriat de întunecimea codrilor: *tenebras saltuum expavit;*
4. Apiu, lăsînd calea Carpaților la stînga, apucă spre apus şi se apropie de Nistru: *in Sarmatas;*
5. Lucul, mergînd pe urmele lui Apiu, ajunge la Don: *ad terminum gentium Tanaim.*

Pus la mijloc între Rodop şi între Dunăre, *Caucasus* din Floru nu poate fi decît creştetul intermediar al Balcanilor, iar nicidecum Carpaţii.

Dar nici aceasta nu este fără interes.

în analiza Munteniei sub Erodot ne întîmpinase deja un exemplu şi mai vechi de omonimitate între Carpaţi şi Balcani, cărora părintele istoriei le zicea dopotrivă *Hem,* mărginindu-se numai a deosebi Hemul nordic de Hemul sudic.

Aci de asemenea, pe cînd Floru atribuie numele de *Caucas* Balcanilor, inscriptiunea lui Lersch îl întrebuinţează despre Carpaţi.

Şi-n adevăr, ambele linii de munţi nu formează decît un singur lanţ, pe care nemic nu-1 sfărîmă în legătura-i de continuitate, căci pînă şi prin undele Dunării îl rennoadă lîngă Orşova veriga cataractelor.

66
Etnografia României în Apoloniu de Rodos

Cu trei sau patru secoli înainte de Floru şi de piosul legionar carele în zilele lui Traian făcuse un vot de devoţiune *„la fluviul Olt lîngă muntele Caucaz",* poetul alexandrin Apoloniu de Rodos versifica mitul elenic despre expediţiunea argonauţilor.

Dunărea după el, ca şi după toţi geografii din acelaşi ciclu, Teopomp, Aristotele, Scimnu, Eratostene etc.[1], se divide în două braţe, din cari unul se varsă în Pbnt, cellalt în Adriatică, avînd ambele în Apoloniu puntul lor de separaţiune acolo unde locuiesc tracii, sciţii, siginii, graucheniişi sindii.

Din analiza lui Erodot noi ştim că teritoriile respective ale tracilor, sciţilor şi siginilor se apropiau unul de altul în direcţiunea Oltului, astfeli că siginii se aflau în Temeşiana, sciţii în zoana de şes a Ţărei Româneşti, tracii pe malul sudic ai fluviului.

Dar ce feli de traci?

Apoloniu n-o spune.

Dacă vom căuta o rază de lumină iarăşi în Erodot, acesta ne va răspunde că traci prin excelinţă, ca „cei mai nobili şi cei mai drepţi", erau geţii, încît el nu o dată în loc de Texai se mulţumeşte a pune numai Opfflxec/[2].

Dintre toate popoarele tracice geţii singuri fiind vecini cu sciţii, pe dînşii cată să-i vedem noi sub epitetul nedefinit de „traci" în Apoloniu, căci poetul vorbeşte în specie despre acel loc unde *se învecinează sciţii si tracii:* „Opfi^i \xxyăbE(; Zici)9ai sau: 0pr|Kcov ZK\)9ecov *x eni^cExai* oftpo\)<;".

Acest punt e decis.

între geţi, sciţi şi sigini, *Argonautica* înşiră două neamuri intermediare: sindi şi graucheni, fără a ne lămuri însă care dintre dînsele va fi fost pe malul drept şi care pe cel stîng al Dunării.

Un indice ne permite totuşi a limpezi această ambiguitate.

Apoloniu zice că sindii ocupau o întinsă cîmpie numită Laurium: „oi rcepi Aoctipiov îî8r| ZivSoi epnu.ccîov rceSiov uiya vaiexdovTEq".

Ei bine, unica vastă cîmpie în care să fi locuit atunci un popor întreg în vecinătatea Olteniei şi despre care să ne fi rămas vro urmă în literatura antică este *cîmpia tribalică* a lui Erodot. ne5iov TO xpiPccAliKOV din părintele istoriei corespunde cu Jce5iov TO Accupiov din *Argonautica*

Aşadară sindii lui Apoloniu sînt identici cu tribalii lui Erodot.

Cu o jumătate secol în urmă, atenianul Apolodor cunoştea pe tribali de asemenea sub numele de *sindi.*

Vorbind despre excursiunile eroice ale lui Bach, el zice că, plecînd din Grecia, zeul *prin Tracia merse la indi: eni 'IvSovc* 5ia Tfjq OpccKriq fiTieiyeTo şi-apoi de acolo s-a întors în Grecia, după ce cutrierase *toată Tracia şi India:* „8ieX9cbv 8e 0potKT|v Kai Tfţv 'IVSIKTIV anaaav"[3].

Puşi la nord de Balcani, aceşti *indi* ai lui Apolodor sînt evidamente *sindii* lui Apoloniu, încît editorii viitori ai celui dentîi sînt datori să înlocuiască în text Iv8oi)q prin ZivSoix; şi IvSiKfţv prin ZIV5IKTJV, fără care corecţiune se încarcă într-un mod benevole mitograful elin cu absurditatea de a fi pus India lîngă Dunăre.

în geografii greci o asemenea confuziune între *indi* şi *sindi* ne întîmpină nu o dată şi neşte rectificări absolutamente analoage cu a noastră au fost de mult introduse în alţi clasici de către Casaubon şi Schweighăuser[4].

A mai fost tot printre traci o altă naţiune pe care deja Gmer o menţionează sub numele de Zivxoi[5].

O a treia în Sciţia lîngă Marea de Azov[6].

Asupra originii şi însemnătăţii acestei nomenclature etnice, cunoscute în Europa numai ginţilor pontice, noi vom reveni aiuri.

Dacă sindii locuiau în faţa Olteniei pe ţărmul sudic al fluviului, urmează dară că-n însăşi Oltenia, la mijloc între celelalte popoare enumerate de către Apoloniu, trebui să aşezăm pe graucheni, cari nu mai încap aiurea.

Argonautica îi pune alături cu siginii: „otrce Ziyuvoi, om *ab* rpaoKevtoi".

Cu alte cuvinte, ea numeşte graucheni pe agatîrşii lui Erodot.

Dar de unde acest nume?

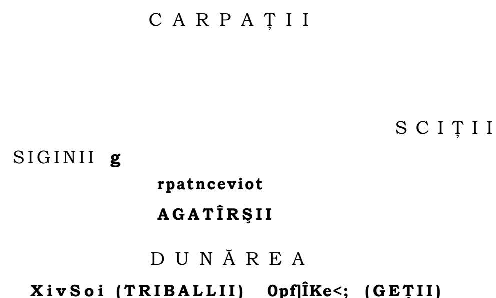
Noi arătarăm mai sus că Efor, scriitor contimporean lui Apoloniu, numea pe agatîrşi KaprciSai, adecă *munteni.*

Acelaşi înţeles are şi numele *graucheni.*

Pliniu cel Bătrîn zice că sciţii chemau Caucazul *Groucas,* ceea ce în limba lor însemna *albit-de-nea:* „Scythae Caucasum montem appellavere Groucasum hoc est, nive candidum"[7].

Să mai insistăm oare că rpcroicevioi lui Apoloniu sînt un simplu apelativ din *Groucasus* lui Pliniu?

Astfeli topografia poetului alexandrin se reduce la următoarea schiţă:

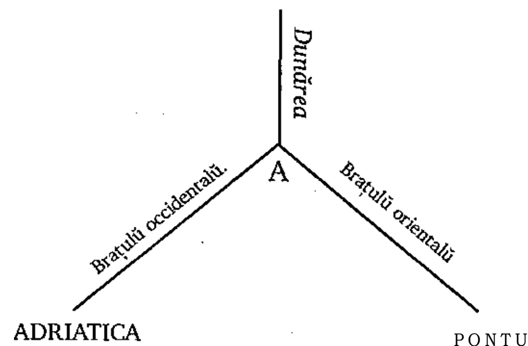

în această hartă este însă ceva inexact.

Pentru a fi bine înţeleşi, noi ne permiseram a ne abate de la concepţiunea mapografică a lui Apoloniu.

După dînsul Dunărea nu curge de la apus spre răsărit, ci de la nord spre sud, formînd apoi două braţe, unul pontic şi cellalt adriatic, cari se separă acolo unde, precum spuserăm, se învecinau *sciţii,* geţii, tribalii, siginii şi agatîrşii, adecă în sfera Oltului.

Cursul Dunării avea pentru poetul alexandrin o direcţiune cam asa:

Puntul întîlnirii ambelor braţe, însemnat cu litera A, este la cataractele de la Orşova.

Intr-un alt pasagiu, în care se lasă la o parte siginii, sindii şi grauchenii, Apoloniu se exprimă şi mai clar în astă privinţă, zicînd că cele două braţe ale Dunării se despart la *marginea dintre sciţi şi traci: „ăXX* catoTccv ©pTiKcov EicueecDv TEitipTjcyeTcci oupouq..".

Nu mai încape dară nici măcar discusiunea despre cine vor fi fost sindii sau grauchenii, deoarăce vedem puse înjoc numai cele două ginţi mari, ale cărora teritorii relative ne sînt foarte bine cunoscute din Erodot şi din succesorii săi pînă la Strabone.

A împinge mai spre occidinte puntul de separaţiune al închipuitelor braţe ale Dunării dincolo de cataracte, ar fi a ne depărta peste măsură de *marginea Sciţiei,* adecă a trece peste litera şi spiritul textului.

Putem crede orice ne va plăcea despre sindi şi graucheni, dar sîntem siliţi a ne opri lîngă Orşova.

Şi nemic mai conform cu natura.

Numai acolo unde Dunărea îşi strîmtează malurile, astfeli că ochiul nu-i mai poate urmări cursul, numai acolo unde o grămadă de stînce din laturi şi din fund se par gata a astupa comunicaţiunea între susul şi josul apei[8], numai acolo imaginaţiunea se simţea liberă a plăsmui existinţă unui alt braţ al fluviului plecînd nevăzut într-o direcţiune opusă.

Si-apoi orice dubiu se şterge cînd însuşi Apoloniu pune aci doi munţi faţă-n faţă pe ambele laturi ale fluviului, ceea ce nu se poate referi decît la puntul ciocnirii Carpaţilor cu Balcanii, adecă nu aiuri undeva decît la cataracterele de la Orşova.

Un munte este din partea cîmpiei Laurium, prin urmare creştetul balcanic, căruia poetul alexandrin îi zice *Angur:* "Ayyoupov.

Cellalt munte se află prin consecinţă pe ţărmul opus al fluviului, adecă Carpaţii, al cărora nume figurează în codicii *Argonauticei* în două moduri diverse, dar egalmente caracteristice.

Analiza lor merită un paragraf separat.

67
„Carpaţii" sub numele de „Caucaz" în Apoloniu de Rodos

Următoarele manuscripte şi ediţiuni ale lui Apoloniu de Rodos numesc Carpaţi *stîncă Caucaz:*

1. Un manuscript din Vatican;

2. Un altul tot de acolo;

3. Manuscriptul zis *Codex Guelpherbytanus;*

4. Manuscriptul *Mediceu.*

Să se observe că unul din manuscriptele vaticane, *Codicele Guelferbitan* şi cel *Mediceu* sînt dintre cele mai bune, „praestantissimae", peste tot şapte, nu mai multe[1].

Apoi:

5. Ediţiunea florentină din 1496;

6. Ediţiunea pariziană din 1574.

Aci vom nota iarăşi că prima din aceste două ediţiuni a fost executată după neşte manuscripte perdute, încît criticii o consideră ca avînd toată valoarea codicilor originali[2].

în fine:

7. Vechiul scoliast al lui Apoloniu, care dechiară şi el că în mai multe manuscripte se citeşte *Caucaz*[3].

Fată cu neste codici excelinti si fată cu mărturia scoliastului, ca şi nu mai puţin a două ediţiuni foarte preţuite, *Caucaz* poate fi privit mai mult ca admisibil, şi noi am avea tot dreptul de a adăoga de pe acum pe Apoloniu cătră inscripţiunea lui Lersch cea cu „Olt lîngă Caucaz".

Acest drept însă devine necontroversat cînd se mai constată pe dasupra că şi variantul, care se găseşte într-o seamă de manuscripte, diferă numai în aparinţă, iar în fond este un sinonim al *Caucazului.*

Lectura cea diverginte sună: KavXiccKoîo, KCCDXIOCK6<; *OKoneXoq,* adecă *stîncă cauliacă.*

Caulica, prin contragere *Colica,* este unul din numile cele mai vechi ale Caucazului asiatic.

Ecateu, scriitor anterior chiar lui Erodot, ne spune că părţile cele mai înalte ale creştetului caucazic se cheamă KCOXIKCC opri[4].

De acolo însuşi numele *colchilor.*

Iacă dară *Colchida* la Dunăre nu numai în Ovidiu, dar si cu două veacuri mai-nainte într-un alt poet nu mai puţin celebru; şi totul provine din aceea că Carpaţii se chemau *Caucaz.*

Limbagiului poetic i-a plăcut mai bine metaforicul şi vagul *Colchi* decît directul şi pozitivul *Caucaz.*

68
„Carpaţii" sub numele de „Caucaz" în Iornande, Amian Marceiin, Ptolemeu şi Nestor

Gotul Iornande, din secolul VI, citind undeva sau aflînd din auzite că şi Carpaţii se cheamă *Caucaz,* a ajuns la ingenioasa concluziune că Caucazul se începe în India, apoi trece prin toată Rusia meridională şi se opreşte tocmai la Dunăre, după cum văzurăm mai sus şi-n Apoloniu, lîngă cataractele de la Orşova: „indeque Scythicis gentibus dorso suo terminum praebens, ad Pontum usque descendit, consertisque collibus, *Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens..."*[1]

Amian Marceiin, istoric latin din secolul IV, povestind invaziunea hunilor în Dacia, a căriia porţiune orientală aparţinea atunci goţilor, arată că aceştia, voind a se sustrage jugului cumpliţilor năvălitori, s-au împărţit în două tabere: una trecu Dunărea, refugind pe pămîntul Imperiului Roman; cealaltă, sub conducerea regelui Atanaric, după ce în deşert se încercase a reziste pe malul apusean al Prutului, a fost silită a se retrage în regiunea foarte păduroasă şi foarte muntoasă numită *Caucaland:* „ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suiş omnibus declinavit"[2].

Aşadar un segment al Carpaţilor se numea *Cauca,* căci finalul „land" în toate limBele germanice înseamnă „ţară": Cauca-land - ţara Cauca.

Pe lîngă Iornande şi Amian Marceiin am mai putea cita aci pe Ptolemeu, carele pune în Carpaţi spre răsărit de porţiunea superioară a Oltului un popor ce-i zice KauKofjvatoi[3].

însă ceea ce-i mai curios decît toate este că pînă-n secolul XII, cu o mie de ani şi mai bine în urma diverselor mărturii de mai sus, Carpaţii se numeau tot încă din cînd în cînd *Caucaz.*

Cronicarul rus NestQr, născut pe la anul 1056, zice:

„Spre nord pînă la marea Pontului, Dunărea, Nistrul şi munţii *Ca u - caziani, adecă cei ungureşti"*[4].

69
Urmele topografice ale numeleui „Caucaz" la Dunăre

Este dar un fapt înregistrat în şapte fîntîne irecuzabile, pe lîngă cari Ovidiu e a opta şi Strabone o să fie a noua, cum că Carpaţii, începînd din timpii cei mai depărtaţi şi pînă-n evul mediu, se chemau *Caucaz,* ca şi maiestosul creştet de la marginea orientală a Europei, cu care ei nu pot avea nici o legătură afară de cea nominală.

Si nu se chema astfeli numai o porțiune a Carpaților, ci sistema întreagă, ba pînă şi prelungirea-i transdanubiană, căci:

1. în Apoloniu, *Caucaz* sînt cataractele de la Orşova;
2. în Iornande, de asemenea;
3. în inscriptiunea lui Lersch, *Caucaz* sînt munții Olteniei, sau mai curînd acei din Muscel;
4. Tot aşa în Ptolemeu;
5. în Floru, *Caucaz* sînt Balcanii;
6. în Amian, *Caucaz* sînt munții cei mai apropiați de Prutul de jos;
7. în Ovidiu, *Caucaz* se pare a fi ramura vrînceană sau din Buzău, judecind după contextul: „munții scitici şi sarmaticf;
8. în Nestor, *Caucaz* sînt toți „munții ungureşti".

Ca nume al Carpaților, *Caucaz* este la noi anterior dominațiunii dacice, căci în epoca lui Apoloniu Oltenia se mai afla încă sub stăpînirea agatîrşilor.

După spiritul graiului nostru, *cauc* contrăgîndu-se în coc, cată să admitem ca o urmă supravieţuindă a numelui *Caucaz* în privința Carpaților dealul *Cocan* din Muscel, adecă mai-mai în acelaşi loc unde ostaşul Mansuet dintr-o legiune a lui Traian stătuse în timpul războiului dacic la *fluviul Olt lîngă muntele Caucaz,* şi mai-mai acolo unde mapa lui Ptolemeu ne arată poporul *cocaneni.*

70
Unde locuiau siginii şi agatîrşii în epoca lui Strabone?

O dată constatat că Carpații se chemau şi ei *Caucaz, devine* lesne a corege un pasagiu din Strabone, care ne spune că *siginii* locuiau pe timpul său 7i£pi TOV *KavKaoov,* descriind apoi în următorul mod obiceiele lor:

„Siginii, în celelalte trăind persianeşte, întrebuințează neşte căluşei mici şi păroşi, cari nu pot duce un călăreț, dar se înhamă la căruțe, mînîndu-i apoi femeile, dedate din copilărie la acest meşteşug, şi cea mai bună în conducerea cailor îşi ia de bărbat pe cine-i place"[1].

Afară de amănuntul despre femei, restul s-a văzut deja în Erodot, pe cînd siginii locuiau la coastele agatîrşilor în actuala Temeşiana, şi anume:

1. Traiul persianesc;
2. Căluşei mici şi păroşi, buni numai la căruță.

în zilele lui Apoloniu siginii se aflau tot încă în Temeşiana, căci poetul alexandrin îi aşează lîngă cataractele Dunării.

între Strabone şi Apoloniu este un interval de vro sută cincizeci de ani.

într-un secol şi ceva, cum oare de s-au strămutat siginii de la noi din Temeşiana tocmai în Asia la Caucaz, ducînd cu sine pînă şi vița cea *mică şi păroasă de* căluşei?

Bietele lor cărucioare, minate de intrepide fete şi neveste, trebuiau să treacă, călcînd sub picioare orice opozițiune, printr-o sută de feliurite popoare scitice, sarmatice şi de alte neamuri, toate foarte belicoase, cari stăpîneau întregul teritoriu al Rusiei meridionale.

E evidinte că *Caucazul,* unde se duseseră siginii, nu este acela din Asia, ci pur şi simplu o ramură a Carpaților.

Ctoonimitatea înşelase pe Strabone.

Invaziunea dacilor, întîmplată cu vrun secol şi ceva înainte de Crist şi operată în direcțiunea Temeşianei, după cum se vădeşte din vecinătatea lor în acel period de cucerire cu popoarele panonice boii şi tauriscii[2], trebuia fireşte să respingă pe sigini, însă nu în Asia, ci peste Carpați în Transilvania.

Caucazul siginilor sînt munții Ardealului, unde topografia a şi păstrat unele vestigii ale lor pînă astăzi, după cum vom demonstra aiuri.

Tot atunci ne vom convinge că şi pe agatîrşi dacii îi goniseră din Oltenia iarăşi în Transilvania, şi-apoi mai tîrziu, deja în urma lui Strabone, ambele popoare de secoli învecinate, siginii şi agatîrşii, au fost construise a înainta sus spre nordul Europei, nicidecum însă nu s-au întors în Asia.

Sub August dară dacii nu pătrunseseră încă în Ardeal.

71
Rezumat despre „Carpații" sub numele de „Caucaz"

Pasagiul din Strabone, explicat în paragraful precedinte, e cu atît mai important în cazul de față, cu cît ilustrul geograf este un context nedispensabil, după cum am mai spus-o, pentru înțelegerea topografiei contimpureanului său Ovidiu.

Acum încetează d-a mai fi enigmă cele două versuri:

„Jazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque
Danubii mediis vix prohibentur aquis."

Ele se traduc şi se explică astfeli:

„De iazigi şi de *caucaziani* (munteni din Carpați), de popoare transmontane (agatîrşi, sigini etc.) şi de geți, abia ne apără apele Dunării".

într-un cuvînt, ca şi-n Apoloniu, ca şi-n Strabone, ca şi-n Amian, ca şi-n Iornande, ca şi-n Nestor, ca şi-n acea inscripţiune a lui Lersch ce ne-a servit drept punct de plecare în această analiză, numele Carpaţilor în Ovidiu este: *Caucasus.*

Sînt multe şi interesante consecinţele ulterioare ale acestei descoperiri, pe cari noi de astă dată nu le vom atinge, fiind foarte depărtate de obiectul strict al studiului de fată.

Nu cumva la Dunăre, printre bogatele năsipuri metalice ale Olteniei, va fi fost însăşi *Colchida* cea cu lîna de aur a Medeei, ţinta practică a expediţiunii celei mercantile a argonauţilor, încît tocmai de aceea tradiţiunea elenică, culeasă de către Apoloniu, va fi făcut pe aceştia să călătorească pe la cataractele de la Orşova?

Nu cumva tot în basinul danubian, cea mai scurtă cale comercială între Oriinte şi Europa centrală, trebui căutat *Caucazul* primului civilizator al continentului nostru, acela ce răpise focul lui Giove şi din foc a născut industrie?

în epoca lui Traian, adecă a memorabilei inscripţiuni cu Oltul „secus montem Caucasi", Marţial scria unui amic care pleca spre Dunăre că *în ţara geţilor o să găsească stîncă lui Prometeu:*

„Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,
Et Getici tuleris sidera pigra poli;
Ecce Prometheae rupes, et fabula montis,
Quam prope sunt oculis nune adeunda tuis..."*

Cînd va fi vorba despre elementul semitic în Dacia, vom reveni...
Am isprăvit acum cu opera lui Ovidiu.

72
Concluziunea despre Muntenia sub Ovidiu

De la August pînă astăzi nu s-a schimbat nemic fundamental în climatologia şi topografia Munteniei; după cum nici mai-nainte nu se schimbase nemic în intervalul aproape semimilenariu dintre Erodot şi Ovidiu.

Oltul n-a încetat atunci, şi nu ştim dacă va înceta vreodată, de a divide **Ţara** Românească în două mari regiuni foarte caracteristice, dintre cari în cea d-a dreapta fluviului precumpăneşte plaiul asupra cîmpiei, pe cînd în cea d-a stînga cîmpia precumpăneşte asupra plaiului, însoţite ambele aceste precumpăniri opuse de cîte o serie diversă de

condiţiuni atmosferice şi telurice, toate împreună concurînd a dezvolta un alt tip material şi moral spre apus de Olt şi altul spre răsărit, chiar cînd teritoriul întreg e locuit de neşte popoare ieşite primitivamente, ca dacii şi geţii sau ca sciţii şi agatîrşii, din cîte o singură tulpină.

în regiunea cisolteană, arteria comercială a Dunării reduce depărtata ramură ost-carpatică la un rol absolutamente secundar, căci toată activitatea umană, productivă sau improductivă, fie industriosul grec sau grosolanul barbar, se îndeasă acolo spre ţărmul danubian, unde per apoi pe nesimţite, sau se piticesc în neşte vizuine subterane, prin miasmul mlaştinelor, prin frig şi arşiţă, prin torente de noi năvălitori, sciţi, sarmaţi,' goţi, huni, avari etc, etc, pe cari nemic nu-i popreşte în cale pe un şes descoperit pretutindeni, arenă a unei lungi succesiuni de popoare belicoase însă lipsite de vitalitate.

în regiunea transolteană, scutită de mortiferele bălţi mixte, Dunărea împacă industria fluvială cu sănătatea muntoasă prin cununie cu Carpaţii, al căror înghi nord-vestic de la Coasta-Cîineni pînă la Orşova se află aci cu totul în afară de drumul invaziunilor, fie din apus sau din răsărit, căci punctul obiectiv al barbarilor fiind totdauna bogatele provincii grece, năvălitorii orientali pătrundeau la dînsele prin Moldova, cei occidentali prin Ungaria, lăsînd unii şi alţii pururea la o parte Oltenia, unde le-ar fi fost cam anevoie de a străbate şi altmintrea de groaza unei poziţiuni naturale dintre cele mai întărite prin stînce şi ape, încît locuitorii de acolo, dentîi agatîrşii, apoi dacii, în fine românii, mulţumită condiţiunilor economice, igienice şi strategice celor mai priincioase, au putut într-un spaţiu teritorial foarte restrîns să ajungă succesiv la un grad înalt de rezistinţă vitală.

Imutabilitatea naturei fizice s-a răsfrînt pînă la un punct în însăşi nomenclatura topică, astfeli că un munte din Muscel ne mai aminteşte numele *Caucaz al* Carpaţilor într-o serie de fîntîne istorice denainte şi de după Crist, între celelalte în Ovidiu şi-ntr-o superbă inscripţiune traianică relativă tocmai la porţiunea superioară a Oltului, carele şi acesta se numeşte astăzi precum se numea, sînt acuma două mii de ani, în poetul roman Naevius; Jiul este *Sil* al dacilor, Cerna - *Diorna,* Gilortul - *Sil-arta,* Giomartilul - *Sil-martira;* Motrul e *Mutria* din Ptolemeu şi de pe *Tabla Peutingeriană;* pînă şi mitutelul Jaleş, un pîrîuţ aproape invizibil, exista deja sub actualul său nume *Salas;* şi dacă limba română n-a conservat primordialele numiri ale rîurilor din cîmpie, cauza este că străbunii noştri au început s-o cunoască foarte tîrziu, abia pe la

secolul VII, găsind acolo anume pe slavii cei cu Dîmbovița, Ialomița, Cricovul, Ilfovul etc, iar pînă atunci naționalitatea „daco-romană" se născuse, crescuse și se formase definitivamente în plai și numai în plai, încît chiar fluviile cele comune tuturor zoanelor tarei, noi le stim asa
s > - ′ t 1
cum se ziceau din vechime exclusiv la munte: *Danubius,* nu „Ister"; *Alutus,* nu „Maris"; *Jiu,* nu „Arabon"; *Argeș* nu „Mariscus".

în fine, dacă ar voi cineva să restabilească mapa etnografică a Munteniei în zilele lui Ovidiu, după cum o schițarăm noi pentru timpul lui Erodot, n-are decît să așeze pe daci în Oltenia și-n Temeșiana, pe sigini și pe agatîrși în laturea vest-sudică a Transilvaniei, apoi în cîmpia danubiană pînă la Pont pe ambii țărmi ai fluviului o amestecătură de sciți și sarmați cu predomnirea însă a elementului getic.

Epoca formațiunii limbei române

73
Importanța filologiei în istorie

Ajunge cîte o dată o literă pentru a caracteriza o națiune.

Luînd în mînă o carte angleză va fi cineva surprins de a întîmpină mereu figurînd izolat cîte un /, care nu poate forma nici un nume propriu, și totuși el predomnește prin mărime asupra tuturor literelor învecinate.

Acest grandios *I* însemnează „eu".

Individualismul atît de pronunțat în toată natura anglezului s-a răsfrînt și-n ortografie.

Este unicul popor în lume căruia să-i fi putut veni ideea de a seri *eu* cu o literă capitală.

Cu cît mai mult totalitatea lexică și gramaticală a unei limbe trebui să fie pentru un cugetător o nesecată comoară de revelațiuni asupra întregei dezvoltări a unei naționalități în timp și-n spațiu.

Astăzi nu mai e permis fără limbistică, fără o cunoștință intimă cu Bopp, Pott, Schleicher, Curtius, Corssen, Kuhn etc, a face un singur pas serios în limpezirea perioadelor celor obscure din analele popoarelor; și negreșit că cea mai deplină dreptate avea d. Rosler cînd a formulat următoarea fericită propozițiune:

„Dacă românii au trăit în adevăr începînd de la Traian pe țărmul nordic al Dunării, dacă ei n-au venit aci tîrziu în evul mediu din Dacia lui Aurelian, dacă ei sînt noi sau vechi în actuala lor patrie, aceasta cată să se cunoască din limba română"[1].

D. Rosler susține că împăratul Aurelian de frica goților a scos din Dacia Traiană în secolul III pe toți românii pînă la unul, dueîndu-i acolo unde se află așa-numiții macedoromâni, și-âpoi deja o parte dintre acești din urmă, întoreîndu-se pe țărmul nordic al Dunării abia pe la anul 1200, vor fi dat naștere naționalității dacoromâne.

Cu alte cuvinte, maghiarii, serbii, sașii sînt toți mai indigeni decît noi la poalele Carpaților.

D. Rosler își bazează aserțiunea pe două consideratiuni filologice:

1. Asemănarea între limbele română și albaneză;
2. Lipsa de element gotic în graiul român.

Ambele aceste punturi, pe cari d. Rosler se mulțumește a le afirma, noi din parte-ne le vom demonstra pe larg, fiindcă ele ne conduc la o concluziune diametralmente opusă.

74
D. Rosler stie românește?

D. Rosler zice: dacă românii n-ar fi petrecut veacuri întregi peste Dunăre în vecinătatea Epirului, limbele română și albaneză nu ne-ar oferi atîtă asemănare.

însă care anume să fie *natura* acestei asemănări? - d-sa nu ne-o spune.

Este o nenorocire pentru d. Rosler de a ști prea puțin românește.

Iacă o probă dintre cele multe:

„Mă surprinde - zice d-sa - cuvîntul *Sirte-Margarite* din doinele române ale lui Murray, și eu crez că el corespunde pe deplin noțiunii *Sirtje* a samoiezilor; după cum și maledicțiunea românească astăzi de tot nențelegibilă *s...* mi se pare iarăși a fi numele demonului la neamuri uralice: *Schitkir* sau *Tschitkir".*

Cuvîntul însemnat cu mai multe punte, las să se citească jos în notă[1], nefiindu-ne permis a-1 băga în textul român.

O trivialitate turcă dintre cele mai necuviincioase, introdusă la noi în nefasta epocă fanariotă și pe care nu cutează a o reproduce nici chiar dicționarele limbei otomane, d. Rosler o preface într-o maledicțiune, o maledicțiune românească, o maledicțiune atît de antică încît nici înțelesul nu i se mai cunoaște, ș-apoi aleargă după origine tocmai la mitologia fineză!

De altă parte, luînd pe *înşiră-te-mărgărite,* compus din verbul *înşira* la imperativ, din pronumele tu în acuzativ şi din substantivul *mărgărit* la vocativ, cîtetrele foarte latine: *in-seriem te (dispone) mărgărite,* expresiune poporană a unei limbuţii fără cap şi coadă, d. Rosler izolează pe „însiră-te", işiînchipuieşte că-i o singură radicală, o metamorfozează în *sirte* şi se răpede cu ea drept peste Urali!

Cu un asemenea metod de a comenta naţionalitatea română prin samoiezi, noi ne mirăm că d. Rosler a uitat un lucru şi mai ingenios.

în dialectul samoiedic de la Obdorsk din fundul Siberiei codrul se cheamă *pidira*[2].

Iacă dară - trebuie să exclame - iacă dară de unde s-a născut româneasca pădure!

Si totuşi, oricît de ciudată ar fi coincidinţa materială a ambilor termini, filologia modernă, care urmăreşte desfăşurarea fonetică şi istorică totodată a fiecării vorbe[3], demonstra că a noastră *pădure* derivă din *padules,* o formă romanică a latinului *palus,* baltă, italianeşte *padule*[4]; iar pe lîngă filologie mai vine şi Columna Antonină arătîndu-ne cu plasticitatea sculpturei că bălţile danubiane din epoca colonizării romane erau în adevăr neşte *păduri* în toată puterea expresiunii, în a căro-ra vegetaţiune se ascundeau barbarii în timp de răzbel[5].

Necunoscînd limba română, care să fi fost criteriul d-lui Rosler pentru a conchide că ea seamănă cu cea albaneză?

O ecuaţiune între un *x* şi un y.

75
Latinismul relativ al limbelor albaneză şi română

Limba albaneză e plină de reminiscinţe latine.

Iacă esenţialmente un punt de asemănare cu graiul român.

Urmează însă de aci că albanezii vor fi împrumutat latinismele lor de la români?

Să cercetăm.

Albanezii zic *tra* (trabs), *mic* (amicus), *poşte* (post), *armie* (inimicus), *kembe* (gamba), *vittore* (victoria), *Hume* (flumen), *biniac* (bignus), *gorg'e* (gurges), *kîint* (centum), *gric* (grex), *g'iind* (gens), *pendohem* (poenitet), *spereig* (spero), *case* (causa), *turpe* (turpitudo), *fat* (fatum), *fer* (inferna), *cater* (quator), *crioig* (creo) etc.

Aceste vorbe atît de latine, oare cum putea să le fi dat cuiva dacoromânul, cînd nu le are? si pe unele nu credem să fi reţinut din limba-mumă

nici chiar în epoca lui Traian, bunăoară *flumen, bignus sau fatum,* de vreme ce exprimă aceleaşi idei prin alţi termini nu mai puţin latini: *gemen* (geminus), rîu (rivus), *soarte* (sors); iar cît despre *cater,* şi un copil va recunoaşte că s-a format din *quatuor,* nu din *patru.*

Albanezii zic: *kercoig* (quaerito), *kiarc* (circus), *kertoig* (certo), *Hepe* (cepa), *kiiel* (coelum), *fkîinîe* (vicinitas) etc.

Bănui-se-va că le-au luat din româneşte: *a cerceta, cere, a certa, ceapă, cer, vecinătate,* prefăcînd numai sonul *ce* în *k?*

Atunci de ce în zicerile turce *claderre, ciair, cîacmac, cîalem, ciardac, ciarşaf, cirac, cisme, ciflic, cift* etc, au lăsat pe *ci* intact, neprefăcîndu-le în *kîaderre, kiair, kîacmac, kialem* etc?

De ce vorbele slavice *clas, cete, ciudit,* n-au schimbat de asemenea în *kias, klete, kiudit?*

In sfîrşit, de ce au conservat *ce şi ci* în cuvintele împrumutate în adevăr de la români: *clare* (circulus) şi *ce* (quid)?

Grecii numai în clasica anticitate exprimau pe *ce şi ci* latin prin K: KiKepcov (Cicero), Kivvocq (Cinna), SKITCICOV (Scipio), KE9TIYO<; (Cethegus), *KeXca* (Celsa), Kevxpcaveq (Centrones), KipKcciov *opoq* (Circaeus mons) etc, pe cînd în evul mediu îi vedem zicînd: *xţekEGxpxvoq* (caelestinus), *x^Evxoyakj]* (centrum gallinae), t^epijiovia (ceremonia), i£âpien (circulus), *xţepxoq* (certus), T^KO^pea (cicoria), *xţifizXic* (civilis) şi altele[1].

Cum că la vechii romani *ce* şi *ci* se rosteau în realitate *ke şi ki,* precum le-au şi transpus elenii şi albanezii, iar nu după cum le-au modificat măi cîrzill românii şi italianii, probă este că latineşte se scria ecalmente *squilla* şi *scilla, coqui* şi *coci,* ***caeso*** şi ***kaeso,*** încît un filolog modem cere să se citească şi astăzi *kinis* pentru *cinis, kervus* pentru *cervus, kitus* pentru *citus* etc, numind orice altă pronunciaţiune „un detestabil inorganism"[2].

Aşadară *k* în loc de *ce* şid constituă la albanezi, ca şi la greci, un arhaism latin cu mult anterior cunoştinţei Epirului cu turcii, slavii si românii[3].

Albanezii au *vletere* (vetus, veteris), *virglineşe* (virgo, virginis), ia-*tere* (alter), *rlete* (rete) etc, pe cari nici într-un chip nu le-au putut lua de la români, în graiul nostru toate aceste vorbe fiind mai puţin clasice: *vechi,* la macedoromâni *vecllu,* niciodată *vetere; vergură,* nu *vergine; alt,* nu *altere; reţea,* nu *rete;* şi-apoi părinţii noştri nu le-au format astfeli prin vro posterioară corupţiune provincială, ci aşa le-au şi moştenit, precum probează italianul *vecehio şi* sonul u pentru *i* în *vergură.*

Albanezii au adverbiul/ort şi adiectivul/orte, corespunzînd cel întîi cu latinul *fortiter* şi cellalt cu *fortis,* pe cînd românul nu posedă decît

un *foarte* pentru ambele cazuri, întocmai precum noi zicem *frumos* pentru *pulcher* şi *pulchre, adevărat* pentru *verus* şi *vere* etc, mulţiimindu-ne cu o singură formă adiectivo-adverbială.

Sperăm a fi convins pe d. Rosler că limba albaneză este un dialect neolatin cu totul heatârnat de dialectul neolatin al românilor; un dialect mai antic, fiindcă Albania întreagă devenise provincie romană cu un secol înainte de crîncena luptă a lui Traian cu Decebal; un dialect însă fără comparaţiune mai sărac în elemente latine, deoarăce colonizarea romană nu avusese acolo acel caracter compact şi sistematic, prin care s-a distins ea pe ţărmul nordic al Dunării[4].

Ambele aceste dialecte se mai întîlnesc prin puntul foarte important de a fi traco-latine, ceea ce sub privinţa hematologică, adecă a înrudirii materiale, apropie pe români de albanezi mai mult chiar decît de italiani, cu cari noi sîntem încuscriri numai după tată, pe cînd cu ceilalţi ne lovim după amîndoi părinţii.

76
Tracismul relativ al limbelor albaneză si română

Numeroasa ginte pantracică, stăpînă într-o vreme peste mai toată Penirisula Balcanică şi mai toată Asia-Mică, se împărţea în două ramure foarte mari, cea tracică propriu-zisă şi cea ilirică, prima din ele ocupînd regiunea despre Pont din teritoriul comun, cealaltă regiunea despre Adriatică, fiecare subdiviză într-o mulţime de naţionalităţi şi triburi purtînd diferite numi: frigiani, bistoni, besi^^ico**^j^***[5]**^^** **oni^sapei,^^** epiroţi, arupini, bulini, daorsi, enchelei etc, etc, etc.

Albanezii sînt unica posteritate actuală directă a ramurei ilirice, ca şi românii a celei tracice propriu-zise.

Gum că ilirii şi tracii propriu-zişi vorbeau aceeaşi limbă fundamentală, dovadă este nu numai că scriitorii antici îi confundă mereu unii cu alţii, dar mai cu seamă că dicţionarul albanez poate să ne explice fără nici o dificultate filologică cele mai complicate probleme din nomenclatura dacică si din limba daco-latină.

Astfeli în paragrafii precedinţi noi văzurăm deja la albanezi cuvinte eminamente dacice, ca *diorna* - negru sau *borda* - locuinţa suterană.

Aci vom mai da uri exemplu foarte interesant, afară de acelea ce vor mai urma din cînd în cînd în cursul operei de faţă.

77
Originea numelui „Dunăre"

Samonicus, scriitor roman cu un secol posterior lui Traian şi carele poseda pe atunci o bibliotecă de 60.000volume, încît avea la dispoziţiune mai tot ce se va fi scris vreodată pînă la dînsul, zice că traciceşte *Danubius* înseamnă „purtător de nori": „Accvo-opiov 5e. TO **ve<peA**,ocpopov EKeîvoi Koctarâai TiaTpicoq[1]".

La albanezi norul se cheamă *re.*

în toate limbele indo-europee radicala *da* exprimă ideea de *a da,* de unde o formă participială *dan* sau *dana.*

Dana-re „dînd nori"', iacă dară numele tracic din care românul a făcut *Dunăre* şi pe care Samonicus l-a tradus cu atît mai corect prin vecpeAxxpopoi; „purtător de nori", cu cît în unele limbe ariane, la celţi bunăoară, primitivul *da* capătă anume înţelesul de „a purta"[2].

Tot limba albaneză ne explică de ce grecii, romanii şi germanii au terminat humele acestui fluviu prin p, pe care nu-1 au românii.

Albaneşte re, nor, admite în unele cazuri un v denainte-i: vre[3], ceea ce probează că nu este decît o cohtracţiune din zendicul *awra,* modernul persian *abr,* curdicul *awreh,* toate acestea însemnînd de asemenea „nor"[4] şi producînd la vechii persiani un nume propriu: 'AppaSdTccq „dat de nori"[5].

Norul chemîndu-se albaneşte re şi vre, Aavouptoc; elin, *Danuvius* latin şi *Donaw* al germanilor, de la cari au împrumutat apoi slavii pe *Dunava,* maghiarii pe *Duna* etc, provin dintr-o formă colaterală *Dana-vre.*

Românii singuri însă au reţinut pe caracteristicul re, în care se coprinde însăşi cheia enigmei.

Şi au reţinut nu numai atîta, dar pînă şi interesantul blăstem poporan: „bată-te Dunărea!", carele pe de o parte se potriveşte atît de bine cu ideea unui „purtător de nori", iar pe de alta, ne aduce aminte că la dacijurămîntul cel mai sacru era legat cu solemnitatea de a bea apă din Danubiu[6], încît „purtătorul de nori" pedepsea apoi pe sperjuri: „îi bătea Dunărea".

Românul nu zice: „bată-te Oltul", „bată-te Şiretul", „bată-te Prutul", ci numai *bată-te Dunărea!*

Astfeli, mulţumită limbei dacice, restaurate prin confruntaţiunea dialectului epiroto-latin al albanezilor cu dialectul traco-latin al românilor, se înlătură nxrubrica unor simple coincidinţe fonetice etimologia generalmente patronată *a. Dunării* de la sanscrito-zendicul *dânu,* oseti-

cui *don* - fluviu, pe care-1 au şi românii într-o accepţiune deminutivă[7], precum se respinge nu mai puţin şi derivaţiunea de la celticul dana - viteaz[8].

78
Concluziunea despre înrudirea românilor cu albanezii

Postpimerea a r 4 ^ cu dativul, timpul viitor expres cu ajutorul ideei voi, formaţiunea numeralelor de la 11 pînă la 19, prin întrepunerea unui *supra,* şi o grămadă de alte particularităţi gramaticale sau lexice, pe cari le vom dezbate cînd vom avea a restaura dialectul dacic, ne vor aduce iarăşi si iarăşi la rezultatul dobîndit mai sus, şi anume:

Limbele română şi albaneză sînt două dialecte dopotrivă traco-latine, dezvoltate însă fiecare pe o cale individuală nedependinte.

Fără a se mişca unii din Dacia Traiană şi alţii din Epir, românii sau daco-latinii şi albanezii sau epiroto-latinii sînt şi nu pot a nu fi legaţi printr-o extremă asemănare limbistică, deoarăce provin unii şi alţii din elemente romanice şi elemente tracice, amestecate însă în diverse epoce, prin diverse dialecte, cu diverse doze şi sub diversexondiţiuni dimatologice.

79
Originea cuvîntului „hoţ"

Dacă dacoromânii - zice d. Resler - nu s-au clintit de pe ţărmul nordic al Dunării, afară negreşit din porţiunea cea strămutată de către împăratul Aurelian şi din care se trage începutul actualilor macedoromâni, cum atunci de nu există în limba română nici o urmă gotică, precum nici în limba gotică nu există nici o urmă română?

Nu există! nu! repeţim şi noi după d. Rosler.

Nu este nu numai un gotism la români sau un românism la goţi, dar nici măcar uri cuvînt despre goţi.

S-a zis adesea, şi dempreună cu alţii vom fi afirmat-o şi noi altădată, cum că vorba română *hoţ* ar fi o reminiscinţă a dominaţiunii *gotice* în Dacia Traiană.

Studiul ulterior ne face a renunţa la această etimologie.

Iniţialul *h* este la români o uşoară aspiraţiune cam analoagă cu a grecilor sau cu *hi* al armenilor, astfeli că poporul rosteşte dopotrivă *hrăpire* şi *răpire, harap* şi *arap, heleşteu* şi *eleşteu, hotar* şi *otar, hoţ şioţ.*

Un asemenea *h* nu se naşte din durul *g,* mai ales denaintea unei vocale.

Dar mai este ceva.

Luînd pe rînd toate vorbele române monosilabice cu finalul *ţ,* pentru a constata valoarea etimologică a acestuia din urmă, ne încredinţăm că el derivă, afară de regularul său prototip *ti,* din: *te (puteus* = put), *sp (crispus = creţ), ss (sessus = jeţ), que (laqueus = laţ), chi (brachium = = braţ), thi (struthio = struţ)* etc, adecă totdauna din două consoane din cari una e s, ori dintr-o consoană sau două urmate de un *i* sau un e, niciodată însă dintr-o consoană nesibilată izolată.

T din *got* e tot atît de netransformabil în *ţ* din *hoţ,* precum de netransformabil e *g* din cel întîi în *h* din cel al doilea, încît definitivamente *hoţul şigotul* seamănă imul cu altul numai doară prin litera o.

De unde însă derivă în realitate această misterioasă monosilabă?

Lexiconul Budan propunea o derivaţiune din latinul *hostis,* însă toate limbele romanice au format de acolo altceva; româneşte *oaste,* francezeşte *ost,* spanioleşte *hueste,* italianeşte *oste,* provenţaleşte *host,* portugezeşte *hoste*[1], aşa că n-a rămas în *hostis* nici o portiţă deschisă pentru *hoţ.*

Să căutăm aiuri.

într-o cronică franceză noi citim următorul pasagiu relativ la secolul XIII:

„Imperio regis Ludovici Hutini, quo nomine prisca lingua nostra turbulentus significatur".

Adecă:

„Sub domnia regelui Ludovic, supranumit h u t i n, *ceea ce în vechea noastră limbă însemnează turburător".*

Apoi, într-un act din 1363:

„Jehan, dit Vyanne, *risseur, brigueur, hustineur, mal et outrageux parleur"*[2].

Ca idee, noi întrebăm dacă nu e vorba de ceea ce se cheamă româneşte *hot.*

Ca formă, *hust* francez, compus din două consoane, din cari una e *s,* corespunde perfectamente cu al nostru *hoţ,* cu atît mai ales cînd într-o mulţime de vorbe române ne întîmpină ecuaţiunea între *st* şi *ţ,* negreşit prin intermediul metatezei *ts* din st, bunăoară: *ţîră =stilla, ţol =stola, maţ* = \xaoxoq etc

Si totuşi această interesantă zicere nici românii n-au luat-o de la francezi, nici francezii de la români, ci în ambele ţăre ea s-a născut spontanamente din cauza unui strigăt.

în Francia, după cum o demonstra prin zecimi de documente Du Cange[3], poporul era dator să alerge după hoţi ţipînd şi trîmbiţînd.

în latinitatea din evul mediu aceasta se chema *hut-esium,* de unde a rămas în limba franceză *huee,* care nu diferă întru nemic de românul *huiet*[4], încît urmează naturalmente că şi părinţii noştri aveau aceleaşi obicei, însoţit de aceleaşi strigăte: *hu\ hol* francezeşe *hutzl*[5]

Aceste exclamaţiuni o dată devenind caracteristice la goana făcătorilor de rele şi stereotipîndu-se „pro eo multitudinis clamore incondito, **quolaiTOTccm**seuinipsorcimine deprehensum, seu fugientem ac latitantem, pagani omnes tenentur ihsectari ac prosequi, donec comprehendatur et injudicis manus tradatur"[6], nu numai era cu putinţă, ci chiar trebuia să se nască în Francia ftut, *hutin, hust, hustin, hustineur,* iar în România *hoţ.*

Să se noteze un lucru.

După cum pentru ţărani era *hoţ acela* pe care-1 huiduiau dânşii, tot aşa pentru făcătorii de rele, din puntul lor de vedere, erau hoţi aceia ce-i huiduiau.

Iacă de ce în argotul tîlhăresc din evul mediu ţăranii se numeau *hoţi:* „houtz - rusticus"[7].

Această consideraţiune este decisivă pentru aproba originea curat onomatopeică a cuvîntului „hoţ", înlăturînd orice altă etimologie, fie cît de plauzibilă în aparinţă.

Un avocat român din Temeşiana, într-un articol foarte paradoxal, asupra căruia ne atrage atenţiunea d. profesor V Glodariu din Braşov, aduce ca o probă derivaţiunea *hoţului* din *got* că:

„în Banat pînă în ziua de astăzi cînd vine vreun neamţ prin sate româneşti, se iau copii după el şi strigă drept semn de batjocură: neamţ! neamţ! *goto-freanţl* şi tot mai departe făcînd versuri de batjocură, parte ruşinoase, la fiecare sentinţă de două versuri în cădinţă repeţesc: neamţ! neamţ! *goto-freanţr*[8]

D. Simeon Mangiucă, care ne-o spune aceasta, cum oare de nu observă că exclamaţiunea este *„goto-freanţ"*, iar nu *„hoţo-freanţ"?*

Cu alte cuvinte, ea demonstra, într-o opoziţiune diametrală cu opiniunea d-sale, cum că *got* în gura poporului român n-a putut să treacă în *hoţ.*

Să nu mai *hoţim* dară pe goţi, cari n-au putut să fure de la noi, precum vom vedea îndată, nici măcar două litere dintr-o vorbă!

80

Teoria lui Ioan Maiorescu despre românisme la goţi

Răposatul Ioan Maiorescu credea că a dat peste patru *românisme* în textul gotic al lui Ulfila:

1. Numele românilor: *Rumoneis, Rumonim,* corespunzînd formei romane poporane *rumân;*
2. *Hausjan,* de la românul *auzire;*
3. *Aljar,* româneşte *aiure,* mai corect *aliure,* franceześte *ailleurs,* latineşte *aliorsum;*
4. *Mais,* de la românul *mai* din *magis*[1].

întîi punem la o parte pe *aljar,* care este nu un românism, ci o proprietate comună mai tuturor popoarelor neolatine, după cum mărtureşte însuşi Maiorescu, deşi uitase a mai cita, pe lîngă formele română şi franceză, vechiul spaniol *alubre,* provenţalul *ailhors* şi portugezul *alhur*[2].

Rămîn dară celalte trei.

Hausjan provine dintr-o temă *kus,* căci în limba gotică *h* reprezintă totdauna pe un primitiv *k,* şi *au* este o acreştere din *u,* încît corespundintele lui *hausjan* în celelalte limbe indo-europee e numai doară elenicul **Kotx;** în OCKODCJT6<;[3], de unde însă pînă la românul *auzire e* cam departe.

Goticul *mais, maists, maiza, e* pur şi simplu germanul modern *meist,* fără nici o legătură cu românul *mai.*

Mai avem dară un singur-singurel *Rumonim* sau *Rumoneis,* care nici acesta nu se pretinde a fi român ca întreaga vorbă, ci unicamente prin sonurile *u* în loc de o şi o în loc de d din cele şapte sau opt litere.

Ar fi comic ca toate elementele române în limba gotică să se reducă în urma urmelor la neşte 2/8 dintr-un biet cuvînt!

Dar şi aci românismul e fictiv.

Creanga limbistică neolatină cea mai germanizată foneticeşte este asa-numitul dialect retoroman din Elveţia[4], care-si dă el însuşi numele de *rumonsch*[5].

Dacă în Alpi *rumonsch e* un efect al germanismului între latini, cum oare la Dunăre aceeaşi formă *rumoneis* ar putea să fie viceversa, un efect 'al latinismului între germani?

Să lăsăm dar în pace şi pe *Rumoneis* sau pe *Rumonim.*

81

Originea cuvintelor „odor" şi „pat"

S-a spus că ar fi gotică vorba *odor,* de la *aud* contras în *od,* tezaur, avuţie, posesiune.

In realitate cuvîntul este de proveninţă slavică şi relativamente modernă.

Serbeşte *odora* are trei accepţiuni:

1. Haine;
2. Arme;
3. Pradă[1].

Radicala este verbul curat slavic *dr'ti,* a despuia.

Odorul semnifică tot ce se poate răpi în războiul de la un inamic, *spolia opima* la vechii romani.

S-a mai susţinut că vorba română *pat* ar proveni din goticul *badi.*

Nu s-a observat însă că patul face parte dintr-o familie întreagă de termini români, cu cari trebui studiat într-o strînsă legătură şi anume:

1. Pat, *lectus;*
2. **Patul,** *cubile, stratum,* „pre carele se aşază stupi, legumele sau poamele iarna, gîştele cînd clocesc etc";
3. Patură, *folium, volumen,* foaie, îndoitură, legătură;
4. Pătur, *cumplico,* strîng la un loc.

Prin urmare, ideea fundamentală a *patului* consistînd în stratificaţiune, adecă în suprapunerea unui lucru peste un alt lucru, este din punt în punt, în fond ca şi-n formă, albanezul pat, etagiu, „Stockwerk", după traducerea d-lui Hahn[3].

Goticul *badi,* din contra, exprimă în mai toate formaţiunile colaterale şi derivate noţiunea pronunţată de ceva plan, adecă nestratificat, nesuprapus, cîte o dată chiar excavat[4], ceea ce-l depărtează de ideea *patului* român, pe care o exprimă atît de bine din toate puntele de vedere numai albanezul pat.

82
Ce urmează din lipsa gotismelor în limba română?

Scormonind pretutindeni în paragrafii precedinţi şi zgîndărind toate coardele şi cordiţele limbei române, noi nu găsim nici o umbră de necontestabil gotism măcar în două optimi ale unei singure vorbe.

Prin urmare - va zice d. Rosler, după cum a mai spus - în timpul dominaţiunii goţilor românii nu se aflau în Dacia.

Aci ne despărţim de eminentul istoric vienez, căci se desparte şi d-sa de prescripţiunile criticismului, care cerea imperiosamente ca să proceadă în următorul mod:

1. Să precizeze pe o mapă ţinîndu-se strict de fîntîne sincronice, întregul spaţiu teritorial pe care l-au ocupat la noi goţii;

2. Să probeze că, afară din acel spaţiu teritorial, nu exista în Dacia nici un locşor unde să fi putut trăi românii departe de goţi şi sustraşi influinţei acestora;

3. Dacă demonstra că un asemenea locşor, apt a adăposti o naţionalitate întreagă, nu se afla nicăiri, atunci, dar numai atunci putea conchide că împăratul Aurelian nu lăsase un pui de român în Dacia, de vreme ce nu găsim nici un vestigiu gotic în limba română.

Iacă ce trebuia să facă d. Rosler.

83
Puntul teritorial în istoria goţilor pînă la Atila

Itinerariul succesivei migraţiuni a goţilor se începe de la nord în direcţiunea litoralului Mării Negre, aşezîndu-se ei acolo în secolul II după Crist în spaţiul dintre Don şi Nistru, adecă la hotarul de tot oriental al Daciei.

Stabiliţi aci, urmează din parte-le un şir de încercări de a străbate pe malul drept al Dunării, unde erau atraşi de fama avuţiei provinciilor grece.

Acest punt obiectiv fiind hotărît, calea cea mai scurtă de realizare erau naturalmente gurele Dunării, de unde goţii treceau drept în Bulgaria şi mai departe, mulţumindu-se cu posesiunea tranzitoare a actualei Besarabii şi lăsînd să mai treacă mult timp pînă să înceapă a se gîndi măcar la Moldova, care nu se afla nici ea în drumul ce-si aleseseră pentru a ajunge mai curînd la ţintă.

în adevăr, oricînd e în joc Goţia propriu-zisă, unde reşedea forţa ofensivă şi defensivă, sîmburele de rezistinţă şi de expansiune al elementului gotic, o găsim între Prut şi Nistru.

La anul 251 expediţiunea goţilor contra romanilor se dirige asupra Filipopolii, de unde retrăgîndu-se şi căutînd a se întoarce acasă, urmăriţi de armata împăratului Deciu, ei apucă spre oraşul Abrit lîngă Varna[1], adecă în cea mai dreaptă linie *spre Besarabia.*

între 268-270 - zice Zosim - sciţii, erulii, peucii şi goţii pun 320.000 oameni pe 6.000 vase şi atacă întîi oraşul Torni în Dobrogea.

De unde plecase acea formidabilă flotă?

„De *lîngă Nistru*"[2].

între anii 367-369 împăratul Valinte, voind să izbească pe goţi în propria lor ţară, face un pod pe Dunăre,

în ce loc anume?

Lîngă oraşul Noviodun sau Novietun, care, după unanima[3] mărturie a lui Ptolemeu, a *Tablei Peutingeriane,* a *Itinerariului lui Antonin,* a *Notiţei Dignitatum,* a lui Procopiu, a *Codicelui Teodosian* etc, se afla lîngă actuala Isacce, adecă *în faţa Besarabiei.*

Astfeli pînă la 370 dominațiunea gotică, în înțelesul cel adevărat al cuvîntului, se concentra exclusivamente între Prut si Nistru.

7

Tocmai atunci năvălesc teribilii huni.

Peste ramura cea mai occidentală ă goților domnea Atanarik.

El trămite o parte din oaste pentru a recunoaşte pozițiunea hunilor, iar singur se aşează într-o vale *pe malul Nistrului.*

Gonit de aci - zice contimpureanul Amian Marceiin - Atanarik se încearcă a rădica un zid prin care să unească malul Prutului cu Dunărea şi din dosul căruia să poată reziste hunilor: „a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium"[4].

Acest pasagiu rămăsese pînă acurn nențeles, şi totuşi el este de o claritate perfectă.

S-a crezut generalmente că Atanarik va fi clădit un mur de la malul *occidental* al Prutului spre Dunăre pînă undeva lîngă Galați[5].

În acest caz regele goților ar fi comis un act de cea mai flagrantă absurditate, căci hunii veneau de la răsărit, nu de la apus, încît ei n-ar fi avut decît să treacă Prutul pe la spatele lui Atanarik, prinzîndu-1 apoi în cursa pe care şi-o va fi întins cu naivitate el însuşi.

Este evidinte că zidul în cestiuhe unea malul *oriental* al Prutului cu Dunărea, baricadînd astfeli contra hunilor anume regiunea Izmailului.

Acest spațiu - zice tot Amian Marceiin - era locuit de ramura gotică numită taifali: „Taifalorum terras *praestringens".*

Nici aceştia dară nu erau în Moldova.

Toate s-au petrecut exclusiv *în Besarabia.*

Constrînşi din nou a fugi, goții caută scăparea în munții *Cauca:* „ad Caucalandensem locum".

Aci noi îi vedem deja pe pămîntul moldovenesc.

Dar nu mai era acolo țară gotică, deoarăce Atanarik - zice tot Amian Marceiin - trebuia s-o apuce cu forța, gonind pe sarmații ce o stăpîneau: „Sarmatis inde extrusis".

Aceasta ne aduce aminte că şi Constantin cel Mare, cu o jumătate secol mai-nainte, bătuse pe goți nu pe propriul lor pămînt ci iarăşi în țărele sarmaților: „Victi Gothi ab exercita Romano *in terris Sarmatarum"*[6].

Fundarea castelului Dafne la gura Argeşului, atribuită expresamente marelui Constantin de cătră Procopiu şi a căruia pozițiune topografică, de vreme ce se afla fată în fată cu oraşul Transmarisca de dincolo de Dunăre, este de o preciziune aşa-zicînd geometrică, mulțumită *Tablei Peutingeriane* şi *Itinerariului lui Antonin* probează că acele „țăre ale sarmaților", expuse unor momentane incursiuni gotice, coprindeau jumătatea cea răsăriteană a Munteniei[7].

Aceasta confirmă opiniunea d-lui Odobescu cum că „Caucaland" al lui Amian Marceiin trebui căutat în regiunea Buzăului, unde în adevăr vro doi munți poartă pînă astăzi numele de *Coca* contras din *Cauca*, şi unde descoperirea tezaurului gotic de la Petroasa explică foarte bine faptul petrecerii pe acolo a fugarului Atanarik.

Moldova propriu-zisă, pusă la mijloc între goți şi sarmați, forma un tărîm dubios, pe care şi-1 apropriau cînd şi cînd ambele popoare, fără ca să rezulte de undeva vreo dominațiucie exclusivă asupră-i din partea unuia din ele.

Mai pe scurt, numai în Besarabia goții sînt la sine acasă, făcînd din cînd în cînd cîte o apariţiune pe țărmul apusean al Prutului, cel mult pînă la cîmpia ostică a Munteniei, dar toate opintirile invazionare cele mai crîncene rezervînd specialmente provinciilor romane de peste Dunăre, unde-i ademenea aurul bizantin[8].

84
Originea numitor „Moldova" şi „Prahova"

O urmă foarte interesantă a petrecerii goților în Moldova este chiar rîul „Moldova", de la cuvîntul gotic *mulda* - praf[1], de unde s-a născut de asemenea numele apei *Mulde* în Saxonia, un afluinte al Elbei, precum şi forma germană *Moldau* a numelui bohem Wltawa, pe cînd afară din lumea teutonică termenul fluvial „Moldova" nu se găseşte nicăiri.

Goții âu zis *Moldahva* rîului moldovenesc cu aceeaşi rațiune cu care mai tîrziu slavii au numit un rîu *Prachova,* adecă iarăşi „prăfoasă", de la vorba *prach,* de unde vine al nostru *praf,* pulbere.

„Moldova" şi „Prahova" reproduc exactamente, una goticeşte şi cealaltă slavoneşte, aceeaşi idee pe care Ovidiu o exprimă prin „amnis pulverulentus", rîu pulberos[2].

85
Epoca dispariţiunii goţilor din Dacia

Irumperea hunică a pus capăt dominațiunii goților chiar în cuibul lor dintre Prut şi Nistru, strămutîndu-i mai cu toții în Bulgaria, unde ei s-au aşezat la poalele Balcanului - zice Iornande - ca şi cînd ar fi fost pămîntul lor de naştere: „tanquam solo genitali potiti".

Sub marele Teodosiu se încearcă a strâcura într-acolo ultimul rest gotic de pe malul nordic al Istrului, şi-i vedem pogorîndu-se tot din Besarabia, căci trecătoarea se operă anume la gurele fluviului:

„Corporibus premitur *Peuce per quinque recurrens*
Ostia barbaricos vix egerit unda cruores.. "[a]

De peste Dunăre cea mai mare parte s-au îndrumat cu încetul spre Panonia şi mai încolo.

După dînşii n-au întîrziat a emigra şi sarmaţii din cîmpia **Ţărei** Româneşti, mergînd a se contopi cu fraţii lor din Temeşiana, aşezaţi acolo încă din zilele lui Traian.

86
Istoria gepizilor la Dunăre

Pe cînd goţii ocupau numai regiunea de peste Nistru, se afla alături cu dînşii un alt neam germanic. Erau aşa-numiţii gepizi.

Poziţiunea lor geografică în acea epocă rezultă foarte limpede din naraţiunea lui Iornande.

El zice că ei locuiseră întîi pe o insulă a Vislei; că de acolo s-au întins peste o ţară **mai** mănoasă, fără a se depărta totuşi de reşedinţa primitivă, căci n-au încetat a avea vecini o ramură a burgunzilor pe care şi Ptolemeu o pune lîngă Visla[1]; şi în fine că această nouă patrie a gepizilor era numai munţi şi numai păduri, după propria expresiune a unui rege al lor: „inclusum se montium quaeritans asperitate, silvarumque densitate constrictum"[2].

Cu aceste indicaţiuni în mînă şi o mapă denaintea ochilor, e peste putinţă a nu recunoaşte Galiţia la poalele creştetului răsăritean al Carpaţilor.

Fiindcă gepizii vorbeau goticeşte, precum ne-o spune nu numai Iornande, dar si Procopiu, ar fi lăsat şi ei în limba română neşte adevărate *gotisme,* dacă vreodată noi am fi avut a face cu dînşii; sîntem datori prin urmare a studia şi sfera dominaţiunii lor în Dacia, după cum făcurăm mai sus pentru goţi.

Din Galiţia gepizii au trecut în Ungaria, întocmai ca mai tîrziu maghiarii[3].

Textul lui Iornande este aci de o confuziune spăimîntătoare, pe care poate cineva s-o descurce numai doară aducîndu-şi aminte că entuziastul istoric al goţilor trăia pe la anul 550 şi că *tot pe atunci* scriau bizantinii Procopiu, Agathias şi Menandru.

Iornande repetă mereu că gepizii stăpînesc Dacia întreagă pe care iarăşi întreagă o stăpîniseră mai-nainte goţii[4].

Cînd ajunge însă a delimita topograficeşte hotarele acestei dominaţiuni a gepizilor, zice că ei şedeau lîngă fluviile Criş şi Mureş, între cari la mijloc mai bagă două rîuri cu neşte numi enigmatice: „Gepidae sedent juxta flumina Marisia, Miliare, et Gilfil, et *Grissia qui amnes supradictos excedit*"[5].

Aceasta-i „întreaga Dacie"?

Şi-apoi tocmai în astă regiune nici că a fost vreodată nu numai o dominaţiune, dar nici măcar o invaziune gotică despre care să ne fi rămas o silabă în fîntînele anticităţii!

într-un alt pasagiu Iornande trage hotarele teritoriului gepidic cu totul altfeli si anume:

„Prin ţara gepizilor curg rîuri mari şi renumite, căci despre nord şi apus o scaldă *Tisianus,* despre sud marea Dunăre, despre răsărit o curmă fluviul *Tavsis,* ale cărui unde iuţi şi spumînde se răped furioase în Dunăre"[6].

Tisianus fiind Tisa; *Tavsis,* pe *Tabla Peutingeriană Tivisco,* în Priscu Ttcpfiaaq, în Ptolemeu TipiaKog, neputînd să fie altceva decît Temeşul; Gepizia este dar o porţiune transtemeşiană a Ungariei.

Cum oare să împăcăm pe Iornande cu Iornande?

Procopiu, Agathias şi Menandru ne spun într-un glas că gepizii stăpîneau oraşul Sirmiu cu regiunea învecinată, şi nu că o spun printr-o nudă afirmaţiune de feliul acelei a lui Iornande, dar înregistrează un şir de evineminte petrecute între gepizi şi longobarzi, între gepizi şi greci, între gepizi şi franci etc, toate în actuala Serbie[7].

l)n alt scriitor sincronic, Eunodiu, confirmă şi el mărturia celor trei bizantini, punînd în Gepizia apa *Ulca,* pe care o recunoscuse Katancsich[8] şi ne pare bine că şi d. Rosler o recunoaşte a fi actuala Vukă[9], un rîu iarăşi din regiunea Sirmiului.

Cum să reconciliem cele două aserţiuni contradictorii ale lui Iornande cu necontroversabila unanimitate a lui Procopiu, Agathias, Menandru si Eunodiu?

Istoricul got, deşi trăia pe la 550, totuşi scria departe în Italia, copiind pe Casiodor sau compilînd de prin Ablavius şi alţi scriitori perduţi, fără să observe vreodată că fîntînele sale nu sînt toate din aceeaşi epocă.

Extrema neglijinţă a lui Iornande este ceea ce l-a deocheat de mult în ochii criticilor[10].

Totul se limpezeşte dacă vom restabili următoarea ordine cronologică în migraţiunile gepizilor:

Primul stabiliment, lîngă Visla;

Al doilea, în Galiţia;

Al treilea, lîngă Criş şi Mureş;

Al patrulea, între Tisa şi Temeş;

Al cincilea şi ultimul, peste Dunăre lîngă Sirmiu.

Nici într-una din aceste cinci staţiuni succesive, cari toate sînt foarte adevărate, căci pentru a ajunge din Galiţia în Serbia calea cea naturală ducea la Criş şi la Tisa; nici într-una din aceste cinci staţiuni succesive gepizii n-au stăpînit Dacia Traiană, din totalitatea carii abia atinseseră în treacăt o coastă a Transilvaniei.

Cum dar Iornande, deşi descrie pe larg el însuşi hotarele gepidice în primele patru migraţiuni, totuşi nu se satură a celebra dominaţiunea goţilor şi gepizilor peste *„totius* Daciae fines"? ,

Aci iarăşi el nu comite alt păcat decît de a nu fi înţeles fîntînele de cari se servise.

Şi iată cum.

Bizantinul Procopiu este autoritatea autorităţilor în ceea ce priveşte ambii ţărmi ai Dunării.

Ca'secretar al lui Belizariu, el luase parte la toate strălucitele expediţiuni ale marelui căpitan şi cunoştea de aproape tot feliul de neamuri germanice: goţi, gepizi, vandali, longobarzi etc.

„Descriu cele văzute cu ochii mei"[11].

Negreşit că nemini pe acest tărîm nu ne va putea conduce mai cu certitudine.

Ei bine, Procopiu zice într-un loc:

„Gepizii, cari stăpîneau urbea Sirmiu şi toată Dacia, după ce împăratul Iustinian smulsese *acea regiune de sub dominaţiunea goţilor"*.

Cu cîteva rînduri mai jos:

„împăratul a dat erulilor alte cîteva locuri din Dacia în jurul Singidunului, unde ei locuiesc şi astăzi"[12].

într-un alt pasagiu:

„Mai-nainte, pe cînd Dacia era tributarie goţilor, gepizii nu se mişcau din *foastele lor locuinţe* dincolo de Istru, căci atîta se temeau de goţi, încît nu cutezau *a trece fluviul"*[13].

Ifentru scriitorul bizantin „dincolo de Istru" este naturalmente ţărmul nordic.

Prin urmare, pe ţărmul sudic al Dunării se aflau goţii, cărora le era tributarie Dacia de acolo şi de groaza cărora tremurau *gepizii aşezaţi atunci lîngă Tisa.*

Apoi iarăşi:

„In Dacia şi în Panonia sînt *oraşele Singidun şi Sirmiu* pe malul Istrului"[14].

Mai încă:

„Hotarele Daciei, *unde se află urbea Sirmiu..."*[15]

în fine:

„Gepizii stăpînesc *Singidunul şi Sirmiul* cu regiunea învecinată..."[16]

Dacă aceste şase citaţiuni nu sînt de ajuns, Procopiu ne-ar mai procura altele vro două-trei nu mai puţin decisive.

Sirmiul, adecă Mitrovitz de astăzi; Singidunul sau actualul Bielgrad; mai pe scurt Serbia, nicidecum România danubiană, iacă dară *toată Dacia* pe care o ocupaseră dentîi goţii după trecerea lor peste Dunăre, precum ne-o spune şi însuşi Iornande[17], iar retrăgîndu-se aceştia au coprins-o gepizii, pogorîţi acolo din laturea vest-carpatină, unde locuiseră mai-nainte.

Cunfuziunea nominală între Dacia cisdanubiană pe de o parte şi pe de alta între cele două Dacii transdanubiane ale cărora hotare au fost totdauna foarte rău definite, dar pe unde în realitate au stăpînit cîtva timp neamul goto-gepidic în urma invaziunii hunilor, a făcut pe compilatori de feliul lui Iornande a plăsmui*© fantastică *dominaţiune a goţilor şi gepizilor peste toată Dacia* d-a stînga Dunării.

Un alt vechi scriitor tot atît de puţin scrupulos, „necriticul si istoriceşte nepăsătorul Eutropiu", după cum îl califică Eichhorn[18], bagă şi el în Dacia Traiană nu numai pe tervingi şi taifali, dar încă si pe victofali[19], pe cari totuşi adevăratele fîntîne nu-i arată nicăiri decît spre apus de Temeş[20] şi despre cari nu ni se va cita un singur fapt pe teritoriul danubian al României.

Istoricii moderni, fără a-şi da osteneala de a scapără lumină prin confruntarea izvoarelor, s-au mulţumit a tot repeta fabula, pînă ce sub eleganta pană a d-lui Rosler ea a luat mai dăunăzi neşte proporţiuni iperbolice pînă şi-n cronologie: „Bis zum sechsten Jahrhundert ist Dacien der Wohnsitz germanischer Stämme"[21].

Noi înţelegem patriotismul ca o pîrghie prin care să se mişte cineva a studia istoria; din dată însă ce a intrat în ştiinţă, un alt mobil vine de-l împinge înainte: dorinţa de a afla adevărul.

Dacă se întîmplă într-o cestiune oarecare ca ambele aceste impulsuri să poată merge în armonie, este negreşit o fericire; dacă însă veritatea nu se-mpacă cu interesul naţional, nu rămîne decît a sacrifica pe acesta din urmă, ori a zice adio istoriei, una din două.

Patriotismul teuton a îmboldit pe d. Rosler a vedea goţi peste goţi pretutindeni[22].

Patriotismul latin face la noi pe o seamă să strige că au fost români pînă si sîntul Sava cu amicul său Sansala, goţi neam de neamul lor, martirizaţi de către gotul Atanarik fiindcă erau de partitul contrariu al gotului Fritigern[23].

Există oare vro deosebire între ambele aceste teorii?

Amîndouă sînt patriotice şi amîndouă nu sînt istorie!

87
Concluziunea despre goţi şi gepizi

Bisecolara dominaţiune a goţilor în Dacia Traiană s-a exercitat, după cum am constatat mai sus, numai si numai între Prut si Nistru.

La apus de acolo, extrema margine a unor trecătoare stabilimente gotice, lipsite de orice caracter de dominaţiune, nu merge mai departe de şesul ostie al **Ţărei** Româneşti, unde s-au şi descoperit în regiunea Buzăului preţioasele vase de aur cu o necontestabilă inscripţiune gotică.

Dominaţiunea cu mult mai scurtă şi mai şovăitoare a gepizilor în Dacia Traiană s-a exercitat numai şi numai spre occidinte de Criş şi de Temeş.

La răsărit de acolo, extrema margine a unor trecătoare stabilimente gepidice, lipsite de orice caracter de dominaţiune, nu merge mai departe de regiunea Turdei, unde s-a şi descoperit remarcabilul sfinx de bronz cu antica inscripţiune germanică: „ima ima si thi ere farloan"[1].

Românii din Oltenia şi din valea Haţegului pînă la Murăş nu avuseseră niciodată ocaziunea de a învăţa o singură vorbă gotică, după cum nici goţilor n-a fost dat să auză undeva sunînd româneşte, afară numai doară peste Dunăre, de unde ne aduce d. Rosler, scăpînd din vedere că tocmai acolo părinţii noştri s-ar fi putut *gotiza* mai cu înlesnire.

în adevăr, nu numai în Serbia a fost adevărata dominaţiune a goţilor şi a gepizilor; nu numai însuşi Ulfila, părintele acelui text gotic pe bazea cărui avuseserăm plăcerea de a constata împreună cu d. Rosler absolutul negotism al limbei române, trăia anume în Bulgaria; nu numai foarte numeroasa colonie gotică, „populus immensus", pe care o

transplantase acest apostol al arianismului, rămase în Balcani pentru totdauna, adoptînd un trai cam românesc[2] şi poate chiar romanizîndu-se cu timpul, de nu cumva se va fi bulgarizat, căci în orice caz urma nu i se mai alege; nu numai atîta, dar pilcuri gotice pătrunseseră atunci pînă-n fundul Greciei[3].

în Albania se făceau căsătorii între goţi şi pămîntene[4].

D. Hahn calculează că în partea nordică a Epirului dominaţiunea gotică a durat 130 ani, de la 403 pînă la 535[5].

Cum de mai merge dară cu teoria d-lui Rosler că: românii de la Dunăre sînt veniţi mai tîrziu din Albania sau de lîngă Albania fiindcă *nu posedă în limbă elemente gotice?*

însă de acolo dacă veneau, tocmai atunci am avea în graiul nostru măcar un gotism sau două!

Slavii au trăit în vecinătate sau chiar la un loc cu goţii pe ambele laturi ale Dunării, întîi în Besarabia şi peste Nistru[6], apoi mai cu seamă în Bulgaria şi-n Serbia, în astă din urmă fraternizînd cu gepizii[7].

Este dară lucru firesc că-n limba slavică au rămas neşte urme nendoioase de înrîurirea gotică, bunăoară: *vrtograd,* grădină *(aurtigards,* de la *aurts,* iarbă); *userez,* cercel *(qusahriggs,* de la *auso,* ureche) etc, precum se surprind unele slavisme şi la goţi: *klismo,* cimbal *(klik,* huiet), *plinsjan,* a sălta (pliasati) şi altele; afară de acelea în cari nu se poate preciza dacă le vor fi căpătat slavii de la goţi ori viceversa: *chleb - hlaibs, m'zda - mizdo, st'klo - stikls, chwila - hveila, vitez - vithings* etc.[8]

Safafik observă că cele mai multe gotisme se află anume în dialectul bulgar şi în cel vechi serbesc, adecă la slavii de peste Dunăre[9].

Şi d. Rosler se duce de ne caută tocmai p^ acolo fiindcă - zice d-sa - *nu posedem în limbă elemente goticei*

88
Rezultatele filologice asupra formaţiunii naţionalităţii române

Lipsa absolută a elementului gotic în limba daco-latină probează că naţionalitatea română s-a născut şi s-a dezvoltat în Oltenia pînă-n valea Haţegului, fără să fi fost vreodată în contact cu goţii propriu-zişi, cari domneau peste Prut ajungînd în fluctuaţiunile lor cel mult pe la Buzău, şi fără să fi fost vreodată în contact cu ramura gotică a gepizilor, cari domneau în Serbia, după ce abia o clipă petrecuseră lîngă Temeş ajungînd în fluctuaţiunile lor cel mult pe la Turda.

Vecini imediați ai românilor în epoca gotică, ca şi vecini imediați ai dacilor în timpul lui Traian, atît despre partea cîmpiei cisoltene precum si din a Temesianei, au fost sarmatii.

De ce neam erau aceştia şi prin ce feli de descendinți sînt reprezintați astăzi n-o demonstrăm acuma, mulțumiți a observa numai că îndelungata vecinătate cu dacii şi cu românii trebuia să le fi lăsat în limbă multe tracisme si multe latinisme.

Oricum să fie, nici cu slavii, nici cu germanii nu pot fi confundați sarmații, fiindcă-i vedem trăind pe toți în acelaşi timp, anume în epoca gotică, fiecare cu propria sa viață națională cu totul neatîrnată, încît nu se poate zice că numele slavilor sau al germanilor va fi venit să înlocuiască pe al sarmaților, dîndu-se adecă două numi la un singur lucru.

Limba albaneză fiind într-o mare parte un rest al vechiului grai tracic, extrema-i asemănare cantitativă şi calitativă cu limba română de pe țărmul nordic al Dunării în privința elementelor nelatine, probează că naționalitatea noastră s-a născut şi s-a dezvoltat anume în acea parte a Provinciei Traiane unde dacii fuseseră mai înrădăcinați decît aiuri: în Oltenia pînă-n valea Hațegului.

în acest mod limba noastră, prin lipsa gotismelor şi prin abundința albanismelor, schițează ea însăşi cea mai fidelă mapă etnografică a *României* din secolii III, *W,* V şi VI: de la Severin pînă-n Hațeg, de la munții Temesianei pînă-n Olt, departe de goți şi de gepizi.

89

Modernitatea slavismelor şi germanismelor în limba română

Noi am demonstrat deja în studiul nostru despre Muntenia în epoca lui Ovidiu cum că acțiunea slavilor asupra limbei române a fost eminamente culturală, introducîndu-se prin cirilism după secolul IX, apoi răspîndindu-se şi întărindu-seîn graiul poporan şi-n terminologia topografică mulțumită uzului oficial, mulțumită liturgiei şi mulțumită modei, o triplă presiune exercitată fără întrerumpere în curs de opt veacuri pînă la 1700.

Nici un singur slavism antecirilic, ca şi nici un singur goțism, ci numai neşte germanisme şi slavisme moderne, nu există în limba romană.

Vro două exemple.

Cuvîntul nostru *şură* este un evidinte germanism, născut însă directamente din medio-germanul *schure,* pe cînd goții, la cari nu exista deloc sonul s, ziceau *skura*[1].

Cuvîntul nostru *praf* este fără contestațiune slavicul *prach,* din care *ch* a trecut la români regularmente în /, ca şi-n *zăduf* din *zaduch, puf* din *puch* etc.

însă filologia a demonstrat că slavii cei vechi nu cunoşteau sonul *ch,* ci l-au format deja mai tîrziu dintr-un primitiv s[2].

Slavicul prac/i se zicea dentîi *pras,* corespunzînd sanscritului purisa, din arianul *parasa,* pulbere[3].

Praful nostru este dar un slavism modern.

Asemeni exemple s-ar putea înmulți pînă la nefinit.

în epoca gotică slavii petreceau la gurele Dunării, confundați cu triburi gerrtianice, iar ramura cea mai puternică „fortissimi eorum", după expresiunea lui Iornande, era concentrată dincolo de Nistru.

Trecerea goților şi sarmaților peste Dunăre a permis unora dintre slavi, pe cînd alții colindau după goți şi după şarmați prin Panonia şi chiar prin Italia, să înainteze din ce în ce mai mult în interiorul Daciei, unde în secolul VII ii găseşte Teofilact, Menandru, împăratul Mauriciu etc. în băltoasă regiune a Ialomiței, nu mai departe.

Aci însă noi avem a face numai cu acel period de formațiune în care despre slavi nu poate fi vorbă.

90

Lipsa de dialecte la românii din Dacia

D. Rosler a uitat o particularitate foarte caracteristică a limbei române.

Dacia Traiană ocupă un teritoriu egal prin mărime cu al Franciei.

De la cucerirea romană pînă astăzi au trecut şaptesprezeci veacuri, adecă cincizeci generațiuni, numărînd numai cîte trei la fiecare secol.

Despărțiți prin munți şi prin elemente străine, românii au mai fost trunchiați prin diversitatea guvernelor.

Ei bine, un exemplu fără păreche în analele lumii, sînt zece milioane presărate în trei, patru sau cinci provincii, abia cunoscîndu-se de nume unii pe alții, totuşi vorbind pretutindeni o singură limbă nedialectizată.

Galia, Italia, Spania, Germania, Britania au giargoane peste giargoane.

Antica Eladă, atît de mică, era toată numai dialecte.

Dacia Traiană - nicidecum.

Iacă o problemă demnă de a fi studiată.

Lipsa elementului gotic şi abundința celui albanez în limba noastră ne-au demonstrat mai sus că, cel puțin pînă pe la anul 500, naționalitatea română era concentrată întreagă în Oltenia şi-n valea Hațegului, ade-

că acolo pe unde dacismul fusese mai încuibat și pînă unde nu pătrunsese nici una din ramurele germanice.

Nu e dară de mirare ca într-un spațiu atît de restrîns nu se formase pînă atunci dialecte, cu atît mai mult că timpul anterior de trei secoli abia fusese de ajuns ca să se nască însăși limba din apropiarea și împăcarea unor ingrediente atît de ostile ca cele latin și dacic.

De la secolul VI încoace putînd să se înceapă mișcarea de expansiune a nouei naționalități daco-latine, adecă răspîndirea romanității din Oltenia și din valea Hațegului peste Ardeal, Temeșiana, cîmpia Țărei Românești etc, n-a mai încetat cu desăvîrșire decît în secolul XIV.

Ultima mare migrațiune olteană cunoscută este de pe la 1370.

Coprinzînd din corpul Transilvaniei districtul Amlasului, limitrof anume cu Oltenia, Vladislav Basarab l-a împoporat cu oameni de ai săi, l-a colonizat, l-a făcut „nova plantatio".

Periodul de migrațiune olteană spre toate celelalte părți ale Daciei Traiane se cercuscrie în intervalul de vro șapte secoli dintre VI-XIV.

în acel interval românii din Oltenia și valea Hațegului se răspîndiseră spre apus pînă-n Moravia, unde posteritatea lor abia mai reține astăzi epitetul de vlahi, însăși poporațiunea fiind de mult slavizată[1].

în acel interval românii din Oltenia și valea Hațegului se răspîndiseră spre răsărit pînă-n Volinia, unde în secolul XVI polonii mai păstrau încă suvenirea și arătau chiar pozițiunea localității, care în vechime purtase numele de *vadul lui Basarab:* „Ostrokol, *antiquis Bassarabei* vadum vocatum, brod *Bazarabski*"[2].

Cum că această mișcare expansivă a fost continue adecă s-a repețit destul de des, astfeli că nu lăsa nicăiri să degenereze din prirnitiva-i uniformitate graiul poporului român, o probă irecuzabilă se găsește tot în limbă.

încetarea migrațiunii coincidă cu aparițiunea otomanilor în Europa.

Cuvintele turce, pe cari le are românimea danubiană sînt necunoscute românimii de peste Carpați, căriia nu mai era cine să i le comunice.

Slavismele și bizantinismele, întru cît ele sînt anterioare secolului XIV, ne întîmpină din contra pe toată întinderea Daciei Traiane.

Fiind însă că elementele slavice și bizantine n-au năvălit dodată în limba română, este învederat că nu fusese întrerupt curentul care de la Dunăre le răspîndea peste Carpați.

Și nu numai de la Dunăre peste Carpați, ci încă din munții Olteniei spre mlăștinoasa cîmpie danubiană a Țărei Românești și a Moldovei,

căci știința igienică demonstra că aclimatarea unei naționalități într-o regiune caracterizată prin febriferele bălți mixte, după cum sînt mai cu seamă acelea dintre Ialomița și Nistru, e cu putință sub o singură condițiune: trămiterea acolo a unor contingente din timp în timp rennoite, pînă ce după mai mulți secoli abia se operează prin așa-numita lege a*selecțiunii naturale* o definitivă acomodare a organismului uman cu vicioasele elemente circumfuse[3].

Astfeli migrațiunea română din regiunea olteană peste Carpați și spre Marea Neagră este un fenomen continuu în lungul interval dintre secolii VI-XIV.

91

Forța de expansiune a oltenilor

Putea oare îngusta regiune dintre Olt și creștetul apusean al Carpaților să împoporeze întreaga Dacie Traiană?

Fără a repeți aci concluziunile medicinei asupra salubrității generale a tarelor muntoase, iar sănătatea - zice economistul Roscher - e mijlocul cel mai sicur de a înmulți o poporațiune[1], noi ne vom mărgini în sfera concretă a cîtorva fapte relative anume la Oltenia.

D. dr. Z. Petrescu, savantul profesor de terapeutică de la Facultatea din București, studiase nu de mult districtul Vîlcii, cel mai nordic al Olteniei.

D-sa zice:

„Plaiurile au o pozițiune pitorească prin munții gigantici, prin pădurile seculare, prin marnele colosale și prin stîncele cele grandioase de peatră, precum este matca Bistriței, pe piscul căriia se află așezată Arnota cea înfiorătoare. Luînd cineva în considerațiune influința tuturor acestor aginți cosmici asupra organismului animal, nu va fi surprins cînd va vedea în acest district *oameni foarte înaintați în etate și încă foarte sănătoși foarte robuști și plini de viață.* Influința acestor aginți cosmici face ca să predomine aci temperamentul sanguin și constituțiunea foarte robustă: *omul muntean e voinic și voios, și femeia munteană e voinică și voioasă*"[2].

D. Ion Ionescu studiase tot atunci unul din districtele sudice ale Olteniei

D-sa a găsit în Mehedinți sate unde se poate constata duplicarea numărului locuitorilor în fiecare *20* de ani, fără a fi vro imigrațiune din afară[3].

Un milion, de nu s-ar întîmpla epidemie, foamete sau alte accidente neprevăzute, ar crește la cifra de 32.000.000 într-un singur secol!

Trei bule papale, una din 1236, alta din 1238, a treia din 1239, ne spun pe rînd că „ţara Severinului", deşi fusese pustiită, totuşi poporaţiunea-i crescu din nou peste orice măsură.

Iacă texturile:

1. ,JMultitudo gentium terme Ceurin.. "[4];

2. „Terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata excrevitpopuli multitudo.. "[5];

3. „Terra, quae dudum fuerat desolata, populi multitudo supercreverit..."[6].

D. Ion Ionescu nu cunoştea bulele lui papa Gregoriu IX, nici papa Gregoriu IX nu putea să prevază cartea d-lui Ion Ionescu!

Pustiirea, despre care se vorbeşte mai sus, se referă la o invaziune tătară din anul 1221, adecă cu optsprezeci ani anterioară ultimei din cele trei bule.

„Tătarii - zice un cronicar occidental contimpurean - distruseseră atunci toată tara ce se întinde dincolo de Ungaria în direcţiune spre Galiţia"[7].

în faţa acestei urgii dumnezeieşti, oltenii se trăseseră naturalmente în creierii munţilor, de unde apoi, întorcîndu-se, le-a fost de ajuns vrun deceniu şi jumătate pentru a speria prin mulţime Sîntul Scaun.

Peste zece ani se întîmpla o nouă invaziune tătară.

Ne-o povesteşte Fazel-ulah-Raşid, carele scria în Persia la 1300[8].

Poporul îşi caută refugiul ca totdauna în nestrăbătuţii codri ai munţilor, deşertînd partea cea descoperită a Romanaţului, a Doljului, a Vîlcii.

La această situaţiune se referă famosul act din 1247, abia cu şase ani posterior invaziunii şi-n care se coprinde donaţiunea „ţărei Severinului" cavalerilor teutonici din partea regelui maghiar Bela.

Documentul zice limpede că tătarii devastaseră întreaga Oltenie, în corpul carii el intercalează şi valea Haţegului: „terra Harsoc"[9].

Totuşi donaţiunea a fost fictivă.

Rămînînd cu crisovul în mînă, intrepizii cruciaţi n-au putut stăpîni în realitale un singur petec în Oltenia.

De ce?

Pentru că, revenită din spaima tătarilor, ţara s-a împlut dodată de obicinuita mulţime de români: „supercrevit multitudo", după expresiunea bulei papale.

La 1259 Oltenia îndură o a treia invaziune tătară.

Cronicarul polon contimpurean zice sub acel an:

„Thartari, subiugatis Bessarebenis, Lituanis, Ruthenis et aliis gentibus..."[10]

Ei bine, peste douăzeci de ani Oltenia renaşte iarăşi din ruine plină de sucul vieţei, astfeli că pe la 1280 voievodul Litean nu se sfieşte a purta un crîncen războl contra întregei puteri maghiare şi, deşi e ucis, deşi frate-său Bărbat cade în minele ungurilor, deşi autoritatea banului chiar pînă la 1350 era contrabalanţată prin existinţă mai multor principate române subordinate[11], totuşi regele Vladislav nu poate anexa Oltenia către coroana sîntului Ştefan, ci se mulţumeşte cu un simplu tribut, carele nici acela nu se plătea cu destulă regularitate[12].

Cît de nedependinte în fapt era Muntenia de orice dominaţiune maghiară, să ne-o spună celebrul istoric sas Eder, cunoscut prin animozitatea-i contra naţionalităţii române.

într-un manuscript al său, conservat în biblioteca gimnaziului evanghelic din Braşov, reproducînd un act din 1343, prin care Cianadin, arhiepiscopul Strigoniei, zice că monastirea Kertz de la hotarul ţărei făgărăşene se află *„la extrema margine* a regatului ungar"[13], Eder adaogă următoarea observaţiune:

„Dacă monastirea Kertz se afla în anul 1343 la extrema margine a regatului ungar, rezultă că Valahia nu făcea parte din coroana maghiară"[14].

Nu mai vorbim de cei doi mari Basarabi, Alexandru şi urmaşul său Vladislav, ale cărora lungi războle oltene contra regilor Carol Robert şi Ludovic, unii din cei mai puternici monarhi ai Europei în secolul *XW,* manifestă un înalt grad de vitalitate naţională.

Despre dînşii se pot repeţi cuvintele lui Tacit despre oltenii cei vechi ai lui Decebal: „glorioşi cînd bat, glorioşi cînd sînt bătuţi"[15].

92
Concluziunea despre acţiunea naturei

în cursul secolului XIV Oltenia conserva antica-i prioritate asupra totalităţii Ţarei Româneşti.

Sub succesorii marelui Mircea preponderinţa începe a se muta cu încetul din ce în ce mai spre zoana mlăştinoasă a regiunii cisoltene.

Scăderea politică se povîrneşte de atunci în aceeaşi măsură în care se depărtează centrul de activitate morală de la norma anterioară a naturei teritoriale.

„Geniul mercantil - zice un igienist - n-a inventat încă hapuri contra vîntului despre răsărit; şi totuşi chiar în Francia acest vînt se pare a

predispune pe mai mulți oameni la tristeță şi la descurajare, iar în Andaluzia se crede că-n unele anotimpuri el produce un feli de frenezie, care se manifestă prin vendete şi asasinaturi"[1].

Dacă atît de energică poate fi acțiunea unui singur aginte fizic asupra direcțiunii afacerilor umane, cu cît mai decisivă cată să fie înrîurirea masei conditiunilor telurice si atmosferice.

Cînd statul major al unei țăre, adecă tocmai creierii națiunii, reşede
în Bucureşti, pe care un călător anglez îl numeşte „o mocirlă"[2], acest 1
stat-major nu mai cugeta ca la Tîrgovişte sau la Argeş, şi nici acolo nu
mai cugetă ca la Severin.

Este original de a vedea unele popoare culcîndu-se de bună-voie cu capul în jos!

Cît despre Oltenia, de la secolul XIV încoace ea s-a redus, ca în 1617 2
sau 1821, la ingratul rol al unui medic, pe care bolnavul îl cheamă după
ce nu mai ajută nici o doftorie băbească...

1

2

3

4

ISTORIA CRITICĂ
A ROMÂNILOR

PĂMÎNTUL TĂRE1 ROMÂNEŞTI

VOLUMUL II

REACȚIUNEA OMULUI CONTRA NATUREI •
ORIGINILE URBANE • SINTEZEA

Lui Herbert Spencer
creatorul „Primelor principii",
celui mai adînc cugetător al secolului XIX,
dedică acest al doilea volum autorul

STUDIUL IV

Reacţiunea omului contra naturei

1

Provedinţa în istorie

Secolul nostru a înregistrat descoperirea unei legi fizice atît de fecunde în consecințe, încît un celebru naturalist nu se sfieşte a o pune alături cu *gravitațiunea*[1].

Doi anglezi, Darwin şi Wallace, meditînd unul în Europa şi cellalt în Australia, au ajuns spontanaminte la aceeaşi concluziune, că adecă fiecare specie animală superioară s-a nă§cut din cea mai apropiată specie inferioară.

întreaga teorie se desfăşoară în următorul mod:

1. înmulțirea animalilor în progresiune geometrică face că o mare parte din ei per în universala luptă pentru existință, prin lipsa de hrană, prin intemperie sau prin inamicia celor mai forți;

2. Copiii seamănă cu părinții lor, însă nu în toate, astfeli că fiecare posedă cîte ceva mai puțin sau mai mult;

3. Acest mai puțin sau mai mult se poate perpetua prin ereditate, orice ființă transmițînd posterității sale defectul sau prisosul;

4. O diversitate individuală într-un punt oarecare trage după sine diversități corespundinți în toate celelalte punturi ale organismului.

Din aceste patru legi combinate, multiplicațiune, variațiune, corelațiune şi ereditate, legi demult cunoscute şi recunoscute, urmează ca dintr-o 100 născuți în specia A deşi cei mai mulți per, totuşi, din cîți rămîn, cel mai apt dă naştere unei generațiuni perfecționate de 100, $A + x$, dintre cari, perind iarăşi cei mai mulți, cel mai apt dă naştere unei nouă generațiuni de 100 şi mai perfecționate, $A + 2x$ etc; astfeli că valoarea *ixurilor,* aglomerate din generațiune în generațiune cu o lentețā imperceptibilă într-o ramură mai norocoasă a speciei celei primitive, precumpănind asupra valorii lui A, se produce după mii de secoli specia *B,* înlocuind pe cealaltă mai puțin perfectă, dacă se stinsese în cursul timpului, sau existînd alături cu dînsa, dacă imperfecțiunea nu fusese mortală.

Marele Bacon şi orangutangul derivă din aceeaşi tulpină *maimuță,* care la rîndul său ieşise dintr-o altă specie animală şi mai inferioară,

aşa că, pogorîndu-ne din treaptă în treaptă, noi vom găsi pe vrun peşte din fundul oceanului ca străbun al omului de astăzi.

în această teorie, pe care noi ne-am silit a o rezume în modul cel mai exact[2], cată să se deosebească două elemente cu totul neatîrnate unul de altul:

1. Transformism sau *evoluţiunea speciilor;*

2. Selecţiunea naturală sau supravieţuirea celor mai apţi.

Transformismul poate fi fals, şi totuşi selecţiunea naturală, adevărata descoperire a lui Darwin şi Wallace, va fi foarte reală chiar cînd se va exercita nu în totalitatea vieţei organice, metamorfozînd pe maimuţă în om, ci numai în totalitatea flecarii specii separate, prefăcînd pe un barbar într-un Goethe.

Cu alte cnvinte, a fi cineva *seleftionist* nu este încă a fi şi *transformist*

Selecţiunea naturală, producînd în fiecare specie două extreme, unul *în plus* şi altul în *minus,* ne explică destul de bine pentru ce extremul cel mai perfect dintr-o specie inferioară se apropie de extremul cel mai heperfect dintr-o specie superioară, fără a fi o consecinţă necesară de a admite vreo legătură de transformaţiune între ambele.

în starea actuală a ştiinţei, selecţiunea naturală este o lege pe care nimeni n-o mai pune în dubiu, pe cînd transformismul ni se pare a fi docamdată o simplă ipoteză.

Să luăm dară numai selecţiunea naturală, numai ceea ce-i ştiinţific în teoria darwiniană, numai ceea ce nu se poate contesta, şi să vedem dacă o doctrină atît de puţin spiritualistă nu e forţată şi ea la urma urmelor a recunoaşte degetul divinităţii.

Vom traduce literalmente o bucată din ultimul studiu al lui Wallace: *Limitele selecţiunii naturale.*

„Cînd considerăm cestiunea dezvoltării omului prin legile naturale cunoscute - zice ilustrul antropologist - trebui să avem pururea în vedere marele principiu al selecţiunii şi teoria generală a evoluţiunii, ţinînd aminte că nici o scriimbare de formă sau de structură, nici un adaus în complicaţiunea unui organ, nici un progres în specializaţiune sau în diviziunea muncei fiziologice, nu se poate produce de nu concurge la binele fiinţei astfeli modificate. însuşi d. Darwin şi-a dat osteneala de a face să ne pătrundem de această idee că selecţiunea naturală nu dă loc perfecţiunii absolute, ci numai unei perfecţiuni relative; că ea nu înalţă pe o fiinţă cu mult mai pe sus de semenii săi, ci numai întru cît trebui spre a supravieţui în lupta pentru existinţă. Cu atît mai ales

selecţiunea naturală nu poate produce neşte modificări vătămătoare individului modificat printr-însa, şi d. Darwin nu se sfieşte a repeţi mai de multe ori că un singur asemenea caz ar fi fatal teoriei sale. Dacă dară noi vom găsi în om neşte caractere cari, întru cît o vom putea proba, au trebuit să-i fie vătămătoare în epoca primei sale apariţiuni, va fi evidinte că nu selecţiunea naturală a fost în stare de a le produce, precum iarăşi nu selecţiunea naturală a fost în stare de a da unui organ o dezvoltare specială inutilă sau exagerată.

Asemeni exemple vor manifesta prezintă unei alte legi sau a unei alte forţe, nu a selecţiunii naturale; şi dacă noi vom putea observa mai pe dasupra că atari modificaţiuni, deşi inutile sau vătămătoare la început, au devenit totuşi de cea mai mare utilitate cu mult mai tîrziu şi sînt actualmente esenţiale în mersul dezvoltării morale şi intelectuale a'omului, atunci vom fi conduşi a mărturi că există o acţiune înţeleginte, prevăzînd şi preparînd viitorul, vom fi conduşi a o mărturi cu aceeaşi sicuranţă cu care o constatăm cînd un agronom întreprinde o amelioraţiune determinată a unei viţe de animali domestici sau a unei plante cultivate. Să se noteze că acest studiu e tot atît de legitim şi tot atît de ştiinţific ca si acela despre originea speciilor. Este o tentativă de a rezolve problemul invers. Se pune înjoc descoperirea unei forţe nouă, bine definite, care să ne dea seamă de acele fenomene ce nu s-ar fi putut produce prin selecţiunea naturală. Acest gen de probleme nu e necunoscut în ştiinţă, şi cercetarea lor a dat naştere adesea celor mai strălucite rezultate. Faptele de natura de mai sus există în privinţa omului, şi atrăgînd asupră-le atenţiunea, cercetînd cauza lor, eu crez că rămîn în marginile unei investigaţiuni ştiinţifice tot atît de stricte ca şi-n orice altă porţiune a acestei scrieri.

Se admite universalmente că cerebrul este organul înţelegintei, si e recunoscut aproape cu aceeaşi unanimitate că dimensiunea lui e unul din principalele elemente în determinarea capacităţii intelectuale. Negreşit că cerebrele nu sînt toate de aceeaşi calitate, diferind prin gradul de complicaţiune al circumvoluţiunilor, prin abundinţa substanţei sure, şi poate prin alte particularităţi încă necunoscute; dar aceste diferinţe de calitate, deşi măresc sau micşurează influinţa cantităţii; totuşi n-o neutraliza. De aceea toţi scriitorii moderni cei mai emininţi văd o legătură intimă între micimea cerebrului şi între debilitatea intelectuală la triburile cele inferioare. Colecţiunile doctorilor J. B. Davis si Morton oferă următoarele cifre ale capacităţii mijlocii a craniului la principalele viţe umane, socotită în polici cubi:

Familia teutonică: 94
Eschimoşii: 91
Negrii: 85
Australianii: 82
Tasmanianii: 82
Buşmenii:78.

Cifrele din urmă, deduse dintr-un număr mic de specimini, sînt poate mai pe jos de termenul mediu. Noi găsim, pe de altă parte, un mic număr de craniuri fineze şi cazace dînd o mijlocie de 98, adecă cu mult mai pe sus de a celor germane. Este dar evidinte că volumul absolut al cerebrului nu e necesarmente foarte mic la un sălbatec în comparaţiune cu oamenii civilizaţi, mai vîrtos cînd s-au văzut craniuri de esdiimoşi măsurînd 113, adecă aproape ca cele mai mari craniuri europee. Dar ceea ce-i şi mai curios este că resturile actualmente cunoscute ale omului preistoric nu indică nici o sporire apreciabilă a cavităţii cerebrale de atunci pînă-n momentul de faţă. Un craniu elveţian din epoca de peatră, găsit în staţiunea lacustră de la Meilen, corespunde exactamente cu al unui june elveţian de astăzi. Circumferinţa famosului craniu de Neanderthal e mai pe sus de mijlocie; şi capacitatea lui, prin care se arată volumul cerebrului, este cam de 75, adecă terminul mediu al craniurilor actuale din Australia. Craniul de la Engis, poate cel mai vechi din cîte s-au descoperit pînă acum şi carele, după sir John Lubbock, „a fost fără contestaţiune contimpuran al mamutului şi al ursului de cavernă", este totuşi, după profesorul Huxley, „un craniu mai mult decît mijlociu\arele ar fi putut dopotrivă bine să aparţină unui filosof ori să fi conţinut cerebrul brut al unui sălbatec". Profesorul Paul Broca, vorbind despre oamenii de caverne de la Eyzies, cari au fost certamente contimpurani renului în sudul Franciei, zice: „marea capacitate a cerebrului, .dezvoltarea regiunii frontale, frumoasa formă eliptică a părţiii anterioare în profilul craniului, sînt neşte caractere necontestabile de superioritate, pe cari noi sîntem deprinşi a le găsi la ginţile cele civilizate"; dar în acelaşi timp marea lărgime a feţei, enorma dezvoltare a ramurei ascendinţi în falca inferioară, întinderea şi rugozitatea suprafeţelor aninătoare ale muşchilor, mai cu seamă a masticatorilor, extraordinara dezvoltare a aristei femurului, toate astea denoată o imensă forţă musculară si neste moravuri sălbatece si bestiale.

Aceste fapte ar putea mai-mai să ne facă a ne îndoi de existinţă unei corelaţiuni între dimensiunea craniului şi între capacitatea intelectuală, dacă n-am şti cu certitudine că orice europeu adult de sex bărbătesc, al căruia craniu nu măsoară în circumferinţă 19, este necesarmente idiot. Mai aducîndu-ne aminte faptul nu mai puţin sicur că oamenii cei mari, cari au combinat fineţa percepţiunilor cu puterea reflexiunii, vigoarea pasiunilor şi energia caracterului, ca Napoleon I, Cuvier sau O'Connell, au avut totdauna un cap mai mare decît cel mijlociu; atunci ne convingem pe deplin că volumul cerebrului este una din măsurele înţelegінţei, ba poate chiar cea mai principală.

Nu putem dar a nu fi surprinşi în faţa anomaliei aparinţi a mai multor triburi sălbatece foarte inferioare, al cărora cerebru este tot atît de considerabil ca şi cel mijlociu al europeilor, şi aceasta ne face a întrevedea un prisos de forţă: un instrument mai perfect decum trebuie aceluia ce-1 posedă.

Pentru a constata dacă impresiunea noastră este sau nu întemeiată, să confruntăm cerebrul omului cu al animalilor. Qrangutangul adult este de statura unui om mic, iar gorilul întrece cu mult pe un om de talie mijlocie, cel puţin prin corpolinţă şi greutate. Cu toate astea cerebrul orangutangului măsoară numai 28, al gorilului 30 şi maximum **34V2.** Bazîndu-ne pe termini medii, noi am văzut că capacitatea craniană la triburile sălbatece cele mai brute nu e probabilmente mai mică de $^{5}/_{6}$ din capacitatea craniană la ginţile cele mai civilizate, pe cînd maimuţele antropoide nu ajung nici la V_3 din ceea ce posedă omul. Proporţiunea ar deveni poate şi mai clară dacă am zice că: capacitatea craniană a europeului fiind 32, a sălbatecului este 26 şi a maimuţei 10. Dar aceste cifre ne dau oare măcar o idee aproximativă despre înţelegінţa relativă a celor trei grupuri? Sălbatecul să fie în realitate atît de vecin filosofului şi atît de departe de maimuţă? Să nu uităm că capetele sălbatecilor sînt tot atît de variate ca şi la oamenii civilizaţi. Astfeli, pe cînd cel mai mare craniu germanic din colecţiunea doctorului Davis măsoară 112,4, un craniu de auracanian prezintă 115,5, un indigen de pe insulele Marchise 110,6, un negritean 105,8, şi chiar un australian 104,6. Nu este dar absurd de a compara pe un sălbatec cu europeul cel mai perfect şi cu maimuţa totdodată cercetind relaţiunea proporţională între cerebru şi înţelegінţa.

Cată să considerăm mai întîi de toate pînă la cîtă înălţime de dezvoltare se poate rădica acest admirabil instrument: cerebrul. D. Galton, în remarcabila-i operă despre *Geniul ereditar* (London, 1868), observă cît de enormă e distanţa între puterea intelectuală a unui savant sau

matematic distins şi între capacitatea mijlocie a anglezilor. Numărul *punturilor* obţinute de cei laureaţi în ştiinţe în universităţile angleze e adesea de 30 de ori superior numărului căpătat de către ultimii candidaţi încununaţi, cari totuşi întrec şi ei numărul mijlociu; şi neşte examinatori experimentaţi ne asicură că această diferinţă tot e mai pe jos de cea reală între facultăţile relative ale indivizilor. Dacă ne pogorîm acum la triburile sălbatece, cari nu ştiu a număra decît pînă la 3 sau 5 şi sînt incapabile de a adiţiona 2 şi 3 fără a avea obiectele de adiţionat denaintea ochilor, atunci găsim între ei şi între un bun matematic o deosebire aţît de mare, încît abia se poate exprime prin proporţiunea de 1 la 1.000. Si totuşi noi stim că volumul cerebrului poate fi acelaşi în ambele cazuri sau a nu diferi decît în proporţiune de 5 la 6, de unde putem conchide cu drept cuvînt că sălbatecul posedă un cerebru care, dacă ar fi cultivat, este capabil de a îndeplini neşte funcţiuni cu mult mai pe sus în gen şi-n grad acelora ce-i incumbă actualmente.

Să considerăm apoi în omul civilizat mijlociu sau superior puterea ce o are de a concepe idei abstracte şi a urmări raţionamente mai mult sau mai puţin complexe. Limbele noastre sînt pline de expresiuni filosofice; afacerile şi petrecerile noastre cer o necontenită previziune a unui mare număr de posibilităţi; legile noastre, guvernamentul, ştiinţa, ne obligă nericetat a raţiona asupra seriilor complicate de fapte pînă a ajunge la rezultatul dorit; jocurile noastre, sacul bunăoară, ne silesc chiar ele a exercita înţeleginţă într-un grad înalt. Alăturaţi cu toate acestea pe omul sălbatec, vorbind o limbă fără nici un termin aplicabil la concepţiuni abstracte, neavînd absolutamente nici o prevedere de tot ce trece peste necesităţile cele mai elementare, incapabil de a compara, de a combina, de a raţiona asupra generalităţilor cari nu se pot pipăi cu degetul. Sălbatecul nu posedă în facultăţile sale morale şi estetice nici unul din acele simţiminte de simpatie universală, acele concepţiuni ale infinitului, ale bunului, ale frumosului şi ale sublimului, cari ocupă un loc atît de însemnat în traiul omului civilizat. Asemeni preocupaţiuni i-ar fi în fond inutile şi chiar vătămătoare, căci ar micşura pînă la un punt preponderinţa facultăţilor animale şi perceptive, de la cari depinde adesea însăşi existinţă lui în crîncena luptă contra naturei si contra semenilor. însă rudimentele acestor facultăţi si simţiminte există într-însul, căci unele şi altele se manifestă în cazuri excepţionale sau în circumstanţe extraordinare. O seamă de triburi, bunăoară santalii, sînt cunoscuţi printr-o iubire de adevăr egală cu a celor mai morali dintre noi. Indusul şi polinezianul se disting prin simţul lor artistic, şi primele urme ale acestui simţ sînt foarte vizibile în grosolanele desemnuri ale oamenilor paleolitici din Francia, contimpurani renului şi mamutului Se găsesc cîteodată la triburile cele mai sălbatece exemple de amicie devotată, de adevărată recunoştinţă şi de un profund simţimînt religios.

Din toate astea noi credem a putea trage concluziunea că deşi sălbatecul este de o inferioritate extremă nu numai în ştiinţe, dar şi-n întregimea dezvoltării sale morale şi intelectuale, însă toţdodată, deoarăce aceste facultăţi se manifestă într-însul ocazionalmente, el le posedă într-o stare latentă, încît prin mărimea cerebrului întrece cu mult exiginţele poziţiunii sale actuale.

Să comparăm acum trebuinţele intelectuale ale sălbatecului şi gradul său de înţeleginţă cu ceea ce observăm la animalii superiori. Traiul indigenilor din Andamania, din Australia, din Tasmania, din **Ţara** de Foc şi ale unor triburi indiane din Nord-America mai-mai că nu necesitează alte facultăţi decît acelea de cari se bucură si unii animali. Modul de a vîna sau de a pescui nu este mai ingenios şi nu arată mai multă prevedere decît apucăturele tigrului american, carele scuipă în apă şi apoi prinde peştii ce se strîng în jurul salivei, sau decît ale lupilor şi şacalilor vînînd în asociaţiune, sau decît ale vulpii îngropînd resturile mîncării şi conservîndu-le pînă la trebuinţă. Maimuţele şi antilopii pun sentinele spre pază; castorii construiesc locuinţe complicate; orangutangul îşi aşterne culcuşul, iar celelalte maimuţe antropoide îşi fac un adăpost pe arbori: toate acestea se pot alătura foarte bine cu gradul de îngrijire şi de prevedere al unor sălbateci în împrejurări analoge. Omul posedă mîne libere şi perfecţionate, de cari nu se servă la îmblet şi cari îi permit a fabrica arme şi unelte, ceea ce nu pot face animalii; dar afară de acestea, şi chiar în chipul de a le întrebuinţa, el nu manifestă mai multă înţeleginţă.

Ce este oare traiul sălbatecului dacă nu îndestularea poftelor sale prin mijloacele cele mai simple şi mai uşoare? Unde sînt cugetările, ideile şi acţiunile cari să-1 rădice cu mult mai pe sus de maimuţă sau de elefant? **Şi** totuşi el posedă, precum am văzut, un cerebru infinitamente superior în dimensiune şi-n complicaţiune, şi acest cerebru coprinde într-o stare rudimentară neşte facultăţi de cari sălbatecul n-are nevoie. Dacă aceasta e adevărat în privinţa actualităţii, apoi cu cît mai mult trebui să fie despre acei oameni preistorici, cari nu aveau alte unelte decît neşte grosolane silexuri şi erau probabilmente mai degradaţi de-

cît tribul cel mai sălbatec de astăzi? Ei bine, unicele daturi pe cari ni le-a transmis acea epocă ni-i arată înzestraţi cu un cerebru tot atît de voluminos ca şi acela de termin mediu la sălbatecii cei mai înapoiaţi de astăzi.

Aşadară, fie că vom compara pe sălbatec cu tipul uman cel mai perfecţionat, fie că-1 vom compara cu animalii circumvecini, sîntem conduşi *vrînd-nevrînd* a conclude că el posedă în cerebrul său mare şi bine dezvoltat un organ cu totul în disproporţiune cu trebuinţele lui actuale: un organ parcă preparat într-adins mai denainte pentru a deveni pe deplin util încet-încet în măsura progreselor civilizaţiunii. După cîte ştim, un cerebru puţin mai voluminos decît al gorilului ar fi cu desăvîrşire suficiinte pentru dezvoltarea mentală actuală a sălbatecului. Prin urmare, dimensiunea cea mare a acestui organ nu poate rezulta unicamente din legile de evoluţiune, al cărora caracter esenţial este de a aduce fiece specie la o treaptă de organizaţiune exactamente apropriată trebuinţelor momentului şi niciodată a nu le întrece, niciodată a nu prepara ceva în vederea viitorului; mai pe scurt, o porţiune a corpului nu se poate mări sau a se complica decît într-o strictă coordinaţiune cu nevoile imperioase ale totalităţii. Mi se pare dară că cerebrul omului preistoric şi al sălbatecului probează existinţă unei puteri distinse de aceea ce condusese prin atîtea forme variate dezvoltarea animalilor inferiori.

Să considerăm acum în organizaţiunea omului un alt punt, a cărui importanţă a fost pînă aci aproape de tot negleasă, atît de către partizanii precum şi de adversarii teoriei evoluţioniste.

Unul din caracterele cele mai generale ale clasei mamiferilor tereştri este părul. Dacă pelea e subţire, delicată şi simţitoare, el formează o protecţiune naturală contra intemperiilor şi mai ales contra ploii. Aceasta este, în adevăr, principala funcţiune a perilor, precum se vede din însăşi dispoziţiunea lor într-un mod menit a înlesni scurgerea apei, fiind tot-' dauna îndreptaţi de sus în jos începînd de la partea superioară a corpului, mai puţin abundinţi pe părţile inferioare, şi-n mai multe cazuri lipsind de tot pe vintre. Perii tuturor mamiferilor îmblători sînt lungiţi de sus în jos de la umeri pînă la degete; numai la orangutang ei sînt dispuşi de sus în jos pînă la cot şi de jos în sus de la cot pînă la pumn, dar aceasta se explică prin moravurile orangutangului: cînd se odihneşte, el rădică lungele sale braţe dasupra capului sau se acaţă de vro creangă pentru a se susţine, astfeli că ploaia se scurge în lungul braţului şi a antebraţului pînă la perii ce se întîlnesc în puntul cotului. Din aceeaşi cauză, părul e

totdauna mai lung şi mai des de la cerbice pînă la coadă în şirul spinei dorsale, unde chiar se formează adesea o creastă capilară.

Acelaşi caracter se găseşte la toţi mamiferii de la marşupiali pînă la cadrumani, denotînd prin urmare o aşa persistinţă încît noi l-am vedea reapărînd necontenit prin ereditate, chiar de l-ar şterge de secoli cea mai riguroasă selecţiune naturală, care în orice caz n-ar putea să-1 distrugă cu desăvîrşire, afară doară dacă prezintă lui ar deveni nu numai foarte vătămătoare, dar încă radicalmente mortală.

La om părul a despărut aproape de tot şi, lucru curios! pe spate mai mult ca pe orice altă parte a corpului. Ginţile bărboase şi cele spîne se disting dopotrivă prin goliciunea spatelui şi mai cu seamă a spinei dorsale, unde nu creşte nici un fir, chiar atunci cînd peptul şi membrii sînt foarte păroşi; ceea ce constituă un caracter diametralmente opus cu al celorlalţi mamiferi. Ainii de pe insulele Kurile şi din Iaponia se zice că ar fi un trib păros; dar d. Bickmore, carele a văzut o seamă dintr-înşii şi-i descrie într-un memoriu citit în Societatea de etnologie, nu indică în detaliu părţile corpului cele mai păroase, ci spune numai că perii sînt foarte abundinţi pe cap, pe obraz şi *pretutindeni, o* vagă expresiune aplicabilă la orice om păros pe pept şi pe braţe, întrucît nu se specifică anume spinarea. Tribul cel păros din Birmania are în adevăr pe spate neşte peri mai lungi decît pe pept, reproducînd astfeli purul caracter al mamiferilor; dar perii de pe obraz, de pe frunte şi din cavităţile urechilor sînt şi mai lungi, un fenomen de tot anormal, şi-apoi dinţii sînt atît de neperfecţi, încît totul arată că aci noi avem a face cu o monstruozitate, nu cu un caz de rentoarcere la tipul uman anterior perderii părului.

Să vedem acum dacă există vreo probă sau vreo raţiune de a crede că spatele păros ar fi fost vătămător sălbatecului sau vreunei forme umane şi mai inferioare pe orişicare treaptă a transformaţiunii. Dacă perii ar fi fost numai inutili, cum oare să fi putut dispare atît de completamente şi a nu mai reveni apoi adesea în triburile cele mixte? Să căutăm lămuriri în traiul sălbatecilor. Unul din obiceiele lor cele mai comune este de a purta o haină pe spate şi pe umeri chiar cînd rămîn nude toate celelalte părţi ale corpului. Primii exploratori observară cu surprindere că la tasmaniani ambele sexuri purtau pe umeri pele de kanguroo, unicul lor vestmînt, ceea ce arată că nu aveau în vedere simţimîntul pudorii, ci numai trebuinţa de a-şi apăra spatele de frig şi de ploaie. Costumul naţional al maorilor se compunea de asemenea dintr-o mantă aruncată pe umeri. La patagoni tot aşa. Indigenii din

Tara de Foc poartă adesea pe umeri o mică bucată de pele, pe care o mută din loc în loc după direcţiunea vîntului. Hotentoţii îşi acopereau spatele cu o bucată de pele cam tot astfeli, pe care n-o lepădau nicioda-tă si-n care se înmorrnîntau chiar. Pînă şi sub tropice sălbatecii sînt foarte băgători de seamă de a nu expune spinarea la umiditate. Locuitorii din Timor întrebuinţează foaia dintr-un feli de palmier, îndoită cu îngrijire si cusută, pe care o poartă totdauna cu dînşii şi din care îşi fac, dezvălind-o dasupra spatelui, un admirabil adăpost contra ploii. Aproape toate triburile malaice, ca şi indianii din America sudică, îşi fabrică mari pălării de cel puţin 4 picioare în diametru, pe cari le poartă în excursiuni maritime pentru a-şi protege corpul contra ploii, iar pe uscat întrebuinţează neşte pălării mai mici.

Este dar evidinte nu numai că nu exista nici o raţiune de a crede că dezvoltarea perilor pe spate ar fi fost vătămătoare sau măcar inutilă omului preistoric, dar moravurile sălbatecilor actuali ne probează chiar contrariul, deoarăce aceştia simt trebuinţa de o asemenea protecţiune si caută a o supleni în diverse moduri. Poziţiunea verticală a omului poate să fi contribuit a-i conserva perii pe cap după ce s-a despuiat restul corpului; dar mergînd pe ploaie sau pe vînt omul se pleacă instinctivamente înainte, expunîndu-şi astfeli spatele şi faptul indubitabil că mai ales pe această parte a corpului sălbatecii sufăr de frig şi umiditate demonstra îndajuns că perii au încetat de a creşte acolo nu din cauza inutilităţii. Apoi printr-o simplă micşurare de utilitate, care n-ar putea să determine decît numai doară o acţiune selectrice foarte slabă, ar fi anevoie a explica dispariţiunea unui caracter atît de permaninte în întreaga ordine a mamiferilor.

Mi se pare dară cert că selecţiunea naturală n-a putut produce nuditatea corpului uman. E peste putinţă a-şi da seamă de acest fenomen ca rezultînd dintr-o serie de variaţiuni ce ar avea drept punt de plecare un prototip păros. Daturile pe cari le posedăm tind a arăta, din contra, că asemeni variaţiuni nu numai că n-ar fi utile, dar încă vătămătoare. Si chiar dacă vreo corelaţiune necunoscută cu neşte calităţi externe vătămătoare ne-ar explica dispariţiunea părului la omul primitiv de sub tropice, totuşi n-am putea înţelege în ce mod un caracter dintru-ntîi atît de persistinte n-a reapărut, sub puternica influinţa a rentoarcerii la prototip, după ce oamenii se răspîndiră în clime mai friguroase. **Şi**-apoi o asemenea supoziţiune e cu atît mai inadmisibilă, cu cît un organ comun tuturor mamiferilor n-a putut *într-un singur caz* a se afla într-o corelaţiune atît de constantă cu vro calitate externă vătămătoare încît să dispară prin selecţiune, şi să dispară într-un mod atît de complet şi eficace încît să nu-l mai vedem reapărînd niciodată sau mai niciodată chiar la triburile cele mai mixte. E greu de a găsi două caractere mai diferite ca dezvoltarea cerebrului şi distribuirea părului pe corp, şi totuşi în cazul de faţă ambele ne conduc la concluziunea că formarea lor se datoreşte nu selecţiunii naturale, ci unei alte forţe.

Se mai pot menţiona, ca punturi umane caracteristice anevoie de explicat prin selecţiunea naturală, încă vro cîteva amănunte, cari, după mine, sînt secundare în comparaţiune cu cele de mai sus, bunăoară specializaţiunea şi perfecţiunea piciorului şi a mînei..."

După ce vorbeşte despre vocea umană, despre unele facultăţi intelectuale, despre simţul moral, Wallace încheie:

„Concluziunea pe care mă crez autorizat a trage din aceste fenomene este că o *inteligenţă superioară a călăuzit mersul speciei umane într-o direcţiune definită si pentru un scop special, întocmai precum însuşi omul călăuzeşte mersul mai multor forme animale şi vegetale.* Singurele legi de evoluţiune niciodată poate n-ar fi produs o sămînţă aşa de bine apropriată la uzul omului precum este porumbul sau grîul, neşte fructe ca arborul-de-pîne sau bananul fără sîmbure, neşte animali ca vaca lăptoasă de Ghernsey sau calul de camion de la London. Totuşi aceste diverse fiinţe se aseamănă pe deplin cu producţiunile brute ale naturei. După cum într-un asemenea caz ar putea cineva să pretinză că totul a provenit şi aci din acţiunea legilor fizice de variaţiune, de multiplicaţiune şi de supravieţuire, negînd existinţă unei forţe nouă, a unui control determinat, tot astfeli şi teoria mea va fi poate respinsă de către acei ce sînt de acord cu mine în celelalte privinţe. *Noi ştim cu toate acestea că acea acţiune directrice a omului în respectul animalilor şi plantelor perfecţionate s-a exercitat în realitate şi prin urmare cată să admitem ca posibil că, deoarăce omul nu este inteligenţă cea mai înaltă a universului, un spirit şi mai superior l-a condus şi pe el în procesul său de dezvoltare prin intermediul unor aginţi mai subtili, pe cari noi nu-i cunoaştem.* Mărturesc că această teorie are dezavantajul de a primi intervenţiunea unei inteligenţe individuale distinse concurînd la producerea omului intelectual, moral, indefinitamente perfectibil, pe care noi nu ne putem opri a nu-l considera ca scop final şi ultimatum a toată existinţă organizată. *Doctrina mea implică dară că legile cele*

mari, cari cîrmuiesc lumea materială, au fost nesuficiinți de a produce pe om, deşi am putea admite foarte bine că însuşi controlul înțelegințelor superioare este o parte necesară din acele legi..."

în acest mod Wallace a fost condus pe d cale curat ştiințifică la legea unei *selecțiuni providențiale,* nu mai puțin fecunde în consecințe şi nu mai puțin importante ca însăşi *selecțiunea naturală.*

Materia - zice el - chiar dacă ar putea să dea seamă de toate, încă nu va fi de ajuns spre a explica pe om, în care se manifestă în modul cel mai nerecuzabil o acțiune conducătoare a divinității.

Zicînd „a divinității", noi traducem într-un limbagiu mai comun ceea ce naturalistul britanic numeşte: „înțelegința cea mai înaltă a universului".

Provedința fiind temelia pe care şe rădică întregul edificiu al reacțiunii omului contra naturei, fie în analele generale, fie în istoria unei singure națiuni, de aci cată să începem şi noi pentru a putea înțelege deplina desfăşurare a fenomenului pe teritoriul Daciei.

2
Wallace si Darwin

Sînt abia doi ani de cînd Wallace expusese pentru prima oară concluziunea nentreruptelor sale studii antropologice în curs de două decenii[1].

De atunci pînă astăzi nemini n-a fost în stare de a-i zgudui demonstrațiunea.

Obiecțiunile cele spirituale ale de curînd răposatului Claparede nu sînt decît o ingenioasă glumă[2].

Broca, imul dintre fruntaşii antropologiei actuale, recunoscînd mai cu seamă puterea argumentului „despre nuditatea pelii umane"[3], observă totdodată că Wallace putea să constate nesuficiința selecțiunii naturale, adecă prezintă unei alte legi, şi-n neşte straturi animale inferioare omului.

Negreşit că ar fi putut s-o facă, dacă preocupațiunea cugetătorului anglez nu se concentra exclusivamente asupra faptului unei *acțiuni providențiale,* iar nu al orişicării *alte legi.*

Broca găseşte că nici pe orangutang nu-1 explică destul de bine selecțiunea naturală, deoarăce nu poate să ne spună pentru ce-i lipseşte o unghe la degetul cutare, un ligament etc, deşi ar fi fost util şi lui de a le avea, după cum le au ceilalți antropoizi[4].

Admitem că aşa este, şi totuşi nici unul din defectele sau prisosurile orangutangului, pe cîte le specifică Broca, nu indică vreo destinațiune

în prevederea unui depărtat viitor, precum este la om prisosul cerebrului sau defectul părului, fără a mai vorbi despre confformațiunea mînei şi a piciorului.

Din toate elementele demonstrațiunii lui Wallace noi ne-am mărginit a reproduce pe aceste două, cerebrul şi părul, pe cari el însuşi le pune pe prima linie şi contra cărora nu s-a putut formula pînă acum nici o obiecțiune solidă.

Cel mai interesat a le combate a fost Darwin.

Ei bine, el n-a găsit altceva a răspunde lui Wallace decît numai că cerebrul uman a putut să se dezvolte din cauza facultății limbagiului[5].

Dar nu este oare de o mie de ori mai corectă filiațiunea diametralmente opusă, în puterea căriia limbagiul se datoreşte dezvoltării prealabile a cerebrului?

Maimuța posedă un craniu mic nu pentru că nu vorbeşte, ci nu vorbeşte pentru că posedă un craniu mic.

Studiul idiomelor în starea lor rudimentară probează că ele sînt prea departe de a fi „o minunată machină", după cum le califică Darwin.

„Arapahii din America septentrională - zice Burton - abia se pot înțelege unii cu alții pe-ntunerec, căci vocabularul lor e aşa de sărac şi accentul aşa de îngăimat, încît ei au trebuință de a le completa prin gesticulațiune"[6].

în privința nudității, explicațiunea lui Darwin este şi mai slabă.

El crede că umanitatea primitivă s-a despuiat de păr pentru că oamenii păroşi nu plăceau femeilor, astfeli că bărbații cei mai goli fiind preferiți, lor le-a fost dat a lăsa posteritatea cea mai numeroasă, care din acelaşi motiv deveni din ce în ce mai puțin păroasă[7].

Darwin uită ceea ce constatase el însuşi cu cîteva pagini mai sus, unde arată că sălbatecii consideră totdauna propriul lor tip ca pe cel mai perfect; pentru indianii din Nord-America frumusețea consistă într-o culoare de aramă, un nas încovoiat, o bărbie lată şi o frunte turtită; chinezilor le plac urechile foarte mari, siamezilor - nări înfiate şi buze largi; negritenii privesc albeața pelii şi nasul drept al europeilor ca neşte calități „urîte şi nenaturale"; în Africa numai dracul se zugrăveşte alb, si asa mai încolo.

Un cochinchinez zicea despre nevasta unui ambasador anglez că: „are dinți albi ca de cîne şi o peliță rumenă ca floarea de cartof.

Toate acestea ni le spune Darwin[8].

Este dar învederat că, pe cît timp oamenii erau păroşi, dacă vor fi fost vreodată, această abundinţă capilară trebuia să rezume pentru dînşii singurul ideal estetic.

Nu mai adăugăm că la sălbateci nu femeia îşi alege pe bărbat, ci e silită din contra a se supune brutalităţii celui mai forte, fie el şi mai păros decît orangutangul.

Ba chiar dacă alegerea ar aparţine femeii, totuşi nu urmează că un om păros peste tot i-^plăcmmaipv^

Pentru romănce bunăoară, bazîndu-ne pe mărturia limbei, nu este om cine nu e *bărbat, o* idee moştenită evidamente de la daci, de vreme ce romanii nu erau *bărbaţi.*

Mai pe scurt, cele două caractere tipice ale naturei umane, mărimea cerebrului şi nuditatea pelii, sînt absolutamente rebele la orice altă soluţiune, afară de *selecţiunea providenţială.*

Lipsa părului pe părţile cele mai expuse ale corpului, atît de vătămătoare animalităţii umane, a fost în prevederea viitorului muma civilizaţiunii prin necesitatea de a se acoperi, ceea ce implică nu numai haină, dar şi casă, iar de acolo nu mai este decît o deosebire de calitate pînă la palat şi o deosebire de cantitate pînă la urbe.

Goliciunea, însoţită de marea delicateţă a dermului, a concurs pînă la un punt chiar la invenţiunea armelor, prin cari să se suplenească în lupta cu fiare rolul defensiv al coamei.

Un păr copios pe tot corpul, mai cu seamă pe spate, ar fi fost pentru umanitatea primitivă un adevărat scut, un adăpost necesar contra frigului si umidităţii, după cum este pentru toţi ceilalţi mamiferi; dar atunci, apărat de trebuinţa *vestmîntului* şi *lăcuinţei,* omul n-ar fi făcut un singur pas pe calea civilizaţiunii.

Selecţiunea naturală reuşise într-o climă siberică a înzestra cu neşte peri lungi şi deşi pînă şi pe elefant, mai dîndu-i pe dasupra o groasă coamă pe şirul spinării, deşi acest colos posedă în starea-i normală o pele destul de dură şi totalmente nudă.

Tot aşa s-a întîmplat cu rinocerul[10].

Cum dară omul, fără comparaţiune mai delicat şi cu mult mai dispus de a fi păros, n-a putut să capete în mylocul gheţurilor nici măcar un fir pe spate?

Cerebrul cel voluminos, atît de inutil într-o stare de sălbătăcie, ne-a servit nouă, pe de altă parte, drept un instrument de o elasticitate miraculoasă, coprinzînd o forţă latentă colosală, susceptibilă a se manifesta gradat după presiunea condiţiunilor exterioare favorabile.

Cerebrul este pînă-ntr-atîta o adevărată unealtă, încît chiar fără ajutorul minelor umanitatea ar fi putut ajunge acolo unde se află.

E cunoscută istoria lui Ducornet.

Născut fără braţe, posedînd însă un cap foarte bine conformat, el a învăţat a zugrăvi cu picioare şi deveni pictor de prima ordine[11].

„In cerebru - zice d. Littre - reşede întreaga înţeleginţă umană"[12]; şi nu numai atîta, dar toate facultăţile omului - adauge într-un alt loc luceafărul şcoalei pozitiviste din Francia - „facultăţile morale ca şi cele intelectuale, toate pînă la una sînt concentrate în cerebru"[13].

Puterea acestui minunat cerebru uman fiind aproape aceeaşi la un Newton sau Bonaparte şi la locuitorii preistorici ai Europei sînt acum 700 secoli sau la neşte sălbateci moderni cari numără *numai pînă la* 2[14], o asemenea necalculabilă distanţă între starea latentă şi starea manifestă, între *a fi* şi *a deveni,* nu se poate atribui vreunei evoluţiuni materiale, de vreme ce în cazul de faţă toată materia, volumul, circumvoluţiunile, substanţa, rămîne identică sau foarte învecinată la ambele extremităţi ale imensei scări.

în cît timp vreun naturalist nu va veni să dovedească utilitatea animală a unui volum cerebral foarte dezvoltat şi a spatelui despuiat de păr, vor fi de ajuns aceste două criterii, chiar de ar lipsi orice altă consideraţiune, pentru ca să recunoaştem în mersul umanităţii călăuzirea unei înţeleginţe supreme, lucrarea unei *selecţiuni providenţiale,* după cum am numit-o mai sus.

Omul fiind materie şi spirit toţdodată, legea lui Wallace este o *demonstraţiune materială* a creşterii umane sub conducerea provedinţei.

Ceea ce a făcut naturalistul anglez nu diferă în fond de procedimentul unei analize chimice.

Luînd selecţiunea naturală şi toate celelalte legi fizice drept *reactiv,* el le-a pus în contact cu umanitatea, şi rezultatul acestei acbnirabile operaţiuni i-a dat cu certitudine pe Dumnezeu, întocmai precum clorurul de platină constată prezintă potasei.

Dar această divinitate, de vreme ce ea ne conduce, oare nu distruge liberul arbitriu uman?

3
Ginţile alese si liberul arbitriu

Dacă Dumnezeu a creat pe om anume în perspectiva civilizaţiunii, dacă l-a înzestrat cu un cerebru atît de puternic şi i-a refuzat un învăliş

măcar pe spate, dacă a făcut toate acestea pentru a-l împinge pe calea progresului, de ce atunci nu l-a condus mai curînd şi mai completamente la ţintă?

Această întrebare, adresată lui Wallace de către d. Stebbing şi pe care o repetă Darwin[1], departe de a fi o obiecţiune, ajută a preciza şi a defini principiul selecţiunii providenţiale.

Pentru a ne convinge cît de bestial a fost punctul de plecare al omului spre a se urca din treaptă în treaptă pînă la sublimitatea unui Cuvier sau Herschel, nemic nu poate fi mai elocinte ca următorul pasagiu din naraţiunea anglezului Galton despre un trib sălbatec din sudul Africei:

„Damarii - zice el - nu se rădică în socotelele lor mai sus de cifra 3. Cînd le trebuie 4, arată patru degete. Cînd vor să treacă peste cinci, se încurcă foarte rău, căci degetele de la o singură mînă nu le mai vin în ajutor. Cu toate astea ei rareori perd un bou, căci lipsa lui din turmă se constată nu prin numeraţiune, ci prin dispariţiunea unei figure cu care se obicinuiseră. Cînd cumperi de la dînşii berbeci, plăteşti pe fiecare deosebit, aşa că, dacă preţul unuia este de două suluri de tutun, nu cumva să dai patru suluri dodată pentru doi berbeci, căci se naşte o mare zăpăceală. Făcusem eu însumi un experiment de această natură. Primind patru suluri, damarul a pus la o parte două şi s-a uitat la unul din berbeci, dar, observînd că-i mai rămîn alte două suluri, a căzut pe gînduri ca şi cînd nu era lucru curat, a reluat iarăşi cele două suluri puse la o parte, privea cînd la berbeci, cînd la suluri, şi-n fine se simţi într-o astfeli de confuziune încît îmi întoarse toate sulurile zidnd că nu vinde nemic, şi n-a revenit decît cu expresa condiţiune ca să-i dau două suluri şi să iau un berbec, după aceea să-i mai dau două şi să iau şi pe un al doilea. Dacă vinde un bou în preţ de 10 suluri de tutun, damarul se culcă jos, întinde pe pămînt amîndouă mînele şi cumpărătorul îi pune cîte un sul pe fiecare din cele zece degete. Cumpărînd un al doilea bou, repeţi aceeaşi operaţiune. Dacă în loc de suluri întregi îi vei pune pe degete cîte o jumătate de sul, rareori damarul precepe că l-ai înşelat. într-o zi, pe cînd observam pe unul dintr-înşii perdut în socotele, văzui alături pe căţeaua mea Dina într-o situaţiune analogă. Ea examina cu atenţiune o jumătate duzină de căţei ce-i fătase şi din cari i se luă o parte. Foarte îngrijită, Dina căuta să-şi dea seama dacă toţi căţeii sînt prezinţi sau lipseşte vreunul; însă nu putea să-i numere, căci cifra era prea superioară pentru gradul său de înţeleginţa. Alăturînd pe om cu cînele, cată să mărturesc că comparaţiunea nu era tocmai onorifică pentru cel întîi"[2].

Contrastul între un damar şi un anglez este un experiment ştiinţific, un *a-posteriori* despre nemărginita perfectibilitate a omului, ceea ce concoardă cu principiul selecţiunii providenţiale, aşa după cum l-a dezvălit Wallace; dar prin acelaşi contrast noi dobîndim o concluziune nu mai puţin riguroasă şi tot atît de importantă, că *progresul uman e numai posibil, nu necesar.*

Pentru om o civilizaţiune fatală nu există, precum nu există pentru el o fatală bestialitate.

Tinzînd, el ajunge mai mult sau mai puţin, în proporţiune cu gradul tinderii şi cu intensitatea rezistinţei din afară; însă nu ajunge fără să tinză, stăpîn fiind a tinde sau a nu tinde.

Selecţiunea providenţială nu distruge liberul arbitriu uman şi nu înlătureazâ responsabilitatea morală.

Insă atunci intervenţiunea divinităţii să se fi manifestat oare în istorie numai la cel întîi debut al omului în lume?

Rolul selecţiunii providenţiale mărginitu-s-a în a ne înzestra o dată pentru totdauna cu posibilitatea progresului, lăsînd apoi în secolii secolilor, ca Dumnezeul lui Beranger, un cîmp necontrolat individualităţii umane?

Wallace puse pe om faţă cu maimuţa şi pe omul sălbatec faţă cu omul cult.

Prima din aceste două operaţiuni i-a dat drept rezultat selecţiunea providenţială.

Naturalistul anglez s-a oprit însă aci, uitînd a trage o concluziune analogă şi din a doua linie a diagramei.

După cum omul, mai pe sus de acţiunea legilor fizice, s-a ales din totalitatea antropoizilor, oare nu tot astfeli, mai pe sus de acţiunea legilor fizice, se aleg unele ginţi din totalitatea umanităţii?

E peste putinţă a vedea opera selecţiunii providenţiale într-una din aceste două categorii fără s-o zărim totdodată şi în cealaltă.

Să ne încercăm dar a împle golul în teoria lui Wallace.

Doctrina predestinaţiunii ginţilor a început a se agita abia în secolul nostru.

După cum o demonstra foarte bine d. Sudre, ea a fost absolutamente necunoscută istoricilor şi filosofilor trecutului[3].

Cartea lui Wallace este cu puţini ani posterioară cărţii d-lui Renan, cel mai celebru campion al aşa-numitelor „ginţi alese".

„Arianii şi semiţii - zice acesta din urmă - oriunde veneau a se stabili, găseau în calea lor neşte ginţi pe jumătate sălbatece, pe cari le exterminau şi a cărora memorie supravieţuieşte în miturile popoarelor mai civilizate sub forma de neamuri uriaşe, magice, născute din pămînt, sau chiar sub formă de fiare. Acea umanitate primitivă s-a cpnservat pînă astăzi, afară din drumul ginţilor celor mari, în Oceania, în Sud-Africa, în Nord-Asia. înainte de ariani şi semiţi au mai fost şi alte ginţi civilizate: cuşiţii şi camiţii; dar cultura lor se distingea printr-un caracter material: instincturi religioase şi poetice prea puţin accentate; multă aptitudine pentru manufactură; o aplicaţiune pozitivă la comerciu, la bunul trai, Ia confort; nici un spirit public; nici o viaţă politică; Aceste ginţi duraseră trei sau patru mii de ani înainte de creştinism. Civilizaţiunea lor a despărut sub izbirile semiţilor şi ale arianilor, nemaipăstrîndu-se decît în China. în fine, apar ginţile nobile, arianii şi semiţii, pogorîndu-se din Imaus, una în Armenia, cealaltă în Batriana, cu vro două mii de ani înainte de Crist. Dentîi foarte inferiori cuşiţilor şi camiţilor în privinţa civilizaţiunii exterioare şi materiale, ei îi întreceau fără comparaţiune prin vigoare, prin intrepiditate, prin geniul poetic şi religios.'Arianii, la rîndul lor, sînt superiori semiţilor, a căror unică misiune a fost convertirea tuturor popoarelor ariane la idei monoteiste"[4].

Aceeaşi concepţiune e dezvoltată cu multă abilitate într-o operă germană de tot recinte.

„Semiţii - zice d. Spiegel - diferă de ariani sub o mulţime de puncturi de vedere. Mai întîi, ei nu cunosc arte. Ebreii şi arabii au fost nu numai indiferinţi, ci chiar ostili sculpturei şi picturei. Ei n-au cultivat decît muzica. Pe tărîmul ştiinţei şi literaturei, deosebirea între ambele ginţi nu e mai puţin profundă. Epopeea şi drama sînt necunoscute semiţilor. O *mie şi una nopţi,* atribuită altădată arabilor, se ştie astăzi că este de origine ariană. Curiozitatea ştiinţifică şi ardoarea de investigaţiune sînt de asemenea străine semiţilor. Ei n-au naturalişti. Operele lor istorice sînt subordinate unei direcţiuni religioase. Aceeaşi incapacitate .il politică şi-n organizaţiunea militară..."[5]

Luînd aceste vederi în bloc, căci veritatea totală predomneşte în ele asupra unor erori secundare, noi întrebăm:

Apariţiunea ginţilor celor alese se poate ea explica într-un mod plauzibil prin vro cauză neconştiinte, prin o lege de multiplicaţiune, de variaţiune, de ereditate etc, prin toate cîte ne spun adepţii unei evoluţiuni exclusivamente materiale?

Cu alte cuvinte, noi repeţim aci în respectul ginţilor cestiunea pe care şi-o făcuse Wallace asupra umanităţii în genere, şi o rezolvăm printr-o experimentaţiune analogă, fiind analog însuşi fenomenul.

„Egiptul - zice d. Mariette - prezintă un spectacol demn de a pironi atenţiunea. Pe cînd restul globului terestru era cufundat în tenebre, pe cînd naţiunile cele mai ilustre, cari vor juca mai tîrziu un rol atît de însemnat în afacerile lumii, se aflau în sălbătăcie, ţărmii Nilului nutreau deja un popor cult, înţelept, condus de către o puternică monarhie, răzemată pe o formidabilă machină de funcţionari si impiegaţi"[6].

Peste patru sau cinci mii de ani de acum înainte posteritatea noastră va avea să constate aceeaşi antiteză de ultracivilizaţiune faţă cu ultrabarbarie, şi exemplul egiptenilor ne spune că sălbatecii viitorului vor putea fi tocmai ginţile cele mai înaintate de astăzi.

Zimmermann grupează cîţiva remarcabili specimeni ai regresului de această natură, arătîndu-ne pe spanioli, pe portugezi, pe olandezi, sălbătăcindu-se în Africă, în Brazilia, în Oceania, şi-apoi conchide că: „se întîmplă chiar germanilor".

în arhipelagul Viti sau Figi, europeii deveniseră antropofagi![7].

In cazul Egiptului decadinţa nu se poate atribui climei, căci condiţiunile atmosferice şi telurice nu s-au schimbat acolo de cinci mii de ani, şi totuşi felahii de astăzi nu mai seamănă cu străbunii lor din anticul Memfis sau din Teba cea cu o sută de porţi.

Fenomenul se poate atribui şi mai puţin ginţii, deoarăce felahul e de acelaşi sînge, vorbeşte aceeaşi limbă, conservă acelaşi tip prin cari se distingeau ziditorii piramidelor.

Roma lui Scipione devine Roma lazzaronilor; în Elada palicarii înlocuiesc pe Sofocli.

Aşadară, dacă este adevărat că o seamă de ginţi poartă sigilul predestinaţiunii de a fi mari, pe care n-au putut să-1 determine mijlocul ambiant, filiaţiunea sau vreo altă cauză curat materială fără concursul unei selecţiuni providenţiale, adecă al unei forţe identice cu aceea ce preşezuse la însăşi creaţiunea omului în grupul antropoizilor, e nu mai puţin evidinte că *superioritatea este numai posibilă, nu necesară.*

Egiptenii, deşi providenţialmente meniţi pentru un înalt grad de cultură, deşi materialmente secundaţi prin condiţiuni teritoriale şi chiar

genetice dintre cele mai fericite, totuşi nu ajungeau sus de n-ar fi tins, si încetarea tinderii din parte-le n-a întîrziat a-i precipita într-o completă degenerare.

Civilizaţiunea egipteană, separată de noi printr-o distanţă de cincizeci secoli, este relativamente foarte modernă în alăturare cu primele urme ale existinţei umane, pe cari ni le descopere geologia.

Oriunde în Egipt s-au făcut săpături sub fundaţiunile celor mai vechi ruine, bunăoară cu 18 metri mai jos de peristilul obeliscului de Heliopole, s-au găsit numai osăminte de neşte specii pînă acum existinţi: cămilă, dromadar, cîne, bou, porc şi nici o rămăşiţă de animali despăruţi[8].

Sînt dară fără comparaţiune mai primordiale acele vestigii ale omului în Europa, cari se află la un loc cu resturi de mamut, de urs primigeniu, de leu de cavernă etc, şi a cărora vrîstă se crede cu tot dreptul de cătră geologi a fi cu sutimi de secoli anterioară celor mai antice monumente ale Egiptului.

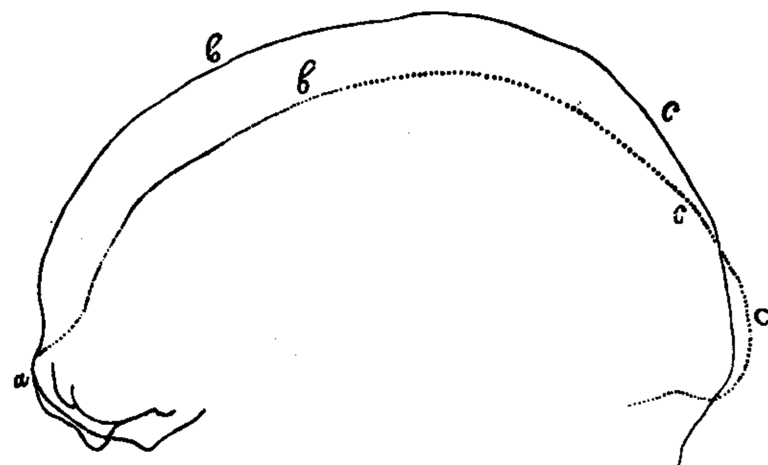
între craniurile umane din acele epoce radicalmente preistorice, două mai cu seamă atrăseseră asupră-le cu atît mai mult atenţiunea antropologiştilor, cu cît unul din ele; cel de Engis în Belgia, prin volum şi prin configuraţiune denoată un grad însemnat de înţeleginţă şi abia diferă de frumseţea tipului zis caucazian, pe cînd ceilalt, descoperit la Neanderthal lîngă Diisseldorf, oferă o asemănare surprinzătoare cu un cap de cimpanze, deşi are o capacitate minimală de 1.220 centimetri cubi, încît întrece cu 681 pe cel mai mare cap de maimuţă.

Lyeil bănuieşte că ambele aceste craniuri ar fi existat la nordul Europei în periodul postpliocen, adecă în prima jumătate din epoca postterţiară.

Craniul de Engis, atît de remarcabil prin nobleţă, s-a găsit la un loc cu osăminte de specii perdute de elefant, de rinocer, de urs, de tigru şi de hienă, astfeli că este un calcul geologiceşte modest de a zice că posesorul acelui cap a trăit sînt acum vro cincisprezece mii de ani.[9]

Reproducem aci ambele craniuri suprapuse, cel de Engis desemnat prin linii şi cel de Neanderthal prin punturi.

Litera a indică arcada sprîncenelor şi porţiunea mediană a osului fruntal; litera *b* - sutura coronală; litera c - vîrful suturei occipito-parietale, litera *d* - protuberanta occipitală:

Iacă dar aproape în aceeaşi regiune şi-n acelaşi timp fiinţînd cot la cot două ginţi tipice, una cu o frunte de filosof şi cealaltă cu o figură eminamente bestială, deşi nicidecum idioată...

Craniul de Engis poate fi privit ca foarte ostil ipotezei transformiste a lui Darwin, căci dacă în vecinătatea epocei terţiare ne întîmpină deja un cap de om atît de bine dezvoltat, apoi unde oare, în ce feli de strat geologic să căutăm noi presupusa tranziţiune cătră maimuţă?

Acţiunea selecţiunii providenţiale în creaţiunea genului uman şi a ginţilor celor superioare este aci mai palpabilă ca oriunde; dar nu mai puţin palpabilă e şi sarcina individualităţii umane, care va rămînea în veci pe loc de nu va progresa prin propriul său liber arbitriu, oricît de bogat ar fi înzestrată potenţialmente de cătră selecţiunea providenţială.

De la craniul de Engis să facem un salt peste vro sută cincizeci de secoli.

Iaponia ne prezintă chiar astăzi spectacolul cel mai elocinte al energiei liberului arbitriu într-o ginte pe care o credeau toţi osîndită la un perpetuu staţionarism.

„Istoria iaponeză - zice d. Vivien de Saint-Martin - îmbrăţişează un interval de 2.532 ani. Una şi aceeaşi dinastie domneşte acolo de la anul 660 înainte de Crist şi pînă astăzi. împăratul actual este una sută douăzeci şi al doilea descendinte din familia suverană. în curs de 25 secoli Iaponia a conservat aceleaşi moravuri, şi iată că acuma, după ce s-a

fost izolat cu desăvîrşire de orice contact cu străinii, această ţară îşi uită deodată tradiţiunile, schimbă din temelie modul său de a fi, se sileşte a-si altoi civilizaţiunea europee şi a lua un loc între naţiuni".

Guvernul de la Yedo subvenţionează în momentul de faţă 250 tineri în Anglia, 200 în Afnerica, 50 în Francia şi 40 în Germania, unde aceşti 540 iaponezi se iniţiază în toate ştiinţele şi arţile Europei[10].

Gradul de cultură la care reuşiseră a se rădica de secoli iaponezii printr-o tendinţă izolată probează că merită şi dînşii a fi consideraţi ca o ginte foarte superioară.

în timp de două milenii, pe cînd tot globul terestru îndura sute de revoluţiuni, Iaponia singură nu voia să iasă dintr-un antic statu-quo de cultură, şi acuma subitamente ea uimeşte lumea prin cea mai puternică voinţă progresistă.

Să mai căutăm oare vreo probă mai vie despre compatibilitatea liberului arbitriu cu selecţiunea provindeţială în sfera ginţilor de frunte, întocmai după cum o constatarăm, împreună cu Wallace, în privinţa întregei umanităţi?

Această compatibilitate e foarte importantă, căci ea înlăturează grava acuzaţiune ce se aruncă de către unii la adresa doctrinei ginţilor cum că ar fi contrarie liberului arbitriu şi prin urmare responsabilităţii morale a omului[11].

Nu; într-o ginte, ca şi-n totalitatea umanităţii, selecţiunea providenţială ajută pe om de a păşi înainte, îl ajută foarte mult, îl ajută necontenit, îl ajută pretutindeni, însă nu-1 sileşte să meargă.

D. Littre, analizînd opera d-lui Renan, observă:

„Dacă ginţile inferioare ar fi apărut singure pe pămînt, nici rezultatele superioare ale civilizaţiunii n-ar fi putut sa apară. Seria ar fi fost mai scurtă, deşi ar oferi o înlănţuire analogă pentru porţiunea cea comună ginţilor inferioare şi ginţilor superioare. Acestea din urmă s-au mişcat şi au înaintat ca şi celelalte, dar mai răpede şi ajungînd la neşte înălţimi la cari cele întîie n-ar fi ştiut să se urce prin propria lor iniţiativă. O ginte procede ca şi individul; şi precum omul de cel mai vast geniu trebui să treacă mai întîi prin fazele debilităţii intelectuale a copilăriei, tot astfeli este imposibil de a susţine că ginţile superioare n-au avut şi ele, ca şi cele inferioare, o copilărie debilă, dar o copilărie care le-a condus pe dînsele la o maturitate comparativamente mai activă"[12].

Dacă d. Littre ar fi ieşit un moment din sarcasticul precept al lui August Comte că „divinitatea trebui poftită de a ne lăsa în pace de acum înainte", d-sa ar fi dedus din propriile sale cuvinte noţiunea foarte *pozitivă* că acele mari ginţi, fără cari erau peste putinţă rezultatele superioare ale civilizaţiunii şi de contactul cărora profită neamurile mai de jos, sînt produsul unei cauze lucrînd în prevederea acelor rezultate şi acelui contact, al unei *selecţiuni providenţiale.*

Iată cum înţelegem noi pe Wallace şi pe d. Renan, combinînd ambele lor teorii, cari se verifică reciprocamente, şi conciliindu-le pe amîndouă cu liberul arbitriu.

S-ar mai putea demonstra continuitatea selecţiunii providenţiale în istorie prin unele popoare superioare faţă cu celelalte din aceeaşi ginte şi prin unii oameni mari faţă cu ceilalţi din acelaşi popor.

Nici o lege de evoluţiune materială nu va fi în stare să explice vreodată pe vechii atenieni sau pe un geniu ca Shakespeare[13].

Factorii climaterici, genealogici şi sociali rădică cele mai de multe ori pe ici, colea cîte un colţuşor al vălului; chiar atunci însă cînd ele aruncă o vie lumină asupra cestiunii ginţilor, popoarelor, oamenilor mari, totuşi rămîne ceva în rezervă, un mic *reziduum* mai esenţial decît toate, un sîmbure care nu se rezoalvă decît prin selecţiunea providenţială.

Am adunat în studiul de faţă într-im mod cam rapsodic tot ce ni s-a părut mai propriu a da o idee despre originea civilizaţiunii umane.

în lupta pentru existinţă, în teribilul *struggle for life* al lui Darwin, omul n-ar fi trecut peste nivelul maimuţelor dacă provedinţa nu-1 înzestra cu lipsa părului pe corp şi cu marele volum al cerebrului, fără a mai vorbi despre celelalte particularităţi antropologice mai puţin explicite.

O armă, un vestmînt, o lăcuinţă, fie cîteşitrele cît de grosolane, constituă primul pas de unde proced toate minunile civihzaţiunii.

Progresul s-ar fi oprit însă pe o treaptă destul de inferioară, cît se cerea pentru stricta îndestulare a bunului trai material al omului, dacă tot divinitatea nu venea din cînd în cînd să acoarde unor ginţi, unor popoare, unor oameni, privilegiul unei aptitudini providenţiale, de unde apoi, după cum un singur geniu împinge înainte un popor întreg, tot astfeli un singur popor, o singură ginte împinge înainte umanitatea.

Această acţiune a provedinţei, deşi continuă, totuşi nu impune umanităţii, ginţii, poporului sau individului vreo direcţiune necesară, ci-i facilitează numai posibilitatea de a merge mai bine sau mai iute, posibilitatea de a ajunge mai sus sau mai departe, posibilitatea de a lupta cu succes contra naturei, o simplă posibilitate, rămînînd în res-

ponsabilitatea omului de a-şi împlini misiunea sau a o neglege, a face mai mult sau mai puţin, a se rădica sau a cădea.

4

Cultura prin aclimatare

Am văzut că lipsa părului pe corp, o particularitate atît de indiferinte la prima vedere, a fost unul din principalii motori ai progresului uman.

Secundată de un cerebru plin de puternice facultăţi latente, ea nu numai ne-a împins prin necesitatea de a ne acoperi la *haină* şi la *casă,* dar încă ne-a mai înzestrat cu acea vastă sistemă de locomoţiune, pe care ştiinţa naturală o numeşte *aclimatare* şi fără care nu s-ar fi putut răspîndi germenii de cultură, dobîndiţi în neşte punturi diverginţi printr-o muncă izolată de către o seamă de ginţi alese.

învălindu-ne în blăne la nord, îmbrobodindu-ne în uşoare ţesături la sud sau despuindu-ne sub tropice, durîndu-ne edificii de granit sau adăpostindu-ne în umbrare de frunză, variind pînă la nefinit regimul vestimentar şi arhitectonic în măsura condiţiunilor circumfuse, noi prosperăm pretutindeni pînă la polul îngheţat, pe cînd biata maimuţă, prototipul nostru anatomic, pere de ftizie nu mai departe decît în Paris sau în London.

Fără posibilitatea aclimatării, omenimea ar fi rămas pururea în faşă, căci mai niciodată civilizaţiunea nu s-a datorit undeva unei singure naţiuni şi nici chiar unei singure ginţi, ci în cele mai multe cazuri ea a trebuit să se nască printr-o facere de secoli peste secoli din succesiva frecare a mii de popoare.

Ştiinţa igienică ne arată, ce-i drept, că nu orişiunde şi nu pentru toţi aclimatarea e dopotrivă fructiferă; chiar acolo însă unde un popor se stinge după o clipă de imigraţiune, el totuşi lasă o urmă, aruncă o sămînţă, pune o peatră la imensa totalitate cronologică a culturei locale.

Pe iacul Starnberg lîngă Miinchen se înalţă astăzi un superb castel regesc, clădit pe o insulă numită a Trandafirilor.

Cine ar crede oare că această frumoasă operă a artei moderne este fia legitimă a unei epoce atît de obscure, atît de depărtate, încît ar fi puţin a zice că o desparte de noi un interval de zece milenii?

Ei bine, geologia constată că însăşi insula, fără care castelul nu putea să existe, a fost artificialmente formată de către un trib de sălbateci tocmai în etatea de peatră[1].

în curs de o sută de secoli, cine ne va spune cîte neamuri eterogene au călcat pe acest meşteşugit petec de pămînt, necunoscîndu-se unele cu altele, dar concurgînd toate mai mult sau mai puţin la viitoarea splendoare a rozelor din actuala florărie a maiestăţii-sale bavareze!

Nicăiri însă acţiunea aclimatării nu se manifestă mai pipăit ca în originea diverselor alfabete.

Fără a trece peste teritoriul român, noi o vom demonstra printr-un abecedar dacic, întrebuinţat de către străbunii noştri pînă pe la 1500 şi absolutamente neştiut pînă acum în paleografie.

Acest preţios alfabet ne arată pe latini moştenind în Carpaţi o civilizaţiune pe care dacii o căpătaseră împrumut de la semiţi, astfeli că Roma şi Sidonul, Adriatica şi Marea Roşie, fruntea lui Iafet şi fruntea lui Sem, se ciocnesc prin două curente opuse pe ţărmii Danubiului.

5

Un alfabet mongoloid în Dacia

Mai întîi de a aprofunda modul de a seri al dacilor, sîntem datori o clipă de atenţiune unui alt alfabet, peste ale cărui urme tot pe pămîntul nostru a dat la 1863 d. Cezar Bolliac în districtul Prahova, găsind săpate cîte un semn sau două pe petrele şi cărămizele unei ruine de lîngă satul Slon.

Venerabilul arheolog promise în 1871 a explica unele din acele lespezi prin „vechile caractere elene sau arhaice,j)recum le numeşte Eckel, şi prin cele celtiberiane mai ales"[1]; pînă astăzi însă d-sa n-a făcut-o, si nu credem că o va face vreodată, căci va fi observat negreşit mai în urmă lipsa de vro asemănare serioasă între cei trei termeni de comparaţiune: nici cu caracterele elene arhaice, nici cu cele zise celtiberiane, alfabetul de la'Slon nu se prea potriveşte.

D. Bolliac a reprodus peste tot într-un tabel litografic 58 bucăţi, anume 28 petre şi 30 cărămide, dintre cari însă petrele nr. 6, 7,7-bis, 8 şi 8-bis prezintă acelaşi semn; de asemenea petrele nr. 4, 5, 5-bis, 24 si cărămida nr. 2; idem petrele nr. 1-bis, 3,10, 23 şi cărămida nr. 26, de cari puţin diferă petrele nr. 9 şi 10, precum şi cărămidele nr. 5, 6 şi 8; peatra nr. 16 şi cărămidele nr. 21-22 sînt iarăşi identice; apoi petrele nr. 13 şi 14, cărămidele nr. *9*,10 etc, aşa că totalitatea semnelor distinctive, cari să nu se poată confunda unele în altele şi să ofere un caracter grafic probabil, se reduce în ultima expresiune la vro cincisprezeci.

întemeindu-ne pe acest fond destul de sărăcăcios, noi surprindem din capul locului o mare asemănare între fragmentele lapidare ale d-lui

Bolliac si neşte bucăţi de cositor descoperite în Rusia sud-vestică la Drohiczyn în fluviul Bug, asupra cărora ne-a făcut atenţi d. A. Odobescu*

Iată:

Semnul "^—p^" de pe pietrele nr. 4, 5, 5-bis, 24 şi cărămida nr. 2 este acelaşi cu semnul de pe cositorul nr. 13, publicat împreună cu alte nouăsprezeci de către cornițele Tyszkiewicz[2]: ^y "*

Semnul de pe cărămida nr. 3 se regăseşte întocmai pe cositoarele nr. 2 şi 7, precum şi semnul de pe petrele nr. 13-14 şi cărămidele nr. 23, 24, 25 ne întîmpină pe cositoarele nr. 8, 18 şi 14:

Semnul de pe cărămida nr. 12 se vede şi pe cositorul nr. 11:

Q Q

Semnul de pe cărămida nr. 18 se află şi pe cositorul nr. 20:

1 %

Semnul de pe cărămida nr. 20 nu se deosebeşte de semnul de pe cositoarele nr. 6, 7, 8 şi 10:

Semnul de pe cărămida nr. 15 este ca şi acela de pe cositorul nr. 9:

Mai pe scurt, sînt şase caractere evidamente identice.

Dar această intimă înrudire cu cositoarele comitelui Tyszkiewicz aruncă oare vreo rază asupra alfabetului de la Slon?

Comisiunea arheologică din Vilna, considerînd că Drohiczynul fusese în evul mediu capitala poporului iatvingilor, le atribuie lor cele găsite în rîul Bug.

Despre iatvingi se ştie că au fost o ramură litvană, după cum ne-o spune celebrul analist polon din secolul XV: „Iaczwingorum naţio, cum Pruthenica et Lithuanica lingua habens magna ex parte similitudinem et intelligentiam"[3].

Dar ce au a face iatvingii sau chiar în genere litvanii cu *Slonul* din Prahova?

Numele acestei localităţi ne aduce aminte un pasagiu tot din Dlugosz, unde sînt puşi alături cu iatvingii, ca o altă creangă a neamului

litvan, aşa-zişii *sloneni:* „Iacuingos, *Slonenses,* ceterique Pruthenici tractus barbaros"[4].

Slonim este pînă astăzi unul din oraşele cele mai istorice ale Litvaniei[5].

între *Slonul* din Prahova şi *Slonimul* din Litvania, între petrele şi cărămizele d-lui Bolliac şi cositoarele comitelui Tyszkiewicz, să fie oare numai o relaţiune de azard?

Tot în Rusia sud-vestică, acolo undo litvanii au domnit pînă pe la jumătatea secolului XV, în Podolia lîngă tîrguşorul Daszow, s-a dezmormîntat dintr-o movilă următoarea petricică:

Afară de toate celelalte semne din această cvasiinscripţiune se găsesc pe fragmentele d-lui Bolliac, şi anume:

Monograma cea încadrată se compune din semnul de pe cărămida nr. 3, în coada căruia s-a intercalat semnul pe peatra nr. 14:

Steluţa figurează pe cărămida nr. 15.

Luna - pe cărămida nr. 25.

Semnul **\JJ** pe cărămidele nr. 9 şi 10.

S-ar părea dar arheologiceşte admisibil că zidarii de la Slon în Prahova au trebuit să fie de aceeaşi origine cu meşterii de la Drohiczyn sau de la Daszow.

O împrejurare ne împedică totuşi a risca o afirmaţiune.

Unele semne de pe petrele şi cărămizele d-lui Bolliac sînt parcă fotografiate după alfabetul mongolic.

Semnul de pe peatra nr. 12 reprezintă la mongoli sonul o:

Semnul de pe peatra nr. 2 este mongolicul m:

V

Semnul de pe peatra nr. 16 sau de pe cărămizele nr. 13, 21 şi 22 e mongolicul *dj:*

Semnul de pe petrele nr. 1-bis, 3,9,10,11,23 ete. este mongolicul *k:*

Semnul de pe peatra nr. 18 este mongolicul a:

Semnul de pe cărămida nr. 25 este mongolicul r:

Semnul de pe cărămida nr. 27 este mongolicul *i:*

Semnele de pe cărămida nr. 13, dacă ar fi scrise unul dasupra altuia, oricare mongol le-ar putea citi *sd:*

ZA

în fine, semnul nu diferă întru nemic de mongolicul *t* sau d[7].

Peste tot 9 coincidințe!

Astfeli, asemănarea ruinei de la Sion cu monumentele de pe teritoriul litvan e mai mică decum este asemănarea-i cu alfabetul mongolic.

Cum să ne explicăm această enigmă?

Prin ce feli de migrațiuni etnice sau măcar culturale?

Nu cumva zidăria de la Sion, ca şi cositoarele de la Drohiczyn sau petricica de la Daszow, vor fi nu tocmai litvane şi nici chiar vechi, ci ar proveni din vro invaziune turanică din evul mediu, de la pecenegi, de la cumani sau de la mongolii lui Batu-han, cari toți au fost coprins în adevăr spațiul dintre Bug şi Olt?

Semnele N ^ ULf , ^Jf* etc, deşi străine alfabetului mongolic de astăzi, au putut totuşi să existe oarecînd ca variante.

Precizarea alfabetului d-lui Bolliac se îngreuiază foarte mult, între celelalte, prin însăşi aceea că o simplă întoarcere a petrei sau cărămidei schimbă natura literei, astfeli că un A, bunăoară, poate fi aşezat arbitrarmente în patru feliuri: A, V, > şi <

Mai pe scurt, d. Bolliac a dat peste urmele unui alfabet barbar în regiunea Prahovei, despre care însă cel mult se poate zice că-i o grafică *mongoloidă.*

El este instructiv ca încă un martur despre nenumăratele straturi de culture cîte s-au succes pe teritoriul Daciei, dar în orice caz nu e dacic.

Să trecem la ceva cu mult mai pozitiv.

6
Alfabetul dacic al lui Dekeneu

Simon Kezai este autorul unei cronice maghiare dedicate regelui Ladislav III, carele domnise între 1272-1290.

Biblioteca Imperială din Viena posedă un exemplar din secolul *XV,* după care s-a şi făcut edițiunea lui Endlicher.

Niciodată şi de către nimeni autenticitatea acestei cronice n-a fost supusă bănuielei şi nici că putea să fie, deoarăce pe la 1340, abia cu vro jumătate secol în urma autorului, noi o găsim deja prescurtată în limba germană de Enric de Muglein[1].

într-un loc Kezai zice:

„Zaculi Hunorum sunt residui, qui dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverunt remeasse, redeuntibus in Ruthenie finibus occurrerunt, insimulque Pannonia conquestata, partem in ea sunt adepți, non tamen in piano Pannonie, sed *cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Blackis commixti litteris ipsorum (Blackorum) utiperhibentur".*

Adecă:

„Săcuii sînt resturile hunilor. Aflînd despre rentoarcerea ungurilor în Panonia, ei le-au ieşit înainte la hotarele Galiției şi dempreună cu dînşii au cucerit Panonia, din care au şi căpătat o parte, nu însă pe şes, ci la munte *învecinați si amestecați cu vlahii, de unde se vede că au şi adoptat literele vlahice"*[2].

înainte de a trage vreo consecință din aceste „litere vlahice", pe cari de la romani le-au fost împrumutat săcuii, vom menționa în treacăt un document transilvan din aceeaşi epocă[3], publicat la 1842 cu un facsimile de către academicul maghiar Jerney, şi anume decretul unui general tătărăsc din 1242, cînd urdiile orientale au fost coprins Ardealul, poruncind saşilor a nu refuza în tranzacțiuni moneta mongolică din partea săcuilor şi românilor: „ex dictis *Zycly et Blachy".*

Ambele aceste numi, „Zycly et Blachy", sînt scrise aci alături şi mai-mai cu aceeaşi ortografie ca şi-n Kezai, a cărui operă e posterioară diplomei numai cu vro trei decenii.

Aşadară un cronicar maghiar ne spune, sînt acum şase secoli, că românii posedau atunci un alfabet propriu al lor, „litterae Blackorum", care nu era nici latinesc, căci latineşte scria însuşi Kezai, nici slavon, grec sau german, de vreme ce pe „sclavi, greci, teutonici"[4] Kezai nu-i confunda niciodată cu românii.

Cu trei secoli mai în urmă, vestitul analist Turotz a cunoscut de asemenea alfabetul în cestiune, dar lui nu-i mai venea la socoteală a recunoaşte cu sinceritatea lui Kezai că ungurii au putut să-nveţe ceva de la români, ci preferă mai bine să crează că sînt neşte antice litere' scitice, aduse de către huni din Asia, mai adăugind cu emfază că niciodată săcuii nu s-au amestecat cu nemini[3].

în acelaşi timp el ne comunică o particularitate foarte instructivă, şi anume că acele litere nu se scriau pe pergamenă sau pe hîrtie, ci se încrestau pe beţe.

Despre acest uz Turotz vorbeşte ca contimpurean, fiind prin urmare o perfectă fîntînă istorică; despre originea însă a alfabetului, mai contimpurean cu două sute de ani este Kezai, carele ne spune limpede că săcuii se amestecaseră în munţi cu românii, „Blackis commixti", împrumutînd prin vecinătate literele române, „litteras ipsorum".

Mîndria hunică a lui Turotz cată să se-nchine aci denaintea unei mărturii atît de categorice.

Apoi să se observe că Kezai era nu numai din secolul XIII, dar încă originar din Biharia, o provincie curat românească la coasta Transilvaniei, astfeli că pe români şi pe săcui nemini nu-i cunoştea mai de aproape.

Dar acele „litterae Blackorum" unde oare să mai fie astăzi?

Cum să fi fost ele?

Iacă o cestiune către care se aplică pe deplin principiul duplicatelor în procedura juridică; dacă la români a perit din întîmplare acel alfabet, cată să consultăm exemplarul încredinţat săcuilor, şi pe dată ce se va găsi un „Alphabetum Siculorum", care să nu fie elen, gotic, cirilic, arab sau vreun altul cunoscut, poate fi cineva sicur, cu textul cel necontroversabil al lui Kezai în mînă, cum că a scos la lumină abecedarul cel vechi al românilor.

Ei bine, un asemenea alfabet există.

între manuscriptele in-quarto ale răposatului Trausch, depuse actualmente la Biblioteca Evangelică din Braşov, în *Diplomatarium Transilvanico-Siculicum ab anno 1251-1807,* este intercalat un alt ma-

nuscript tot in-quarto, scris la 1702 de către preutul Ştefan Lakatos sub titlul de: *Siculia accuratius quam hactenus delineata.*

Autorul acestei scrieri, rămase pînă acum inedită, aparţine periodului dintre 1650-1720.

El a fost suprem arhidiacon al districtelor săcuieşti Csik, Gyergyo şi Kâszon[6], adecă pus în poziţiune de a cunoaşte mai bine ca oricine toate amănuntele din traiul compatrioţilor săi,

Lakatos ne spune că pe la 1700 săcuii mai întrebuinţau încă un alfabet propriu al lor, şi-1 reproduce în următorul mod:

ALPHABETUM SICULORUM

y	l	k	k	j	i
O	/K	Z	O	7	t
	gy	h	f		
	f	Λ	®	3c	f
cz	çs	b	a	y	x
*7	T	X	4	A\	y
"	"	t	ty	sz	s
b	N	J	>K	i	A
[illegible]	[illegible]	P	o	o	ny
/	K	3	x	=b	3
	n	m	z		
	)	8	^		

ho he ha go ge g

1 % X A A 7K

cza bo bi be ba TU

X X X ^ ^ ℓ

ro ri ra to Je

X 3 ℓ A ^

la rt şt nţ zt nk

Avem dară peste tot 56 semne: 33 simple şi 23 compuse.

înainte de a merge mai departe, să limpezim valoarea unora din aceste litere, a căror transcripţiune maghiară de către Lakatos nu se potriveşte cu fonetica română.

Ungurescul y este al nostru *i*.

Ungurescul *ly* este al nostru *li*, muiat actualmente, dar carele mai există în România danubiană în secolul XV cînd în crisoave ne întîmpină încă *ureclia* în loc de *urechea*[7].

Ungurescul *ny* este al nostru *ni*, de asemenea despărut din limbă, afară de unele părţi ale Temeşianei şi de regiunea Haţegului, unde se mai zice *cunîu* (cuneus) în loc de *cui*[8].

Ungurescul *ty* este al nostru *ki*, bunăoară în vorba *chiar*, pe care maghiarul n-o poate seri decît *tyâr*.

E ceva mai anevoie a decide despre valoarea semnului pe care Lakatos îl transcrie ungureşte prin *gy*, ceea ce se citeşte *di*.

Sonul *di* n-a existat niciodată în limba română, sau cel puţin nu se poate aduce nici un exemplu unde să nu fi trecut în *z* dintr-o epocă imemorială.

Noi posedem însă un mijloc documentai de a găsi echivalinţa românească a maghiarului gy, deoarăce:

1. în diploma latină a lui Vladislav Basarab din 1369, oraşul *Argeş* se transcrie prin *Argyas*[9];

2. In tractatul comercial din 1433 între domnul moldovenesc Ilie si între saşii din Sibiu, oraşul *Agiud* se scrie *Egyd*[10].

Ungurescul *gy* este dar al nostru *gi*, adecă *If*.

Sonul pe care Lakatos îl transcrie prin *gh* însemnează nu vreo aspiraţiune, ci pur şi simplu pe durul *g*, căci în monogramă cu vocalele o sau *a* acest semn produce pe *go* şi *ga*.

Ungurescul *cz* este al nostru *tz* sau *ţ*.

Ungurescul *cs* este al nostru *ci*.

Ungurescul *sz* este al nostru s.

Ungurescul s este al nostru *ş*.

Ungurescul *ti* este al nostru *iu*.

E mai puţin uşor a zice că ce feli de son reprezintă litera transcrisă ungureşte prin o.

Lumina se capătă însă din forma acestui semn, combinat evidamente din doi o: .J^CX , adecă reprezentînd pe al nostru *oa*, pe care românii îl scriau uneori şi cu literele cirilice prin duplul o: co[11].

în fine, mai rămîne semnul transcris prin;.

în întregul alfabet lipsind vreo literă anume pentru sonul; al francezilor, ungureşte *zs*, urmează dară că tocmai pe acesta îi reprezintă Lakatos prin;.

Dintre monograme, avem de lămurit numai pe cea transcrisă ungureşte prin *st*, ceea ce se citeşte *şt*.

Iacă dară „litterae Blackorurn", pe cari cu mult înainte de anul 1250, după cum ne-o spune Kezai, săcuii le-au fost împrumutat de la străbunii noştri în cursul unei îndelungate vecinătăţi în creierii Carpaţilor.

Pe la 1700, uzul lor se mai conserva în Săcuime întocmai ca în secolul XV, adecă tot prin încrestături pe beţe, încît Lakatos repetă pînă şi expresiunea lui Turotz: „non papyri ministerio, sed in baculorum excisionis artificio dicarum instar".

Ne oprim o clipă asupra scrierii pe bete.

Ea nu este deloc hunică, după cum pretindea Turotz.

In limba germană alfabetul se cheamă pînă astăzi *Buchstaben*, de la *Buche* - fag şi *Stab* - băţ, adecă „beţe de fag".

Acelaşi înţeles are slavoneşte *bukwa* sau *bukowa*, adecă „de fag".

Celţii numeau alfabetul *coel-bren*, adecă „lemnul-memoriei"[12].

în antica baladă boemă despre „judecata Libuşei" se menţionează legile scrise *pe seîndure:* „desky pravdodatne"[13].

Scandinavii posedau de asemenea „literas ligno insculptas"[14].

Liber la romanii cei vechi, înainte de a deveni carte, era scoarța de lemn pe care se încrestau literele.

Toate acestea se refer la o adevărată scriere alfabetică, iar nu la neşte rudimente cifrice, după cum sînt *răboaşele* sau *răvaşele* la mocaniinoştri, sau după cum au fost la tătarii din evul mediu bețişoarele numite *khe-mu*[16].

Vecinii noştri slavi şi germani, scandinavii, celții şi străbunii romani, fără a mai vorbi despre indiani sau egipteni, scriau dară şi ei oarecînd pe bețe, pe scoarțe, mai corect pe scîndure, după cum califică foarte bine acest feli de material grafic un comentator bizantin din secolul XII[16].

O asemenea *xylographie* nu-i împedeca însă de a recurge din cînd în cînd la metal sau la peatră, şi tocmai aceste solide excepțiuni au putut să străbată pînă-n zilele noastre, pe cînd fragedul lemn a perit cu grămadă prin foc sau prin putregai.

Nu desperăm dară nici noi de a descoperi cu timpul dacă nu pergamene, cel puțin lespezi sau monumente metalice cu „litterae Blackorum".

Ele ne vor destăinui, între celelalte, două prețioase litere pe cari săcuii nu puteau să le fi luat de la români, căci nu aveau vreo trebuință fonetică de ele: d şi î, sonurile cele mai caracteristice ale vocalismului nostru național.

Docamdată s-au putut afla scris cu aceste litere numai cîte ceva săcuiesc, după cum vom vedea mai la vale.

Pînă atunci să dezbatem două cestiuni:

1. în ce epocă încetat-au a se întrebuința aceste caractere de către părinții noştri?

2. De la cine anume fostu-le-au luat românii?

în Biblioteca Evangelică din Braşov, nr. 26, *b,* în manuscriptul lui Eder întitulat *Exercitationesdiplomaticae,* Hermannstadt, 1802, in-4, se găseşte actul scris în Bucureşti la 1492, prin care domnul muntenesc famosui Vlad **Țepeş** înştiințează pe saşi despre o apropiată invaziune a turcilor în Transilvania.

Se începe aşa:

„Vlad dei gratia Woywoda partium Transalpinarum.

Circumspecți amici et vicini nobis honorandi. Dabimus scire, quod Thwrchi deponerent patientiam cum Domino Rege. Cesar dedisset Woywodatum de Zendere uno familiari, qui vocatur Alibek, altero autem, qui nominatur Markovich, dedisset Waywodatum de Bodon, et nune sunt cum bellis maximis, sed nescimus, ad quas partes volunt

transire. Nos timemus, ut ad Hattzak aut ad Transilvaniam non debeant transire. Pro eo etc."

Aceste cîteva rînduri ajung spre a ne încredința că gramaticul princiar era un neaoş român, prea puțin dedat cu latineasca, astfeli că latine sînt numai cuvintele, pe cînd toată frazeologia e curat română.

Româneşte, bunăoară, cuvîntul *oaste* sau *oşti* însemna armată si război totdodată[17].

Scriba lui **Țepeş,** crezînd că tot aşa trebui să fie în orice limbă, nu se sfieşte a pune „cum *bellis* maximis", în loc de „maximo cum exercitu".

Verbul „a căta" însemnînd la noi nu numai *quaero* sau *intendo,* ci încă şi *debeo,* de pildă în „cată să mă duc", *debeo ire,* scriba lui Tepes confundă şi **latineşte** ambele semnificațiuni, băgînd pe *debeo* în loc de *intendo:* „Nos timemus, ut ad Hattzak aut ad Transilvaniam non *debeant* transire".

Nu mai subliniem în aceeaşi frază pe *ut,* pe *ad,* pe *nos,* pe *non,* puse toate literalmente după sintaxa română.

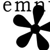
Originalul documentului de mai sus se păstrează la Sibiu în Arhivul Național sub nr. 516, unde poate să-1 controleze orişicine.

Copiindu-1, Eder fusese surprins de forma literei C în cuvîntul „Cesar", o formă atît de ciudată, atît de fără păreche în paleografia latină din evul mediu, încît eruditul colecționist nu s-a putut stăpîni de a nu observa într-o notă: „Singularis est forma elementi *C* in voce Cesar".

Ei bine, care este acea extraordinară formă?

£esar.

Noi am văzut în alfabetul lui Lakatos că sonul românesc *gi* este reprezintat prin semnul:

In actul din 1492 verba ^esar se citeşte dar *Gesar,* confundîndu-se *ce* şi *ge,* întocmai ca în „sprinceană" pentru „sprîngeană"[18].

Cum că această confuziune între *ce* şi *ge* trebuia să fi fost foarte pronunțată la străbunii noştri, dovadă este însăşi originea semnului grafic ***ijJ*** (gi), pe care ei l-au format din cirilicul **y** (ci) de pe manuscriptele slavice cele mai vechi, profitînd de posibilitatea de a întrebuința pentru propriul-zis *ci o* formă tot cirilică mai modernă a aceleiaşi litere:

în documentele române din secolul XV, de exemplu în crisovul domnului moldovenesc Petru din 1453[19], codița lui u în numele propriu

„Giamăru" este încă foarte lungă, anume

în limba albaneză, atît de înrudită cu a noastră prin elementul comun tracic[20], sonurile *ci* şi *gi* se confundă de asemenea, de unde derivă

şi acolo o confuziune grafică corespundinte, astfeli că ci se scrie ^, iar

gi -• ***jj,*** abia diferind unul de altul.

în cuvîntul „tresar" scribalui Țepeş n-a făcut decît a pune din iuțeală în locul literei latine C pe acea românească pe care necunoscînd-o Eder, carele cunoştea de minune paleografia latină medievală, avea negreşit tot dreptul să se mire.

într-o diplomă cu litere cirilice cu greu se putea comite un atare *quiproquo,* căci limba şi scrierea slavică erau de secoli răspîndite în toată România danubiană, pe cînd latineşte, din contra, scriindu-se numai prin excepțiune în cîte un act internațional, gramaticul simțea o firească tentațiune de a-şi da în petec.

Ceva analog se observă actualmente mai ales în Germania, unde rareori neamțul într-o scrisoare cu caractere latine nu vîră cîte-o literă gotică, după cum şi la noi puțini sînt în stare pînă astăzi de a seri cu ortografia latină fără a lăsa să se strecoare cîte o sZovd.

Dificultatea de a uita cu totul o grafică națională e atît de mare, încît în Anglia bunăoară, unde s-au fost întrebuințat întîi caracterele runice, deşi s-a introdus apoi scrierea latină aşa-numită anglo-saxonă, totuşi litera *th* a rămas cea veche fără nici o schimbare, supraviețuind astfeli ca un martur izolat al unei culture anterioare.

Pe la 1400 polonii, măcar că scriau de mult cu caractere latine, dar mai rețineau încă din grafica primitivă cirilică, ca o unică rămăşiță mai persistinte, pe *iusul* menit a exprime vocalele a şi *e* nazalizate[21].

O singură literă la anglo-saxoni, o singură literă la poloni, nu mai mult decît uria peste tot, atesta perduta existință a unui întreg alfabet național!

Semnul £ în documentul din 1492 este dar mai elocinte decît o întreagă disertațiune pentru a proba că pînă pe la 1500, cel puțin în Muntenia, românii nu uitaseră anticul alfabet, pe care cu mai multe veacuri înainte l-au fost împrumutat săcuilor.

Ce-i drept, nu s-a descoperit pînă acum nici un act românesc cu „litterae Blackorum"; dar tot astfeli nu s-a găsit nici un zapis săcuiesc, deşi e cert ca săcuii s-au servit cu ele pînă pe la 1700.

Ca grafică oficială, dînşii aveau pe cea latină şi noi pe cea slavică, alfabetul național fiind rezervat tranzacțiunilor particulare, de o importanță secundară sau de tot casnică, din cari însă nu ne-a rămas cu desăvîrşire nemic pînă la 1500.

Avem pînă aci două cifre: 1492, datul crisovului lui Tepeş, şi 125Q-1300, intervalul activității lui Kezai.

Mai sus de acesta din urmă nu ne putem urca prin documente sau cronice, dar ni se oferă o altă cale tot atît de pozitivă în starea actuală a ştiinței: paleografia comparată.

Prin cele mai multe elemente ale sale constitutive, „alphabetum Siculorum" al lui Lakatos, adecă „litterae Blackorum" ale lui Kezai, se perd în anticitatea cea mai profundă.

Iată cîteva probe irezistibile:

I. **o**

Acest semn, exprimînd pe Zi vocalizat, este ierogliful soarelui, care reprezintă în vechea grafică egipteană sonurile identificate rez si Za.

IL **4**

Acest a este fără nici o modificare a de pe cele mai vechi inscripțiuni elene, precum şi fenicianul a de pe lespezile maltane.

4 si

Acest *iu* numai prin lipsa liniei suplementare diferă de:

1. Sanscritul ^ (u);

2. Bengalicul sau ^ (u).

Aceeaşi lipsă a liniei suplementare ne întîmpină în albanezul ^ (iu).

IV **A**

Acest s ne apare:

1. Ornamentat fără duplicare în albanezul (ş);

2. Duplicat în limbricul (s);

3. Duplicat şi întors pe coastă în himiariticul ^ (ş);

4. Duplicat şi întors pe cap în protoebraicul (?)•

Acest *k* e din punt în punt cursivul samaritan *k,* deosebindu-se numai printr-o codiţă de cel mai vechi fenician *LjJ* (k).

E remarcabil că ieroglificul *k,* din care s-a născut cel fenician, oferă aceeaşi formă fără codiţă, ceea ce probează că această din urmă e numai suplementară.

« **A**

Acest *g* este:

. 1. Fenicianul (%)>

2. Albanezul (g) întors din

VIL ^)

Acest *n* îşi găseşte fraţi gemeni în:

1. Fenicianul *——1 (n);

2. Ebraicul ^) (n).

Acest *s* corespunde elenicului *s* de pe cele mai vechi monumente dorice, precum şi fenicianului *z.*

IX. *y*

Acest t este:

1. Fenicianul ^((t);

2. Protoelenicul (j-> (t);

3. Mai cu seamă limbricul ^ (t).

Originea tuturor acestora este ieroglificul. (t).

X.

Acest *o* e zendicul 2^ sau 7^ (o).

Acest m este himiariticul ^ (m).

X I I 0

Acest / e cel mai vechi elenic (f).

XIII. ^

Acest semn, care reprezintă sonul ci, adecă t +s, diferă numai prin poziţiune de protoelenicul carele reprezintă sonul *ks* din *k* +S[22].

Ştiindu-se că la ariani t corespunde adesea lui *k,* ca în *izevxe* = litv. *penki,* lat. *quinque,* xe =lat. *que,* xeaaapeq =lat. *quatuor, xiq* =sanscr. *kis* etc, urmează că nu numai graficeşte, dar şi filologiceşte al nostru

(ci) este identic cu doricul ^ (ks).

XIV

Acest *z* prezintă o importanţă fără comparaţiune şi mai mare.
El reproduce întocmai pe fenicianul h.

Această ecuaţiune grafică ^ (h) = **fej** (z) implică o ecuaţiune fonetică analogă între *h* şi *z.*

Tranziţiunea din *h* în *z* este proprie în familia indo-europee mai cu seamă limbei zendice, în care sanscritul *h* nu se conservă niciodată, ci trece mai totdauna în *z,* precum:

sanscr. *âhis* (şarpe) = zend. *azis*
- *ahâm* (eu) = - *azem*
hâsta (mînă) = - *zasta*
sahasra(mia) = - *hazanhra*
djihvâ (limbă) = - *hizvo*
hi (căci) = - *zi*
vrihânt (mare) = - *berezant* etc.

Chiar sanscritul *g* devine *z* în *gâus* (pămînt) = *zâo*[23].

Limba armeană, pe care Erodot o numără anume între cele traci-ce[24], oferă aceeaşi particularitate, bunăoară:

sanscr. *âhis* (şarpe) = arm. *dds*
himâ (zăpadă) = - *dsiun*
hayâs (cal) = - *dsi*
mâhas (mare) = - *medz*
sahasra (mia) = - *hazar*
lih (ling) = - *lizei*
bahu (mult) = - *pazoîm* etc.[25]

Limba slavică repetă pînă la un punt acelaşi fenomen, precum:

sanscr. *âhis* (şarpe) = slav. **anz*
himâ (zăpadă) = - *zima*
hvâyâmi (chem) = - *zvu*
ahâm (ou) = - azetc.

Numele şarpelui în diverse limbe indoeuropee poate să dea o idee sintetică despre acelea ce schimbă pe *h* în *z* şi altele cari resping această tranziţiune.

Iacă:

sanscr.	zend.	arm.	slav.	litv.	latin.	grec.	germ.
âhis	*azis*	*dds*	*anz*	*angis*	*anguis*		*unke*

Cum că dacii nu numai schimbau pe *g* şi *h* în *z* ca zenzii, armenii şi slavii, ci chiar confundau simultanamente aceste sonuri, după cum românii de exemplu amestecă peg cu *b*, *h* cu / sau *k* *cup* în *bine=ghine, fire* = *hire* sau *picior* = *kicior,* dovadă este numele unui oraş dacic, carele pe *Tabla Peutingeriană* se cheamă *Germihera,* iar în Ptolemeu Zepiii^ipya[26], adecă: *Germi* =*Zermi$ihera* = *zirga.*

în limba tracică, în care vorbeau şi dacii, vinul se numea *zâla*[27], ceea ce este punctualmente sanscritul *hala,* vin, greceşte *xăXiţ*[28].

Din tracicul *zâla* a rămas pînă astăzi în limba albaneză cuvîntul *zalia,* nebunie, ameţeală[29], carele corespunde întocmai sanscritului *hâlâhali* şi elenicului xocXi în xaMcppcov, *%ăXi\ioq,* *%aXi\xi* etc.

Celebrul medic Galien, carele trăia în secolul lui Traian, ne spune că-n limba tracică săcara se cheamă *briza.*

Deja Pictet observă că acest termen reproduce exactamente pe sanscritul *vrîhi,* de la rădăcina *vrih,* a creşte[30].

Hala = *zâla, vrîhi* = *briza* şi *Germihera* = *Zermizirga,* probează trecerea lui *h* în *z* în limba dacică.

Astfeli se explică de ce la daci fenicianul *h* a trebuit să devină *z.*

O asemenea tranziţiune grafică era posibilă numai la traci, la zenzi, la armeni, la slavi.

La greci, la latini, la celţi, la germani, nicidecum.

Ne oprim aci, mărginindu-ne a constata ceea ce sare în ochi prin evidinţă.

Lăsăm cu totul la o parte orice supoziţiune azardoasă sau orice monument ecuivoc, precum sînt, bunăoară, inscripţiunile liciane sau idolii obodritici de la Prilwitz.

Istoria, ca şi fizica, devine ştiinţă numai cu preţul de a suprime cu desăvîrşire elementul subiectiv al imaginaţiunii[31].

Din 33 litere, avem 14 de acelea pe cari nu le putea cunoaşte nici un inventator din evul mediu, şi-n parte chiar nici un erudit modern pînă la ultimele descoperiri epigrafice, precum sînt caracterele cele mai vechi elene, feniciane, himiaritice, zende, umbrice etc; ba de ar şi fi cunoscut ca prin minune pe unele din ele, totuşi pînă la epoca lui Burnouf, Bopp, Schleicher, Benfey, Curtius etc. era peste putinţă de a preface pe *h* ***m*** **J** în *z* sau pînă la epoca lui Champollion a ghici valoarea

fonetică a ieroglifului

Cărunta vechime a unui asemenea alfabet e palpabilă nu numai prin extremul arhaism al formelor, dar pînă şi prin modul de întrebuinţare, despre care noi într-adins ne-am reţinut de a vorbi pînă acuma.

Lakatos ne spune că se scria de la dreapta spre stînga.

Chiar însă de nu ne-o spunea, lesne s-ar fi putut recunoaşte din însăşi legătura monogramelor, în cari noi vedem regularmente pus înainte sonul pronunţat în urmă.

Şi nu numai din legătura monogramelor, ci pînă şi din ordinea de aşezare a literelor.

Nu există nici un alfabet, vechi sau ndu, în fruntea căruia să se afle semnul grafic al sonului Zi, precum am văzut mai sus în „litterae Blackorum".

Această anomalie este însă numai aparinte.

Alfabetul întreg e scris de Lakatos în trei linii aşa:

^--^-fc--/c--;--i--ch--gr--g"/~e--d--t--ci--b"a

^-x--ru--u~t--/cî--s--s--v--r--p--oa--0"ni--ri--m--z

Citind de la dreapta spre stînga, după cum trebui să se urmeze într-o sistemă retrogradă, noi avem:

a--b--c^-t--d--e--/--g--gî--ch--i--;--fc--fc--Z--Zî--m

n-nr-o-oa--p~r-v-s-s-fcî~t-u-ru-x-r-z

Nu este în fond mai nici o deosebire de ordinea celorlalte alfabete ariane sau semitice.

Sacramentalul *alef* al fenicianilor figurează şi aci în capul mesei.

Cea mai vie lumină nu numai despre modul de a seri, dar şi asupra configuraţiunii literelor, aruncă următoarea inscripţiune lapidară în limba maghiară, descoperită nu de mult în Transilvania de către d. Blasiu Qrban în biserica săcuiască unitară de la Enlaka în regiunea Odorheiului.

Iacă-o:

Aceasta se transcrie cu ortografia ungurească aşa:

n--e-t-s-i-z-a-gy

.../.-..--..--i-.a--n--s--u--m--s--u--i--gy--r--o--e--g

Citind de la dreapta spre stînga şi de la rîndul de jos spre cel sus, întocmai ca în grafica semitică, aceasta sună:

Georgius Musnai csak egy az Isten.

Adecă:

„Georgiu Musnai, numai unul e Dumnezeu".

Odeviză stereotipă aconfesiuniiunitare, la care aparţinea autorul legendei

în aceeaşi biserică de la Enlaka se află o inscripţiune latină care lămureşte profesiunea şi epoca acestui Georgiu Musnai:

„Hocce templum per man. noxius inmanium Tartarorum Anno 1661 in cineres reductum, beneficio et pio erga Deum zeio incolar. Jenlakiens, et Martonosien. in honorem uni veri Dei lacunare tectum *arte pictoria insignit A. 1668 Georgius Muznai,* pastore existente Johanne Arkosi".

Unicul monument epigrafic cu „litterae Blackorum", conservat ca prin miracol pînă-n zilele noastre, se datoreşte dar unui zugrav săcui de pe la 1668.

Configuraţiunea generală a literelor în această inscripţiune nu diferă de alfabetul lui Lakatos, oferind numai unele variaţiuni secundare, dintre cari sînt interesante următoarele două:

1. Sonul *e* expres de două ori ca în Lakatos şi o dată printr-o formă redusă

2. (0 pierde rotunzimea codiţei: devenind şi mai aproape de cel ieroglific;

Numai (ci) se abate cu totul de la tipul astfeli că ambele figure trebui considerate ca două semne deosebite pentru a exprime unul şi acelaşi son, după cum am văzut şi-n Lakatos două semne deosebite pentru sonul *k:*

ZO

Totalitatea alfabetului coprinde dară nu 33, ci 34 litere simple, afară de monograme.

D. Qrbân are deplină dreptate cînd numeşte inscripţiunea lui Musnai un ilustru şi nepreţuit tezaur naţional: „nevezetes es megbecsulhetlen nemzeti kincs e felirat"[32].

în adevăr, nu poate fi nemic mai puternic ca o demonstraţiune epigrafică.

în lipsa unei asemeni, însăşi posibilitatea existinţei vreunui alfabet separat la săcui a fost generalmente bănuită.

Deja în secolul trecut ungurul Desericzky reprodusese o epistolă scrisă pe o seîndură cu aceste litere, găsită în Transilvania în satul Szent-Miklos tot din regiunea Odorheiului şi care se descifrează:

„Vuni mast togy-fo; s a van eo pinizurt, ecs az eo
it erdobe: ma bot
Ianos, s bote Kovacs. Csinal-ti, ma boas mastu,
avagy mastu csinaltas".

Aceasta se transcrie în limba maghiară modernă aşa:

„Vane most tolgy-fa? 's ha van jo penzert, es a'joitt erdohoz? ma vett Janos, 's vette Kovâts, tsinălj-te, ma vehess mâstiil, avagy mâstul tsinaltass".

Adecă:

„Este oare acum lemn de stejar? Şi dacă este cu preţ bun, şi bun aice la pădure? Astăzi a cumpărat Ianoş şi a cumpărat Covaci. Vezi tu, astăzi să poti cumpăra de la cineva, sau fă să cumpere altul"[33].

După forma cea arhaică a limbei şi a ortografiei, vimi pentru vane, *fo* pentru/a, *pinizurt* pentru *penzert, bot* pentru *vott* etc, această naivă epistolă despre o cumpărătoare de lemne cată să fie cel puţin din secolul XV.

Cu toate astea nemini nu-i putea da nici o importanţă, căci afară de Desericzky n-a văzut nemini însuşi originalul, după cum nu s-au văzut de către nemini nici inscripţiunile cele săcuieşti pe cari se zice că le-ar fi adunat de prin Transilvania renumitul colecţionist maghiar Cornides[34].

Un dubiu foarte legitim domnea asupra cestiunii.

în deşert protesta în favoarea alfabetului renumitul filolog maghiar Gyarmathi[35].

Pînă şi iezuitul Timon, carele nu era tocmai dintre cei mai scrupuloşi pe tărîmul critic, tot ce se povestea despre literele săcuieşti i se părea a fi o fantasmagorie[36].

Inscriptiunea murală de la Enlaka, accesibilă pentru oricine voieşte s-o vază, pune capăt acestui scepticism de pînă mai dăunăzi şi d. Orbân nu exagerează întru nemic vorbind cu entuziasm despre extrema importanţă a descoperirii sale.

D-sa cade însă în păcatul bătrînului Turotz cînd presupune paternitatea hunilor în neşte litere curat semito-ariane, în cari nu există, fie în formă, fie în modul de a seri, absolutamente nici un ingredient nord-asiatic.

Chiar dintre unguri, deja Bel constatase semitismul unor caractere[37], iar celebrul Pray era mai dispus a le atribui germanilor decît hunilor[38].

Să se noteze că textul lui Kezai, în care se arată trecerea acestor litere de la români la săcui, a fost necunoscut lui Bel şi Pray.

Un alfabet hunic, dacă a existat vreodată, trebuia să semene mai curînd cu caracterele descoperite de d. Bolliac în ruina de la Sion, unde se observă în realitate numeroase elemente turanice, şi cată să se fi scris numai doară în linie perpendiculară după tipicul mongolic, iar nu de la dreapta spre stînga după mecanismul graficei semitice şi-n parte chiar a celei ariane, căci tot aşa se scria în limba zendică şi-n acea etruscă, fără a mai vorbi despre semiretrogradul p6uatpo(pr|86v al grecilor.

Vechii egipteni scriau de asemenea nu numai cu ieroglife, dar şi în grafica ieratică şi demotică.

Chiar goţii, probabilmente însă numai ramura gepidică, care ocupase într-un timp o porţiune occidentală a Transilvaniei, scriau în acelaşi mod.

Pe sfinxul descoperit în 1847 la Turda se citeşte:

NAOLRAFEREI0ISAMIAMI.

Citindu-se de la dreapta spre stînga, avem: *ima ima si thi erefarloan,* ceea ce se transcrie foarte lesne în limba germană modernă prin: „ihm, ihm sei die Ehre verliehen", adecă: „lui fie-i dată mărirea"[39], cea mai potrivită legendă pe figura unei divinităţi pagane.

Vom mai adăuga că şi vechile rune slavice se scriau tot de la dreapta spre stînga[40].

într-un cuvînt, nemic turanic şi totul ariano-semitic, ar fi de ajuns numai atîta pentru a înlătura radicalmente orice ipoteză hunică, chiar dacă Simon Kezai, scriind între anii 1250-1300, nu ne spunea că săcuii împrumutaseră aceste caractere anume de la români, şi chiar dacă diploma lui **Ţepeş** din 1492 nu ne-ar atesta uzul lor în Muntenia pînă pe la 1500.

Cum că alfabetul este dacic, o probează:

1. Moştenirea lui de către români, adecă daco-latini, product direct al amestecului dacilor cu elementul italic;

2. Lipsa de orice medieval sau.chiar din ultima fază a anticităţii, astfeli că ar fi absurd a bănui că străbunii noştri vor fi luat de undeva asemeni caractere în cursul evului mediu;

3. Formaţiunea semnului ^ pe bazeâ unei fonetice eminamente tracice, care nu se aseamănă în astă privinţă decît numai cu acea zendică, armeană şi slavică, pe cînd însuşi alfabetul nefiind nici zendic, nici armean, nici slavic, urmează eo *ipso* că trebui să fie dacic.

Coincidinţa acestor trei punturi constituă o perfectă certitudine, care se verifică printr-o serie de întrebări antitetice:

1. Dacă alfabetul nu e dacic, atunci de la care alt popor arian sau semitic, nicidecum turanic, pututu-l-au căpăta românii fără a se mişca din Dacia?

2. Dacă alfabetul nu e dacic, şi noi ştim în acelaşi timp că el nu este medieval, ci oferă neşte indici foarte vechi, atunci cine oare într-o epocă antică l-a putut transmite românilor pe teritoriul Daciei?

3. Dacă alfabetul nu e dacic, şi totuşi cată să ni-l fi dat exclusivamente vreo ginte prefăcînd pe *h* în *z,* după cum sînt zenzii, armenii si

slavii, iar caracterele grafice vechi şi nouă ale acestor trei neamuri sînt cu totul altfeli, fiind bine cunoscute în paleografie, atunci unde oare să-i putem găsi paternitatea afară de gintea tracică, din care făceau parte dacii si la care în adevăr *h* se schimba în *z* şi chiar se alternau ambele sonuri?

Desfidem pe oricine de a ieşi din aceste dileme.

O dată demonstrat dacismul caracterelor, să urmărim pe însuşi părintele acestui alfabet, luînd drept călăuze două fîntîne istorice dintre cele mai ponderoase: pe Strabone şi pe Dione Crisostom.

Cel întîi sub August, cellalt sub Traian, ambii ne spun că civilizaţiunea dacilor se datorea unui Dekeneu cu vro sută de ani înainte de Crist.

„Acest fărmecător - zice Strabone - învăţase în Egipt neşte semne, rcpocrip.aci(x<;, prin cari pretindea a cunoaşte voinţa divină"[41].

Aducîndu-ne aminte că *semnele sacre* la egipteni erau ieroglifele, că pînă astăzi în India alfabetul sanscrit se cheamă *devanâgari,* adecă dumnezeiesc, şi că la vechii germani termenul *runa* se aplica dopotrivă la scriere şi la farmec, cuvintele lui Strabone devin foarte clare.

Ele indică introducerea în Dacia de către Dekeneu a unor caractere grafice din Egipt.

La evrei un singur şi acelaşi cuvînt avea înţelesul de „semn de la Dumnezeu" şi „literă"[42].

Chiar în zilele noastre, un sălbatec din tribul american Kickapoos, inventînd pentru compatrioţii săi un alfabet, a fost considerat de către dînşii ca fărmecător, iar literele sale se întrebuinţau la rugăciuni „pentru a cunoaşte voinţa divină", întocmai ca semnele cele egiptene ale lui Dekeneu[43].

Dione Crisostom confirmă acest mod de a înţelege pe Strabone.

Importanta-i monografie despre daci a ajuns pînă la noi abia în cîteva fragmente.

în secolul VI a cunoscut-o încă şi o citează gotul Iornande, desfigurînd însă toate după obicei din dorinţă de a germaniza cu orice preţ vechile neamuri tracice de la Dunăre.

într-un importantisim pasagiu, Dione Crisostom zice că Dekeneu a iniţiat pe daci în diversele ramuri ale filosofiei, i-a înzestrat cu o literatură, le-a dat legi s c r i s e: „leges *conscriptas"*[44].

Pînă atunci ei nu aveau toate acestea.

Alăturînd pe Dione Crisostom cu Strabone, adecă semnele egiptene ale celui întîi cu scriptura cea filosofică a celuilalt, şi punîndu-i apoi pe amîndoi faţă-n faţă cu alfabetul de mai sus, e cu anevoie a nu recunoaşte operă lui Dekeneu.

Trebui adaus numai că reformatorul Daciei n-a transplantat la Dunăre un alfabet pur egiptean, ci pe lîngă unele ieroglife a mai grupat o seamă de caractere feniciane, elene, zendice şi altele; dar şi acestea de asemenea, după cum a dovedit astăzi ştiinţa paleografică, derivă mai toate direct sau indirect din cele trei sisteme grafice ale Egiptului[45].

Fenicianii mai cu seamă erau pe ţărmii Nilului ca la dînşii acasă, „Semites â denii egyptises", precum îi numeşte foarte bine d! de Rougemont[46].

S-ar putea pune însă o cestiune.

Unele litere, precum am văzut mai sus, indicînd într-o stare de admirabilă conservaţiune, ca şi cînd ar fi copiate astăzi după inscripţiunile cele mai arhaice, tocmai perioadele primordiale din istoria alfabetelor semitice şi ariane, cum de au putut ele a se cristaliza atît de bine în curs de două mii de ani?

„O mare dezvoltare relativă a culturii literare - zice d. Lenormant - şi prin consecinţă o mare dezvoltare relativă a uzului de a seri, este principala şi decisiva cauză a rapidităţii cu care se modifică şi se schimbă mai mult sau mai puţin figurele literelor în alfabetul unui popor. Semnele grafice sufăr în realitate ca un feli de roadere prin purtare, pe cînd ele se păstrează din contra dacă sînt rar întrebuinţate. La un popor literat, care scrie mult şi unde maioritatea ştie carte, variaţiunile paleografice sînt dese şi grăbesc deformaţiunea literelor, fie prin complicaţiuni şi împodobiri cînd e vorba de caligrafie, unde se cere mai pesus de toate eleganţa, fie prin simplificaţiuni şi prescurtări cînd e vorba de cursivă, a căriia prima condiţiune este răpeziciunea. Poporul care scrie pe cît se poate mai puţin, rămînînd în astă privinţă într-o cvasi-barbarie, este acela ce conservă mai mult timp şi mai neatinse formele primitive ale literelor"[47].

D. Lenormand observă mai departe că uzul cernelei sau al orisicării alte materii licuide concurge la corupţiunea unui alfabet, pe cînd gravarea caracterelor pe o materie dură este de o natură conservatrice, fiindcă se scrie cu greu.

Dacă dar literele dacice au putut să supravieţuiască cu atîta puritate la români şi apoi la săcui, cauza este că:

1. Se scria foarte puţin;
2. Caracterele trebuiau increstate.

Oricum să fie, acest alfabet, din care noi am explicat aci abia o mică parte, căci n-am voit a deschide vreo portiţă controversei, cată să-şi ia

locul nu numai în paleografia universală, ci mai cu seamă în istoria universală a culturei.

Nici unul din istoricii români, deşi cei mai mulţi sînt tocmai de peste Carpaţi, n-a visat măcar că săcuii posedă un antic alfabet împrumutat în evul mediu de la români, necum să-şi mai fi dat osteneala de a-1 găsi, de a-1 studia paleograficeşte şi de a-1 confrunta cu revelaţiunile lui Strabone şi Dione Crisostom despre modalitatea naşterii literaturei la daci; dintre istorici străini, pe de altă parte, ilustrul Safafik observase preţiosul text al lui Kezai cu „Zaculi litteris Blackorum uti perhibentur", dar, necunoscînd deloc literele în cestiune, credea că săcuii vor fi luat de la români anume slovele cirilice, şi se mira el singur cum de nu se mai află nici o urmă cirilico-săcuiască[48].

7

Diferinţa între originea unei naţiuni şi originea culturei naţionale

Analiza alfabetului dacic, devenit românesc şi în fine săcuiesc, după ce aparţinuse fragmentat la cîte şi mai cîte popoare de feli de feli de viţe, a fost pentru noi o simplă introducere la studiul reacţiunii omului contra naturei pe teritoriul Daciei, căci tot atît de pestriţă ca şi gruparea acelor litere, tot atît de eterogenă este pe ţărmii Istrului originea veştmintelor, originea armelor şi originea lăcuinţelor, de unde precede întreaga civilizaţiune.

D. Baronzi, adunînd cîteva materialuri pentru istoria limbei române, înşiră la un loc următoarele numiri de îmbrăcăminte ţărănească:

„*Androc* sau *viimc.* - *Fotă.* - *Ie.* - *Maramă.* - *Brîu.* - *Zăvelcă.* - *Zăvelcuţă.* - *Salbă.* - *Pandlicele.* - *Topi.* - *Fluturaşi.* - *Paftale.* - *Percele.* - *Cămaşă de borangic.* - *Broboadă.* - *Şiretele.* - *Cojoc.* - *Opinci.* - *Căciulă.* - *Scurteică.* - *Zeghe.* - *Colţişori.* - *Călţuni.* - *Veriguţe.* - *Broschiţă* sau *altiţă.* - *Zăbun.* - *Strămătură.* - *Cipcă.* - *Tichie.* - *Libadea.* - *Ţol.* - *Plocat.* - *Velinţă.* - *Pătură.* - *Straie.* -*Aleasă.* - *Papuci.* - *Mărgele.* - *Glugă.* - *Iţari.* - *Iminei.* - *Pantofi.* - *Ştergar.* - *Rochie.* - *Cioareci* - *Poturi* - *Cepchen.* - *Fustă.* - *Curele.* - *Brîne.* - *Nojiţe.* - *Sarică.* - *Ipingea.* - *Fermenea.* - *Conduri.* - *Conci.* - *Testemel.* - *Strîmţari.* - *Bete.* - *Chimir.* - *Conteş.* - *Cerceluş.* - *Tivilichie.* - *Găitane.* - *Fundă.* - *Făşioare.* - *Falbalale.* - *Tulpănaş.* - *Pănsătură.* - *Scorţari.* - etc."[1]

Registrul e departe de a fi măcar pe jumătate complet, şi totuşi dacă ar supravieţui numai aceşti termini, perind dodată totalitatea limbei, astfeli că filologia să fie silită a se pronunţa exclusivamente după cele şaptezeci cuvinte de mai sus, dintre cari nici zece nu sînt latine, oare ca ce feli de idee s-ar putea face în privinţa naţionalităţii române?

Acelaşi fenomen ne întîmpină în numile lăcuinţelor: *bordei, colibă, hrubă, odaie, sobă, stînă, oraş, tîrg* etc, din cari cele mai multe sînt cu totul străine originii noastre naţionale, arătînd însă istoricului succesivele straturi de culture, impuse teritoriului dintre Carpaţi şi Dunăre prin complexul trecutului său cronologic şi al poziţiunii sale geografice.

Tot aşa în nomenclatura armelor: *puşcă, sabie, flintă, ghioagă, măciucă, buzdugan, suliţă* etc.

în vinele românilor nu curge probabilmente nici o picătură de sînge egiptean, şi totuşi străbunii noştri au scris oarecînd cu ieroglife; de asemenea poate să se întîmple în limba română un termen vestimentar, militar sau arhitectonic de pe la capetele lumii, fără ca această singură consideraţiune, dacă nu sînt şi altele mai decisive, să implice între noi şi cine mai ştie cine vreun grad de încuscrire; în orice caz însă atari împrumuturi de vorbe indică împrumuturi corelative de idei sau de lucruri, confirmînd din nou că lupta omului contra condiţiunilor fizice este atît de anevoie, încît pe fiecare punt al globului pămîntesc trebui să colaboreze miriade de ani umanitatea întreagă.

Madritul cu largele sale strade şi cu cele 42 de pieţe este el opera spaniolilor?

Sub această măreaţă capitală a Castiliei, dintr-un tărîm geologic mai vechi decît petrificaţiunile de elefant şi de rinocer găsite pe dasupra-i, s-au dezmormîntat topoare necioplite de silex şi de cuarţit[2].

Iacă unde se urcă adevăratul leagăn al Madritului!

în Marsilia la 1864, dintr-o adîncime de 4 metri şijumătate, s-a scos de sub case resturile unei arhaice corăbii făcute din cedru, care trebuia să fi venit aci numai doară din regiunea Libanului[3].

Iată cui se datoreşte portul cu 1.200 de vase, de care atît de mîndră e actuala Francie!

Civilizaţiunea umană, chiar în starea-i cea mai rudimentară, căci nemic nu poate fi mai simplu ca o vizuină, o bîtă sau o cîrpă, este deja produsul unei labori imense, la succesul carii au concurs aproape toate ginţile, moştenindu-se *in cognito* una pe alta.

8

Tundra şi zeghea

Numele cel mai preistoric al vestmîntului derivă de la o radicală *ton,* a tinde.

De acolo avem:

1. Sanscritul *tantra,* haină;
2. Persianul *tanah,* stofă;
3. Oseticul *tuna,* idem;
4. Celticul *tona* sau *tonach,* vestmînt;
5. Latinul *tunica*[1].

Desi la germani şi la slavi acest derivat al radicalei *tan* se pare a nu avea reprezintanţi, totuşi simultanitatea lui la inzi şi la celţi probează că este mai vechi decît separaţiunea trunchiului arian în diverse ramure asiatice şi europeane, întîmplată cel puţin cu 4.000 ani înainte de Crist.

Cercetările ulterioare demonstra însă că *tan* în înţeles de vestmînt a existat nu cu patru, ci cu zece mii de ani înainte, adecă în acea ultra-primordială epocă în care străbunii arianilor şi ai chinezilor erau încă un singur neam.

în adevăr, d. Gustav Schlegel constată în limba chineză radicala *tan* în simţ de a tinde, de unde şi acolo provine *tan* - haină, mai ales o îmbrăcăminte de tot ordinară, „a garment without lining, a sheet", care termen în pronunciaţiunea vulgară ia forma de *tşin,* dar se scrie totdauna cu caracterul *tan* însoţit de cheia vestmîntului[2].

Extrema anticitate a acestui cuvînt este prin urmare mai pe sus de orice îndoială.

Trecînd în Europa, *tan* - vestmînt a scăzut pretutindeni din *a* la *u: tona, tonach, tuna, tunica,* urmînd cunoscutei legi filologice de greutatea relativă a vocalelor, astfeli că sanscritul *tantra,* dacă s-ar fi conservat şi el întreg în vreo limbă europee, trebuia să devină *tontra* sau *tuntra.*

Această formă *tan* 4- *tra* se distinge prin sufixul *tra,* carele caracteriza anume lucrurile „servind la un uz".

Aşa de exemplu: *netra,* ochi, de la *nî* - a conduce, adecă servind la conducere: *c;rotra,* ureche, de la *gru* - a auzi, adecă servind la auzire; *gâtra,* mădular, de la *ga* - a merge, adecă servind la mergere; *vâstra,* îmbrăcăminte, de la *vas* - a îmbrăca, adecă servind la îmbrăcare; *gastra,* săgeată, de la *gas* - a ucide, adecă servind la ucidere; *patra,* vas, de la *pâ* - a bea, adecă servind la băut; *amatra* - cofă, de la *am* - a se duce, adecă servind la dus etc.[3]

Tantra însemnează literalmente o haină destul de spaţioasă pentru a se întinde pe corp, un feli de manta „servind la tindere"[4].

în limbele europee sufixul *tra* a devenit cele mai de multe ori dra.

Aşa bunăoară ideea de vîslă, adecă „servind a despica", de la radicala *ar,* capătă în diverse dialecte ariane următoarele formaţiuni:

sanscr.	anglo-sax.	scandin.	vechi-germ.	litv.	celt.
ari-tra	*re-dhra*	*ro-dhr*	*rue-dar*	*ru-delis*	*rho-dol*

în acest mod forma europee cea mai legitimă din sanscritul *tantra,* scăzut la *tuntra* prin uşurarea cea regulată a vocalei radicale, este *tundra.*

în deşert vom căuta un asemenea nume al vestmîntului la greci, latini, germani, celţi, litvani, slavi.

El se găseşte numai la români, şi încă nu la toţi, ci exclusivamente la locuitorii din munţi, cei mai credincioşi păzitori ai datinelor străbune, cari pînă astăzi se îmbracă cu *tundra.*

în zona cîmpeană a României şi chiar în podgorie „tundra" nu există.

Nemic nu poate fi mai sanscrit ca acest termen, şi fiindcă nouă nu ni l-au împrumutat celelalte popoare ariane ale Europei, deoarăce la dînsele el nu posede sufixul *tra,* este învederat că românii l-au moştenit d-a dreptul de la daci, cari la rîndul lor îl aduseseră sau îl primiseră din sudul Asiei.

Singura modificaţiune curat românească este sibilarea lui *t* în t.

Ceea ce s-a întîmplat cu alfabetul dacic, a păţit-o şi *tundra.*

De la noi în cursul evului mediu au luat-o săcuii, prefăcînd-o în *tzondra* sau *czundra,* deşi ceilalţi unguri nu cunosc deloc această vorbă atît de ariană, întrebuinţînd în locu-i cuvîntul *sziir*[5].

Bulgarii şi serbii n-au putut s-o ia de la români, învecinîndu-se cu noi numai din partea cîmpiei, unde *tundra* nu se aude.

O tundră ceva mai lungă se zice româneşte *zeghe.*

Lexiconul Budan scrie această zicere *zeche,* explicind-o prin: „tundră, suman, ein grober Bauernrock, Bauernkittel", şi derivînd-o din latinul: *sagum*[6].

Finalurile *ghe* şi *che* presupun la români totdauna pe un primitiv *tul, gui* sau *cuL,* precum în *ure<he* din *airicula, păre<he* din *paricuLum, jun-ghiu ddnjugulum, un-ghe* din *unguLa, ve<hiu* din *vetulus, mu-che* din *mutulum* etc.

Astfeli *zechea* sau *zeghea* corespunde perfectamente latinului *sagulum = saghea,* căci formaţiunea finalurilor *ghe* sau *che* exclude în fonologia română orice altă proveninţă.

Dintr-o sorginte nelatină, de la celţi bunăoară sau de la greci, am fi căpătat *zegă* sau *zecă,* după cum din **8IO&KIOV** am făcut *desagă,* niciodată însă n-am fi format *zeghe* sau *zeche, cari* implică pe *gulum, tuLum* sau *culum.*

în adevăr, legionarii lui Traian nu puteau să nu transplanteze în Dacia haina lor eminamente cea mai militară.

Tit Liviu laudă pe Deciu că purta *sagulum* ca un simplu ostaş roman: „sagulo gregali amictus"[7].

„Ad saga ire", a îmbrăca *sagulum,* însemna latineşte a merge la război[8].

E dară necontestabil că părinţii noştri au moştenit *zeghea* anume de la romani; este însă tot atît de sicur, pe de altă parte, că acest vestmînt, deşi ni s-a transmis nouă pe calea latinităţii, nu e totuşi cît de puţin de o origine romană.

Strabone zice că Italia primea TCOV adycov acpGoviaq din Galia[9].

Isidor e şi mai explicit: *„sagum* - zice el - este un cuvînt celtic însemnînd un feli de haină militară pe care romanii au adoptat-o în urma expediţiunilor galice, găsind-o între lucrurile cele prădate"[10].

în diversele dialecte celtice zeghea se aflä pînă astäzi sub formele de *sae, se, segan, segiad, sai,* vestmînt, tunică[11].

Fie imediat de la gali, fie prin intermediul Romei, acelaşi termen a ajuns la italiani: *saja,* la francezi: *saie,* la spanioli şi portugezi: *sayo,* la grecii vechi: *cayoq,* la grecii moderni: aayicc sau aceia etc.[12]

De la aceşti din urmă l-au primit în zilele noastre bulgarii: *saghia*[13].

De la italiani deja în secolul XVI el a trecut prin modă la poloni sub forma de *sajan* sau *sagaj*[14].

Aşadară românii au pe *zeghea* de la latini, latinii o au de la celţi, celţii însă au căpătat-o din Asia, de la radicala ariană *sag,* a acoperi, de unde provin de asemenea sanscritul *sagigîâ* - vestmînt, elenicul aocyri - armură şi adyjia - mantă, persianul *sâz* etc.[15]

De la români directamente, ca şi pe *tundra,* au primit-o în evul mediu săcuii: *zege,* fără s-o treacă la ceilalţi unguri[16].

Afară de săcui, românii tot în veacul de mijloc au mai dat pe *zeghea* cumanilor, sub forma de *zaga* şi cu accepţiunea de peptar de pele[17].

Dintre toate popoarele ariane, celţii pătrunseseră cei întîi în Europa, încît au fost în stare să străbată pînă la extremul occidinte; tracii, dintre cari dacii formau o simplă fracţiune, au venit din contra cei mai din urmă, astfeli că abia au putut apuca coltuşorul sud-ostic al continentului, toate celelalte regiuni fiind ocupate.

Celţii duc zeghea din India la Oceanul Atlantic; cu mai mulţi secoli încoace dacii tot de acolo duc tundra la Marea Neagră; latinii iau de la celţi zeghea şi o strămută în Dacia, unde însă trebui să primească de la daci tundra, transmiţînd apoi ambele noii naţionalităţi daco-latine; de unde iarăşi după mai multe veacuri le iau pe amîndouă săcuii, pogorîţi de peste Urali, absolutamente străini ginţii ariane şi pe cari totuşi astăzi, neam fino-turc, îi apără de frig şi de ploaie indo-celtica zeghe şi indo-dacica „tundră.

Faţă cu asemenea fenomene, pas' de mai scrie istoria reacţiunii omului contra naturei pe malul Dîmboviţei fără a fi silit vrînd-nevrînd să alergi de la Bankok la Edimburgh şi de la Peking la Gibraltar!...

9

Epoca de bronz şi fenicianii

De cîţiva ani arheologii se arată mai dispuşi ca oricînd a explica prin rnigraţiuni feniciane unul din perioadele cele mai interesante în istoria civilizaţiunii europee: epoca aşa-numită de bronz.

Noi sîntem departe de a admite ca valabile toate argumentele şcoalei profesorului Nilsson[1].

Unele sînt mai pejos de critică.

A căuta de exemplu pe feniciani oriunde se găseşte vreo peatră despre care să fi povestit cineva că poartă întipărită urma de picior a lui Ercule, între celelalte o fabuloasă stîncă de lîngă Nistru din zilele lui Erodot[2], pretinzînd că asemeni tradiţiuni ar fi eminamente semitice, este a nu şti că pe malurile rîului Bahia în Brazilia se arată urma de picior a Sîntului Toma, la Samoa în Polinezia se vede urma de picior a divinităţii sălbatece Tiitii, la Tlanepantla în Mexic se venerează urma de picior a lui Quetzalcoatl, şi pe aiuri alte urme de picior analoage pe unde în vecii vecilor n-a rămas o urmă de picior fenician[3].

Este si mai neiertat unei autorităţi de talia lui Movers, ca si cînd ar voi să glumească, a reduce la o singură radicală semitică *tur* o grămadă de numi proprii cu totul eterogene: *Tyras, Thrax, Durostolum,Agathyrsiylndathyrsis, Driziparus, Doriscus, Turuntus, Deris* etc, etc, etc.[4]

Şi totuşi prezintă elementului fenician în Europa din anticitatea cea mai imemorială se demonstra prin mai multe probe atît de solide, încît nu le pot compromite prin reaua societate nici chiar aceste fantastice ipoteze puse alături cu dînsele.

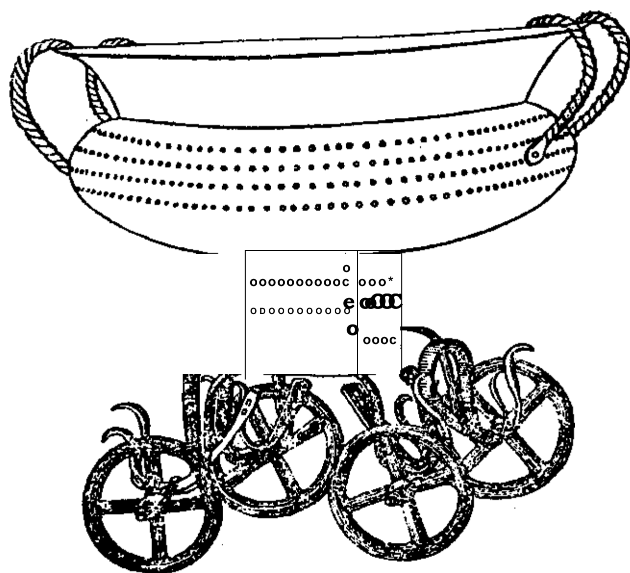
O împrejurare mai cu seamă ni se pare a oferi o necontestabilă greutate şi priveşte foarte de aproape pe România.

Sînta Scriptură ne spune că evreul Salomon, cu vreo mie de ani înainte de Crist, însărcinase pe fenicianul Hiram a turna din metal vase

sacre pentru măreţul templu al Ierusalimului; între celelalte, zece basinuri pe cîte patru roate, descrise în „Prima carte a Regilor" şi a cărora ciudată formă nu se poate asemăna cu nici o unealtă religioasă de ale popoarelor ariane sau turanice.

Ei bine, pînă acum trei asemeni basinuri s-au dezgropat din pămînt în Europa, două la nord în Mecklemburg şi-n Danemarca, un al treilea tocmai la noi, pe teritoriul dacic, în Transilvania[5].

Iacă forma acestor preţioase basinuri:

Este un lucru semitic şi mai ales fenician din epoca cea mai depărtată.

Apare dară cu o evidinţă arheologică pipăită cu degetul, nu ieşită dintr-o pură teorie, cum că cu vreo zecime de secoli înainte de creştinism fenicianii nu numai pătrunseseră deja în Carpaţi, dar adusese cu dînşii pînă şi atributele cele mai caracteristice ale unui cult exclusivamente semitic.

Cităm această singură probă, fiind dintre cele mai decisive.

Fabricatiunea admirabilelor arme de bronz, cari se scot dintr-un tărîm preistoric aproape în toate regiunile Europei, se atribuie generalmente fenicianilor.

Unul din motivele ce se invoacă în favoarea acestei paternităţi este extraordinara micime a mînerelor de la săbii, fiind ştiut din antropologie că mînele ariane sînt mai mari ca cele semitice.

Argumentul nu e destul de norocos, după cum a observat-o deja d. Lubbock, deoarăce inzii au şi ei o mînă foarte mică, care nu diferă de a evreului sau a arabului[6].

O demonstraţiune cu mult mai puternică se poate dobîndi prin filologie.

10
Genealogia filologică a suliţei de bronz

Fenicianii numeau lancea: *romcha.*

Cuvîntul s-a conservat în toate dialectele semitice fără excepţiune: ebraic, siriac, arabic, pînă şi-n cel etiopic, sub formele de *roimach, romchu, ramahhe, rumcho* etc, pretutindeni ca suliţă: „lancea hasta"[1].

Radicala este *ramah,* a străluci.

Prin obicinuita permutare a sonurilor licuide, ca în *rucî = Xe-OKoq, ricî* = XEITKO etc, grecii din fenicianul *romcha* au făcut *loncha: X6y%r\,* păstrînd fără nici o modificare acelaşi înţeles de suliţă.

In limba sanscrită elenicul *X6y%r* nu are nici o tulpină, căci etimologia de la *lak* - a ajunge, de unde *lankâ* - creangă, pe care o propune Pictet, nu numai se depărtează prin semnificaţiune, dar nu corespunde nici foneticeşte, deoarăce grecul **K** presupune pe sanscritul *gh* sau *h*[2].

X6y%r| = *loncha* derivă d-a dreptul din fenicianul *romcha,* cu care coincidă exactamente în fond şi-n formă.

Tot direct de la feniciani provine numele latin al suliţei: *rumex,* adecă *rumicus,* în loc de *rumichus, k* latin exprimînd pe *k* aspirat şi din limba sanscrită: *ikh = ico, khaul = claudo* etc.

în grecul *loncha* şi latinul *rumex* nu există în aparinţă nici măcar două litere comune, si totuşi ambele cuvinte s-au născut cu certitudinea filologică cea mai perfectă din aceeaşi vorbă feniciană: *romcha = loncha* şi *romcha = rumex.*

A treia ginte căriia fenicianii i-au transmis pe *romcha* au fost tracii.

în limba acestora o suliţă lungă şi o spadă lungă se chemau *romfă.*

Tit Liviu, descriind o bătălie între romani şi macedoneni, zice:

„Pe traci îi împedecau şi *romfele* lor, cari sînt peste măsură lungi, mai încurcîndu-se pretutindeni de crengele arborilor"[3].

„Romfa - zice Aulu Geliu - este un feli de suliţă tracică"[4].

„Romfa - ne mai spune Esichiu - este o armă tracică, o sabie sau o lance mare"[5].

Tot aceea repetă Eustatiu[6].

„Romfa", pou.(pccia, *rumpia, rhomphaea,* a provenit la traci din fenicianul „romcha" prin trecerea lui *h* în/, întocmai ca în vorbele române *rufă* din *ruha, puf* din *puch, marfă* din *marha, praf* din *prach* etc; o tranzițiune fonetică care cată să fi existat și-n limba tracică, după cum o vedem în adevăr pînă astăzi nu numai la noi, dar și la albanezi, unde se zice *bafte* și *bahti* (=noroc), *lief* și *lieh* (= latru), *ndif* și *ndih* (= ajut), *șof* si *soh* etc.

In fine, iafăși d-a dreptul de la feniciani au primit pe *romcha* celții, în dialectul cirnric al cărora lancea se numește *rhon*[7].

în acest mod pe întregul litoral marin de la gurele Dunării, pînă la Oceanul Atlantic o imediată influința feniciană introdusese de mii de ani numele semitic al suliței metalice, „strălucitoare", iar prin urmare și prima fabricațiune a acestei arme: la greci *romcha - loncha,* la romani *romcha — rumex,* la traci *romcha — romfa* și la celți *romcha* = — *rhon.*

Afară de *rhon,* primit directamente de la feniciani, celții au mai luat mat tîrziu de la eleni, probabilmente prin intermediul industrioasei colonii foceane de la Marsilia, același termin elenizat X6y%r|, modificîndu-1 în*lang.*

Grecescului K corespunde regularmente la celți *g,* ca în %eîu,a = = *geamh* sau ayxco = *angu.*

în dialectul celto-irlandez sulița se cheamă și astăzi *lang.*

Romanii, deși aveau deja chiar de la feniciani pe *rumex,* totuși au mai împrumutat de la celți pe *lang,* după cum ne-o spune Diodor de Sicilia[8], dîndu-i forma de *lancea,* pe care o pronunțau *lankea*[9].

De la romani, și-n parte poate imediat de la celți, ea a trecut apoi la toate popoarele moderne: italianește *landa,* spaniolește și portugezește *lanza,* provențalește *lansa,* franțuzește *lance,* nemțește *Lanze,* neogrecește Xccvc^oc, polonește *lanța,* ungurește *lancsa* etc[10]

Pe această cale au căpătat-o și românii.

Metropolitul Dositeu cîntă sînt acum tocmai doi secoli:

„Că iată păgînii încordară arce,
Pun săgeți în tulbă, se grijesc de *lance..* "[11]

sau:

„Că li-i tăioasă limba ca spata,
Cu venin iute li-i arcul gata,
Fără de veste cu *lancea* plină
Vor să săgete cei fără vină..."[12]

Călătorind în timpii mai noi din apus spre răsărit, după ce pătrunsese mai întîi în vechime din răsărit la apus, *lancea* nu s-a mulțumit cu Europa, ci a trecut încă în Asia la perși și la inzi sub forma de *lungi* - suliță, o vorbă absolutamente necunoscută în anticele monumente sanscrite și zendice.

Afară de *lancea,* Roma mai împrumutase tot de la celți pe *rhon,* prefăcîndu-1 în *runa,* iar de la traci pe *romfa,* schimbînd-o în *rumpia;* doi termini pe cari tot în înțeles de suliță le întrebuințează deja bătrînul Eniu cu două sute de ani înainte de Crist[13].

Tracii au dat nu numai romanilor pe *rumpia,* dar și germanilor pe *framea.*

Tacit zice: „Germanii întrebuințează sulițe numite în limba lor /ramee"[14].

Ca și *romfa* la traci, *framea* germană însemna lance și o lungă sabie totdodată: „framea, gladius ex utraque parte acutus, idem est et spata et romphea"[15].

Romfa =frama se caracteriza prin transpozițiunea lui/ și trecerea lui *o* în *a.*

întocmai ca și-n celticul *lang* din A,6y%r|, o din *romfa* a devenit la germani *a* sub influința lui m, nazalele avînd propensiunea de a sui vocala căriia succed; bunăoară sașii din Transilvania au făcut *hann,* primar, din vechiul german *hunda, chunna, honne*[16].

Ca exemplu de transpozițiune, pe de altă parte, putem aduce pe sanscritul *vamra,* furmică, de unde slavicul *mrav* și nord-germanul *maur,* adecă v + m + r —*m* + r + v, întocmai precum în *frama* din *romfa* avem/ *+r +m =r +m +f.*

Tot așa dintr-una și aceeași radicală ariană s-au născut la greci, latini și slavi *Xziiiaț - Umax - slimak,* iar la celți, perși și români: *milak - melk-melciu.*

în limba germană actuală, *fram* s-a conservat sub o formă de tot scăzută în cuvîntul *pfriem,* sulă[17], a căruia veche ortografie este *phrieme*[18].

De la germani pe *framea* cu același înțeles de „romfă" a luat-o Roma.

în psalmul XXXIV textul grec: EK%EOV poțxcpcdav se traduce latinește în *Vulgata* prin: „effunde *frameam*"[19].

Visat-au vreodată românii că *runa, rumpia, lancea şiframea,* aduse în diverse timpuri de la răsărit, de la apus şi de la nord, în aparinţă fără nici o asemănare reciproacă, sînt din punt în punt tot una cu vechiul lor *rumex,* formate toate de la sud direct sau indirect din fenicianul *romcha?*

A fost rezervat ştiinţei filologice moderne, carii i se datoresc mai cu seamă legile corelaţiunii fonetice şi gruparea formelor de tranziţiune, a putea urmări cu o exactitate matematică migraţiunile unui termen.

în limba albaneză trăieşte pînă astăzi tracica *romfă* sub o formă şi cu o accepţiune foarte originale.

Săgeata de trăsnet, *isten-nyila* sau „săgeata lui Dumnezeu", după cum o numesc ungurii, *Blitzstrahl* sau *Wetterstrahl* nemţeşte, greceşte ccotpaTifi sau aateporcfi de la *astra* - săgeată şi suliţă, *svaru* în limba sanscrită cu acelaşi duplu înţeles[20], mai pe scurt săgeata sau suliţa luate la figurat se cheamă albaneşte *rufe,* articolat *rufeia*[21].

Rufeîa, identică prin final cu grecescul popqxxioc, dovedeşte că elenii au transcris cuvîntul întocmai aşa după cum îl auziră articolat de către traci.

E remarcabil că fenicianul *romcha,* din care au purces toate celelalte forme ale termenului, avea şi el sub forma verbală de *ramah* semnificaţiunea de trăsnet: „splenduit fulmen"[22].

Rămas-a oare vreo urmă măcar figurată a dacicei *romfe* şi la români?

Planta „aristolochia clematitis" e lungă şi subţire; „longissimae tenuitatis", după expresiunea naturalistului Pliniu[23].

Graţie acestui aspect, ea s-ar putea numi *sulicioară.*

Ţăranul român o cheamă *rîmf*[24].

fot astfeli viorica tricoloră se zice româneşte „toporaş"; o altă plantă a căpătat mai în toate limbele epitetul de „săbiuţă": *gladiolus, glaieul, Schwertel, kardotska; o* iarbă se numeşte lanoişi pe aiuri „săgeată": *sagittaria, Ffeilkrauţ, arrow-head; apoi* mai avem pe „buzdugan" etc.[25], formînd împreună un întreg arsenal botanic, în care *rîmful* se aşează ca o „lance".

Ne oprim aci.

Iacă genealogia cuvîntului:

Fenicianulu romcha **{Albanesulu rufeia / .Românulu râmfu}**

Greculu %6yx^\ **Celticulu rhdn**

• Latinulu runa

Celticulu lang **Latinulu rumpia**———

Latinulu framea———**Germanulu fram— pfriem.**

L – **Latinulu lancea**

Ital. lancia. Român, lance. Span. lanza. Franc, lance. Germ.lanze. Neogr. X&vxCa. Magh. lancsa. Polon, lanca. Fersianulu lungi etc.

Suliţa este una din armele cele mai rudimentare.

Ea se găseşte la un loc cu oase de mamut deja în cele mai vechi perioade ale epocei de peatră, şi mai că nu se află singur un trib sălbatec, fie cît de degradat, căruia să nu-i fie cunoscută.

Fără a inventa lancea, fenicianii au făcut progresul de a înlocui peatra prin bronz, prin metalul „strălucitor", şi primele popoare în Europa cărora li s-a transmis această armă atît de perfecţionată au trebuit naturalmente să fie locuitorii coastelor maritime celor mai apropiate de cuibul ginţii semitice: tracii, grecii, celţii şi latinii.

Iacă de ce în limbele acestor patru neamuri ne întîmpină un nume curat fenician: *loncha, romfa, rhdn* şi *rumex,* forme ieşite d-a dreptul din *romcha,* pe cînd aiuri el este fenician numai indirectamente.

Cu mult înainte de a fi putut pătrunde semiţii ei înşii în centrul şi la nordul Europei, dacă vor fi pătruns acolo vreodată în realitate, corăbiile lor trebuiau să depună productele industriei orientale pe ţărmii Pontului, Mediteranei şi ai Atlanticei, transmiţîndu-le dentîi popoarelor tracice şi elenice ca celor mai sud-ostice, apoi ţărelor italice şi galice, de unde după aceea marfa se răspîndea prin canalul indigenilor în interiorul continentului dempreună cu numele ei cel fenician, modificat în diverse chipuri după diversităţile fonetice ale intermediarilor.

Mai pe scurt, ştiinţa filologică, venind în ajutorul arheologiei propriu-zise, ne arată că urmele feniciane în zona septentrională a Europei sînt încă departe de a demonstra prezintă directă a fenicianilor, după cum se prea grăbeşte a conchide şcoala profesorului Nilsson, deoarăce ele au putut ajunge pînă acolo într-un mod indirect prin traci, greci, latini sau celţi, cu cari singuri fenicianii se aflau într-un contact imediat din cea mai adîncă anticitate, de pe atunci cînd nu se propagase încă întrebuinţarea uneltelor de bronz, pretutindeni mai vechi decît acele de fer.

Cum că *romcha* feniciană era metalică şi anume de bronz, probă este derivaţiunea-i de la radicala semitică *ramah,* a străluci.

La traci, de unde a păşit mai tîrziu la germani, aceast cuvînt trecu nu numai în înţeles de suliţă, dar si-n acela de sabie, adecă o armă peste putinţă a se face din lemn sau din silex.

Un admirabil vîrf de lance, găsit peste Olt în Romanaţi şi carele face parte actualmente din colecţiunea de bronzuri a d-lui Cezar Bolliac, se pare a fi adevărat dacic: lung ca un tesac şi ascuţit de ambele laturi, el ar putea sevi şi ca sabie, întrecînd dimensiunea unui simplu pumnar.

Qnd un dac îşi arunca pe umeri *tundra* contra intemperiilor atmosferice si străpungea cu *romfa* în mijlocul codrilor o fearâ sălbatecă, negreşit el nu se gîndea că aceste preţioase instrumente în lupta-i contra naturei le datoreşte Indiei pe de o parte şi Feniciei pe de alta, după cum nu se gîndea nici latinul purtînd *zeghea si lancea,* şi cu atît mai puţin ne gîndim noi, depărtata posteritate daco-latină, moştenind toate acestea.

11 *
Cocioabă - argea - sîmcea

De la vestminte şi arme, să trecem la paleontologia lăcuinţei.

Ne mărginim a menţiona cuvîntul *cocioabă,* întrebuinţat la toţi românii în înţeles de colibă, „casa, domuncula vilis, tugurium" după definiţiunea *Lexiconului Budan*[1].

El corespunde din toate punturile de vedere, prin radicală, prin sufix si prin semnificaţiune, sanscritului *kuţumba,* de la radicala *kuţ,* a încovăia, „probabilmente - zice Pictet - din cauza formei rătunde a colibei şi a acoperişului"[2].

Oa din *cocioabă* s-a născut prin vocalizarea nazalei *um* din *kuţumba* întocmai ca în *toabă* din *tympanum,* sanscritul *tump.*

Prototipul *cocioabei* noastre se află dară pe malul Indului.

Vom analiza mai pe larg o altă vorbă română, ale căriia migraţiuni şi încuscriri îi dau mai multă importanţă în istoria originilor culturei umane.

Pbporul cel mai vechi pe ţărmul nordic al Mării Negre au fost nu sciţii, ci predecesorii lor cimerii.

Cu patru secoli înainte de Crist, Erodot abia mai putea să apuce cîte •o vagă tradiţiune despre existinţă acestei obscure naţiuni.

El zice:

„Tara pe care o ocupă sciţii fusese mai întîi a cimerilor. La prima invaziune scitică, aflînd despre mulţimea inamicilor, cimerii ţinură un consiliu în care s-au emis două păreri contrare şi nici o parte nu voia să renunţe la a sa. Părerea castei nobile a fost cea mai bărbătească. Pe cînd poporul susţinea necesitatea de a părăsi ţara denaintea unui adversar atît de puternic, casta nobilă propunea a se apăra pînă la extremitate. Nesupunîndu-se poporul nobililor, nici nobilii poporului, poporul s-a decis a se retrage fără luptă, lăsînd ţara la sciţi, pe cînd nobilii, aducîndu-şi aminte bunurile ce le gustase în patrie şi calculînd relele ce vor rezulta din emigraţiune, s-au hotărît a nu fugi cu poporul, ci mai bine a muri şi a fi îngropaţi în ţară. Astfeli fiind dispoziţiunea spiritelor, cimerii s-au împărţit în două armate de forţe egale şi au început a se bate unii cu alţii. Casta nobilă întreagă a fost ucisă, şipoporul a înmormîntat cadavrele lîngă fluviul Nistru, unde mormintele lor se văd pînă astăzi. Plecînd apoi cimerienii, sciţii au coprins la sosire o ţară deşartă. Pînă acum există în Sciţia casteluri cimeriane, un port cimerian, o regiune numită Cimeria şi Bosforul Cimeric. Se pare de asemenea că cimerii, după ce fugiseră în Asia denaintea sciţilor, au aşezat o colonie pe peninsula unde este Sinope"[3].

Niebuhr, comentînd cu multă agerime acest pasagiu, conchide că lîngă Nistru nu se bătuseră cimerii unii cu alţii, ci trebuia să se fi întîmplat ultima lovire decisivă între dînşii şi sciţi, în urma căriia, fiind ei învinşi, s-au retras la Dunăre, iar nu în Asia după cum credea părintele istoriei[4].

Oricum să fie, faptul pozitiv este că cimerii fuseseră într-o epocă de tot preistorică stăpîni ai Sciţiei, adecă ai unui teritoriu coprinzînd în zilele lui Erodot toată porţiunea orientală a Daciei, astfeli că de pe atunci ei cată să se fi învecinat cu diversele popoare tracice, dintre cari nici unul nu trecuse încă pe malul stîng al Dunării.

Războiul între sciţi şi cimeri avusese loc lîngă Nistru aproximativ cu şapte secoli înainte de Crist[5].

Prin urmare, o însemnată parte a Daciei aparţinuse cimerilor sînt acum vro trei mii de ani.

Dacă ni se va întîmpla dar a da în limba noastră peste un cuvînt cimeric, el va avea o vechime cel puţin de treizeci de secoli, călătorind în acest colosal interval de timp de la cimeri la traci şi apoi prin ramura dacică a ginţii tracice transmiţîndu-se românilor.

Efor, carele a trăit numai cu vro două sute de ani în urma lui Erodot, zice că cimerii lăcuiau în căsuţe suterane numite *orgiile: „amovţ* (Kip.u.epio'oc;) ev KOCTccyeioic; oiiciac; oiiceîv, âq KCCXOWIV apyiMccq"[6].

De ce neam vor fi fost cimerii, nu se ştie; scriitorii vechi îi deosebesc totdauna de sciţi şi de traci; scriitorii noi, pe bazea unei simple asemănări nominale, le acoardă o origine celtică; o demonstraţiune ştiinţifică lipseşte docamdată; din limba cimerică, tot ce ne-a rămas este cuvîntul de mai sus: *argilla* - căsuţă suterană.

Cum că această vorbă a trecut de la cimeri la traci, avem o probă filologică dintre cele rnai puternice.

Ştefan Bizantinul ne spune că „în limba tracică şoarecele se cheamă *argil:* „ko 0pctKc5v 6 \ix>q apyiXoq KaXeîxai"[7].

Numele grecesc al şoarecelui *iXzioq* derivă din radicala ariană „vila" gaură[8].

în limba sanscrită şoarecele se numeşte „şusira", de la „tuşi" - gaură.

Un alt nume sanscrit al şoarecelui este „akhanaka", de la „khâni" - gaură.

Latineşte gaura şi iepurele de casă poartă imul şi acelaşi nume „cuniculus", fiindcă - zice Varone - „iepurele de casă face gaure pe sub pămînt"[9].

Slavoneşte sobolul se numeşte „kr'tu" de la arianul „karta", gaură, de unde şi numele litvan al şoarecelui de cîmp: „kertus"[10].

La albanezi dintr-o cauză analoagă grierul se cheamă „burkS", iar bordeiul „burk"[11].

Aşadară numele tracic al şoarecelui *ăpyiXoq* însemnează pe un animal *locuind în gaură,* adecă în ceea ce la cimeri se numea *ăpyiXXa.*

în acest mod noi ştim că:

1. Cu vro mie de ani înainte de Crist, Dacia de la Nistru pînă pe la Olt aparţinea unui popor numit cimeri;

2. Acest popor, anterior la Dunăre sciţilor şi dacilor, trăia pe sub pămînt în neşte bordeie ce se chemau *argile;*

3. Prin vecinătate, cuvîntul a trecut de la dînşii la traci, dintre cari făceau parte dacii, unul din elementele cele mai constitutive ale naţionalităţii române.

Ştiinţa s-a încercat a găsi originea *argilei* cimeriane în limba celtică, în care însă cuvîntul *argel* însemnează numai „ceva acoperit"[12], încît nu coprinde ideea fundamentală de „locuinţă suterană".

în toată Europa *argelele* fiinţează unicamente la români, mai cu seamă însă în Muntenia, deşi numele satului *Argeaua* în districtul Tecuci probează vechea existinţă a acestui cuvînt şi în Moldova.

Iacă definiţiunea:

„*Argea,* plural *argele,* groapă săpată în pămînt în forma pătrată, care se acopere cu stuf şi pămînt, şi în care vara ţes muierile pînză, iar iarna se pun stupii; casula vel cella subterranea, ubi aestate mulieres telamtexunt, hieme autem alvearia conduntur"[13].

Publicînd această bilingual definiţiune, Societatea Academică îşi face o lungă serie de întrebări asupra etimologiei cuvîntului:

Nu cumva să fie latin?

Nu cumva din *argilla* - lut?

Nu cumva din *arca* - ladă?

Fără filologie comparată, mărginindu-se a latiniza toate în dreapta şi-n stînga, făcînd „romanice" chiar *ciorba si şerbetul*[14], nu se scrie un dicţionar academic.

Dacă autorii *Glosariului* ar fi constatat trecerea imediată a *argelei* de la cimeri la traci şi de la traci la români, ar fi putut să arate apoi pe un plan secundar, precum ne vom încredinţa îndată, şi înrudirea acestui termin cu latinul *arca;* o înrudire necontestabilă, nu însă prin vro transmisiune directă de la unii la alţii, ci printr-o afinitate primordială ariană; cît se atinge de *argilla* - lut, adecă pămînt albicios, de la radicala *ârg,* a luci, de unde provin de asemenea ccpyoc; - alb, ocpyopoţ = = *argentum* - argint, ocpyiloq = *argilla* etc.[15], d-lor ar fi lăsat-o cu totul la o parte, aparţinînd unui grup absolutamente diferit.

Cimerianul *ăpyiXXa* - *argea,* bordei, căsuţă suterană, derivă de la radicala *arks,* de unde: sanscritul *rakş,* a apăra şi a conserva, grecul ccpKeco, cu acelaşi înţeles, ca şi latinul *arceo,* de unde *arca* - ladă şi *arx* - cetate; armeanul *argael* - a stabili[16]; goticul *alhs,* templu[17], cu tranziţiunea regulară a sanscritului *k* în *h* la germani; celticul *argot* sau *argeot,* pădure, în simţ de fortificaţiune naturală; tot celticul *argel* - loc acoperit, zicere menţionată deja mai sus etc.

Acei cari susţin celtismul cimerienilor ar putea invoca în favoarea aserţiunii trecerea sanscritului *k* în *g: ark* = ocpyiAAa, ca şi la celţi *ark* = = *argel,* pe cînd la germani *k* se preface în *h,* la greci şi latini se păstrează intact, şi numai la armeni, ca şi la celţi şi la cimeri, se schimbă în *g: ark* = *argael;* astă analogie fonetică destul de importantă nu se confirmă însă în cazul de faţă prin analogia logică, căci la celţi radicala *ark* n-a produs nici un termin exprimînd ideea de „locuinţă sub pămînt", o noţiune fundamentală în *argelele* cimeriane, transmisă printr-un învederat împrumut la traci şi-n fine la români; în acest chip, chiar dacă cimerii au fost celţi, precum am fi plecaţi a admite noi înşine, totuşi cată să-i considerăm ca pe o ramură separată, rămasă şi despărută în zona orientală a Europei, fără să fi înaintat spre occidinte în mersul gloatelor anterioare a migraţiunii celtice.

-Ila în cimerianul *arg-ila* este sufixul sanscrit *-la,* preces de vocala de legătură *i,* întocmai ca în cuvîntul *an-i-lâ,* vînt, de *la an-a* sufla, adecă „suflător", *path-Uâ,* drumeţ, de la *panth* - a merge, adecă „mergător" etc.

Cu vocala de legătură *u,* acelaşi sufix naşte forme ca *hars-u-lă,* amant, de la *hars-,* a mîngîia, adecă „mîngîietor"; cu vocala de legătură *a:*

cîap-a-lâ, nestatornic, de la *cîamp* - a se mişca, adecă „mişcător"; fără vocală de legătură: f*uk-lâ,* alb, de la *guk* - a luci, adecă „lucitor" etc.

Prin obicinuita permutaţiune a sonurilor licuide în limba sanscrită, acest sufix apare adesea ca ra, lipindu-**l** de radicală aceleaşi vocale de legătură t, u şi *a,* bunăoară: *ăhid-ira,* cuţit, de la *cîhid* a despica, adecă „despicător", *bhid-ura,* fulger, de la *bhid,* a spinteca, adecă „spintecător" etc.[18]

în limba greacă sufixul *la* = *ra* este reprezentat în xpox-a-^oq, *ipan-z-Xoq,* (pXey-'O-poq etc; latineşte în *trem-u-lus, spec-u-lum, gna-rus, sel-la,* din *sed-la* şi aşa mai încolo.

Duplul *l* în cimerianul apyiMcc faţă cu simplul {din tracicul apyv-*Xoq,* întocmai ca în eolicul *oxăXXa* şi *Gxr\XXr[* lîngă aticul oif|A,r|, ca în eolicul PoMopoct lîngă aticul PoMopcu, ereticul pdbXopat, latinul *volo,* zendo-sanscritul var, sau în protolatinul *tulo* lîngă clasicul *tollo, pilleus* lîngă *pileus* = *nXXoq* etc, este o duplicare eufonică, patronată şi propagată de unele dialecte şi pe care filologia nu trebui s-o confunde cu duplicarea cea compensativă ca în *ăXXoț* din *aXpq* sau în *sollus* din *solvus.*

Un exemplu identic din punt în punt este latinul *argilla* faţă cu grecul apyitax;.

Cimerianul *arg-i-la* însemnează dară literalmente un loc de apărare sau de conservare; aceea ce-**l** distinge însă cu desăvîrşire de toate celelalte vorbe sanscrite, elene, latine, germane şi celtice de aceeaşi tulpină, este anume caracterul său de a fi sub pămînt, ca şi la români *argea,* contrasă din *argilla,* ca *ea* din *illa, măsea* din *maxilla,* sau *sîmcea* dintr-un nume dacic al săbiei *samcilla.*

între *samcilla* = *sîmcea* şi *argilla* = *argea* analogia fiind perfectă, ne credem datori a analiza pe larg originile celei dinţii, cari ne vor procura o nouă interesantă probă despre rolul aclimatării în istoria culturei umane.

12
Genealogia săbiei la daci

Vorba *sîmcea* s-a păstrat în gura poporului în Moldova şi peste Carpaţi.

Lexiconul Budan, cel mai bun interpret al dialectului român din Transilvania, o defineşte latineşte şi nemţeşte: *„Sîmcea,* stimulus, aculeus, der Stachel; *sîmceaua* cuţitului, cuspis cultri, die Messerspitze"[1].

D. Cihac, ale cărui informaţiuni sînt mai cu seamă moldovene, zice: *„Sîmcea,* aiguillon, piquant, point, taillant, lame"[2].

Din monumentele vechi ale limbei române, noi aflăm bunăoară în *Psaltirea* moldovenească versificată a metropolitului Dositeu:

„Mi-am păzît drumul pre căi vărtoase,
Petre-ascutîte si sîmceloase.. ."[3]

Tot dînsul într-o altă carte, voind să arate că sîntul Isidor Pelusiotul cunoştea *Biblia* cu toate fineţele ei, *acumina* cum s-ar zice latineşte, întrebuinţează expresiunea: „pînă în *sîmcea* au învăţat"[4].

In *Cazania* moldovenească a metropolitului Varlam ne întîmpină: „nevoie-ţi va hi să calci în *simceaoa* tepei"[5], acolo unde *Vulgata* zice: „durum est tibi contra *stimulum* calcitrare", iar în *Biblia* lui Serban Cantacuzin: „cu greu este ţie spre *bolduri* a lovi cu piciorul"[6].

în *Evangeliarul* transilvan de sub auspiciile lui Rakotzi: „cu greu ţi-e în *sîmceaoa strămutării* a zvîrli.. ."[7]

Ni se pare că aceste patru exemple sînt de ajuns.

în Valahia proprie „sîmceaua" nu se aude.

De aceea n-o găsim nici în dicţionarul d-lui Pontbriant.

Peste Olt însă, mai ales în Gorj, *sîmcea* se numeşte un mic cuţit, pe care-**l** întrebuinţează ţiganii la fabricaţiunea lingurelor de lemn.

Mai pe scurt, din toate cele de mai sus rezultă că aşa se cheamă orice vîrf ascuţit, dar mai cu preferinţă un tăiuş.

După spiritul limbei noastre, *sîmcea* este o contracţiune din *samcilla,* ca şi *argea* din ocpyiM,cx.

D. Cihac presupune că această vorbă ar deriva din latinul *sentis,* spin, prin intermediul unui diminutiv *senticella,* spinişor, despre care însă nu se poate da nici o probă din latinitatea clasică, din acea mediană şi din dialectele neolatine moderne.

Sîntem şicuri că d-sa n-ar fi recurs la o etimologie atît de artificială, dacă-şi aducea aminte că-n limba dacică sabia se zicea aapyfipcc, după cum ne-o spune o veche fîntînă chiar din timpul lui Traian[8].

Licuidele permutîndu-se în toate limbele, aap\|/f|ppc este „samsila", de unde provin directamente „sîmcelele" române.

Chiar dintr-o formă *samsira,* latinii au putut face pe *samcilla,* înlăcuind pe r prin duplul *l,* ca în italianul *pellegrino* din *peregrinus.*

Dacicul *s,* pe de altă parte, a trecut la români în ci, întocmai ca în numele oltean al încălţămintei *cioci*[9], din greco-latinul *socii,* OOKKOI, papuci, pe care-**l** aveau şi tracii, după mărturia lui Esichiu[10].

Tranziţiunea e cea mai normală nu numai sub raportul fonetic, dar şi din puntul de vedere logic.

In adevăr, ideea de tăiuş sau vîrf ascuţit şi ideea de sabie se confundă.

Astfeli din arabul *şafrat,* tăiuş, derivă persianul *sifar,* sabie; cu sanscritul *karanda,* sabie, se leagă persianul *kâri,* vîrf ascuţit; în dialectul celto-irlandez sabia şi vîrful ascuţit poartă acelaşi nume de *calg* sau *colg* etc.[11]

Prin urmare, fonologia şi logica concoardă dopotrivă a stabili proveninţă „sîmcelei" noastre din dacica accp.\j/ftpcc.

Dacii/la rîndul lor, primiseră cuvîntul din Persia.

în limba persiană, ca şi-n vechiul ei dialect buharic, sabia se cheamă pînă astăzi *şamsir*[12].

Portul tracilor în genere se asemăna atît de mult cu portul persian, încît deja Ovidiu, vorbind despre ramura getică de la gurele Dunării, zicea:

„.. .Persica bracca tegit"[13].

Această asemănare de port s-a constatat de către toţi arheologii prin pasagele scriitorilor clasici şi pe bazea anticelor sculpture.

„Vestrnîntul perşilor - zice Montfaucon - nu diferă deloc de al dacilor"[14].

„Călăreţii dacici - urmează el mai departe - seamănă aproape în toate cu ai perşilor"[15].

„Draconele - observă el în fine - a fost semnul caracteristic al perşilor şi al dacilor"[16].

Astfeli se explică pe calea istorică trecerea *şamsirului* persian în aau\\|/f|pcc dacică, de unde apoi *samcilla* = *sîmcea* a românilor.

De la cine însă luat-au înşişi perşii pe „şamsir"?

Rădăcina cuvîntului e sanscritul *gas,* a ucide.

Acest grup fonetic este susceptibil de o formă nazală *gans*[17], iar *g* trece regularmente în limba persiană în s şi-n s, bunăoară *pagii* (pecus) =pas, *gankha* (concha) =sanfc, *gulaka* (equus generosus) =*şulak* etc.

Prin sufixul i-Zd sau i-rd, radicala *gans,* a ucide, produce pe *gans-Ua* sau*ţans-i-ra,* „armă ucizătoare" de unde vine d-a dreptul persianulsamsir.

Asadară din India vorba trece în Persia si din Persia la daci, moştenind-o aci legionarii lui Traian.

Tot de la perşi, însă cu mult mai tîrziu, abia în epoca Cruciatelor, au adus-o din Asia celelalte popoare neolatine: italianul *scimitarra,* francezul *cimeterre,* anglezul *scymitar* etc, a cărora derivaţiune din *şamsir* au recunoscut-o de mult filologii occidentali[18].

în fine, iarăşi de la perşi într-o epocă intermediară, după daci şi înainte de neolatini, au căpătat-o prin vecinătate limbele semitice, chaldaică, siriacă şi ebraică, sub forma de *safsera*[19].

La semiţi cele mai vechi exemple de întrebuinţarea acestui cuvînt sînt numai din timpul lui Crist[20].

Arabii şi etiopii nu-1 posedă, şi semitologii în deşert s-ar încerca să-i găsească vreo rădăcină indigenă.

în acest mod „sîmceaua" română are un tată la daci, un bunic în Persia, un străbun în India, şi neşte unchi pe de o parte la ebrei, siri şi chaldei, iar pe de alta în Italia, Francia, Spania şi Anglia.

13
Selecţiunea naturală în originea urbilor

Din paragrafii precedinţi ne-am convins că reacţiunea omului contra nat.urei este atît de plină de pedece, încît oriunde civilizaţiunea a reuşit să prinză rădăcină, a trebuit în curs de mii de ani să lucreze unul după altul sutimi de popoare, pînă ce la urma urmelor cel mai nou din ele să se poată bucura de stratificata muncă a tuturor predecesorilor săi.

E îngrozitor, şi totuşi nu este încă destul de complet.

Chiar mii de ani şi chiar succesiunea a sute de popoare, nu pretutindeni sînt în stare să ajungă la un grad mai înalt de cultură, ci numai în unele locuri într-o minimă minoritate de situaţiuni.

După cum o specie, un trib, o naţiune derivă dintr-un individ sau dintr-o singură păreche, tot aşa o urbe cît de grandioasă provine dintr-o simplă lăcuinţă, dintr-o colibă, dintr-o vizuină asemenea acelei „casa Romuli" scobită sub pămînt şi acoperită cu paie, de unde s-a înălţat gigantica Romă.

într-o lume utopică, lipsită de nenumăratele *rezistinţe* ale realităţii, fiecare individ ar produce o naţiune, fiecare colibă ar deveni o urbe, fiecare germe ar dobîndi o nedefinită dezvoltare; în lumea cea pozitivă însă milioanele de începuturi sînt menite a peri luptînd pentru existinţă, şi pe cadavrele milioanelor abia supravieţuieşte ici-colea cîte unul!

Această „selecţiune naturală" în originea urbilor o vom constata pe teritoriul Daciei.

14
Statistica ruinelor în Muntenia

România nu posedă încă o hartă arheologică, după cum este, bunăoară, acea a Belgiei de Van der Moele sau a Italiei de Marinoni, unde să fie indicate într-un mod sistematic toate localităţile distinse prin prezintă anticităţilor de diverse caractere şi din diferite epoce.

Sperăm că această regretabilă lacună o va astupa tractatul de arheologie română, pe care-1 prepară eruditul nostru amic d. A. Odobescu.

Docamdată, pentru a şti toate *ruinele* din **Ţara** Românească, toate piuiturile pe unde s-au conservat oarecari semne de vechi cetăţi sau oraşe, am fost silit a recurge la un procediment mai puţin sicur şi foarte obositor, cetind în curs de o săptămînă din scoarţă în scoarţă cele 536 pagini ale *Dicţionarului topografic* al d-lui D. Frunzescu, de unde mi-am putut forma următorul tabel provizoriu:

I. ÎN OLTENIA

Mehedinţul

1. *Baloteştii,* pi. Ocol
2. *Batoţii,* pl. Blahniţa
3. *Berea,* pe părîul Desnăuţ
4. *Bistriţa,* pL Ocol
5. *Braniştea,* pl. Cîmpul
6. *Brezniţa,* pl. Ocol
7. *Brezniţa,* pl. Motru-de-Jos
8. *Cătunul-de-Sus,* ibidem
9. *Corlăţel,* pl. Cîmpul
10. *Corzu,* pl. Dumbravă
11. *Cremene,* pl. Ocol
12. *Ergheviţa,* ibidem
13. *Govodarva,* ibidem
14. *Hinova,* ibidem
15. *Piscul lui Iacob,* ibidem
16. *Izvoare,* pl. Blahniţa
17. *Izimşa,pl* Cîmpul
18. *Lupşa-de-Sus,* pl. Motru-de-Jos
19. *Monastire,* pl. Ocol
20. *Scăpau,* pl. Blahniţa
21. *Tarniţa,* pl. Cloşani
22. *Topolniţa,* pl. Ocol

Romanaţi

23. *Băbici,* pl. Ocol
24. *Brastavăţ,* pl. Balta

25. *Cacaleţi,* pl. Ocol
26. *Celei,* pl. Oltul-de-Jos
27. *Corabia,* ibidem
28. *Frăsinetul,* lîngă apa Teslui
29. *Gărcov,* pl. Oltul-de-Jos
30. *Gostavăţ,* pl. Ocol
31. *Grojdibod,* pl. Balta
32. *Papazoleştii*
33. *Reşca,* pl! Ocol
34. *Sadova*
35. *Slăveni,* pl. Ocol

Dolj

36. *Bărcuta*
37. *Brădeşti,* pl. Jiu-de-Sus
38. *Bucovecior,* pl. Dumbravă
39. *Casa-Albă,* lîngă Căciulăteşti
40. *Cerătu,* pl. Balta
41. *Cetatea,* pl. Cîmpul
42. *Cetatea-Muierii,* pl. Amaradia
43. *Coica-Mare*
44. *Foişor,* pl. Jiu-de-Jos
45. *Hunie,* pl. Cîmpul
46. *Negoiu,* pl. Balta
47. *Pleniţa,* pl. Cîmpul
48. *Poiana,* ibidem
49. *Răcori,* pl. Jiu-de-Sus
50. *Tîrnava,* pl. Jiu-de-Jos

Gorj

51. *Gura-Vălaşului*
52. *Vîrtu,* pl. Ocol

Vîlcea

53. *Lîngă Rîmnicul-Vîlcii*
54. *Trupina,* pl. Luncavăţ
55. *Rîurenii,* lîngă Ocnele-Mari

II. ÎN VALAHIA PROPRIU-ZISĂ

Teleorman

1. *Brînceni,* pl. Marginea
2. *Brătăşani,* pl. Tîrgul
3. *Bujoreanca,* lîngă părîul Tinos
4. *Călineştii,* pl. Tîrgul
5. *Cetatea,* ibidem
6. *Conţeştii,* pl. Marginea
7. *Flămînda,* pl. Călmăţui
8. *Netoţii-de-Sus,* pl. Tîrgul
9. *Orez,* lîngă Mavrodin
10. *Rîca,* lîngă Teleorman
11. *Storobăneasa,* pl. Marginea

Vlasca

12. *Cetatea-Fetei,* lîngă Crevedia
13. *Comana,* la gura Neajlovului
14. *Gradiştea-de-Sus,* pl. Călniştea
15. *Marotin,* lîngă părîul Comasca
16. *Petrele,* pl. Marginea
17. *Petroşanii,* ibidem
18. *Tămăşeştii,* pl. Glavacioc

Ialomiţa

19. *Cetatea-Fetei*
20. *Făcăenii,* pl. Balta
21. *Lehliu,* pl. Cîmpul
22. Luciu, pl. Balta
23. *Piua-Petrei,* ibidem
24. Rasi, pl. Ialomiţa

Ilfov

25. *Căscioara,* pl. Olteniţa
26. *Porceştii*
27. Spantov, pl. Olteniţa

Rîmnic-Sărat

28. *Slobozia-Amară,* pl. Grădiştea
29. *Macsinenii,* pl. Marginea-de-Jos

Olt

30. *Cetatea- Veche*
31. *Cetatea,* punt trigonometric

Prahova

32. Cetatea-Veche
33. *Urlaţii,* pl. Cricov

Buzău

34. *Gura-Gîrluţei,* pl. Balta

Muscel

35. *Jidova,* lîngă Cîmpulung
36. *Miceştii,* pl. Rîuri
37. *Rucăr,* pl. Dîmboviţa

Argeş

38. *Cetatea,* lîngă obîrşia Vedii
39. *Negru- Vodă,* pl. Lovişte
40. *Potlogi,* lîngă Cărpeniş

Iacă dară nouăzeci şi cinci localităţi în Muntenia unde s-au găsit pînă-n zilele noastre urmele unui antic trai urban.

Aşezat după districte şi după cele două mari despărţiri tradiţionale ale Tarei Româneşti acest tabel devine de o extremă însemnătate, deşi este susceptibil de unele corecţiuni, de cari m genere cam are nevoie lucrarea d-lui Frunzescu.

în cazul de faţă, din fericire, erorile pot consista în cifre izolate, dar nu în raportul dintre cele două jumătăţi ale tabelului, căci mijloacele de informaţiune despre totalitatea ţărei fiind de aceeaşi natură, urmează că d. Frunzescu a greşit într-o parte, a trebuit să greşească în aceeaşi măsură şi relativamente la cealaltă, dacă a omis sau a adaus ceva în Oltenia, tot aşa a omis sau a adaus ceva şi-n Valahia proprie, astfeli că-n

rezultat plusurile şi minusurile compensîndu-se, proporţiunea generală între ambii termeni rămîne aproape exactă.

Din 95 punturi cu ruine, 55 sînt în Oltenia şi numai 40 în Valahia proprie, adecă cele cinci districte oltene, numai cinci peste tot, coprind mai multe resturi de vechi concentraţiuni decît cele douăsprezeci districte neoltene.

Judeţele danubiane Mehedinţul, Romanaţul, Doljul, Teleormanul, Vlaşca, şi Ialomiţa numără la un loc 74 punturi cu ruine, întrecînd cu 53 pe toate celelalte judeţe întrunite.

Mehedinţul, a şaptesprezecea porţiune teritorială administrativă, oferă 22 punturi, posedînd astfeli el singur o pătrime din totalitatea ruinelor.

Nemic nu poate fi mai elocinte ca această neaşteptată statistică.

Reprodusă pe o mapă a **Ţărei** Româneşti şi indicîndu-se importanţa relativă a districtelor prin mărimea literelor, ea delimitează în următorul mod acea zoană, unde reacţiunea omului contra naturei a putut fi la noi cea mai eficace:

tei

'3

2, *3 o >3 o y B

£ > 3

D U N Ă R E A

Mai pe scurt, din toate subdiviziunile Munteniei o colibă avea cele mai multe şorţuri de a deveni urbe mai cu seamă în Mehedinţ, pe a doua treaptă în Dolj şi-n Romanaţ, pe a treia în Teleorman, pe a patra în Vlaşca şi Ialomiţa, prea puţine pe aiuri.

Ceea ce rezultă din statistica ruinelor se confirmă prin geografia lui Ptolemeu.

15
Dacia sub Ptolemeu

Noi reproducem maijos din preţiosul manuscript vatopedian, copiat în secolul XIII după un exemplar foarte vechi, întreaga hartă a Daciei, aşa după cum o schiţase marele cosmograf alexandrin puţin timp în urma lui Traian[1]: [vezi paginile următoare, n.ed.]

Această reproducţiune, un adevărat capdoperă de artă tipografică, prezintă cel mai perfect facsimile al tuturor trăsurelor, executat prin linii strîmbe cu stricta pază a distanţelor după original.

Totala mapă a Daciei coprinde două secţiuni de o mărime aproape egală, separate una de alta printr-un mare fluviu ce se varsă în Dunăre.

Pentru a înţelege această diviziune, este necesar a recurge la textul lui Ptolemeu, unde ni se spune că rîul Olt, *AXomaq* Tcoxccpoq, „desparte Dacia": Siaipeî TTJV Accidav.

Astfeli secţiunea I reprezintă porţiunea Daciei spre apus de Olt, adecă Oltenia pînă la Temeş şi o bucată vestică a Transilvaniei, cari constituiau Dacia propriu-zisă, unde se şi află scris cu litere capitale numele AAKIA; pe cînd secţiunea II se referă la porţiunea Daciei spre răsărit de Olt, adecă Valahia cea Mare, Moldova, Besarabia şi o bucată ostică a Transilvaniei, o regiune mai mult getică, sarmatică şi scitică decît dacică în înţelesul strict al cuvîntului, ambele secţiuni formînd însă întregimea teritoriului român de astăzi.

Pentru ca să putem preciza pe această mapă întinderea actuală a **Ţărei** Româneşti, cată să luăm drept bază următoarele trei punturi bine determinate:

1. Pe ţărmul sudic al Dunării oraşul *Trismis* sau *Trosmis,* ale căruia ruine cu şapte inscripţiuni autentice s-au descoperit nu de mult la Igliţa între Macin şi Hîrşova cam în faţa Brăilei[2] şi care se află în textul lui Ptolemeu între Carsum şi Dinogetia, ambele localităţi indicate pe mapă;

2. *Dierna,* pe care însuşi Ptolemeu o aşează foarte limpede la cotitura unde se varsă în Dunăre rîuletul Cerna, adecă pe locul actualului tîrguşor Orşova, ceea ce concoardă cu toate celelalte fîntîne istorice[3];

3. în fine, capitala dacică *Zarmizegetusa,* pe care unanimitatea monumentelor geografice, istorice şi epigrafice o pune în valea Haţegului la marginea nord-vestică a Munteniei[4].

Aşadară, trăgînd o linie pe Dunăre de la Trosmis, adecă de la un punt intermediar între Carsum şi Dinogetia, şi continuînd-o în lungul fluviului spre Dierna, avem hotarul sudic al **Ţărei** Româneşti, căruia-i corespunde ca fruntarie nordică o linie trasă ceva maijos de Zarmizegetusa iarăşi spre Trosmis.

O dată stabilită această delimitaţiune aproximativă, noi găsim pe mapa lui Ptolemeu următoarele urbi în cele două subdiviziuni ale Munteniei:

I. Spre apus de Olt

Kap7cdxriq opoq
50
P0\|K
k6vto>J
OKlpa-j
KovJTeupigKoil
45
"Avapxoi
'Ioc^vyες
jieravctaxai
npe8auf|aioi
P a t a j(Kfivoaot)
IzaXîvaîJ
Blt|(poi
A^1Kiii
Mapico-
5aua
npoi-
Tcopia
AilYOv>-
OEa
Πάρτι-
σκον
Ζουρό-
βαρα
Σιγγί-
δαυα
Boupoopfivaiot
AXpoKfjvaioi
Ζιρί-
δαυα
Τίβισκος ποταμός
Αἰζισίς
Ζαρμιζεγέ-
θουσα
Ζερμί-
ζιργα
45
—f'AKiiovia^-^Ttpt.
'Υδατα
45
IaX8f|yoioi VЄfov
Ποτηλατήνσιοι
Τίβι-
σκόν
Ἀργίδαυα
Ἀμού-
τριον
Πῖνον
Δίερνα
kpo\)<pii-
Φρα-
τερία
Σιγγί-
δουνον
Τρι-
κόρ-
νιον
Δανούβ
κατ Ἀράβων ποτ.
Κειάγισοι
Ἀλούτας ποταμός
Ουμινά-
κιον
Τανά-
τις
Ἔτη-
τα
Μόσχιος ποτ.
45
Δορτι-
κόν
Ραιτια-
ρία Μυ-
σῶν
Κίαβρος ποτ.
Ῥηγί-
ανον
50

II. Spre răsărit de Olt

56
Τρίφου-
λον
Πατρί-
δαυα
Καρσί-
δαυα
Ὀφι-
οῦσσα
Κιστοβῶκοι
Σάν-
δαυα
Οὐτί-
δαυα
Πετρό-
δαυα
Ζαργί-
δαυα
Ἱέρασος ποτ.
Τύρας ποτ.
Φύσκη
Καυκοήνσιοι
Ἀγγου-
στία
Ταμασί-
δαυα
Τύ-
ρας
Ἑρμω-
νακτος
Κομί-
δαυα
Ῥαμί-
δαυα
Πάλο-
δα
Ἄρπις
Θιαγόλα λίμνη
Πιροβορί-
δαυα
Ψιλὸν στόμα
Δανούβιος ποταμός
Βόρειον στόμα
Κοντηκοι
Πιρούμ
Ζουσί-
δαυα
Δινογέ-
τεια
Νοουιό-
δουνον
Ψευδόστομον
Καλὸν στόμα
Σιτι-
βεντα
Ναράκιον στόμα
Ἱερὸν στόμα
45
Τίβι-
σκα
45
Τίασον
Νετίν-
δαυα
Καρ-
σοῦμ
Πιέφηγοι
Σόρνον
Σουκί-
δαυα
(Ἀλούτας ποταμός)
Δανούβιος ποταμός
Τρο-
σμίς
Πρισ-
τή
Ἀξιού-
πολις
Τριμμά-
μιον
Νοού-
αι
Δίακον
Οἶσκος
Τριβαλ-
λῶν

In Oltenia:

Dierna
Druphegis
Tiriscum
Phrateria
Amutrium
Hydata
Zeugma
Akmonia
Argidava
Pinum

In Valahia proprie:

Netindava
Tiasum
Sornum

Astfeli, Oltenia ea singură, deşi mai mult decît pe jumătate mai mică, totuşi posedă zece urbi, pe cînd în restul ţărei vedem abia patru!

Şi nu zece, ci unsprezeci, căci Ptolemeu a uitat încă a însemna pe mapă oraşul Arcinna, pe care-**1** menţionează în text.

Dacă vom mai adăuga *Pelendova, Castra-nova, Romula* şi *Rusidava,* puse pe *Tabla Peutingeriană* la mijloc între Amutrium şi trecătoarea Oltului[5], ne vom speria de a găsi în Oltenia cincisprezece oraşe, de cinci ori mai multe decît pe laturea teritorială fără comparaţiune mai întinsă dintre Olt şi Şiret.

Tabla Peutingeriană mai pune tot în Oltenia o urbe, *Acidava,* pe care noi însă o bănuim nu cumva a fi identică cu *Argidava* lui Ptolemeu, corumpîndu-se numele primitiv prin omiterea hcuidei, căci altmintrea am avea în Muntenia 16 oraşe oltene contra a 3 neoltene!

Această disproporţiune urbană nu se poate atribui vreunei lipse de informaţiuni din partea ilustrului geograf alexandrin despre porţiunea orientală a **Ţărei** Româneşti; din contra, tocmai pe dînsa el o cunoştea cu mult **mai** bine, **ca** una ce se afla mai aproape de Marea Neagră în vecinătate cu vechile colonii elenice şi semigrece din Bulgaria, pe cari mapa de faţă le înşiră una dupa alta pe tot lungul meridional al Dunării spre răsărit de gura Oltului: *Noviodunum, Dinogetia, Carsum, Sucidava, Transmarisca, Prista, Trimamium* etc.

Mulţimea urbilor oltene în alăturare cu cele neoltene n-a putut să nu insufle lui Ptolemeu o noţiune falsă despre însăşi configuraţiunea teritorială a Daciei, făcîndu-**1** a crede ca Oltul o divide în două bucăţi de aceeaşi mărime.

Statistica ruinelor ne-a dat în Oltenia 55 localităţi, iar în Valahia proprie 40, adecă o proporţiune de $1V_3$ către 1.

Admiţîndu-se că cea întîie este numai de două ori mai mică decît cealaltă, raportul devine de $2^2/_3$ către 1.

Geografia lui Ptolemeu ne dă în Oltenia 15 oraşe, iar în Valahia proprie numai 3, ceea ce echivalează, duplicîndu-se iarăşi cele oltene, cu o proporţiune de 10 către 1.

Această comparaţiune e foarte instructivă.

Pe mapa ptolemeiană sînt înscrise numai urbile cele importante, a căror existinţă a fost cunoscută pînă-n Egipt; pe cînd statistica ruinelor coprinde în cea mai mare parte neşte stabilimente de o însemnătate de tot secundară, dintre cari o seamă au putut avea scurta durată a unei fortificaţiuni momentane pentru respingerea unui inamic.

în acest mod, ambele noastre călăuze în urmărirea selecţiunii naturale în privinţa oraşelor de pe pămîntul Munteniei se completează una pe alta, aratîndu-ne că, din vechimea cea mai depărtată şi pînă la timpii relativamente moderni, omul a avut în genere o înlesnire mai mult ca îndoită de a se aşeza în Oltenia decît în restul tarei, si o facilitate înzecită de a funda acolo comunităţi vaste si solide.

Chiar în Valahia proprie, precum am văzut, din cele 40 ruine o a patra parte se află anume în Teleorman, adecă iarăşi lîngă Olt, scăzînd apoi succesivamente numărul lor în Vlaşca şi-n Ialomiţa.

Nu e greu a comenta aceste cifre.

Comodităţile comerciale ale Dunării în apropiare de Pont ademeneau pe trecători a se stabili pe brîul teritorial spre occidinte de Brăila, dar miasmele febrifere ale bălţilor de apă mixtă dulce-sărată distrugeau cu grămada aceste succesive încercări de colonizare, sau îndemnau pe om a-şi căuta departe un aer mai salubru, pe care nu-**1** putea găsi decît numai în munţi sau pe ţărmul mării.

în adevăr, mapa lui Ptolemeu ne arată urbile aglomerîndu-se dodată în Transilvania, în regiunea muntoasă a Moldovei şi pe litoralul maritim al Besarabiei; nicăiri însă acumulaţiunea lor nu este mai puţin pronunţată ca în Oltenia, unde Carpaţii se întîlnesc cu Dunărea, împăcînd astfeli condiţiunile igienice cu interesele mercantile, şi nicăiri această viaţă urbană nu apare mai nulă ca în spaţiul inferior dintre Prut şi Olt, unde toată superioritatea comercială a poziţiunii nu poate compensa ucizătoarea acţiune a climei[6].

Ceea ce ne-a constatat mai sus statistica şi cartografia mai trebui completat pe calea filologică.

16
Ce însemna „dava" Ia traci?

Pe mapa lui Ptolemeu ne întîmpină în Dacia o grămadă de numi urbane cu finalul „dava": *Patridava, Carsidava, Sandava, Pttrodava, Utidava, Marcodava, Ziridava, Singidava, Comidava, Ramidava, Piroboridava, Tamasidava, Zargidava, Zusidava, Argidava şiNetindava,* afară de *Clepidava* în Sarmaţia, de *Sucidava, Capidava* etc. în Mesia, şi fără a mai vorbi de *Mendava, Rusidava, Burridāva* şi altele de pe *Tabla Peutingeriană.*

Trecînd mai în fundul teritoriului transdanubian, Ptolemeu ne mai dă pe *Termidava* în Macedonia; unde se mai găseşte *Desudaba* în Tit-Liviu[1] şi *Quimedaba* în Procopiu[2].

Cuvîntul „dava" dincoace de Dunăre, „daba" în dialectul macedonean, este evidamentfc tracic; dar ce însemnează?

La prima vedere s-ar părea că terminaţiunea „dava" ar fi semnificînd „oraş dacic", cu atît mai mult că grecii şi latinii numeau pe daci *davi*[3].

Această ipoteză, foarte naturală şi foarte veche[4], se înlătură cu totul prin simpla consideraţiune că urbile cu „dava" se aflau în Sarmaţia, în Mesia, în Macedonia; şi nu numai atîta, dar maioritatea lor pe ţărmul nordic al Dunării ni se prezintă anume spre răsărit de Olt, adecă afară din teritoriul dacic propriu-zis, al căruia sîmbure era în Oltenia, Temeşiana şi porţiunea occidentală a Transilvaniei.

Prin consecinţă, *dava* nu poate fi „dacic".

Cuno presupune că ar proveni din sanscritul *tavâs* - tare sau *tâvas* - tărie[5].

Ar avea dar înţelesul de „fortăreaţă".

Plauzibilă în aparinţă, această origine nu se poate admite dintr-o cauză foarte ponderoasă.

Vorbele sanscrite *tavâs* şi *tâvas* fiind absolutamente străine tuturor celorlalte limbe indo-europee, sînt neşte formaţiuni posterioare separaţiunii trunchiului arian în mai multe ramure.

Singura etimologie solidă rezultă dintr-un pasagiu al lui Varone.

El zice:

„însuşi numele oraşului Teba, derivat de la natura tărîmului, iar nu de la numele fundatorului, probează anterioritatea vieţei cîmpene asupra celei urbane. în adevăr, în antica noastră limbă, ca şi pînă astăzi în dialectul eolian, originar din Beoţia, o măgură se cheamă *teba.* Chiar acuma sabinii, posteritatea pelasgilor din Grecia, întrebuinţează această vorbă, după care şi o movilă miliară în Sabinia pe calea Salarie nu departe de Reate se numeşte *Teba"*[6].

Acelaşi înţeles de măgură avea în Asia Mică cuvîntul *taba* la lizi, popor semitracic sau cel puţin în cea mai strînsă legătură cu tracii[7].

în Lidia, în Grecia, în Italia, de la Marea Neagră pînă la Adriatică, noi dăm peste *teba* sau *taba* în accepţiune de măgură.

Corssen, izolînd arbitrariamente cuvîntul sabin de familia greacă şi lidiană, presupune mai întîi că forma cea corectă ar fi fost *tefa* fiindcă un munte în Campania se zicea *Tifata,* şi apoi din acest imaginar *tefa* creînd un prototip *stefa,* îl apropie de germanul *stif* sau *steif,* dur, deducînd pe ambele din sanscritul *stabh,* a întări[8].

La o asemenea violentă procedură a împins pe ilustrul filolog dorinţa de a reduce toate la tulpină ariană[9], uitînd că amestecul preistoric cu turanii sau cu hamiţii n-a putut a nu lăsa şi el pretutindeni urme limbistice mai mult sau mai puţin pronunţate.

Dacicul *dava,* macedonicii *daba,* lidianul *taba,* protoelenicul şi italicul *teba,* totdauna în simţ de măgură, n-au ieşit dintr-o sorginte indo-europee.

Acest termen sub amîndouă formele, cu *da* şi cu *te,* există pînă astăzi în toate limbele turanice, în cari *dava* însemnează munte şi *teba* - movilă.

Iacă un registru de ambele întrebuinţări după douăzeci dialecte turco-tătare:

	I. *Dava* — munte	II. *Teba* -
1.	Dialectul baraba: *dawu* si *tau*	*tuba*
2.	" de Tobolsk: *taw*	*tube*
3.	" uigur: *tach*	
4.	" de Kazan: *tau*	*tuba*
5.	" başkir: *tau*	*tuba*
6.	" meşcereac: *tau*	*itiibă*
7.	" nogaic: *tau*	*tepe*
8.	" ciazişic: *tau*	
9.	" ciulimic: *tag*	
10.	" de Kuzneţk: *tag* şi *tuu*	*tube*
11.	" kangazic: *tag*	
12.	" kirgizic:taw	*tubă*
13.	" de Chiva: *tag*	
14.	" turcoman: *taw*	*tubii*
15.	" qaraciaic: *taw*	*tebd*
16.	" qumuq: *tau*	
17.	" qisylbaşic: *dagh*	

18. " qasach: *daag* şi *dagh* *tapa*
19. " otoman: *dag* *tepe* şi *depe*[10]
20. " ciuvaşic: *tu*

Să se noteze că tracii, afară de formele *dava* şi *daba,* cunoşteau de asemenea pe acelea cu *deva, dopa* şi *depa,* astfeli că-n Mesia oraşul *Zaldava* se numeşte *Zeldepa* în Ierocle şi *Zaldapa* în Procopiu şi-n Teofilact; oraşul *Skaidava* - *Skedeva* în Procopiu; un alt oraş *Sanadapa* în geograful Rayenat[11] etc.

în limba albaneză, preţioasa moaşte a anticului grai tracic, *tepe,* articolat *tepeia,* se cheamă movilă.

Albanezii posedă totodată verbul *teperoig,* a covîrşi, „ich bin iiberflussig, bleibe iibrig, iibertreffe" şi adverbiul *teper,* dasupra, „dariiber", formînd cîtetrele zicerile o strînsă familie indigenă[12].

Pe de altă parte, termenul ne apare într-o intimă legătură cu Egiptul.

Deja Varone punea pe eolicul *teba* faţă în faţă cu celebra metropolă a Egiptului cea cu o sută de porţi, £Kat6u,7n)Xo<;, şi cu omonima capitală a Beoţiei cea fundată de fenicianul Cadmu venit tot din Egipt.

Strabone mai menţionează alte trei Tebe, toate în regiuni tracice şi-n apropiarea Egiptului: o Tebă în Tessalia, *etfiax* oeicbxuSeq, o Tebă în Licia, 0f|pr|, şi o Tebă în Troada, 0f|prt *x>nb* rftaicq) uA,t|eaar|[13].

în vechea limbă egipteană, după cum se citeşte în ieroglife, verbul *teb,* duplicat în *tebteb,* însemnează a rădica, „elever en haut", de unde *tep, ţepi, tepau,* avînd mai multe accepţiuni, dintre cari cele mai caracteristice sînt: 1. cap; 2. vîrf; 3. dasupra[14].

Accepţiunea egipteană adverbială *tep* - „dasupra" formează o admirabilă coincidinţă cu albanezul *teper* - „dasupra".

Rezultă că un prototip *taba* în înţeles de înălţime, fie munte, fie movilă, de unde s-au născut lidianul *taba,* macedonicul *daba,* dacicul *dava,* elenicul *Qv^y* = e&(3cc, italicul *teba,* egipteanul *tep* şi albanezul *tepe,* este o moştenire din acea ultraimemorială epocă, cînd popoarele ariane nu intraseră încă în Europa, pe care o ocupau triburi turano-hamitice.

Numai printr-un amestec de tot primordial al hamiţilor cu turanii şi apoi al resturilor turano-hamitice cu tracii, se poate explica mai cu deosebire întreaga familie verbală, adverbială şi substantivală *tep* la egipteni şi la albanezi.

Lăsînd acum la o parte călătoriile cuvîntului şi mulţumiţi de a şti cu certitudine semnificaţiunea-i în limba dacică, să ne-ntoarcem la nomenclatura lui Ptolemeu.

Toate oraşele cu finalul *dava* au fost clădite pe locuri rădicate, pe dealuri, pe coline, corespunzînd literalmente numirilor germane cu terminaţiunea *berg,* celor slavice cu *gora,* celor franceze cu *mont* etc.

Să luăm drept exemplu oraşul „Ziridava".

în paragraful **6** am demonstrat că-n toate limbele tracice *z* corespundea sanscritului *h* şi elenicului %, precum se constată din numele vinului la traci *zâla* = sanscritul *hala* şi elenicul *xakiq,* din numele secarei *vrîzi* = *vrîhi* etc.

O lucrare de tot recinte a lui Fick asupra dialectului tracic al frigianilor confirmă concluziunea noastră prin altele şase exemple şi anume:

Frigianul *zalka,* iarbă = sanscritul *hari-ka*
Frigianul *ezis,* arici = grecul e%îvoq
Frigianul *zeuma,* sorginte = grecul xe^jia
Frigianul *zetna,* uşă = sanscritul *ghad-na*
Frigianul *zemele-n,* barbar = grecul xeccu.aA,6q
Frigianul *mazeu-s,* zeu = sanscritul *maghavan*[15].

Dacicul *ziri* corespunde dară sanscritului *hari,* zendicului *zairi,* verde.

„Ziri-dava" însemnează „Muntele-verde", ca *Griinberg* la germani, *Vermont* la francezi, *Zelenahora* la slavi sau ca orăşelul neapolitan *Monteverde* de lîngă Melfi.

17
Viata de codru

Am văzut că, pentru ca civilizaţiunea să se fi putut încuiba pe malul stîng al Dunării, au trebuit să se lupte cu natura, direct sau indirect, nu numai ginţi peste ginţi şi popoare peste popoare în curs de milenii peste milenii, dar încă toate pe rînd să-şi aleagă în acest secolar războl al spiritului uman contra materiei telurice şi atmosferice cîteva punturi strategice excepţionale, unde victoria devenea mai probabilă.

Atari adăposturi de „selecţiune naturală", găsite după un şir de pipăiri nenorocite de jur în jur, a fost la noi Oltenia pe prima linie, apoi Transilvania, un colţuşor nordic al Moldovei şi petecul marin de lîngă gura Nistrului.

Vorbind în limbagiu militar, chiar pe acest teatru de operaţiune omul mai trebuia să-şi caute şi să nemerească punturi tactice, stabilindu-se anume pe măgure, de unde decurge ca maioritatea oraşelor purta în coadă termenul „dava", adecă *munte.*

Comunele se clădeau şi prosperau pe înălţimi în mijlocul secolarei vegetaţiuni a unei nature primordiale.

Antica vorbă „codru" conservă la noi pînă astăzi memoria acelor stabilimente muntoase şi păduroase totodată.

în Dacia Traiană acest cuvînt însemnează o pădure mare: *sylva grandis, Waldung,foret*[1].

La românii din Istria „codru" se cheamă numai muntele, mai păstrînd acolo în dialectul unei singure localităţi semnificaţiunea de „munte păduros"[2].

La arnăuţi „kodre" vrea să zică măgură, *Hügel*[3].

Numai albanezii şi românii în Europa posedînd pe „codru", derivaţiunea eminamente tracică a termenului e mai pe sus de orice îndoială, precum şi înţelesul său originar de *munte-pădure*.

Prin etimologie, această vorbă aparţine la un grup foarte interesant de compoziţiuni ariane primitive, constatat de către Pott şi verificat apoi de Pictet: grupul *exclamativ*.

Astfeli, de exemplu, sanscritul fcdvdrî, umbrelă de ploaie, se compune din *kâ* + *vârî;* „ce acoperiş!"; *kavasa,* armură, din *ka* + *vasa:* „ce vestmînt!"; *karpata,* drenţe, din *ka* + *r* + *pata:* „ce îmbrăcăminte!"; *karbhaţa,* crastavete, din *ka* 4- r + *bhaţa:* „ce hrană!" etc.[4]

„Codru" reprezintă dar exactamente, cu scăderea regulată a vocalei, formaţiunea sanscrită *kadru* din *ka* + *dru* „ce arbore!" adecă „ce mulţime de arbori!"

Fără a cunoaşte termenul româno-albanez, Pictet bănuia că din acelaşi grup exclamativ ar deriva grecul Ke8pog[5]; şi este ciudat că, fără a fi fost cît de puţin iniţiat în filologie, bătrînul episcop transilvan Bob deducea pe al nostru codru din „cedrus"[6].

Este evidinte că nici Ke8po<; nu provine din *codru,* nici codru din Ke8poq; ambele însă au decurs pe o cale nedependinte din aceeaşi tulpină *kadru.*

La greci sanscritul *ka* + *dru* reprezintă pe un arbore izolat, pe cînd la albanezi şi la români el capătă extensiunea unui munte acoperit de vegetaţiune.

Este posibil ca la traci *codru* să fi avut ambele aceste semnificaţiuni, precum la latini unul şi acelaşi cuvînt, *silva,* însemna totodată nu numai o pădure mare, dar şi pe un singur copaciu, bunăoară în Properţiu:

„Nemus omne intendat vertice silvas"[7]

sau în Seneca:

„Ingens arbor gravi silvas minores urget"[8].

Tot astfeli şi francezeşte *bois* este arbore şi pădure în acelaşi timp.

Nu e de prisos a mai observa, sub raportul fonetic, că din latinul *quadrum* bizantinii au făcut Ko5pa, iar românii „codru de pîne" sau „codru de mămăligă", adecă o bucată pătrată, **Ko8ptir|<; apToq** în Suida[9], scăzînd astfeli pe *ka* în *ko* întocmai ca în pădurea „co-dru" din arianul „ka-dru".

Certitudinea filologică a acestei etimologii este dară perfectă din toate piuiturile de vedere.

Originea dacică a „codrului" coincidă în limba română cu originea dacică a vegetaţiunii celei mai de munte: *brad* şi *stejar.*

Deja d. Bolliac constatase că unul şi acelaşi arbore se cheamă româneşte *brad* si în limba albaneză *bred*[10]*;* trebuia să zică mai corect *breQ,* articolat *brebi*[11].

Forma cu *a,* după legile fonologice, fiind fără contestaţiune cea mai veche, albanezul *breQ* înlocuieşte pe un primitiv *braS.*

în limba armeană, un antic dialect tracic, foarte degenerat, dar mai conservînd încă destule urme ale descendinţei, o specie mare de plop se cheamă *pardi*[12]*,* ceea ce corespunde din punt în punt albanezului *brabi,* căcip la armeni exprimă cele mai de multe ori pe indo-europeul *b,* de exemplu: *pant* = sanscr. *bandh, pagoig* = lat. *baculus, pazoig* = = zend. *bâzu* etc[13], iar cît priveşte metateza *pardi* în loc de *pradi,* deja Bopp a observat că „nici o literă nu schimbă locul mai lesne ca r"[14].

Aşadară la români, la albanezi şi la armeni, trei grupe cari, în diverse moduri şi din diverse timpuri, descind dopotrivă din gintea tracică, noi aflăm termenul *brad* în acelaşi înţeles de *abies* sau generalmente de un mare arbore.

La greci, la latini, la slavi, la litvani, la germani, la celţi, el nu se găseşte.

Societatea noastră Academică ne spune, ce-i drept, că „din datele scriptorilor romani *bratus* era un arbore pururea verde"[15], dar această gravă aserţiune, ca şi întregul dicţionar al venerabilei corporaţiuni, bazat pe o completă neştire de tot ce s-a lucrat în secolul nostru pe tărîmul filologic, este o pură glumă.

Ce însemnează nedefinita frază: „din datele scriptorilor romani"?

Oare aşa se vorbeşte?

Cari scriptori?

Ce feli de date?

Fiindcă Academia n-o lămureşte, s-o spunem dară noi.

Iacă pasagiul din naturalistul Pliniu:

„Arabii caută în Elimaida arborul bratus, carele seamănă cu un larg cipres, avînd ramure albicioase şi răspîndind un miros plăcut cînd se pune pe foc. împăratul Claudiu povesteşte despre acesta minuni. El zice că părţii pun frunze de bratus în beuturile lor; că mirosul său se aseamănă cu al cedrului; că fumul lui împrăştie pe al celorlalţi arbori. *Bratus se naşte dincolo de Pasitigris, în apropiarea oraşului Sitaca, pe muntele Zagru"*[16].

Prin urmare, este un feli de cedru larg şi albicios, carele creştea numai într-oporţiune a Siriei şi pe care poporaţiunea semitică de acolo îl numea *brat,* de unde prin intermediul părţilor au auzit acest nume şi romanii.

Iată la ce se reduce în realitate italismul bradului!

A face din „albicios" - „pururea verde" şi din ebraic - latin, este negreşit o filologie foarte comodă, dar puţin academică.

Urmează dară că vorba *brad* a existat numai la traci, de unde au mostenit-o armenii, albanezii si românii.

Radicala cuvîntului este arianul *bradh,* a creşte, de unde sanscritul *bradhna* în înţeles de rădăcină de plantă, literalmente un lucru crescut[17].

Această etimologie se confirmă prin consideratiuni logice şi fonetice.

In privinţa logică, tot aşa numirile sanscrite de arbore rohi şi *vrîkşa* s-au născut din ideea de a creşte: *ruh* şi *vrih.*

în privinţa fonetică, sonul d corespunzînd totdauna sanscritului *dh*[18], albanezul *brav* nu numai că admite, dar încă necesiteâză radicala *bradh.*

Derivînd de la arianul *bradh,* a creşte, bradul exprimă ideea unui arbore crescut, adecă ajuns la înălţime.

Ideea de *crescut* şi ideea de *mare* se identifică mai pretutindeni: germanul *gross,* mare, provine de la o tulpină cu înţeles de a creşte, conservată în anglezul *grow;* slavicul *roslu,* mare, derivă de la *rosti,* a creşte etc.

Chiar de la arianul *bradh,* a creşte, derivă sanscritul *vradhant* şi elenicul pXoGpoq = *brâdhras,* ambele cu semnificaţiunea de „mare"[19];

Pentru a se substantiva în accepţiune de „a crescut", radicala *bradh* admite pe sufix participial: sanscritul *ta,* grecul *xo,* latinul *tu,* slavicul *tu.*

Acest sufix, începîndu-se printr-o dentala, tinde la asimilare de cîte ori se întîlneşte cu o altă dentala la finea radicalei: bunăoară sanscritul *badh,* a lega, dînd peste *ta,* produce pe *baddhâ* în loc de *badhta*[20].

în modul acesta, radicala *bradh,* căpătînd sufixul *ta* scăzut în toate limbele europee la *tu,* se naşte forma participială *braddhu,* de unde printr-o definitivă asimilaţiune decurg directamente albanezul bra9 şi românul *brad.*

Nici o etimologie nu poate fi mai certă sub orice raport filologic, şi nici la un arbore nu s-a putut aplica epitetul de „mare" mai potrivit ca la superbul brad, această „glorie a codrilor", după expresiunea lui Statiu:

„... silvarum gloria pinus!"[21]

Să trecem la „stejar".

Deja bătrînul Cantemir, mai puţin exclusiv decît puritanii noştri de astăzi, credea că acest cuvînt trebui să fie în limba română o rămăşiţă de la daci[22].

în adevăr, nici un nume de arbore în toate celelalte limbe indo-europee nu oferă vreo asemănare cu al nostru *stejar,* sau mai bine *stăjar,* căci încă metropolitul Dositei zicea: „dumbrăvile sînt crh^apHH ce fac ghinda"[23].

Radicala cuvîntului este *stag.*

Ea se află la mai toţi arianii în accepţiune de *a acoperi:* sanscritul *sthag,* de unde *sthagana* - acoperiş, *sthagita* - acoperit, *sthagu* - gheb, *sthagî* - cutie etc; grecul axEyco, de unde *cs%iyr* sau atEyoq, cu perderea sibilantei *xzyr* sau tâyoq - acoperiş; latinul *tego, tectum, tegimen, tugurium;* irlandezul *teg* - casă; litvanul *stegiu, stogas* etc.[24]

Aducîndu-ne aminte că sanscritul *varana,* de unde celticul *fearn,* anin, derivă de la *var,* a acoperi, sau că sanscritul *gihaşa,* de unde celticul *gas,* trunchi, derivă de la *gihaş,* a acoperi, provenință *stejarului* de la *sthag,* a acoperi, primeşte o puternică confirmaţiune, indicînd un prototip *sthag-a-ra,* cu sufixul *ra,* cu o vocală de legătură şi cu semnificaţiunea de „acoperitor", adecă o vegetaţiune a carii umbră servă de adăpost, după versul lui Qraţiu:

„Quercus - multa dominum juvat umbra"[25].

Pe *brad,* precum constatarăm mai sus, l-au păstrat românii, albanezii şi armenii; pe *stejar* însă l-au reţinut numai românii, ceea ce permite a crede că din toate popoarele tracice această formaţiune aparţinuse mai în specie dialectului dacic.

Faţă cu „bradul" şi „stejarul", moşteniţi de la daci, ni se prezintă un nume de arbore curat latin, carele aruncă o vie lumină asupra cestiunii ce ne preocupă.

Este *mesteacănul*

Nici un filolog n-a vorbit pînă acum despre această vorbă.

Latinomanii noştri cei mai exageraţi, aceia chiar cari deduc pe *brad* de la *abies*[26], n-au cutezat a-i căuta vreo origine italică.

Şi totuşi nemic nu poate fi mai latin!

Sînt unele probleme însă în cari filologia nu e în stare să facă un pas fără ajutorul ştiinţelor naturale.

Astfeli este si *mesteacănul*

Mai întîi de toate să precizăm natura acestui arbore, pe care Lasteyrie **1**-a studiat mai cu d-amănuntul decît oricine altul.

„La nord - zice el - foile şi mlădiţele de mesteacăn oferă vitelor o hrană îmbielşugată.

Laponii, fie din neprevedere, fie mai ales din cauza unui trai de tot vagabund, nu fac nici o proviziune pentru iarnă; suedezii şi norvegianii însă obicinuiesc pentru vacile şi oile lor a strînge crenge de mesteacăn, în unele părţi frunzele cele tinere de mesteacăn, uscîndu-se pe vatră şi amestecîndu-se cu grăunţe, servă la nutrimîntul paserilor domestice, găine, gîşte şi raţe.

Finlandezii culeg frunze de mesteacăn pentru a ferbe din ele un feli de beutură în loc de ceai.

Un călător povesteşte că camciadalii şi o seamă de alte triburi nordice taie scoarţa de mesteacăn în mici bucăţi şi o mănîncă cu ouă de peşte.

Ruşii fac bere din suc de mesteacăn, amestecîndu-**1** cu hemei şi ferment şi supunîndu-**1** manipulaţiunilor ordinare ale berăriei.

în Suedia, din acelaşi suc se face un sirop, mai puţin dulce decît acela din *acer saccharinum,* dar totuşi destul de bun pentru a înlăcui zahărul în mai multe trebuinţe domestice.

Lăcuitorii de la nord, căutînd a supleni prin ceva vinul pe care li **1**-a refuzat natura, s-au învăţat a compune licori spiritoase din sucul diferitelor plante sau fructe indigene: din suc de mesteacăn ei fac un vin alb şi spumos cam de feliul şampaniei, considerat ca foarte sănătos..."[27]

Aşadară, fie pentru vite, fie ca ceai, fie cu ouă de peşte, fie ca bere sau ca vin, mesteacănul într-o climă aspră servă de nutrimînt.

Pe teritoriul Daciei, anume în Oltenia, mai cu seamă în munţii Gorjului, ţăranii *mestecă* în gură pînă astăzi mugurii de mesteacăn, extrăgînd din ei acelaşi suc dulce-acriu, „une seve abondante, d'une saveur douce, sucree et legerement aigrelette"[28], din care svedezii fac sirop.

O dată constatat prin istoria naturală acest caracter eminamente alimentar al mesteacănului, originea vorbei decurge de la sine.

Să începem prin a separa radicala *mestec* de sufixul -dn.

Acest sufix este acelaşi pe care-**1** găsim în cuvîntul nostru *cearcăn* din *circinus*[29], corespunzînd adecă în fonetica română sufixului latin -mus.

Verbul *mestec,* pe de altă parte, are la noi principala semnifieaţiune de a rumega mîncarea[30], din latinul *mastico,* de aceeaşi origine cu grecul pccoaopcu, persianul *masîdan,* germanul *măsten,* toate exprimînd ideea de nutrimînt, de la radicala ariană *mas,* de unde asemenea litvanul *maistas,* hrană, şi celticul *maise* cu acelaşi înţeles.

Mesteacăn reprezintă dar un tip *masticinus,* întocmai ca *cearcăn* - *circinus,* ambele tot ce poate fi mai latin, însemnînd arbore nutritor, după cum *stejarul* însemnează arbore acoperitor, iar bradul un arbore nalt.

Ca si *cearcăn* din *circinus, mesteacăn* din *masticinus* este o vorbă latină combinată deja pe teritoriul Daciei; dar şi-n epoca fără comparaţiune mai veche a naşterii limbelor indo-europee din tulpina ariană tot astfeli s-a format numele unui alt arbore, al fagului şi chiar al stejarului, adecă tot în accepţiune de „arbore nutritor", din cauza ghindelor cu cari se hrăneau pe atunci nu numai vitele, ci şi bietul om din pădure: latineşte *fagus,* greceşte (pTiyoq, de la *qāyco,* a mînca.

în acelaşi niod, persianeşte *buk* însemnează atît pe stejar precum şi orice feli de mîncare.

Tot de acolo vine numele slavo-german al fagului: *buk* sau *buche.*

Pictet susţine că chiar la romani „quercus *esculus",* de la *edo* - a mînca, de unde *esca* - mîncare, însemna un arbore menit a hrăni[31], dar vechea ortografie cu *ae: aesculus* face ca această derivaţiune să fie dubioasă.

Negreşit că slavii, germanii, perşii au părăsit de mult un atare regim alănentar: totuşi limba, ca un sarcofagiu conservînd o mumie, a păstrat pînă-n momentul de faţă suvenirea unor timpi mai puţin gastronomici, cari în unele ţăre nu sînt tocmai prea depărtaţi de zilele noastre, căci în Spania, bunăoară, locuitorii din munţi mîncau ghindă de stejar încă în secolul lui August[32].

După ce am analizat *codrul, bradul, stejarul* şi *mesteacănul,* să tragem concluziunile.

Prima consecinţă:

Ftentru ca „codrul", carele identifică ideea de munte cu acea de arbore, pentru ca numirile vegetaţiunii celei mai alpine, „brad" şi „ste-

jar", pentru ca un asemenea grup de termeni să fi putut trece la români de la daci, aceşti din urmă cată să se fi amestecat cu latinii anume în vastele păduri ale Carpaţilor.

în adevăr, dacii au fost poporul cel mai muntean.

Munţii şi pădurile ocupă dacii: „montes et saltus Daci", observă bătrînul Pliniu[33].

Muntele este al dacilor: „suum Dacis montem", zice poetul Statiu[34].

Pliniu şi Statiu, ambii trăind chiar în epoca lui Traian.

Ceva mai tîrziu, Floru ne spune şi mai energic că dacii sînt lipiţi de munţi: „Daci montibus inhaerent"[35]

A doua consecinţă:

Pentru că întreaga naţionalitate română, nu un dialect sau un provincialism, ci totalitatea neamului, să fi putut numi mesteacănul „nutritor", formaţiunea limbei noastre din elemente latine si dacice trebuia să se fi operat într-un mod compact anume în munţi, mai ales în Oltenia, unde, după cum am văzut mai sus, rolul alimentar al acestui arbore nu s-a uitat cu desăvîrşire nici chiar pînă astăzi.

Numai în zona de tot muntoasă, care singură sub raportul climateric reprezintă la sud regiunile nordice, se poate explica recurgerea la mesteacăn ca la nutrimînt.

Două-trei cuvinte dintr-o limbă pot restaura o lungă obscură fază într-o istorie naţională!

Să trecem cu analiza la o altă probă de o natură diversă.

18
Poezia „frunzei verzi"

De unde oare s-a născut admirabila „frunză verde" din capul mai tuturor cîntecelor poporane române?

Cel mai mare poet al nostru şi cel mai renumit filolog şi-au dat amîndoi osteneala de a pătrunde misteriul acestei poezii de codru.

D. Alecsandri zice:

„Cele mai multe dintre cîntecele poporale încep cu *frunza verde*. Aceasta provine din iubirea românului pentru natura înverzită. Primăvara cu cerul ei albastru, cu dulcea ei căldură, cu însufleţirea ce ea aduce lumii amorţite de viforele iernei, naşte în inima românului doruri tainice, porniri entuziaste, cari îl fac a uita suferinţele trecutului şi a visa zile de iubire, de vitejie. Lui îi place, cînd vine primăvara cea verzie, a se întinde pe iarbă, a se rătăci prin lunce şi codri, a cînta şi a pocni din frunze, a se scălda în lumina soarelui şi-n aerul parfumat al cîmpului. Frunza cea nouă îi însuflă cîntece pline de o melancolie adîncă, ce exprimă jalea unui trecut de mărire şi aspirarea către un viitor măreţ. Frunza verde ce încunună cîntecele poporale servă totodată de caracteristică cîntecului. Astfeli cînd subiectul este eroic, cînd el coprinde faptele unui viteaz, poetul alege frunzele de arbori sau de flori ce sînt în potrivire cu puterea şi cu tinereţea, precum frunza de stejar, frunza de brad, frunza de bujor, căci voinicii baladelor sînt nalţi ca bradul, tari ca stejarul, rumeni ca bujorul. Cîntecele de iubire se încep cu frunzele de lăcrimioară, de sulcină, de busuioc, pentru că aceste flori, după crederea poporului, au o menire fărmecătoare. Cînd e cîntecul de durere sau de moarte, el preferă frunzele de mărăcină, de mohor etc. în legendele şi în baladele unde figurează copile frumoase, acestea sînt întovărăşite de cele mai gingaşe flori ale cîmpiilor, poetul le încunună cu ghirlande mirositoare de frunze de viorele, de trandafiri, de micşunele etc, şi astfeli se poate cunoaşte subiectul unui cîntec chiar de la cel întîi vers. Românii dovedesc prin această formă poetică a improvizărilor lor o şi mai strînsă rudire cu fraţii lor din Italia, căci în cîntecele poporale ale umbrilor, ale ligurilor, ale picenilor şi ale piemontezilor frunza e înlocuită prin floare. De pildă:

„Fior di viole
Li voştri ochietti furono le straie
Che fece la ferita che mi dole etc.

Fior di cerasa
E d'una siepe de mortella e rosa
Io lo vorre siepa 'la vostra casa etc.

Fior di mela
Vattene a casa che mamma ti chiama
Mamma ti chiama e lo mio core pena etc."[1]

Nemic mai adevărat şi mai elocinte ca prima parte a acestei notiţe, aceea adecă unde d. Alecsandri desfăşoară economia *frunzei* verzi în mecanismul poeziei noastre poporane.

Mai nici o dată alegerea plantei nu este arbitrară, ci servă generalmente în modul cel mai ingenios a indica subiectul sau cel puţin caracterul cîntecului.

Vom da cîteva exemple.

în balada lui Ghemiş, eroul fiind foarte mic, dar şi tare totodată, cîntecul se începe printr-o alună:

„Frunză verde *d-aluniş,*
Tace cucul la răriş,
La răriş, la cărpeniş
De frica celui Ghemiş etc."

Balada lui Bujor, mort pe spînzurătoare, debuta prin:

„Frunză verde de *năgară,*
A ieşit Bujor în ţară...",

ca şi o doină despre:

„Frunză verde de *năgară,*
Vai, sărmană biată ţară,
Cum te-ajunse focul iară!
Ruşii vin, te calicesc etc."

Trista salcie figurează în cîntecul orfanilor:

„Frunză verde *sălcioară,*
Puiculiţă bălăioară,
Tu n-ai tată, eu n-am mamă etc."

Un voinic cîntă:

„Frunza verde şapte *brazi,*
Fost-am noi vro şapte fraţi etc."

Amarul pelin caracteriza pe cei înstrăinaţi:

„Frunză verde de *pelin,*
Tu străină, eu străin
Amîndoi ne potrivim,
Hai în codru să trăim etc."[2]

Urzica merge de asemenea în armonie cu suferinţa:

„Frunză verde de *urzică,*
Strigă, Doamne, cine strigă,
Striga Giurgiu dintre lunci,
De la boi şi de la giunci,

Nime-n lume nu aude
Strigătele sale crude etc."[3]

Iluziunile perdute se manifestă prin aguridă:

„Frunză verde *aguridă,*
Mult eşti, leleo, ispitită,
Mult mă-nşeli şi mult mă porţi etc."[4]

Mai pe scurt, totalitatea poeziei poporane a românului este ca un feli de botanică, fiecare plantă fiind descrisă pe larg printr-o situaţiune corespundinte a sufletului uman; dar această sublimă combinaţiune de spirit şi materie să fie oare în adevăr de origină italică?

Însuşi d. Alecsandri nu se vede a fi fost de această părere în scrierile sale mai denainte asupra poeziei noastre poporane.

Pe la 1855 d-lui era mulţumit să constate cu multă justeţă rolul poetic *al frunzei verzi,* fără a căuta să-i găsească vreo păreche în Italia[5].

Ceea ce a îndus mai tîrziu în eroare pe ilustrul poet, după cum mai dăunăzi a rătăcit şi pe d. Picot[6], se pare a fi fost anume d. canonic Cipariu, carele tocmai în interval veni a emite următoarea opiniune:

„Ceva asemenea se află şi-n poeziile populare ale toscanilor, din cari aici vreo cîteva exemple alese din *Conţi popolari",* de N. Tomaseo, voi. 1, Veneţia, 1841:

«Fior di scarlato,
Alle porte di Napoli c'e scritto:
II paradiso c'e il vostro ritratto etc.

Fiorin di sale,
Se non bella io, bello e '1 mfamore,
Ho un morettino, e la grazia mi vale etc.

Fiore di pepe,
Io giro intorno a voi come fa l'ape
Che gira intorno al fiore della siepe etc.»

Fiori di cipresso (Tommaseo, pag. 132), *Fior d'amaranto* (p. 146), *Fiore d'argento* (p. 166) etc. Din care se vede că toscanii asemenea încep ca şi românii, numai cît ei pun floare în loc de frunză verde, însă pe pag. 228 aflăm: *fogliad'aprile,* adecă foi sau frunze, şi mai încolo, pe p. 237, *spiga di grano,* spic de grîu etc."[7]

Să ne-ntrebăm acum încă o dată: între /runza *verde* a românului şi între *fiore* sau chiar *spiga di grano* a toscanului există oare în realitate vreo serioasă înrudire?

Nu cumva amăgirea provine din predispoziţiunea cam morbidă a celor mai mulţi dintre noi de a căuta chiar „ciorba" şi „şerbetul" în Capitoliu?

Să examinăm.

Din sutimi de cîntece italiane abia cîte unul se începe prin *floare,* ba şi atunci fără legătură cu ideea totală, cu intriga, cu ţinta poeziei, ci numai ca o simplă invocaţiune cătră o persoană: „tu, floare roşie...!" sau „tu, floare de vioară...!" sau „tu, floare de cireş...!" şi aşa mai încolo.

Poezia poporană a italianilor se împarte într-o mulţime de genuri: *rispetti* sau *stramboti, serenate, maggi, violete, nanne* etc.

Numai într-unui singur din acestea, şi încă nu totdauna, ne întîmpină exclamaţiunea „fiore!", anume în aşa-numitele *stornelli,* adecă cîte două sau trei versuri peste tot, pe cari le cîntă un bărbat sau o femeie şi cărora le răspunde un altul printr-o nouă serie de două-trei versuri, ceea ce se cheamă *stornare,* a da îndărăt.

Unul de pildă zice:

„Fiore di aneto!
Quando moro, e vado în paradiso,
Se non ti trovo, mi ritorno indietro".

(Floare de mărar! Cînd voi muri şi mă voi duce în rai, dacă nu te voi găsi acolo, mă voi întoarce.)

Altul sau alta replică:

„Fiorin d'abete!
In paradiso senza scale andate:
Pariate con i santi, e poi scendete".

(Floare de brad! în rai mergi fără scară: vorbeşte cu sînţii şi apoi întoarce-te.)

După cum observă foarte bine d. Caselli, aceasta este ceva în feliul versurilor alternate ale păstorilor lui Virgiliu:

„Incipe, Damaeta: tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camenae".[8]

Dacă venerabilul d. Cipariu ar fi crezut de cuviinţă şi d-lui a da lectorilor săi această legitimă lămurire asupra naturei *stornellilor* italiani, negreşit că nemini nu s-ar fi putut amăgi de a vedea vreun grad de încuscrire între *frunza verde* română şi între *fiore* a toscanilor, cari una alteia sînt cu desăvîrşire străine.

Nu mai adăugăm că florile în genere disting mai mult cîmpia, pe cînd frunzele aparţin pădurii, desemnînd astfeli două feliuri de trai cu totul diverse.

Dacă orice invocaţiune personală ca „fiore de aneto" sau „fiorin d'abete" ar fi să se pună în comparaţiune cu a noastră „frunză verde", atunci nu înţelegem de ce ar trebui să acordăm acest monopol numai italianilor.

Tot aşa poezia poporană greacă numeşte şi ea pe favoritele sale: floare de garoafă, floare de iasmin, floare de crin, sau chiar creangă de arbure:

„'CD *noXx>* **ccya7cr**|pevr| pou, (pr|A,ou 8ev5po'o **Ktaovccpi**".[9]

Rusul de asemenea cîntă:

„Hei, în grădină, în grădină iubesc eu,
Iubesc eu în grădină *o pară verde,*
O pară verde, o fetiţă voioasă.. ."[10]

sau:

„JPara mea, para mea,
Para mea verde!
Sub păr stă căsuţa,
în căsuţă fetiţa"[11].

sau:

yJHei, salce, salce, sălcuţă!
Ti-a sosit vremea să-nfloresti,
Dar n-a sosit încă vremea
Lui Ivan să se-nsoare.. ."[12]

Si ce urmează de aci?

Din cîteva izolate exclamaţiuni de această specie, pe cari lesne le vom găsi în poezia cultă şi necultă a mai tuturor popoarelor şi cărora le lipseşte, ca şi celor italiane, nu numai proprietatea de a fi un debut

normal, constant, aproape fără excepțiune al totalității cîntecelor naționale, dar mai cu seamă conditiunea fundamentală de a caracteriza Q baladă sau o doină prin cîte o plantă diferită, oare se poate deduce că a noastră „frunză verde" este greacă sau rusă?

După cum greacă sau rusă nu poate fi, tot așa nici italiană nu este.

Dacă e vorba de a alătura cu orice preț „frunza verde" a românului cu tot feliul de flori latine, apoi iacă un ierbariu întreg dintr-o poezie poporană spanioală:

„Verde primavera
Llena de flores,
Corona de guirlandas
A mis amores,
De blanca azucena,
Dejazminy rosa,
Mosqueta olorosa,
Violeta y verbena,
De claveles llena
Y de otras mii flores etc."[13]

Avem aci o mie de flori dodată!

Ce au a face însă toate aceste amoroase guirlande italiane și spanioale, culese de prin strimta florărie, cu *severafrunză verde* a românului, prin care se încununează nu numai gluma și dragostea, dar în același timp spînzurătoarea lui Bujor sau vitejiile lui Ghemiș?

Latinitatea noastră este un fapt istoric atît de pozitiv, atît de bine stabilit pe baze științifice, încît n-are nevoie de a mai fi proptită prin tot feliul de exagerațiuni sentimentale, ca și cînd ar fi în pericol de risipă.

Frunza verde s-a născut dempreună cu naționalitatea română nu la Tibru sau la Guadalquivir, ci la noi acasă, pe teritoriul Daciei, în secolarele păduri ale Carpaților, acolo unde străbunii noștri s-au format și s-au dezvoltat în curs de veacuri mai-nainte de a se pogorî din munte și a se răspîndi pe cîmpie.

Si nu numai *prinfrunză verde,* dar prin mai toate imaginile cele mai superbe ale sale, poezia noastră poporană este fia Carpaților.

Numai acolo se putea naște:

„Munții se răsun
Șoimii se adun,
Codrii se trezesc,

Frunzele șoptesc,
Stelele sclipesc
Și-n cale s-opresc..."

Numai acolo:

„Soarele și luna
Mi-au ținut cununa,
Brazi și păltenași
I-am avut nuntași,
Preuti - munții mari,
Paseri-lăutari..."

Numai acolo:

„Sus în vîrf de brăduleț
S-a oprit un șoimuleț,
El se uită drept în soare,
Tot mișcînd din aripioare.
Jos la trunchiul bradului
Crește floarea fragului,
Ea de soare se ferește
Și de umbră se lipește.
- Floricică de la munte!
Eu sumt șoim, șoimuț de frunte,
Ieși din umbră, din tulpină
Să-ți văz fața la lumină,
C-a venit pînă la mine
Miros dulce de la tine" etc.

Numai acolo bradul, stejarul, șoimul, copii de predilecțiune ai munților, au putut deveni pentru muza noastră poporană sacre simboluri de nălțime, de forță, de vitejie.

Numai acolo, precum numai pe țărmul mării poezia greacă era în stare de a concepe următorul capdoperă de inspirațiune:

„Era noapte, iubito, cînd noi ne-am sărutat. Cine oare să ne fi văzut? Au văzut noaptea și zorile, stelele și luna. O steluță s-a pogorît și a spus-o mării, marea a spus-o vîslei, vîsla a spus-o plutașului, și plutașul a cîntat-o la poarta iubitei sale!"

Grecului i-a dictat oceanul, nouă ne-au șoptit Carpații.

Pentru un român din Bărăgan, din Bugeac, din şesul cel arid al României dejos, unde deja Ovidiu se plîngea că-n deşert vei căuta o frunză:

„Aspiceres nudos *sine fronde,* sine arbore campos..."[15] şi unde un călător svedez din secolul trecut observa cu mirare că nu se poate găsi mai nici un arbore: „ist in ganz Bessarabien fast kein Baum zu finden"[16], pentru un asemenea român „frunza verde" rămîne pînă astăzi ca un act de botez despre antica facere naţională pe înverzitul plai.

Este un pur românism, un product direct al pămîntului dacic, fără nici o cumnăţie cu Italia sau cu Spania.

Traiul primitiv de pădure a lăsat şi pe aiuri tot în literatură neşte urme foarte adînci, cari oferă o intimă analogie cu *frunza verde* a românului.

Exemplul cel mai curios şi mai evidinte de această influinţă de codru este vechiul alfabet celtic *ogham* din Anglia, unde Strabone ne spune că britanii lăcuiau în păduri: „JioXeiq **5~** oroxcov eioiv oi Spojioi"[17], după cum ne-o spune şi Iuliu Cezar: „opidum autem Britanni vocant, quum silvas impeditas vallo fossaque munierunt"[18].

Alfabetul în cestiune, tot ce poate fi mai de codru, se cheamă *craobh* „arbore", şi fiecare literă, *feadha,* adecă „lemn", poartă cîte un deosebit nume de plantă în următoarea ordine:

B. *Beith* (mesteacăn)
C. *Coli* (alun)
L. *Luis* (sorb)
F. *Fearn* (anin)
S. *Sail* (salce)
N. *Nin* (frasin)
H. *Huath* (păducel)
D. *Duir* (stejar)
T. *Tinne* (nuc)
Q. *Queirt* (măr)
M. *Muin* (viţă)
G. *Gort* (iederă)
NG. *Ngedal* (grozamă)
ST. *Strait* (spin negru)
R. *Ruis* (soc)
A. AiZm (brad)
VPeith-bhog (iarbă moale)
O. *Onn* (un feli de genistă)

U. *Ur* (afin)
E. *Eadad* (plop)
LIdad (tis)
EA. *Eabad* (palten)
OI. *Oir* (sînger)
UI. *Uilleaun* (curpen)
IA. *Ifin* (coacăză)[19]

La români poezia poporană, la celţi alfabetul, la ambele neamuri însuşi sîmburele dezvoltării literare a oricărui popor, căci toate într-o literatură se încep prin cîntec şi prin abecedar, au petrificat astfeli memoria unor epoce primordiale de formaţiune în adăpostul pădurilor.

La noi însă, ca la nimeni altul, această preţioasă suvenire este nu numai o cestiune de arheologie, dar posedă şi farmecul celei mai fericite creaţiuni poetice.

Zicem că la noi ca la nimeni altul, deşi tentative sporadice de a introduce un asemenea gen s-au putut manifesta şi pe aiuri sub aceeaşi acţiune a naturei, dar n-au reuşit nicăiri de a prinde rădăcină, de a deveni un model, o formulă.

Iacă bunăoară un cîntec poporan rutean din pădurile Galiţiei:

„Acolo pe munte stă *un frasin, un frasin verde,*
Pere în străinătate tinerelul cazac!
- Eu per, eu per, mi-a sosit ceasul morţii:
Te rog, a mea drăguţă, dă de ştire măicuţei.
A venit muma, a venit muma, a venit măicuţa,
A întors alba-i fată cătră fecioras:
- Iată vezi, fătuţule, scumpul meu copil,
N-ai ascultat pe tată, pe mamă, s-au dus zilele tale!
- Te rog, maică, te rog, maică, să mă-ngropi frumos,
Să sune clopotele, să cînte lăutele,
Dar să nu mă-ngroape nici popii, nici dascălii,
Ci să mă-ngroape numai cazaci de-ai noştri!
Rădicaţi, fraţilor, rădicaţi, fraţilor, o naltă movilă:
Să afle fiecine că eu per din dragoste;
Sădiţi, surioarelor, în căpătîiul meu *un călin:*
Să afle fiecine că din dragoste am perit;
Vor veni păserelele să ciupească căline,
îmi vor aduce veşti de la drăguţa mea!"[20]

Acest cîntec galițian oferă o mai remarcabilă asemănare cu inspirațiunea poporană a românilor decît tot ce s-ar putea găsi în Italia sau în Spania, căci nu numai se începe printr-un „frasin verde", carele caracteriza pe tînărul cazac, după cum printr-un călin cu fructele sale roşii se caracteriza mai la vale amorul, dar pînă şi încheiarea-i ne aduce aminte vrînd-nevrînd rugămintea finală a nenorocitului ciobănaş din balada *Mieoara.*

Vecinii noştri ruteni ar fi putut dară, mai ales în regiunea ost-carpatină a Galiției, să formeze şi dînşii genul poetic *dl frunzei verzi;* ei s-au oprit însă la o încercare sau două, fără a fi mers înainte, pe cînd românul surprinse din capul locului toată frumsețea, toată bogăția viitoare a germenului, grăbindu-se a-i da o deplină dezvoltare.

Tot aşa la germani şi la slavi alfabetul se numeşte *buchstaben* sau *bukwi,* adecă „bețe de fag", denotînd prin urmare ca şi la celți leagănul codrean al artei de a seri; dar numai britanii împinseseră debutul pînă la ultimele-i consecințe, botezînd fiecare literă, fiecare diftong cu cîte un nume de plantă.

Cît de adînc s-a înrădăcinat şi cît de departe s-a ramificat la români suvenirea anticului trai de codru, dezvoltîndu-se mai cu seamă în sfera cea poetică a vieței, probă este, pe lîngă „frunza verde", caracteristicul *brad* de la nuntele noastre țărăneşti.

„Brad - zice d. Maxim - este ramura de brad ce se pune la mirese; de aci *ziua de brad,* sau simplu *bradul,* preziua cununiilor; *a juca bradul,* a juca la mireasă în preziua cununiilor sau şi-n ziua de cununie pînă să pornească la biserică"[21].

Nicăiri aiuri nu se găseşte ceva asemenea.

Si totuşi mai multe alte popoare au debutat ca şi românii printr-un leagăn de pădure. *

O acțiune identică a naturei inspiră pretutindeni începuturi identice; nu pretutindeni însă ele pot ajunge la perfecta lor expresiune, îndurînd adesea, sub legea *selecțiunii naturale,* ceea ce se cheamă în biologie „arret de developpement".

Şerbul, de pildă, cîntă:

„Creşte un subțire brad
Pe doi munți mari;
Dar nu era bradul,
Ci o fată naltă..."[22]

S-ar părea că auzi balada română *Inelul şi năframa:*

„Fost-a fost un crăişor,
Tinerel mîndru fecior,
Cum e bradul codrilor
Sus pe vîrful munților..."

La şerbi această imagine a bradului, provenită ca şi la noi din contemplațiunea codrilor de munte, este o excepțiune, un grăunte rămas sterp, deşi ar fi putut să rodească; la români însă ea a devenit o notă nedispensabilă dintr-o vastă simfonie, plină de cele mai bogate variațiuni pe aceeaşi temă.

Ne rezumăm.

Pe lîngă atîtea alte diferite probe, *frunza verde* demonstra şi ea că naționalitatea noastră s-a născut pe plai, nu pe cîmpie.

Ea ne procură mai pe dasupra un punt cronologic foarte important.

Românii din Macedonia n-au *pe frunză verde.*

Poezia lor poporană, de cari ne dă cîțiva interesanți specimeni d. Caragiani, nu înfățişează nemic analog cu stereotipul preludiu din baladele şi doinele carpatine, ba încă din contra un cîntec rumeliot se începe tocmai printr-un arbore „fără frunze".

„Na mesa de doi lai munți
împlini de arbori fără frunzi.. ."[23]

Ca să fi avut macedoromânii *pe frunza verde* şi s-o fi uitat mai tîrziu, fără să le rămînă măcar un singur vestigiu de trecuta-i existință, este tot pe atîta de imposibil, precum e peste putință ca un popor să se întoarcă la versul alb după ce ajunsese o dată a gusta rima.

Poezia poporană română cisdanubiană şi poezia poporană transdanubiană sînt dară născute fiecare deosebit, ambele deja după separațiunea trunchiului primitiv în două ramure, adecă în urma strămutării peste Dunăre a unei părți din poporațiunea daco-latină sub împăratul Aurelian.

Astfeli peste doi secoli după cucerirea Daciei de către Traian naționalitatea română mai petrecea încă o viață compactă în Carpați si neapărat că tocmai atunci invaziunea gotică, urmată apoi de hoarde hunice, avarice, slavice, n-a putut cît de puțin să inspire străbunilor noştri vreo poftă de a ieşi pe şes.

Frunza verde confirmă în acest mod ceea ce am probat noi într-un alt studiu, cum că împrăştiarea elementului roman din munţii Olteniei spre cercumferinţa provinciei Traiane s-a început abia în secolul VI[24].

Născută în intervalul dintre anii 300-500 după Crist, iacă de ce o au toţi românii d-a stînga Dunării, cari au învăţat-o la un loc în curs de doi secoli, şi iacă de ce n-o pot avea fraţii noştri din Macedonia, plecaţi mai denainte.

încă o observaţiune.

Românii n-au căpătat pe *frunza verde* de la latini; nici de la daci însă n-au luat-o.

în adevăr, dacă ea ar fi o moştenire de la aceşti din urmă, atunci am afla-o şi-n poezia poporană a arnăuţilor, descendenţi mai direct decît noi din marea ginte tracică.

între cîntecele albaneze, adunate de d. Hahn, nici unul nu corespunde cu a noastră/runzd *verde,* afară numai doară de următoarea doină:

„Moî than'e kukîe nde ripe
Hikiu, moî! nde te kam mike,
Hikiu, o moî! nde me do,
Se kemi barre sado.
Pranakupetoîne..."

(Bobite roşii pe rîpă! Bine, mititico, că eu te iubesc; bine, mititico, că tu mă iubeşti; aceasta ne ajunge; las-acum să ne descopere)[25].

Cît de departe este însă de la aceste „bobite roşii" pînă la „frunza verde" a românului!

Ele se aseamănă mai curînd cu „fiore" din stornelii italiani.

Nici latină, nici dacică, ci curat românească, formată prin secularul trai de codru al străbunilor noştri, *frunza verde* ne arată, între celelalte, cît de cu băgare de seamătrebui să fie istoricul pentru a distinge totdauna cu stăruinţă elementele teritoriale ale unei naţionalităţi de elementele-i etnografice, adecă a nu confunda influinţa pămîntului cu influinţasîngelui...